ଭାରତ ସାଧାରଣତନ୍ତ୍ରର ସଭାପତି

ଡକ୍ଟର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଦତଳେ

ଅନୁବାଦକ :

ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ କାନୁନଗୋ

A translation of the book

AT THE FEET OF MAHATMA GANDHI

By Dr. Rajendra Prasad

President, Indian Republic.

ପ୍ରକାଶକ :
ଶ୍ରୀ ଅଭିରାମ ମହାପାତ୍ର, ବି. ଏ.
ଗ୍ରନ୍ଥ ମନ୍ଦିର
କଟକ-୨ : ବ୍ରହ୍ମପୁର

ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ
୧୯୫୯

ମୂଲ୍ୟ :
ସାଦା ବନ୍ଧେଇ ଟ ୭·୫୦
(ବୋର୍ଡ଼ ବନ୍ଧେଇ ଏକ ଟଙ୍କା ଅତିରିକ୍ତ)

ମୁଦ୍ରାକର :
ଶ୍ରୀ ଉଦୟନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ
ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରେସ
କଟକ

ମୁଖବନ୍ଧ

ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଅଭିଶାପ ଫଳରେ ଧ୍ୱଂସାଭିମୁଖୀ ଅସଂଖ୍ୟ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ନୂତନ ଜୀବନ ସଞ୍ଚାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଭଗୀରଥ ତାଙ୍କର ଭକ୍ତି ତଥା ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଫଳରେ ପବିତ୍ର ଗଙ୍ଗା ନଦୀକୁ ତୁଷାରାବୃତ ହିମାଳୟରୁ ସମତଳକୁ ଆଣି ପାରିଥିଲେ । ସେହିଦିନଠୁ ଗଙ୍ଗା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦିବ୍ୟଶକ୍ତି ଧାରଣ କରି ଆସିଛି । ତାହାର କଳ କଳ ନାଦର ସଙ୍ଗୀତ ରୂପରେ ସେ ହେଉଛି "ମାଆ" ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତ୍ରୀ । ପଟୁ ପକାଇ ଜମିକୁ ଉର୍ବର କରିବା ରୂପରେ ସେ ହେଉଛି ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ଧ୍ୱସ୍ତବିଧ୍ୱସ୍ତକାରିଣୀ ବନ୍ୟା ହୋଇଥିବା ସମୟରେ ସେ ହେଉଛି ଧ୍ୱଂସକାରିଣୀ । ଯେଉଁ ନଦୀର ଅଛି ଏହି ଐତିହ୍ୟ ସେ ଯେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପବିତ୍ରତମ ନଦୀ ଏଥିରେ କିଛି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ନାହିଁ । ଆମର ବିରାଟ ମାନବ ଇତିହାସରେ ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ଅତିବାହିତ ହୋଇଥିଲେ ମୁଦ୍ଧା ସେ ଆମ ଜୀବନ ଓ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ସେହି ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରି ରହିଅଛି । ତାହାର ପବିତ୍ର ତଥା ଉପଯୋଗୀ ଜଳରାଶିରୁ ଭୌତିକ ଭାବରେ ଉପକୃତ ହୋଇ ନିଜର ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ତଥା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଶାନ୍ତି ପାଇବାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ବରାବର ଚେଷ୍ଟାକରି ଆସୁଅଛି । ଦୁଇ ହଜାର ମାଇଲବ୍ୟାପୀ ଉପକୂଳରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ସଂଖ୍ୟାରେ ଲୋକ ତାହାର ମଧୁର ଜଳ ପାନ ତଥା ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ବରାବର ଏକତ୍ର ହୋଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ତାହାର ଏହି ଯେଉଁ ବିରାଟ ଉପକୂଳ ସେଥିରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ସହର, ନଗର, ବ୍ୟବସାୟ କେନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ସର୍ବୋପରି ଧର୍ମପୀଠମାନ ଦେଖା-ଦେଇଛି । ଆଜିକାଲି ସମୟରେ ଏ ଦେଶର ତଥା ବିଦେଶର ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଇଞ୍ଜିନିୟର ସେମାନଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତା ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହାର ଜଳକୁ ଅସଂଖ୍ୟ ନାଳ ଦ୍ୱାରା ନେଇ ଜମିର ଉତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ସହାୟତା କରୁଛନ୍ତି ।

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଏହି ପତିତପାବନମୟୀ ଗଙ୍ଗାର ମାନବିକତାର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ସ୍ୱରୂପ ବୋଲି ମୁଁ ଅନେକ ସମୟରେ ଭାବେ । ପୂର୍ବେ ମୁନି ଋଷିମାନେ ଯେପରି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବ ପ୍ରଚାର କରୁଥିଲେ, ସେ ତାହା କରି ଆମକୁ ରାଜନୈତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ପଥ ଦେଖାଇବା ଦ୍ୱାରା ଯେ କେବଳ ସାମାଜିକ ନ୍ୟାୟ ବା ଆର୍ଥିକ ବିକାଶ ଘଟାଇଛନ୍ତି, ସେତିକି ନୁହେଁ, ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ନୈତିକତା ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ଆଡ଼କୁ ଆମର ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଫେରାଇବା ଦ୍ୱାରା ସେ ଦିଗକୁ କିଛିତ ପରିମାଣରେ ଆମର ଅଗ୍ରସର ସମ୍ଭବ କରାଇଛନ୍ତି । ପତିତପାବନମୟୀ ଗଙ୍ଗାର କୂଳକୁ ଯେ ଯାଏ ସେ ତାକୁ ଦିଏ ମାନସିକ ଶାନ୍ତି ଏବଂ ଜମିରେ ପାଣି ମଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଯାହାର ଶକ୍ତି ଅଛି ସେ ସେହି ଅନୁସାରେ ପାଣି ମଡ଼ାଇ ହୁଏ ଉପକୃତ । ସେହିପରି ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କର ପ୍ରେମ ଓ ସତ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରତି[illegible]ଙ୍କର ନୀତି ଓ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଅନୁଯାୟୀ ନିଜର ଜୀବନ ଗଠନ କରିବେ ସେହିମାନେ ହିଁ ହେବେ ଉପକୃତ । ଗଙ୍ଗାକୂଳକୁ ପାଣି ଆଣିବା ପାଇଁ ଯେଉଁମାନେ ଯାଆନ୍ତି ସେମାନେ ନେଇଥିବା ପାତ୍ରର ପରିମାଣ ଅନୁଯାୟୀ ପାଣି ଆଣନ୍ତି । ସେହିଭଳି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଯେ ଯେତେଦୂର ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବ, ସେ ହେବ ସେତେଦୂର ଉପକୃତ । ଭାରତୀୟ ତଥା ବିଦେଶୀ ଇଞ୍ଜିନିୟରମାନେ ପତିତପାବନମୟୀ ତଥା ଉର୍ବର ଗଙ୍ଗାର ଜଳକୁ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଦ୍ୱାରା ଯେଭଳି ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଉପକୃତ କରୁଛନ୍ତି, ସେହିଭଳି ହୁଏତ ଏ ଦେଶରେ ତଥା ବିଦେଶରେ ଅନେକେ ବାହାରିବେ ଯେଉଁମାନେ କି ଚାରିଆଡ଼େ ପ୍ରଚାର କରିବେ ତାଙ୍କର ବାର୍ତ୍ତା ।

ଆଜି ଦୁନିଆରେ ଏହି ଗଙ୍ଗାରୂପକ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ବାର୍ତ୍ତାର ଆବଶ୍ୟକତା ଯଥେଷ୍ଟ ଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ନିଜର ଶକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ତାହା ପ୍ରଚାର କରିବା ଉଚିତ । ତାଙ୍କର ଚରଣତଳେ ବସିବାର ସୁବିଧା ଓ ସୁଯୋଗ ପାଇଥିବାରୁ ମୁଁ ସେହି ପତିତପାବନମୟୀ ଜଳରୁ ଯେଉଁ ମନ୍ଦାଏ ରଖି ପାରିଛି, ସେ ସଂପର୍କରେ ଯାହା ମନେ ଅଛି ବା ଯାହା ଅନୁଭବ କରିଛି ତାକୁ ମୋର ନିଜ ଭାଷାରେ ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣାଇବାକୁ ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି

ଯାଉଛି । ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ପାଠକ ଯେପରି ଏହା ପଢ଼ିବାର ଅବକାଶ ପାଆନ୍ତି ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନ୍ୟମାନେ ଏହାକୁ ଇଂରାଜୀରେ ଅନୁବାଦ କରି ମୋତେ ଉପକୃତ କରିଛନ୍ତି । ବିଶେଷତଃ ଏହି ଇଂରେଜି ଅନୁବାଦ ପାଇଁ ବମ୍ବେ ଜୟହିନ୍ଦ୍ କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀ ଏମ୍. ଏ: ଗିଡ଼୍ଓ୍ୱାନିଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଁ ବିଶେଷ ଭାବରେ କୃତଜ୍ଞ । *

ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଭବନ ନୂଆଦିଲ୍ଲୀ	ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ

[*ଇଂରେଜୀ ସଂସ୍କରଣ ପାଇଁ ଲିଖିତ ଭୂମିକାର ମର୍ମାନୁବାଦ ।]

ନିଜ କଥା

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ରାଜନୈତିକ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରାୟ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ। ଗତ ପଚାଶବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପୃଥିବୀବ୍ୟାପୀ ଯେଉଁ ବୈପ୍ଳବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖା ଦେଇଛି ତାହା ଭାରତବର୍ଷକୁ ଅତିମାତ୍ରାରେ ସ୍ପର୍ଶ କରିଛି।

ପୃଥିବୀରେ ଏହି ସମୟରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା ମଧ୍ୟରୁ ଭାରତର ମୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରାମ ତଥା ମୁକ୍ତିପ୍ରାପ୍ତି ହେଉଛି ପ୍ରଧାନ ଘଟଣା। ଆଜି, କାଲି ଦୁନିଆରେ ଅହିଂସାର ବାସ୍ତବ ପ୍ରୟୋଗ କେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ତାହା ବିବାଦୀୟ ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଭାରତବର୍ଷରୁ ଇଂରେଜ ଶାସନ ଲୋପ ପାଇ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ଫଳରେ ଏ ଶକ୍ତି ଯେ ଗୋଟିଏ ବାସ୍ତବ ଶକ୍ତି ତାହା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଛି। ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ପରେ ପରେ ପୃଥିବୀରେ ଯେଉଁ ଚୁମ୍ବକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଦେଲା ତା ଫଳରେ ଏସିଆର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଦେଶ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ କରିଥିଲେହେଁ, ଭାରତୀୟ ଅହିଂସାତ୍ମକ ମୁକ୍ତିସଂଗ୍ରାମର ପ୍ରଭାବ ଉକ୍ତ ଦେଶମାନଙ୍କର ମୁକ୍ତି-ପ୍ରାପ୍ତି ଉପରେ କମ ପ୍ରଭାବ ପକାଇନାହିଁ। ତେଣୁ ଉକ୍ତ ଅହିଂସାତ୍ମକ ମୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରାମ ତଥା ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ଗୋଟିଏ ଯୁଗାନ୍ତକାରୀ ଘଟଣା। ଏହି ଅଭିନବ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯେଉଁମାନେ ନେତୃତ୍ୱ ଦେଇ ଏହାକୁ ଯଶସ୍ୱୀ କରିଛନ୍ତି ସେମାନେ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଅମର ହୋଇ ରହିବେ।

ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଡକ୍ଟର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ। ରାଜେନ୍ଦ୍ରବାବୁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିବାଠାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଂପୃକ୍ତ ଥିବା ଘଟଣାମାନ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି—

"At the Feet of Mahatma Gandhi". ଏହି ବହିଟି ହେଉଛି ତାହାର ଅନୁବାଦ ।

ନିଜକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ରାଜେନ୍ଦ୍ର ବାବୁ ଏହି ବହିଟି ଲେଖିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ୧୯୧୭ ଠାରୁ ୧୯୪୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତୀୟ ମୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରାମ ତଥା ରାଜନୈତିକ ଘଟନାର ଏହା ଗୋଟିଏ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଇତିହାସ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ଭାରତୀୟ ରାଜନୈତିକ ଘଟଣା ସମ୍ପର୍କରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ପାଠକ ପାଠିକାମାନେ ଯେପରି ଅଧିକ ତତ୍ତ୍ୱ ପାଇପାରିବେ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହାର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ପ୍ରକାଶ କରାଗଲା ।

ମୁଁ ନିଜେ ଲେଖିପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଲେଖିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବା ମୋର ବନ୍ଧୁ ସର୍ବଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ମିଶ୍ର, କୃଷ୍ଣମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ, ପ୍ରେମାନନ୍ଦ କାନୁନଗୋ, ବାନାମ୍ବର ସାହୁ ଓ କ୍ଷେତ୍ରମୋହନ ରାଉତରାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ତରର ଗଭୀରତମ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛି । କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଲୋକସମ୍ପର୍କ ଅଫିସର ଶ୍ରୀ ପରମାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ତାଙ୍କର ବହୁମୂଲ୍ୟ ସମୟ ନଷ୍ଟକରି ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ସଂଶୋଧନ କରିଛନ୍ତି । ତାହା ଛଡ଼ା ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରକାଶକମାନଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଅନାଟନ ସତ୍ତ୍ୱେ ଗ୍ରନ୍ଥମନ୍ଦିରର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଧର ମହାପାତ୍ର ଏହି ବହିଟି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି ଓ ପ୍ରୁଫ୍ ସଂଶୋଧନ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ କରିଛନ୍ତି ।

ସର୍ବୋପରି ରାଜେନ୍ଦ୍ରବାବୁଙ୍କର ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ "ରାଜେନ୍ଦ୍ରପ୍ରସାଦ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଟ୍ରଷ୍ଟ" ବିନା ରୟାଲଟି (Rayalty)ରେ ଏହି ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କରଣ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଇଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କ ପାଖରେ ମୁଁ ଏଭଳି କୃତଜ୍ଞ, ଯାହାକି ମୁଁ ଲେଖାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ । ବିଶେଷତଃ "ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଟ୍ରଷ୍ଟ" ତାଙ୍କର ନ୍ୟାଯ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ୟ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଏ ବହିର ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କରଣର ପ୍ରକାଶନ ସମ୍ଭବପର କରିଥିବାରୁ ଆଧୁନିକ ଭାରତର ରାଜନୀତି ସମ୍ପର୍କରେ ଓଡ଼ିଆ

ସାହିତ୍ୟ ଅଗ୍ରଗତିରେ ସହାୟତା କରିଛନ୍ତି ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ ଏଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ଟ୍ରଷ୍ଟର ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱନାଥ ବର୍ମା ମୋର ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ ଅଟନ୍ତି ।

ଘଟନାଚକ୍ରରେ ୧୯୪୮ ମସିହା ଫଗୁଦଶମୀ ଦିନ ଶ୍ରୀଧରବାବୁ ଓ ମୁଁ ଉଭୟେ ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରେସରେ ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ଦେଇଥିଲୁ ଓ ସେହି ଦିନ କମ୍ପୋଜ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ କହିଥିଲୁ । ଆଜି ୧୯୫୯ ଫଗୁଦଶମୀ ଦିନ ବହିଟିର ମୁଦ୍ରଣ ଶେଷ ହୋଇଛି ବୋଲି ଖବର ପାଇ ଏଠାରେ ବସି ଏହି ନିଜ କଥା ଲେଖୁଛି ।

ଗ୍ରାମ-ନରିଲୋ
ତା ୨୧ । ୩ । ୫୯
ଫଗୁଦଶମୀ

ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ କାନୁନଗୋ

ଉତ୍ସର୍ଗ

ଭଗବାନ ମୋତେ ହତଭାଗ୍ୟ ଜନ୍ମ ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ

ଆଜନ୍ମରୁ ଯାହାଙ୍କ ଲାଳନ ପାଳନରେ ମୋର

ବଞ୍ଚିରହିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି

ସେହି ସ୍ୱର୍ଗତା ପିତାମହୀ

ହେମନ୍ତକୁମାରୀ ଦେଈଙ୍କ

ପବିତ୍ର ସ୍ମୃତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ

ଏ ବହିଖଣ୍ଡିକ

ଉତ୍ସର୍ଗ କଲି ।

—ସଚି—

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପଦତଳେ

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ଦେଖିବାର ପ୍ରଥମ ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲି କଲିକତାରେ । ସେ ସେତେବେଳେ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରୁ ଆସି ଭାରତର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ସହରସବୁ ଗସ୍ତ କରୁଥାନ୍ତି । କଲିକତାକୁ ସେ ଆସିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରାଯାଇଥିବା ସଭାରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ମୁଁ ଯାଇଥିଲି । ସେହି ସମୟରେ ତାଙ୍କୁ କୁହାଯାଉଥିଲା "କର୍ମବୀର ଗାନ୍ଧୀ" । ସେତେବେଳେ ସେ ପିନ୍ଧୁଥିଲେ ଧଳା ଅଚକନ୍, ଧୋତି ଓ କାଥିଆବାଡ଼ି ପଗଡ଼ି । ଯୋତା ପିନ୍ଧୁ ନଥିଲେ । କେବଳ କାନ୍ଧରେ ଖଣ୍ଡେ ଚଦର ପକାଉଥିଲେ । ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ମୁଁ ସଂବାଦ ପତ୍ରରୁ ପଢ଼ି ଜାଣିଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ପାଇଁ କରାଯାଇଥିବା ସଭାରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ମୋର ଯେତେଦୂର ମନେ ଅଛି ଏହା ହେଉଛି ୧୯୧୫ ମସିହାର ଘଟଣା । ମୁଁ ଦୂରରୁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲି ଓ ସଭାରେ ସେ କ'ଣ କହିଥିଲେ ବା ପ୍ରକୃତରେ କିଛି କହିଥିଲେ କି ନାହିଁ ସେ ବିଷୟରେ ମୋର କିଛି ମନେ ନାହିଁ । ପରେ ମୁଁ ଜାଣିଲି ଯେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୋଖେଲ ତାଙ୍କ (ଗାନ୍ଧୀ) ଠାରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ନେଇଥିଲେ ଯେ, ସେ ପ୍ରଥମେ ଭାରତଯାକ ବୁଲି ଅବସ୍ଥା ଦେଖିବେ ଏବଂ ଅନ୍ତତଃ ବର୍ଷକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ବକ୍ତୃତା ଦେବେ ନାହିଁ

ବା କୌଣସି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେବେ ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ଏହି କାରଣରୁ ସେ ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କହି ନ ଥିଲେ ବା କ'ଣ କହିଥିଲେ ମୋର ସେ ବିଷୟରେ କିଛି ମନେ ନାହିଁ । କେବଳ ଏତିକି ମନେଅଛି ଯେ ମୁଁ ସେତେବେଳେ କଲିକତାରେ ରହୁଥିଲି ଓ ସେ ସଭାକୁ ଯାଇଥିଲି ।

୧୯୧୬ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ କଂଗ୍ରେସର ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନ ଲକ୍ଷ୍ନୌରେ ହେଉଥାଏ । ୧୯୧୬ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ପାଟନାରେ ହାଇକୋର୍ଟ ହେବାରୁ ମୁଁ କଲିକତାରୁ ଯାଇ ପାଟନାରେ ଓକିଲାତି ଆରମ୍ଭ କଲି ଏବଂ ପାଟନାରୁ କଂଗ୍ରେସରେ ଯୋଗ ଦେବାପାଇଁ ମୁଁ ଗଲି ଲକ୍ଷ୍ନୌ । ମହାତ୍ମାଜୀ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ନୌ ଆସିଥାନ୍ତି । ଚମ୍ପାରଣର କୃଷକମାନଙ୍କର ଅଭିଯୋଗ କଂଗ୍ରେସରେ ଜଣାଇବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ନୌ ଯାଇଥାନ୍ତି ଓ ଯେଉଁମାନେ ଯାଇଥାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଖ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳ ଓ ପୀର ମହମ୍ମଦ । ଆଇନଜୀବୀ ହିସାବରେ ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳଙ୍କ ସହିତ ମୋର ପରିଚୟ ଥାଏ ଏବଂ ତାଙ୍କଠାରୁ ଚମ୍ପାରଣ କୃଷକମାନଙ୍କର ନିର୍ଯାତନା ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ଶୁଣିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର କିଛି ଧାରଣା ନ ଥାଏ ବା ଉପର-ଠାଉରିଆ ଧାରଣା ଥିଲା ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ । ସେ ସମୟର ବିହାର ଯୁବକମାନଙ୍କର ନେତା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ପ୍ରସାଦ ବିହାର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଭ୍ୟ ଥିବାରୁ ଚମ୍ପାରଣ କୃଷକମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ଭଲଭାବରେ ଜାଣିଥାନ୍ତି । ବିହାର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ଅନେକ ଥର ପ୍ରଶ୍ନ କରିଥିଲେ ଓ ସେ ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ଉଠାଇଥିଲେ ।

ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳ ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ଭେଟି ଚମ୍ପାରଣ କୃଷକମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ଜଣାଇଲେ । ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ପ୍ରସାଦ ବୋଧହୁଏ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସେମାନେ ସବୁ ବିଷୟ କହି ଚମ୍ପାରଣ ସମ୍ପର୍କରେ କଂଗ୍ରେସରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାଶ କରାଇବାକୁ କହିଲେ ଓ ଗାନ୍ଧିଜୀ ନିଜେ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରନ୍ତୁ ବୋଲି

କହିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ନାହିଁ କଲେ । ସେ କହିଲେ ସେ ନିଜେ ଯାଇ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ବିଷୟ କ'ଣ ନ ବୁଝିଲେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେ ନିଜେ ଚମ୍ପାରଣ ଯାଇ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଉଥିବା ଅବସ୍ଥା କେତେ ଦୂର ସତ୍ୟ ନିଜେ ଦେଖିବେ ବୋଲି କହିଲେ । ତେଣୁ ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ପ୍ରସାଦ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ଆଗତ କଲେ ଓ ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳ ସମର୍ଥନ କରିବା ପରେ ସର୍ବସମ୍ମତିକ୍ରମେ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ପାଶ ହୋଇଗଲା । ଏହା ହେଉଛି ପ୍ରଥମ ଥର ଯେଉଁଥିରେ କି ଜଣେ ନିରକ୍ଷର ଗ୍ରାମ୍ୟଲୋକ କଂଗ୍ରେସ ମଣ୍ଡପରେ ଠିଆ ହୋଇ ପ୍ରସ୍ତାବ ସମର୍ଥନ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଲା ।

ଲକ୍ଷ୍ନୌରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ପରିଚିତ ନ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଏହା ହେଉଛି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ମୋର ପ୍ରଥମ ସମ୍ପର୍କ ।

ଆମେ ସମସ୍ତେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନରୁ ଘରକୁ ଫେରିଲୁ । ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳଙ୍କୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ କହିଥାନ୍ତି ଯେ, ସେ ଯେତେବେଳେ ବିହାର ନିକଟସ୍ଥ କୌଣସି ସ୍ଥାନକୁ ଯିବେ ସେତେବେଳେ ସେ ଚମ୍ପାରଣ ଯାଇ ନିଜେ ଅବସ୍ଥା ଦେଖିବେ । ୧୯୧୭ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ କଲିକତା ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବାରୁ ସେ ଶ୍ରୀ ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳଙ୍କୁ ତାଙ୍କୁ (ଗାନ୍ଧୀ) କଲିକତା ଆସି ଦେଖା କଲେ ଉଭୟେ ଚମ୍ପାରଣକୁ ଯିବେ ବୋଲି ଲେଖିଲେ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ କଲିକତା ଛାଡ଼ିଯିବା ପରେ ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳ ତାଙ୍କ ଚିଠି ପାଇଲେ । ବିହାର ଗାଁମାନଙ୍କରେ ଡାକବାଲା ସପ୍ତାହକୁ ଥରେ ବା ଦୁଇଥର ଚିଠି ସେତେବେଳେ ଦେଉଥିଲା । ବିହାରରେ ଅନୁନ୍ନତ ଅଞ୍ଚଳ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଉଥିବା ଚମ୍ପାରଣରେ ଏବଂ ଚମ୍ପାରଣ ଜିଲାରେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଅନୁନ୍ନତ ଅଞ୍ଚଳରେ ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳ ରହୁଥିବାରୁ ସେ ଚିଠି ଠିକ୍ ସମୟରେ ନ ପାଇଲେ ବୋଲି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର କିଛି ନାହିଁ ।

୧୯୧୭ ମସିହା ଏପ୍ରିଲମାସ ଇଷ୍ଟର୍ ଛୁଟି ସମୟରେ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ଗୋଟିଏ ବୈଠକ କଲିକତାରେ ହେଉଥିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ କଲିକତାରେ ଉକ୍ତ ବୈଠକରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଗଲେ ଏବଂ ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଯିବା କଥା ଜଣାଇଲେ । ସୌଭାଗ୍ୟବଶତଃ ଠିକ୍ ସମୟରେ ସେ ଖବର ପାଇବାରୁ କଲିକତା ଯାଇ ଗାନ୍ଧିଜୀ ରହୁଥିବା ମିଷ୍ଟର ଭୂପେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବସୁଙ୍କ ଘରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଦେଖାକଲେ । ନିଖିଳ-ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ସଭ୍ୟ ହିସାବରେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ବୈଠକରେ ଯୋଗ-ଦେବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ଏପରିକି ମୁଁ ବୈଠକରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଥିଲେହେଁ, ସେ ମୋତେ ଜାଣି ନ ଥାନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେ କଲିକତାରୁ ବିହାର ଯାଉଥିବା କଥା ଜାଣି ନ ଥାଏ । ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳ ତାଙ୍କ ସହିତ ବୈଠକକୁ ଯାଇଥିଲେହେଁ ସେ ବାହାରେ ରହିଥିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ଅଧିବେଶନ ବୈଠକ ସରିବାପରେ ମୁଁ ପୁରୀ ଗଲି ଓ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳ ଗଲେ ପାଟନା । ଆମେ ପରସ୍ପରକୁ ଜାଣି ନ ଥିବାରୁ କେହି କାହାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଜାଣି ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ଜାଣିଥିଲେ ମୁଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ବିହାର ଯାଇଥାନ୍ତି । ମୁଁ ପୁରୀ ଗଲି ଓ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପାଟନା ଗଲେ ।

ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟରେ ଓକିଲାତି କରୁଥିଲି ଏବଂ ୧୯୧୬ ମାର୍ଚ୍ଚରେ ପାଟନା ହାଇକୋର୍ଟ ହେବାପରେ ମୁଁ ପାଟନାରେ ଯାଇ ଓକିଲାତି ଆରମ୍ଭ କଲି । ମୁଁ ପାଟନାରେ ଭଡ଼ାଘରେ ରହୁଥାଏ ଓ ମୋର ପିଲାଏ ମୋ ପାଖରେ ନ ଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଛପ୍ରାରେ ମୋ ଭାଇଙ୍କ ପାଖରେ ବା ଆମ ଗାଆଁ 'ଜିରାଦେଇ'ରେ ରହୁଥାନ୍ତି ଓ ପାଟନା ଘରେ କେବଳ ଚାକରମାନେ ରହୁଥାଆନ୍ତି । କଲିକତା ବିହାରରୁ ଦୂର ହୋଇ ଥିବାରୁ ବିହାରୀମାନେ କଲିକତା ଗଲେ ନୂଆ ଯାଗାରେ ଯେପରି ଅସୁବିଧା ବୋଧ କରନ୍ତି ସେହିଭଳି ଅସୁବିଧା ଭୋଗିବାକୁ ମୋତେ ପଡ଼ୁଥାଏ । ତେଣୁ କଲିକତାକୁ ହାଇକୋର୍ଟ ମାଲିମୋକଦ୍ଦମା ସମ୍ପର୍କରେ ଯେବେ କୌଣସି ବିହାରୀ ଯାଆନ୍ତି ସେ ସାଧାରଣତଃ ତାଙ୍କର ଓକିଲ ପାଖରେ

ରହନ୍ତି । ସେ ସମୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟକ ହୋଟେଲ କଲିକତାରେ ନ ଥିବାରୁ ବା ବିହାରର ଗାଆଁ ଲୋକେ ଅନ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ସହିତ ଖାଇବାକୁ ଚାହାଁ ନ ଥିବାରୁ ରହିବାର କୌଣସି ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ନ ଥିଲା । ଏସବୁ କାରଣରୁ ବିହାରୀ ଓକିଲମାନଙ୍କ ଘର ତାଙ୍କର ମହକିଲମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏକମାତ୍ର ରହିବାର ସ୍ଥାନ ହୋଇଥାଏ । ମୋ ପାଖରେ ଯେଉଁମାନେ ରହୁଥାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ କୌଣସି ଖାଇବା ଖର୍ଚ୍ଚ ନ ନେଇ ଘରେ ମାଗଣା ରଖୁଥିଲି । ଆମେ ଯେତେବେଳେ କଲିକତାରୁ ପାଟନା ଆସିଲୁ ସେହି ମାସରେ ମହକିଲମାନେ ପୂର୍ବପରି ଆସି ମୋ ବସାରେ ମାଗଣାରେ ରହୁଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଘରେ ଗୋଟିଏ ବଖରା ଅଲଗା ରଖିଥାଏ । ମହକିଲମାନେ ଆସିଲେ କେଉଁଠାରେ କପରି ରହିବେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କପରି ବ୍ୟବହାର କରାଯିବ ସେ ବିଷୟ ଚାକରମାନେ ଜାଣିଥାନ୍ତି ।

ମୁଁ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ବୈଠକରେ ଯୋଗଦେବାକୁ କଲିକତାକୁ ଯାଉ ଥିବାରୁ ଓ ସେଠାରୁ ମୋର ପୁରୀ ଯିବାର ଥିବାରୁ ମୋର ସମସ୍ତ ଚାକର ଛୁଟିନେଇ ଘରକୁ ଗଲେ । କେବଳ ଘର ଜଗିବାକୁ ଗୋଟିଏ ଚାକର ପାଟନା ବସାରେ ରହିଲା । ସେ ବିଚରା ଅତି ଗାଉଁଲି ସାଧାସିଧା ଲୋକଟିଏ ।

ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ନେଇ ପାଟନାରେ ପହଞ୍ଚାଇଲେ । ତାଙ୍କର ଆଉ କାହାରି ସହିତ ପରିଚୟ ନ ଥିବାରୁ ସିଧା ମୋ ବସାରେ ରଖିବାକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଆଣିଲେ । ମୁଁ ତ ନ ଥାଏ, ଜଗୁଆଳି ଚାକରଟି ଭାବିଲା ବୋଧହୁଏ କୌଣସି ମହକିଲ ରହିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ତାହାର ବି କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ । କାରଣ ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳ ନିଜେ ବି ଜଣେ ଗାଉଁଲି ମହକିଲ । ସେ ଗାଉଁଲି ଭାଷା କୁହନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କର ଚାଲିଚଳଣ ଠିକ୍ ଗାଉଁଲି ଲୋକଙ୍କ ପରି । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପୋଷାକ ଓ ହାବଭାବ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ଗାଉଁଲି ଲୋକଙ୍କ ପରି ଜଣାଗଲା । ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ କହିଛି ଯେ, ସେ ଯେତେବେଳେ ସଭା ସମିତିରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ, ପିନ୍ଧୁଥିଲେ ଧୋତି,

ଅଚକାନ୍ ଓ କାଥିଆବାଡ଼ି ପଗଡ଼ି । ତାଙ୍କୁ କଲିକତାରେ ଯେଉଁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଦିଆ ଯାଇଥିଲା ସେହି ସଭାରେ ଓ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ବୈଠକରେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ପୋଷାକରେ ଦେଖିଥିଲି । ସାଧାରଣତଃ ସେ ପିନ୍ଧୁଥିଲେ ଧୋତି, କୁର୍ତ୍ତା ଓ ଟୋପି । ସେହିଦିନଠୁ ଏହି ଟୋପିର ନାମ ହୋଇଛି "ଗାନ୍ଧୀ ଟୋପି" ଓ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ ଏବଂ ବିହାରର ଲୋକେ ପିନ୍ଧୁଥିବା ଟୋପିଠାରୁ ଏ ଟୋପି ଭିନ୍ନ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେ ଜଣେ ମହାନ୍ ଲୋକ ଏ କଥା ବଗୃହୀ ଗୃହକର ଜାଣି ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ହାବଭାବ ଓ ପୋଷାକରୁ ତାଙ୍କୁ ଜଣେ ଗାଉଁଲି ମହକିଲ ବୋଲି ଭାବି ସେହି ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କପ୍ରତି ବ୍ୟବହାର କଲା । ଏପରିକି ଘରର ଲୋକେ ଯେଉଁ ପାଇଖାନା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ସେ ପାଇଖାନା ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଦେଲା ନାହିଁ ।

ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଗାଧୁଆପାଧୁଆ ନ କରି କ'ଣ କରିବେ ଭାବୁଛନ୍ତି ଏହି ସମୟରେ ଖବର ପାଇ ମିଷ୍ଟର୍ ମଜରୁଲ୍ ହକ୍ ତାଙ୍କୁ ଅତିଥି କରିନେବା ପାଇଁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକା କାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ଭଲ ଭାବରେ ଜଣାଥିଲା ଓ ଉଭୟେ ବିଲାତରୁ ବାରିଷ୍ଟରୀ ପଢ଼ି ଏକା ଜାହାଜରେ ଭାରତ ବର୍ଷକୁ ଆସିଥିବାରୁ ପରସ୍ପର ସହିତ ଭଲ ପରିଚୟ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚମ୍ପାରଣ ଯିବାକୁ ବ୍ୟଗ୍ର ଥିବାରୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ଗାଡ଼ିରେ ଗଲେ ଓ ମୋଜାଫରପୁରରେ ତିରହୁତ୍ ଡିଭିଜନର କମିଶନର ତଥା ବିହାର ନୀଲ ବ୍ୟବସାୟୀ ସଂଘର କେନ୍ଦ୍ର ଅଫିସ ରହିଥିବାରୁ ସେଠାରେ ଓହ୍ଲାଇବାକୁ ସ୍ଥିରକଲେ । ତାହାଛଡ଼ା ସଂଘର ସମ୍ପାଦକ ମଧ୍ୟ ମୋଜାଫରପୁରରେ ରହୁଥିବାରୁ ଚମ୍ପାରଣ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ କମିଶନର ଓ ନୀଲ ବ୍ୟବସାୟୀ ସଂଘର ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରିବା ଦରକାର ବୋଲି ଭାବି ସେ ମୋଜାଫରପୁରରେ ଓହ୍ଲାଇଲେ ।

ମୋ ଘରେ ରହିବାରେ ଯେପରି ଅସୁବିଧା ହେଲା ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୋଜାଫରପୁରରେ ରହିବା ସ୍ଥାନ ସମ୍ପର୍କରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର ନ କରି ନିଜେ ନିଜର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ । ସେ

ମୋଜାଫରପୁର ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ମୋଜାଫରପୁର କଲେଜରେ ସେତେବେଳେ ଅଧ୍ୟାପକ ଥିବା ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କୃପଲାନୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ତାର କଲେ । ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃପାଳନୀଙ୍କର ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ଦେଖାସାକ୍ଷାତ ନ ହୋଇଥିଲେହେଁ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଚିଠିପତ୍ରର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବରୁ ଥିଲା । କୃପାଳନୀ ତାଙ୍କୁ ପାଛୋଟି ନେବା ପାଇଁ କେତେକ ଛାତ୍ରଙ୍କ ସହ ଷ୍ଟେସନ ଆସିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଗାନ୍ଧିଜୀ କପରି ଚଳନ୍ତି ସେ ବିଷୟ ସେ ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ଅଧ୍ୟାପକ କୃପାଳନୀ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ପ୍ରଥମେ ଉପର ଶ୍ରେଣୀର ଡବା-ମାନଙ୍କରେ ଖୋଜିଲେ । କିନ୍ତୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସେତେବେଳକୁ ହାତରେ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟିଆ ପୁଡ଼ିଆ ଧରି ତୃତୀୟ ଶ୍ରେଣୀ ଡବାରୁ ଓହ୍ଲାଇ ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳଙ୍କ ସହ ପ୍ଲାଟ୍‌ଫର୍ମର ବାହାରକୁ ଯାଉଥାନ୍ତି । କୃପାଳନୀଜୀ ଓ ତାଙ୍କର ଛାତ୍ରମାନେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ନ ପାଇ ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ହେଉ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଖୋଜୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଭାବି ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳ କାହାକୁ ଖୋଜୁଛନ୍ତି ବୋଲି ପଚାରିଲେ । ମାତ୍ର ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ଗାଉଁଲି ଲୋକ ଭାବି କିଛି ଉତ୍ତର ଦେଲେ ନାହିଁ । ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳ ପୁଣି କହିଲେ, "ଯେବେ ଆପଣମାନେ କର୍ମବୀର ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ଖୋଜୁଥାନ୍ତି, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଯାଉଅଛନ୍ତି ।" ଏ କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଗଲେ । ଗାନ୍ଧୀଜୀ ପିନ୍ଧିଥାନ୍ତି ଧୋତି, କୁର୍ତ୍ତା ଓ ଟୋପି । କାଖରେ ଥାଏ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ ପୁଡ଼ିଆ ଓ ଖଜୁରୀ କୋଳି ଏବଂ ଚିନାବାଦାମ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଟିଣ । ପୁଡ଼ିଆରେ ବିଛଣା ଥାଏ ଓ ତାହା ସହିତ କେତେକ ଲୁଗା ଏପରି ଭାବରେ ଗୁଡ଼ା ହୋଇଥାଏ ଯାହାକି ଶୋଇଲାବେଳେ ତକିଆ କାମ ଦିଏ । ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳ ତାଙ୍କ ନିଜ ଜିନିଷ ଧରିଥାନ୍ତି ।

ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଦେଖି ଖୁସି ହୋଇଗଲେ । କୃପାଳନୀଜୀ କଲେଜ ଛାତ୍ରାବାସର ପରିଚାଳକ (warden) ଥିବାରୁ ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ରହିବାକୁ ଛାତ୍ରାବାସକୁ ନେଇଗଲେ । କଲେଜଟି ପୁରାପୁରି ସରକାରୀ କଲେଜ ନଥିଲେ ହେଁ, ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟ ପାଉଥିବାରୁ କଲେଜ ଉପରେ ସରକାରଙ୍କର କେତେକ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଥାଏ । ସେ

ସମୟରେ କିଏ କଲେଜ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଥିଲେ ମୋର ମନେନାହିଁ । ସେତେବେଳେ କଲେଜର ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ସାଧାରଣତଃ ଭାରତୀୟ ଶିକ୍ଷା ସେବକଗଣ (Indian Educational Service) ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଇଂରେଜ ଲୋକେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ରହୁଥିଲେ । କୃପାଲିନୀଜୀ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଅତିଥି ଭାବରେ ନେଇଥିଲେ ହେଁ, ସେ ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହିବାକୁ ପସନ୍ଦ ନକରି ତା ପର ଦିନ ଜଣେ ସ୍ଥାନୀୟ ଓକିଲଙ୍କ ଘରେ ରହିବାକୁ ଗଲେ । କୃପାଲିନୀଜୀ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ଅତିଥି କରି ଦୋଷାବହ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ସେବକଗଣରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଇସ୍ତଫା ଦେଇସାରି ସେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ନିକଟରେ ରହି ଚମ୍ପାରଣରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ, କମିସନର ଓ ନୀଳବ୍ୟବସାୟୀ ସଂଘର ସମ୍ପାଦକଙ୍କୁ ଦେଖାକରି ତାଙ୍କର ଆସିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କହିବାରୁ ସେମାନେ ଉଭୟେ ତାଙ୍କୁ ଚମ୍ପାରଣ ନ ଯିବାପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ । ସେମାନେ କହିଲେ, "କୃଷୀମାନଙ୍କ ଅଭିଯୋଗ ତଦନ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ସରକାର ଗୋଟିଏ ଅନୁସନ୍ଧାନ କମିଟି ବସାଇଛନ୍ତି । ଚମ୍ପାରଣରେ ସର୍ଭେ ଓ ସେଟଲ୍‌ମେଣ୍ଟ କର୍ମଚାରୀମାନେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ କୃଷୀମାନଙ୍କର ଅଭିଯୋଗ ଯେବେ ପ୍ରକୃତ ନ୍ୟାୟ ସଙ୍ଗତ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ ତାହେଲେ ଉଚିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଆପଣ ଯେବେ ଚମ୍ପାରଣ ଯାଆନ୍ତି ତାହେଲେ କୃଷୀମାନେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ହୁଏତ ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ହେବା ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ, ଯାହାକି ବର୍ତ୍ତମାନ ଜର୍ମାନ ଫ୍ରାନ୍‌ସ ଦଖଲ କରୁଥିବାରୁ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ସଙ୍କଟଜନକ ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚିଥିବାରୁ ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେଁ । ତାଛଡ଼ା ଅନେକ ନୀଳବ୍ୟବସାୟୀ ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯାଇ ଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେମାନଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବା ଅସଙ୍ଗତ ।" କୃଷୀମାନଙ୍କ ଅଭିଯୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କୁ ବଢ଼ାଇ କରି ଭୁଲ ଖବର ଦିଆଯାଇଛି ବୋଲି କହି ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ଚମ୍ପାରଣ ନ ଯିବାକୁ ଖୁବ୍ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ । ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ପ୍ରସାଦଙ୍କର ଚମ୍ପାରଣ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ

ାନ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଦରଭଙ୍ଗାକୁ ପୂର୍ବରୁ ତାର ଇଥିଲେ ।

ପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କହିଲେ ଯେ, କମିସନର ଓ ନୀଳବ୍ୟବସାୟୀ ସଙ୍ଘର ସମ୍ପାଦକ ଚମ୍ପାରଣ ନ ଯିବାପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଯେତିକି ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ କହୁଥାନ୍ତି ତାଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ସେତିକି ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ବଢ଼ୁଥାଏ ଯେ, ଏହି ଯେଉଁ ଅତ୍ୟାଚାରର ଅଭିଯୋଗ ହେଉଛି ସେଥିରେ କିଛି ସତ୍ୟତା ଅଛି । ଶେଷରେ ଦୁଇ ତିନଥର ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ ହେବା ପରେ ସେ ଚମ୍ପାରଣ ଯିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲେ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚମ୍ପାରଣ ଯିବାପାଇଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହେଉଛି ଯେ ସେ ମୋଜାଫରପୁର ଆସିଛନ୍ତି ବୋଲି ଶୁଣି ଚମ୍ପାରଣରୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ କୃଷୀ ମୋଜାଫରପୁର ଆସି ତାଙ୍କ ଆଗରେ ସେମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାରୁ ସେ ଜାଣିଲେ ଯେ, ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳ ତାଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା ଖବର ସତ୍ୟ । ଏହି କୃଷୀମାନେ ଏପରି ଅତ୍ୟାଚାରିତ ହୋଇ ଭୟଭୀତ ଓ ନିର୍ଜୀବ ହୋଇଯାଇ ଥାଆନ୍ତି ଯେ, କ୍ଷମତାଶାଳୀ ନୀଳବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କୌଣସି ଅଭିଯୋଗ କରିବାକୁ ସେମାନଙ୍କର ସାହସ ନ ଥାଏ । କାରଣ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ସରକାରୀ ମହଲରେ ତଳୁ ଉପରଯାଏଁ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ, ଏପରି କି ବିଲାତରେ ଥିବା ସରକାରୀ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ବନ୍ଧୁତା ଥିଲା । ସ୍ଥାନୀୟ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ କୃଷୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯାଉଛି ବୋଲି ଜାଣିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କୌଣସି ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସେମାନଙ୍କର କ୍ଷମତା ନ ଥାଏ । ଏପରି କି ସ୍ଥାନୀୟ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା କୌଣସି ସଚ୍ଚୋଟ ଲୋକ ସରକାରଙ୍କୁ ଏହି ଅତ୍ୟାଚାର ସମ୍ପର୍କରେ ଜଣାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଅବସ୍ଥା ଅତି ସାଙ୍ଘାତିକ ହେବା ପରେ କିଛି ଅଳ୍ପ ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରତିକାର କରାଯାଏ ।

ସମୟେ ସମୟେ ଅବସ୍ଥା ଅତିରିକ୍ତ ହୋଇଗଲେ ଚୃଷୀମାନେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମା କରନ୍ତି । ଏହା ଫଳରେ ଥରେ ଦୁଇଥର କେତେକ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରାଯାଇଥିଲା ଓ ସେମାନଙ୍କ ଘର ପୋଡ଼ି ଦିଆଯାଇ ଥିଲା । ସେଥି ଯୋଗୁଁ ଚୃଷୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯାଇ ଥିଲା । କୋର୍ଟ କଚେରୀରେ ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଓ ଜେଲ୍ ଦିଆଯାଇ ଥିଲା ଏବଂ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ନୃଶଂସ ଅତ୍ୟାଚାର ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ କରାଯାଇ ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ଘର ଓ ଜମି ଲୁଟ୍ କରାଯାଇ, ଗାଈଗୋରୁମାନଙ୍କୁ ଘରୁ ଫିଟାଇ ବାହାର କରି ଦିଆଯାଇ ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କୁ ମାଡ଼ ଦିଆଯାଇଥିଲା ଓ ଏପରିକି ଅନେକଙ୍କର ପରିବାରର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ଇଜ୍ଜତ୍ ମଧ୍ୟ ନିଆଯାଇ ଥିଲା । ଏଭଳି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘଟଣା ପରେ ନୀଳବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଏକାଠି ହୋଇ ଏପରି ଅତ୍ୟାଚାର ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ଯେ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ବ୍ୟାପୀ ଚମ୍ପାରଣରେ ଅଶାନ୍ତି ଲାଗି ରହେ । ଏଭଳି ଘଟଣା ଯେଉଁ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଘଟେ ସେଠାରେ ପିଟୁଣୀ ପୁଲିଶ ରଖିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଏ ଏବଂ ସେ ପୁଲିଶମାନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ଲୋକଙ୍କର ଧନ ସମ୍ପଦ ଲୁଟ୍ କରିବା ଓ ଚୃଷୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା । ଥରେ ଦୁଇଥର ସରକାର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ କେତେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କର୍ମଚାରୀ ପଠାଇଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ରିପୋର୍ଟ ଚୃଷୀମାନଙ୍କର ସପକ୍ଷରେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ସତ୍ତ୍ୱେ ଉକ୍ତ ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇ ନ ଥିଲା । ଚୃଷୀମାନେ ଏଭଳି ଭୟ ଭୀତ ହୋଇଥାନ୍ତି ଯେ, ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ବିଷୟରେ ମୋକଦ୍ଦମା କରିବାକୁ କଚେରୀକୁ ଯିବାପାଇଁ ସାହସ ନ ଥିଲା । ତାହା ଫଳରେ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲେ ସରକାର ପକ୍ଷରୁ ଜବାବ ଦିଆଯାଏ ଯେ ଲୋକଙ୍କର ଯେବେ ପ୍ରକୃତରେ କିଛି ଅଭିଯୋଗ ଥାଆନ୍ତା ତାହା ହେଲେ ସେମାନେ କଚେରୀରେ ମକଦ୍ଦମା କରି ଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ କଚେରୀରେ ଏଭଳି କୌଣସି ମୋକଦ୍ଦମା କରାଯାଇ ନ ଥିବାରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି ଯେ, ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରକୃତରେ କିଛି

ଅଭିଯୋଗ ନାହିଁ, ଏବଂ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ବିପକ୍ଷବାଦୀ କେତେକ ବାହାରର ସତ୍ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରରୋଚନାରେ ଏଭଳି ଉପର-ଠାଉରିଆ ଆନ୍ଦୋଳନ କରାଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ଲୋକେ ଦେଖିଛନ୍ତି, ଯେବେ କୌଣସି ଚାଷୀ ଦୁଃସାହସ କରି ଅଭିଯୋଗ କରିବାକୁ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଏ, ତାହା ହେଲେ ତାକୁ ବ୍ୟବସାୟୀ ଦଳର ଦଲାଲମାନେ ମାରି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ କୋର୍ଟରୁ ଭଗେଇ ଦିଅନ୍ତି । ଏ ସବୁ କାରଣରୁ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ସତ୍ତ୍ୱେ ଚାଷୀମାନେ ଯେ ମୋକଦ୍ଦମା କରିବାକୁ କଚେରୀକୁ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ ଏଥିରେ କୌଣସି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ନାହିଁ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସମ୍ପର୍କରେ ପଢ଼ିଥିବା ବା ଶୁଣିଥିବା ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକଙ୍କ ଛଡ଼ା ଚାଷୀଙ୍କ ଭିତରେ ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜାଣିଥିବା ଲୋକ ପ୍ରାୟ କେହି ନ ଥିଲେ । ମୁଁ ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରେ ବୋଲି ଦାବୀ କରୁଥିଲେ ହେଁ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଜୀବନୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ଜାଣି ନ ଥିଲି । ତେଣୁ ଚମ୍ପାରଣ ଭଳି ଅନୁନ୍ନତ ଅଞ୍ଚଳର ନିରକ୍ଷର ଓ ଦରିଦ୍ର ଚାଷୀମାନେ ଯେ ତାଙ୍କ ବିଷୟ କିଛି ଜାଣି ନ ଥିଲେ ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର କିଛି ନାହିଁ । କେହି ଜଣେ ଲୋକ ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ୋଶୀ ମୋଜାଫରପୁର ଜିଲ୍ଲାକୁ ଆସିଛନ୍ତି, ଏତିକିମାତ୍ର ସେମାନେ ଜାଣୁଥିଲେ । ଏତିକି ମାତ୍ର ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ସେମାନଙ୍କର ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା ଆସିଛନ୍ତି ବୋଲି ସେମାନଙ୍କ ମନରେ କି ଭଳି ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇଗଲା ତାହା ମୁଁ କଳ୍ପନା କରିପାରେ ନାହିଁ । ବ୍ୟବସାୟୀ ବା ସେମାନଙ୍କ ଏଜେଣ୍ଟମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବାକୁ ଯେଉଁ ଚାଷୀମାନେ ଭୟ ଓ ଆତଙ୍କିତ ହେଉଥିଲେ ସେମାନେ ଶହ ଶହ ସଂଖ୍ୟାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରିବାକୁ ମୋଜାଫରପୁର ଆସିଲେ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚମ୍ପାରଣ କେଉଁ ତାରିଖରେ ଯିବେ ଓ କେଉଁ ଗାଡ଼ିରେ ଯିବେ ତାହା ଠିକ୍ କଲେ । ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଚଂପାରଣର ବିଖ୍ୟାତ ଓକିଲ ବାବୁ ଗୋରଖ ପ୍ରସାଦ ମୋଜାଫର୍‌ପୁର ଆସି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ

ଚମ୍ପାରଣରେ ରହଣି ସମୟରେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରହିବାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ସ୍ଥାନୀୟ ଭୋଜପୁରୀ ଭାଷା ବୁଝି ପାରୁ ନ ଥିଲେ ଏବଂ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଲାଇବା ଭଳି ହିନ୍ଦୀରେ ତାଙ୍କର ଦକ୍ଷତା ନ ଥିଲା । ଅନ୍ୟ ପଟରେ ଚାଷୀମାନେ ଭୋଜପୁରୀ ଭାଷା ଛଡ଼ା ଆଉ କୌଣସି ଭାଷା ଜାଣି ନଥିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଙ୍କ କଥା ସେମାନେ ବୁଝିପାରୁ ନଥିଲେ । ସେଥିଯୋଗୁଁ ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ଦୋଭାଷୀ ରଖିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼ିଲା । ସେତେବେଳେ ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ପ୍ରସାଦଙ୍କର ଅସୁସ୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟ ଥିବାରୁ ସେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଚମ୍ପାରଣ ଯାଇ ନପାରି ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ବାବୁ ଧରଣୀଧର ଓ ଯୁବକ ଓକିଲ ବାବୁ ରାମନବମୀ ପ୍ରସାଦଙ୍କୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ଦୋଭାଷୀ ଭାବରେ ପଠାଇଥିଲେ । ଏହି ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ସେ ନିଜେ ନିଜ କାମରେ କଲିକତା ଗଲେ ।

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଯେଉଁ ଦୁଇତିନି ଦିନ ମୋଜାଫରପୁରରେ ଥିଲେ ତାହାରି ଭିତରେ ଏସବୁ ଆୟୋଜନ କରାଯାଇଥିଲା । ସେ ସହର ତଳି ଗାଁମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଜାଣିବାକୁ ଚାହିଁଥିବାରୁ କେତେକ ଗାଁକୁ ମଧ୍ୟ ଯାଇଥିଲେ । ବିହାରର ଜମି ଉର୍ବର ହେଲେହେଁ, ଏହା ଖୁବ୍ ଗରିବ ପ୍ରଦେଶ ଏବଂ ଏହାର ଉତ୍ତର ଜିଲ୍ଲାଗୁଡ଼ିକ ଜନବହୁଳ । ଗାଁମାନଙ୍କର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ତାଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିଲା । ବିଶେଷତଃ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କର ଦୈନ୍ୟ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତରକୁ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିଲା । ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଦରିଦ୍ର ଲୋକମାନଙ୍କର ଏବଂ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥାରେ ଉନ୍ନତି ନ ହୋଇଛି ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତ ସୁଖୀ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ସେ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ କହୁଥିଲେ । ଯେଉଁ ଦୁଇ ତିନି ଦିନ ସେଠାରେ ଥିଲେ ତାଙ୍କର କଥା ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀରେ ସେ ଅନେକଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲେ ।

ଜିଲ୍ଲାର ସଦର ମହକୁମା ମୋତିହାରୀରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ଶହ ଶହ ସଂଖ୍ୟାରେ କୃଷୀ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ କରିଥିଲେ । ପ୍ରକୃତରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ସେ ଗୋରଖ ବାବୁଙ୍କର ଘରେ ପହଞ୍ଚିବା ସମୟରୁ ଦଳ ଦଳ କୃଷୀ ଆସି ସେମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ତାଙ୍କ ଆଗରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଯାହା ସବୁ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଲେ ତାହା ତାଙ୍କ ମନକୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିଲେ ହେଁ, ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ନିଜ ଆଖିରେ ସେ ଦେଖି ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଆସିବାର କିଛିଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଜଣେ ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ କୃଷୀ ଜଣେ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସାମାନ୍ୟ ଦୋଷ ପାଇଁ ଅତ୍ୟାଚାରିତ ହୋଇଥିଲା । ସେ କୃଷୀଟିର ସାମାନ୍ୟ କେତେ ଶହ ଏକର ଜମିଥିଲା ଏବଂ ଗୋଟିଏ ହାତୀ ରଖିବା ଭଳି ଭଲ ଅବସ୍ଥା ଥିଲା । ପୋଲିସ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ନୀଳ ବ୍ୟବସାୟୀ ତାର ଘରଲୁଟ୍ କରିନେଲେ ଏବଂ ବିଲର ଫସଲ ଗାଈ ଖୁଆଇ ଦେଇ ଥିଲେ । ହାତୀ ପୂରାଇ ତାଙ୍କ ବଗିଚାରେ ଥିବା ଗଛସବୁ ବିଶେଷତଃ କଦଳୀ ଗଛସବୁ ନଷ୍ଟ କରି ଦେଇ ଥିଲେ ଏବଂ ଘର ଭିତର ଟାଇଲ୍‌ସବୁ ଭାଙ୍ଗିଦେଇ ଥିଲେ । କୃଷୀଟି ଆସି ତାର ଦୁଃଖ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଜଣାଇ କହିଲା ଯେ, ଏ ଯେଉଁ ଅତ୍ୟାଚାର କରା ଯାଇଛି ତାହାର ଚିହ୍ନ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଛି । ତାଙ୍କ ଗାଁକୁ ଯାଇ ଅବସ୍ଥା ଦେଖିବା ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ସେ ତାଙ୍କର ନିଜ ହାତୀଟି ଯାଚିଲେ ଏବଂ ମୋତିହାରୀରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପହଞ୍ଚିବାର ସାମାନ୍ୟ କେତେ ଘଣ୍ଟା ପରେ ସେହି ଗାଁକୁ ଯିବେ ବୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲେ । ତା ପରଦିନ ସକାଳୁ ଅପ୍ରେଲ ମାସର ଗରମ ପବନ ଓ ଉଦୁଉଦିଆ ଖରାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦିନ ୧୦ଟା ବେଳକୁ ୧୬ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସେହି ଗାଁକୁ ଯିବାକୁ ବାହାରିଲେ ।

ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆସିବା ଫଳରେ ସରକାରୀ ମହଲରେ ଗୁଞ୍ଜନ ଖେଳି ଯାଇଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଚମ୍ପାରଣ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବାପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେବାକୁ ମୋଜାଫରପୁରର କମିଶନର, ଚମ୍ପାରଣ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେବା ଫଳରେ ସେ (ଜିଲ୍ଲାମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍) ପଟବର୍ତ୍ତୀ

ପ୍ରଥମ ରେଲ୍‌ଗାଡ଼ିରେ ଚଂପାରଣ ଛାଡ଼ି ଯିବା ପାଇଁ ଭାରତୀୟ ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ ଆଇନର ୧୪୪ ଦଫା ଅନୁଯାୟୀ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଉପରେ ଆଦେଶ କଲେ । କିନ୍ତୁ, ଗାନ୍ଧିଜୀ ବାବୁ ଧରଣୀଧର ଓ ବାବୁ ରାମନବମୀ ପ୍ରସାଦଙ୍କ ସହ ମୋତିହାରୀ ଛାଡ଼ି ଯିବାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ ଆଦେଶଟି ତାଙ୍କ ଉପରେ ଜାରି ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ତାପରେ ତାଙ୍କ ପଛରେ ଗୋଟିଏ ସବ୍‌ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟର ପଠାଗଲା । ସେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ବାଟରେ ମିଶିଗଲେ ଏବଂ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ବୋଲି ଜଣାଇଲେ । ତେଣୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପୋଲିସ୍ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସହ ଫେରିଲେ । ସେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କୁ ନିଜେ ନିଜର ବିଷୟ ବୁଝିବାକୁ ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକ କାର୍ଯ୍ୟ ସାରି ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ବା ରାତିରେ ଫେରିବେ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରି ଖବର କାଗଜରେ ବିବୃତି ଦେଲେ । ମୋତିହାରୀକୁ ଫେରିବା ପରେ ତାଙ୍କୁ ଜିଲ୍ଲା ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବାକୁ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ କହିଲେ । ମାତ୍ର ଗାନ୍ଧି ନାହିଁ କଲେ । ଫଳରେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଉକ୍ତ ଆଦେଶ ଜାରି ହେଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ସେ ଆଦେଶ ମାନିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ନ ହୋଇ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଆବଶ୍ୟକୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି ବୋଲି ଜବାବ୍ ଦେଲେ । ତାହା ଫଳରେ ଆଦେଶ ଅମାନ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଧିବଦ୍ଧ ଫୌଜଦାରୀ ମୋକଦ୍ଦମା କରାଯିବ ବୋଲି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ କହିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆଇନଗତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ କୌଣସି ଗାଁକୁ ନ ଯାନ୍ତୁ ବୋଲି ଅନୁରୋଧ କରିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଥିରେ ରାଜି ହୋଇଗଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କୁ ବେଶୀ ସମୟ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ି ନଥିଲା । ସେହିଦିନ ସଂଧ୍ୟା ବେଳେ ସେ ତା ପରଦିନ ମୋକଦ୍ଦମା ପାଇଁ କୋର୍ଟରେ ହାଜର ହେବାକୁ ସମନ ପାଇଲେ ।

ରାତିସାରା ଗାନ୍ଧିଜୀ ଅନିଦ୍ରା ହୋଇ ଅତିରିକ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କଲେ । ପ୍ରଥମେ ଯାହାସବୁ ଘଟଣା ଘଟି ଯାଇଛି ତାହା ତାର କରି ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ଓ ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ ଓ ତାହା ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ତାର ମୋ ପାଖକୁ ଓ ଆଉ ଗୋଟିଏ ତାର ଏଲାହାବାଦରେ ରହୁଥିବା ତାଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକା

ଆନ୍ଦୋଳନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବନ୍ଧୁ ଓ ସହକର୍ମୀ ମିଷ୍ଟର ପୋଲକଙ୍କୁ କରିଥିଲେ । ଇଂରେଜ ଅଧୀନସ୍ଥ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଭାରତୀୟଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରଶ୍ନ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ବଡ଼ଲାଟ ଲର୍ଡ଼ ଚେମ୍‌ସଫୋର୍ଡ଼ଙ୍କ ସହିତ ଆଳାପ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଚିଠି ଲେଖିଥିଲେ । ସେ ଉକ୍ତ ଚିଠିରେ ଯାହା ସବୁ ଘଟଣା ଘଟିଯାଇଛି ତାହା ଉଲ୍ଲେଖ କରି ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ବହୁ ଦିନର ସମ୍ପର୍କ କଥା ଏବଂ ସର୍ବସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ କାଇଜର୍‌-ଇ-ହିନ୍ଦ୍ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଦକ ଦେଇ ସରକାର ସ୍ୱୀକାର କରିଥିବା କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଲେଖିଥିଲେ ଯେ, ଉକ୍ତ ପଦକ ପ୍ରାପ୍ତିରେ ସେ ନିଜକୁ ଗର୍ବିତ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ହେଁ, ତାଙ୍କୁ ଚମ୍ପାରଣରେ ସର୍ବସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ନ ଦେଇ ଅବିଶ୍ୱାସ କରିଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଉକ୍ତ ପଦକ ରଖିବା ଉଚିତ ହେବନାହିଁ । ଏହି କାରଣରୁ ଯାହାଙ୍କ ପାଖରେ ଉକ୍ତ ପଦକ ଅଛି ତାଙ୍କୁ ସେ ସେହି ପଦକକୁ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଦେବାକୁ ଲେଖୁଛନ୍ତି । ତାହା ଛଡ଼ା ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯାହା ସବୁ ଘଟି ଯାଇଛି ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ତାଙ୍କର ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଚିଠି ଲେଖିଲେ ଓ ସର୍ବୋପରି ପରଦିନ ବିଚାର ସମୟରେ କଚେରୀରେ ଦେବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ବିବୃତି ତିଆରି କଲେ ।

ରାତିର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଏସବୁ କାମରେ କଟିଗଲା । ସେ ଯେ କେବଳ ଚିଠି, ତାର ଓ ବିବୃତି ଲେଖିଲେ, ତାହା ନୁହେଁ, ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜେ ସେ ସବୁର ନକଲ ମଧ୍ୟ କଲେ । ରାତି ଅଧିକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ପାଇଁ ଗାଁମାନଙ୍କୁ ପଠାଇଥିବା ବାବୁ ଧରଣୀଧର ଓ ରାମନବମୀ ବାବୁ ଆସି ଯାହା ସବୁ ଗାଁମାନଙ୍କରେ ଦେଖିଲେ ଓ ଶୁଣିଲେ ସେ ସବୁ ବିଷୟ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ ଓ ସେମାନେ ଯିବା ପରେ ଯାହା ସବୁ ଘଟିଛି ଗାନ୍ଧିଜୀ ସେସବୁ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲେ । ତାପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ କହିଲେ, ପରଦିନ ଯେଉଁ ବିଚାର ହେବ ସେଥିରେ ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କୁ ଜେଲ ଯିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଜେଲ୍ ଯିବା ପରେ ସେମାନେ କଅଣ କରିବେ ତାହା ସେ ଜାଣିବାକୁ ଚାହାଁନ୍ତି । ଏଭଳି ପ୍ରଶ୍ନର ଜବାବ ସେମାନେ

ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଦେଇପାରିଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ଏଭଳି ଘଟଣା ଘଟିବ ବୋଲି ସେମାନେ ଚମ୍ପାରଣ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି କଳ୍ପନା ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା କରି ନ ଥିଲେ । ପରାମର୍ଶ କରିବାକୁ ପାଖରେ କେହି ନାହାନ୍ତି । ଅଥଚ ଏଭଳି ପ୍ରଶ୍ନର ଜବାବ ନ ଦେବା ଅତି ଅସୁନ୍ଦର । କିନ୍ତୁ ବାବୁ ଧରଣୀଧର ଜଣେ ଅତି ସାହସୀ ଏବଂ ନିର୍ଭୀକ ଲୋକ ଥିଲେ । ସେ ଖୁବ୍ ଭଲ ଓକିଲାତି କରୁଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ଜବାବ ଦେବା କଷ୍ଟକର ହେଲାନାହିଁ । ସେ କହିଲେ, "ଆପଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦୋଭାଷୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଏଠାକୁ ଆଣିଥିଲେ । ଆପଣ ଜେଲ୍ ଚାଲିଗଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏଠାରେ ରହିବାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ରହିବ ନାହିଁ, ତେଣୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଝା ଜାଗାକୁ ଚାଲିଯିବୁ ।" ମହାତ୍ମାଜୀ କହିଲେ, "ତାହା ହେଲେ କ'ଣ ଏ ବିଚାରା ନିରୀହ ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ଭାଗ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ଛାଡ଼ିଦେବ ?" ସେ ପଚାରିଲେ, "ତାହାହେଲେ ଆମେ କ'ଣ କରିବୁ ? ଆପଣ ଯେବେ ଚାହାନ୍ତି ଯେତେଦିନ ପାରିବୁ ଆପଣ ଆରମ୍ଭ କରିଥିବା ଏ ଅନୁସନ୍ଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ଚଳାଇବୁ । ମାତ୍ର ସରକାର ଆପଣଙ୍କୁ ଯେଭଳି ଜିଲ୍ଲା ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଯେବେ ସେଭଳି ଆଦେଶ କରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଉକ୍ତ ଆଦେଶ ଅମାନ୍ୟ ନ କରି ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ଜିଲ୍ଲା ଛାଡ଼ି ବାହାରିଯାଇ ଅନୁସନ୍ଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ପଠାଇବୁ ।" ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏପରି ଜବାବରେ ଖୁସି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପୂରାପୂରି ଖୁସି ନ ହୋଇ କହିଲେ, "ତାହେଲେ ସେହି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କର ।" ଏ କଥାବାର୍ତ୍ତା ସାଙ୍ଗେ ସମସ୍ତେ ଶୋଇବାକୁ ଗଲେ । ରାତି ପ୍ରାୟ ଶେଷ ହୋଇ ଆସିଥିଲା ।

ଉକ୍ତ ଦୁଇ ଜଣ ବନ୍ଧୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଉପରୋକ୍ତ ଜବାବ ଦେଇଥିଲେହେଁ, ସେ ଜବାବରେ ସେମାନେ ନିଜେ ତୃପ୍ତିଲାଭ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ରାତିରେ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ, "ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ଜାଗାର ଲୋକ ଏବଂ ଗରିବ ଚାଷୀଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ

କରୁଛୁ ବୋଲି ଦାବୀ କରୁ । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ଆମ୍ଭେମାନେ କିଛି ଦିନ ପରେ ଯେଝା ଘରକୁ ଯାଇ ନିଜ ନିଜ ଧନ୍ଦାରେ ଲାଗି ପଇସା କମାଇ ସୁଖସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟରେ ରହିବୁ । ଅଥଚ ଯେଉଁ ଲୋକର ଏହି ପ୍ରଦେଶ ସଙ୍ଗେ କିଛି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ ବା କୃଷୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରିଚୟ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ସେ ସେହି କୃଷୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଜେଲ ଭୋଗିବେ । ଏ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଘଟଣା ! ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଆମର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ ବିଷୟରେ ପରାମର୍ଶ ମଧ୍ୟ କରିନାହୁଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଜେଲ୍ ଗଲେ ଆମ ପିଲାମାନଙ୍କର କ'ଣ ହେବ ? ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେବେ ଆଉ ଓକିଲାତି କରି ପାରିବୁ ନାହିଁ ବୋଲି ହୁକୁମ୍ ହୁଏ ତାହାହେଲେ କ'ଣ କରିବୁ ? ଏହିଭଳି ନାନା ପ୍ରକାର କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ରାତି ପାହିଗଲା ।

ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ କେବଳ ବିହାରକୁ ନୂଆ ନ ହୋଇ ସମଗ୍ର ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ନୂଆ ଜଣାଗଲା । ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ସମ୍ପର୍କରେ କେହି ଚିନ୍ତା କରି ନ ଥିଲେ ବା ଏହାର ପରିଣତି ସମ୍ପର୍କରେ କଳ୍ପନା କରି ନ ଥିଲେ । ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟପଦ୍ଧତି ତଥା ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଶକ୍ତି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସ୍ତମ୍ଭିଭୂତ କରିଦେଲା । ରାତିଯାକ ଅନିଦ୍ରା ହୋଇ ଲେଖାଲେଖି କରିବା ଏବଂ ପରଦିନ ସକାଳ ପାଇଁ ସବୁ ଠିକ୍ କରି ରଖିବା ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ପୂର୍ବରୁ କାହାକୁ ଜଣା ନ ଥିଲା ।

ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ତାର ପାଇ ମୁଁ କ'ଣ କରିବି ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ନେତା ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋରଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ବିଷୟ ଜଣାଇ ପରଦିନ ସକାଳକୁ ମୋଜାଫରପୁରରେ ପହଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ତାର କଲି ଏବଂ ମୁଁ କ'ଣ କରି ପାରିବି ଜଣାଇବାକୁ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ତାର କଲି । ଆଇନଜୀବୀ ହିସାବରେ ମୋ ର କାର୍ଯ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼ିପାରେ ଭାବି ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ଉପରେ ଯେଉଁ ନିଷେଧ ଆଜ୍ଞା ଜାରି କରାଯାଇଛି ତାହା କେତେଦୂର ଆଇନସଙ୍ଗତ ଜାଣିବା ପାଇଁ, ଆଇନ ବହିସବୁ ଦେଖିଲି । ମିଷ୍ଟର ମଜ୍ରୁଲ୍ ହକଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରି ଯାହାସବୁ ଶୁଣିଥିଲି କହିଲି । ସେତେବେଳକୁ କେତେକ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ମୁଁ ମୋତିହାରୀ ଯିବା ଦରକାର ବୋଲି ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କଠାରୁ ତାର

ପାଇଥିଲି । ମିଷ୍ଟର ପୋଲକ୍ ସେହିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ପାଟନାରେ ପହଞ୍ଚି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କୁ ଦେଖାକରିବାକୁ ମୋତିହାରି ଯିବେ ବୋଲି ତାର କରିଥାନ୍ତି । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଶ୍ରୀ ଶମ୍ଭୂଶରଣ ଓ ବାବୁ ଅନୁଗ୍ରହ ନାରାୟଣ ସିହ୍ନାଙ୍କ ସହ ପରଦିନ ଚମ୍ପାରଣ ଯିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲି । ଆମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ମିଷ୍ଟର ମଜ୍‌ରୁଲ୍-ହକ୍ ମଧ୍ୟ ଯିବେ ବୋଲି ଠିକ୍ କଲେ । ପରଦିନ ସକାଳେ ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ପ୍ରସାଦ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଗଲୁ ଚମ୍ପାରଣ । ସେ ସମୟରେ ଚାରି ମୋତିହାରିରେ ଉପରବେଳା ୩ଟାବେଳେ ପହଞ୍ଚିଥିଲି । ମିଷ୍ଟର ପୋଲକ୍ ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀର ଧାରା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେଲେ । ଗାନ୍ଧୀଜୀ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କଠାରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆଇନଗତ ସାହାଯ୍ୟ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବା ଚାହାନ୍ତି, ସେଥିରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଲଗାଇବେ ।

ଏହା ଭିତରେ ମୋତିହାରିରେ ମୋକଦ୍ଦମା ବିଚାର ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ବଡ଼ ସକାଳୁ ରାତିସାରା ତାଙ୍କ ମନରେ ଖେଳୁଥିବା ପ୍ରଶ୍ନ ବିଚାର କରୁଥିବା ତାଙ୍କର ଦୁଇଜଣ ବନ୍ଧୁ, ବାବୁ ଧରଣୀଧର ଓ ରାମନବମୀ ପ୍ରସାଦଙ୍କ ସହ ଗାନ୍ଧୀଜୀ କଚେରୀକୁ ଗଲେ । ସେମାନେ ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ବରୁ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଭାବି ନ ଥିଲେହେଁ, ଆପଣଙ୍କୁ ଏକା ଜେଲ୍ ଯିବାକୁ ଛାଡ଼ିବୁ ନାହିଁ ।" ଆପଣ ବହୁ ଦୂରରୁ ଆସିଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକ ହୋଇଥିବାରୁ ଗରିବ ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ଜେଲ୍ ଯିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ଆପଣ ଯେବେ ଜେଲ୍ ଯାଆନ୍ତି, ଆମେ ଚାଷୀମାନଙ୍କର ଅଭିଯୋଗ ଅନୁସନ୍ଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବୁ ଏବଂ ଯେବେ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଜେଲ୍ ଯିବାକୁ ପଡ଼େ ତାହାହେଲେ ଜେଲ୍ ଯିବୁ ବୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଛୁ ।" ଏ କଥା ଶୁଣି ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଫୁଟିଉଠିଲା । ସେ କହିଲେ, "ତାହାହେଲେ ଆମର ବିଜୟ ସୁନିଶ୍ଚିତ ।" ତା ପରେ ସେ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ଘଟିଥିବା ତାଙ୍କ ଜୀବନର କେତେକ ଘଟଣା କହୁ କହୁ ସେମାନେ କଚେରୀରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ ।

କୋର୍ଟରେ ଅଦ୍ଭୁତ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କର ବିଚାର ସମ୍ପର୍କୀୟ ସମ୍ବାଦ ଚାରିଆଡ଼େ ଖେଳି ଯାଇଥିବା ଫଳରେ ପାଖ ଗାଁଆ-ମାନଙ୍କରୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଚାଷୀଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଆସି ଜମାହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ତ୍ରାଣକର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଆସିଥାଆନ୍ତି । ସେମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ସେହି ଚାଷୀ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ, ଯେଉଁମାନେ ଏତେ ଭୟଭୀତ ହୋଇଥିଲେ ଯେ, କୋର୍ଟରେ କୌଣସି ଅଭିଯୋଗ କରିବାକୁ ସାହସ କରୁ ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେଦିନ ଯେଉଁ ଲୋକ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ସରକାରଙ୍କର ନିଷେଧଆଜ୍ଞା ଭଙ୍ଗ କରିଛନ୍ତି ତାଙ୍କର ବିଚାର ଦେଖିବାକୁ ହଜାର ହଜାର ସଂଖ୍ୟାରେ ଆସିଥିଲେ । ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଆସିଲେ । ମୋକଦ୍ଦମା ଡକରା ହେଲା । କଚେରୀ ଭିତରକୁ ଲୋକେ ଏଭଳିଭାବରେ ପଶିଲେ ଯେ, କଚେରୀର କାଚ କବାଟ ଭାଙ୍ଗିଗଲା ଏବଂ ପୋଲିସ ଲୋକଙ୍କୁ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଭୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଦବାଇ ରଖିଥିଲା ସେ ଭୟ ଗଲା କୁଆଡ଼େ ? ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଏ ଉତ୍ସାହ ଓ ସାହସ କେବେଠାରୁ ଦେଖା ଦେଲା ?

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ମୋକଦ୍ଦମା ଲଢ଼ିବାକୁ କୁହାଯିବ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ଭାବି ନ ଥିଲୁ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଲଢ଼ିବାକୁ ବିଖ୍ୟାତ ବାରିଷ୍ଟର ଓ ଓକିଲମାନେ ଆସିବେ ଓ ସେ ନିଜେ ବାରିଷ୍ଟର ହୋଇଥିବାରୁ ଖୁବ୍ ଭଲଭାବରେ ଆଇନ୍ ବହି ପଢ଼ି ମୋକଦ୍ଦମା କରିବେ ବୋଲି ସରକାରୀ ଓକିଲ ମଧ୍ୟ ଭାବିଥିଲେ । ଏହି ମୋକଦ୍ଦମାରେ ମଧ୍ୟ ଟିକିଏ ଗୋଳମାଳ ଥିଲା । ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଯେଭଳିଭାବରେ ନିଷେଧଆଜ୍ଞା ଜାରି କରିଥିଲେ ତାହା ଆଇନସଙ୍ଗତ କି ନୁହେଁ ପରିଷ୍କାରଭାବରେ ଜଣାପଡ଼ୁ ନ ଥିଲା । ଯେବେ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କର ଆଦେଶ ଆଇନସଙ୍ଗତ ହୋଇ ନ ଥାଏ ତେବେ ତାହାର ଅବମାନନା ଦୋଷାବହ ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ବିଚାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ମୁଁ ଯେତେ ସାମାନ୍ୟ ଏ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିଛି, ପରିଷ୍କାର ବୁଝିଛି ଯେ, ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କର ଆଦେଶ ବେଆଇନ ହୋଇ ଥିବାରୁ ତାହାର ଅମାନ୍ୟ

ଦୋଷରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଅଭିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇ ନ ପାରେ, ବୋଧହୁଏ ଏହି ମୁକ୍ତି ଉଠିବ ବୋଲି ଭାବି ଏହାର ଜବାବ୍ ଦେବାକୁ ସରକାରୀ ଓକିଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଆସିଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ବିଚାର ଆରମ୍ଭ କରାଗଲା ସେତେବେଳକୁ ଜଣାଗଲା ଯେ ଆଇନ ବନ୍ଧି ଖେଳାଇ ବୃଥାରେ ସମସ୍ତ ନଷ୍ଟ କରାଯାଇଛି । ଯେଉଁ ଆଦେଶଅମାନ୍ୟ ଦୋଷରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ବିଚାର କରାଯାଉଛି ଉକ୍ତ ଆଦେଶ ନିୟମାନୁଯାୟୀ ଜାରି ହୋଇଛି ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହେବାଭଳି ସରକାରୀ ପକ୍ଷରୁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦିଆଗଲା । କିନ୍ତୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କୁ କହିଲେ, "ମୁଁ ନିଷେଧଆଜ୍ଞା ପାଇଛି ଏବଂ ତାକୁ ମାନିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିଛି । ତେଣୁ ବୃଥାରେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ଆପଣଙ୍କ ସମୟ କାହିଁକି ନଷ୍ଟ କରୁଛନ୍ତି ? ଆପଣ ଯେବେ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତି ମୁଁ ତିଆରି କରି ଆଣିଥିବା ଗୋଟିଏ ବିବୃତି ପଢ଼ିବି ।"

ଏଭଳି ଅଦ୍ଭୁତ ମତି ଗତିରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ, ସରକାରୀ ଓକିଲ ଏବଂ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ସମସ୍ତେ କାବା ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ଏହାପରେ କଣ କରିବେ ଉତ୍କଣ୍ଠାସହ ଚାହିଁ ବସିଲେ । ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ବିବୃତି ପାଠ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେବାରୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ପାଠକଲେ । ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ବିବୃତି ତଳେ ଦିଆଗଲା ।

"ଫୌଜଦାରୀ ଦଣ୍ଡବିଧି ଆଇନର ୧୪୪ ଧାରା ଅନୁଯାୟୀ ଜାରି ହୋଇଥିବା ନିଷେଧଆଜ୍ଞା ଅବମାନନା କରିବା ଭଳି ଅତି ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟ କାହିଁକି ଜାଣିଶୁଣି ମୁଁ କରିଛି ସେ ସମ୍ପର୍କରେ କୋର୍ଟଙ୍କ ଅନୁମତିରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ବିବୃତି ଦେବାକୁ ଚାହେଁ । ମୋ ମତରେ ସ୍ଥାନୀୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଓ ମୋ ଭିତରେ ମତଭେଦ ଦେଖାଦେବା ଫଳରେ ଏଭଳି ପରିସ୍ଥିତି ଦେଖା ଦେଇଛି । ମୁଁ ଜାତୀୟ ତଥା ମାନବିକ ସେବା କରିବାକୁ ଏ ଜିଲ୍ଲାକୁ ଆସିଛି । ଯେଉଁ ଚାଷୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନୀଳବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ନ୍ୟାୟୋଚିତ ବ୍ୟବହାର କରୁ ନାହାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମୋତେ ବାରମ୍ବାର ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଯିବା ଫଳରେ ମୁଁ ଆସିଛି । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ସମସ୍ୟାଟିକୁ

ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖରୂପେ ଅନୁସନ୍ଧାନ ନ କଲେ କିଛି କରି ପାରିବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ମୁଁ ସ୍ଥାନୀୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ତଥା ନୀଳବ୍ୟବସାୟୀ-ମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ବିଷୟଟିକୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଅବସ୍ଥା ବୁଝିବାକୁ ଆସିଛି । ମୋର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନାହିଁ । ମୋ ଆସିବାଦ୍ୱାରା ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ହେବା ବା ଜୀବନ ନଷ୍ଟ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ଅଛି ବୋଲି ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରୁ ନାହିଁ । ମୋର ଏସବୁ ବିଷୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅଛି ବୋଲି ମୁଁ ଦାବୀକରେ । କିନ୍ତୁ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଭାବୁଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଅସୁବିଧା ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁଛି । ତାହାଛଡ଼ା ସେମାନେ ଯେଉଁ ଖବର ପାଉଛନ୍ତି ସେହି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ମୁଁ ବୁଝିଛି । ଆଇନକୁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଥିବା ନାଗରିକ ହିସାବରେ ମୋ ଉପରେ ହୋଇଥିବା ଆଦେଶକୁ ମୁଁ ମାନିଯିବା କଥା । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ମୁଁ ଆସିଛି ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ମୁଁ ହେଳା ନ କଲେ, ତାହା କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଏକମାତ୍ର ରହିକରି ସେମାନଙ୍କ ସେବା କରି ପାରିବି ବୋଲି ଭାବୁଛି । ତେଣୁ ମୁଁ ସ୍ୱ ଇଚ୍ଛାରେ ଆସିଥିବା ସ୍ଥାନରୁ ଅପସରି ଯାଇ ପାରିବି ନାହିଁ । ମୋର ଉଭୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘର୍ଷ ଦେଖାଦେଉ ଥିବାରୁ ମୋତେ କୃଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାଢ଼ିନେଇ ବିଦାୟ କରି ଦେବାର ଦାୟିତ୍ୱ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଉପରେ ମୁଁ ଦେଉଛି । ଭାରତୀୟ ସାଧାରଣ ଜୀବନରେ ମୋ ଭଳି ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିଥିବା ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ ସାବଧାନ ହୋଇ ଚଳିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ମୁଁ ପୁରାପୂରି ଜାଣୁଛି । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଛି ଯେ ବିନା ପ୍ରତିବାଦରେ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ ଦୋଷର ଦଣ୍ଡ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସମ୍ମାନଜନକ ଲୋକପକ୍ଷରେ ଏକମାତ୍ର ନ୍ୟାୟୋଚିତ ପନ୍ଥା ।

ମୋତେ ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବ ସେ ଦଣ୍ଡ ଲଘବ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁଁ ଏହି ବିବୃତି ନ ଦେଇ ଏହାଦ୍ୱାରା ଜଣାଇ ଦେବାକୁ ଚାହେଁ ଯେ, ଆଇନ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର କୌଣସି ପ୍ରକାର କମ୍ ସମ୍ମାନ ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ଏହା ନ କରି ମୋର ଚିତ୍ତ ଯେଉଁ ମହାନ୍ ଆଇନ

ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସେହି ଅନ୍ତରାତ୍ମା ପ୍ରତି ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୁଁ ଏହା କରୁଛି ।

ଭାରତ ବର୍ଷରେ କୌଣସି ବ୍ରିଟିଶ ବିଚାରାଳୟରେ ଏହିଭଳି ବିବୃତି କେହି ଦେଇ ନ ଥିବାରୁ ଏହା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ଆବାକ୍ ହୋଇଗଲେ । ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ କଣ କରିବେ କିଛି ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଯେଉଁଭଳି ସାକ୍ଷୀ ନିଆଯାଏ ଓ ସୁଆଲ୍ ଜବାବ୍ ହୁଏ ସେହିଭଳି ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଚାଲିବ ବୋଲି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଭାବିଥିଲେ ଏବଂ ସେ ଏହା ଭିତରେ କି ଦଣ୍ଡ ଦେଇ ରାୟ ଦେବେ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରିବାକୁ ସମୟ ପାଇବେ ବୋଲି ଭାବିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ବିବୃତି ପାଠ ପରେ କୌଣସି ସାକ୍ଷ୍ୟ ନେବାର ବା ସୁଆଲ୍ ଜବାବର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଲା ନାହିଁ । ଏକମାତ୍ର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲା, କି ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବ ? ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ କିଛି ଠିକ୍ କରି ନ ପାରି କହିଲେ— "ଆପଣ ଯେଉଁ ବିବୃତି ପାଠ କରିଛନ୍ତି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆପଣ ଆପଣଙ୍କର ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛନ୍ତି ।" ଗାନ୍ଧିଜୀ କହିଲେ, "ମୁଁ ଯାହା କହିବାକୁ ଚାହିଁଥିଲି ତାହା କହିଛି !" ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ କିଛି ସମୟ ପାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୁଣି କହିଲେ, "ତାହାହେଲେ ଆମକୁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ନେଇ ସୁଆଲ ଜବାବ ଶୁଣିବାକୁ ହେବ ।" ଗାନ୍ଧିଜୀ ତ ଛାଡ଼ିବା ଲୋକ ନୁହନ୍ତି । ସେ କହିଲେ, "ଆପଣ ଯେବେ ତାହା ଭାବୁଥାନ୍ତି ତାହାହେଲେ ମୁଁ ମୋର ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ।" ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ବଡ଼ ଗୋଳମାଳରେ ପଡ଼ି ପୁଣି କହିଲେ, ତାହାହେଲେ ମୁଁ କିଛି ସମୟ ପରେ ରାୟ ଦେବି । ଆପଣ ଜାମିନରେ ଘରକୁ ଯାଆନ୍ତୁ ।"

ଗାନ୍ଧିଜୀ କିନ୍ତୁ ଜାମିନ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେ । ତେଣୁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ କଣ କରିବେ ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ କ'ଣ କୌଣସି ପୁଲ୍ଲଣ ଜମା ଦେବେ ? ସେ ପୁଣି କହିଲେ, "ଆପଣ ଯେବେ ଜାମିନଦାର ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି, ଆପଣ ନିଜେ ନିଜର ଜାମିନଦାର ହୋଇ ପାରନ୍ତି ।" ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏଥିରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାରୁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ କହିଲେ, "ତାହାହେଲେ

ଆପଣ ଯାଆନ୍ତୁ, ୩ଟା ବେଳେ ଆସିଲେ ମୁଁ ମୋର ରାୟ ଜଣାଇଦେବି ।” ଗାନ୍ଧିଜୀ ରାଜି ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଠିକ୍ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଆସିବେ ବୋଲି କହିଗଲେ ।

ବିଚାର କରୁଥିବା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ କୋର୍ଟରୁ ଚାଲିଗଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଠିକ୍ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଜିଲ୍ଲା ପୋଲିସ ସାହେବ ତାଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରି ଖବର ପଠାଇଲେ । ଜିଲ୍ଲା ପୋଲିସ ସାହେବ ଜଣେ ଇଂରେଜ ଲୋକ ଏବଂ ସେ ବୋଧହୁଏ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ଥିଲେ ବା ସେ ଦେଶ ସହିତ ତାଙ୍କର କିଛି ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ କୋର୍ଟରେ ହାଜର ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକା ସମ୍ପର୍କରେ ନାନା ପ୍ରକାର କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲା । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ପୂର୍ବରୁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଖବର ପଠାଇଲେ ଯେ ସେ ସେଦିନ କୌଣସି ହୁକୁମ ନ ଦେଇ ଛଅ ଦିନ ପରେ ହୁକୁମ ଦେବେ । ଏହାପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବସାକୁ ଫେରିଲା ବେଳକୁ ସେଠାରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଚାଷୀ ତାଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥାନ୍ତି ।

ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଆମ ଗାଡ଼ି ପହଞ୍ଚିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ କଚେରୀରୁ ଫେରିବାର ଠିକ୍ ପରେ ପରେ ଆମେ ଗୋରଖପ୍ରସାଦଙ୍କ ଘରେ ସିଧା ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ସେ ଆମକୁ ବିଶେଷତଃ ମଜ୍ରୁଲ୍ ହକ୍ ସାହେବ ଓ ମିଷ୍ଟର ପୋଲକଙ୍କୁ ଦେଖି ଭାରି ଖୁସି ହେଲେ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରିଚିତ କରାଗଲା । ମୋତେ ପରିଚିତ କରାଗଲାବେଳକୁ ସେ ହସିକରି କହିଲେ, “ତୁମେ ବି ଆସିଛ ? ମୁଁ ତମ ଘରେ ରହିଥିଲି ।” ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏବଂ ମୋ ଭିତରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ସାମନାସାମନି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବା ଏହା ହେଉଛି ପ୍ରଥମ । ମୋର ଚାକର ତାଙ୍କୁ କିପରି ବ୍ୟବହାର କରିଛି ତାହା ଶୁଣି ଥିବାରୁ ମୁଁ ଭାରି ଲଜ୍ଜିତ ହେଲି । ମୁଁ ଟିକିଏ ଇତସ୍ତତଃ ହେଉଛି ବୋଲି ସେ ବୁଝିପାରି ଅନ୍ୟ କଥା ପକାଇ ଯାହା ସବୁ ଘଟଣା ଘଟିଯାଇଛି ତାହା କହିଲେ । ଯାହାସବୁ ଘଟିଯାଇଛି ତାହା ସଂକ୍ଷେପରେ କହି ସେ ବାବୁ ଧରଣୀଧର ଓ ରାମନବମୀପ୍ରସାଦଙ୍କଠାରୁ ସବିଶେଷ ଖବର ଜାଣିବାକୁ

ଇଚ୍ଛାକଲେଓ ମିଷ୍ଟର ପୋଲକଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାକୁ ଚାହିଁଲେ । ସେହି ଅନୁସାରେ ଆମେ ଯେଉଁମାନେ କଥା ଶୁଣୁଥିଲୁ, ଗାନ୍ଧିଜୀ ବସିଥିବା ବାରଣ୍ଡାକୁ ଚାଲିଯାଇ ପାଖ ଘରୁ ରାମନବମୀ ବାବୁ ଓ ଧରଣୀଧର ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଯାହାସବୁ ଘଟଣା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘଟିଯାଇଛି ତାହାର ସବିଶେଷ ବିବରଣ ଶୁଣିଲୁ । ସେମାନେ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ଜେଲ ଯିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଛନ୍ତି ତାହା ଶୁଣି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସେଭଳି ପ୍ରଶ୍ନ ଦେଖାଦେବ ବୋଲି ଭାବିଲୁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବନ୍ଧୁମାନେ ଜେଲ୍ ଯିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଛନ୍ତି ତାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଛଡ଼ା ଆମ୍ଭର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନ ଥିଲା ।

ମହାତ୍ମାଜୀ ମିଷ୍ଟର ପୋଲକଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ସାରି ଆମେ ବସିଥିବା ଘରକୁ ଆସି ଆମ୍ଭେମାନେ ସବିଶେଷ ବିବରଣୀ ଶୁଣିଲୁ କି ନାହିଁ ବୋଲି ସେ ପଚାରିଲେ । ଶୁଣିଛୁ ବୋଲି କହିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜେଲ୍ ଯିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କି ନୁହେଁ ବୋଲି ପୁଣି ପଚାରିଲେ । ଆମେ ଆମର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଜଣାଇ ଦେବାରୁ ସେ ଖୁସି ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ସେତିକିରେ ସେ କଥା ଶେଷ କଲେନାହିଁ । ଖଣ୍ଡେ କାଗଜ ଓ ପେନ୍‌ସିଲ ନେଇ ଆମ ନାମ ଲେଖିଲେ । ଆମମାନଙ୍କୁ ଦୁଇ ଦଳ କରି ଗୋଟିଏ ଦଳ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି କରି ଜେଲ୍ ଯାଇ ସାରିଲେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦଳ ଅନୁସନ୍ଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବେ ବୋଲି ବାଣ୍ଟିଦେଲେ । ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ଗୋଟିଏ ଦଳ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଚଳାଇ ଜେଲ୍ ଗଲେ ଅନ୍ୟ ଦଳଟି କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବେ ଏବଂ ସେ ଦଳ ଜେଲ୍ ଗଲେ, ସେହିପରି ଅନ୍ୟ ଦଳ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବେ । ପ୍ରଥମ ଦଳରେ ମଜ୍‌ରୁଲ ହକ୍ ସାହେବ ଓ ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ପ୍ରସାଦ ରହିବେ ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲେ । ଏଭଳି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ବୋଲି ଆମେ କେହି ଜାଣି ନ ଥିବାରୁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଆମମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମ ଦଳରେ ନିଆ ନ ଯିବାରୁ ଘରକୁ ଯାଇ ସବୁ ବିଷୟ ସ୍ଥିର କରିବା ପାଇଁ କିଛି ସମୟ ପାଇବୁ ବୋଲି ଜାଣି ଆମେ ଖୁସି ହେଲୁ ।

ସେଡ଼କ ବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ଦୌଡ଼ୀ ମକଦ୍ଦମାରେ ଶୁଣାଣି ହେବାକୁ ଥିଲା । ମଜ୍ରୁଲ ହକ୍ ସାହେବ ସେଥିରେ ଓକିଲ ଥିଲେ । ସେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଯାଇ ସେ କାମ ଶେଷ କରି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ରାୟ ଦେବାବେଳକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେବେ ଜେଲ୍ ଯାଆନ୍ତି, ସେ ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତୃତ୍ୱ ନେବେ ବୋଲି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ତାଙ୍କୁ ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ପ୍ରସାଦ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଫେରିବେ ବୋଲି କହି ସେ ମଧ୍ୟ ଚାଲିଗଲେ ।

ଜିଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସବୁ ବିଷୟ ସରକାରଙ୍କୁ ଜଣାଇଛନ୍ତି ଓ ରାୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ (ଗାନ୍ଧିଜୀ) କୌଣସି ଗ୍ରାମକୁ ନ ଯାଆନ୍ତୁ ବୋଲି ଅନୁରୋଧ କରି ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି କିଛି ସମୟ ପରେ ଜିଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କଠାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପାଇଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏଥିରେ ରାଜି ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ରାୟ ବାହାରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଲୁ । ଯଦିଓ କିଛି ନିଶ୍ଚିତଭାବରେ କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ ତଥାପି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଜେଲ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ବୋଲି ମନେକରି ଏ ବିଷୟକୁ ଅଧିକ ଘାଣ୍ଟାଘାଣ୍ଟି ନ କରିବାକୁ ସେ କହିଲେ । ତାହା ଛଡ଼ା ଯାହାସବୁ ଘଟିଯାଇଛି ସେ ସବୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ସମ୍ପାଦକମାନଙ୍କୁ ଓ କେତେକ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ସେ (ଜିଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍) ଚିଠି ଲେଖିଥିଲେ ଏବଂ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ସମ୍ପାଦକମାନଙ୍କୁ ଖବର ଜଣାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚିଠି ଲେଖିଥିବାରୁ କିଛି ପ୍ରକାଶ ନ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ଏଥିରୁ ଦେଖାଯିବ ଯେ, ଖବରକାଗଜମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ଖବରସବୁ ବାହାରିଥିଲା ତାହା ସମ୍ବାଦଦାତାମାନେ ଦେଇଥିବା ସମ୍ବାଦ । ତାହା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କଦ୍ୱାରା ଦିଆଯାଇଥିବା ସମ୍ବାଦ ନୁହେଁ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଏହା ମୋର ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରଥମ ଦେଖାସାକ୍ଷାତ୍ ଓ ପ୍ରଥମ କଥାବାର୍ତ୍ତା । ଏହି ଦେଖାସାକ୍ଷାତ ଓ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଫଳରେ ମୁଁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ନ ଥିଲି ବା ଏହାଦ୍ୱାରା ମୋର ଜୀବନର ଧାରାରେ ପୂରାପୂରି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି ।

ଅନେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମୁଁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୋଖେଲଙ୍କୁ ଦେଖା କରିଥିଲି ଓ ସେ ମୋତେ ଭାରତ୍ ସେବକ ସମିତିରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ କହିଥିଲେ । ବହୁସମୟ ଧରି ଆମର କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ମୋ ମନକୁ ଭାରି ପାଇଥିଲା ଏବଂ ମୁଁ ବହୁଦିନ ଧରି ଏ ବିଷୟ ମନ ଭିତରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ଫଳରେ ଶେଷକୁ ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଗ୍ରହଣ ନ କରିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଥିଲି । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ମୁଁ ଯେ କାହିଁକି ନ ଭାବି ନ ଚିନ୍ତି ଜେଲ ଯିବାପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ଗ୍ରହଣ କରି ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲି ତାହା ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଜାଣେ ନା । ଯେତେବେଳେ ଜୀବନସାରା ଦେଶ ସେବା ପ୍ରଶ୍ନ ନ ଉଠାଇ କେବଳ ଏକମାତ୍ର ଜେଲ ଯିବା ପ୍ରଶ୍ନ ସେ ଉଠାଇ ଥିଲେ ଏବଂ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ଜବାବ ଦେଇଥିଲୁ ତାହା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି । ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ଜେଲ ଯିବା ପ୍ରଶ୍ନ କେବଳ ମୋ ପାଇଁ ନ ହୋଇ ସାରା ଦେଶରେ ନୂଆ କଥା ପରି ବୋଧ ହେଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯେ, ଜେଲ ଯିବାକୁ ପଡ଼େ ଏହା ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣି ନ ଥିଲୁ । ବରଂ ତା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଜେଲକୁ ଯିବାକୁ ଯେପରି ନ ପଡ଼ିବ ସେହିପରି ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାଟା ବାହାଦୁରୀ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣିଥିଲୁ । ଯେବେ କୌଣସି ରାଜଦ୍ରୋହାତ୍ମକ ବକ୍ତୃତା କରୁଥିଲୁ ସେଥିରେ ଏପରି ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲୁ ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଭାରତୀୟ ପିଙ୍ଗଲ କୋର୍ଡ଼ର ୧୨୪ (କ) ଧାରା ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହୋଇପାରୁ ନ ଥିଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ ସାପ

ମାରିବାକୁ ଚାହୁଁ ଥିଲେ ହେଁ, ବାଡ଼ି ଯେପରି ନ ଭାଙ୍ଗେ ସେଥିପାଇଁ ବଡ଼ ହୁସିଆର ଥିଲୁ ଏବଂ ଯେ ଏହା କୁଶଳତାର ସହ କରି ପାରୁଥିଲା, ସେ ଚତୁର ଲୋକ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା । ବିପକ୍ଷୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନକୁ ବିପଦାପନ୍ନ କରୁଥିଲେ ହେଁ ବିଚାରର ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ନିଜକୁ ବଞ୍ଚାଇ କରି ଚଳିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । କେହି ଜାଣିଶୁଣି ନିଆଁକୁ ଡେଇଁବାକୁ ଚାହୁଁ ନ ଥିଲେ । ଯେବେ କୌଣସି ଲୋକ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ପଡୁଥିଲା, ତେବେ ତାହା ପାଇଁ ଓକିଲ ଦିଆଯାଉ ଥିଲା ଓ ସେ ଯେପରି ଖଲାସ ହୁଏ ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉଥିଲା । କେହି ପ୍ରାୟ ନିଜର ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରୁ ନ ଥିଲେ । ଏହି ପନ୍ଥାହିଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣିଥିଲୁ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣିଶୁଣି ଯେଉଁ ଧରଣର ବିପଦ ବରଣ କଲୁ ତାହା କରଣୀୟ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ବରୁ ଜାଣି ନ ଥିଲୁ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ, ମୁଁ ଚରମ ବା ନରମ ଚିନ୍ତାଧାରାର ଲୋକ ନୁହେ—ମଧ୍ୟମଶ୍ରେଣୀ ଚିନ୍ତାଧାରାର ଲୋକ ଏବଂ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ମୋର ସେହି ଚିନ୍ତାଧାରା ରହିଛି । ଏହିସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୁଁ ଯେ କାହିଁକି ଓ କିପରି ଏଭଳି ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେଲି ଯାହା କି ମୋର ନିଜ ଜୀବନରେ ନୂତନ ଜିନିଷ ନ ହୋଇ ସାରା ଦେଶର ସାଧାରଣ କର୍ମୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନୂତନ ପଥ ଦେଖାଇଲା, ତାହା ମୁଁ ବୁଝି ପାରି ନ ଥିଲି । ଅବଶ୍ୟ ବାବୁ ଧରଣୀଧର ଓ ବାବୁ ରାମନବମୀ ପ୍ରସାଦଙ୍କ ଭଳି ଦୁଇଜଣ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଉଦାହରଣ ମୋ ଆଗରେ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଆସିଥିବା ମଜରୁଲ୍ ହକ୍ ଓ ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ପ୍ରସାଦ ଉଭୟେ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚଦରର ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକ ବୋଲି ସେତେବେଳେ ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲେ । ସେମାନେ କ'ଣ ଏହି ଦୁଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲେ ? ନିଜର ପରିଣତି କ'ଣ ହେବ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଚିନ୍ତା ନ କରି ସେମାନେ ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ବୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଥିଲେ ? ସେମାନେ କ'ଣ ଅନ୍ଧଭାବରେ ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ ?

ଏହିସବୁ ଚିନ୍ତା ମୋ ମନକୁ ଆସିଲା । ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଲେଖିଛି ଯେ, ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୋଖେଲଙ୍କ ସହିତ ମୋର ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତରେ ମୋ ମନରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଭାବ

ପଡ଼ିଥିଲା ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତରେ ସେଭଳି ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ି ନ ଥିଲେହେଁ, ମୁଁ ଯେତେଦୂର ଜାଣେ, ଯେଉଁ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିଲା, ତାହା ମୋତେ ମଧ୍ୟ ଜଣା ନ ଥିଲା । ବୋଧହୁଏ ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ଏଭଳି କୌଣସି ଚୁମ୍ବକତ୍ୱ ଥିଲା ଯାହା କି ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁ ନ ଥିଲେହେ, ତାହାର ପ୍ରଭାବରେ ବିନା ପ୍ରଶ୍ନରେ ତାଙ୍କର ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଥିଲୁ ।

ଗାନ୍ଧୀଜୀ ଚମ୍ପାରଣରେ ଯାହା କରିଥିଲେ ଦେଶରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିବା ସମୟରେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁହିଁ ବିସ୍ତୃତ ଆକାରରେ ଦେଶ ଆଗରେ ରଖିଥିବା ହେତୁ ମୁଁ ଏହିସବୁ ଘଟଣା ଏପରି ବିଶଦ୍‌ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଛି । ଚମ୍ପାରଣରେ ସେତେବେଳେ କେହି ନ ଜାଣିଥିଲେହେଁ ସେ ଯେଉଁ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ ରୋପଣ କରିଥିଲେ ସେହି ବୃକ୍ଷହିଁ ଆଜି ଏପରି ବିରାଟ ବୃକ୍ଷର ଆକାର ଧାରଣ କରିଛି । ତାହାରି ଛାୟାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେ କେବଳ ରାଜନୈତିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ହାସଲ କରିଛୁ ସେତିକି ନୁହେଁ, ହୁଏତ ସ୍ୱରାଜ୍ୟର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଯାହା ତାହା ଲାଭ କରି ପାରିବୁ ବୋଲି ଆଶା ପୋଷଣ କରୁଛୁ ।

ଏ ବିଷୟ ଆଉ ଟିକିଏ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉ । ଚମ୍ପାରଣ କୃଷୀଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଓ ଦୈନ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଚମ୍ପାରଣ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ କରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଯାଉଥିବା ଅଭିଯୋଗଗୁଡ଼ିକ ସତ୍ୟ ବୋଲି ସେ ନିଜେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ନ ଜାଣିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଏପରି କି କୃଷୀମାନଙ୍କର ଅଭିଯୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିବା ଭଳି ସାଦା ଧରଣର ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ଲକ୍ଷ୍ନୌ କଂଗ୍ରେସରେ ଆଗତ କରିବାକୁ ରାଜି ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ସମୟ ଠିକ୍ କରି ଚମ୍ପାରଣ ଯାଇ ନିଜେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ମୋଜାଫରପୁରରେ ପହଞ୍ଚି ପ୍ରଥମେ ସେ ଯାହା କରିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି ତାହା ସବୁ ତାଙ୍କର ବିପକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ ଓ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର

ସାହାଯ୍ୟ ଚାହିଁଲେ । ଏଭଳି ବିପକ୍ଷ ଲୋକ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀ ହେଉଛନ୍ତି ବ୍ୟବସାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଯେଉଁମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ଧାନରେ ସେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଗୋଷ୍ଠୀ ହେଉଛନ୍ତି ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଯେଉଁମାନେ କି ଚାଷୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ କରୁଥିବା ଅତ୍ୟାଚାରର ଅଭିଯୋଗ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉ ନ ଥିଲେ ଓ ପକ୍ଷପାତିତା କରି ଚାଷୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ କରୁଥିବା ଅତ୍ୟାଚାରରେ ସେମାନଙ୍କୁ (ବ୍ୟବସାୟୀ) ସହାୟତା କରୁଥିଲେ । ଉଭୟ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତିନିଧି ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ଲୋକମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦେଖାକଲେ । ବ୍ୟବସାୟୀ ସଂଘର ସମ୍ପାଦକ ତଥା ତିହୁତ୍‌ଡିଭିଜନର କମିଶନର ଉଭୟଙ୍କ ସହ ସେ ଦେଖାକରି ତାଙ୍କର ଆସିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇ ସାହାଯ୍ୟ ଚାହିଁଲେ । ସେମାନେ ସାହାଯ୍ୟ ନ କଲେ ସେ ସେଥିପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଯାହା ଭାବୁଥିଲେ, ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କର ଜିଲ୍ଲା ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବା ଆଦେଶକୁ ଅବମାନନା କରି, ସେହି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ । ଚମ୍ପାରଣ ଚାଷୀମାନଙ୍କର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ପୂର୍ବରୁ ଅନେକ କଥା ଶୁଣିଥିବାରୁ ପ୍ରଥମେ ମୋଜାଫରପୁରରେ ପହଞ୍ଚି,ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କୁ ଯାଇ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ ଯେ, ସେହି ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥାରେ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉନ୍ନତି ନ ହୋଇଛି ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶର ଉନ୍ନତି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ମୋତିହାରିରେ ପହଞ୍ଚି ସେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ସୁଦ୍ଧା ସମୟ ନଷ୍ଟକରି ନାହାନ୍ତି । କମିଶନରଙ୍କ ସହିତ କଥାଭାଷା ଫଳରେ ସରକାର ତାହାଙ୍କୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଦେବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଜାଣିଲେ । ତେଣୁ ସରକାର ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପୂର୍ବରୁ, ସେ ଚମ୍ପାରଣରେ ପହଞ୍ଚି ଯଥାସମ୍ଭବ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯିବା ପାଇଁ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେ ଲକ୍ଷ୍ନୌରେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ, ତାହା ସେ ମୋଜାଫରପୁର ତଥା ମୋତିହାରୀରେ ଚଳାଇଲେ । ମୋଜାଫରପୁର ପରି ସେ ଜଣେ ଲୋକଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ବୁଝିବାକୁ

ଆରମ୍ଭ କଲେ ଓ ମୋଟହାରରେ ବିଶଦଭାବରେ ବୁଝିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏଥିରୁ ଦେଖାଯିବ ସେ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଯେ କେବଳ ଇଚ୍ଛା ହିଁ କରିଥିଲେ ସେତିକ ନୁହେଁ ସୁବିଧା ପାଇବା ମାତ୍ରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ସରକାର ୧୪୪ ଧାରା ଜାରି କରି ତାଙ୍କୁ ଜିଲ୍ଲାରୁ ଚାଲିଯିବା ପାଇଁ ହୁକୁମ ଦେଇଥିଲେ ହେଁ ସେ ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଉକ୍ତ ଆଦେଶକୁ ଅମାନ୍ୟ କରିବାକୁ ପଛପରକର ହୋଇଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ମୋକଦ୍ଦମା ବିଚାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା ସେ ମୋକଦ୍ଦମା ନ ଲଢ଼ି ତାଙ୍କ ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରିଗଲେ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡବିଧାନ ହେବ ସେଥିପାଇଁ ସେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବୋଲି କହିଥିଲେ । ସେ ୧୯୨୪ ମସିହାରେ ଅହମଦାବାଦର ସେସନ୍ସ ଜଜଙ୍କଦ୍ୱାରା ଯେତେବେଳେ ରାଜଦ୍ରୋହ ଅପରାଧରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଦଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିଲେ ସେତେବେଳେ ଉକ୍ତ ଜଜଙ୍କ ପାଖରେ ଯେଉଁ ବିବୃତି ସେ ଦେଇଥିଲେ ତାହା ମୋଟହାରରେ ଦେଇଥିବା ବିବୃତିର ପୁନରାବୃତ୍ତି ବା ସ୍ପଷ୍ଟୀକରଣ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ କଥା ହେଉଛି କଠିନ ପରିଶ୍ରମ ଓ ଦୁଃଖ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ସର୍ବଦା ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିବା । ତାଙ୍କର ସରଳତା ତଥା ସଂଯମତା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାନୀର ଥିଲେହେଁ, ତାହା ହୋଇଥିଲା ତାଙ୍କର ଜୀବନର ଅଙ୍ଗ ସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟର ପରିସର ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉକ୍ତ ଗୁଣ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଥିଲା ।

"ଅହମଦାବାଦ ଜଜ୍ କୋର୍ଟରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦେଇଥିବା ବିବୃତିଟି ତଳେ ଦିଆଗଲା :—

ଭାରତ ଓ ବିଲାତର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମତକୁ ନଜର କରିବା ପାଇଁ ଏହି ମୋକଦ୍ଦମା କରାଯାଉଛି । ତେଣୁ ମୁଁ ଜଣେ ଖାଣ୍ଟି ରାଜଭକ୍ତ ଓ ସହଯୋଗୀ ସ୍ତରର ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇ କାହିଁକି ରାଜଦ୍ରୋହୀ ଓ ଅସହଯୋଗୀ

ହେବାକୁ ବାଧ ହେଉଛି ତାହା ସେହି ବିଲାତ ଓ ଭାରତର ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେବା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଭାବୁଛି । ତାହାଛଡ଼ା ଭାରତବର୍ଷର ଆଇନ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସରକାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଉଛି ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଅଭିଯୋଗ ହୋଇଛି ଏବଂ ସେହି ଦୋଷକୁ ମୁଁ କାହିଁକି ସ୍ୱୀକାର କରିଯାଉଛି ତାହା ମଧ୍ୟ କୋର୍ଟକୁ ଜଣାଇବା ଉଚିତ ମନେ କରୁଛି ।

"୧୮୯୩ ମସିହାରେ ଗୋଲମାଲ ଅବସ୍ଥାରେ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ମୋର ସାଧାରଣ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ଦେଶର ଇଂରେଜ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ସହିତ ମୋର ପ୍ରଥମ ସମ୍ପର୍କ ସୁଖକର ନ ଥିଲା । ମୁଁ ମଣିଷ ଓ ଭାରତୀୟ ହିସାବରେ ମୋର କିଛି ଅଧିକାର ନାହିଁ, କେବଳ ଏତିକି ନୁହେଁ ମୁଁ ଭାରତୀୟ ହୋଇଥିବାରୁ ମୋର କୌଣସି ଅଧିକାର ନାହିଁ ବୋଲି ବୁଝିଥିଲି ।

"କିନ୍ତୁ ମୁଁ ନିରାଶ ହୋଇ ନ ଥିଲି । ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନ ପରି ସ୍ଥୂଳତଃ ଗୋଟିଏ ଭଲ ଶାସନରେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହାର ଟିକିଏ ସାମାନ୍ୟ କଳାଦାଗ ବୋଲି ମୁଁ ଭାବୁଥିଲି । ମୁଁ ସରକାରଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଦୋଷ ପାଇଁ ସମାଲୋଚନା କରୁଥିଲେହେଁ ଓ ମୋର ସ୍ୱେଚ୍ଛାକୃତ ତଥା ହାର୍ଦ୍ଦିକ ସହଯୋଗ ଦେଉଥିଲେହେଁ, କେବେହେଲେ ସରକାରଙ୍କୁ ଧ୍ୱଂସ କରିବାକୁ ଚାହୁଁ ନଥିଲି ।

"ସେହି କାରଣରୁ ୧୮୯୦ ମସିହାରେ ବୋର୍ ଯୁଦ୍ଧ ଯୋଗୁଁ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସ୍ଥିତି ଅନିଶ୍ଚିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲାବେଳେ ମୁଁ ସରକାରଙ୍କୁ ମୋର ସାହାଯ୍ୟ ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ବାହିନୀ ଗଠନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲେଡ଼ିସ୍ମିଥ୍‌ରେ ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ ଅନେକ ଜାଗାରେ କରିଥିଲି । ସେହିପରି ୧୯୦୬ ମସିହା ଜୁଲୁ ବିଦ୍ରୋହ ସମୟରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଦଳ ଗଠନ କରି ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ଷ୍ଟ୍ରେଚର ସାହାଯ୍ୟରେ ନେବା ଆଣିବା କାର୍ଯ୍ୟ ବିଦ୍ରୋହ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରିଥିଲି ।

ଏହି ଉଭୟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ମୋତେ ସରକାର ପଦକ ଉପହାର ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ବିଲାତ ସରକାରଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଉଥିବା ରିପୋର୍ଟରେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଥିଲା । ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ମୋତେ ଲର୍ଡ଼ ହାର୍ଡିଞ୍ଜ କାଇଜର ଇ-ହିନ୍ଦ୍ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପଦକ ଦେଇଥିଲେ । ୧୯୧୪ ମସିହାରେ ଯେତେବେଳେ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଜର୍ମାନୀ ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ବିଲାତରେ ଥିବା ଭାରତୀୟ ଲୋକଙ୍କୁ, ମୁଖ୍ୟତଃ ଭାରତୀୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଯୁଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାୟତା ପାଇ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ବାହିନୀ ଗଠନ କରିଥିଲି ଓ ଉକ୍ତ ବାହିନୀ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି ବୋଲି କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ଶେଷକୁ ୧୯୧୮ ମସିହାରେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ହୋଇଥିବା ଯୁଦ୍ଧ ସମ୍ମିଳନୀରେ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଲର୍ଡ଼ ଚେମ୍ସଫୋର୍ଡ଼ ନିବେଦନ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ମୁଁ ମୋର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ଖେଡ଼ାରେ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ପାଇଁ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲି ଏବଂ ଫଳରେ ଲୋକେ ସୈନ୍ୟବାହିନୀରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷ ହେବାରୁ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦିଆଗଲା । ଏହି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାଦ୍ୱାରା ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଭିତରେ ମୋ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ସମାନ ଆସନ ମିଳିବ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଥିବାରୁ ମୁଁ ଏସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲି

“ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସ୍ୱାଧୀନତା ଅପହରଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରାଯାଇଥିବା ରଓଲେଟ୍ ଆଇନ୍ ଯେତେବେଳେ ଜାରି ହେଲା ସେଥିରେ ମୁଁ ପ୍ରଥମ ଧକ୍କା ପାଇଲି । ମୋତେ ଏହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତୃତ୍ୱ ନେବା ପାଇଁ କୁହାଯାଇଥିଲା । ତାହା ପରେ ପରେ ଜାଲିଆନାବାଗ୍‌ରେ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ବେତାଘାତ ଓ ହାମୁଡ଼ି ହାମୁଡ଼ି ଚାଲିଯିବା ଭଳି ଅପମାନଜନକ ଆଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାନାପ୍ରକାର ନିର୍ଯ୍ୟାତନା କରାଗଲା । ଏହାଛଡ଼ା ତୁର୍କୀର ସାର୍ବଭୌମତ୍ୱ ତଥା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନମାନଙ୍କ

ଯୁଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଇଂରେଜ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଭାରତୀୟ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପାଳନ କରାଯିବ ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣି ପାରିଲି ।

‘‘କିନ୍ତୁ ଏହିସବୁ ଘଟଣା ସତ୍ତ୍ୱେ, ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ସତର୍କବାଣୀ ସତ୍ତ୍ୱେ, ବିଲାତର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଭାରତୀୟ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପୂରଣ କରିବେ ଓ ପଞ୍ଜାବ ଅତ୍ୟାଚାରର ଉଚିତ ପ୍ରତିକାର କରାଯିବ ବୋଲି ଆଶା କରିଥିଲି । ସର୍ବୋପରି ମଣ୍ଟେଗୁ-ଚେମ୍ସଫୋର୍ଡ଼ ସଂସ୍କାର ଅସନ୍ତୋଷଜନକ ତଥା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କଲେ ଭାରତୀୟ ଜୀବନରେ ନୂତନ ଆଶାର ସଞ୍ଚାର ହେବ ବୋଲି ଆଶା କରି ମୁଁ ୧୯୧୯ ମସିହାରେ ଅମୃତସରରେ ହେଉଥିବା କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନରେ ଉକ୍ତ ଫୋର୍ଡ-ଶାସନ ସଂସ୍କାର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାରେ ସହଯୋଗ କରିବା ପାଇଁ ଯୁକ୍ତି କରିଥିଲି ।

‘‘କିନ୍ତୁ ମୋର ସେ ସମସ୍ତ ଆଶା ଚୂର୍ଣ୍ଣୀଭୂତ ହୋଇଗଲା । ଭାରତୀୟ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ଖିଲାଫତ ସମ୍ପର୍କରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପାଳନ କରାଯାଇନାହିଁ । ପଞ୍ଜାବ ଅତ୍ୟାଚାର ଯେଉଁମାନେ କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଘଣ୍ଟଘୋଡ଼ା ଯାଇଛି ଓ ବୁଭୁକ୍ଷୁ ଭାରତୀୟ ଜନତାର ଅବସ୍ଥା ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଖରାପ ହୋଇ ନିର୍ଜୀବ ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚିଲାଣି । କାରଣ ସେମାନେ ବୁଝିନାହାନ୍ତି ଯେ ବୈଦେଶିକ ଶୋଷଣକାରୀମାନଙ୍କର ଶୋଷଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାୟତା କରି ସେମାନେ ଉପହାର ପାଉଛନ୍ତି ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଏବଂ ସେହି ଲାଭ ଏହି ଜନତାଠାରୁ ଶୋଷିକରି ନିଆଯାଉଛି । ବ୍ରିଟିଶ ଭାରତରେ ଆଇନଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସରକାର ଯେ, ଜନତାକୁ ଶୋଷଣ କରିବା ପାଇଁ ସୃଷ୍ଟି ରହିଛି ତାହା ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ବୁଝିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଯେତେ ସଫେଇ ଦେଲେ ବା କଳାକୁ ଧଳା କରି ଦେଖାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଗାଁମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ଅସ୍ଥିକଙ୍କାଳସାର ବୁଭୁକ୍ଷୁ ଜନତାର ଶବ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ତାହା କେହି ଲୁଚାଇ ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଯେବେ ପ୍ରକୃତରେ ଭଗବାନ ଥାଆନ୍ତି, ତାହା ହେଲେ ମାନବିକତା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏହି ଯେଉଁ ଅଦୃଷ୍ଟପୂର୍ବ ଦୋଷ

କରାଯାଉଛି, ତାହାର ଜବାବ ଯେ ବଲାତର ଲୋକଙ୍କୁ ତଥା ଭାରତର ସହରବାସୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର ଟିକିଏ ହେଲେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏହି ଦେଶର ଆଇନକୁ ବୈଦେଶିକ ଶୋଷଣ-କାରୀଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଉଛି । ପଞ୍ଜାବ ସାମରିକ ଆଇନ ବଳରେ ଯେତେ ମୋକଦ୍ଦମା କରାଯାଉଛି, ତାହାସବୁ ପରୀକ୍ଷା କରି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇଛି ଯେ, ଅନ୍ତତଃ ଶତକଡ଼ା ୯୫ ମୋକଦ୍ଦମା ଅନ୍ୟାୟଭାବରେ କରାଯାଇଛି । ଭାରତୀୟ ରାଜନୈତିକ ମୋକଦ୍ଦମାମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର ଯେଉଁ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅଛି, ସେଥିରୁ ମୁଁ ଜାଣିଛି ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ୧୦ଟି ମୋକଦ୍ଦମାରୁ ୯ଟି ମୋକଦ୍ଦମାର ଦଣ୍ଡ ପାଇବା ଆସାମୀ ହେଉଛନ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ । ସେମାନଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ଦୋଷ ହେଉଛି ଦେଶପ୍ରେମ । ଭାରତୀୟ ବିଚାରାଳୟମାନଙ୍କରେ ଭାରତୀୟ ଓ ଇଉରୋପୀୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁସବୁ ମୋକଦ୍ଦମା ହୁଏ, ସେଥିରେ ଶତକଡ଼ା ୯୯ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ନ୍ୟାୟ ମିଳେ ନାହିଁ । ମୁଁ ବଢ଼େଇ କରି କହୁନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାରତୀୟ ଯାହାର ଏସବୁ ମୋକଦ୍ଦମା ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ଧାରଣା ଅଛି, ତାହାର ଏହିି ଅଭିଜ୍ଞତା ହୋଇଛି । ମୋ ମତରେ ଜାଣତରେ ବା ଅଜ୍ଞାତରେ ଏହିପରି ଭାବରେ ଶୋଷକମାନଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭାରତରେ ଆଇନ-ଗୁଡ଼ିକୁ ଅନ୍ୟାୟଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଉଛି ।

"ସବୁଠାରୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ, ମୁଁ ଯେଉଁସବୁ ଅନ୍ୟାୟ କରା-ଯାଉଥିବାର ବର୍ଣ୍ଣନା କଲି ଭାରତୀୟ ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିବା ଇଂରେଜ ଲୋକ ତଥା ତାଙ୍କର ଭାରତୀୟ ସହଯୋଗୀମାନେ ଏଭଳି ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଉଛି ବୋଲି ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରୁନାହାନ୍ତି । ଅନେକ ଇଂରେଜ ତଥା ଭାରତୀୟ କର୍ମଚାରୀ ପୃଥିବୀରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତମ ଶାସନପ୍ରଣାଳୀ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ଧୀରେ ଧୀରେ ଭାରତର ପ୍ରଗତି ହେଉଛି ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ବୁଝିପାରୁ ନାହାନ୍ତି ଯେ ଏକ ଦିଗରେ ସାମରିକ ଶକ୍ତି ଆତଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଲୋକଙ୍କର ଆତ୍ମରକ୍ଷାର ସମସ୍ତ

ପ୍ରକାର ଶକ୍ତି ଅପହରଣ କରାଯାଉଥିବାରୁ ଲୋକସାଧାରଣ ଜଂକଉଁବ୍ୟବସ୍ଥାରୁ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛନ୍ତି । ନାଗରିକମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନତା ଧୂଳିସାତ୍ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଭାରତୀୟ ଫୌଜଦାରୀ ଆଇନରେ ଯେତେ ଦଫା ଅଛି ତାହା ମଧ୍ୟରେ ୧୨୪ (କ) ହେଉଛି ପ୍ରଧାନ । ଏହି ଦଫାରେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଭିଯୋଗ କରାଯାଇଥିବାରୁ ମୁଁ ଆନନ୍ଦିତ । ଅନୁରକ୍ତିକୁ ଆଇନ ସାହାଯ୍ୟରେ ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରେ ନା ବା ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରାଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଯେବେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତି ନ ଥାଏ ତେବେ ତାକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ହିଂସାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବା ସେ ଦିଗରେ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ପ୍ରଚାର କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାର ଭାବକୁ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେବା ଦରକାର । କିନ୍ତୁ ମିଷ୍ଟର ବ୍ୟାଙ୍କର ଓ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଅଭିଯୋଗ ଅଣାଯାଇଛି ତାହା ହେଉଛି ଏକମାତ୍ର ବିରକ୍ତି ପ୍ରଚାର କରିବାର ଦୋଷ । ଏହି ଅଭିଯୋଗ କରାଯାଉଥିବା କେତେକ ମୋକଦ୍ଦମା ମୁଁ ଆଲୋଚନା କରି ଏହି ଦଫାରେ ଭାରତର କେତେକ ଅତି ଦେଶପ୍ରେମୀ ଓ ଲୋକପ୍ରିୟ ନେତାମାନଙ୍କୁ ଅଭିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଛି ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣିପାରୁଛି ଏବଂ ମୋତେ ସେହି ଦଫାରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିବାରୁ ମୁଁ ଆନନ୍ଦିତ ହେଉଛି ।

"ମୋର ପ୍ରକୋଶିତ ଶାସନ ପ୍ରତି କାହିଁକି ବିରକ୍ତି ଜନ୍ମିଛି ତାହା ସଂକ୍ଷେପରେ ଜଣାଇବାକୁ ମୁଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ରଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ତ ଦୂରର କଥା, କୌଣସି ଶାସକଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ମୋର ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ନ ଥିଲେହେଁ, ଯେଉଁ ସରକାର ଭୂତପୂର୍ବ ଶାସକମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଭାରତର ସବୁ ଦିଗରୁ ଅଧିକ ଅନିଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି ସେଭଳି ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ପ୍ରକାଶ କରିବା ମୋର ଧର୍ମ ବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ମୁଁ ଭାବେ । ଭାରତୀୟର ମାନବିକତା ପୂର୍ବ ଶାସକମାନଙ୍କ ସମୟରେ ଯାହା ଥିଲା ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନ ଅମଳରେ ତାହା ଯଥେଷ୍ଟ କମିଛି । ମୁଁ ପୂର୍ବ ଲିଖିତ ପ୍ରବନ୍ଧମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିଛି ସେ ସବୁ

କହିବାକୁ ସୁଯୋଗ ପାଇଥିବାରୁ, ମୁଁ ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦିତ। ବର୍ତ୍ତମାନ ସେସବୁ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସାକ୍ଷ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି।

"ପ୍ରକୃତରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଭାରତ ଓ ବିଲାତ ଉଭୟ ଦେଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁଳି ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଛନ୍ତି, ତାହା ଅସହଯୋଗ ପନ୍ଥାରେ ଦେଖାଇ ଦେଇ ମୁଁ ଉଭୟ ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ କରିଛି ବୋଲି ଭାବୁଛି। ମୋ ମତରେ ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହଯୋଗ କରିବା ଯେଉଁଳି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ମନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅସହଯୋଗ କରିବା ସେହିଭଳି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ। ମୁଁ ମୋର ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଦେବାକୁ ଚାହେଁ ଯେ, ହିଂସାତ୍ମକ ଅସହଯୋଗ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଦେଶରେ ମନ୍ଦ ପ୍ରବୃତ୍ତି ବୃଦ୍ଧିଲାଭ କରିବ। ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏବଂ ମନ୍ଦ ପ୍ରବୃତ୍ତିରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଅଲଗା ରହିବାକୁ ଚାହିଁଲେ ହିଂସାତ୍ମକ ପଥରୁ ପୂରାପୂରି ଅଲଗା ରହିବା ଦରକାର। ଅହିଂସାର ଅର୍ଥ ମନ୍ଦକାର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ଅସହଯୋଗ କରିବାଜନିତ ଦଣ୍ଡକୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ଗ୍ରହଣ କରିନେବା। ତେଣୁ ନାଗରିକ ହିସାବରେ ଯାହା ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ମୋତେ ଦିଶୁଛି, ତାହା ଆଇନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦୋଷାବହ ହୋଇଥିବାରୁ ସେଥିପାଇଁ ଯାହା ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯାଇ ପାରେ ତାହା ଦେବାପାଇଁ ଆନନ୍ଦର ସହିତ ମୁଁ କହୁଛି। ତେଣୁ ହେ ଜଜ୍ ଏବଂ ଜୁରିବୃନ୍ଦ ! ମୁଁ ଆପଣମାନଙ୍କୁ କହିବାକୁ ଚାହେଁ ଯେ, ଯେଉଁ ଆଇନକୁ ଆପଣମାନେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରୁଛନ୍ତି ତାହା ଯେବେ ଅନ୍ୟାୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏବଂ ମୁଁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବୋଲି ଯେବେ ଆପଣମାନେ ଭାବୁଥାନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଆପଣମାନେ ଇସ୍ତଫା ଦେଇ ଏହି ଆଇନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ଦାୟିତ୍ୱରୁ ଅଲଗା ହୋଇଯାଆନ୍ତୁ ଅଥବା ଯେଉଁ ଆଇନକୁ ଆପଣମାନେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାରେ ସହାୟକ ହେଉଛନ୍ତି, ତାହା ଦେଶବାସୀଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହୋଇଛି ଏବଂ ମୁଁ ତାହା ବିରୁଦ୍ଧରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଦେଶବାସୀଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟ କରୁଛି ବୋଲି ଯେବେ ଭାବୁଥାନ୍ତି ତାହାହେଲେ ମୋତେ କଠିନତମ ଦଣ୍ଡ ଦିଅନ୍ତୁ।"

+ + +

ସୌଭାଗ୍ୟର କଥା ଯେ, ଚମ୍ପାରଣର କାର୍ଯ୍ୟ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ହୋଇ ନଥିଲେ ହେଁ, ଜାଣି ହେଉ ବା ନ ଜାଣି ହେଉ ଅନେକ ଲୋକ ସେଠାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଫଳରେ ତାହା ଶେଷ କରିବାକୁ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ସମୟ ଲାଗିଲା । ତାପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେତେବେଳେ ଦେଶକୁ ବୈଦେଶିକ ଶାସନରୁ ମୁକ୍ତ କରି ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ରତୀ ହେଲେ ସେତେବେଳେ ଚମ୍ପାରଣରେ କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ତାଙ୍କର ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରି ଯେ ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ, ଦେଶସାରା ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ସେହିଭଳି ସ୍ୱାଧୀନତାଲାଭ କରିବାକୁ ଲଢ଼ିଥିଲେ । ଚମ୍ପାରଣରେ ନୀଳ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର ବନ୍ଦ ହେବା ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ଆନ୍ଦୋଳନରେ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କଲୁ । ଏହିସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ବ୍ୟବସାୟୀ ତଥା ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର (ଗାନ୍ଧିଜୀ) ବନ୍ଧୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ପର୍କ ବଜାୟ ରହିଲା । ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଫଳରେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ କ୍ଷତିହେବାର ଆଶଙ୍କା ଥିଲେ ହେଁ ଓ ପ୍ରକୃତରେ ସେମାନଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ କ୍ଷତି ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା ଅତି ମଧୁର । ଶେଷକୁ ସେମାନେ ନିଜେ ନିଜର କାରଖାନା, ଜମି, ଗୋରୁ ତଥା ଅନ୍ୟ ଯାହା କିଛି ଥିଲା ତାହା ଭଲ ଦାମ୍‌ରେ ବିକି ଚମ୍ପାରଣ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ଆମର ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି ଠିକ୍ ଏହିଭଳି ହୋଇଛି ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ବାହାରରୁ ଦେଖିବାକୁ ଆମଦେଶରୁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଧ୍ୱଂସ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ଭାରତୀୟ ଓ ଇଂରେଜ ଲୋକଙ୍କ ପରସ୍ପରର ସଂପର୍କ ଆଜି ଯଥେଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଶେଷକୁ ଆମର ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଇଂରେଜ ଲୋକଙ୍କର କୌଣସି କ୍ଷତି ନ ହୋଇ ବରଂ ଲାଭ ହେବ ।

ଚମ୍ପାରଣରେ ଏ ସବୁ ଘଟଣା ଘଟିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଜଣେ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ନୀଳ ବ୍ୟବସାୟୀ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ପ୍ରତିରୋଧ କରି ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୈରଭାବ

ପୋଷଣ କରୁଥିଲେ ହେଁ ;ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଉପରେ ବା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏହାର କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ି ନ ଥିଲା । ଚମ୍ପାରଣରେ ମିଷ୍ଟର ଇର୍‌ୱିନ୍ ଯାହା କରିଥିଲେ ମିଷ୍ଟର ଚର୍ଚ୍ଚିଲ ତାହାହିଁ କରି ନାହାନ୍ତି କି ? ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଯାହା ଭାବୁଥିଲି, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି କଥା ଲେଖୁଛି ଯେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚମ୍ପାରଣ ମାଟିରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନର ବୀଜ ରୋପଣ କରିଥିଲେ, ତାହା ବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରି ଚମ୍ପାରଣରେ ଯେପରି କ୍ଷୁଦ୍ର ଆକାରରେ ଫଳ ଧାରଣ କଲା ସେହିପରି ତାହା ଭାରତର ମୁକ୍ତିରୂପକ ଫଳ ମଧ୍ୟ ଧାରଣ କରିବ ।

ପରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିବା "ଚମ୍ପାରଣରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ" ନାମକ ଖଣ୍ଡେ ବହି ୧୯୧୯ରେ ମୁଁ ଲେଖିଲି । ସେତେବେଳେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବାରୁ ସେଥିରେ କି ଭଳି କଷ୍ଟ ଓ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ କି ବା ତାହାର ପରିଣାମ କ'ଣ ହେବ ତାହା ଆମେ କଳ୍ପନା କରିନଥିଲୁ । ଚମ୍ପାରଣରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଯେଉଁଭଳି ଯଶସ୍ୱୀ ହେଲା, ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ସେହିଭଳି ଶେଷକୁ ଯଶସ୍ୱୀ ହେବ ବୋଲି ମୋର ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, କେତେ ଦିନ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲିବ ତାହା ଆମ୍ଭେମାନେ କଳ୍ପନା କରି ପାରି ନ ଥିଲୁ ।

ମୁଁ ୧୯୧୯ ମସିହାରେ ଉକ୍ତ ବହିର ଲେଖିଥିବା ମୁଖବନ୍ଧ ତଳେ ଦେଲି:—

"ଏହି ବହି ପ୍ରଥମେ ହିନ୍ଦୀରେ ୧୯୧୯ ମସିହାରେ ଲେଖାଯାଇ ୧୯୨୨ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ଇଂରାଜୀ ସଂସ୍କରଣ ୧୯୨୮ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ହିନ୍ଦୀ ସଂସ୍କରଣରେ ଲେଖିଥିବା ମୁଖବନ୍ଧ ତଳେ ଉଦ୍ଧାର କଲି:—

"ପାଠକମାନେ ଏହି ବହି ପାଠ କଲେ ଜାଣି ପାରିବେ ଯେ, ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ୧୯୨୦ ଠାରୁ ୧୯୨୨ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ତଥା

ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଯେପରି କରୁଛନ୍ତି ଚମ୍ପାରଣ ଆନ୍ଦୋଳନ ସେହିପରି କରୁଥିଲେ । ସେ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରୁ ଭାରତ ବର୍ଷକୁ ଫେରିବା ପରେ ପ୍ରଥମ ଆଖିକୁ ଦିଶିବା ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ଚମ୍ପାରଣରେ । ସେତେବେଳେ ଦେଶ ସାରା ହୋମ୍ ରୁଲ୍ (ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ବା ଆନିବେଶାନ୍ତଙ୍କ Home Rule) ଆନ୍ଦୋଳନ ଖୁବ୍ ଜୋର୍ ସୋର୍ ରେ ଚାଲୁଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେବେଳେ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କୁ ଚମ୍ପାରଣକୁ ଉକ୍ତ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଅନୁମତି ଦେବାକୁ କହିଲୁ ସେ ଚମ୍ପାରଣ ଆନ୍ଦୋଳନର ଫଳସ୍ୱରୂପ ଶେଷକୁ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ଦେବେ ବୋଲି ଆମକୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ । ସେତେବେଳେ ଆମେ ଯେଉଁମାନେ ଚମ୍ପାରଣରେ ଥିଲୁ ସେଠାରେ ହେଉଥିବା ଆନ୍ଦୋଳନର ମହତ୍ତ୍ୱ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ନଥିଲେ ହେଁ, ଆଜି ଗତ ୩୦।୪୦ ବର୍ଷର ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନର ଇତିହାସ ବିଚାର କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଯେଉଁ ଆନ୍ଦୋଳନର ମୂଳଦୁଆ ସେତେବେଳେ ଚମ୍ପାରଣରେ ପଡ଼ିଥିଲା, ଆଜିକାର ଆନ୍ଦୋଳନ ତାହାର ବୃହତ୍ତର ଆକାର ମାତ୍ର । ଚମ୍ପାରଣ ତଥା କଇରା ଆନ୍ଦୋଳନର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା କଲେ ଜାଣି ପାରିବା ଯେ, ଅସହଯୋଗ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇଛି ବା ସାଧିତ ହେବ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଉଛି ତାହାର ଆଭାସ ଉକ୍ତ ଆନ୍ଦୋଳନରୁ ମିଳୁଥିଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ପଡ଼ୁଥିବା ଭାରତ ବର୍ଷକୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ସେହିପରି ଅନ୍ୟାୟ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ନିଷ୍ପେଷିତ ହେଉଥିବା ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଚମ୍ପାରଣରେ ସେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଭାରତବାସୀ ଯେପରି ସମ୍ବାଦପତ୍ର ତଥା ସଭାସମିତିରେ ସେମାନଙ୍କର ଦାବୀ ବହୁଦିନ ଧରି ଉତ୍ଥାପିତ କରି ସେଥିରେ କୌଣସି ନ୍ୟାୟ ନପାଇବାରୁ ଶେଷକୁ ଅସହଯୋଗ ଓ ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ, ସେହିପରି ଚମ୍ପାରଣ ଚାଷୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟାରେ ବିଫଳ ହେବା ପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ

ଆହ୍ୱାନ କରିଥିଲେ । ମହାତ୍ମାଜୀ ସତ୍ୟ ଓ ଅହିଂସା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଦେଶକୁ ଯେପରି କହିଛନ୍ତି ସେହିପରି ଚମ୍ପାରଣରେ ସରଳ ଓ ନିରକ୍ଷର କୃଷୀମାନଙ୍କୁ ଅହିଂସା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କେବଳ ନ କହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାହା ଦେଖାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଆଜି ଦେଶବାସୀଙ୍କ ମନରେ ଜାଣି ଶୁଣି କଷ୍ଟ ଏବଂ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ନିଜେ ବରଣ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଗୋଟିଏ ଦୃଢ଼ତା ଆଣିପାରିଛନ୍ତି । ଚମ୍ପାରଣରେ ସେ ସେହିପରି ଜେଲ ଯାଇ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଚମ୍ପାରଣ କୃଷୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଏକ ନବଜାଗରଣ ଆଣି ପାରିଥିଲେ । ସେତେବେଳର ସରକାରି କର୍ମଚାରୀମାନେ ନାନାପ୍ରକାର କୃଷୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ ଅତ୍ୟାଚାର ହେଉଛି ବୋଲି ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯେପରି ବାଧାଦେବାକୁ ବଦ୍ଧପରିକର ଥିଲେ ବା ଏପରି କି ତାଙ୍କୁ ଜେଲ୍ ଦେବାକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ । ଆଜି ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ସଂପର୍କରେ ସେମାନେ ସେହିପରି ନୀତି ଗ୍ରହଣ କରୁଛନ୍ତି । ମହାତ୍ମାଜୀ ଚଂପାରଣ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଉକ୍ତ ଜିଲ୍ଲାର କୃଷୀମାନେ ପ୍ରବଳ ଆନ୍ଦୋଳନ କରି ସମୟେ ସମୟେ ଅସହଯୋଗ କରିଥିଲେ ହେଁ ଉକ୍ତ ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ଅସହଯୋଗ ଅହିଂସା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ହିଂସା ଓ ପୋଲିସ୍‌ଶାସନ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସରକାର ତଥା ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ହିଂସାତ୍ମକ ଶକ୍ତି ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଉକ୍ତ ହିଂସାତ୍ମକ ଆନ୍ଦୋଳନମାନଙ୍କୁ ଦବେଇ ଦେବାରେ ବରାବର କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଥିଲେ । ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ଆମର ମୌଳିକ ଅହିଂସାତ୍ମକନୀତିରୁ ବିଚ୍ୟୁତି ଘଟିଛି, ସେତେବେଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପରାଜୟର ଅସ୍ତ୍ର ସରକାରଙ୍କୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜେ ଯୋଗାଇଛୁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେବେ ବରାବର ଅହିଂସା ନୀତି ବଜାୟ ରଖି ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଉଁ ତାହା ହେଲେ ଦେଶ ଆଗରେ ଅହିଂସାତ୍ମକ ଆନ୍ଦୋଳନର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରଖି କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରିଥିବା ପଞ୍ଜାବର ଅକାଲୀଆନ୍ଦୋଳନ ତଥା ଚଂପାରଣଆନ୍ଦୋଳନ ପରି ଏହି ଦେଶବ୍ୟାପୀ

ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଯେ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରିବ ଏ ସଂପର୍କରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସରକାର ଯେପରି ଶେଷକୁ ଚଂପାରଣର ଗୃହୀମାନେ ଦାବୀ କରୁଥିବା ସମସ୍ତ ଦାବୀକୁ ପୂରଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ ସେହିପରି ଦେଶର ସମସ୍ତ ଦାବୀକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବେ ।"

ତୃତୀୟ-ଅଧ୍ୟାୟ

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ, ମୋକଦ୍ଦମାର ଶେଷ କିଛି ଦିନ ପରେ ବାହାରିବା କଥା ମୁଁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି । ଏହା ଭିତରେ କୃଷୀମାନେ ଆସି ସେମାନଙ୍କର ଆପତ୍ତି ଅଭିଯୋଗ ଯାହାସବୁ କହନ୍ତି ଆମ୍ଭେମାନେ ସେସବୁ ଲେଖି ରଖିଥାଉଁ । ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ଇଚ୍ଛାଅନୁସାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ କୌଣସି ଗାଁକୁ ନଯାଉ ଥିଲେ ହେଁ, କୃଷୀମାନେ ଆସି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଆପତ୍ତି ଅଭିଯୋଗ କରୁଥିଲେ, ତା ଫଳରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅବସ୍ଥାଟା ଭଲ ଭାବରେ ବୁଝିଥିଲୁ ।

ଏହା ଭିତରେ ମିଷ୍ଟର ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜ ଆସି ଚଂପାରଣରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଫିଜିରେ ବାସକରୁଥିବା ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କ୍ରମେ ତାଙ୍କର କିଛିଦିନ ପରେ ଫିଜିଯିବା କଥା ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ବାସ କରୁଥିବା ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଖୁବ୍ ଖରାପ ଥିଲା । ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହେଉଛି ଯେ, ଏହି ସବୁ ଦୂର ବିଦେଶକୁ ଭାରତୀୟମାନେ କେତେକ ଚୁକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଯାଇଥିବାରୁ ଚୁକ୍ତି-ସମୟ ଶେଷ ହେବା-ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ରହିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଏଥିଯୋଗେ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଅନେକଙ୍କୁ ସେହି ଦେଶମାନଙ୍କରେ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବାରୁ ଉକ୍ତ ଦେଶ-ମାନଙ୍କର ବିକାଶ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସହାୟତା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଭାରତୀୟ ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ନ ମିଳିଥିଲେ ଉକ୍ତ ଦେଶମାନଙ୍କର ହୋଇଥିବା ଦ୍ରୁତ ବିକାଶ ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ପାରି ନଥାନ୍ତା ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଏହାସତ୍ତ୍ୱେ ସେମାନଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ଦେଶମାନଙ୍କର ନାଗରିକ ଅଧିକାର ଦିଆଯାଉ ନଥିଲା । ବରଂ ଯେଉଁ ଇଂରେଜ ଓ ଇଉରୋପୀୟମାନେ ଉକ୍ତ ଦେଶମାନଙ୍କରେ

ବ୍ୟବସାୟ କରିବାକୁ ଗ୍ରହିଁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଶ୍ରମିକ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବାରୁ ସେହିମାନଙ୍କ ବ୍ୟୟରେ ଏହି ଭାରତୀୟ ଶ୍ରମିକ-ମାନଙ୍କୁ ନିଆଯାଉଥିଲା । ଶ୍ରମିକମାନେ ଯିବା ପରେ କେତେକ ଭାରତୀୟ ବଣିକ ତଥା ଅନ୍ୟ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଯାଇଥିଲେ । ଏହି ଲୋକମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଯେ ଉକ୍ତ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଖରାପ ଥିଲା ସେତିକ ନୁହେଁ । ଏମାନଙ୍କର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅଧିକାର ନଥିଲା ଓ ଅସଭ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁଭଳି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ସେମାନଙ୍କୁ ସେହିଭଳି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିଲା । ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହିଭଳି ଖରାପ ବ୍ୟବହାରର ପ୍ରତିବାଦ ସ୍ୱରୂପ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ।

ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏପରି ଖରାପ ବ୍ୟବହାର ଗ୍ରର୍ଲି ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ବାଧୁଥିଲା । ତେଣୁ ଯେଉଁଠାରେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଖରାପ ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିଲା ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସହାୟତା କରିବା ହୋଇଥିଲା ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ । କାରଣ ସେ ଥିଲେ ପ୍ରକୃତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍ ଏବଂ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ ହୃଦୟବାନ । ସେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଜନମତ ତିଆରି କରୁଥିଲେ ଏବଂ ବିଲାତରେ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରଗ୍ରର ପ୍ରଭୃତି ଯାହା କରିବାର କଥା କରୁଥିଲେ । ଏଥିଯୋଗୁଁ ସେ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ କେବଳ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ପରିଚିତ ନ ହୋଇ ତାହାଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ-ଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ତାଙ୍କୁ ଇଂରେଜ ଲୋକେ ଖୁବ୍ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଏପରି କି ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ପାଖକୁ ତାଙ୍କର ଯିବା ଆସିବା ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ଫିଜି ଯାଉଥିଲେ ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ବରାବର ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ନେଉଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ପାଇଁ ଚମ୍ପାରଣ ଆସିଥିଲେ । ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜଙ୍କ ସହିତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହା ପ୍ରଥମ ଦେଖା । ପୂର୍ବରୁ ଆମେ କେବେହେଲେ ଏଭଳି ଇଂରେଜ ଲୋକଙ୍କର ସମ୍ପର୍କରେ ଆସି ନ ଥିଲୁ । ସେ ଇଉରୋପୀୟ ପୋଷାକ ପରିଚ୍ଛଦ ପରିଧାନ କରୁଥିଲେହେଁ ତାହା

ଯେପରିଭାବରେ ଚକ୍‌ଚକ୍‌ଣ ହେବା କଥା ସେପରି ନ ଥିଲା । ସେ ଅନେକ ଥର ପୃଥିବୀର ଚାରିଆଡ଼େ ବୁଲିଥିଲେ । ସେ ଏତେ ସାଧାସିଧା ଲୋକ ଥାଇ ମଧ୍ୟ କିପରି ଏସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ବା ଏତେ ବୁଲୁଥିଲେ ତାହା କଳ୍ପନା କରିବା କଷ୍ଟକର ।

ମୋର ଯେତେଦୂର ମନେ ଅଛି, ତାଙ୍କର ଆସିବା ଖବର ଆଗରୁ ନ ପାଇ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ପାଛୋଟି ଆଣିବା ପାଇଁ କେହି ଷ୍ଟେସନକୁ ଯାଇ ନ ଥିଲୁ । ସେ ରେଲ୍‌ରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଏକା ଗାଡ଼ିରେ ଆସିଲେ । ସେ ଏଭଳି ଗାଡ଼ିରେ ଆଗରୁ କେବେ ଚଢ଼ି ନ ଥିଲେ । ସେ ଏଭଳି ବସିଥାନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ତଳେ ଓହଳିଥାଏ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ଗୋଡ଼ ବରାବର ଚକରେ ବାଜୁଥାଏ । ତାଙ୍କର ଏଥିପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଚକରେ ବାଜି ଯୋତାର ଚମଡ଼ା ପ୍ରାୟ ଏକଦମ ଘୋରି ହୋଇ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଛିଡ଼ିଯାଇଥାଏ, ଅଥଚ ଏକ୍କାରୁ ଓହ୍ଲାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ତାହା ଜାଣି ନ ଥିଲେ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଖୁବ୍ ଖୁସି ହୋଇ ନିଜ ହାତରେ ଲେମ୍ବୁ ରସର ସରବତ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ତିଆରି କଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ନିଜେ କୌଣସି ପୁରାତନ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପାଇଁ ନିଜ ହାତରେ କିଛି ତିଆରି କରିବା ଆମେ ଏଇଥର ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଲୁ । କିଛିଦିନ ପରେ ସେ ଯେତେବେଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ନିଜ ହାତରେ ଖାଇବା ଜିନିଷ ପରଷିଲେ ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭେ ଏହି ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଅଧିକ ନିଦର୍ଶନ ପାଇଲୁ । ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜ୍ ଦୁଇ ତିନିଦିନ ରହିବା ପରେ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଯିବା କଥା ଉଠିଲା, ଆଉ କିଛି ଦିନ ରହିଲେ ଭଲ ହେବ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରି ତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରି କହିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଫିଜି ଯିବାପାଇଁ କହିଲେ । ଜାହାଜରେ ସ୍ଥାନ ମିଳୁଁ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଧିକ ଦିନ ରହିବା ସମ୍ଭବପର ହେଉ ନ ଥିଲେ ହେଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେବେ କହନ୍ତି ତାହାହେଲେ ସେ ରହିବେ ବୋଲି କହିଲେ । ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ନିଜେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଆଗରେ ଏ ବିଷୟ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ ଏବଂ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ କଲୁ । କିନ୍ତୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ ।

ଆମେ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ବାଧ୍ୟ କରିବାରୁ ସେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, ଆମେ ଯେତେ ଅଧିକ କହୁଛୁ ତାଙ୍କର ମତ ସେତିକିଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହେଉଛି ଯେ, ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜ୍ ଚମ୍ପାରଣରେ ନ ରହି ଫିଜି ଯିବା ଉଚିତ । ସେ ପରିଷ୍କାର କହିଲେ, "ତୁମ୍ଭେମାନେ କାହିଁକି ଏ ବିଷୟରେ ଜିଦ୍ ଧରୁଛ । ମୁଁ ଜାଣୁଛି ଓ ତୁମ ମନ ଭିତରେ କଣ ଭାବୁଛ ତାହା ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଜାଣୁଛି । ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜଙ୍କୁ ଏଠାରେ ରଖିବାକୁ ତୁମେ ଚାହୁଁଛ ଠିକ୍ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଯେତେଶୀଘ୍ର ସମ୍ଭବ ଚାଲିଯିବା ପାଇଁ କହୁଛି । ତୁମେ ଭାବୁଛ ଆମର ବିବାଦ ଇଉରୋପୀୟ ନୀଳ ଚାଷୀଙ୍କ ସହିତ ଏବଂ ଜିଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ତଥା ଲାଟଙ୍କ ସମେତ ଅନେକ ବଡ଼ ବଡ଼ କର୍ମଚାରୀ ଇଂରେଜ ଲୋକ ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜ ମଧ୍ୟ ଇଂରେଜ ଲୋକ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଚାଷୀ ଓ ସରକାର ଉଭୟଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ଅଛି । ସରକାର କଡ଼ା ମନୋଭାବ ନେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ଏବଂ ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜଙ୍କ ଭଳି ଜଣେ ଇଂରେଜ ଲୋକ ଆମ ଭିତରେ ଥିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ସହାୟତା ମିଳିବ । ତୁମ ହୃଦୟରେ ଯେଉଁ ଭୟ ଅଛି ତାକୁ ମୁଁ ଦୂର କରିବାକୁ ଚାହେଁ । ଯେବେ ତୁମର ବିବାଦ ଇଂରେଜ ଚାଷୀଙ୍କ ସହିତ, ତାହାହେଲେ ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜ୍ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଇଂରେଜ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି କିପରି କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରିବ ବୋଲି ଆଶା କରୁଛ ? ଆମେମାନେ ନିର୍ଭୀକ ହୋଇ ନିଜ ଉପରେ ଆସ୍ଥା ରଖିଲେ ହିଁ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରି ପାରିବା । ତେଣୁ ମୁଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରୁଛି, ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜ୍ କାଲି ସକାଳୁ ଯିବା ଦରକାର । ଫିଜିରେ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ଅଛି ତାହା ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଥିବାରୁ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ନ କଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ।"

ଏହାକହି ସେ ପରଦିନ ସକାଳେ ଯିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜଙ୍କୁ କହିଲେ । ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜ୍ କିନ୍ତୁ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ସାରିଥାନ୍ତି । ଆମେ ନିରାଶ ହେଲେ ହେଁ ଆମ ମନ ଭିତର କଥା ପ୍ରକୃତରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବୁଝି ଥିବାରୁ ଅତିଶୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲୁ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଆମ କାର୍ଯ୍ୟର ଆରମ୍ଭରୁ ନିର୍ଭୀକତା ସମ୍ପର୍କରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ପାଇଲୁ

ତାହା ଆମର ଖୁବ୍ କାମରେ ଆସିଥିଲା । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିଦିନ ନିର୍ଭୀକତା ଓ ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଆମେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଶିକ୍ଷା ପାଉଥିଲୁ । ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜ ଚମ୍ପାରଣରେ ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ ସମୟ ପାଇଁ ଥିଲେ ତାହା ଭିତରେ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଓ ନୀଳଚାଷୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଚମ୍ପାରଣ ଯିବାର ପୂର୍ବଦିନ ଯେତେବେଳେ ସେ ଶେଷଥର ପାଇଁ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି ସେତେବେଳେ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ତାଙ୍କୁ କହିଲେ ଯେ, ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ହୋଇଥିବା ମୋକଦ୍ଦମା ଉଠାଇ ନେଇ ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଅନୁସନ୍ଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବାକୁ ଛାଡ଼ି ଦେବାପାଇଁ ଉପରୁ ଆଦେଶ ଆସିଛି ଏବଂ ଠିକ୍ ସମୟରେ ସେ ଆଦେଶ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଆଯିବ । ଆଣ୍ଡ୍ରୁଜ୍ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ପାଖରୁ ଫେରି ଆମକୁ ଏହି ସୁସମ୍ବାଦ ଦେଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଯିବା ସମ୍ପର୍କରେ ଆମକୁ ଆଉ ବିଶେଷ କିଛି ଖରାପ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ମନରେ ଗୋଟିଏ ଝଡ଼ ଖେଳିଗଲା ପରି ତାଙ୍କୁ ଲାଗୁଛି ବୋଲି ସେ ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

କିଛି ସମୟ ପରେ ମୋକଦ୍ଦମା ଉଠାଇ ନିଆଗଲା ବୋଲି ବିଧିବଦ୍ଧ ସରକାରୀ ଆଦେଶ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କର ଅନୁସନ୍ଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇ ପାରନ୍ତି ଏବଂ ଯେପରି କୌଣସି ଗୋଳମାଳ ନ ହୁଏ ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଦରକାର ବୋଲି କହିଲେ ।

ରଇତମାନଙ୍କଠାରୁ ଜମାନ୍‌ବନ୍ଦୀ ନେବା କାର୍ଯ୍ୟ ଆମେ ଆରମ୍ଭ କଲୁ । ଜମାନ୍‌ବନ୍ଦୀଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକ କିମ୍ବା ମିଥ୍ୟା ହେବାର ଆଶଙ୍କା କରି ଏବଂ ଆଇନଜୀବୀ ଭାବରେ ଆମମାନଙ୍କ ଆଇନଜ୍ଞାନ ବ୍ୟବହାର କରି ସାବଧାନତାର ସହିତ ଜମାନ୍‌ବନ୍ଦୀ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମକୁ ବାରମ୍ବାର କହିଥିବାରୁ ଆମେ ତାହାହିଁ କଲୁ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ହୋଇଥିବା ମୋକଦ୍ଦମା ଉଠାଇ ନିଆଯାଇଛି ଏବଂ ରଇତମାନଙ୍କ ଜମାନ୍‌ବନ୍ଦୀ ସଂଗ୍ରହ

କାର୍ଯ୍ୟ ଆମେମାନେ ଆରମ୍ଭ କରିଛୁ ଏହି ଖବର ଜଙ୍ଗଲ ପାରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରାମଆଡ଼େ ଖେଳିଗଲା । ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ରଇତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିଲେ । ଭୋରରୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜମାନ୍‌ବନ୍ଦୀ ନେବା କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଉଥିଲେ ହେଁ, ପ୍ରତିଦିନ ଆମ ପାଖକୁ ଆସୁଥିବା ସବୁ ଲୋକଙ୍କ କାମ ସାରିପାରୁ ନ ଥାଉଁ ।

ଠିକ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବାବେଳକୁ ଆମେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷା ପାଇଲୁ । ଅନୁସନ୍ଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ଦିଆଯାଇଥିଲେ ହେଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ନଜର ରଖିବାକୁ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ପୁଲିଶକୁ ଜଣାଇ-ଥିଲେ । ଜଣେ ପୁଲିଶ ସବ୍‌ଇନସ୍ପେକ୍ଟର ବରାବର ଅନୁସନ୍ଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଖରେ ଏପାଖ ସେପାଖ ବୁଲୁଥାନ୍ତି । ଦିନେ ବାବୁ ଧରଣୀଧର ଦ୍ୱାର ମୁହଁରେ ବସି ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମପାଖରେ ବସିଥିବା ୮।୧୦ ଜଣ ରଇତଙ୍କଠାରୁ ଜମାନବନ୍ଦୀ ନେଉଛନ୍ତି । ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଉକ୍ତ ସବ୍‌ଇନସ୍ପେକ୍ଟର ଆସି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଲେ । ଏହା ଭଲଲାଗୁ ନ ଥିଲେହେଁ, ବାବୁ ଧରଣୀଧର କିଛି ନ କହି ଉଠି ଅନ୍ୟ ଯାଗାକୁ ଚାଲିଯାଇ ସେଠାରେ ଜମାନବନ୍ଦୀ ନେବା କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସବ୍‌ଇନସ୍ପେକ୍ଟର ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଅନ୍ୟ ଯାଗାକୁ ଗଲେ । ତହୁଁ ଧରଣୀ ବାବୁ ତୃତୀୟ ଯାଗାକୁ ଯିବାରୁ ସବ୍‌ଇନସ୍ପେକ୍ଟର ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଉକ୍ତ ଯାଗାକୁ ଯିବାରୁ ଧରଣୀଧର ବାବୁ ସହି ନ ପାରି ରାଗିଯାଇ କହିଲେ, "ଏଭଳି କାହିଁକି କରୁଛ ? ଯେବେ ଜାଣି କରି ଶୁଣିବାକୁ ଚାହଁ ତାହା ହେଲେ ଦୂରରେ ଠିଆ ହୋଇ ତାହା କର ।"

ପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ଏ ବିଷୟ ଅଭିଯୋଗ ହେବାରୁ ସେ ଧରଣୀଧର ବାବୁ ଓ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଖବର କ'ଣ ବୁଝିବାକୁ ଡାକ ପଠାଇଲେ । ଧରଣୀଧର ବାବୁ ସବୁ ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପଚାରିଲେ, "ତୁମେ ଏକା ଥିଲ କି ? ତୁମ ପାଖରେ ଆଉ କିଏ ଥିଲେ ?" ଧରଣୀଧର ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମପାଖରେ ରଇତମାନେ ଥିଲେ ବୋଲି କହିବା ଫଳରେ

ଗାନ୍ଧିଜୀ ପଚାରିଲେ, "ତାହା ହେଲେ ସବ୍‌ଇନସ୍ପେକ୍ଟରଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି କାହିଁକି ତୁମଙ୍କୁ ଅସୁବିଧା ହେଲା ?" ସବ୍‌ଇନସ୍ପେକ୍ଟରଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି ଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଆସୁଥିଲା ବୋଲି ଧରଣୀଧର ବାବୁ କହିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ କହିଲେ, "ରଇତମାନଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି ଦ୍ୱାରା ତୁମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତ ବାଧା ଆସୁନାହିଁ । ଏହି ଭଦ୍ରଲୋକ ପୁଲିସ ହୋଇଥିବାରୁ ତୁମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଆସୁଛି କାହିଁକି ? ତୁମେ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ କାହିଁକି ଅଲଗା ମନେ କରୁଛ ? ରଇତମାନଙ୍କୁ ଯେପରିଭାବରେ ବ୍ୟବହାର କରୁଛ, ତାଙ୍କୁ ସେହିପରି କାହିଁକି ବ୍ୟବହାର କରୁନାହଁ ? ଏଥିରୁ ଜଣାଯାଉଛି ଯେ ପୁଲିସ ପ୍ରତି ତୁମ ମନରେ ଗୋଟିଏ ଭୟ ଅଛି । ସେ ଭୟ ଛାଡ଼ିବା ଦରକାର । ଆମେ ଅନ୍ୟାୟ ବା ଗୁପ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କିଛି କରୁ ନାହୁଁ । ପୁଲିସ ଲୋକ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ବି ସେଥିରେ ଡରିବାର କ'ଣ ଅଛି ? ରଇତମାନଙ୍କ ମନ ମଧ୍ୟରୁ ଏହି ଭୟ ଦୂର କରିବା ଦରକାର । ସେମାନଙ୍କର ଯାହା କହିବା କଥା ତାହା ସେମାନେ ନିର୍ଭୟରେ ଓ ସାହସର ସହିତ ପୁଲିସ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଓ ମିଲ ମାଲିକଙ୍କ ସାମନାରେ କହିବା ଉଚିତ ।"

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯାହା କହିଲେ ତାହା ଠିକ୍ । ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ପୁଲିସ ପ୍ରତି କେତେକ ପରିମାଣରେ ଭୟ ଥିବାରୁ ଆମେ ଯାହା ସବୁ କରୁଛୁ ତାହା ପୁଲିସ ଜାଣିଲେ ଖରାପ ହେବ ବୋଲି ଆମର ଧାରଣା ଥିଲା । ଏହି ଧାରଣା ଯୋଗୁଁ ହିଁ ବିପ୍ଳବକାରୀମାନଙ୍କ ସମେତ ସମସ୍ତେ ପୁଲିସର ପଛରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଭୟ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଉପଦେଶ ଶୁଣି ପୁଲିସ କର୍ମଚାରୀ ମଧ୍ୟ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଅପଦସ୍ତ ହୋଇଗଲେ । କାରଣ ସେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ଅଭିଯୋଗ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବିରକ୍ତ ହେବେ ଓ ତଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କ ସମ୍ମାନ ବଢ଼ିବ ବୋଲି ସେ ଭାବୁଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଗୋଟିଏ ଦିଗରୁ ଆମଙ୍କୁ ବିରକ୍ତ ହେଲେ; ମାତ୍ର ସେ ପରିଷ୍କାର କହିଦେଲେ ଯେ, ଜଣେ ପୁଲିସ କର୍ମଚାରୀ ଓ ଜଣେ ରଇତ ଭିତରେ ଆମେ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ଏବଂ ସାଧାରଣ ମିଲ ମାଲିକଙ୍କୁ ଆମେ ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିରେ

ଦେଖିଲୁ, ପୁଲିଶକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିବା ଉଚିତ । ଏହାଦ୍ୱାରା ପୁଲିଶ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ସମ୍ମାନ ବଢ଼ିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ସାଧାରଣ ଗାଉଁଲି ଲୋକଙ୍କ ସମ୍ମାନ ସହିତ ସମାନ କରାଯାଇଥିଲେ ହେଁ, ସେ କିଛି କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାହା ଫଳରେ ସେ ଚାଷୀମାନଙ୍କ ପାଖରେ ନ ବସି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଦୂରରେ ବସିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଆମ ପାଖକୁ ଦିନକୁ ଦିନ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ରଇତ ଆସିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଆମେ ତଳେ ମସିଣା ପକାଇ ବସୁ ଓ ଆମ ଚାରି ପାଖରେ ରଇତଯାକ ବସି ଯାହା ବିବୃତି ଦିଅନ୍ତି ତାହା ଲେଖୁ । କିଛିଦିନ ପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମମାନଙ୍କୁ କହିଲେ ଯେ, ଯେପରି ଜଣାଯାଉଛି ଆମ କାମ ଅନେକ ଦିନ ଧରି ଚାଲିପାରେ, ତେଣୁ ଏତେଦିନ ଧରି ଗୋରଖ ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ରହି ତାଙ୍କ ଉପରେ ବୋଝ ଦେବାଟା ଅସୁନ୍ଦର । ତାହାଛଡ଼ା ତାଙ୍କର ଆମେ ସମସ୍ତେ ରହିବା ଭଳି ବଡ଼ ଘର ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ରହିବା ପାଇଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଘର ଠିକ୍ କରିବାକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମମାନଙ୍କୁ କହିଲେ । ସହରର ଲୋକେ ପାଖରେ ହତା ଥିବା ଭଲ ଗୋଟିଏ ଘର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ଦେବାରୁ ସେହି ଦିନ ଉକ୍ତ ଘର ସଫା କରି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳକୁ ଆମେ ସମସ୍ତେ ସେହି ଘରେ ଯାଇ ରହିବାକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ କହିଲେ । ଘର ସଫା କରୁ କରୁ ସଞ୍ଜ ହୋଇଗଲା । ତେଣୁ ସେ ଦିନ ନ ଯାଇ ତା ପରଦିନ ସେ ଘରେ ରହିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲୁ ଏବଂ ଏହା ଏତେ ଗୁରୁତର କଥା ହୋଇଥିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଜଣାଇ ବ୍ୟସ୍ତ କରିବା ଉଚିତ ମନେ କଲୁ ନାହିଁ ।

ପରେ ରାତି ଆଠଟା ବା ନଅଟା ବେଳେ ଗାନ୍ଧିଜୀ କେତେବେଳେ ନୂଆ ଘରକୁ ଯାଉଛୁ ବୋଲି ପଚାରିଲେ । ଘର ସଫା କରିବାକୁ ଅଧିକ ସମୟ ଲାଗିବାରୁ ପରଦିନ ସକାଳେ ଯିବୁ ବୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଥିବା କଥା ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇଲୁ । ଗାନ୍ଧିଜୀ କହିଲେ, "ଏହା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ଯେତେବେଳେ ଗୋଟାଏ କିଛି କରିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଯାଇଛି

ତାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ହିଁ ହେବ । ଉକ୍ତ ନିଷ୍ପତ୍ତି ବଦଳାଇବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଘର ସଫା କରିବା କଣ ଏତେ କଷ୍ଟକର ? ଯେଉଁଘରେ ଆମେ ରହିବା କଥା ସେହିଘର ଆମ ହାତରେ କ'ଣ ଆମେ ସଫା କରି ପାରିବୁ ନାହିଁ ? ଯେବେ ଅନ୍ୟମାନେ ସଫା କରିପାରିଲେ ନାହିଁ, ସେପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମେ ନିଜେ ସଫା କରିବା ଉଚିତ ।"

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ନିଜର ଖୁବ୍ କମ୍ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଜିନିଷ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବିଛଣା ଥିଲା ଓ ତା ଭିତରେ ସବୁ ଲୁଗାପଟା ରହୁଥିଲା । ରାତିରେ ଶୋଇବାକୁ ଗଲାବେଳେ ତାକୁ ଫିଟାଇ ଶୁଅନ୍ତି ଏବଂ ସକାଳୁ ଉଠିଲାବେଳେ ତାକୁ ଗୁଡେଇ ପୁଡ଼େଇ ଟଣି କରି ଦିଅନ୍ତି । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯେ କୌଣସି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯିବା କେବେ କଷ୍ଟକର ହେଉ ନଥିଲା । ତାଙ୍କର ମଧ ଥିଲା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ ବାଲ୍ଟି । ସେ ଆମ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ବିଛଣା ଓ ବାଲ୍ଟି ହାତରେ ଧରି କହିଲେ, "ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାଉଛି ସେଠାରେ ରାତିରେ ଶୋଇବି ।" ଆମେ ସମସ୍ତେ ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପଛରେ ଗଲୁ । ବିଛଣା ଓ ବାଲ୍ଟି ତାଙ୍କଠାରୁ ନେଇ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆମେ ମଧ ଯାଉଛୁ ବୋଲି କହିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ କିଛି ସମୟ ଅପେକ୍ଷା କଲେ । ଆମ ଜିନିଷ ପତ୍ର ରାତିକ ପାଇଁ ଯାହା ଦରକାର ସବୁ ଏକାଠି କରି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗଲୁ ନୂଆ ଘରକୁ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ନୂଆଘରେ ପହଞ୍ଚି ବାରଣ୍ଡାର ଗୋଟିଏ କୋଣରେ ଥିବା ଝାଡ଼ୁନେଇ ନିଜେ ଓଳାଇବା କାମ ଆରମ୍ଭ କରିବା ଦେଖି ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲୁ । ଆମେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଝାଡ଼ୁ ନେଇ ଘର ସଫା କଲୁ ଏବଂ ଘରର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାଗାରେ ଯେଝା ବିଛଣା କରି ତାଙ୍କୁ ଆମ କଥା ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲୁ । ଯେବେ ଆମେ ପରଦିନ ସକାଳେ ନୂଆଘରକୁ ଆସୁ ତାହାହେଲେ କିଛି ଖରାପ ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ଆମର ଧାରଣା ଥିବାରୁ ଏବଂ ସନ୍ଧ୍ୟା ହୋଇଯିବାରୁ ସେଦିନ ରାତିରେ ନ ଆସି ତାପରଦିନ ସକାଳେ ଆସିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଥିଲୁ ବୋଲି କହିଲୁ । କିନ୍ତୁ ସେ

ଯୋରଦେଇ କହିଲେ, ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ଗୋଟାଏ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଯାଇଛି ତାହା ବଦଳାଇବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ଏହା ହେଲା ଆମର ତୃତୀୟ ଶିକ୍ଷା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କ ନିଜ ବିଛଣା ପତ୍ର ନିଜେ ନେଇ ଘର ନିଜେ ସଫା କରିବା ଏହା ଆମର ହେଲା ନୂତନ ଅଭିଜ୍ଞତା କାରଣ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ଅଲଗା ଭାବରେ ଚଳି ଆସୁଥିଲୁ । ବିହାର ପ୍ରଦେଶରେ ଆମେ ବା ଆମ ଭଳି କୌଣସି ଲୋକ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କେବେ କରି ନ ଥିଲୁ । ଆମର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଥିଲା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠିନ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଖୁବ୍ ଭୋରରୁ ଉଠନ୍ତି । ସେ ସେସମୟରେ ସାମୂହିକ ପ୍ରାର୍ଥନା ନ କରି ବୋଧହୁଏ ନିଜେ ଏକୁଟିଆ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଥିଲେ । କିଛି ଦିନ ଧରି ପ୍ରଥମେ ସେ ଖାଉଥିଲେ ଚିନାବାଦାମ ଓ ଖଜୁରୀକୋଳି । ଆମ୍ବ ମିଳିବା ସମୟରେ ଆମ୍ବ ଖାଉଥିଲେ । କିଛି ସମୟ ପାଇଁ କୌଣସି-ପ୍ରକାର ଶସ୍ୟ ସେ ଖାଉ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସବୁ କାମ ସେ ନିଜେ କରୁଥିଲେ । ଏପରିକି ସେ ଗାଧୋଇ ସାରି ନିଜ ଲୁଗା ନିଜେ ସଫା କରୁଥିଲେ । ଦିନସାରା ସେ ଲେଖାପଢ଼ା କରି, ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ରଇତ ଓ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତରେ ଦିନ କଟାଉଥିଲେ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନୀଳକୃଷୀମାନଙ୍କ ସହିତ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇ ନ ଥିଲା ।

ଆମେ ଖୁବ୍ ଭୋରରୁ ଉଠୁଁ ଏବଂ ଗାଧୋଇ ସାରି କିଛି ସାମାନ୍ୟ ଜଳଖିଆ ଖାଇ ନିଜେ ନିଜେ ଚଟେଇ ପକାଇ ବସି କାମ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଉ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ପୂର୍ବରୁ ରଇତମାନଙ୍କ ବିବୃତ୍ତି ନେବା କାମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ଏହି କାମ ଦିନ ସାଢ଼େ ୧୧ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲେ ଓ ତାପରେ ଆମେ ଖାଇବାକୁ ଯାଉଁ ଓ ଖାଇସାରି ଅଳ୍ପ ସମୟ ପାଇଁ ବିଶ୍ରାମ କରୁ । ପ୍ରାୟ ଗୋଟାକ ବେଳକୁ ପୁଣି କାମ ଆରମ୍ଭ କରୁ । ଏହା ଚାଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଏତେ ସଂଖ୍ୟକ ରଇତ ଆସୁଥିଲେ ଯେ, ସନ୍ଧ୍ୟାସୁଦ୍ଧା ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ବିବୃତ୍ତି ନେବା କାମ ସରି ପାରୁ ନ ଥିଲା । ଫଳରେ କେତେକ ଅନ୍ୟ ବନ୍ଧୁ ଆମଙ୍କୁ

ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆସିବା ଦ୍ୱାରା ଆମର ସଂଖ୍ୟା ୧୦, ୧୨ ଜଣ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଆମେ କାମ ସାରି ପାରୁ ନ ଥିଲୁ । ତା ଫଳରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ବିବୃତ୍ତି ନେବାକୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ସୁଦ୍ଧା ବାକି ରହିଯାଉଥିଲା ସେମାନଙ୍କ ନାମ ତାଲିକାଭୁକ୍ତ କରାଯାଇ ପରଦିନ ସକାଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆସିବାକୁ କୁହାଯାଉଥିଲା ଏବଂ ସେମାନେ ପରଦିନ ସକାଳେ ଆସିବା ପରେ ପ୍ରଥମେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ବିବୃତ୍ତି ନିଆଯାଇ ପରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ନିଆଯାଉଥିଲା । ଅନେକ ସମୟରେ ଏଭଳି ହେଉଥିଲା ଯେ, ରଇତମାନଙ୍କୁ ବିବୃତ୍ତି ଦେବାପାଇଁ ଦିନକରୁ ଅଧିକ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିବାକୁ ପଡୁଥିଲା ।

ମୋତିହାରି ଚମ୍ପାରଣ ଜିଲ୍ଲାର ଦକ୍ଷିଣ ପାଖରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଜିଲ୍ଲାର ଉତ୍ତର ଦିଗର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ ହେଉଛି ବେତିଆ ଏବଂ ତାହା ବେତିଆ ରାଜାଙ୍କର ସଦର ମହକୁମା । ଆମ ପାଖକୁ ଯେଉଁମାନେ ମୋତିହାରି ଆସୁଥିଲେ ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଜିଲ୍ଲାର ଦକ୍ଷିଣାଂଶର ଲୋକ । ଦୂରତା ବଶତଃ ଉତ୍ତରାଂଶର ଲୋକ ପ୍ରାୟ ଆସିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ ଯେତେକ ଲୋକ ଆସୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଦେଉଥିବା ବିବୃତ୍ତିରୁ ଉତ୍ତରାଂଶର ଅବସ୍ଥା ଦକ୍ଷିଣାଂଶ ପରି ଖରାପ ଏବଂ ଅନେକ ଜାଗାରେ ଦକ୍ଷିଣାଂଶଠାରୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଖରାପ ବୋଲି ଜଣା ଯାଉଥିଲା । ତେଣୁ ରଇତମାନଙ୍କ ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏବଂ ଅବସ୍ଥା ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜେ ଦେଖିବା ଉଚିତ ବୋଲି ବି ବେତିଆ ଯିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲୁ । ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳ ବେତିଆର ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ରହୁଥାନ୍ତି ଏବଂ ସେ ଜାଗାରେ 'ଠାରୁ' ସଂପ୍ରଦାୟର ଲୋକ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଥିବାରୁ ତାର ନାମ ଥିଲା 'ଠାରୁହାଟ' । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଉକ୍ତ ଜାଗାକୁ ଯିବା ଉଚିତ ବୋଲି ରାଜକୁମାର ଶୁକ୍ଳ ବ୍ୟଗ୍ରତା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ଆମ ଭିତରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେଲା ଯେ ଆମେ ଦୁଇ ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଦଳ ବେତିଆରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି ମୋତିହାରିରେ ରହିବୁ ଏବଂ ଉଭୟ ଦଳଙ୍କ ଭିତରେ ଅଦଳ ବଦଳ କରି ସମଗ୍ର ଜିଲ୍ଲାର ଅବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମସ୍ତେ ଭଲ ଭାବରେ

ଜାଣିବୁ । ଯେଉଁ ବିବୃତିସବୁ ରଇତମାନଙ୍କଠାରୁ ନିଆଯାଉ ଥିଲା, ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ପେଶ୍ କରାଯାଉଥିଲା ଏବଂ ସେ ତାହା ସାବଧାନତାର ସହିତ ପଢ଼ୁଥିଲେ । ଯେବେ ଆମ ଦୃଷ୍ଟିରେ କୌଣସି ବିଷୟ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଉଥିଲା, ତାହା ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବରେ ଆଣୁଥିଲୁ, ଯେପରିକି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଦରକାର ବୋଲି ସେ ଭାବିଲେ, ତାହା କରାଯାଇ ପାରିବ ।

ଦିନେ ସକାଳ ଦଶଟାବେଳେ ଗୋଟିଏ ଗାଁର ରଇତମାନେ ଆସି କହିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କ ଗାଁର ଗୋଟିଏ ଚାଷୀକୁ ନୀଳଚାଷୀମାନଙ୍କ ଦଲାଲମାନେ ମାଡ଼ଦେଇ ମୁର୍ଗୀଖାନାରେ ବନ୍ଦୀକରିଛନ୍ତି । ମହାତ୍ମାଜୀ ସେହି ବିବୃତି ଦେଖି ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଆମ ଭିତରୁ ଜଣକୁ ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଜଣାଇବାକୁ ସାଇକେଲରେ ପଠାଇଲେ । ସେ ଗାଁଟି ୬ । ୭ ମାଇଲ ଦୂର । ଲୋକ ପହଞ୍ଚୁ ପହଞ୍ଚୁ ଖରାବେଳ ହୋଇଗଲା । ପହଞ୍ଚିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ରଇତ ତାଙ୍କ ଚାରିପାଖେ ଘେରିଗଲେ । ଯେଉଁ ଦଲାଲ ସେ ଲୋକକୁ ମୁର୍ଗୀଖାନାରେ ବନ୍ଦୀ କରିଥିଲା, ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପାଖରୁ ଜଣେ ଓକିଲ ଆସିଛନ୍ତି ବୋଲି ଶୁଣିବା କ୍ଷଣି ଛାଡ଼ି ଦେଇ ନିଜେ ଯାଇ କେଉଁଠି ଲୁଚିଲା । ସେ ଲୋକଟି ମୁକ୍ତି ପାଇ ଆମକୁ ସବୁ ବିଷୟ କହିଲା । ଏହି ଘଟଣାଟି ସାମାନ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଏହିଭଳି ବାରମ୍ବାର ଘଟୁଥିଲା । ସମୟେ ସମୟେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଜିଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କୁ ଏହିସବୁ ବିଷୟ ଲେଖନ୍ତି ଏବଂ ଆମ ଭିତରୁ କାହାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଘଟଣା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ପଠାନ୍ତି । ଫଳରେ ଏ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତିକାର କରାଯାଏ । ଏହି କାରଣରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପ୍ରତି ରୟତମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଅତିରିକ୍ତ ମାତ୍ରାରେ ବଢ଼ିଥିଲା ।

ଆମେମାନେ ଯେତେବେଳେ ନୂଆ ଘରେ ସବୁ ଆୟୋଜନ କଲୁ, ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲା ରାନ୍ଧିବ କିଏ ଓ ବାସନ ଧୁଆଧୋଇ କରିବ କିଏ ? ବିହାରରେ ସାଧାରଣ ଥିଲା ଲୋକେ ଚାକର ରଖିବା ଗୋଟିଏ ଧରାବନ୍ଧା

କଥା । ଆମ ଭିତରୁ ଅନେକେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଚାକର ସାଙ୍ଗରେ ଆଣିଥିଲୁ; କିନ୍ତୁ ଏ ଚାକରମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ନଥିଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଛଡ଼ା ଆଉ କାହା ହାତରେ ଖାଉନାହିଁ । ତେଣୁ ଚାକରମାନେ ରନ୍ଧାରନ୍ଧି କରୁ ନ ଥିଲେ । ଆମ ଭିତରୁ ସମସ୍ତେ ଥିଲୁ ଟିକିଏ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ମନୋଭାବାପନ୍ନ । ମୁଁ ମୋର ପାରିବାରିକ ପ୍ରଭାବ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଥିଲି । ଜାତିଗତ ବିଭେଦକୁ ଖୁବ୍ ମାନୁଥିଲି । ଏପରିକି ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଘର ଛାଡ଼ି ଛପ୍ରା, ପାଟନା, କଲିକତା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯାଗାକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗଲି ସେତେବେଳେ ମୋର ନିଜ ଜାତିର ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରନ୍ଧାହୋଇଥିବା ଜିନିଷ ଖାଉଥିଲି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ କଲିକତା ଏଡ଼େନ୍ ହଷ୍ଟେଲ୍‌ରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେବେଳେ ଥିଲୁ ସେତେବେଳେ ବିହାରର ଲୋକେ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଥିବାରୁ ବିହାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନେଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରନ୍ଧାରନ୍ଧି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରୁଥିଲୁ । ଜଣେ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଛଡ଼ା କେହି ବଙ୍ଗାଳୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରନ୍ଧା ଅନ୍ନ ଖାଉ ନ ଥିଲୁ । ମୁଁ କଲିକତା ଯିବା ପରେ କାୟସ୍ଥ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ ସହିତ ଏକ ପଂକ୍ତିରେ ବସି ଖାଇବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ବାରଣ ଥିଲା ତାହା ପାଳନ କଲିନାହିଁ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ପାଠପଢ଼ା ଓ ଓକିଲାତି କରିବା ପାଇଁ ମୁଁ କଲିକତାରେ କଟାଇଥିବା ୧୫ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଆଉ କେବେ ଜାତିଗତ ନିୟମ ସମ୍ପର୍କରେ ଅବମାନନା କରିନାହିଁ ଏବଂ ଏପରିକି ବଙ୍ଗାଳୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ହାତରନ୍ଧା ଅନ୍ନ କେବେ ଖାଇନାହିଁ । ମୋର ଅନେକ ବଙ୍ଗାଳୀ ବନ୍ଧୁ ଥିଲେ, ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନ୍ତରିକତା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅନେକେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଏପରିକି ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଥିଲେହେଁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ହାତରେ ଖାଉ ନଥିଲି । ସେମାନେ ଏ କଥା ଜାଣି ମୋତେ ବା ମୋଭଳି କୌଣସି ଲୋକକୁ ସେମାନଙ୍କ ଘରକୁ ଖାଇବାକୁ ଡାକିଲେ ଆମକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅନ୍ନ ଇତ୍ୟାଦି ନ ଦେଇ, ଫଳ ଓ ମିଠା ଦେଉଥିଲେ । ସେସବୁ ଖାଇବାରେ ଆମର ଜାତିରେ କୌଣସି ବାଧା ନ ଥିଲା । ବଡ଼ କୌତୁକ ବିଷୟ ଯେ, ବିହାର, ଉତ୍ତର

ପ୍ରଦେଶ, ରାଜପୁତାନା ଅଞ୍ଚଳରେ ରନ୍ଧା ଭାତକୁ କୁହାଯାଏ "କଚ୍ଚୀ" ବା ଅରନ୍ଧା ବା କଞ୍ଚା । ଏହି "କଚ୍ଚୀ" ଓ "ପକ୍କା" ରନ୍ଧା ସମ୍ପର୍କରେ ଆମ ଭିତରେ ହେଉଥିଲା ଅନେକ ଥଟ୍ଟା ତାମସା । "ଜଳପାନ"ର ଅର୍ଥ ଆମ ଭାଷାରେ ସକାଳେ ଖାଇସାରି ପାଣି ପିଇବା । କିନ୍ତୁ ଜଣକର ପେଟ ପୂରିବା ମୁତାବକ ଖାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ "ଜଳପାନ" ବୁଝାଉଥିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସେ ବିଷୟ ନେଇ ଆମ ସାଙ୍ଗରେ ଥଟ୍ଟା ତାମସା କରୁଥିଲେ । ସେ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଥଟ୍ଟା କରି କୁହନ୍ତି, "ତୁମେମାନେ ଏତେ ଖାଉଛ, ଅଥଚ କହୁଛ ପାଣି ପିଉଛ ବୋଲି" । ଯେତେବେଳେ ଆମର ଖାଇବା ପିଇବା କଥା ପଡ଼େ ସେ ଏହି ଜଳପାନ କଥା କହି ହସନ୍ତି ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ରୋଷେଇଆ ଖୋଜିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼ିବାରୁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ରୋଷେଇଆ ଖୋଜିଲୁ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏ କଥା ଜାଣିପାରି ଏହା ଫଳରେ ଜାତିଗତ ଭାବ ରହିବ ଏବଂ ଆମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ପଡ଼ିବ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା କଲେ । ଏହା ଛଡ଼ା ଅଧିକା ଖର୍ଚ୍ଚ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିବ । ସମସ୍ତେ ଏକା-ଠାରେ କାମ କରୁଥିବାରୁ ନିଜକୁ ଗୋଟିଏ ଜାତିର ଲୋକଭାବରେ କାହିଁକି ନ ଭାବିବୁ ବୋଲି କହି, ଅନ୍ତତଃ ମୋତିହାରୀରେ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାତିଗତଭାବ ଛାଡ଼ିଦେବା ପାଇଁ ମଙ୍ଗାଇ ପାରିଥିଲେ । ଆମଭିତରୁ ଜଣେ ରାନ୍ଧିନ୍ତି ଓ ଆମେ ସବୁ ଖାଉଁ । ଅନ୍ୟ ଜାତି ଲୋକଙ୍କ ହାତରୁ ମୁଁ ଏହା ପ୍ରଥମ ଖାଇଲି ।

ପରେ ଆମ ଭିତରୁ କେତେକଙ୍କର ବଂଶଗତ ଚାକର ଥିବା କଥା ଗାନ୍ଧିଜୀ ଖବର ପାଇଲେ । ଆମ ପାଖକୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ରୟତ ଆସି ବସାଉଠା କରୁଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଆମର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚାକର ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ସେ ପ୍ରଥମେ ଜାଣିପାରି ନ ଥିଲେ । ମୋର ଗୋଟିଏ ସଫାସୁତୁରା ଚାକର ଥିଲା । ସେ ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ରୟତ ପରି ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ସେ ଆମ ସଙ୍ଗରେ ମୋତିହାରୀରେ ଥିଲା । ବେତିଆ ମଧ୍ୟ ଆମ ସଙ୍ଗେ ଯାଇଥିଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ ତାକୁ ଦେଖି ଚିହ୍ନିପାରି ନ ଥିଲେ । ସେ ଜଣେ ରୟତ ବୋଲି ଧରି ନେଇଥିଲେ । ସେ ଯେତେବେଳେ ଜାଣିଲେ ଯେ, କେବଳ ମୋ

ପାଖରେ ଏକା ଚାକର ନ ଥାଇ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଖରେ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି, ସେ କହିଲେ, "ଯେଉଁମାନେ ଲୋକଙ୍କ ସେବା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଚାକର ରଖିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ ବା ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସୀ କାହିଁକି ହେଉନାହଁ ?" ମହାତ୍ମାଜୀ ଏହା କହିବାରୁ ଜଣକୁ ରଖି ବାକିସବୁ ଚାକରଙ୍କୁ ବିଦାକରି ଦିଆଗଲା ଏବଂ ଯେଉଁ ଜଣକ ରହିଲା, ସେ କେବଳ ବାସନକୁସନ ସଫା କରିବାକୁ ରହିଲା । ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜେ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଗଲୁ ।

ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଯେତେ କଷ୍ଟକର ବୋଲି ଭାବୁଥିଲୁ, ସେତେ କଷ୍ଟକର ବୋଧ ହେଲାନାହିଁ । ସକାଳୁ ଉଠି ଆମେ ବିଛଣାପତ୍ର ଗୁଡ଼ାଇ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜାଗାରେ ରଖିଦେଉ । ସକାଳ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସାରି ଆମେ ନିଜର ଲୁଗା ସଫା କରୁ ଏବଂ ବ୍ୟବହାର କରିବା ପାଇଁ ମାଠିଆରେ ପାଣି ରଖୁ । ସବୁବେଳେ ଆମ ପାଖରେ ରୟତମାନେ ରହୁଥିବାରୁ କୂଅରୁ ପାଣି କାଢ଼ିବାକୁ ଆମକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି କେହି ବରାବର ଆମମାନଙ୍କପାଇଁ ପାଣି କାଢ଼ିଦିଅନ୍ତି । ଏପରିକି ବିହାରୀ ଲୋକଙ୍କ ଅଭ୍ୟାସ ଅନୁସାରେ ବାହାରେ କୂଅ ପାଖରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗାଧୋଉ । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି କେହି ପାଣି କାଢ଼ିଦେଉଥିବାରୁ ଆମକୁ ଗାଧୋଇବାକୁ ମଧ୍ୟ ପାଣି କାଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ ।

କସ୍ତୁରବା ଗାନ୍ଧି ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ରୋଷେଇର ଦାୟିତ୍ୱ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଦେଲେ । ଆମ ସଂଖ୍ୟା ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଏଡ଼େ ଭିଡ଼ କାମ ଦେବାଟା ଆମେମାନେ ପସନ୍ଦ କରୁ ନ ଥିଲୁ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମ କଥା ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ସେ କହିଲେ କସ୍ତୁରବା ଏଭଳି କଠିନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ । ତେଣୁ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ବ୍ୟସ୍ତ ହେବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଆମେ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ।

ରନ୍ଧାରନ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟରେ କୃପାଳନୀଜୀ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ବେଶୀ ପରିମାଣରେ ଭାତରନ୍ଧା ଯାଏ, ହାଣ୍ଡି ତାଙ୍କ (କସ୍ତୁରବା) ପକ୍ଷରେ ଉଠାଇବା କଷ୍ଟକର ହେଉଥିବାରୁ ଆମ ଭିତରୁ କେହି କେହି ଯାଇ ସେଥିରେ ସାହାଯ୍ୟ କରୁ ।

କସ୍ତୁରବା ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଶସ୍ୟଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଆମେ ଖାଇବାବେଳେ ମହାତ୍ମାଜୀ ନିଜେ ଆମକୁ ପରସନ୍ତି । ଆମେ ଆମ ନିଜ ନିଜର ଅଇଁଠା ବାସନ ମାଜି ରଖିଦେଉଁ ଏବଂ ଗୃହର କେବଳ ରୋଷେଇ ହେଉଥିବା ବାସନ ମାଜେ । ସକାଳେ ଜଳଖିଆ ଖାଇବା ଛଡ଼ା ସକାଳ ୧୧ଟା ବେଳେ ଏବଂ ଉପରବେଳା ପ୍ରାୟ ୫ଟା ବେଳେ ଏପରି ଦିନକୁ ଦୁଇଥର ଖାଉଁ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଖାଇସାରି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବୁଲିଯାଉଁ ଏବଂ ସେତିକବେଳେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଦିନଯାକ କରିଥିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେଖାଦେଇଥିବା ସମସ୍ୟାମାନ ଓ ପରଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରୁ । ରାତିରେ ରୟତମାନଙ୍କଠାରୁ କୌଣସି ବିବୃତ୍ତି ନିଆଯାଏ ନାହିଁ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଏ ନାହିଁ ।

ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଲେଖିଛି ଯେ, ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ଆମେ କେତେକ କିଛିଦିନ ପରେ ବେତିଆ ଗଲୁ ଓ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଅଫିସ ଖୋଲିଦିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରହିବା ପାଇଁ 'ହଜାରିମଲ୍' ଧର୍ମଶାଳାରେ ଦୁଇ ତିନି ବଖରା ଘର ନେଲୁ । ସେ ସମୟରେ ଧର୍ମଶାଳାର ଗୃହ ପକ୍କା ଥିଲେ ହେଁ, ଦୋମହଲାରେ କୌଣସି ଛାତ ନଥାଇ କେବଳ ଦୋମହଲାକୁ ଯିବାପାଇଁ ସିଡ଼ି ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଛାତଥିବା ବାଟଘର ଥିଲା । ସେହି ଘରର ଓସାର ୩ଫୁଟ ଏବଂ ଲମ୍ବ ୬ଫୁଟ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦିନଯାକ ସେହି ଘରେ ରହି କାମ କରନ୍ତି । ରାତିରେ ଛାତରେ ଶୁଅନ୍ତି । ଆମେ ଘରର ବାରଣ୍ଡା ଓ ହତା ଯେଉଁଠି ସୁବିଧା ହୁଏ ସେହିଠାରେ ବସି ରୟତମାନଙ୍କ ବିବୃତ୍ତି ନେଉଥିଲୁ । ପ୍ରତିଦିନ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ରୟତ ଆସୁଥିବାରୁ ଧର୍ମଶାଳା ଓ ତାହାର ହତା ଭରପୂର ହୋଇଯାଏ । ପରେ ଯେତେବେଳେ ବେତିଆ ଆମର ସ୍ଥାୟୀ ରହିବା ସ୍ଥାନରେ ପରିଣତ ହେଲା ଆମେ ସେହି ଧର୍ମଶାଳାରେ ରହିଲୁ ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ

କୌଣସି ରଇତ କୌଣସି ପ୍ରକାର ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାଭଳି ମନୋଭାବ ଦେଖାଇଲେ ତାହାକୁ ସବୁମତେ ଦବାଇବା ଥିଲା ନୀଳକୃଷୀମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ସେମାନେ ନିଜ, ନିଜର ଘରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ଦେଇ ରଇତମାନେ ଲଗାଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଦୋଷ ଦେଇ ସେମାନଙ୍କୁ ମାରି ସେମାନଙ୍କ ସମସ୍ତ ଜିନିଷ ଲୁଟ୍ କରନ୍ତି । ପୋଲିସ୍ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନୀଳକୃଷୀମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହା କରିବାରେ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହେଉ ନ ଥିଲା । ଯେବେ କୌଣସି ଯାଗାରେ ଅବସ୍ଥା ଗୁରୁତର ହୁଏ, ତେବେ ସେଠାରେ ପିଟୁନି ପୋଲିସ୍ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଏ । ରଇତମାନଙ୍କଠାରୁ ଏଭଳି ଅନେକ ଅଭିଯୋଗ ଆମ୍ଭେମାନେ ପାଉଥିଲେ ହେଁ ସାକ୍ଷ୍ୟସହ ଏଭଳି ଘଟଣା ପ୍ରମାଣ କରିବା କଷ୍ଟକର ହେଉଥିଲା ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ବେତିଆରେ ଥିବା ସମୟରେ ଖବର କାଗଜରୁ ପଢ଼ିଲୁ ଯେ, ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପରିଦର୍ଶନ ଫଳରେ ଉତ୍ତେଜନା ବଶତଃ ଗୋଟିଏ କାରଖାନା ପୋଡ଼ି ଦିଆଯାଇଛି । ଏ ଖବର ପାଇ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଚାହିଁଥିଲେ ହେଁ ଘଟଣାଟି କିଛି ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଘଟି ପୁରୁଣା ହୋଇ ଥିବାରୁ ଯେଉଁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ସବୁ ମିଳିଲା ତା ଉପରେ କୌଣସି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବା ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ଥିଲା । ରଇତମାନେ ବରାବର କହୁଥାନ୍ତି ଯେ, ନୀଳକୃଷୀମାନେ ଜାଣି ଶୁଣି ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ସ୍ଥାନୀୟ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଏହି ଘଟଣା ସମ୍ପର୍କରେ ସରକାରଙ୍କୁ ଖବର ଦେଇଥିବା ଅସମ୍ଭବ ନ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ଆମେମାନେ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ଖବର ପାଇ ନ ଥିଲୁ ।

ଏହା ଭିତରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ରଇତମାନଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୧୦ ହଜାର ବିବୃତି ସଂଗ୍ରହ କରିବାଛଡ଼ା ସେମାନେ ଆମ ପାଖରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ

କାଗଜପତ୍ର ଦାଖଲ କରିଥିଲେ । ଫଳରେ ସେ ଜିଲ୍ଲାରେ ଥିବା ସମସ୍ତ କାରଖାନା ସମ୍ପର୍କରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯଥେଷ୍ଟ ଖବର ସଂଗ୍ରହ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ମଧ୍ୟ ସେ ସବୁ ଖବର ଖୁବ୍ ଭଲ ଭାବେ ଜାଣି-ପାରିଥାନ୍ତି । ଠିକ୍ ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ରଇତଙ୍କଠାରୁ ବିବୃତିମାନ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପରେ ଆମର ଅନୁସଂଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଛି ବୋଲି ଭାବି ସରକାରଙ୍କ ବୋର୍ଡ଼ ଅଫ୍ ରେଭିନ୍ୟୁର ସଭ୍ୟଥିବା ଜଣେ ପୁରୁଖା ସିଭିଲଆନ୍ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ରାଞ୍ଚିରୁ ପାଟନାକୁ ପଠାଉଛନ୍ତି ଏବଂ ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କ ସହିତ ଦେଖାକରି ରିପୋର୍ଟ ଦେଇ ଆଲୋଚନା କରିବା ଦରକାର ବୋଲି ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ଗୋଟିଏ ଚିଠି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ଅନୁସଂଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ଯେପରି ଅଧିକ କାଳ ନ ଚାଲେ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ଥାନୀୟ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ପ୍ରରୋଚନାରେ ଏଭଳି ଚିଠି ଆସିଛି ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ଭାବୁଥିଲେ ହେଁ, ଗାନ୍ଧିଜୀ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ଯେ ରଇତମାନଂକର ଅଭିଯୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ଆମ ପାଖରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ଥିବାରୁ ସେ ସବୁ ସଂପର୍କରେ ଗୋଟିଏ ରିପୋର୍ଟ ସଙ୍କଳନ କରି ସେଥିରେ ରଇତମାନଂକର ଆପତ୍ତି ଓ ଅଭିଯୋଗ ଉଲ୍ଲେଖକରି ତାହା ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କୁ କହିବା ଦରକାର ।

ଅମ୍ଭେମାନେ ରିପୋର୍ଟ ସଙ୍କଳନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଲୁ । ପୂର୍ବରୁ ଆମେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଫାକ୍ଟରୀ (କାରଖାନା) ସଂପର୍କରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରିପୋର୍ଟମାନ କରିଥିଲୁ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଭିଯୋଗ ସଂପର୍କରେ ସୂଚୀମାନ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲୁ । ସବୁ କାରଖାନା ସଂପର୍କରେ କେତେକ ସାଧାରଣ ଅଭିଯୋଗ ଛଡା ପ୍ରତ୍ୟେକ କାରଖାନାରେ ରଇତମାନଂକ ପ୍ରତି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଧରଣର ଅତ୍ୟାଚାର ମଧ୍ୟ କରାଯାଉ ଥିଲା । ନୀଲଚାଷୀମାନଙ୍କର ରଇତମାନଂକ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଭିଯୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣିବାକୁ ପାଉଥାଉଁ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ପ୍ରସାଦଙ୍କୁ ନେଇ ପାଟନା ଗଲେ । ସେ ରେଭିନ୍ୟୁ ବୋର୍ଡ଼ର ସଭ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ତାଂକର ରିପୋର୍ଟ ଦେବାକୁ କହିଲେ ଏବଂ ତାହା ଦେଖି ସରକାର ସେ

ସମ୍ପର୍କରେ କ'ଣ କରି ପାରିବେ ତାହା ବିଚାର କରିବେ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ତାଙ୍କର ଅନୁସନ୍ଧାନ ଯୋଗେ ନୀଳଚାଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ତେଜନା ଓ ଆତଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ବୋଲି ମଧ୍ୟ ସେ ଜଣାଇଁ ଦେଲେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବୋର୍ଡ଼ ସଭ୍ୟ କହିଲେ ଯେ, "ସରକାରଙ୍କର ତାଙ୍କ (ଗାନ୍ଧିଜୀ) ଉପରେ ଯଥେଷ୍ଟ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ସେ ନିଜେ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଚଳାଇବାକୁ ସରକାର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆପତ୍ତି କରୁନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଆଇନଜୀବୀମାନେ ତାଙ୍କ ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟକରୁଛନ୍ତି ସେମାନେ ପୁରାତନ ଆନ୍ଦୋଳନକାରୀ ହୋଇଥିବାରୁ ରଇତମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏଥିରେ ଯୋଗ ନ ଦେଇ ନିଜ ନିଜର ଓକିଲାତି ବ୍ୟବସାୟରେ ଯେଭଳି ଉନ୍ନତି କରିପାରିବେ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପାଖରୁ ଅନ୍ତର କରିଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ବେତିଆ ଫେରିବା ପରେ ସେଠାରୁ ତାଙ୍କ ରିପୋର୍ଟ ପଠାଇବେ ଏବଂ ସବିଶେଷ ବିବୃତିମାନ ନ ପଠାଇ ସାରାଂଶ ପଠାଇବେ ବୋଲି କହିଲେ । ମାତ୍ର ସେ ଆଇନଜୀବୀ ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତର କରିପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ପରିଷ୍କାର ଜଣାଇଁ ଦେଲେ ।

ରେଭିନ୍ୟୁବୋର୍ଡ ସଭ୍ୟ ରାଞ୍ଚି ଚାଲିଗଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦିନେ ଦୁଇ ଦିନପରେ ବେତିଆ ଫେରି ଆମ୍ଭେମାନେ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିବା ଅଭିଯୋଗ ସକଳକୁ ଭିତ୍ତି କରି ଗୋଟିଏ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ରିପୋର୍ଟ ତିଆରି କଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ତିଆରି କରିଥିବା ରିପୋର୍ଟରେ ସ୍ଥାନପାଇଥିବା ଅଭିଯୋଗ ଗୁଡ଼ିକ ଛଡ଼ା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଦିଆ ହୋଇଥିବା ସାକ୍ଷ୍ୟର ସବିଶେଷ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣୀ ଦିଆଯାଇ ଥିବାରୁ ତାହା ଖୁବ୍ ବଡ଼ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କ ରିପୋର୍ଟରେ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ବାଦ ଦେଇ କେବଳ ଅଭିଯୋଗ ଗୁଡ଼ିକ ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଥିବା ପ୍ରମାଣ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅଭିଯୋଗ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଛି ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିଲେ । ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତର କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ ଘୋର

ଆପତ୍ତି କରି ସେ କହିଥିଲେ ଯେ, ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲ ଭାବରେ ଜାଣନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ବହୁ ସମୟ ଧରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ସେ ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଭଳି ଭାବରେ ଆସି ସେମାନଙ୍କୁ ଜାଣିଛନ୍ତି କୌଣସି ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ସେଭଳି ଭାବରେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଆସିନାହାନ୍ତି । ସରକାରଙ୍କର ଯେବେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ଥାଏ ତେବେ ତାଙ୍କର ଲୋକ ବାଛିବା ଶକ୍ତି ଉପରେ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ରହିବା ଉଚିତ ଏବଂ ତାଙ୍କ ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଲୋକେ ଭଲ ବୋଲି ଯେବେ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥାଏ ସରକାର ତାଙ୍କର ସେହି ନିଷ୍ପତ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ । ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନେ ତାଙ୍କ ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସାୟ ଧନ୍ଦା ତ୍ୟାଗ କରୁଥିବାରୁ ସେମାନେ ଭଲ ଲୋକ ଏବଂ ସେ (ଗାନ୍ଧିଜୀ) ଯେତେଦୂର ଜାଣନ୍ତି ସେମାନେ ରଇତମାନଙ୍କ ନିର୍ଯ୍ୟାତନାରେ ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ସରକାର ବା ନୀଳକୃଷୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବିରୋଧ ଭାବ ନାହିଁ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏହା ଭିତରେ ନୀଳକୃଷୀମାନଙ୍କ ସହିତ ବେଶ୍ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ପାରିଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ଆସି ତାଙ୍କୁ ବରାବର ଦେଖା କରନ୍ତି । ସେ ପାଇଥିବା ଅଭିଯୋଗଗୁଡ଼ିକ ଅସଙ୍ଗତ ତଥା ଭିତ୍ତିହୀନ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି କେହି କାରଖାନା ଓ କୃଷିଜମି ପରିଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ପରିଦର୍ଶନ କରିବା ସମୟରେ କୃଷିପ୍ରଣାଳୀରେ ସେମାନେ କରିଥିବା ଉନ୍ନତି ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲେ । ଏହାସତ୍ତ୍ୱେ ସେମାନଙ୍କର କେତେକ ନିଜ ଲୋକ ଆମକୁ ଅନେକ ବିରୁଦ୍ଧାତ୍ମକ ଖବର ଦେବା ସଙ୍ଗେ କେତେକ କାଗଜପତ୍ର ମଧ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଦେଲେ ।

ଥରେ ଜଣେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ସରକାରଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ରିପୋର୍ଟର ନକଲ ଗୁପ୍ତରେ ଆମକୁ ଦେବାରୁ ଆମେ ତାଙ୍କୁ

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ଗଲୁ । କିନ୍ତୁ ସେ ରିପୋର୍ଟ ପଢ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ଆମକୁ କିଭଳି ଭାବରେ ତାହା ମିଳିଛି ଜାଣିପାରି ଉକ୍ତ ରିପୋର୍ଟ ପଢ଼ିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଫେରାଇ ଦେବାକୁ କହିଲେ । ଗୁପ୍ତରେ ଆସିଥିବା କୌଣସି କାଗଜ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ସେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରି ଆମଙ୍କୁ ବାସ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସତ୍ୟପ୍ରତି ଏକ ନିଷ୍ଠ ରହିବା ସମ୍ପର୍କରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ।

ଅନେକ ଦିନ ପରେ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଜେଲରେ ରହିଲି ସେତେବେଳେ ଆମର ଅନେକ ବନ୍ଧୁ ଓ ସହକର୍ମୀ ଜେଲ୍ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଅଜାଣତରେ ଚିଠି ବାହାରକୁ ପଠାନ୍ତି ଓ ବାହାରୁ ଚିଠି ପାଆନ୍ତି । ୧୯୩୦-୩୪ ମସିହାରେ ହୋଇଥିବା ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ସମୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଜେଲରେ କେବଳ "ଷ୍ଟେଟ୍ସମ୍ୟାନର" ସାପ୍ତାହିକ ବୈଦେଶିକ ସଂସ୍କରଣ ମିଳୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମୋର ଅନେକ ବନ୍ଧୁ ଲୁଚାଇ କରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଖବର-କାଗଜମାନ ମଧ୍ୟ ଆଣୁଥିଲେ । ଉପରେ ମୁଁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥିବା ଘଟଣାଟି ମୋ ଉପରେ ଏପରି ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥିଲା ଯେ, ମୁଁ ବେଆଇନ ଭାବରେ କେବେ କୌଣସି ଚିଠି, ଖବରକାଗଜ ବା ବହି ବାହାରୁ ଆଣେ ନାହିଁ ବା ସେଥିପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ କେବେ କରି ନାହିଁ । ଅନେକ ସମୟରେ ଜେଲ୍ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ସହାୟତା ଓ ପ୍ରଶ୍ରୟରେ ମଧ୍ୟ ଏଭଳି ଲୁଚାଛପା କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲେ । ଜେଲ୍ ଭିତରକୁ ଆସୁଥିବା ଚିଠିଗୁଡ଼ିକ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଯାଞ୍ଚ କରିବା ପରେ ଜେଲ୍ କଏଦୀମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥାଏ । ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍-ମାନେ ଯାଞ୍ଚ କରିବା ପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଚିଠି ପାଇଲା ବେଳକୁ ଅନେକ ଡେରି ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଅଭିଯୋଗ କରିବା ଫଳରେ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା । କୌଣସି ବନ୍ଦୀର କିଛି ଚିଠି ଆସିଲେ ଜେଲ୍ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଚିଠିଟି ପ୍ରଥମେ ଯାହାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିଥାଏ ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଦେଇ ତା' ପରେ ଯାଞ୍ଚ ପାଇଁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାନ୍ତି ଏବଂ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଯାଞ୍ଚ କରିବା ପରେ ପୁନର୍ବାର ତାଙ୍କୁ ଦିଆଯାଏ । ଏହା ଫଳରେ ଚିଠି ଯାଞ୍ଚହେବା ପୂର୍ବରୁ ଯାହାଙ୍କ ଚିଠି ସେ ଚିଠିର ବିଷୟବସ୍ତୁ

ଜାଣିପାରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଏଭଳି ଭାବରେ କେବେ କୌଣସି ଚିଠି ପାଇ ନାହିଁ ବା ଗ୍ରହଣ କରି ନାହିଁ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କୌତୁହଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା ମୁଁ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଛି । ଅନେକ କର୍ମଚାରୀ ଆମଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ଏବଂ ଆମେ ଯେପରି ଭଲରେ ରହୁଁ ସେଥିପାଇଁ ବ୍ୟଗ୍ରତା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଜଣେ କର୍ମଚାରୀ ଥରେ ମୋତେ କହିଲେ, "ଦେଶପାଇଁ ଆପଣ ସମସ୍ତ ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ତ୍ୟାଗକରି କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରୁଥିବା କଥା ଆମକୁ ଅଜଣା ନାହିଁ । ଆମର ଯଥେଷ୍ଟ ଦେଶପ୍ରେମ ନ ଥିଲେହେଁ, ମାତୃଭୂମି ପ୍ରତି କିଛି ମାତ୍ରାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅଛି । ପେଟପାଇଁ ଚାକିରି କରୁଛୁ ଏବଂ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ ହୁଏତ ପ୍ରତିଦିନ ହଜାରଥର ଆମକୁ ମିଛ କହିବାକୁ ବା ଚୋରି କରିବାକୁ ପଡୁଛି । ତେଣୁ ଆପଣଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଭଲରେ ରଖିବା ପାଇଁ ଆମଙ୍କୁ ଯେବେ ମିଛ କହିବାକୁ ପଡ଼େ, ଆମେ ଠିକ୍ କାମ କରୁଥିବାରୁ ଆପଣ ସେଥିପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।" କିନ୍ତୁ ମୁଁ ମୋର ଅବସ୍ଥା ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେଲି । ସେ ତାହା ବୁଝିପାରି ଆଉ କେବେ ମୋତେ କୌଣସି ଚିଠି ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜିନିଷ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେନାହିଁ ।

ଜେଲରେ ଆମକୁ କୌଣସି ରାଜନୈତିକ ବହି ମିଳିବାର କଥା ନୁହେଁ ଏବଂ କେବଳ ଯାଞ୍ଚ୍ ପରେ ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଓ ଗପବହି ମିଳିବା ନିୟମ ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି । ଅସହଯୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ସମସ୍ତ ଲେଖାକୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ତାକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବରେ ମୁଖବନ୍ଧ ଲେଖିବାକୁ ମୁଁ କଳ୍ପନା କରିଥିଲି । ଆମେ ଜେଲ୍‌ରୁ ବାହାରିବା ସମୟକୁ ଯେପରି ଛପାହୋଇ ବହି ପ୍ରକାଶ ପାଇ ପାରିବ ତାହାହିଁ ଥିଲା ମୋର କଳ୍ପନା ଓ ବନ୍ଧୁମାନେ ମଧ୍ୟ ମୋର ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ସମର୍ଥନ କରିଥିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ବହି ଆକାରରେ ସେତେବେଳକୁ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଖଣ୍ଡରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ-ଥିବାରୁ ଓ ରାଜନୈତିକ, ଅର୍ଥନୈତିକ ସମ୍ପର୍କରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବହି ମୋ

ପାଇଁ ମଗାଇ ଦେବାକୁ ମୁଁ ଜେଲରଙ୍କୁ କହିଲି ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକ ପାଇଲି ମଧ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ଜେଲ ନିୟମ ଅନୁସାରେ କୌଣସି ବନ୍ଦୀ ଏକ ସମୟରେ ଛଣ୍ଡିକରୁ ବେଶୀ ବହି ପାଇବାକୁ ହକଦାର ନୁହେଁ । ମୁଁ ପାଇଥିବା ବହିଗୁଡ଼ିକ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କଦ୍ୱାରା ଯାଞ୍ଚ ହୋଇ ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲି । ମୁଁ ମୋର କାମରେ ଲାଗିଯାଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବିଷୟ ନିମନ୍ତେ ମୁଖବନ୍ଧ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି । ଜେଲରେ ଥିବା ବନ୍ଧୁମାନେ ମୋର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକର ନକଲ କରିବା କାମରେ ଲାଗିଗଲେ ଓ କାମ ଅନେକ ଦୂର ଅଗ୍ରଗତି କରିଗଲା । ବହିଗୁଡ଼ିକ ମୁଁ ଆଇନଗତ ଭାବରେ ପାଇଛି ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା ଥିବାରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜେଲ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେ ବହିସବୁ କେବେ ନ ପଡ଼ିବା ପାଇଁ ମୁଁ କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା କରି ନ ଥିଲି । ଜେଲ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ସପ୍ତାହକୁ ଥରେ ଆମ ପାଖକୁ ଆସନ୍ତି ଓ କିଛି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ଅନେକ ସମୟରେ ସେ ଆସିଲାବେଳକୁ ମୁଁ ଉକ୍ତ ବହି ପକେଇ କାମ କରୁଥିବାରୁ ହୁଏତ ସେ ତାହା ଦେଖିପାରି ଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେ କେବେ ସେ ବିଷୟରେ କିଛି କହି ନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ମୁଁ ଯେ ବହିଗୁଡ଼ିକ ବେଆଇନ ଭାବରେ ପାଇଛି ସେ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ହେବାର କୌଣସି ଅବକାଶ ନ ଥିଲା ।

ଜେଲ ବିଭାଗର ସର୍ବୋଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ଜେନେରାଲ ଅଫ୍ ପ୍ରିଜନ୍‌ସ ଥରେ ପରିଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସିବେ ବୋଲି ଆମେ ଖବର ପାଇଲୁ । ଜେଲର ଆସି ସେ ବହିଗୁଡ଼ିକ ନେଇ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ରଖି-ଥିବେ ଓ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ଜେନେରାଲ ପରିଦର୍ଶନ କରି ଚାଲିଯିବା ପରେ ମୋତେ ତାହା ଫେରାଇ ଦେବେ ବୋଲି କହିଲେ । ମୋର ସନ୍ଦେହ ହେଲା । ମୋତେ ସେହି ବହିଗୁଡ଼ିକ ଦେବା ଫଳରେ ସେ କୌଣସି ବେଆଇନ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି କି ବୋଲି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲି । ସେ ଉପରୋକ୍ତ ସମସ୍ତ ଘଟଣା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଏହା କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେ କୌଣସି ଅନ୍ୟାୟ କାମ ନ କରି, କରୁଥିବା ବହୁପାପ କାର୍ଯ୍ୟର କିଛିଟା ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ତାଙ୍କର ଧାରଣା ଥିବାକଥା ମୋତେ କହିଲେ । ଯାହା

ଲୁକ୍କାୟିତ ଖବରରେ କରିଯାଏ, ତାହା ମିଥ୍ୟା ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମିଥ୍ୟାସମ ବୋଲି ଥରେ ମହାତ୍ମାଜୀ କହିଥିଲେ । ସେ କଥା ମନେ ପକାଇ ସେ ବହି-ଗୁଡ଼ିକ ମୁଁ ଫେରାଇ ଦେଲି ଏବଂ ଆଉ ସେ ବହି ନ ଦେବାପାଇଁ ତାଙ୍କୁ କହିଲି । ତା ଫଳରେ ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଲେଖୁଥିବା ବହିଟି ଶେଷ କରି ପାରିଲି ନାହିଁ ଓ ପରେ ବାହାରକୁ ଆସି ସମୟ କରି ନ ପାରିବାରୁ ତାହା ଶେଷ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ପରେ ଆସି ଦେଖିଲିବେଳକୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ସମୟରେ ପୋଲିସ ସଦାକତ ଆଶ୍ରମ ଦଖଲ କଲାବେଳେ ଉକ୍ତ ବହିର ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଫଳରେ ସେ ବହି ଆଉ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ କୌତୂହଳ ବିଷୟ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଲେଖିଛି ଯେ, ଜେଲରେ ରାଜନୀତି ସମ୍ପର୍କୀୟ ବହି ଆମକୁ ନ ମିଳି କେବଳ ବେ-ରାଜନୈତିକ ବହିମାନ ମିଳୁଥିଲା । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବହି ସବୁ ଯାଞ୍ଚ କରୁଥାନ୍ତି ସେ ବେଶି ପାଠୁଆ ଲୋକ ହୁଅନ୍ତୁ ବା ନ ହୁଅନ୍ତୁ ଆମେମାନେ ଶହ ଶହ ସଂଖ୍ୟାରେ ଥିବାରୁ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଏଁ ବହି ପାଇବାର ହକଦାର ହୋଇଥିବାରୁ ସବୁ ବହି ପଢ଼ିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବପର ହେଉ ନ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେ ଗୋଟିଏ ସହଜ ଉପାୟ ବାହାର କରିଥାଆନ୍ତି । ଯେବେ କୌଣସି ବହି ଉପରେ ବା ଭିତରେ "ରାଜନୀତି" ବା "ରାଜନୈତିକ" ଶବ୍ଦ ଦେଖନ୍ତି ସେ ବହି ଦେବା-ପାଇଁ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ନୀତିରେ ରାଜନୈତିକ ବା ଅର୍ଥନୀତି ସଂପର୍କୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ାଯାଉଥିବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବହି ପଢ଼ିବାକୁ ଦିଆଯାଉ ନ ଥିଲେ ହେଁ, କମ୍ୟୁନିଜମ୍ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉଥିବା ବହିମାନ ଅନେକ ସମୟରେ ପାସ୍ କରି ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ— The ABC of Communism ଏବଂ Theory of Leisure Class ପରି ବହି ମଧ୍ୟ ଦିଆଯିବାର କୌଣସି ଆପତ୍ତି କରାଯାଉ ନ ଥିଲା— ବୋଧହୁଏ ଯାଞ୍ଚ କରୁଥିବା କର୍ମଚାରୀଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା, ପ୍ରଥମ ବହିଟି

ପିଲମାନଙ୍କ ପଢ଼ାପାଇଁ କୌଣସି ପ୍ରାଥମିକ ବହି ଓ ଦ୍ଵିତୀୟ ବହିଟି ତାଆର ବା ସେହିଭଳି ଖେଳ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କର କୌଣସି ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦଜନିତ ବହି ।

ସାଧାରଣତଃ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ଖବରକାଗଜ ଦିଆଯାଉ ନ ଥିଲା । ଖବର ଜାଣିବା ପାଇଁ ଜେଲ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ସହିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା ଯେ, ଆମ ଭିତରୁ ଯାହାଙ୍କର ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ଭଲ ସେ ଜେଲ ଅଫିସକୁ ଯାଇ ସବୁଦିନ ମିଳୁଥିବା ଖବରକାଗଜଯାକ ପଢ଼ି ଆସି ଘରରେ ଖାଇସାରିବା ପରେ ରାତି ନ'ଟାରେ ଆମମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦ କରାଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଆମେ ସମସ୍ତେ ଏକାଠି ହେବୁ ଏବଂ ପଢ଼ିକରି ଆସିଥିବା ବନ୍ଧୁ ଆମକୁ ଖବରମାନ ଶୁଣାଇବେ । ଆମଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ଓ୍ୱାର୍ଡ଼ରେ ରଖାଯାଇ ଥିବାରୁ ସେ ସବୁ ଓ୍ୱାର୍ଡ଼କୁ ଯାଇ ଖବର ଶୁଣାଉଥିଲେ । ଜେଲ ଭିତରକୁ କୌଣସି ଖବରକାଗଜ ଯାଇପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ସରକାରଙ୍କ ଆଦେଶ ସତ୍ତ୍ୱେ ଖବରକାଗଜରେ ବାହାରୁଥିବା ମୁଖ୍ୟ ଖବରମାନ ଏହିପରି ଭାବରେ ପ୍ରତିଦିନ ବନ୍ଦୀମାନେ ଜାଣିପାରୁଥିଲେ ।

× × × ×

ଜେଲକର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ କର୍ମଚାରୀ ଓ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଆମକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା କପଟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ ତାହା ମୁଁ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଛି । ସେମାନେ କେତେକ ଘଟଣାରେ ଏ ଭଳି ସହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ଯେଉଁଥିରେ କ କୌଣସି ଅସତ୍ୟ ବା ଅନ୍ୟାୟ ନ ଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବାଧା ନ ଥିଲା । ଆମକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ କେତେକ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଏହିପରି ଘଟଣା ମାନ ସାଧାରଣତଃ ପ୍ରାୟ ଘଟୁଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର କାମ ଚଳାଇବା ଭଳି ହିନ୍ଦି ଭାଷାରେ ଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲା । ସେ ହିନ୍ଦିରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାକୁ ଆମକୁ ମନାକରୁ କହୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କରାଯାଉଥିବା କାର୍ଯ୍ୟର ଯଥେଷ୍ଟ ଗୁରୁତ୍ୱ ଥିବାରୁ ହିନ୍ଦି ପ୍ରତି

ର ଦେବାକୁ ଯାଇ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯେପରି କୌଣସି ବ୍ୟାଘାତ ନ ପଡ଼େ ପ୍ରତି ସଚେତ ରହିବାକୁ ସେ କହିଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ପ୍ରାୟ ଇଂରାଜୀରେ ଖାଲେଖି ଓ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ରଯତମାନଙ୍କଠାରୁ ହି କରୁଥିବା ବିବୃତିମାନ ଯେପରି ସମସ୍ତେ ପଢ଼ିପାରନ୍ତି ସେଥି ରୁ ଇଂରାଜୀରେ ତାହା ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଉଥିଲା । ଏହି ବିବୃତି-କର ନକଲ କରାଯିବା ଶ୍ରେୟସ୍କର ବୋଲି ସେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲେ । ଆମେ ଠିଆରେ ଯେଉଁ ଧର୍ମଶାଳାରେ ରହୁଥିଲୁ, ସରକାରୀ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ବିଭାଗରେ ମି କରୁଥିବା ଅନେକ ଟାଇପିଷ୍ଟ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ରହିବା ସୌଭାଗ୍ୟର ସ୍ୱ ବୋଲି ଭାବୁଥିବାରୁ ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ରହୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଅଫିସକୁ । ପୂର୍ବରୁ ସକାଳବେଳା ଓ ଅଫିସରୁ ଆସିବା ପରେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳା, ଆମେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଲେ, ତାହା ଟାଇପ୍ କରିଦେବେ ବୋଲି ଆଗ୍ରହ ।ଶ କଲେ ଓ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଲେଖିବାକୁ ଥିବା ଚିଠିପତ୍ର ଏବଂ ନିଆଯାଉ- । ବିବୃତିମାନ ସେମାନଙ୍କୁ ଟାଇପ୍ କରିବାକୁ ଦେବା ଫଳରେ ସେମାନେ ର ଖୁବ୍ ଉପକାରରେ ଆସିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଦୁଇଜଣ ଖୁବ୍ ଟାଇପିଷ୍ଟ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଖୁବ୍ ପରିଶ୍ରମ କରି ଆଗ୍ରହର ସହିତ ାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଆମ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହେବା ବେଳକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ।୨୫ ହଜାର ରଇତଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ୧୦ ହଜାରଙ୍କଠାରୁ ପୂରା ଏବଂ ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବୃତିମାନ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲୁ ଏବଂ ସେମାନେ ସେ ୍ରି ନକଲ କରିଥିଲେ । ତାଛଡ଼ା ଯେତେବେଳେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କମିଶନ ିଲ, କମିଶନଙ୍କ ପାଖରେ ଯାହା ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବାର କଥା ତାହା ି ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଟାଇପ୍ କରୁଥିଲେ । ଆମେ ଚମ୍ପାରଣରେ ଥିବା ୍ୟରେ ସେମାନେ ବରାବର ରାତିରେ ଅନିଦ୍ରା ହୋଇ ଓ ଏପରିକ ନେକ ସମୟରେ ରାତି ପାହିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ ସେମାନେ ପର ପରିଶ୍ରମ କରୁଥିଲେ ଏଥିରୁ ଜଣାପଡ଼େ ।

ନୀଳକୃଷୀଙ୍କର କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ସଂପର୍କରେ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବି । ନୀଳକୃଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ

ଲୋକ ଆଏ ଯେ କି ଭାରି ବଦ୍‌ରାଗୀ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ତାହା ପାଖେ ଯେ ଯିବ ସେ ତାକୁ ଗାଳିଦେବେ; ଏପରିକି ମଧ୍ୟ ମାରିବେ । କେବଳ ଋ ମାନଙ୍କୁ ଯେ ସେ ଏଭଳି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ସେତିକି ନୁହେଁ, ତାଙ୍କ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏଭଳି ବ୍ୟବହାର ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲ ଥରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ । ତାଙ୍କର ବଦ୍‌ରାଗୀ ମୁନିବ କା ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସଦ୍ ବ୍ୟବହାର କରିବେ ସେଥିପାଇଁ କର୍ମଚାରୀମା ଭାରି ଭୟ କରୁଥାନ୍ତି । ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ପ୍ରତି ମୁନିବ କୌଣସି ଅସଦ୍ ବ୍ୟବହା କଲେ ତାଙ୍କୁ ଘଟିବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ବାହାରର ବାରଣ୍ଡାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଜଗି ରହିଲେ । ମାତ୍ର ଭାଗ୍ୟର କଥା, ସେଥ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ପ୍ରତି ସେହି ନୀଳକୁଠୀ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହା କରିନଥିଲେ । ବରଂ ସେ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କୁ ଅତି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇ ସ୍ୱାଗତକଲେ ଆମେ ଏ ବିଷୟ ସେହି କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କଠାରୁ ପରେ ଜାଣିଲୁ ।

ଆଉଥରେ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ହେଉଥିବା ଅଭିଯୋଗ ଗୁଡ଼ିକ ମିଥ ବୋଲି ଚିଠି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାଗଜପତ୍ର ଦେଖାଇ ପ୍ରମାଣ କରିବା ପାଇଁ ଜ ନୀଳକୁଠୀ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବାରୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ଆନନ୍ଦ ସହିତ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲେ ଓ କାଗଜ ପତ୍ର ଦେଖିବା ବସିଲେ । ଉକ୍ତ ନୀଳକୁଠୀ ତାଙ୍କ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ଯେ କାଗଜ ପେସ୍ କରିବାକୁ କହନ୍ତି, ସେ କେବଳ ସେହି କାଗ ପେସ୍ ନ କରି ତାଙ୍କ କାଗଜ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯାଉଥିବା କାଗଜ ମ ପେସ୍ କରୁଥାନ୍ତି । ମହାତ୍ମାଜୀ ଦେଖିସାରି ଯେତେବେଳେ ମତ ପ୍ରକା କଲେ ଯେ, ତାଙ୍କ ନିଜ କାଗଜ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯାଉଛି, ନୀଳକୁ ଅତିଶୟ ବିବ୍ରତ ହୋଇପଡ଼ି ଆଉ କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏଥିପା ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦେବାର କିଛି ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ସେ କର୍ମଚାରୀର ଅବ ପରେ କ'ଣ ହେଲା ମୁଁ ଜାଣି ନ ଥିଲେହେଁ, ଶୁଣିଲିଯେ ସେ (କର୍ମଚା କୁଆଡ଼େ କହିଲେ, ତାଙ୍କୁ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାଗଜ ପେ କରିବାକୁ ଆଗରୁ କୁହା ଯାଇ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ନୀଳକୁଠୀ

କ୍ଷରେ ତଥା ବିପକ୍ଷରେ ଥିବା ସମସ୍ତ କାଗଜ ତରତର ହୋଇ ଖ୍ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଜାଣି ଶୁଣି ତାଙ୍କର ମୁଦ୍ରବନ୍ଧୁ ପଦାରେ ପକାଇବା ସେ ଏହା କରି ପାରିଥିବା ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ।

ରାଜ୍ୟ ବିଭାଗୀୟ ସଭ୍ୟ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ରିପୋର୍ଟ ପାଇ ତାହା ଚାଷୀ, ସରକାର, ତଥା ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଥିରେ କରାଯାଉଥିବା ଅଭିଯୋଗମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ସେମାନଙ୍କ ମତ ଜାଣିବାକୁ ଚାହିଁଲେ । ସରକାର ନୀଳ ଚାଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ ର ପାଇବାକୁ ଚାହୁଁଥିବା ସମୟରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ଚମ୍ପାରଣର ଆଡ଼େ ବୁଲି ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ଦେଖା କରୁଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ନ୍ତ ବିଷୟ ଶୁଣି ତାଙ୍କ ନଜରକୁ ଆସିଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଘଟଣା ର୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରୁଥାନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସମୟରେ ସଂଧାନ କରିବାକୁ ପଠାଉଥାନ୍ତି । ଯେଉଁ ରଇତମାନଙ୍କଠାରୁ ପୂର୍ବରୁ ଣସି ବିବୃତି ନିଆଯାଇ ନାହିଁ, ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଫଳରେ ଉଁ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳିବ ସେଥିରେ ସେମାନେ ଭାଗୀଦାର ହେବେ ନାହିଁ ପରି ଗୋଟିଏ ଧାରଣା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବାରୁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଙ୍କଠାରୁ ବିବୃତି ନେଉଥାଉ । ପ୍ରକୃତରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଆମ୍ଭ ଖରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆଉ କୌଣସି ବିବୃତି ବାର ଆବଶ୍ୟକତା ନଥିଲା । ତଥାପି ହଜାର ହଜାର ରଇତ ଟେବେଳେ ଜିଦ୍ କରି ବିବୃତି ଦେବାକୁ ଆସୁଥାନ୍ତି, ଆମେ ସେମାନଙ୍କ ନୁରୋଧ ଉପେକ୍ଷା କରିବୁ କିପରି ? ଏହିପରି ଭାବରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲୁଁ ।

ଠିକ୍ ସମୟରେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଓ ନୀଳଚାଷୀମାନେ ସରକାରଙ୍କ ଖକୁ ସେମାନଙ୍କ ମନ୍ତବ୍ୟ ଜଣାଇ ବିବୃତିମାନ ପଠାଇଲେ । ଉକ୍ତ ଫିସରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା କେତେକ କର୍ମଚାରୀ ସେ ବିବୃତିର ନକଲ ଆମଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ । ଆମେ ତାହା ଜାଣିବାକୁ ବସ୍ତୁତଃ ବ୍ୟଗ୍ର ଥିଲେ

ହେଁ, ବେ-ଆଇନ୍ ଭାବରେ ମିଳୁ ଥିବା ଜନଷର ବ୍ୟବହାର କରିବା ବିରୁ
ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିବା ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସ୍ପଷ୍ଟମତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ, ଅ
ସେସବୁକୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇ ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ଏ ବିଷୟ ମହାତ୍ମା
ଜଣାଇଦେଲୁ । ଉକ୍ତ ବିବୃତିଗୁଡ଼ିକ ସରକାର ନିଜ୍ଜ ସମସ୍ତ
ପଠାଉଥିବା ଯୋଗୁ, ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ମିଳିଥିବା ନକଲ ଗୁଡ଼ିକ
ପାପରେ ଭାଗୀ ହେବାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ବୋଲି
କହିଲେ । ଯଦବା ଆମ ପାଖକୁ ସରକାର ଉକ୍ତ ବିବୃତିମାନଙ୍କ ପଠ
ତାହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗୁପ୍ତ ଭାବରେ ମିଳୁଥିବା ନକଲ ପଢ଼ିବା ବା କାର୍
ଲଗାଇବା ଅନୁଚିତ ।

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ରୟତମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଅଭିଯୋଗ ଥିଲା ଯେ, ନୀଳଚାଷରେ ସେମାନଙ୍କର ଲୋକସାନ୍ ହେଉଥିଲେହେଁ ସେମାନଙ୍କୁ ତାହା କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରାଯାଉଛି । ଯେଉଁମାନେ ନୀଳଚାଷ କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରୁଛନ୍ତି ବା ନୀଳବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କୌଣସି କଥା କହୁଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଖୁବ୍ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯାଉଛି । ନୀଳରୁ ଅନେକ ପ୍ରକାର ରଙ୍ଗ ତିଆରି ହେଉଥିବାରୁ ଏହା ଖୁବ୍ ମୂଲ୍ୟବାନ ପଦାର୍ଥ । ଉକ୍ତ ଗଛର ଡାଳ ଓ ପତ୍ର ପାଣିରେ ଭିଜାଯାଇ ଗୁଣ୍ଡ କରାଯାଏ ଓ ପାଣିତକ କାଢ଼ି ନିଆଗଲେ ଯେଉଁ ଗୁଣ୍ଡ ରହେ ତାହା ହେଉଛି ନୀଳ । ଏଥିରୁ ଜଣାଯିବ ଯେ, ନୀଳ ଉତ୍ପନ୍ନ କରିବାକୁ ବିଲ ତଥା କାରଖାନାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୀଳଚାଷୀମାନେ ସାଧାରଣ ଚାଷୀଙ୍କପରି ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ଜମି ପଟ୍ଟା ନେଇଥାନ୍ତି । ଆଉ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ସେମାନେ ସମଗ୍ର ଗାଁର ଜମି ପଟ୍ଟା ନେଲେ ଯେଉଁ ରାଜସ୍ୱ ପଡ଼ନ୍ତେ ସେ ସମସ୍ତ ରାଜସ୍ୱ ଦେବାର ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇ ଗାଆଁର ସମସ୍ତ ଜମି ନେଇଥାଆନ୍ତି ଓ ସର୍ତ୍ତ ରଖିଥାଆନ୍ତି ଯେ, ଗାଆଁର ଭଲ ମନ୍ଦ ପାଇଁ ସେମାନେ (ନୀଳବ୍ୟବସାୟୀ)ହିଁ ଦାୟୀ ହେବେ । ଏପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନେ ଗାଆଁରେ ଚାଷ ହେଉଥିବା ଓ ହେଉ ନ ଥିବା ସମସ୍ତ ଜମି ଉପରେ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ହାସଲ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗାଆଁର ଚାଷୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଜମିଦାରମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଅଧିକାର ସବୁ ଥିଲା ସେ ସବୁ ନିଜ ହାତକୁ ନିଅନ୍ତି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଜମିଦାରଙ୍କର ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଲାଭ ହୁଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନେ ଅସଂଖ୍ୟ ରୟତଙ୍କଠାରୁ ଖଜଣା ଆଦାୟ କରିବା ଦାୟିତ୍ୱରୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜଣକଠାରୁ ସେହି ଟଙ୍କା ଏକାଥରକେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ପାଆନ୍ତି । ଏହି ସବୁ ସୁବିଧା ସତ୍ତ୍ୱେ ଜମିଦାରମାନଙ୍କର ଗାଆଁ-

ମାନଙ୍କରେ ଥିବା ପଡ଼ିଆ ଜମି ଉପରେ ଅଧିକାର ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ସୁବିଧା ଥିବାରୁ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗାଆଁ ସାରା ଏପରି ପଟ୍ଟା ଦେବାକୁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ଏପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୀଲଗୃହୀମାନେ ପୁଲିଶ ଓ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚାପ ପକାଇ ବାଧ କରି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଗାଆଁସବୁ ପଟ୍ଟା ନିଅନ୍ତି । ଯଦି କୌଣସି ଗାଆଁରେ ଜଣକରୁ ଅଧିକ ଜମିଦାର ଥାଆନ୍ତି, ଜଣକଠାରୁ ସେମାନେ ପଟ୍ଟା ନେବା ପରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ନାନାପ୍ରକାର ପ୍ରଭାବ ପକାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ମାଲିମୋକଦ୍ଦମାରେ ପକାଇ ଏପରିକି ସେମାନେ ଯେପରି ବାଧ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଜମିଯାକ ଦେବେ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲୋକଙ୍କୁ ମତାଇ ଦଂଗା ହାଙ୍ଗାମ୍ କରନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରକାର ନୀତି ପ୍ରାୟ ଶହେ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକକାଳ ଚାଲିଆସିଥିବା ଫଳରେ ନୀଲବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ସମଗ୍ର ଜିଲ୍ଲାର ସବୁ ଜମିଯାକର ପଟ୍ଟାଦାର ବା ଅନ୍ୟ ଉପାୟରେ ମାଲିକ ହୋଇଯାଇ ଥିଲେ । ସମଗ୍ର ଜିଲ୍ଲାକୁ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ ବାଣ୍ଟି ଜିଲ୍ଲାରେ ଥିବା ପ୍ରାୟ ୭୦ଟି କାରଖାନାର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଞ୍ଚଳ ଆଦରି ବସିଥିଲେ । ବିହାରରେ ପୁରୁଣା ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୋଗଲ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରୁ ଜିଲ୍ଲାମାନଂକୁ ଶାସନ ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ଇଂରେଜ ସରକାର ସାମାନ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନକରି ସେହି ପ୍ରଥା ଚାଲୁ ରଖିଥିଲେ । ପରେ ବିହାର ଓ ବଙ୍ଗଳାର ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କୁ ସବ୍-ଡ଼ିଭିଜନ୍ ଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଥାନାରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯିବା ଫଳରେ ସରକାରୀ କାଗଜପତ୍ରରେ ଗାଆଁମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ପରିଚିତ ନକରାଯାଇ ଅମୁକ ଜିଲ୍ଲା, ଅମୁକ ସବ୍-ଡ଼ିଭିଜନ୍, ଅମୁକ ଥାନା ଓ ଅମୁକ ପ୍ରଗନାର ଗାଆଁ ବୋଲି ପରିଚିତ କରାଯାଉଥିଲା । ଚଂପାରଣ ଜିଲ୍ଲାରେ ଏହା ସାଙ୍ଗକୁ ଗାଆଁରେ ଥିବା ନୀଳ କାରଖାନାର ନାମ ଅନୁଯାୟୀ ଗାଆଁମାନଙ୍କ ପରିଚୟ ଦିଆଯାଉଥିଲା ।

ଚମ୍ପାରଣ ଜିଲ୍ଲାରେ ବେତିଆ-ରାଜ ଓ ରାମନଗର-ରାଜ ବୋଲି ଦୁଇଟି ବଡ଼ ଜମିଦାରୀ ଥିଲା । ଉକ୍ତ ଜିଲ୍ଲାର ତିନି ଚତୁର୍ଥାଂଶ ଗାଆଁ ବେତିଆ

ଜମିଦାରୀ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଏବଂ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଗାଆଁ ରାଜନଗର ଜମିଦାରୀ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ନୀଲବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଜମି ପଟ୍ଟା ନେବା-ପାଇଁ ଏହା ଖୁବ୍ ସୁବିଧା ହୋଇଥିଲା । ଜିଲ୍ଲାର ଚାରିଭାଗରୁ ଭାଗେ ବା ତହିଁରୁ ଅଧିକ କମସଂଖ୍ୟକ ଗାଆଁର ଜମିଦାର ଥାଆନ୍ତି ଅନ୍ୟମାନେ । ତେଣୁ ନୀଲବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଏହି ଦୁଇ ବଡ଼ ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ଜମି ପଟ୍ଟା ନେବା ପରେ ପ୍ରାୟ ସମଗ୍ର ଜିଲ୍ଲାର ଜମି ପଟ୍ଟାନେଇ ପାରିଲେ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । କାରଣ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜମିଦାରମାନେ କେହି କେହି ଭୟରେ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ଅଲସୁଆମିରୁ ସେମାନଙ୍କ ଜମିଦାରୀର ଭଲମନ୍ଦ ବୁଝିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେଉଥିବାରୁ, ଜମିଦାରୀ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗାଆଁମାନ ନୀଲ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କୁ ପଟ୍ଟା ଦେଇ ଦେଲେ ।

ନୀଲ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ନୀଲଚାଷ କଲେ ଓ ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜର ବଳଦ ଓ ହଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ପୂର୍ବରୁ ପଡ଼ିଆ ପଡ଼ିଥିବା ଜମିମାନ ଆବାଦକରି ଚାଷ କଲେ । ଚାଷୀମାନଙ୍କର ଥିବା ଜମିସବୁ ଦଖଲକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରାଗଲା । ମୂଲିଆମାନଙ୍କୁ ନାମକୁ ମାତ୍ର ମଜୁରି ଦିଆଗଲା ବା ବେଠି ଖଟାଗଲା । ସେ ସମୟରେ ଚମ୍ପାରଣ ଜିଲ୍ଲାରେ ଲୋକବସତି ବିଶେଷ ନଥିବାରୁ ଲୋକମାନେ ନିଜ ନିଜ ଚାଷରେ ଲିପ୍ତ ରହୁଥିଲେ । ତେଣୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବେକାର ସମସ୍ୟା ଦେଖା ଦେଉ ନଥିଲା । ନିଜ ନିଜର ଜମିରେ କାମ କରୁଥିବା ଏହି ଲୋକ-ମାନଙ୍କୁ ନୀଲଚାଷରେ ବାଧ୍ୟକରି ଖଟାଯାଉ ଥିଲା । ଫଳରେ ସେମାନଙ୍କ ନିଜର ଜମି ପଡ଼ିଆ ପଡ଼ିଲା ଓ ସେମାନେ ଯେଉଁ ସାମାନ୍ୟ ମଜୁରି ପାଉଥିଲେ ସେଥିରେହିଁ ଖର୍ଚ୍ଚକୁ ଆଦରି ଚଳିଲେ । ନୀଲବ୍ୟବସାୟୀ-ମାନେ ଏଥିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନରହି ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ଜମିର ଚାରି ଭାଗରୁ ଭାଗେ ଜମିରେ ନୀଲଚାଷ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କଲେ । ବ୍ୟବସାୟୀ-ମାନଙ୍କର ଗୁମାସ୍ତାମାନେ ଏଥିପାଇଁ ଚାଷୀମାନଙ୍କ ଜମି ଭିତରୁ ଜମି ବାଛି ଦେଉଥିଲେ । ଉକ୍ତ ଜମିରେ ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ନିଜର ପରିଶ୍ରମ ଓ ନିଜ ହଳ ବଳଦରେ ଚାଷକରି ନୀଲ ଉତ୍ପାଦନ ପାଇଁ

ଦରକାର ହେଉଥିବା ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଖର୍ଚ୍ଚ ବହନକରି ନୀଳଚାଷ କରିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଫସଲ ହୋଇଗଲେ ସେମାନଙ୍କୁ କାରଖାନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ ଫସଲ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବାକୁ ପଡୁଥିଲା ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚାଷୀକୁ ଏକର ପିଚ୍ଛା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହାରରେ ପଇସା ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ମାତ୍ର ନୀଳ ଚାଷରେ କରାଯାଇଥିବା ପ୍ରକୃତ ଖର୍ଚ୍ଚ ତୁଳନାରେ ଖୁବ୍ କମ୍ ପଇସା ସେମାନେ ପାଉଥିଲେ ।

ପ୍ରଜାସତ୍ତ୍ୱ ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ ଜମିରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଫସଲ କରିବାକୁ ଚାଷୀକୁ ବାଧ କରିବାର ଅଧିକାର ଜମିଦାରଙ୍କର ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଏକାଥରକେ ଯେବେ ଜମିଦାର ଚାଷୀଠାରୁ କ୍ଷତିପୂରଣ ପାଆନ୍ତି ବା ଚାଷୀ ଜମିଦାରକୁ ଦେଉଥିବା ବାର୍ଷିକ ରାଜସ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି ଆକାରରେ ଦେବାକୁ ରାଜି ହୁଏ, ତେବେ ଜମିଦାର ତାକୁ ଏହି ଦାୟିତ୍ୱରୁ ଅବ୍ୟାହତି ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ଯେଉଁ ଜମିମାନଙ୍କରେ ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ନୀଳଚାଷ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରାଯାଉଥିଲା ସେ ଜମିମାନଙ୍କର ଖଜଣା ଚାଷୀଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ପଡୁଥିବାରୁ ଚାଷୀମାନେ ନୀଳଚାଷ ବାବଦରୁ ଯାହା କ୍ଷତିପୂରଣ ପାଉଥିଲେ ତାହା ଖଜଣା ବାବଦରେ ଯାଉଥିବାରୁ ଚାଷୀମାନେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ଏହା ଫଳରେ ଯେତେବେଳେ ଅବସ୍ଥା ଅତିମାତ୍ରାରେ ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ପଡୁଥିଲା, ସେତେବେଳେ ଚାଷୀମାନେ ଆନ୍ଦୋଳନକରି ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମା କରିବା ଯୋଗୁଁ କିଛି କିଛି ମାତ୍ରାରେ ଅତ୍ୟାଚାର କୋହଳ କରିଦିଆଯାଉଥିଲା । ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ସରକାର ଆଦେଶ କଲେ ଯେ ନୀଳଚାଷରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଜମିଦାରମାନଙ୍କର ଖଜଣା ଚାଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ ହେବ ନାହିଁ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ଦିଆଯାଉଥିଲା ତାହାର ପରିମାଣ ମାଣପିଚ୍ଛା ଚାରି ଅଣା ବଢ଼ାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଚାଷୀମାନଙ୍କର ବାରମ୍ବାର ଆନ୍ଦୋଳନ ଯୋଗୁଁ ସେମାନେ ଏହି ଯେଉଁ ସବୁ ସାମାନ୍ୟ ରିଆତି ପାଉଥିଲେ ସେଥିରେ ସେମାନେ (ଚାଷୀ) ପୂରାପୂରି ସନ୍ତୋଷଲାଭ କରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ ।

ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଜର୍ମାନରେ କୃତ୍ରିମ ଉପାୟରେ ରଙ୍ଗ ତିଆରି ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଫଳରେ ନୀଳଚାଷର ବିଶେଷତ୍ୱ କମିଗଲା ଏବଂ ବଜାରରେ ନୀଳର ଭାଉ ଏତେ କମିଗଲା, ଯାହା ଫଳରେ କ ଉପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ କରାଯାଇ ଥିବା ଅତ୍ୟାଚାରମୂଳକ ଉପାୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ନୀଳଚାଷ କରିବା ଆଉ ଲାଭଜନକ ହେଲା ନାହିଁ । ନୀଳ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଯେବେ ନୀଳ ଚାଷ ବନ୍ଦ କରି ଦେଇ ଥାଆନ୍ତେ ତାହା ହେଲେ ହୁଏତ ଚାଷୀମାନଙ୍କର ଦୁଃଖର ଅବସାନ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ନୀଳ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ନୀଳଚାଷ ଚାଲୁ ରଖିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ଯେବେ ଚାଷୀ ଜମିଦାରଙ୍କର ମନୋନୀତ ଫସଲ ଜମିରେ ନକରେ ତା ହେଲେ ତାହାଠାରୁ ଜମିଦାର ଏକାଥରକେ କ୍ଷତିପୂରଣ, ସେ ଦେଉଥିବା ବାର୍ଷିକ ରାଜସ୍ୱର ବୃଦ୍ଧି ଦାବୀ କରି ପାରିବେ ବୋଲି ଯେଉଁ ଆଇନ ଥିଲା, ତାହାର ସୁବିଧା ନେଇ ସେହି ବାବଦ୍ ଟଙ୍କା ରୟତମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଫଳରେ କୃତ୍ରିମ ରଙ୍ଗ ଉଦ୍ଭାବନ ଯୋଗୁଁ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ଆର୍ଥିକ କ୍ଷତି ହୋଇଥାଆନ୍ତା ତାହା ଏହି ବାବଦରେ ଟଙ୍କା ନେଇ ସମତୁଲ କରିଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ସର୍ତ୍ତ (ବାର୍ଷିକ ରାଜସ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି ଓ କ୍ଷତି ପୂରଣ) କୌଣସି ଚାଷୀ, ଜମି ଫେରସ୍ତ ନେବାକୁ ଚାହୁଁ ନଥିଲେ ହେଁ, ସେମାନଙ୍କୁ ବାଧ୍ୟ କରି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ରାଜସ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି ଚୁକ୍ତି କରି ନିଆଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନଗଦ ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟ ଆଦାୟ କରାଗଲା । ଏହି ଚୁକ୍ତି ସବୁ ରେଜିଷ୍ଟ୍ରି କରିବା ପାଇଁ ନୀଳକାରଖାନାମାନଙ୍କରେ ସରକାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାରମାନ ନିଯୁକ୍ତ କରି ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । କୌଣସି ଲୋକ ବୃଦ୍ଧି ରାଜସ୍ୱରେ ରାଜି ହେବାକୁ ବା ନଗଦ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ ତାକୁ ମାଡ଼ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଜମିରେ ଥିବା ଫସଲ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିନିଷ ଚୋରି କରି ନିଆଯାଇ, ତା ବିରୁଦ୍ଧରେ ମିଛ ମୋକଦ୍ଦମା ଆରମ୍ଭ କରାଯାଉଥିଲା । ସେମାନଙ୍କୁ କୂଅର ପାଣି ଦିଆ ନଯାଇ ବାସନ୍ଦ କରି ରଖାଯାଉଥିଲା । ସେମାନେ ଘରକୁ ଯେପରି ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ବା ଘରୁ ବାହାରକୁ ବାହାରି ପାରିବେ ନାହିଁ ସେଥିପାଇଁ ଘର ଚାରିପାଖରେ ଅଳୁଆ ଲୋକଙ୍କୁ ବସା ଯାଉଥିଲା ଏବଂ

ଗୋରୁ ଗୁଳି ଦିଆଯାଇ ତାହାର ଫସଲ ନଷ୍ଟ କରାଯାଉଥିଲା । ଯେବେ କାହାର ଘର ପାଖରେ ନିଜର କୌଣସି ଜମିଥାଏ ତାକୁ ହଳ କରାଯାଇ ଫସଲ ଲଗାଯାଉଥିଲା । ଚାଷୀମାନଙ୍କର ଗୋରୁ ଗାଈ ସେଠାକୁ ଗଲେ ସେମାନଙ୍କୁ କାଞ୍ଜିଆହୋଦାରେ ରଖାଯାଇ ଜୋରିମାନା ଆଦାୟ କରାଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ଗୋରୁ ଗାଈ ଗୁଳିଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ଏହିପରି ନାନା ପ୍ରକାର ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯାଇ ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ନୀଳଚାଷ କରାଯାଉଥିବା ଜମି ଫେରନ୍ତ ନେବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟକରାଯାଇଥିଲା । ବର୍ଦ୍ଧିତ ରାଜସ୍ୱ ବା ଏକାଥରକେ ଆର୍ଥିକ କ୍ଷତିପୂରଣ ଆଦାୟ କରାଯାଉଥିବା ଫଳରେ ନୀଳ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଚାଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ କ୍ଷତି ପୂରଣ ଆକାରରେ ପଚିଶ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ନଗଦ ଆଦାୟ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବାର୍ଷିକ ବୃଦ୍ଧି ବାବଦ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ରାଜସ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଚୁକ୍ତିକରି ନେଇ ପାରିଥିଲେ ।

ଠିକ୍ ଏହାର ପରେ ପରେ ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଜର୍ମାନୀରୁ ରଙ୍ଗ ଆସିବା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଏହାଫଳରେ ନୀଳର ଅଭାବ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଜଣାଗଲା ଯେପରିକି ପୁଣି ରଙ୍ଗ ତିଆରି ବ୍ୟବସାୟ ଆରମ୍ଭ କରାଗଲେ ତାହା ଅତ୍ୟଧିକ ଲାଭଜନକ ବ୍ୟବସାୟ ହେବ । ଫଳରେ ନୀଳ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ନଗଦ କ୍ଷତିପୂରଣ ବା ବାର୍ଷିକ ରାଜସ୍ୱ ପାଇଁ ଚୁକ୍ତି କରି ନେଇ ନୀଳଚାଷ ହେଉଥିବା ଜମି ଫେରନ୍ତ ଦେଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ନୀଳଚାଷ କରିବା ପାଇଁ ପୁଣି ବାଧ କଲେ । ଯେଉଁଠାରେ ନୀଳଚାଷ ହେଉ ନ ଥିଲା ସେଠାରେ ଜମି ଫେରନ୍ତ ନେବାର କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନ ନ ଥିଲେ ହେଁ, ଚାଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଟଙ୍କା ବାଧ କରି ଆଦାୟ କରାଗଲା ।

ଅଳ୍ପ ନୀଳଚାଷ କରୁଥିବା ଜଣେ ନୀଳ ବ୍ୟବସାୟୀ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଆସି କହିଲେ ଯେ, ତାହାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିବା ଚାଷୀମାନେ ଖୁବ୍ ଖୁସିରେ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ଅଭିଯୋଗ ନାହିଁ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେବେ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଚାଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିବାପାଇଁ ସେ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯାଇ

ପାରନ୍ତି । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଉକ୍ତ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଏବଂ ଯିବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଦିନ ଠିକ୍ କରାଗଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଚାଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଶହ ଶହ ଅଭିଯୋଗ ପାଇଥିଲୁ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ସବୁ ଅଭିଯୋଗ ପଢ଼ିଥିଲେ । ସେ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ଜମି ବେତିଆଠାରୁ ପ୍ରାୟ ୭୨ ମାଇଲ ଦୂର ହୋଇଥିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାରିଖ ଦିନ ଖୁବ୍ ଭୋରରୁ ଚାଲିକରି ବାହାରିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗଲି । ବାଟରେ କେତେକ ଚାଷୀ ଆସି ଆମକୁ ଦେଖାକରି ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଖୁବ୍ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯାଉଛି ଓ ସେମାନେ ଅତି ଦୁଃଖରେ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଅଭିଯୋଗ କଲେ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ପଚାରିବାରୁ ସେମାନେ କହିଲେ ଯେ, ଉକ୍ତ ବ୍ୟବସାୟୀ, କେତେକ ଚାଷୀଙ୍କୁ ସେମାନେ ଖୁସିରେ ଓ ଆନନ୍ଦରେ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସାହେବ ଅତି ଭଲ ଲୋକ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ କହିବାକୁ ଶିଖାଇଛନ୍ତି । "ତାହାହେଲେ ତାହା ସବୁ କ'ଣ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ ?" ଗାନ୍ଧିଜୀ ପଚାରିବାରୁ ସେମାନେ ଅତି ଜୋର ଦେଇ ତାହା ସବୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି କହିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ପୁଣି ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲେ, "ମୋତେ କହିବାର କଥା ସାହେବଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ କହିବ ଏବଂ ସତ କହିବ ?" ଏହାଶୁଣି ସେମାନେ ଖୁବ୍ ଖୁସି ହେଲେ ।

ଆମେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଚାଷୀ ଏକାଠି ହୋଇଛନ୍ତି । କିଛି ସମୟପରେ ନୀଳ ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ବେତିଆ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ୩୦୦।୪୦୦ ଲୋକ ଏକାଠି ହେଲେଣି ଓ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଲୋକ ଆସୁଥାନ୍ତି । ଚାଷୀମାନଙ୍କର କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହେଉନାହିଁ ଏବଂ ଏକତ୍ର ହୋଇଥିବା ଚାଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଏହାର ପ୍ରମାଣ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପାଇ ପାରିବେ ବୋଲି, ବ୍ୟବସାୟୀ କହି, କାହାର କ'ଣ କହିବାର ଅଛି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ କହନ୍ତୁ ବୋଲି ଜଣେ ବୁଢ଼ାଙ୍କୁ ନାଁ ଧରି ଡାକିଲେ । ତାପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ସେ କହିଲେ ଯେ, ଏହି ଲୋକ ଏଠିକାର ଜଣେ ବୟସ୍କ ଲୋକ ଏବଂ ଏହାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ସମ୍ମାନ କରନ୍ତି ଓ ମାନନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବୁଢ଼ା ଉଠି ସେମାନେ ସାହେବଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଖୁବ୍ ଭଲରେ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି

କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରୁ ପାଟି ଉଠିଲା, "ତୁମେ ବୁଢ଼ା ହେଲଣି । ତୁମେ ମରିବାକୁ ବସିଲଣି । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ମିଛ କହି କାହିଁକି ପାପ ଅର୍ଜନ କରୁଛ ?" ବ୍ୟବସାୟୀ ଜଣକ ଆଶା କରିଥିଲେ ଯେ କେବଳ ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରିବେ ସେମାନେ ହିଁ ଆସିବେ ଓ ଯେଉଁମାନଙ୍କର କୌଣସି ଅଭିଯୋଗ କରିବାର ଥିବ, ସେମାନଙ୍କର କହିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ସେମାନେ ଆସିବେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଏ ଘଟଣା ଦେଖି ସେ ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇଗଲେ । ଯେଉଁମାନେ ଅଭିଯୋଗ କରୁଥିଲେ ସେମାନେ ବୁଢ଼ା କହିସାରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ଶାନ୍ତିରେ ବସିବାକୁ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପାଳି ଆସିଲେ କହିବାକୁ ସୁବିଧା ପାଇବେ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ କହିବା ଫଳରେ ବୁଢ଼ା କହିବାରେ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପରେ ସାହେବଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା କରୁଥିବା ଆଉ କେତେଜଣ ଲୋକ ମଧ୍ୟ କହିଲେ ।

ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର କହିବା ସମୟ ଆସିଲା । ନୀଳ ବ୍ୟବସାୟୀ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୂଆ ଜମି ପଟ୍ଟା ଦେଉଛନ୍ତି ବୋଲି ଅଭିଯୋଗ ହେଲା । ପ୍ରକୃତ ନୂଆ ଜମି ନ ଦେଇ ବେଆଇନ ଭାବରେ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଖଜଣା ବଢ଼ାଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଅନ୍ୟମାନେ ଅଭିଯୋଗ କରିବା ଫଳରେ, ବ୍ୟବସାୟୀ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉଠି କହିଲେ ଯେ, ସେମାନେ ସତ କହୁନାହାନ୍ତି । ଖଜଣା ବଢ଼ାଇବା ପୂର୍ବରୁ କଲିକତାରୁ ସେ ଆଇନଜ୍ଞଙ୍କ ମତ ନେଇ ଖଜଣା ବୃଦ୍ଧି କରିଥିବାରୁ ଏଥିରେ କୌଣସି ଅନ୍ୟାୟ ନାହିଁ । ସତ କହିବାକୁ ଗଲେ ସେ ତାଙ୍କ ନିଜ ଜମି, ଯେଉଁଥିରୁ କି ସେ ଭଲ ଲାଭ କରୁଥିଲେ, ସେହି ଜମି କୃଷୀମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ଲାଘବ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପଟ୍ଟା ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହା ଶୁଣି କୃଷିମାନେ ଏକାଠି ପାଟି କଲେ । ସେମାନେ ଜମି ସବୁ ଗ୍ରହଣ୍ଣ ନଥିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କ ଜମି ଦେଇ ବୃଦ୍ଧି ଖଜଣା ଦେବା ଦାୟିତ୍ୱରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ ଦିଅନ୍ତୁ । ଏହା ଶୁଣି ଜମି ଫେରସ୍ତ ନେବାରେ ତାଙ୍କର କ'ଣ ଆପତ୍ତି ଅଛି ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ପଚାରିବାରୁ ସେ କହିଲେ ଯେ, ସେ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜି ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । କାରଣ ତାଙ୍କୁ ରୋଜଗାର କରି

ବନ୍ଦ ରହିବାକୁ ହେବ । ଏହା ଶୁଣି ଗାନ୍ଧିଜୀ କହିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କ ନିଜ କହିବା ଅନୁସାରେ କୃଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ 'ସେ ଯାହା ପାଉଛନ୍ତି ତାଠାରୁ ଅଧିକ ସେ ପାଉଥିଲେ । ଯେବେ ତାହା ସତ ହୋଇଥାଏ ତେବେ ତାଙ୍କ କହିବା ଅନୁଯାୟୀ କୃଷୀମାନେ ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଉଛନ୍ତି ସେଥିରେ ସମସ୍ତେ ଖୁସି ହେବା କଥା । କାରଣ ବ୍ୟବସାୟୀ କୃଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଯାହା ଆଦାୟ କରୁଛନ୍ତି ଜମି ଫେରସ୍ତ ନେଲେ ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଆୟ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କୃଷୀମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଆଉ କିଛି ଅଭିଯୋଗ କରିବାର ରହିବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବ୍ୟବସାୟୀ ଭଦ୍ରଲୋକ ଏଥିରେ ରାଜି ହେଲେନାହିଁ । କୃଷୀମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କଠୁ ନୂଆ ଜମି ଦରକାର କରୁ ନ ଥିବାରୁ ବୃଦ୍ଧି ଖଜଣା କାଟିଦେବା ପାଇଁ ଦାବି କଲେ ।

ଏହା ହେଉଛି ପ୍ରଥମ ଘଟଣା, ଯେଉଁଥିରେ କି ଚମ୍ପାରଣରେ କୃଷୀମାନେ କୌଣସି ନୀଳବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ସାମନାରେ ନିଜର ଅଭିଯୋଗ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆଣି ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ ।

ଏହି ସଭାକୁ ଆସିଥିବା ଗୋଟିଏ ବୁଢ଼ା ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଭିଯୋଗ କରିବାକୁ ଯାଇ କହିଲେ, "କେହି ଗରିବଙ୍କ କଥା ଶୁଣୁ ନାହାନ୍ତି । ଏପରି କି ଏଠାରେ ବସିଥିବା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଆମ ପ୍ରତି ନ୍ୟାୟ ବିଚାର କରୁନାହାନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଟୋପିପିନ୍ଧା ସାହେବ ହୋଇଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ ଏହି ସାହେବଙ୍କ ପରି । କିଛିଦିନ ପୂର୍ବେ ଜଣେ ନୀଳବ୍ୟବସାୟୀ ମୋର ଘର ଲୁଟିକରି ନେଲେ । ପିଢ଼ାରେ ଥିବା ପରିବା ଓ ଗଛସବୁ ନଷ୍ଟ କରିଦେଲେ । ବିଲରେ ଗାଈ ଗୁଡ଼ି ଫସଲ ଖୁଆଇ ଦେଲେ ଏବଂ କଦଳୀଗଛ ସବୁ ଉପାଡ଼ି ନଷ୍ଟ କରିଦେଲେ । ଏହି ଲୁଟିଦ୍ୱାରା ମୋର ଯେଉଁ କ୍ଷତି ହୋଇଛି ତାହାର ନମୂନା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି ଆପଣମାନେ ଗଲେ ଦେଖିପାରିବେ । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଏ ବିଷୟ ଅଭିଯୋଗ କରିବାକୁ ଏଠାରେ ବସିଥିବା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲି, ସେ ଓଲଟି ମୋତେ ବେତରେ ମାରିବେ ବୋଲି ଧମକାଇଲେ ।" ଏହି ଘଟଣାରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ମୁହଁ ଲାଲ ହୋଇଗଲା ଏବଂ

ଲୋକଟି ମିଛ କହୁଛି ବୋଲି ସେ କହିବାରୁ ବୁଢ଼ା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓଲଟି କହିଲା, “ମିଛ ମୁଁ ନ କହି କହୁଛନ୍ତି ସାହେବ ନିଜେ” । ଏହା ଶୁଣି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଆଉ କିଛି କହି ନ ପାରି ରାଗ ଓ ଲଜ୍ଜାରେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ସେଠାରୁ ପଳାଇଗଲେ ।

ଯେଉଁ ଚାଷୀମାନେ ପଟ୍ଟା ନେଇଥିବା ନୂଆ ଜମି ରଖିବାକୁ ଚାହୁଁ ନ ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଟିପି ନେବାକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମକୁ କହିଲେ । ଏତେବେଳକୁ ସଭା ସରି ଯାଇଥିବାରୁ ବ୍ୟବସାୟୀ ଜଣକ ସଭା ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ ଏବଂ ଯେଉଁ ଚାଷୀମାନେ ଜମି ଫେରାଇ ଦେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଜମି ଫେରସ୍ତ କାଗଜ ସମ୍ପାଦନ କରାଇନେଲେ ଭଲ ହେବ ବୋଲି ଆମେ ଭାବିଲୁ । ଚାଷୀମାନେ ଏଭଳି କାଗଜ ସମ୍ପାଦନ କରିଦେବାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଇଚ୍ଛୁକ ଥିବାରୁ ଆମେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ସନ୍ଧ୍ୟାପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଲୁ । ତା ପରଦିନ ଏ କାଗଜକୁ ବେଟିଆରୁ ଉକ୍ତ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇଲୁ । ଏପରି କି ଯେଉଁ ଚାଷୀମାନେ ଉକ୍ତ ସଭାକୁ ଆସି ନ ଥିଲେ ସେମାନେ ବେଟିଆ ଆସି ଜମି ଫେରସ୍ତ କାଗଜ କରି ଦେଇଗଲେ । ଏହା ଫଳରେ ସେହି ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କର ବାର୍ଷିକ ଖଜଣା ବାବଦ ଆୟ ଅନେକ ହଜାର ଟଙ୍କା କମିଗଲା ।

ପରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସରକାରଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବା ରିପୋର୍ଟ ଦେଲେ । ତାହାର ସାରାଂଶ ହେଉଛି ଚାଷୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଖୁବ୍ ଉତ୍ତେଜନା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ଏବଂ ସେମାନେ ନୀଳବ୍ୟବସାୟୀ ବା ଏପରିକି ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବା ଅବସ୍ଥାରେ ନାହାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଗୋଟିଏ ଧାରଣା ହୋଇଛି ଯେ, ଇଂରେଜ ଶାସନ ଏ ଦେଶରୁ ଲୋପ ପାଇ ଗଲାଣି । ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ଆପତ୍ତି ପେଶ୍ କରାଯାଇ ପାରିବ ଓ ସେ (ଗାନ୍ଧିଜୀ) ଯାହା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବେ ସେହି ଅନୁସାରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ । ଏହା ଲେଖି ସେ ନିଜ ସଭାରେ ଘଟିଥିବା ଘଟଣା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସେହି ଭଳି ଘଟଣାମାନ ଉଲ୍ଲେଖ କରି

ଏହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ସରକାର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ସରକାରଙ୍କୁ ସୁପାରିଶ୍ କଲେ ।

ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେ କୌଣସି ରିପୋର୍ଟ ସରକାରଙ୍କୁ ପଠାଉଥିଲେ, ପଠାଇବା ପୂର୍ବରୁ ତାହାର ନକଲ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଉଥିଲେ ଓ ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାହା ଉପରେ ଯେଉଁ ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ରିପୋର୍ଟ ସଙ୍ଗେ ସେହି ମନ୍ତବ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପଠାଉଥିଲେ । ଏଥର ବି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସେଇଆ କଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ରିପୋର୍ଟ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ଚିଠି ଲେଖୁଥିଲେ ବୋଧହୁଏ ତାଙ୍କ ପଠାଉ ଥିବା ରିପୋର୍ଟ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଛଡ଼ା ଆଉ କେହି ଦେଖନ୍ତୁ ନାହିଁ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଧାରଣା ଥିବାରୁ ଚିଠି ଉପରେ, 'ଗୁପ୍ତ' ବୋଲି ଲେଖୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଚଂପାରଣ ସମ୍ପର୍କରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସରକାରୀ ବା ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ସୂତ୍ରରୁ ପାଉଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖବର ଆମ ପାଖରୁ ଅଛପା ରଖୁ ନ ଥିବାରୁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଦେଇଥିବା ଚିଠି ଆମଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲେ । ତାହାଛଡ଼ା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ଙ୍କୁ ସେ ଉତ୍ତରରେ ଲେଖିଲେ ଯେ, "ଗୁପ୍ତ" ବୋଲି ଲେଖା ହୋଇ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଉଥିବା କାଗଜମାନ ତାଙ୍କ ବନ୍ଧୁମାନେ ଦେଖିନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଭୁଲ୍ ଧାରଣା ତାଙ୍କର ରଖିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । କାରଣ ସେ ପାଉଥିବା ସମସ୍ତ କାଗଜପତ୍ର ଆମଙ୍କୁ ଦେଖାଉଛନ୍ତି ଓ ଦେଖାଇବେ ମଧ୍ୟ । ଯେବେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏକା ସେ କାଗଜପତ୍ର ଦେଖିବା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥାଏ ତେବେ ସେ ତାହା ପଠାଇବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ଏହି "ଗୁପ୍ତ" କାଗଜପତ୍ରରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର ମତିଗତି କ'ଣ ଓ ସେମାନେ କ'ଣ କରିବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନେକ ଖବର ଜାଣିପାରୁଥିବାରୁ ଏବଂ ଏହା ଫଳରେ ହୁଏତ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ସୁଯୋଗରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ଥିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଏଭଳି ଲେଖିବାଟା ଆମ ମନକୁ ପାଇଲା ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେବେ ଏକା ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଖବରମାନ ପାଉଥାଆନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଅବା କିଛି କ୍ଷତି ନ

ଥାନ୍ତି, କାରଣ ଆମେ ଜାଣୁ ଯେ, ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯାହା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ସେ ତାହା କରିବେ । ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କର ତାଙ୍କ ଚିଠି ଆଉ କେହି ଦେଖୁନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଯେବେ ଭୁଲ ଧାରଣା ଥାଏ ତାହା ଦୂର ହେବା ଦରକାର ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ଭାବୁଥିବାରୁ ଏହି ଚିଠି ପଠାଇବା ଉଚିତ ମନେକରି ସେ ଜୋର୍ କରି କହିଲେ । ତାହାଛଡ଼ା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ଓ ପରିଚାଳନା ବିନା ସେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଅସମ୍ଭବ ହେଉଥିବାରୁ ସେ ଯେବେ "ଗୁପ୍ତ" ଚିହ୍ନିତ କାଗଜପତ୍ର ଏକା ଦେଖନ୍ତି ତାହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା କିପରି ସମ୍ଭବପର ହେବ ? ଏହାଦ୍ୱାରା ଏଭଳି ସାମାନ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣାରେ ସେ କିଭଳି ଓ କେତେଦୂର ଭାବୁଛନ୍ତି ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରିଲୁ । କିନ୍ତୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଏହି ନିଷ୍ପତ୍ତି ସତ୍ତ୍ୱେ "ଗୁପ୍ତ" ଚିହ୍ନିତ କାଗଜପତ୍ର ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିବା ବନ୍ଦ ନ ହେବାରୁ ଏହି ନିଷ୍ପତ୍ତି ଦ୍ୱାରା କୌଣସି କ୍ଷତି ନ ହୋଇ ପୂର୍ବପରି ଚାଲିଲା । ବୋଧହୁଏ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ପଠାଉଥିବା କାଗଜପତ୍ର କେବଳ ସାଧାରଣରେ ବା ଖବରକାଗଜରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ସେ ଚାହୁଁ ନ ଥିଲେ । ଏହି ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୋଟିଏ ବଡ ଶିକ୍ଷା ପାଇଲୁ ।

ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସରକାରଙ୍କୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ରିପୋର୍ଟ ପଠାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ବ୍ୟବସାୟୀ ଜଣକ ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ଦବାଇବା ପାଇଁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଆୟୋଜନ କରୁଥାନ୍ତି । ଉକ୍ତ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କର ଘର ପାଞ୍ଚ ମାଇଲ ବ୍ୟବଧାନରେ ଦୁଇଟି ଘର ଥିଲି ଏବଂ ତାହା ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକରେ ସେ ନିଜେ ରହୁଥିଲେ ଓ ଅନ୍ୟ ଘରଟିରେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅଫିସ କରୁଥିଲେ । ଘରଟି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଥିବାରୁ ସେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ପୋଡ଼ି ଦେବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲେ । କାରଣ ତା ହେଲେ ଗାଁ ଲୋକେ ତାଙ୍କ ଘର ପୋଡ଼ି ଦେଇଛନ୍ତି ବୋଲି ପୋଲିସରେ ଦେଇ ପୋଲିସ ଓ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗାଁର ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ଘର ଲୁଟ୍ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ନାମରେ ମୋକଦ୍ଦମା କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଜେଲ ଦେବାକୁ ସୁବିଧା ହେବ । ଏହି ଘର ପୋଡ଼ିବା ଦାୟିତ୍ୱ ତାଙ୍କର ଜଣେ

କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଉପରେ ଦେଇ ତାଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ଯେ, ଘରେ ନିଆଁ ଲାଗିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚାକର ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଖବର ଦେଲେ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ସେ ପୁଲିସକୁ ଖବର ଦେବେ । ସେ ନିଜେ ଖବର ପାଇଲେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କୁ ଜଣାଇ ପୁଲିସ ସାହାଯ୍ୟରେ ଗାଆଁଟିଯାକ ଲୁଟ୍ କରିବେ ବୋଲି ବ୍ୟଗ୍ରତାର ସହିତ ଘରପୋଡ଼ି ଖବର ପାଇବା ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏଆଡ଼େ ସେ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କର କାଗଜପତ୍ର ସମେତ ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜିନିଷ ଦିନଯାକ କଚେରୀଘରୁ ବୁହାହୋଇ ଯାଉଥିବାରୁ ଏବଂ ଏପରିକି କାଚ ଦରଜାସବୁ ଦୁଆର ବନ୍ଧରୁ କଢ଼ା ହୋଇ ଯାଉଥିବାରୁ କିଛି ଗୋଟାଏ କାଣ୍ଡ ଶୀଘ୍ରରେ ହେବ ବୋଲି ଗାଁଲୋକେ ଅନୁମାନ କରି ଥାଆନ୍ତି । ତାହାହିଁ ଘଟିଲା । ଘରର ଗୋଟାଏ ଅଂଶ ଯେଉଁଥିରେ କି ଅଦରକାରୀ କାଗଜପତ୍ର ସବୁ ଥିଲା, ତାହା ପୋଡ଼ି ଦିଆଯାଇ ପୋଡ଼ିଯିବା ପରେ ନିଆଁ ଲିଭାଇ ଦିଆଗଲା । ଏହା ଦେଖି ଗାଆଁର କେତେକ ଲୋକ ସିଧା ବେତିଆରୁ ଆମ ପାଖକୁ ଆସି ସବୁ କଥା କହିବା ବେଳକୁ ଶୀଘ୍ର ଶେଷ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।

ଏହି ଘଟଣା ଶୁଣି ଭଲ କରି ସବୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ପ୍ରକୃତ ଘଟଣା ଜାଣିବା ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମ ଭିତରୁ ଜଣକୁ ପଠାଇଲେ । ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଯେଉଁ ଚାକର ଏହି ଘରପୋଡ଼ି ଖବର ନେଇ ଶୀଘ୍ରାଶୀଘ୍ର ଉକ୍ତ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କୁ କହିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା, ସେ ଏ ଖବର ଶୀଘ୍ରାଶୀଘ୍ର ଦେଲେ ତାହାର ପରିଣାମ ଯାହା ହେବ, ଅର୍ଥାତ୍ ଗାଆଁଯାକ ଲୁଟ୍ ହୋଇ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷଙ୍କୁ ମାଡ଼ ଦିଆଯାଇ ଗିରଫ କରାଯିବ ବୋଲି ଜାଣି-ଥିବାରୁ ଶୀଘ୍ରରେ ଏହି ଖବର ଦେବାକୁ ସେ ମାଲିକଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲା ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଲୋକ ଘର ପୋଡ଼ିବା ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିଲା ତାହାଠାରୁ ଚିଠି ନେଇ ଚାକରଟି ଭୋରରୁ ମାଲିକଙ୍କ ପାଖରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ଚାକରଟି ଶୀଘ୍ରରେ କାହିଁକି ନ ଆସିଲା ବୋଲି ଖର ରାଗି ତାହାଠାରୁ କୈଫିୟତ ମାଗିବାରୁ ସେ କୈଫିୟତ ଦେଲା, "ଶୀଘ୍ରରେ ମୁଁ ଆସିଥିଲି

ଦରଜାରେ ଥିବା କୁକୁର ଭୁକିବାରୁ ମୁଁ ଡରିଯାଇ ଘରପାହିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବାହାରେ ଅପେକ୍ଷା କରିରହିଲି ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ଫନ୍ଦି ବିଫଳ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ସେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଓ ପୁଲିସଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ । ପୁଲିସ ବା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ କୌଣସି ପ୍ରତିକାର କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଆମ ପକ୍ଷରୁ ଯାଇଥିବା ଲୋକଟି ସେଠାକୁ ଯାଇ ଯାହାସବୁ ଘଟିଛି ଏବଂ ଯାହା ସେ ନିଜେ ଦେଖିଛି ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିବରଣୀ ଦାଖଲ କରିଥିଲା । ସବୁଠାରୁ ମଜାକଥା ଯେ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କର ଘରପୋଡ଼ାରେ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ଯେପରି କମ୍ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ସେଥିପାଇଁ ସଜାଗ ଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କର ଖାଲି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ଜିନିଷ ସବୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରାଯାଇଥିଲା, ସେତିକି ନୁହେଁ ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ଯୋଗୁଁ କାଚ ଜିନିଷ ମହର୍ଘ ହୋଇଥିବାରୁ କାଚ କବାଟ ସବୁ ଦୁଆର ମୁହଁରୁ ଛାଡ଼ି ନେଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଦୁଇ ଯାଗାରୁ ମିଳିଥିଲା । ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଯାଇଥିବା ଆମ ବନ୍ଧୁ ଜଣକ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଲାଗିଥିବା କୁହୁଣ୍ଡା ସବୁ ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ଆଣିଥିଲେ । ଛାଡ଼ିଛଡ଼ା କବାଟ କଡ଼ା ହୋଇଥିବାରୁ ଯେଉଁଠି ସବୁ କୁହୁଣ୍ଡା ଉପଡ଼ା ହୋଇଥିଲା ସେଠାରେ କାଠରୁ ରଙ୍ଗ ଛାଡ଼ି ଯାଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ତାହା ଜଣା ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ରିପୋର୍ଟ ପାଇବା ପରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କୁ ସିଧା ଚିଠି ଲେଖି ଚିଠି ସଙ୍ଗେ ଏହି ରିପୋର୍ଟଟି ପଠାଇଥିଲେ । ସେ ଚିଠିରେ ଲେଖିଥିଲେ ଯେ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟିମାନେ ଏହିଭଳି ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ଘର ପୋଡ଼ିଛନ୍ତି ବୋଲି ଅପରାଧରେ ଯେପରି ପୁଲିସ ଧରିବେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଫୌଜଦାରୀ ଦଣ୍ଡ ବିଧି ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ମୋକଦ୍ଦମା ହୋଇ ପାରେ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନିଜେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ନିଜର ଘର ଅନେକ ସମୟରେ ପୋଡ଼ି ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ବୋଲି ଶୁଣିଥିଲେହେଁ ଏ କଥା ସେ କେବେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଏହି ଘଟଣାପରେ ଏହାର ସତ୍ୟତା

ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ଆଉ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ଏବଂ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଏହି ପୁରାତନ ଅଭ୍ୟାସ ଛାଡ଼ିଦେବା ଉଚିତ ବୋଲି ସେ ଉକ୍ତ ଚିଠିରେ ଦାବି କରିଥିଲେ ।

ଏହି ଚିଠି ପାଇ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଓ ପୋଲିସ ଉଭୟେ ନିରୁପାୟ ହୋଇ ପଡ଼ିବାରୁ ଚାଷୀମାନଙ୍କର ଆଉ କିଛି କ୍ଷତି ହେଲନାହିଁ ।

ବୋଧହୁଏ ପୁଲିସ ଓ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କିଛି କରୁନଥିଲେହେଁ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ଗୁପ୍ତରେ ଚିଠିପତ୍ର ଚଳାଉଥିଲେ । କାରଣ କିଛିଦିନ ପରେ ରାଞ୍ଚିରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଗୋଟିଏ ଚିଠି ଆସିଲା ଯେ ସେ ଚମ୍ପାରଣରେ ରହିବାଦ୍ୱାରା ଚାଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତେଜନାପୂର୍ଣ୍ଣ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ସେ ଆଉ ବେଶିଦିନ ଚମ୍ପାରଣରେ ରହିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେଁ । ତାହାଛଡ଼ା ସେ କରୁଥିବା ଅନୁସନ୍ଧାନ ଶେଷକରି ଯେଉଁ ରିପୋର୍ଟ ଦେଇଛନ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ସରକାରଙ୍କର ବିବେଚନାଧୀନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ରହିବାର ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଜିଲ୍ଲାରୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଗ୍ରେଟଲାଟ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ।

ଏହିପରି ଖବରରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ରାଞ୍ଚି ଡକାଗଲା । ଏସବୁ ଘଟଣାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆଉ ଆମ ପାଖରେ ବେଶିଦିନ ରହିପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣିଲୁ । ହୁଏତ ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ରାଞ୍ଚିରେ ତାଙ୍କୁ ଅଟକକରି ରଖାଯିବ କିମ୍ବା ସେ ଚମ୍ପାରଣ ଆସିଲେ ତାଙ୍କୁ ସେଠାରେ ରହିବାକୁ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରଥମେ ଚମ୍ପାରଣକୁ ଆସିବା ସମୟରେ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ଦେଖା ଦେଇଥିଲା ପୁଣି ସେହି ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଦେଲା । ତାଙ୍କ ସହିତ କେତେକ ମାସ ରହିବା ଓ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଫଳରେ ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ସେ କରିଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଆମକୁ ଯାହାସବୁ କହିଥିଲେ ସେହିସବୁ ଘଟଣା ଆମେ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରୁ କେତେକାଂଶରେ ବୁଝିପାରି ଯେ କୌଣସି ଅବସ୍ଥାରେ କାମ ଛାଡ଼ି ନ ଦେଇ ଅବସ୍ଥାର

ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଥିଲୁ । ତାହା ବ୍ୟତୀତ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମକୁ କହିଥାନ୍ତି ଯେ, ଆମ ପାଖରେ କୃଷିମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସମ୍ପର୍କରେ ଏତେ ପ୍ରମାଣ ଅଛି ଯାହାଦ୍ୱାରା କି ସରକାର କୃଷିମାନଙ୍କ ଅଭିଯୋଗର ପ୍ରତିକାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବେ ଏବଂ ଏପରିକି ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ଯେବେ ଜେଲ୍ ଯାଉଁ ତେବେ ମଧ୍ୟ ସରକାର ଏହି ସମସ୍ୟାର ଆଶୁ ସମାଧାନ ପାଇଁ ଆମ ସଙ୍ଗେ କଥାବର୍ତ୍ତା ଚଳାଇବେ ।

ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି ଯେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ରୟତମାନଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲୁ ତାହାର ଏକାଧିକ ନକଲ ଆମେ ରଖୁଥିଲୁ । ସେହି ନକଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ମୋତିହାରୀ ଓ ବେତିଆରେ ରଖିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆଉ କେତେକ ଏଭଳି ନିରାପଦ ଯାଗାରେ ରଖୁଥିଲୁ ଯେପରିକି ଆମ ପାଖରେ ଥିବା ନକଲ ଗୁଡ଼ିକ ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲେ ବା ସରକାର ଜବତ କରିନେଲେ ଅନ୍ୟ ନକଲ ଆମେ ପରେ ପାଇପାରିବୁ । ଏହିସବୁ ସାବଧାନତା ଅବଲମ୍ବନର ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥିଲେହେଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେବେ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ସାବଧାନ ହେବାକୁ ଚାହୁଁ, ସେଥିରେ କିଛି କ୍ଷତି ନାହିଁ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମକୁ କହିଥିଲେ ।

ଆମେ ଦୁଇ ଦଳ ହୋଇ ଦଳେ ମୋତିହାରୀରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦଳଟି ବେତିଆରେ ରହିଲୁ । ମୁଁ ବେତିଆରେ ରହିଲି । ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ରହିଗଲେ । କଥା ହେଲା ଯେ, ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଲାଟଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହେବାପରେ ଫଳାଫଳ ଏକ୍ସପ୍ରେସ୍ ତାର ଯୋଗେ ଆମକୁ ଜଣାଇ ଦିଆଯିବ । ଦେଖାସାକ୍ଷାତ ସକାଳ ୧୦ଟା ବେଳେ ହେବ ବୋଲି ସ୍ଥିର ହୋଇଥିବାରୁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଘଣ୍ଟାଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲିଲେ ବି ଗୋଟାଏ ବେଳକୁ ଆମ ପାଖକୁ ତାର କରିଗଲେ ଆମେ ତାହା ୩ଟା ବା ୪ଟା ବେଳକୁ ପାଇପାରିବୁ ।

ଆମେ ଆମ କାମରେ ଲାଗିଆଉଁ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଜିଲ୍ଲାରୁ ବିଦାୟ ଦିଆଯିବ ବୋଲି ସ୍ଥାନୀୟ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଭାବୁଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ

ମନ୍ତିଗଡରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ଗ୍ରାମରେ ସେମାନେ ଯେଉଁଠାରେ ରହୁଥିଲେ ସେଠାର ବ୍ରଜକିଶୋର ବାବୁଙ୍କୁ ଗୁପ୍ତ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଏକା ଲାଟଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ । କଥାବାର୍ତ୍ତା ଏତେ ଗ୍ଲୁଲିଲା ଯେ, ଉପରବେଳା ୪ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଫେରିଲେ ନାହିଁ । ସେ ନ ଫେରିବା ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ଲାଟଭବନରୁ କେଉଁଠାକୁ ବନ୍ଦୀକରି ନିଆଗଲା ବା କ'ଣ ହେଲା ବୋଲି ବ୍ରଜକିଶୋର ବାବୁ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହା ଭାବି ଭାବି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଆସିବାକୁ ଅପେକ୍ଷାକରି ଯେଉଁ ରାସ୍ତାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯାଇଥିଲେ ସେହି ରାସ୍ତାକୁ ଅନାଇ ରହିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ନିଜେ ଆସିବେ ବା କେହି ଲୋକ ଖବର ନେଇ ଆସିବ ବୋଲି ସେ ଆଶାକରି ବସିଥାଆନ୍ତି । ଶେଷକୁ ପ୍ରାୟ ୫ଟା ବେଳକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଫେରି ତା' ପରଦିନ ଲାଟଙ୍କ ସହିତ ପୁଣି କଥାବାର୍ତ୍ତା ଗ୍ଲୁଲିବ ବୋଲି କହିଲେ । ସେହି ଅନୁସାରେ ଆମପାଖକୁ କରାଯାଇଥିବା ତାର ସେଦିନ ଆମେ ନ ପାଇ ତା' ପରଦିନ ସକାଳ ୯ଟା ବେଳେ ପାଇଲୁ । ତାର ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଖବର ପାଇବାକୁ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନତା ସହିତ ଗ୍ଲୁହିଁରହିଲୁ । "ଖବର ପାଇବାରେ ଡେରି ହେବାର ଅର୍ଥ ଯଶସ୍ୱୀତା"ରେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ଡାକଘରେ ବସିଥାଉଁ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ତିନି, ଗ୍ଲରିଦିନ ରାଞ୍ଚିରେ ରହିଲେ ଏବଂ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ଲାଟଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକ ସରକାରୀ କର୍ମଗ୍ଲରୀଙ୍କ ସହିତ ଦେଖାକଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଫଳରେ ଲାଟସାହେବ ଏତେ ମୁଗ୍ଧହେଲେ ଯେ, ସେ ତାଙ୍କୁ ଯାହାସବୁ କହିଲେ ସେସବୁ ବିଷୟରେ କିଛି ପ୍ରତିକାର ହେବା ନିତାନ୍ତ ଦରକାର ବୋଲି ଠିକ୍ କଲେ । ତା'ପରେ ଏକ୍‌ଜ୍ୟୁକିଟିଭ୍ କାଉନ୍‌ସିଲର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ (ଲାଟ) ସହିତ ଦେଖାକରି ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ବୁଝାଇବା ପାଇଁ କହିଲେ । ଶେଷକୁ ଗ୍ଲଷୀମାନଙ୍କର ଅଭିଯୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ତାହା କିପରି ଦୂର କରିବାକୁ ହେବ ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ ରିପୋର୍ଟ ଦେବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ କମିସନ୍ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯିବ ବୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଗଲା ।

ଗ୍ଲେଟଲଟ ସାର୍ ଏଡ୍‌ୱାର୍ଡ୍ ଗେଟ୍ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ, ନୀଳ ବ୍ୟବସାୟୀ ତଥା ଜମିଦାରମାନଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ନେଇ ପ୍ରସ୍ତାବିତ କମିସନ୍‌ରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସଭ୍ୟ ହେବା ପାଇଁ ଚାହିଁଲେ । ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ରହିଥିବା ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ସମସ୍ତେ ଆଇ. ସି. ଏସ୍. ଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଏହି ସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ଜ୍ଞାନଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବା ଆଇନଜ୍ଞାନ ଯୋଗୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ରଖାଯାଇଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚାଷୀମାନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରତିନିଧି ହେବାର କଥା । ମାତ୍ର ସେ କମିସନ୍ ଆଗରେ ଚାଷୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସାକ୍ଷ୍ୟ-ଦେବାର ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିବାରୁ ସେ କମିସନ୍‌ରେ ନିଜେ ରହିଲେ ତାହା କରିବା ସମ୍ଭବପର ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ଗ୍ଲେଟଲଟଙ୍କୁ ଜବାବ ଦେଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଯେତେକ ସାକ୍ଷୀ ଓ ଖବର ଅଛି ସେ ତାହାସବୁ କମିସନଙ୍କ ପାଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା ଦରକାର ବୋଲି ଲଟ କହିଲେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ସେ କହିଲେ ଯେ, ଚାଷୀମାନେ ଗତ ବହୁ ବର୍ଷଧରି ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ପାଖରେ ନାନାପ୍ରକାର ଅଭିଯୋଗ କରି ଆସୁଛନ୍ତି ଏବଂ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ-ମାନେ ସେ ସବୁ ଅଭିଯୋଗ ବିଷୟରେ ପ୍ରତିକାର କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ବରାବର ରିପୋର୍ଟ ଦେଉଛନ୍ତି । ସେ ସବୁ କାଗଜ ସରକାରଙ୍କ ପାଖରେ ଅଛି ଏବଂ, ତାହା ସବୁ ଗୁପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, କମିସନଙ୍କ ପାଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଯିବ । କିନ୍ତୁ କମିସନଙ୍କ ସଭ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କାହାରିକୁ ଏହି କାଗଜପତ୍ର ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେବେ କମିସନର ସଭ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଏହି ସବୁ କାଗଜପତ୍ର ଦେଖିବାର ସୁବିଧା ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ନିଜ ମତକୁ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ କେତେଦୂର ସମର୍ଥନ କରୁଛନ୍ତି ତାହା ମଧ୍ୟ ସେ ଜାଣି ପାରିବେ । ଏହିସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ କମିସନର ସଭ୍ୟ ହେବାପାଇଁ ରାଜି ହେଲେ ସେ ସଙ୍ଘ ଛାଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ଏ ବିଷୟ ସରକାର ସମୟକ୍ରମେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଘୋଷଣା କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁପ୍ତ ରଖାଯିବ ବୋଲି କଥା ହୋଇଥିବାରୁ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଯାହା ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେଲା ସେ ସମ୍ପର୍କରେ

ଗାନ୍ଧିଜୀ କୌଣସି ଖବରକାଗଜ ବାଲାଙ୍କୁ ବା କୌଣସି ବାହାରର ଲୋକଙ୍କୁ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ ।

ତା ପରଦିନ ସେ ପାଟନାକୁ ଆସି କମିସନ ନିଯୁକ୍ତି ସମ୍ପର୍କରେ ଖବରକାଗଜରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା କେତେକ ଭୁଲ ଖବର ପଢ଼ି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲେ । ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ସେ ନିଜେ କୌଣସି ଖବର କାହାକୁ ଦେଇ ନ ଥିବାରୁ ପ୍ରକାଶିତ ଖବର ଦେଖି ବିସ୍ମୟ ପ୍ରକାଶ କରି ଲାଟ ସାହେବଙ୍କୁ ତାର କଲେ । ତାହାଛଡ଼ା କମିସନର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କର ସମ୍ମତି ପାଇବାକୁ ସମୟ ଲାଗିବାରୁ ସରକାର ଦୁଇ, ତିନି ଦିନପରେ କମିସନ ନିଯୁକ୍ତି ସମ୍ପର୍କରେ ବିଜ୍ଞପ୍ତି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖରୁ ଏ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ ଅବଶ୍ୟ ସରକାରଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ହୋଇନାହିଁ । କାରଣ ଏହା ଜଣାଶୁଣା କଥା ଯେ, ଅନେକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୁପ୍ତ ସମ୍ବାଦ ସରକାରୀ ଅଫିସରୁ ଅନେକ ସମୟରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ଏବଂ ଅନେକ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଜାଣିବାପାଇଁ ଜାଣିଶୁଣି ଏଭଳି ଖବରମାନ ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ସମ୍ବାଦ ଖବର କାଗଜର ପ୍ରତିନିଧିମାନେ କିଭଳି ପାଇଲେ ତାହା ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣି ପାରିଲୁ ନାହିଁ ।

ଏହି ସମ୍ବାଦ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା ଖବରକାଗଜସବୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବେତିଆରେ ପଢ଼ିଥିଲେ ଏବଂ ଏହି ଖବର ଅସମର୍ଥିତ ହୋଇଥିବାରୁ ସରକାର ଏହା ପ୍ରକାଶ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି ଏ ସମ୍ପର୍କରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତାଗିଦ୍ କରି ଦେଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଚମ୍ପାରଣ ଜିଲ୍ଲାରେ ରହିବାକୁ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସକରି ଥିବାରୁ, ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେତେବେଳେ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବାକୁ ଗଲେ ସେ ତାଙ୍କୁ (ଗାନ୍ଧିଜୀ) ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଗଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେ କାଳି ଜିଲ୍ଲାକୁ ଫେରି ଆସିଲେ କେବଳ ନୁହେଁ, ତାହା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ସେ ନିଜେ ସଭ୍ୟ ଥାଇ

କମିସନର ନିଯୁକ୍ତି ତାଙ୍କରି ଯୋଗୁହିଁ ସମ୍ଭବପର ହୋଇଥିଲା ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ସରକାରଙ୍କର କମିସନ ନିଯୁକ୍ତି-ବିଜ୍ଞପ୍ତି ପ୍ରକାଶିତ ହେବାପରେ କୃଷୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଆନନ୍ଦର ଢେଉ ଖେଳିବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ନୀଳକୃଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଷାଦର ଛାୟା ଖେଳିଗଲା ।

ଦେଢ଼ମାସ ଭିତରେ କମିଶନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଠିକ୍ ହୋଇଥିବାରୁ ଆମେ କୃଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ବିବୃତ୍ତି ନେବା ବନ୍ଦକରି ଦେଇ ଯେଉଁ ବିବୃତ୍ତିମାନ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲୁ ସେ ସବୁକୁ କମିସନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ ତଥା ସାରାଂଶ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଲୁ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କହିଲେ କି ମିଳିଥିବା ଅସଂଖ୍ୟ ବିବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଇନଜ୍ଞାନ ବ୍ୟବହାର କରି ଏ ଭଳି କେତେକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିବୃତ୍ତି ଖୋଜି ବାହାର କରିବା ଏବଂ କମିସନଙ୍କ ପାଖରେ ମୌଖିକ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବାପାଇଁ କେତେକ ବୁଦ୍ଧିମାନ କୃଷୀ ବାହାର କରିବା ଦରକାର, ଯଦ୍ୱାରା କି ଆମ ବକ୍ତବ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସମର୍ଥିତ ହୋଇପାରିବ । କିଛି ସମୟ ପରେ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ଗୁପ୍ତ କାଗଜପତ୍ରର ଗୋଟିଏ ଫାଇଲ୍ ଆସି ପହଞ୍ଚିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଓ ଆମେ ସମସ୍ତେ ସେ ସବୁ କାଗଜପତ୍ରକୁ ସାବଧାନତାର ସହିତ ଅଧ୍ୟୟନ କଲୁ । ଏ ସବୁ କାଗଜପତ୍ର ପଢ଼ିବାପରେ, ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ କୃଷୀମାନଙ୍କ ଅଭିଯୋଗ ନ୍ୟାୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବୋଲି ନିଜେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଜଣାଇ ଥିବାରୁ ଏବଂ କମିସନ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଏହି ସରକାରୀ କାଗଜପତ୍ର ଉପରେ ତାଙ୍କ ରିପୋର୍ଟ ଦେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବବୋଲି କହି ଆମମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବାର କୌଣସି ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମଙ୍କୁ କହିଲେ । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା କମିସନ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେତିକି ସମୟ ପାଇଲୁ ତାହା ଭିତରେ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବା ପାଇଁ ଆମେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲୁ ।

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ଗାନ୍ଧିଜୀ ରାଞ୍ଚିରୁ ବେତିଆ ଫେରିବା ପରେ କସ୍ତୁରବାଈ ଗାନ୍ଧି, ଦେବଦାସ ଗାନ୍ଧି ଓ ପ୍ରଭୁଦାସ ଗାନ୍ଧି ଆସି ବେତିଆରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ରହିଲେ । ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି ଯେ, ସେମାନେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ କସ୍ତୁରବାଈଙ୍କୁ ରୋଷେଇ ଦାୟିତ୍ୱ ନେବାପାଇଁ କହିବା ଫଳରେ ଆମେମାନେ ସେହି ଦାୟିତ୍ୱରୁ ଅବ୍ୟାହତି ପାଇଲୁ । ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ରାଜି ନ ହେଉଥିଲେହେଁ, ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁଯାୟୀ ନୀରବ ରହିବା ଛଡ଼ା ଆମର ଆଉ କୌଣସି ବାଟ ନ ଥିଲା । ଜାଳେଣି କାଠରେ ସହଜରେ ନିଆଁ ଲାଗୁ ନ ଥିବାରୁ ଏତେ ଧୂଆଁ ହେଉଥାଏ ଯେ କସ୍ତୁରୀ ବାଈଙ୍କ ଆଖି ଲାଲ ହୋଇ ଆଖିରୁ ପାଣି ବୁହେ । ତାହା ଦେଖିବା ଆମମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ କଷ୍ଟଦାୟକ ହେଉଥିଲା । ଏହିସବୁ କାରଣରୁ କସ୍ତୁରୀବାଈ ରନ୍ଧା ଦାୟିତ୍ୱରେ ନ ରହନ୍ତୁ ବୋଲି ଆମେ ଯେତେ କହିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମ କଥା ନ ଶୁଣି, କସ୍ତୁରୀ ବାଈ ରୋଷେଇରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଓ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେବେଳେ ସମାଜ ସେବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାପୃତ ସେତେବେଳେ ଯେତେ ସମ୍ଭବ କମ୍ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବା ଉଚିତ ହେଉଥିବାରୁ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଚାକର ଓ ରୋଷେଇଆ ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ଜିଦ୍ କରି କହିଲେ । ଏଥିରୁ ଆମେ ବୁଝିପାରିଲୁ ଯେ, ସାଧାରଣ ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବା ଦିଗରେ ସେ କିପରି ସାବଧାନ ଓ ପାଇଟିଏ ମଧ୍ୟ ଖର୍ଚ୍ଚ ନ ହେବାର ଯେବେ ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ ସେଥିପାଇଁ ସେ ଚେଷ୍ଟା କରିବାର ଲୋକ । ଏପରି କି ପୋଷ୍ଟ କାର୍ଡ଼ରେ ଯେଉଁ କାମ ହୋଇ ପାରିବ ସେ ସେଥିପାଇଁ ଲଫାପା ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ବ୍ୟବହାର ଯୋଗ୍ୟ ଛିଣ୍ଡା କାଗଜ ସେ ନଷ୍ଟ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନେକ ହୁଏତ ଜାଣି ନ ଥିବେ, ଯେଉଁ ଛିଣ୍ଡା କାଗଜ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅଳିଆ ପାଚିଆରେ ପକାଇ ଦିଅନ୍ତି ସେହି ଛିଣ୍ଡା

କାଗଜମାନଂକରେ ସେ ତାଙ୍କର ଅନେକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖନ୍ତି ଓ କଂଗ୍ରେସ ବା ସେ ସଂପୃକ୍ତ ଥିବା ଅନେକ ଅନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରସ୍ତାବମାନର ଚଠା ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏସବୁ କାମପାଇଁ ଲଫାପାର ଭିତର ପାଖ, ଟେଲିଗ୍ରାମ ଓ ଅନାବଶ୍ୟକୀୟ ଚଠି ପ୍ରଭୃତିର ପଛପାଖ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଚଂପାରଣରେ ସେ ଏହିପରି କରିଥିବାର ମୁଁ ଦେଖିଛି ଏବଂ ସେହିଦିନୁ ଏହିପରି କରି ଆସୁଥିବାର ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଛି । ଏହି ଉପାୟରେ ସାଧାରଣ ପାଣି ଖର୍ଚ୍ଚ ସଂପର୍କରେ କିପରି ସଜାଗ ରହିବା ଉଚିତ ସେ ଆମକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ।

ଚମ୍ପାରଣରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବା ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ଜରିଆରେ ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଥିଲେ ରେଙ୍ଗୁନର ଡାକ୍ତର ପି, ଜେ. ମେହେଟା । ସେଥିଯୋଗୁଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁ ନ ଥିଲା ବା ଅନୁମତି ନ ଥିଲା ।

ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସୁବିଧାଗୁଡ଼ିକୁ ଯେପରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ତାହା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି । ଥରେ ଦନ୍ତ ପାଇଁ ଗାମରେ ମୋତେ ପାଟନା ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ମୁଁ କେବେ କେଉଁଠାକୁ ଗଲେ ସାଙ୍ଗରେ ଜଳଖିଆ ନେବା ମୋର ଅଭ୍ୟାସ । ମୁଁ ଜଳଖିଆ ବାଟି ଚମ୍ପାରଣ ଆଣିଥିଲେହେଁ, ଅନେକ ଦିନ ଧରି ବ୍ୟବହାର ନ ହେବା ଫଳରେ ତାହା ଅମଜା ହୋଇ ରହି-ଥିଲା । ପାଟନା ଯିବାପାଇଁ ମୁଁ ଉକ୍ତ ପାତ୍ରଟି ନେଇ କୂଅପାଖରେ ନିଜେ ମାଜିଲି । ତାହା ମାଜିବା ସମୟରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସେହି ବାଟରେ ଯାଉଯାଉ ମୋତେ ଦେଖି ଠୋ ଠୋ ହୋଇ ହସି କହିଲେ, "ଜଣେ ପାଟନା ହାଇକୋର୍ଟ ଓକିଲଙ୍କୁ ନିଜ ଜଳଖିଆ ବାଟି ନିଜେ ମାଜିବା ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଣି ପାରିଥିବାରୁ ମୁଁ ଖୁସି ହୋଇଛି ।" ଏହାଶୁଣି ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଥିବା ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତେ ମଧ୍ୟ ହସିଲେ । ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ନିଜେ ପାଇଖାନା ସଫା କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କଅଁଳ ଡଙ୍କ ଆପଣା ସ୍ୱର୍ଗ ବଢ଼ୁଥିଲା ବେଳେ,

ସେଥିରେ କୌଣସି ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ତାହା ଭାଙ୍ଗି ଯିବାର ଆଶଙ୍କା ଥିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚମ୍ପାରଣରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ତାଙ୍କ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଉପସ୍ଥାପିତ ନ କରି ଅବସ୍ଥାନୁସାରେ ଯେତିକି କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ସେ ଭାବୁଥିଲେ କେବଳ ତାହାହିଁ କରିବାକୁ କହୁଥିଲେ ।

ଚଂପାରଣରେ ଆମେମାନେ ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧୁ ନ ଥିଲୁ । ଆମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ସ୍ୱଦେଶୀ ଲୁଗା ପିନ୍ଧୁଥିଲେହେଁ, ଖଦଡ଼ର ଅର୍ଥ ଆମ୍ଭେମାନେ ବୁଝି ନ ଥିଲୁ । ମୋର ବଡ଼ଭାଇ ବାବୁ ମହେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ ଏଲାହାବାଦରେ ପଢ଼ିବା ଦିନୁ ସ୍ୱଦେଶୀ ଲୁଗା ପିନ୍ଧୁଥିଲେ ଏବଂ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଅନୁକରଣ କରି ୧୮୯୮ ମସିହାରୁ ସ୍ୱଦେଶୀ ଲୁଗା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ କେବଳ ଭାରତ ତିଆରି ଲୁଗା ପିନ୍ଧୁଥିଲି ଏବଂ ଭାରତରେ ତିଆରି ହେବା ଜିନିଷ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲି । ବିଦେଶୀ ଜିନିଷ ବ୍ୟବହାର ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲି । ଅବଶ୍ୟ ଘଣ୍ଟା ବା କେତେକ ଔଷଧ ଯାହା କି ବିଦେଶୀ ତିଆରି ହୋଇଥିଲେହେଁ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଆବଶ୍ୟକ, କେବଳ ସେହିସବୁ ବିଦେଶୀ ଜିନିଷ ମୁଁ କିଣୁଥିଲି । ଖୁବ୍ କମ୍ ବୟସରୁ କରିଥିବା ଏହି ଅଭ୍ୟାସ ମୋର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏକଥା ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ଯେ, ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ବେଶୀ ପରିମାଣରେ ବିଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରୁଛି । ମୋର ଛାତ୍ର ସମୟରେ କୌଣସି ପରୀକ୍ଷାରେ ମୁଁ ବିଦେଶୀ କଲମ ବା ନିବ୍ ବ୍ୟବହାର ନ କରି ଦେଶରେ ତିଆରି କଲମ ଓ ନିବ୍ ଖରାପ ହୋଇଥିଲେହେଁ ସେସବୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ବିଦେଶୀ କଲମ ଛଡ଼ା ଅନେକ ସମୟରେ ବିଦେଶୀ କାଳି ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରୁଛି । କିନ୍ତୁ ୧୯୦୬ ମସିହାରେ ଯେତେବେଳେ ବିଦେଶକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଯିବାପାଇଁ ପାଗଳ ହୋଇଥିଲି କେବଳ ସେହି ଥରକ ଛଡ଼ା ଆଉ କେବେ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା କିଣିନାହିଁ କି ବ୍ୟବହାର କରିନାହିଁ । ସେହିଦିନୁ ମୁଁ କେବଳ ଦେଶୀଲୁଗା ଏବଂ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଖଦଡ଼ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବା ପରେ ଖଦଡ଼ ବ୍ୟବହାର କରୁଛି । ଏ ବିଷୟରେ ମୋର ଭାଇ ଭାରି କଠୋର ଥିଲେ ଏବଂ ଏ ଦିଗରେ ତାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରିବା ପାଇଁ ସେ ମୋତେ ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିଲେ ।

"ହୋମରୁଲ୍" ଆନ୍ଦୋଳନ ଦେଶରେ ଖୁବ୍ ଚାଲିଥାଏ । ଆମର ସମସ୍ତ ବନ୍ଧୁ ଏବଂ ସହକର୍ମୀ ଯେଉଁମାନଙ୍କର କି ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆଗ୍ରହ ଥିଲେ ହେଁ, ଚମ୍ପାରଣରେ ଆମ ସହିତ ଯୋଗ ଦେଇ ନ ଥାନ୍ତି ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଗାନ୍ଧିଜି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସେହି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ବାରଣ କଲେ । ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚମ୍ପାରଣରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କାମ କରୁଛୁ ଏଥିରୁ ତାହା (Home Rule) ସହିତ ନ ମିଶାଇବାର ଆବଶ୍ୟକତା ସମ୍ପର୍କରେ ବୁଝାଇ ଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଚମ୍ପାରଣରେ ରହିଥିବା ଆଠ, ଦଶ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ସହ କିଛି ସମ୍ପର୍କ ରଖି ନ ଥିଲୁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଧାରଣ ସଭାରେ ବକ୍ତୃତା ସୁଦ୍ଧା ଦେଉ ନ ଥିଲୁଁ । ଏପରିକି ମୋର ଯେତେଦୂର ମନେ ଅଛି, ଥରେ ବା ଦୁଇଥର ଛଡ଼ା ଗାନ୍ଧିଜୀ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ବକ୍ତୃତା ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ଥରେ ଦାଦାଭାଇ ନୌରୋଜୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁରେ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିବାପାଇଁ ଡକା ଯାଇଥିବା ସାଧାରଣ ସଭା ଓ ଅନ୍ୟଟି 'ଗୋ-ରକ୍ଷା ସମାଜ' ସଭାରେ ସେ ବକ୍ତୃତା ଦେଇଥିଲେ । ଆମେ ଯେ କେବଳ ରାଜନୈତିକ ବିଷୟରେ ବକ୍ତୃତା ଦେଉ ନ ଥିଲୁ ସେତିକି ନୁହେଁ, ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚମ୍ପାରଣରେ ଆମ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ଲେଖା ପ୍ରକାଶ କରୁ ନ ଥିଲୁ ବା ବକ୍ତୃତା ଦେଉ ନ ଥିଲୁ । ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତେ ଏହି ନିଷେଧ ଆଜ୍ଞାରୁ ଅବ୍ୟାହତି ନେଇ "ହୋମ୍‌ରୁଲ୍" ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେବାକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଆମେ ଅନୁରୋଧ କରୁଥିଲୁ । କିନ୍ତୁ 'ହୋମ୍‌ରୁଲ୍' ଆନ୍ଦୋଳନର ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଚମ୍ପାରଣରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବାରୁ ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ ବ୍ୟଗ୍ରତା ପ୍ରକାଶ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ସେ ଆମକୁ ବରାବର କହୁଥାନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ତାଙ୍କ କଥା ମାନୁଥିଲେ ହେଁ, ଆମ କାର୍ଯ୍ୟର "ହୋମ୍‌ରୁଲ୍" ଆନ୍ଦୋଳନ ସହ କିପରି ସମ୍ପର୍କ ଅଛି ସେ ବିଷୟରେ ଆମ ମନରେ ଅନେକ ସମୟରେ ସନ୍ଦେହ ହେଉଥିଲା । ମାତ୍ର ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ପରେ ଜାଣିଲୁ ଯେ, ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯାହା କହୁଥିଲେ ତାହା ଠିକ୍ ।

ଥରେ ଗୋଟିଏ ଗାଁଆରୁ ମୁଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ଫେରିଲା ବେଳେ ତାଙ୍କୁ କହିଲି ଯେ ଆପଣ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷ ଗସ୍ତକରି ସବୁ ଅଞ୍ଚଳର ଅବସ୍ଥା ଜାଣିଥିବାରୁ କେଉଁ ପ୍ରଦେଶରେ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ସମାଜସେବୀ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ତାହା ମୋତେ କହନ୍ତୁ । ସେ କହିଲେ, "ଦକ୍ଷିଣର ଲୋକେ ଖୁବ୍ ଭାବପ୍ରବଣ ଓ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ । ବଙ୍ଗଳାର ଲୋକେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଭାବପ୍ରବଣ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ତ୍ୟାଗ କରିବାର କ୍ଷମତା ଅଛି ଏବଂ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ତ୍ୟାଗ କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ଦେଶ ବା ସମାଜର ସେବା କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ତୀର୍ଥସ୍ଥଳ ହେଉଛି ପୁନା । ପୁନାରେ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପର କର୍ମୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିବା ଅନୁଷ୍ଠାନ ଏତେ ଅଛି ଯାହାକି ଦେଶରେ ଅନ୍ୟତ୍ର କେଉଁଠାରେ ନାହିଁ । ପୁନାରେ ତୁମେ ବହୁ ଲୋକଙ୍କର ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିବ, ଯେଉଁମାନେ କି ଦେଶସେବାରେ ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୁଁ ପୁନାକୁ ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ବୋଲି ଭାବେ ।"

୧୯୧୦ ମସିହାରେ ଯେତେବେଳେ ଶ୍ରୀ ଗୋଖେଲଙ୍କ ସହିତ ମୋର ସାକ୍ଷାତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ସେ ମୋତେ ଭାରତ ସେବକ ସମାଜରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ କହିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଏହାର କେତେକ ଆଭାସ ପାଇଥିଲି । ତାହାପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ମୋତେ ପୁନା ବିଷୟରେ ଉପରୋକ୍ତ କଥା କହିବାରୁ ମୁଁ ଥରେ ପୁନା ଯାଇ ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ଦେଖି ଆସିବା ଉଚିତ ମନେ କଲି ।

ଆମ ପ୍ରଦେଶ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶଠାରୁ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଅନୁନ୍ନତ ବୋଲି ଆମେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥାଉ । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିହାରରେ ଦେଶସେବା ପାଇଁ ସମସ୍ତ ସମୟ ଦେଉଥିବା ଲୋକ କେହି ନ ଥିବାରୁ ସେହି ଆଦର୍ଶ ରଖି ବିହାରରେ ଗୋଟିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବାକୁ ଆମେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲୁ । ଏହି ସମୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ନେତା

ଏବଂ ପ୍ରେରଣାଦାତା ଥାନ୍ତି ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ପ୍ରସାଦ । ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅଧ୍ୟାପକ ମାସିକ ଟ ୭୫୲ ବେତନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ପୁନାର 'ଫର୍ଗୁସନ କଲେଜ' କଥା ସେ ଶୁଣିଥାନ୍ତି । ଶ୍ରୀ ଗୋଖେଲ ନିଜେ ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ସେତିକି ଟଙ୍କାରେ ୨୦ ବର୍ଷ ଶିକ୍ଷକତା କରିଥିଲେ । କ୍ୟାମ୍ବ୍ରିଜ୍ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଜଣେ କୃତୀ ଛାତ୍ର ଡାକ୍ତର ପରାଞ୍ଜପେ ମଧ୍ୟ ସେ ସମୟରେ ସେତିକି ଦରମାରେ ସେଠାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ଧରଣର ଗୋଟିଏ କଲେଜ ବିହାରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ, ଉକ୍ତ ଫର୍ଗୁସନ କଲେଜର ଅଧ୍ୟାପକମାନେ ଆମ ଯୁବ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପକ୍ଷରେ ଆତ୍ମତ୍ୟାଗର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଆଦର୍ଶ ହେବାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦେଶସାରା ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଜୀବନ ସଞ୍ଚାର ହୋଇପାରିବ ବୋଲି ଆମେ ଭାବୁଥାଉ ।

ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ପ୍ରସାଦ ମଧ୍ୟ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପରି ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ହାତକୁ ନିଅନ୍ତି ତାହା ଶେଷ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛାଡ଼ିବା ଲୋକ ନୁହନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଉକ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବା ପରେ ସେ ତାଙ୍କର ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଆଇନ ବ୍ୟବସାୟ ଛାଡ଼ି ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଠିକ୍ କଲେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଯେଉଁମାନେ ସେହିପରି ଭାବରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଲେଖିନେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କେତେକ ଲୋକଙ୍କୁ ଆମର କଳ୍ପିତ ଅନୁଷ୍ଠାନ କଥା କହିବା ଫଳରେ ସେମାନେ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାକୁ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ମୋର ଯେତେଦୂର ମନେଅଛି, ଆମ୍ଭେମାନେ ମୋଟରେ ୭୮ ହଜାର ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲୁ । ବଙ୍ଗ ବିଚ୍ଛେଦ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିବା ଅନୁଷ୍ଠାନ କଥା ମୁଁ ଜାଣିଥିଲେହେଁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି କଳ୍ପନା କରି ନ ଥିଲୁ । ଗୁରୁକୁଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟ କେତେକ ବର୍ଷ ହେଲା ହୋଇଥାଏ । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ସରକାରୀ ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇବାଭଳି ଗୋଟିଏ କଲେଜ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରି ଯେତେବେଳେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ କହିଲୁ ସେ ତ୍ୟାଗ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବା ବିଷୟ ପସନ୍ଦ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, କଲେଜ କରିବା ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ପସନ୍ଦ ନ କରିବାରୁ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ

ଆଉ ଆଗେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ବେତିଆରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା କମିସନ କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ କଲେ । କେତେକ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଏବଂ ନୀଳ ବ୍ୟବସାୟୀ ଲିଖିତ ଆକାରରେ କମିସନ ପାଖରେ ସେମାନଙ୍କର ବକ୍ତବ୍ୟ ଦାଖଲ କରିବା ପରେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ମୌଖିକ ସାକ୍ଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ କମିସନ ଗ୍ରହଣ କଲେ । କମିସନ ମୋତିହାରୀରେ କିଛିଦିନ ସେମାନଙ୍କ ବୈଠକ କରିବା ପରେ କେତେକ ନୀଳ କାରଖାନା ପରିଦର୍ଶନ କରି ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର କାଗଜପତ୍ର ତନଖି କଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ସେମାନେ ସମଗ୍ର ଜିଲ୍ଲା ଗସ୍ତ କଲେ । କୃଷୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ନିଆଗଲା ଏବଂ କେତେକ ସାକ୍ଷୀଙ୍କୁ କମିସନ ମୌଖିକ ଭାବରେ ଜେରା କଲେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦସ୍ତଖତ ହୋଇଥିବା ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଓ ପ୍ରମାଣରୁ ବାଛି ବାଛି କେତେକ କମିସନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲୁ । କିନ୍ତୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଭାଷାରେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ କମିସନଙ୍କ ଆଗରେ ଦାଖଲ କରିଥିବା କାଗଜପତ୍ର କୃଷୀମାନଙ୍କ ଦାବୀ ସପକ୍ଷରେ କମିସନଙ୍କୁ ଏଭଳି ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାଖଲ କରିଥିବା କାଗଜପତ୍ରର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଲା ନାହିଁ ।

ସାକ୍ଷ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ସାରିବା ପରେ କମିସନ ତାଙ୍କର ରିପୋର୍ଟ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କମିସନ ଯେବେ ସର୍ବସମ୍ମତ ରିପୋର୍ଟ ଦିଅନ୍ତି, ତାହା ହେଲେ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସୁବିଧାଜନକ ହେବ ଏବଂ ଯେବେ କୌଣସି ସଭ୍ୟ ଭିନ୍ନମତ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ତାହା ହେଲେ ସରକାର ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିବେ ବୋଲି ପୂର୍ବରୁ ଛୋଟଲାଟ ସାର୍ ଏଡୱାର୍ଡ଼ ଗେଟ୍ ଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ କହିଥିବାରୁ ରିପୋର୍ଟ ସମ୍ପର୍କରେ କମିସନ୍ ସଭ୍ୟମାନେ ଯେପରି ଏକମତ ହୁଅନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବ୍ୟଗ୍ର ଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହା ତ ସହଜ କଥା ନୁହେଁ ? ଗାନ୍ଧିଜୀ କେବେ ବ୍ୟବସାୟୀ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ସହିତ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଏକମତ ହୋଇ ପାରିବା ସମ୍ଭବ ହେବ ନାହିଁ, କାରଣ ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଅଭିଯୋଗମାନ କରାଯାଇଛି ତାହା ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବୋଲି ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ସ୍ୱୀକାର କରିବା

ସମ୍ଭବପର ହେବ କି ? ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କରାଯାଇଥିବା ଅଭିଯୋଗ ଗୁଡ଼ିକ ସତ୍ୟ ଏବଂ ନ୍ୟାୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୋଇ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସେ ଅଭିଯୋଗଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରି, ବ୍ୟବସାୟୀ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ସହିତ ଏକମତ ହେବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେ । କୃଷୀମାନଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ତିନୋଟି ଅଭିଯୋଗ ହେଉଛି ତିନ କାଠିଆ ପ୍ରଥା, ରାଜସ୍ୱବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ କରାଯାଉଥିବା ଟଙ୍କା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଜର୍ମାନୀ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯିବା ଫଳରେ ନୀଳ-ବ୍ୟବସାୟ ଲାଭଜନକ ହୋଇଥିବାରୁ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତାହା ବର୍ଜନ କରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । କୃଷୀମାନଙ୍କ ଦେୟ ରାଜସ୍ୱରେ ସେମାନେ ଯେଉଁ ବୃଦ୍ଧି କରିଛନ୍ତି ତାହା ରଦ୍ଦ କରିବା ପରେ ବାର୍ଷିକ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆଦାୟ କରିଥିବା ବୃଦ୍ଧି ରାଜସ୍ୱ ଫେରସ୍ତ ଦେବାକୁ ରାଜି ହେବା ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବ କି ? ଏହିସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କମିସନର ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ରିପୋର୍ଟ ସମ୍ପର୍କରେ ଏକମତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି ଜଣାଗଲେ ହେଁ, ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ଯେବେ ଏହା ହୋଇ ନ ପାରେ ତାହା ହେଲେ କମିସନଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତି ଓ ଅନୁସନ୍ଧାନ ସବୁ ବିଫଳ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ମନେ ହେଲା ଏବଂ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ କିମ୍ଭିଗତ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ତାହା ଜାଣିବା କଷ୍ଟକର ହେଲେହେଁ ଜମିଦାରଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ଏକମତ ହେବେ ବୋଲି ଆଶା କରାଗଲା ।

କମିସନରଙ୍କ ସୁପାରିଶ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନ୍ୟ ସଭ୍ୟମାନେ, ଯେବେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଏକମତ ହୁଅନ୍ତି ତା ହେଲେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କୃଷୀ-ମାନଙ୍କ ଉପରେ କରାଯାଉଥିବା ଅତ୍ୟାଚାର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ଆଉ ଦାବୀ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ କହିଲେ । ତଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମତଭେଦର କାରଣ ଦୂର ହୋଇଗଲା । କାରଣ ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରାଯାଇଥିଲେ ହେଁ ଅଭିଯୋଗଗୁଡ଼ିକ ସତ୍ୟ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ପ୍ରମାଣିତ ହେବା ବିଷୟରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନ ଥିଲା । ଯେବେ

ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ କମିସନ ସଭ୍ୟମାନେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ଏକମତ ନ ହୁଅନ୍ତି ତାହାହେଲେ ସେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ସମ୍ପର୍କରେ ଏଭଳି ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ସହିତ ରିପୋର୍ଟ ଦେଇଥାନ୍ତେ, ଯାହାକି କେହି ଅପ୍ରମାଣିତ କରିପାରି ନଥାନ୍ତେ । କମିସନର ଅନ୍ୟ ସଭ୍ୟମାନେ ଯେବେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଭିନ୍ନ ମତ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ତାହା ହେଲେ ପୂର୍ବରୁ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଦେଇଥିବା ନିରପେକ୍ଷ ରିପୋର୍ଟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ତାହା ଖଣ୍ଡିତ ହେବ । ତେଣୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ବ୍ୟବସାୟୀ ପ୍ରତିନିଧି ସମେତ ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ସ୍ୱାଗତ କଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତେ ଅସୁବିଧା ଜନକ ଅବସ୍ଥାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଲେ । ଚାଷୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତୀତରେ କରାଯାଇଥିବା ଅତ୍ୟାଚାର କଥା ପୁନବାର ଉଠାଇବାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଲାଭ ହେବନାହିଁ ଏବଂ ଯେବେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯିବ ନାହିଁ ବୋଲି କୌଣସି ଉପାୟ କରାଯାଏ ତା ହେଲେ ପଛ କଥାକୁ ଘାଣ୍ଟିବା କୌଣସି ଦରକାର ନାହିଁ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ଭାବୁଥିବାରୁ ଏଭଳି ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ । ସେ ଆମକୁ, ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କୁ ବରାବର କହୁଥାନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ସହିତ କୌଣସି ଶତ୍ରୁତା ନାହିଁ ବା ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅନିଷ୍ଟ ହେବା ସେ ଚାହୁଁ ନାହାନ୍ତି । ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଚାଷୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କରୁଥିବା ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ନିବୃତ୍ତ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ଏବଂ ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ଯେବେ କୌଣସି ଆର୍ଥିକ କ୍ଷତି ହୁଏ ତାହା ସେମାନେ ସହ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ । ଏହାର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ଯେ, ସେ ଚାଷୀମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରନ୍ତି ନାହିଁ ଓ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି । ସେ ଭାବିଲେ ଯେବେ କମିଶନଙ୍କ ରିପୋର୍ଟ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଭଲ ଉପାୟ ବାହାରେ ତଦ୍ୱାରା ଅତୀତରେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ କରୁଥିବା ଅତ୍ୟାଚାର ସମ୍ପର୍କରେ ଅଭିଯୋଗ କରି କାମ ବଢ଼େଇବା ବା ଜଟିଳ କରିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେପରି ଅହିଂସା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସ୍ୱୀକାର କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି, ସେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅହିଂସାତ୍ମକ ଭାବରେ କରିଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବା ଫଳରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁରୁତର

ପ୍ରସ୍ତାବ ସମ୍ପର୍କରେ କମିସନର ସଭ୍ୟମାନେ ଏକମତ ହେବା ଭଳି ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟ ସରଳକରି ପ କରିଥିଲେ ।

କମିସନର ଚେୟାରମ୍ୟାନ ଥିଲେ ସାର ଫ୍ରାନ୍‌ସିସ୍ ସ୍ଲାଏ । ସେ ପରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ଲାଟ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ମୁଁ ଯେଉଁ ସମୟର ଘଟଣା ଲେଖୁଛି ସେତେବେଳେ ସେ ସେହି ପ୍ରଦେଶରେ ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିବା ଜଣେ ସୁଦକ୍ଷ ଅଭିଜ୍ଞ କର୍ମଚାରୀ ଥିଲେ । ସରକାର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିପାରିବା ଭଳି ଗୋଟିଏ ସର୍ବସମ୍ମତ ଭଲ ରିପୋର୍ଟ କମିସନ ଯେପରି ଦିଅନ୍ତି, ତାହା ସେ ଚାହୁଁଥିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଅତି-ମାତ୍ରାରେ ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶକରି ତାଙ୍କର ଜଣେ ବଡ଼ ପ୍ରଶଂସକ ହୋଇ-ଥିଲେ । ସତ କହିବାକୁ ଗଲେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ଅତୀତ କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପ ସମ୍ପର୍କରେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ-ଗୋଷ୍ଠୀ ଏବଂ ବିଶେଷତଃ ସାର ଫ୍ରାନସିସ୍ ସ୍ଲାଏ । ବ୍ୟବସାୟୀ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କରାଯାଇଥିବା ଅଭିଯୋଗ ଗୁଡ଼ିକ ଯେବେ ଭିତ୍ତିହୀନ ବୋଲି ସେମାନେ କୁହନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏବଂ ଜମିଦାରଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିମାନେ କମିସନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଯାଇଥିବା ସାକ୍ଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷତଃ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ କରିଥିବା ରିପୋର୍ଟରୁ, ଏହିଭଳି ବିଷୟ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ, ଯଦ୍ୱାରା ବ୍ୟବସାୟୀ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟ ଖଣ୍ଡନ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ବଡ଼ ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିଥାନ୍ତେ । କାରଣ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ରିପୋର୍ଟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା । ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ସମ୍ପର୍କରେ ଜାଣିକରି ସୁଦ୍ଧା ସରକାର ନିଷ୍କ୍ରିୟ ରହି କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ନିନ୍ଦା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା । ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର କୌଣସି ଦୋଷ ନାହିଁ ବୋଲି ଯେବେ କହିଥାନ୍ତେ ତାହାହେଲେ ଅତୀତରେ ବିଭିନ୍ନ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ କରିଥିବା ରିପୋର୍ଟ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି କହିବାକୁ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଅସୁବିଧାରୁ

ରକ୍ଷା ପାଇଯାଉଥିବା ଫଳରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଆନନ୍ଦର ସହିତ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ସବୁ ଗୋଳମାଳର ମୂଳ କାରଣ ହେଉଛି ତିନକାଠିଆ ଚାଷ ପ୍ରଣାଳୀ । ତାହା ଆଇନ ସାହାଯ୍ୟରେ ବନ୍ଦ କରାଯାଉ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦାବି କରିବାରୁ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଏକମତ ହେଲେ । ଏହି ନୀତି ଚାଲୁ ରଖିବା ଅସମ୍ଭବ ହେବ ବୋଲି ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ସେମାନେ କୌଣସି ଆପତ୍ତି କଲେ ନାହିଁ । ତାହାଛଡ଼ା ସେମାନେ ବୁଝିଥିଲେ ଯେ କୃତ୍ରିମ ରଙ୍ଗ ଉଦ୍‌ଭାବନ ଫଳରେ ନୀଳ ଚାଷ ଆଉ ଲାଭଜନକ ନୁହେଁ ଏବଂ ଯାହା ଟିକଏ ଲାଭ ହେଉଛି, ଯୁଦ୍ଧପରେ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ ।

ତାହାପରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା, ରାଜସ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି ବିଷୟ । ନୂତନ ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଶତକଡ଼ା ୧୨॥ ରାଜସ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି ଅଧିକାର ଦିଆଯାଇଥିଲା ଏବଂ ଯେବେ ସେମାନେ ଅଧିକ ବୃଦ୍ଧି କରିବା ଚାହାନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଜମିଦାରୀ ଆଇନ ଅଦାଲତର ଆଦେଶ ନେବା ଦରକାର ବୋଲି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ଏହାସତ୍ତ୍ୱେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଯଥେଷ୍ଟ ରାଜସ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଯୁକ୍ତି ଥିଲା ଯେ, ରେଜିଷ୍ଟ୍ରିକୃତ କାଗଜପତ୍ରରେ ଚାଷୀଙ୍କର ସମ୍ମତିରେ ରାଜସ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇ ଥିବାରୁ ଚାଷୀମାନେ ଏହା ମାନିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଏହି ଦଲିଲ ଅସିଦ୍ଧ ବୋଲି ଏକମାତ୍ର କୋର୍ଟ ଘୋଷଣା କରିପାରିବ ଏବଂ ତାହା କରିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚାଷୀ କୋର୍ଟକୁ ଯାଇ କରାଯାଇଥିବା ଦଲିଲ ଅସିଦ୍ଧ ବୋଲି ଆଦେଶ ଆଣିବା ଦରକାର । ଚୁକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଅସିଦ୍ଧ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିବାର ଅଧିକାର କମିସନଙ୍କର ନାହିଁ ବୋଲି ସେମାନେ ଯୁକ୍ତି କଲେ ।

ଏହି ଯୁକ୍ତି ଆଇନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଠିକ୍ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଏହି ବୃଦ୍ଧି ରାଜସ୍ୱ ଯେବେ କମେ ବା ନାକୋଚ ନହୁଏ, ତାହା ହେଲେ ତାହା ଚାଷୀମାନଙ୍କ

ଉପରେ କାଳ କାଳକୁ ବୋଝ ହୋଇ ରହିବ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଭାବିଲେ ଯେବେ ଏହି ଚୁକ୍ତି ନାକୋଚ କରିବା ପାଇଁ ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ଆଇନ ଅଦାଲତକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼େ ତାହା ହେଲେ କମିସନ ନିଯୁକ୍ତ କରିବାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନଥିଲା । କାରଣ ଶହ ଶହ, ହଜାର ହଜାର ଚାଷୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆଇନ ଅଦାଲତରେ ମୋକଦ୍ଦମା କରି ତାହା ଚଳାଇବା ଅସମ୍ଭବ । ପୂର୍ବରୁ କରାଯାଇଥିବା କେତେକ ମୋକଦ୍ଦମା ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ ଅଭିଜ୍ଞତା ହୋଇଥିଲା ତାହା ନିରୁତ୍ସାହ ଜନକ ହୋଇଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚମ୍ପାରଣରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଚାଷୀମାନେ ୧୧ଟି ମୋକଦ୍ଦମା କରିଥିଲେ । ତାହା ପ୍ରଥମ ମୋକଦ୍ଦମା ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ପ୍ରଥମରୁ ଚାଷୀମାନଙ୍କର ମୋକଦ୍ଦମା ଖରାପ ହେଲେ ସେମାନେ ଦବିଯିବେ ଭାବି—ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରି ଲଢ଼ିଲେ । ପାଟନାରୁ ସବୁଠାରୁ ଭଲ ବାରିଷ୍ଟରଙ୍କୁ ଆଣି ମୁତୟନ କରିଥିଲେ । ମୋକଦ୍ଦମା ଶୁଣାଣି ପରେ ଚାଷୀମାନେ ୫, ୬ଟି ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଜିଣିଲେ ଓ ବାକିତକ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଜିତିଲେ । ସେସନ କୋର୍ଟରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ଅପିଲ କରିବା ଫଳରେ ତଳ କୋର୍ଟର କେତେକ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନାକୋଚ ହେଲା ଓ କେତେକ ବଜାୟ ରହିଲା । ମୋଟ ଉପରେ ଚାଷୀମାନଙ୍କର ଅଧେ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଜିତା ହେଲା ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଖରାପ ହେଲା । ବ୍ୟବସାୟୀ ଓ ଚାଷୀ ଉଭୟ ସେସନ କୋର୍ଟ ନିଷ୍ପତ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ହାଇକୋର୍ଟକୁ ଅପିଲ କଲେ । ଏହି ଅପିଲର ଶେଷ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ, ଚମ୍ପାରଣରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଏହି ସାମାନ୍ୟ କେତେକ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଯେବେ ଏତେ ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତ ଓ ହଇରାଣ ହେବାକୁ ପଡ଼େ, ତାହା ହେଲେ ହଜାର ହଜାର ମୋକଦ୍ଦମା କଲେ ଅବସ୍ଥା କ'ଣ ହେବ ତାହା ସହଜରେ ଧାରଣା କରି ହେବ । ତେଣୁ ନ୍ୟାୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏବଂ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ଭିତରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ଅବିଶ୍ୱାସ ଓ ସନ୍ଦେହ ଦୂର କରିବା ଦିଗରୁ କମିସନ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ (ବୃଦ୍ଧି ଖଜଣା) ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବା ଦରକାର ଏବଂ ସେହି ନିଷ୍ପତ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ତାହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସରକାର ବୃଦ୍ଧି ଖଜଣା ଚୁକ୍ତି ନାକୋଚ କରିବା ମଧ୍ୟ ଉଚିତ ।

କିନ୍ତୁ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ଭିତରେ ରାଜିନାମା ହେବା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଦାବୀ ନଛାଡ଼ି, ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ବାହାର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ।

ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି ଯେ ପ୍ରଚଳିତ ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ ଜମିଦାର-ମାନଙ୍କର ରାଜସ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି କରିବା ଅଧିକାର ଅଛି । ପ୍ରକୃତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜମିଦାରମାନେ ରାଜସ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି କରିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଯେଉଁ ହାରରେ ରାଜସ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି କରିଛନ୍ତି, ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଯେବେ ସେହି ହାରରେ ବୃଦ୍ଧି କରିଥାନ୍ତେ, ତା ହେଲେ ଏତେ ଆନ୍ଦୋଳନ ହୋଇ ନଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ତାହା ନକରି ବହୁ ପରିମାଣରେ ରାଜସ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି କଲେ । ତେଣୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ବାହାର କଲେ ଯେ ଆଇନ୍ ଅନୁଯାୟୀ ଜମିଦାରମାନଙ୍କର ଯେତିକି ରାଜସ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି କରିବାର ଅଧିକାର ଅଛି, ତାହା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇଥିବା ରାଜସ୍ୱ ଯେବେ ଛାଡ଼ି ଦିଆଯାଏ ତାହା ହେଲେ ଚାଷୀମାନଙ୍କର ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅଭିଯୋଗର କାରଣ ରହିବ ନାହିଁ । ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଚାଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକା ଆଦାୟ କରିଥିବା ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ଫେରସ୍ତ ଦିଅନ୍ତୁ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ଦାବୀ କରିବାରୁ ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟୀ ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ରାଜି ହେଲେ ନାହିଁ । ଏକ ସର୍ବସମ୍ମତ ସମାଧାନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବହୁ ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ ଶେଷକୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜି ହେଲେ ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା କି ଚାରି ଭାଗରୁ ତିନିଭାଗ ରାଜସ୍ୱ କାଏମ୍ ରହିବ ଏବଂ ବାକୀ ଏକଭାଗ ଛାଡ଼ି ଦିଆଯାଇ ସେ ବାବଦ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଆଦାୟ କରିଥିବା ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ଫେରସ୍ତ ଦେବେ । ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବ ମଧ୍ୟ ବହୁ ଆଲୋଚନା ପରେ ସମସ୍ତେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ କିଛି ମତ ଭେଦ ନଥିଲା । ସର୍ବ-ସମ୍ମତି-ରୂପେ ରିପୋର୍ଟ ଗୃହୀତ ହେବା ପରେ ସରକାରଙ୍କ ପାଖରେ ଦାଖଲ ହେଲା ଏବଂ ସରକାର ତାହା ଗ୍ରହଣ କଲେ । ତିନକାଠିଆ ଚାଷ

ପ୍ରଣାଳୀ ବନ୍ଦ କରାଗଲା ଏବଂ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ରାଜସ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି କମାଇବା ପାଇଁ ସୁପାରିଶ କରାଯାଇଥିଲା ସେହି ଅନୁସାରେ ସରକାର ଆଦେଶ ଦେଇ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କଲେ । ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଏହି ବାବଦ ଯେତେ ଟଙ୍କା ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ଫେରାଇବାର କଥା ତାହା ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ କରି ଯେପରି ଚାଷୀମାନେ ତାହା ଶୀଘ୍ର ପାଇ ପାରନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ବେତିଆ ଜମିଦାରୀର କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦିଆଗଲା । ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କୁ ଚାଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ କରିବା କଥା ଭଲ ରକମ ଜଣାଥିବାରୁ, ସେମାନଙ୍କୁ ଚାଷୀମାନଙ୍କର ଦେୟ ସିଧା ଦେବାକୁ ଯେବେ କୁହାଯାଇଥାନ୍ତା ତାହା ହେଲେ ସେମାନେ ନାନା ରକମ ଗୋଳମାଳ କରିବାର ଆଶଙ୍କା କରି ଏପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା । ସେ ସମୟରେ ବେତିଆ ଜମିଦାରୀ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଓ୍ୱାର୍ଡ୍‌ସରେ ଥିବାରୁ ସେହି ଜମିଦାରୀର କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଜରିଆରେ ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ଫେରନ୍ତ ଦେବା କାମ ଖୁବ ସହଜରେ କରାଯାଇ ପାରିଥିଲା ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ନୀଳଚାଷ ଯୋଗୁଁ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ଗୋଳମାଳ ଶେଷ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ କରିଥିବା ମିଳାମିଶା ଚୁକ୍ତିକୁ କେତେକ ଲୋକ କଡ଼ା ସମାଲୋଚନା କଲେ । ସେମାନେ ଯୁକ୍ତି କଲେଯେ ଯେବେ ରାଜସ୍ୱ ବୃଦ୍ଧି ବେଆଇନ୍ ବୋଲି ଧରାଗଲା ତା ହେଲେ ବୃଦ୍ଧି କରାଯାଇଥିବା ସମସ୍ତ ଅଂଶ ନାକୋଚ କରାଯାଇଥାନ୍ତା ଏବଂ ସେ ବାବଦ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଆଦାୟ କରିଥିବା ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟ ଫେରାଇ ଦେଇ ଥାନ୍ତେ । ଆମ୍ଭେମାନେ କିନ୍ତୁ ଏହି ଚୁକ୍ତି ସର୍ତ୍ତକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଖୁବ୍ ଭାବଚିନ୍ତା ଗ୍ରହଣ କରିଛୁ । ନିଃସନ୍ଦେହରେ କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ସର୍ତ୍ତକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ପ୍ରଥମ କାରଣ ହେଲାଯେ ସରକାରଙ୍କ ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ଏବଂ କୌଣସି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଇନ କରିବାକୁ ନ ପଡ଼ି ଚାଷୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁ ରିଆତି ପାଇଲୁ ତାହା ଆଇନ ଅଦାଲତକୁ ଯାଇ ମଧ୍ୟ ପାଇ ପାରି ନ ଥାନ୍ତୁ । ତାହା ଛଡ଼ା ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମକୁ ପରିଷ୍କାର କହିଥିଲେ ଯେ ତିନି କାଠିଆ ଚାଷପ୍ରଣାଳୀ ଯେଉଁ ସର୍ତ୍ତରେ ବନ୍ଦ

ହୋଇ ଯାଉ ପଛକେ, ନୀଳ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ, ଏହା ବନ୍ଧ ହେବା ପରେ ଏଠାରେ ଆଉ ଅଧିକକାଳ ରହି ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ଶୋଷଣର ପ୍ରଧାନ ଅସ୍ତ୍ର ଥିଲା ଏହି ତିନ କାଠିଆ କୃଷି ପ୍ରଣାଳୀ । ତିନକାଠିଆ କୃଷି ପ୍ରଣାଳୀ ବନ୍ଦ ହେବା ଯୋଗୁଁ କୃଷୀମାନଙ୍କର ମନରେ ଯେଉଁ ହର୍ଷ କଥା ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ତାହା ଫଳରେ ସେମାନେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଅତ୍ୟାଚାରର ପ୍ରତିରୋଧ କରିବେ । ଏଥି ପାଇଁ ଭବିଷ୍ୟତ ସମ୍ପର୍କରେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହେବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କୌଣସି କାରଣ ନ ଥିଲା ।

କମିସନଙ୍କ ରିପୋର୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବାର କିଛି ଦିନ ପରେ ନୀଳ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଜମି, କାରଖାନା ଓ ଗୋରୁଗାଈମାନ ବିକି ଦେଇ ଚମ୍ପାରଣ ଛାଡ଼ି ପଳାଇଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚମ୍ପାରଣରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ସେମାନଙ୍କର ସମ୍ମାନ ନଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେବେ ରହିଥାନ୍ତେ ତାହା ହେଲେ ଅନ୍ୟ ଜମିଦାରମାନେ ରହିଲାଭଳି ରହି ଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଯେ ଭଳି ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାରକରି ରହିଥିଲେ, ସାଧାରଣ ଜମିଦାର ଭାବରେ ରହିବା ସେମାନଙ୍କୁ ପୋଷାଇ ନ ଥାନ୍ତା । ତେଣୁ ସେମାନେ ବେଟିଆ ଜମିଦାରୀକୁ ଏବଂ ଯେଉଁ କୃଷୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଯାବତୀୟ ଜିନିଷ ବିକ୍ରୀକରି ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । ମାତ୍ର ଯୁଦ୍ଧ ଫଳରେ ଦରଦାମ ବୃଦ୍ଧି ପାଇ-ଥିବାରୁ ଭଲ ମୂଲ୍ୟ ପାଇ ସେମାନେ ଖୁବ୍ ଖୁସି ହେଲେ ଏବଂ କୃଷୀମାନେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ନିସ୍ତାର ପାଇ ଯଥେଷ୍ଟ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ ।

× × × × ×

ଏହି ସବୁ ଘଟଣା ଘଟୁଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଖୁବ୍ ଭଲ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା । କୃଷୀମାନଙ୍କର ଏହି ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ପରେ ସେ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା, ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ଏବଂ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଚାହିଁଲେ । ଏଥିରେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ ଏବଂ କେତେକ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଦେଲେହେଁ ଅନ୍ୟମାନେ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । କୃଷୀମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଯେବେ ପ୍ରକୃତ ଜାଗରଣ ନ ଆସେ

ତାହା ହେଲେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ସ୍ଥାୟୀ ହେବ ନାହିଁ, ଏବଂ ତାହା ଫଳରେ କୃଷୀମାନେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେହିଭଳି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅତ୍ୟାଚରିତ ହେବେ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ । ସେ ସେହିଠାରେ ତିନୋଟି ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ ଓ ସେହି ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଆଣିଥିଲେ । ମୁଁ ସେ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ନ ରହିପାରି ପାଟନା ଫେରି ପୁଣି ଓକିଲାତି ବ୍ୟବସାୟରେ ଲାଗିବାରୁ ମୋ ଜୀବନରେ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଦୁଃଖ ରହିଗଲା । ଯେଉଁ ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କୁ ପରିଚାଳନା କରୁଥିଲେ ସେମାନେ ମୁଖ୍ୟତଃ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଏବଂ ଗୁଜୁରାଟରୁ ଆସିଥିଲେ । ବିହାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ଥିଲେ ବାବୁ ଧରଣୀଧର । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରୁ ଯେଉଁମାନେ ଆସିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ମହାଦେବ ଦେଶାଇ ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ଦୁର୍ଗାବାଈ । ସାବରମତି ଆଶ୍ରମର ଶ୍ରୀ ନରହରି ପାରିଖ ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ, କସ୍ତୁରବା ବାଈ ନିଜେ ଓ ବମ୍ବେରୁ ଭାରତ ସେବକ ସମାଜ ସଭ୍ୟ ଡାକ୍ତର ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣ ଦେବ ଏବଂ ଶ୍ରୀ •ବାମନ ଗୋଖେଲ ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସମେତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଆସିଥିଲେ । ସେମାନେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଅକ୍ଷର ଚିହ୍ନିବା ଶିଖାଇଲେ, ଗାଁମାନ ପରିଷ୍କାର କଲେ । ଗାଁ ରାସ୍ତା, ବିଶେଷତଃ ଗାଁ କୂଅ ଚାରିପାଖ ପରିଷ୍କାର-ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ରଖିବା ସମ୍ପର୍କରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ନିଜେ କାମକରି ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚମ୍ପାରଣରେ ଆରମ୍ଭ କରିଥିବା ଗ୍ରାମସଂଗଠନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପରେ କ୍ରମେ ସାରା ଦେଶର ହେଲା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ । କିଛିଦିନ ପରେ ଏହି କର୍ମୀମାନେ ଗଲେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କର୍ମୀମାନେ ପୁଣି ଆସିଲେ । ଅନ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ଆସିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ରାଓ ଦେଓ ଏବଂ ବେଲ୍ ଗାଁଓର ବରିଷ୍ଠ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ଶ୍ରୀ ପୁଣ୍ଡଲିକ୍ (ଏହି ବହିର ମୂଳ ହିନ୍ଦୀ ସଂସ୍କରଣ ୧୯୫୦ ମସିହାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ସମୟରେ ଶ୍ରୀ ଦେଓ ଥିଲେ ନିଖିଳଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ସାଧାରଣ ସମ୍ପାଦକ ।) ଚମ୍ପାରଣର

ଏହି ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଯେଉଁ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତ ହେଲା ତାହା ମୋ ଉପରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଛି । ଯେଉଁମାନେ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ଜୀବନସାରା ଦେଶ ସେବାରେ ନିଜ ନିଜକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଛନ୍ତି ।

ସେ ସମୟରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆମକୁ ବରାବର କହୁଥାନ୍ତି ଯେ ଆମେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ପାଇଁ ପ୍ରକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛୁଁ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ସେ କହୁଥିଲେ ଯେ ଆମେ ଯେବେ ପ୍ରକୃତ ନିଷ୍ଠା ଓ ସାଧୁତାର ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟକରୁ ତା ହେଲେ ଆମ ନିଜର ଏତେ ବେଶୀ ଉନ୍ନତି ହେବ, ଯାହାକି ପରେ ଦେଶ ସେବାରେ ଯଥେଷ୍ଟ କାମରେ ଆସିବ । ଆମେ ତାଙ୍କ ଉପଦେଶ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣରେ ମାନୁଥାଉଁ । ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ପାଇଁ ଚମ୍ପାରଣରେ ଯେ ଖୁବ୍ ବଡ଼ କାମ ହୋଇଥିଲା ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ବିହାର ପାଇଁ ଚମ୍ପାରଣର କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା ସାଧାରଣ ଜୀବନର ଆରମ୍ଭ । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଷକୁ ଥରେ ପ୍ରାଦେଶିକ ରାଜନୈତିକ ସମ୍ମିଳନୀର ଅଧିବେଶନକରି ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ୍ କରିବା, କଂଗ୍ରେସର ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗ ଦେବା ଓ କଂଗ୍ରେସକୁ ଚାନ୍ଦାଦେବା, ଖବର କାଗଜରେ କିଛି ଲେଖିବା ଏବଂ ଯେବେ କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଭ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତି, ତାହା ହେଲେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ କିଛି ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବା ବା ବକ୍ତୃତା ଦେବା, ଏହିଥିରେହିଁ ବିହାରର ରାଜନୈତିକ ଜୀବନର ଥିଲା ଆଦ୍ୟ ଓ ଅନ୍ତ । ଜନତା ସଙ୍ଗେ ରାଜନୀତିଜ୍ଞମାନଙ୍କର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିଲା । 'ହୋମରୁଲ୍', ଆନ୍ଦୋଳନ ପୂର୍ବରୁ ଓ ଏପରି କି ପରେ ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ କମ୍ ସାଧାରଣ ସଭା ହେଉଥିଲା ଏବଂ ଯାହା ବା ହେଉଥିଲା ତାହା ସହରରେ ହିଁ ହେଉଥିଲା । ସେହି ସଭାମାନଙ୍କରେ ବକ୍ତୃତାମାନ ଇଂରେଜୀରେ ହେଉଥିବାରୁ ଯେଉଁମାନେ ଇଂରେଜୀ ବୁଝୁଥିଲେ ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ସରକାରୀ ଚାକିରୀ କରୁ ନ ଥିଲେ କେବଳ ସେହି ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ା ଲୋକମାନେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଚମ୍ପାରଣ ଆସିବା ପରେ ଜନତା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଳ ଜାଗରଣ ଦେଖା ଦେଇ ଏକ ନୂତନ ଜୀବନର ସଞ୍ଚାର ହେଲା । ଜିଲାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳର ନରନାରୀ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ନାମ ଓ

କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶେଷ ଭାବେ ଜାଣିଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳର ସବୁ ବିଷୟ ଜାଣିପାରିଲୁଁ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଆଗମନର ପ୍ରଭାବ କେବଳ ଚମ୍ପାରଣ ଜିଲ୍ଲାମଧ୍ୟରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନ ରହି ସମଗ୍ର ପ୍ରଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟାପିଗଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ କୌଣସି ସାଧାରଣ ସଭା କରୁ ନ ଥିଲେ ହେଁ, ବା ନିଜର ପ୍ରଚାର କରୁ ନ ଥିଲେ ହେଁ, ବିହାର ପ୍ରଦେଶ ସାରା ସଞ୍ଚାର ହେଲା ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଜୀବନ । ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଫଳରେ 'ହୋମରୁଲ' ଆନ୍ଦୋଳନ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହେଲା । ସେ ନୂତନ ପଦ୍ଧତିରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ ବିହାରର ଲୋକେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ତାହା ଗ୍ରହଣ କଲେ । ପରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ଦେଶସାରା ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କଲେ, ବିହାରର ଲୋକେ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ବିମର୍ଷ କୌଣସ ଦ୍ୱିଧା ନକରି ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଗଲେ । ବିହାରର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ସେ ଅବସ୍ଥା ଅଛି । ଜାତୀୟ ମୁକ୍ତି ସଂଗ୍ରାମରେ ବିହାରର ଅଂଶ ଦେଶର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳ ଅପେକ୍ଷା କମ୍ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନାହିଁ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବିହାର ଉପରେ ଯଥେଷ୍ଟ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ଅନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ଲୋକେ ଅନେକ ସମୟରେ ବିହାରୀଙ୍କୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଅନ୍ଧଅନୁଗାମୀ ବୋଲି ଚର୍ଚ୍ଚିତ କରୁଥିଲେ । ଏହା ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ; କାରଣ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟକରି ଯେଉଁ ଅଭିଜ୍ଞତା ମିଳିଥିଲା ସେଥିରୁହିଁ ସେମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ତାଙ୍କ ଉପରେ ହୋଇଥିଲା । ବିହାର ଲୋକମାନେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ଫଳ ପାଇଥିଲେ ଏବଂ ଯାହା ହେବା ଅସମ୍ଭବ ବୋଲି ସେମାନେ ଭାବିଥିଲେ ତାହା ସେ ସମ୍ଭବ କରି ପାରିଥିଲେ । ବିହାରର ଲୋକେ ଯେପରି ଅନ୍ଧଭାବରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କରିଥିଲେ ସେହିପରି ସାରା ଦେଶ ଯଦି କରିଥାନ୍ତା ତାହା ହେଲେ ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଭାରତର ଯେଉଁ ଅଗ୍ରଗତି ହୋଇଛି ତାହା ଅପେକ୍ଷା ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ ଉନ୍ନତି ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତା ।

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚମ୍ପାରଣ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ସାବର ମତିରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆଶ୍ରମ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଚମ୍ପାରଣକୁ ଆସିବା ସମୟରେ ଏକ ସପ୍ତାହ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସେ ଜିଲ୍ଲାରେ ସରିଯିବ ବୋଲି ଭାବି ଆସିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଆସି ଦେଖିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଚମ୍ପାରଣରେ ବହୁଦିନ ଧରି ଚାଲିବ ସେତେବେଳେ ଆଶ୍ରମବାସୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଜଣାଇ ଦେଲେ ଏବଂ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିଭଳି ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇଲେ । ତାହା ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗାନ୍ଧିଜୀ ନିୟମିତ ଆଶ୍ରମବାସୀମାନଙ୍କୁ କିଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ଓ କିପରି ଆଚରଣ କରିବାକୁ ହେବ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଉପଦେଶମାନ ଦେଉଥାନ୍ତି ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚମ୍ପାରଣରେ ଥିବା ସମୟରେ •ସ୍ୱାମୀ ସତ୍ୟଦେବଙ୍କର ପରିଦର୍ଶନ ଫଳରେ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତର ହିନ୍ଦୀପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ସେ ନିଜ ହାତକୁ ନେଲେ । ସ୍ୱାମୀ ସତ୍ୟଦେବ ଥିଲେ ଜଣେ ମହାପଣ୍ଡିତ ଓ ସେ ବିହାରକୁ ବିଶେଷତଃ ଚମ୍ପାରଣକୁ ବରାବର ସାଧାରଣ ସଭାରେ ବକ୍ତୃତା ଦେବା ପାଇଁ ଆସୁଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ହିନ୍ଦୀ ବହି ଗୁଡ଼ିକ ଥିଲା ଖୁବ୍ ଲୋକପ୍ରିୟ ଏବଂ ତାଙ୍କର ବିଦେଶ ଭ୍ରମଣ ସମ୍ପର୍କରେ ଲୋକେ ମଧ୍ୟ କିଛି କିଛି ଜାଣିଥିଲେ । ପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଯାଇ ସେଠାରେ ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ କହିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କ ପୁଅକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଗଲେ ଓ ସେଠାରେ କିଛି ଦିନ ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ।

୧୯୧୦ ମସିହାରେ ବନାରସରେ ପଣ୍ଡିତ ମାଲବ୍ୟଜୀଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ ହୋଇଥିବା ହିନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରଥମ ଅଧିବେଶନଠାରୁ ମୋର ସମ୍ମିଳନୀ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଛି । ମୁଁ

ଏହି ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲି ଏବଂ ମୋର ଯେତେ ଦୂର ମନେ ଅଛି ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦାସ ଟାଣ୍ଡନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଥିଲି । ବୋଧହୁଏ ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କ ଭିତରେ ଏହିଠାରେ ପରିଚୟ ହୋଇଗଲା ଓ କଲିକତାରେ ହୋଇଥିବା ସମ୍ମିଳନୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧିବେଶନର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତିର ମୁଁ ସମ୍ପାଦକ ଥିବାରୁ ମୋର ତାଙ୍କ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠତା ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ବଢ଼ିଥିଲା । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ମିଳନୀ ଶୈଶବ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲା ଓ ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ହାତକୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନେଇଥିଲା କି ନାହିଁ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏଥିକିରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ କାର୍ଯ୍ୟ ମୋର ଆଖି ଖୋଲି ଦେଲା ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ସେଭଳି ପ୍ରଚାରର ଆବଶ୍ୟକତା ମୁଁ ଉପଲବ୍ଧି କରି ହିନ୍ଦୀ କେଉଁ ଦିନ ଭାରତର ଜାତୀୟ ଭାଷା ହେବ ତାହାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲି । ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାର ସହିତ ମୋର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କ ନଥିଲେ ହେଁ ସେଥିରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଆଗ୍ରହ ଥିଲା ।

ବିହାରରୁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜକୁ ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ କେତେକ ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାରକ ଗଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନେକ ସେଠାରେ ଅଛନ୍ତି । ସେହି ସମୟରେ ଯେଉଁମାନେ ବିହାରରୁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜକୁ ଯାଉଥିଲେ ସେମାନେ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ପରାମର୍ଶ କରୁଥିବାରୁ ମୋର ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାର ସହିତ କେତେକାଂଶରେ ସମ୍ପର୍କ ରହୁଥିଲା ଏବଂ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ଯୋଗୁଁ ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାର ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ମୋର ଆହୁରି ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ବଢ଼ୁଥିଲା ।

ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାର ସମ୍ପର୍କରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କୁ ୧୯୧୮ ମସିହାରେ ଇନ୍ଦୋରରେ ହୋଇଥିବା ହିନ୍ଦୀ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ମିଳନୀର ସଭାପତି ପଦରେ ନିର୍ବାଚିତ କରାଯାଇଥିଲା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଇନ୍ଦୋରରେ ଖୁବ୍ ଯାକଜମକରେ ହେଉଥିବା ସମ୍ମିଳନୀର ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଇନ୍ଦୋର ଗଲେ । ତାଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତାବରେ ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାର ସମ୍ମିଳନୀର

କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଏହି ଅଧିବେଶନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇଥିଲା ।

ଇନ୍ଦୋରରେ ଘଟିଥିବା ଘଟଣା ସାମାନ୍ୟ ହେଲେହେଁ ତାହା ଗୋଟିଏ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା ଯାହାକି ଏଠି ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଏବଂ ତାଙ୍କ ସହିତ ଆମ୍ଭେ ଯେଉଁମାନେ ଯାଇଥିଲୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଇନ୍ଦୋର ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କର ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହୋଇଥିବାରୁ ଆମର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଓ ରହିବା ପାଇଁ ଅତଢ଼ିକ୍ତ ଆୟୋଜନ କରାଯାଇଥିଲା । ଆମେ ରହୁଥିବା ଜାଗାରେ ସମସ୍ତ ବ୍ୟବହୃତ ବାସନ ରୂପାର ଥିଲା । ଏପରିକି ଜଳପାତ୍ର ମଧ୍ୟ ରୂପାର ଥିଲା । ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଆମର ଦେଖାଶୁଣା କରିବା ପାଇଁ ମୁତୟନ କରାଯାଇଥିଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ ତାଙ୍କର ଚିରାଚରିତ ଖାଦ୍ୟ ଚନା ବାଦାମ ପ୍ରଭୃତି ଖାଉଥିଲେ ହେଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଇଁ ରୂପା ବାସନ ଓ କପ୍‌ରେ ନାନା ପ୍ରକାର ରାଜସିକ ଖାଦ୍ୟ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇ ଭଲ ଲାଗୁଥିଲା । ଖାଇ ସାରିବା ପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଗିବାରୁ ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ କ'ଣ ସବୁ ଦିଆଯାଇଥିଲା ପଚାରିଲେ । ଯାହା ଖାଇବାକୁ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା ମହାଦେବ ଭାଇ ତାଙ୍କୁ କହିଲେ । ତାହାର କିଛି ସମୟ ପରେ ଆମର ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିବା କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଆସିଲେ । ମହାତ୍ମାଜୀ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଧରଣର ଖାଦ୍ୟ ଦିଆଯାଉଛି, ସେଥିରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ନ ଥିବାରୁ ହୁଏତ ଦେହ ଖରାପ ହୋଇପାରେ ବୋଲି କହି କେବଳ ସାଧାରଣ ରୁଟି, କିଛି ତରକାରୀ ଏବଂ ମିଳି ପାରିଲେ କିଛି ଦୁଧ ଦେବାକୁ କହିଲେ । ତାହା ଫଳରେ ଆମ୍ଭମାଙ୍କୁ ରୁପାଥାଳି ଓ କପ୍‌ରେ ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯାଉଥିଲେହେଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ କହିବା ମୁତାବକ ଚମ୍ପାରଣରେ ଯେଉଁପ୍ରକାର ସାଧାରଣ ଖାଦ୍ୟ ଖାଉଥିଲୁଁ ସେହି ଖାଦ୍ୟ ଦିଆଗଲା ।

ଭଲ ସୁସ୍ୱାଦୁ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାର ଇଚ୍ଛା ରୋକିବା ବା ଖାଦ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ସଂଯମତା ରକ୍ଷା କରିବା କଷ୍ଟ ସାଧ୍ୟ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ଭାବୁଥିଲେ । ସେ ଯେଉଁ ଭଲ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାକୁ ଦିଅନ୍ତି ଥିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହାହିଁ ଖାଉଥିଲୁ ଏବଂ କେବଳ ଆମେ ଆମର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲ ରଖିବାକୁ ଯେ କେବଳ ତାହା ଖାଉଥିଲୁ ତାହା ନୁହେଁ, ତାହା ସହିତ ଆମର ଖାଦ୍ୟ ଲାଲସାରେ ସଂଯମ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଦିଅନ୍ତି ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମୁତାବକ ଖାଦ୍ୟ ଖାଉଥିଲୁ । ଆମେ ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟ ଖାଉ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ପଡ଼େ । ଯେଉଁମାନେ ଧନୀ ଲୋକ ସେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଅତିରିକ୍ତ ଖାଆନ୍ତି ଏବଂ ସୁସ୍ୱାଦୁ ହେଲେ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଖାଦ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଖାଆନ୍ତି । ତାହା ଫଳରେ ସେମାନେ ବେମାରରେ ପଡ଼ନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ନାହିଁ ସେମାନେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇବା ଫଳରେ ଦୁର୍ବଳ ଓ ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ ଚମ୍ପାରଣରେ ସେ ଖାଦ୍ୟ ଲାଲସା ସମ୍ପର୍କରେ ସଂଯମ ରକ୍ଷାକରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାକୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଯେତେବେଳେ ରନ୍ଧା ଜିନିଷ ଖାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ, ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଖାଇବା ସମ୍ପର୍କରେ ଏହି ନୀତି ପାଳନ କଲେ । ଫଳମୂଳ ହେଉ ବା ରନ୍ଧା ଜିନିଷ ହେଉ ଜଣେ ଲୋକ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାରରୁ ବେଶୀ ଖାଇବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ସେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଏହି ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ମଧ୍ୟରେ ଲୁଣ ଓ ମରିଚ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ବୋଲି ଗଣା ଯାଉଥିଲା । ଖାଦ୍ୟ ଜିନିଷରେ ଆମେ ଯେବେ ସାମାନ୍ୟ ମସଲା ପକାଉଥିଲୁ, କେବଳ ମସଲାରେ ପାଞ୍ଚ, ଛଅ ପ୍ରକାର ଜିନିଷ ଥିବାରୁ ସେ ତାହା ଖାଉ ନ ଥିଲେ । ମସଲା ଖାଇବା ଦ୍ୱାରା ଶରୀରର ଉତ୍ତେଜନା ଶକ୍ତି ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାହା ଅନ୍ୟ ସବୁ ଜିନିଷର ବାସନା ନଷ୍ଟକରି ଦେଉଥିବାରୁ ତାହା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ପକ୍ଷରେ ଅନିଷ୍ଟକର । ମସଲାର ସୁଗନ୍ଧ ଯୋଗୁଁ ଲୋକେ ଯାହା ଖାଇବାକଥା ତାହା ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ଖାଇ ଦିଅନ୍ତି ଯେଉଁଟା କି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଦିଗରୁ ଅନିଷ୍ଟକର । ଏପରିକି ଚମ୍ପାରଣରେ ଶସ୍ୟଜାତୀୟ ଖାଦ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ସେ ଖାଇଲେ ତାହା ସହିତ କୌଣସି ଡ଼ାଲି, ଦୁଧ ବା ଲୁଣ ନ ଖାଇ କେବଳ ଭାତ ଓ

ଢ଼ି ସିଝା ପରିବା ଖାଉଥିଲେ । ସିଝା ପରିବା ଭିତରେ ସେ କେବଳ ଶିରେ ସିଝା ହୋଇଥିବା କଲରା ପସନ୍ଦ କରୁଥିଲେ । ଭାତ ଓ କଲରା ଝୋଳ ସେ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦର ସହ ଖାଉଥିଲେ । କଲରାର ସ୍ୱାଦ ପିତା, ତାହାଛଡ଼ା ତାହାର ଝୋଳ ଅଧିକ ପିତା ହୋଇଥିଲେହେଁ ସେ ଆନନ୍ଦର ସହିତ ତାହା ଖାଉଥିଲେ । ସେ ଖାଦ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ ପରୀକ୍ଷା କରୁଥିଲେ, ତାହାର ଅଙ୍ଗ ସ୍ୱରୂପ ଇନ୍ଦୋରରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସୁସ୍ୱାଦୁ ଅଥଚ ଅନିଷ୍ଟକର ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବୁଝିଲୁ ଯେ ଏଭଳି ସାଧାରଣ ଖାଦ୍ୟ କେବଳ ଯେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ତାହା ନୁହେଁ, ତାହା ଶସ୍ତା ମଧ୍ୟ ।

ପରେ ଯେତେବେଳେ ଆଶ୍ରମ ପ୍ରଭୃତି ନାନାପ୍ରକାର ସାଧାରଣ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା, ଏହି ସାଧାରଣ ଖାଦ୍ୟର ପ୍ରଚଳନ ସବୁଠାରେ ଲାଗିଗଲା । ମସଲା କମ୍ ଦିଆ ହେଉ ନଥିଲା ବୋଲି କହିବାଟା ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେଲେହେଁ ମସଲାର ପରିମାଣ ଖୁବ୍ କମ ଥିଲା ।

ମହାତ୍ମାଜୀ ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଉଥିଲେ ବା ଯାହା କରୁଥିଲେ, ଯେଉଁ ଅନେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ ହାତକୁ ନେଉଥିଲେ, ଯାହାକି ସେ ଆରମ୍ଭ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୁରୁତ୍ୱଲାଭ କରୁଥିଲା, ତାହା ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ମତ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ତଦ୍ୱାରା ଜୀବନର ନାନା ସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ଯେ କେବଳ ମତପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ତାହା ନୁହେଁ, ସେ ସବୁର ସମାଧାନ ମଧ୍ୟ ବତାଇ ଦେଉଥିଲେ ।

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ସଭାପତି ହେବା ଯୋଗୁଁ ଏବଂ ସମ୍ମିଳନୀର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ମଧ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାର ଅନ୍ୟତମ ବୋଲି ଗୃହୀତ ହେବା ଫଳରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୀ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ଖୁବ୍ ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ଚାଲିଲା । ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଭାଷା ସମୂହ ହିନ୍ଦୀଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ ହୋଇଥିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୀ ଉପରେ ବିଶେଷ ଜୋର ଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ ।

ତାହା ଛଡା ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୀକୁ ଯେବେ ଲୋକେ ଗ୍ରହଣ କରି ନିଅନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଦେଶର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ତାହା ଗୃହୀତ ହେବା ସହଜ ହୋଇଯିବ । ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକ କଷ୍ଟକର ଗାନ୍ଧିଜୀ କେବଳ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକହିଁ ହାତକୁ ନେଉଥିଲେ । କାରଣ ସେ ବୁଝୁଥିଲେ ଯେ କଷ୍ଟକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯେବେ ସେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ କରନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ କୃତିତ୍ୱ ଆପେ ଆପେ ଆସିବ । ଚମ୍ପାରଣରେ ସେ ଅତି କଷ୍ଟକର କାର୍ଯ୍ୟ ହାତକୁ ନେଇଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଆମେ ଯେଉଁମାନେ ବିହାରର ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲୁ, ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ହାତକୁ ନ ନେବାପାଇଁ ବୁଝାଇବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେହେଁ, ସେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ହାତକୁ ନେଇ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭକଲେ ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସେ ପଥ ସୁଗମ କରିଦେଲେ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚମ୍ପାରଣରେ ଥିବା ସମୟରେ ଖେଡା ଜିଲ୍ଲାର କୃଷୀମାନେ ଫସଲ ନଷ୍ଟ ଯୋଗୁଁ ଭୂ-ରାଜସ୍ୱ ଛାଡ ପାଇଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଜିଲ୍ଲାର ସବୁ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଆଗଲା । କୃଷୀମାନେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ । ସର୍ଦ୍ଦାର ବଲ୍ଲଭଭାଇ ପଟେଲ୍ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ସହିତ କୃଷୀମାନଙ୍କର ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଏବଂ ମୁଁ ଇନ୍ଦୋରରୁ ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମକୁ ଗଲୁ । ସେତେବେଳକୁ ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମର ସମସ୍ତ ଘର ତିଆରି ନ ହୋଇ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ତିଆରି ହୋଇଥାଏ । ଆଶ୍ରମ ଅଧିବାସୀମାନେ ବାଉଁଶ କୁଡ଼ିଆରେ ରହୁଥାନ୍ତି । ଆଶ୍ରମରେ ଲୋକେ ରହିବା ପ୍ରାୟ ଆରମ୍ଭ କରୁଥାନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସକାଳେ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଥାଉଁ ଏବଂ ମୋର ଯେତେଦୂର ମନେଅଛି କେତେକ ସୂତା କାଟୁଥାନ୍ତି । ମହାତ୍ମାଜୀ ଆଶ୍ରମରେ ଦିନେ ରହି ଖେଡା ଜିଲ୍ଲା ଗସ୍ତରେ ବାହାରିଲେ ଓ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସହିତ ଗଲି । ଏହା ଅପ୍ରେଲ୍ ଶେଷ ସପ୍ତାହର ଘଟଣା ଏବଂ ସେତେବେଳକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ହୋଇଥାଏ ଅତି ନିର୍ମମ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମରୁ କିଛିଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରେଳରେ ଯାଇ ତାହାପରେ ଓହ୍ଲାଇ ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଗଲେ । ମୁଁ ବୁଝିପାରୁ ନ ଥିବା ଗୁଜରାଟୀ ଭାଷାରେ ମହାତ୍ମା

କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥିଲେ । ଯେବେ ରାଜସ୍ୱ ନ ଦେବା ଯୋଗୁ ସେମାନଙ୍କର ଗୋରୁ ଗାଈ ସମେତ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ନିଲାମ କରିଯାଏ ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ରାଜସ୍ୱ ନ ଦିଅନ୍ତୁ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ଲୋକଙ୍କୁ କହୁଥିବାର ମୁଁ ଶୁଣିଥିଲି ।

ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସର ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଖରାବେଳେ ଥରେ ମୁଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ଯାଉଥାଏ । ବାଲିରାସ୍ତା ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ଅତ୍ୟଧିକ ଗରମ ହୋଇଥାଏ । ମୁଁ ଯୋତା ପିନ୍ଧିଥିଲେ ହେଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଖାଲି ଗୋଡ଼ରେ ଯାଉଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ପାଦ ଫୋଟକା ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ବିଶ୍ରାମ ନେବା ପାଇଁ ଦୂରରେ ଗୋଟିଏ ଗଛ ଦେଖା ଯାଉଥିଲେ ହେଁ ଆମେ ଥିବା ଜାଗାରୁ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥାଏ ଖଣ୍ଡେ ଅତି ବାଲିଆ ତତଲା ରାସ୍ତା । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ କଷ୍ଟ ହେଉଥିବା ଯୋଗୁଁ ମୋତେ ଭାରି ଖରାପ ଲାଗିଲା । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଆଗରେ ଖଣ୍ଡେ ଲୁଗା ପାରି ଦେଲି ଯଦ୍ୱାରା କି ଅନ୍ତତଃ କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଟିକିଏ ହେଲେ ବିଶ୍ରାମ ନେଇ ପାରିବେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ କିନ୍ତୁ ମନାକଲେ । ସେ କହିଲେ ଭାରତର ନିଯୁତ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ଖାଲି ଗୋଡ଼ରେ ଟାଣୁଆ ଖରାବେଳେ ଚାଲି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ସ୍ଥଳେ ଏହା କରିବା ଅନାବଶ୍ୟକ । ନିରୁପାୟ ହୋଇ ମୁଁ ପାରିଥିବା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିକ ଉଠାଇ ନେଇ ଚୁପ୍ ଚାପ୍ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଚାଲିଲି ଏବଂ ସେହି ସମୟରେ ଚମ୍ପାରଣରେ ଘଟିଥିବା ସେହିଭଳି ଗୋଟିଏ ଘଟଣା କଥା ମୁଁ ମନେ ମନେ ଭାବିଲି ।

ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ସମୟଜ୍ଞାନ ଅତ୍ୟଦ୍ଭୁତ ଥିଲା । ସେ ତାଙ୍କ ନିଜର ବା ଅନ୍ୟ କାହାର ମିନିଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ସମୟ ନଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଯେବେ କାହାରି ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ ପାଇଁ ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ସେ ଠିକ୍ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ବେଳକୁ ଯାଇ ପହଞ୍ଚନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରିବା ପାଇଁ କେହି ସମୟ ଠିକ୍ କରିଥାଏ ତ ସେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହି ସମୟକୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିବା ଦରକାର ବୋଲି ସେ ମନେ କରନ୍ତି । ମୋର ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଖୁବ୍ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅଛି । କେବେ କେବେ ଯଦି ମିନିଟିଏ

ବା ଦୁଇମିନଟ୍ ଡେରି ହୋଇଯାଏ ତାହା ହେଲେ ମୋର ଅତିରିକ୍ତ ଡେରି ହୋଇଛି ବୋଲି ସେ କହନ୍ତି । ତାହା ଛଡ଼ା କେହି ତାଙ୍କ ସହିତ କଥା-ବାର୍ତ୍ତା ପାଇଁ ପାଞ୍ଚମିନଟ ସମୟ ଗ୍ରହିଲେ ସେ ମିନଟିଏ ଦୁଇମିନଟ ଦେଇ ସେହି ସମୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ବନ୍ଦ କରି ସମୟ ହୋଇଗଲାଣି ବୋଲି ଜଣାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଯେବେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥିବା ଲୋକ ଅଧିକା ସମୟ ଗ୍ରହେଁ, ତାହା ହେଲେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ପରାମର୍ଶ ଦିଅନ୍ତି ।

ଚମ୍ପାରଣରେ ଆମକୁ ଏହି ଅଭ୍ୟାସ ସମ୍ପର୍କରେ ଭଲଭାବରେ ଜଣା ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ସମୟ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଧ୍ୟାନ ଦେଉ ନ ଥିଲୁ । ଥରେ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ସହିତ ଦିନ ୨ଟା ବେଳେ ଦେଖା କରିବା ପାଇଁ ସେ ସମୟ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କଲେ । ଆମ ବସାପାଖରୁ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ଘର ଦୂର-ଥିବାରୁ ସେ ଯିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଭଡ଼ାଗାଡ଼ି ଠିକ୍ କଲୁ । ଗ୍ଲଲିକରି ଗଲେ କେତେ ସମୟ ଲାଗିବ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ପଗ୍ଲରିଲେ । ଅଧଘଣ୍ଟାଏ ଲାଗିବ ବୋଲି ଆମେ କହିବାରୁ ସେ ଠିକ୍ ଗୋଟାଏ ପଚଶ ମିନଟରେ ଯେପରି ଭଡ଼ାଗାଡ଼ି ଆସେ ତାହାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ଆମକୁ କହିଲେ । ଯେବେ ଗ୍ଲଲିକରି ଯିବାକୁ ଅଧଘଣ୍ଟାଏ ଲାଗେ, ତାହା ହେଲେ ଗାଡ଼ିରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଦଶମିନଟ୍ ଲାଗିବ ବୋଲି ଆମେ ଭାବିଥିଲୁଁ । ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ି ବାଲାକୁ ସାଢ଼େ ଗୋଟାଏ ବେଳେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବାକୁ କୁହାଯାଇଥିଲେ ହେଁ ସେହି ସମୟକୁ ତାକୁ ଡ଼ାକି ଆଣିବାକୁ ଆମେ କାହାରିକୁ ନ ପଠାଇବାରୁ ସେ ଆସିବାରେ ଡେରିକଲା । ଠିକ୍ ସାଢ଼େଗୋଟାଏ ବେଳେ ଗାଡ଼ି ଆସିଛି କି ନାହିଁ ବୋଲି ପଗ୍ଲରି, ଗାଡ଼ି ଆସିନାହିଁ ବୋଲି ଜାଣି, ଗାଡ଼ି ଶୀଘ୍ର ଆସିବ ଏବଂ ଠିକ୍ ସମୟରେ ତାଙ୍କୁ ନେଇ କଲେକ୍ଟରଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚାଇବ ବୋଲି ଆମେ ଯେତେ କହିଲେ ମଧ ସେ ନ ଶୁଣି ଗ୍ଲଲି ଗ୍ଲଲି ଗଲେ । ପରେ ସେ କାହିଁକି ଗ୍ଲଲିକରି ଗଲେ ବୋଲି ପଗ୍ଲରିବାରୁ ସେ ଆମକୁ ବୁଝାଇଲେ ଯେ, ଯେବେ କୌଣସି କାରଣରୁ ଗାଡ଼ି ନ ଆସି ଥାନ୍ତା ଏବଂ ସେ ଡେରିରେ

ସ୍ବୀକାର ଯାଇଥାନ୍ତେ ତା ହେଲେ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ପହଞ୍ଚିପାରି ନ ଥାନ୍ତେ ଏବଂ ସେ ସମୟାନୁବର୍ତ୍ତିତା ରଖିବାକୁ ଚାହୁଁଥିବାରୁ ତାହା ଠିକ୍ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ସେ ସମୟାନୁବର୍ତ୍ତିତା ରଖିବା ବିଷୟ ଏବଂ ଏପରିକି ତାଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ସମୟ ଠିକ୍ ରଖିବା ପାଇଁ କେତେଦୂର ତତ୍ପରକାର ଥିଲେ ଆମେ ଏଥିରୁ ବୁଝିଲୁଁ ।

ଏହିଠାରେ ମୋର ସର୍ଦ୍ଦାର ବଲ୍ଲଭଭାଇ ପଟେଲ, ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରଲାଲ ବ୍ୟାଙ୍କର, ଶ୍ରୀମତୀ ଅନସୂୟା ବାଈ ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ଯେଉଁଦିନ ସର୍ଦ୍ଦାରଙ୍କ ଗାଁର କରମସାଦ ଘରକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଆମେ ଖାଇଥିଲୁଁ ତାହା ମୋର ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ମନେଅଛି । ସମୟକ୍ରମେ ଏହି ଆଳାପ ପରିଚୟ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଗୁଜୁରାଟ ଗାଁମାନଙ୍କରେ ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ଗସ୍ତକରି ମୁଁ ପାଟନା ଫେରି ଆସିଲି । ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ମୋର ଉପସ୍ଥିତି ଯେବେ ଦରକାର ତାହାହେଲେ ରହିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି ବୋଲି କହିବାରୁ, ମୋର ରହିବା କିଛି ଦରକାର ନାହିଁ ବୋଲି ମୋତେ କୁହାଗଲା ।

କିଛି ସମୟ ପରେ ଖେଡା ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କୃତିତ୍ୱ ସହକାରେ ଶେଷ ହେଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଲର୍ଡ଼ ଚେମ୍ସଫୋର୍ଡ଼ଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଅନୁଯାୟୀ, ଜର୍ମାନ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ସଙ୍କଟଜନକ ଅବସ୍ଥାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବାରୁ, ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ପାଇଁ ଖେଡା ଜିଲ୍ଲା ସାରା ଗସ୍ତ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ ଗରମଦିନେ ଗସ୍ତ କରିବା ଫଳରେ ବେମାର ପଡ଼ିଲେ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଗସ୍ତର ପରିଣତି ସ୍ୱରୂପ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ପାଇଁ ସରକାର ମୋର ସାହାଯ୍ୟ ଚାହିଁଲେ । ଚମ୍ପାରଣରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ରହିବା ଫଳରେ ମୋର ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ମୁଁ ଏ ଦିଗରେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ପାରିବି ବୋଲି ବୋଧହୁଏ ସରକାରଙ୍କ କର୍ମଚାରୀ-ମାନେ ଭାବୁଥିଲେ । ତାହାଛଡ଼ା ବିହାର ଛାତ୍ର ସମ୍ମିଳନୀ ସହିତ ମୋର ସମ୍ପର୍କ ଥିଲା ଏବଂ ପାଟଣା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବିଲ୍‌କୁ ମୁଁ ବିରୋଧ କରୁ-ଥିବାରୁ ବିହାରର ଯୁବ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କ ଉପରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଭାବ ଥିଲା । ତେଣୁ

ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ପାଇଁ ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ କମିଟି ଗଠନ କରାଗଲା ମୋତେ ସଭ୍ୟପଦ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କୁହାଗଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ମଧ୍ୟ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ଥିବାରୁ ମୁଁ ସେହି କମିଟିର ସଭ୍ୟପଦ ଗ୍ରହଣ କଲି । ସେଥିକି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା କଥା ତାହା କରିଥିଲେହେଁ ଯୁବ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସୈନ୍ୟବାହିନୀରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିବାରୁ ମୁଁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରି ପାରି ନ ଥିଲି । ଗାନ୍ଧିଜୀ ମଧ୍ୟ ଆଶାନୁଯାୟୀ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅବସ୍ଥାଚକ୍ରରେ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଯାହା ହେବା ସମ୍ଭବପର ସେ ତାହା କରିଥିଲେ । ଏପରିକି ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ତାଙ୍କର ନିଜ ଜୀବନ ବିପଦଗ୍ରସ୍ତ କରିଥିଲେ । ମୋ ବିଷୟରେ ମୁଁ ତାହା କହି ପାରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ହେଁ ମୋର ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଥିବାରୁ ପୂରା ସମୟ ଦେଇ ପାରି ନ ଥିଲି । ପୂରା ସମୟ ଦେଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରିବା ବିଷୟରେ ମୋର ଯଥେଷ୍ଟ ସନ୍ଦେହ ଅଛି । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ହାତକୁ ନେଉଥିଲେ ତାହାର ସାଫଲ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ନିୟୋଗ କରୁଥିଲେ । ମୋର ସେ ଶକ୍ତି ନ ଥିଲି ବା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାହିଁ । ଫଳଲାଭକୁ ଆଶା ନ ରଖି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପୂରାପୂରି ଲାଗିବାଭଳି ଏକନିଷ୍ଠ ସାଧନା ମୋର କେବେ ନ ଥିଲି ବା ନାହିଁ ।

ଏହି ସମୟକୁ ଭାରତରେ ଶାସନସଂସ୍କାର ସମ୍ପର୍କରେ ମଣ୍ଟେଗୁ-ଚେମସ୍ଫୋର୍ଡ଼ ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ 'ହୋମରୁଲ୍' ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ଦେଶରେ ଜାଗରଣ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ଶାସନ ସଂସ୍କାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ କରିବାଭଳି ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇ ଥିଲା । ଭାରତମନ୍ତ୍ରୀ ମିଷ୍ଟର ମଣ୍ଟେଗୁ ଓ ବଡ଼ଲାଟ ଲର୍ଡ଼ ଚେମସ୍ଫୋର୍ଡ଼ ଦେଶସାରା ବୁଲି ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କରି ସେମାନଙ୍କ ରିପୋର୍ଟ ଦେଇଥିଲେହେଁ ଏହି ରିପୋର୍ଟ ସମ୍ପର୍କରେ ମତଭେଦ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ରିପୋର୍ଟରେ କରାଯାଇଥିବା କେତେକ ସୁପାରିଶ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଥିଲେ

ଏଥି ଯାହା ସୁପାରିଶ କରାଯାଇଛି ସେଥିପାଇଁ କୃତଜ୍ଞତା ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା । ଏହି ରିପୋର୍ଟ ବିଚାର କରିବା ପାଇଁ କଂଗ୍ରେସର ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଅଧିବେଶନ ବମ୍ବେରେ କରିବା ପାଇଁ ଠିକ୍ କରାଗଲା । ଏ ଅଧିବେଶନରେ ସଭାପତି କିଏ ହେବ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପାଇଁ ମିସେସ୍ ଆନିବେଶାନ୍ତ ପାଟନା ଆସିଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କର ବକ୍ତୃତା ଆଗରୁ ଶୁଣିଥିଲେହେଁ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ମୋର ଏହି ହେଲା ତାଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ । ସେ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚନ ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର ମତ ପୁଛିବାରୁ ସଭାପତି ପାଇଁ ମୁଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ କଲି । ମୋର ସୁପାରିଶକୁ ସେ ପସନ୍ଦ ନ କରି ଘରୋଇ କଥାବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମୋତେ କହିଲେ ଯେ "ସେ ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଭଲ ଲୋକ ହୋଇଥିଲେହେଁ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ନୁହନ୍ତି ।" ବୋଧହୁଏ ଶ୍ରୀ ସୟଦ ହାସାନ ଇମାମଙ୍କୁ ସଭାପତି କରିବା ପାଇଁ ସେ ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ମନେ ମନେ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । ସାର୍ ସୟଦ ହୋସେନ୍ ଇମାମ କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟର ଜଜ୍ ହେବା ପୂର୍ବରୁ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନମାନଙ୍କରେ ଯୋଗ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ଓ କଂଗ୍ରେସ ପାଣ୍ଠିକୁ ଚାନ୍ଦା ବରାବର ଦେଉଥିଲେ । ବିଚାରପତି ହିସାବରେ ବିଶେଷତଃ ଫୌଜଦାରୀ ମୋକଦ୍ଦମା ସମ୍ପର୍କରେ ଜଣେ ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ବିଚାରପତି ବୋଲି ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଥିଲା । ୧୯୧୭ ମସିହାରେ ପାଟନା ହାଇକୋର୍ଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ପରେ ସେ ବିଚାରପତି ପଦରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେଇ ପାଟନାରେ ଓକିଲାତି ବ୍ୟବସାୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଏହି ହିସାବରେ ଦେଶରେ ସେ ଜଣେ ଜଣାଶୁଣା ବ୍ୟକ୍ତି ଥିବାରୁ ମିସେସ୍ ବେଶାନ୍ତ ବହୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରି ତାଙ୍କୁ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ଖିବରେ ନିର୍ବାଚିତ କରାଇଥିଲେ ।

ଏଠାରେ ଏହା ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ବିଷୟ ଯେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ନୁହନ୍ତି ବୋଲି ମିସେସ୍ ବେଶାନ୍ତ ଯେତେବେଳେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ମୁଁ ତାହାର ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରତିବାଦ କରିଥିଲେ ହେଁ ତାର କିଛି ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ ଓ ସେ ଯେତେବେଳେ ସାର ସୟଦ ହୋସେନ୍ ଇମାମ୍ଙ୍କ ନାମ କଂଗ୍ରେସ

ସତ୍ୟପନ୍ଥ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତାବର ବିରୋଧ କରି ନାହିଁ । ମୋର ଧାରଣା ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ମିସେସ ବେଶାନ୍ତଙ୍କର ଏହି ମତ ବରାବର ରହିଥିଲା । କାରଣ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେତେବେଳେ ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ କଲେ ସେ ତାଙ୍କର ଚରମ ବିରୋଧ କରି ତାଙ୍କୁ ଅଜ୍ଞ ଜନତାର ପ୍ରତିନିଧି ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ନିନ୍ଦା କରିଥିଲେ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଅତିଶକ୍ତ ବେମାର ଥିବାରୁ ସେ ବମ୍ବେ ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗ ଦେଇ ନ ଥିଲେ । ମୁଁ ଯୋଗଦେଇଥିଲି । ଅଧିବେଶନ ପରେ ପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ମୁଁ ଗଲି ଅହମ୍ମଦାବାଦ । ସେ ସେତେବେଳେ ରହୁଥାନ୍ତି ମର୍ଜାପୁରରେ ଥିବା ଶ୍ରୀ ଆମ୍ବାଲାଲଙ୍କ ଘରେ । ତାଙ୍କୁ ନାଳରକ୍ତ ଝାଡ଼ା ଓ ଜ୍ୱର ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ କୌଣସି ଔଷଧ ବା ଦୁଧ କିମ୍ବା ଦୁଧ ଜାତୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଖାଉ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅତିଶକ୍ତ ଉଦବିଗ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲୁ । କିଛି ନ ଖାଇ କିପରି ସେ ସବଳ ଅଛନ୍ତି ତାହାହିଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ବିସ୍ମିତ କରିଥିଲା । ମୁଁ କିଛିଦିନ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ରହିବି ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲି ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ କିଛି ସମୟ ନିୟମ କରି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବସୁଥିଲି । ତାହାଛଡ଼ା ସହର ଦେଖିବାକୁ ବରାବର ବୁଲି ଯାଉଥିଲି । ଥରେ କେତେକ ଐତିହାସିକ ସ୍ଥାନ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲି ଫେରି ଆସି ଜାଣିଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆଶ୍ରମରେ ରହିବା ପାଇଁ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଗଲି । ମୁଁ ତା ପରଦିନ ଅହମ୍ମଦାବାଦରୁ ଚାଲି ଯିବାପାଇଁ ସ୍ଥିର କରିଥାଏ ।

ସେତେବେଳକୁ ଆଶ୍ରମରେ କେତେକ ଘର ତିଆରି ହୋଇଗଲାଣି । ମୁଁ ଭିତରକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲାବେଳକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଗୋଟିଏ ବଖରାଘରେ ଦଉଡ଼ିଆ ଖଟିଆଉପରେ ଶୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ବଡ଼ ଅସୁସ୍ଥ ବୋଧ କରୁଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀ ଛଗନଲାଲ ଗାନ୍ଧି ମଧ୍ୟ ସେ ଘରକୁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିବାରୁ, ସେ କିଛି ସମୟ ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିବା ପରେ କହିଲେ "ମୋତେ କାଲି ଜର ହୋଇଥିଲେହେଁ ଏଠାକୁ କିଦ୍ କରି ଆସିଲି । ମୋର ରହିବାର ସ୍ଥାନ ମିର୍ଜାପୁରର ସେହି ବିଶାଳ

ଅଟ୍ଟାଳିକା ନ ହୋଇ ଆଶ୍ରମ ହୋଇଥିବାରୁ ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଆଶ୍ରମ ନ ପାଇଛୁ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ମନରେ ଶାନ୍ତି ଆସିଲା ନାହିଁ । ଏଠାକୁ ଆସି ବହୁ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲି, ମୁଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କ'ଣ କରୁଛୁ ? ଗୋଟିଏ କାମ ସାରିବା ପୂର୍ବରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କାମରେ ହାତ ଦେଉଛୁ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ କାମ ଶେଷ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ତୃତୀୟ କାମ ଆରମ୍ଭ କରୁଛୁ । ଏହି ଆଶ୍ରମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲାବେଳେ ବହୁ ଆଶା କରିଥିଲି ଓ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ଏହାକୁ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲି । ଏହାକୁ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ଆଶ୍ରମ କରି ଏହାର ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କୁ ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାନୀୟ କର୍ମୀରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ଆଶା କରିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଆଶ୍ରମ ବିଧିବଦ୍ଧ ଭାବରେ ଆରମ୍ଭ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ତାହାର ବୋଝ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ (ଛଗନଲାଲ) ଉପରେ ପକାଇ ଦେଇ ଗଲି ଚମ୍ପାରଣ । ଏପରିକି ଯେଉଁଦିନ ଆଶ୍ରମ ବିଧିବଦ୍ଧ ଭାବରେ ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହେଲା, ସେ ଦିନ ମୁଁ ଉପସ୍ଥିତ ନ ଥିଲି । ଚମ୍ପାରଣରେ ମଧ୍ୟ କୃଷୀମାନଙ୍କୁ କେତେକ ରିଆତି ମିଳିବା ଦିଗରେ ସରକାରଙ୍କର ହସ୍ତକ୍ଷେପ ଫଳରେ ମୁଁ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ କେବଳ ରିଆତି କଣ ଦରକାର ? ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରହି ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନଧାରଣ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଉନ୍ନତି କରି ସେମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଭୀକ କରିବା ଏବଂ ଶିକ୍ଷା ଶବ୍ଦର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶିକ୍ଷାଦେବା ହେଉଛି ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁଁ କେତେକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲି ଓ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରହିବାକୁ ଚାହିଁଥିଲି । କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ ପ୍ରକୃତ ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ମୋତେ ଖେଡା କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଖେଡାରେ ମଧ୍ୟ କାମ ଅଧାହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଦେଲି ଓ ସୈନ୍ୟସଂଗ୍ରହ କରୁଥିବା କାଳରେ ପଡ଼ିଲି ବେମାର । ଆଉ ଯେ କ'ଣ ହେବ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

"ତାହା ଛଡ଼ା ଅହମ୍ମଦାବାଦ ମିଲ ଶ୍ରମିକଙ୍କ ଭିତରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲି ଏବଂ ତାକୁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟକାମରେ ହାତ ଦେଲି । ମୋର ଜୀବନ

ସାରା କ'ଣ ଏହିପରି ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ କଟିଯିବ ? କାଲି ମୁଁ ସେହି ବିରାଟ ଅଟ୍ଟାଳିକାରେ ଶାନ୍ତି ପାଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ବରଂ ପ୍ରକୃତରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ମୁଁ ସେଠାରେ ରହିବା ଦ୍ୱାରା ଗୋଟାଏ ଦୋଷ କରୁଛି ବୋଲି ବରାବର ମୋର ଧାରଣା ହେଉଥିଲା । ସେଥିଯୋଗୁଁ ଦେହରେ ଜର ଥିଲେ ହେଁ କାଲି ଆଶ୍ରମକୁ ଜିଦ୍ କରି ଆସିଲି । ରାତିଯାକ ଏହିସବୁ କଥା ଭାବିଭାବି କ'ଣ ଯେ ଘଟିବ ମୁଁ ବୁଝି ପାରିଲି ନାହିଁ ।"

ତାଙ୍କର ଭାବାବେଗ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇଗଲା । ଆଖିରୁ ଝର ଝର ଲୁହ ଗଡ଼ିଲା ଏବଂ ପିଲାଙ୍କପରି ପାଟିକରି କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଆମେ ଚୁପ ହୋଇ ବସିଥାଉ । ତାଙ୍କୁ କ'ଣ କହିବାକୁ ହେବ ବା କିପରି ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବାକୁ ହେବ ବୁଝିପାରୁ ନ ଥାଉଁ । କିଛି ସମୟପରେ ସେ ନିଜେ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ହୋଇ କହିଲେ, "ଏହି ଲୁହ ବହିବା ଫଳରେ ମୋର ମନ କେତେକ ପରିମାଣରେ ହାଲୁକା ହୋଇଗଲା । ଭଗବାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଯାହା ଥିବ ତାହାହିଁ ହେବ ।" ସେ ଏହା କହି ଚୁପ୍ ହୋଇଗଲେ ଓ କିଛି ସମୟ ପରେ ଆମ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଅନାଇଁ ଆଶ୍ରମ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପରେ ମୋତେ ପାଟନା ଯିବାକୁ କହିଲେ ।

ମୁଁ ସେହି ଦୃଶ୍ୟ ଭୁଲିପାରି ନାହିଁ । ତାହା ସବୁବେଳେ ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ସତ କହିବାକୁ ଗଲେ ସେ ଅନେକ କାମ ଅଧା କରି ଯାଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ ହେଁ ଅନେକ ବଡ଼ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସବୁ ସେ ଅଧାକରି ଛାଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି ତାହା ସବୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ହେଉଛି ଭାରତୀୟମାନଙ୍କର—ବିଶେଷତଃ ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କର ଅନୁଗାମୀ ବୋଲି ଦାବୀ କରୁଛନ୍ତି ସେହିମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଯଦି ସେମାନେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଅଧା ରଖିଥିବା କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ କରନ୍ତି ତାହା ସେମାନଙ୍କର ଅଯୋଗ୍ୟତା ପ୍ରମାଣିତ କରିବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ହେବ ଘୋର ଦୁର୍ଯୋଗ ।

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଜର୍ମାନ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଥିବା ସମୟରେ ଦେଶରେ ଯୋଡ଼ାଏ ଘଟଣା ଘଟିଥିଲା ଯାହାକି ଭାରତର ଇତିହାସ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ମଣ୍ଟେଗ୍ୟୁ-ଚେମସ ଫୋର୍ଡ଼ ଶାସନ ସଂସ୍କାର । ଆମ ନେତାଙ୍କ ଭିତରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ତଜ୍ଜନିତ ମତ ଭେଦ ସଂପର୍କରେ ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି । ଅନ୍ୟଟି ହେଉଛି ରାଓଲେଟ କମିସନ୍ । ଏହି କମିସନର ଚେୟାରମ୍ୟାନ ବିଚାରପତି ରାଓଲେଟ ହୋଇ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ନାମ ଅନୁସାରେ ଏହାକୁ ରାଓଲେଟ କମିସନ ବୋଲି କୁହା ଯାଉଥିଲା । ଦେଶର ବୈପ୍ଳବିକ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ଓ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭାବରୁ ରାଜ-ସରକାରଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଉପାୟ ସୁପାରିଶ କରିବାକୁ ଉକ୍ତ କମିସନ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । କମିଶନ ଯେଉଁ ରିପୋର୍ଟ ଦେଇଥିଲେ ସେଥିରେ କେବଳ ଉକ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ଇତିହାସ ଦିଆ ନ ଯାଇ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଥିବା ସମୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଭାରତବର୍ଷ ତଥା ବିଦେଶରେ ଉକ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟସବୁ କରୁଥିଲେ ସେ ସଂପର୍କରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଥିଲା । କମିସନ ଏଭଳି ସବୁ ସୁପାରିଶ୍ କରିଥିଲେ, ଯାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଲେ ବିପ୍ଳବୀମାନେ ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆଉ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକରି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ସବୁ ଦେଶରେ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷର ଲୋକେ ଦେଶ ଭିତରେ ଯେପରି କୌଣସି ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରି ନ ପାରିବେ ସେଥି ପାଇଁ ଆଇନ୍ କରାଯାଏ । ଏହି ଆଇନ ବଳରେ ସନ୍ଦେହରେ କୌଣସି ଲୋକଙ୍କୁ ଆଇନ ଅଦାଲତ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ନ କରି ଗିରଫ କରି ଅଟକ ରଖିବାକୁ ଏବଂ ଲୋକଙ୍କର ଘର ଓ ସମ୍ପତ୍ତି ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଦଖଲ କରିବାକୁ ସରକାରଙ୍କୁ କ୍ଷମତା ଦିଆଯାଏ । ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଉଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଲୋକେ ଉକ୍ତ ଆଇନକୁ ମାନନ୍ତି । ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଜାତୀୟ

ସରକାର ଥାଏ, ଏ ଭଳି ଚରମ କ୍ଷମତାସବୁ କେବଳ ଜାତୀୟ ଆବଶ୍ୟକତ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଏଭଳି ସବୁ କ୍ଷମତା ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଦେଶରେ ଜାତୀୟ ସରକାର ନ ଥିବା ଏହି କ୍ଷମତାର ଅପବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିଲା । ଲୋକଙ୍କୁ ଭୟଭୀତ କରି ଯୁଦ୍ଧ ଚାନ୍ଦା ଆଦାୟ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବେଆଇନ ଭାବରେ ଏହି କ୍ଷମତା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଇ ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଇନରେ ଯେଉଁ ଅଧିକାର ନ ଥିଲା ତାହା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଅତ୍ୟାଚାର ମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରାଯାଉଥିଲା । ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ ଦେଶସାରା ବିଶେଷତଃ ପଞ୍ଜାବରେ ଯେଉଁଠାରେ କି କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଓ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ସାର ମିଚେଲ ଓଡ଼ାୟର ଲାଟ ଥିଲେ, ସେଠାରେ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ।

ରାଓଲାଟ୍ କମିଶନଙ୍କ ସୁପାରିଶ ଗୁଡ଼ିକ ଏଭଳି ହୋଇଥିଲା— ଯାହାକି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଗଲେ ଯୁଦ୍ଧକାଳୀନ ଭାରତ-ରକ୍ଷା-ଆଇନର ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଆପତ୍ତିଜନକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥାୟୀ ଆଇନରେ ପରିଣତ ହୋଇଯିବ । ଏହିଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ ରାଓଲାଟ କମିଶନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇ ଥିଲେ ହେଁ ଯୁଦ୍ଧପରେ କମିଶନଙ୍କ ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । କମିଶନଙ୍କ ରିପୋର୍ଟରେ କରାଯାଇ ଥିବା ସୁପାରିଶ୍ ଗୁଡ଼ିକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସରକାର ବିଲ୍ ତିଆରି କରି କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ । ସେ ସମୟରେ ସରକାର ଗୋଟିଏ ଦୋପାଖିଆ ନୀତି ଧରିଥିଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ମାନେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦାବୀ କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ଶାସନ ସଂସ୍କାର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଯେଉଁ ମାନେ ଗୋଳମାଳ କରିବାର ଆଶଙ୍କା କରାଯାଉ ଥିଲା, ସେମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମାନ କରାଯାଉ ଥିଲା । ଏହି ନୀତି ଅନୁଯାୟୀ ଶାସନ ସଂସ୍କାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରାଓଲାଟ ବିଲ୍ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା ଏବଂ ଦେଶରେ ଉଭୟ ନୀତି ଏକ ସମୟରେ

ମୂଲ୍ୟ କରାଯାଇଥିଲା । ଶାସନ ସଂସ୍କାର ସମ୍ପର୍କରେ ଦେଶରେ ମତଭେଦ ଥିଲେହେଁ ରଓଲଟ କମିସନଙ୍କ ସୁପାରିଶକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ପାଇଁ ଆଗତ କରାଯାଇଥିବା ଦୁଇଟି "କଳା ଆଇନ୍" ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ମତଭେଦ ଦେଶରେ ନ ଥିଲା । ଅର୍ଥାତ୍ ଉକ୍ତ ଆଇନ ଦୁଇଟିକୁ ଲୋକେ "କଳା ଆଇନ୍" ବୋଲି ନାମ ଦେଇଥିଲେ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜର ଲୋକେ ଚରମ ପନ୍ଥୀ ଓ ବିପ୍ଳବୀ ସମସ୍ତେ ଉକ୍ତ ଦୁଇଟି ବିଲ୍‌କୁ ଏକାଭଳି ବିରୋଧ କରୁଥିଲେ ।

ସେତେବେଳର କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ଅଧିକାଂଶ ସଭ୍ୟ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଓ ସରକାର ମନୋନୀତ ସଭ୍ୟ ହୋଇଥିବାରୁ ଖୁବ୍ କମ୍ ନିର୍ବାଚିତ ଲୋକପ୍ରତିନିଧି ସଭ୍ୟ ଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିର୍ବାଚିତ ସଭ୍ୟ ବିଲ୍ ଦୁଇଟିକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ଘୋର ବିରୋଧ କରିଥିଲେ । ଦେଶସାରା ଗୋଟିଏ ସମବେତ ଧ୍ୱନି ହେଲା ଯେ ସରକାରଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଜିତାଇଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପୁରସ୍କାର ସ୍ୱରୂପ ଏହି ଦୁଇଟି "କଳା ଆଇନ" ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଯାଇଛି । ଏହି ପ୍ରଚୁର ପ୍ରତିବାଦ ସତ୍ତ୍ୱେ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ନ ପଡ଼ି ଏହା ଆଇନ୍‌ରେ ପରିଣତ ହେବା ନିଶ୍ଚିତ ବୋଲି ଜଣାଗଲା । ନିକଟରେ ରୋଗମୁକ୍ତ କରି ମହାତ୍ମାଜୀ ଏଥିରେ ଅତିଶୟ ମର୍ମାହତ ହୋଇ ଆଇନର ଚରମ ପ୍ରତିବାଦ କଲେ । ଅନ୍ୟମାନେ ପ୍ରତିବାଦ କରିଥିଲେ କିମ୍ବା ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିବାଦକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ ଆଉ କିଛି ଚିନ୍ତା କଲେ ନାହିଁ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପ୍ରତିବାଦ କେହି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଜୀ ତ ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସିବା ଲୋକ ନୁହନ୍ତି । ସେ ଆଇନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦ କରିବା ପାଇଁ ସମଗ୍ର ଦେଶରେ ସାଧାରଣ ସଭାମାନ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ । ଏହା ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ସଭା ବିହାରରେ ବିଶେଷତଃ ପାଟନାରେ କରାଯାଇଥିଲା । ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ଉକ୍ତ ସଭାମାନଙ୍କରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ବିହାରରେ ଏତେବଡ଼ ସଭା ହେବାର କେବେ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ

ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଜୀବନ ଦେଖା ଦେଲା ଏବଂ ଏକ ନୂତନ ପ୍ରବାହ ଖେଳିଗଲା ।

ଯେତେବେଳେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଦେଖିଲେ, ସରକାର ଉକ୍ତ ଆଇନ କରିବା ବିଷୟରେ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ, ସେତେବେଳେ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ ଯେ ଆଇନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ମାନିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞାପତ୍ର ଦସ୍ତଖତ କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ପାଟନାରେ ରହୁଥିବାରୁ ବିହାରର ପ୍ରତିଜ୍ଞାପତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ସଂଗ୍ରହ କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ମୋ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ଚମ୍ପାରଣରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଯେଉଁ ସହକର୍ମୀମାନେ ଥିଲେ ସେମାନେ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ଯେ ପ୍ରତିଜ୍ଞାପତ୍ର ଦସ୍ତଖତ କଲେ ଏ ବିଷୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଭାରତକୁ ଫେରିବା ପରେ ଦେଶ ଆଗରେ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା ଏହା ହେଲା ପ୍ରଥମ । ଯେଉଁ କଳା ଆଇନ ଦୁଇଟି ହୋଇଥିଲା ତାହା ଏପରି ଗୋଳମାଳିଆ ଥିଲା ଯେ ତାକୁ ଅମାନ୍ୟ କରିବା ମଧ୍ୟ କଷ୍ଟକର । ତେଣୁ ଏହି ଅସୁବିଧା ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପତ୍ର ତିଆରି କରି ଗୋଟିଏ ସର୍ତ୍ତ ରଖିଲେ ଯେ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସେହି ପ୍ରତିଜ୍ଞାପତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବ ସେ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ସଭା ନାମରେ ଗଠିତ ହୋଇଥିବା କମିଟି, ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ, ସେହି ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କରିବେ ।

ଦେଶ ସାରା ପ୍ରବଳ ଉତ୍ସାହ ଖେଳିଗଲା । ଦେଶରେ ଏପରି ଅନେକ ଲୋକ ଥିଲେ ଯେଉଁମାନେ କି କଳା ଆଇନଗୁଡ଼ିକୁ ତୀବ୍ର ବିରୋଧ କରୁଥିଲେହେଁ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ସପକ୍ଷରେ ନ ଥିଲେ । ଏଥିରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ ଦେଶରେ ଯେଉଁମାନେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜନୀତିରେ ସକ୍ରିୟ

ଅଂଶ ନେଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ପଦ୍ଧତି ଏବଂ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟପଦ୍ଧତି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ମୌଳିକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଅଛି । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦେଶ ଆଗରେ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା ପରେ ମଣ୍ଟେଗୁ-ଚେମସ୍ ଫୋର୍ଡ଼ ଶାସନସଂସ୍କାର ସମ୍ପର୍କରେ କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ମତଭେଦ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା, ତାହା ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ତୀବ୍ର ଆକାର ଧାରଣ କଲା । କିନ୍ତୁ ବିହାରରେ ଶ୍ରୀ ହାସନ୍ ଇମାମଙ୍କ ପରି ଲୋକ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଶପଥ ପତ୍ର ଦସ୍ତଖତ କରିଥିବାରୁ ସେ ମତଭେଦର କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ବିହାରରେ ଦେଖାଯାଇ ନ ଥିଲା ।

ଲୋକଙ୍କର ଚିତ୍ତଶୁଦ୍ଧି ପାଇଁ ଓ ଅହିଂସା ଉପରେ ଜୋର ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦିନେ ଦେଶସାରା ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟଧନ୍ଦା ବନ୍ଦକରି ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରି ଏହି ବିଲ୍ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାଇବା ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନ ଠିକ୍ କଲେ । ତାହା ଛଡ଼ା ସେହିଦିନ ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ଅନୁଯାୟୀ ବିଭିନ୍ନ ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ପାଇଁ ଲୋକଙ୍କୁ ନିବେଦନ କରିଥିଲେ । ଖବର କାଗଜରେ ଏହି ତାରିଖ ବାହାରିବାରେ ଗୋଲମାଲ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହି ଦିନ ଦୁଇଥର ଲୋକେ ପାଳିଲେ । କେତେକ ଜାଗାରେ ଲୋକେ ଏହି ଦିବସକୁ ଏକ ସପ୍ତାହ ପୂର୍ବରୁ ଓ ଆଉ କେତେକ ଜାଗାରେ ଏକ ସପ୍ତାହ ପରେ ପାଳନ କରିଥିଲେ ।

ଦେଶରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ବାର୍ତ୍ତା ନୂତନଭାବରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନ ଖବର କାଗଜରେ ବିବୃତି ପ୍ରକାଶ ଓ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ୍ କରିବାରେହିଁ ଥିଲା ସୀମାବଦ୍ଧ । ଅବଶ୍ୟ ଏହା ସତ୍ୟ ଯେ, ବଙ୍ଗବିଚ୍ଛେଦ ବିରୋଧୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ ବିଲାତି ଜିନିଷ ବର୍ଜନ ଓ ସ୍ୱଦେଶୀ ଜିନିସ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଦେଶରେ ପ୍ରଚାର କରାଯାଇଥିଲେହେଁ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବାରୁ ବଙ୍ଗବିଚ୍ଛେଦ ପ୍ରଶ୍ନର ସମାଧାନପରେ ତାହା ଉଭେଇ ଯାଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯେଉଁ କେତେକ ଉଗ୍ର ମତବାଦର ଲୋକ ଥିଲେ, ସେମାନେ ଆନ୍ଦୋଳନ ପରେ ବିପ୍ଳବ

ସଂଗଠନରେ ଯୋଗ ଦେଇ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଭାରତୀୟ ଓ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଜୀବନରେ ମାରିଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ପାଇଁ ସେମାନେ ବୋମା ତିଆରି କଲେ ଓ ବନ୍ଧୁକ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଯାହା ପାଇଲେ ସଂଗ୍ରହ କଲେ । କେତେକ ଲୋକ ଗୁପ୍ତରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ବିପ୍ଳବୀମାନେ ବହୁଧରଣର ଡକେଇତି କରି ସେମାନଙ୍କର ପାଣ୍ଠି ସଂଗ୍ରହ କଲେ । ଦଳର ସଭ୍ୟହେଲେ ସାଧାରଣତଃ ଯୁବକ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ । 'ଗୁପ୍ତରେ କାର୍ଯ୍ୟକରିବା' ଦଳର ନୀତି ହୋଇଥିବାରୁ ସଭ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉ ନଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ସେମାନେ ତାଙ୍କର ଜୀବନକୁ ପାଣି ଛଡ଼ାଇ ଦେଇ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇବାକୁ ବଦ୍ଧପରିକର ହୋଇଥିଲେ । ବହୁ ଲୋକ ଗିରଫ ହୋଇ ଦଣ୍ଡ ପାଇଲେ ଓ ବହୁତ ଲୋକ ଫାଶୀ ପାଇଲେ । ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ଯାବଜ୍ଜୀବନ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତର ଓ ବହୁ ବର୍ଷ ଧରି ଜେଲଦଣ୍ଡ ଦିଆଗଲା ।

ଉକ୍ତ ଦଳର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଦୁର୍ବଳତା ଥିଲା ଯେ ପୋଲିସ ଯେତେବେଳେ କାହାରିକୁ ଗିରଫ କରି ବିଚାର ପାଇଁ କୋର୍ଟରେ ହାଜର କରୁଥିଲେ ସେତେବେଳେ ସେହି ଦଳର କେତେକ ଲୋକ ପୋଲିସର ହସ୍ତଗତ ହୋଇ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଉଥିଲେ । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ମୋକଦ୍ଦମାମାନ ଲଢ଼ି ଆସାମୀମାନଙ୍କୁ ଖଲାସ କରେଇବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉଥିଲା ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦେଶ ଆଗରେ ରଖିଥିବା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ ଥିଲା । ମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ରଖାଗଲା, ଯେଉଁଥିରେ କି ଶତ୍ରୁର ଅନିଷ୍ଟ କରିବା ଭଳି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଥିଲା ବା ଗୁପ୍ତରେ ଲୁକାୟିତ ଭାବରେ କରିବାର କିଛି ନ ଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ

ଖୋଲଖୋଲ ଭାବରେ କରାଯାଉଥିଲା ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟ ଫଳରେ ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡ ଦାନ କରାଯାଉଥିଲା ଲୋକେ ଆନନ୍ଦରେ ତାହା ବରଣ କରୁଥିଲେ । ରାଓଲାଟ ଆଇନ ବିରୁଦ୍ଧରେ କରାଯାଇଥିବା ସଭାମାନଙ୍କରେ ଯେତେ ଲୋକ ହେଉଥିଲେ ଏବଂ ଦେଶ ସାରା ଯେଉଁଭଳି ଆଗ୍ରହ ଓ ଉତ୍ସାହ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା, ପୂର୍ବେ ସେଭଳି କୌଣସି ସଭାରେ ଏତେ ଲୋକ ସମାବେଶ ହେଉ ନ ଥିଲେ ବା ଏପରି ଉତ୍ସାହ ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଏପରି କି ଯେଉଁମାନେ ଦେଶରେ ପୂର୍ବରୁ କରାଯାଉଥିବା ରାଜନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ ଓ ବୃଥା ବିବେଚନା କରି ପସନ୍ଦ କରୁ ନ ଥିଲେ ଓ ବୈପ୍ଲବିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ମଧ୍ୟ ପସନ୍ଦ କରୁ ନ ଥିଲେ, ସେମାନେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅତିମାତ୍ରାରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଥିଲେ । ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଅସ୍ତ୍ର ଦେଲେ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଭାବିଲେ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚମ୍ପାରଣ ଛାଡ଼ିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ବିହାର ସଙ୍ଗେ ସମ୍ପର୍କ ରଖିଥିଲେ ଓ ସେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଠିକ୍ କରିବେ ପ୍ରଦେଶରେ ଲୋକେ ତାହା ବିନା ଦ୍ୱିଧାରେ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ବୋଲି ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କିପରି ଆକାର ଧାରଣ କରିବ ଏବଂ କେବେ ଆରମ୍ଭ ହେବ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଆମର ସ୍ପଷ୍ଟ ଧାରଣା ନ ଥିଲେହେଁ ଆମେ ଆମ ଦାୟିତ୍ୱ ପ୍ରତି ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ସଜାଗ ଥାଇ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ହାତକୁ ନେଇଥିଲୁଁ । ଅପ୍ରେଲ ୬ ତାରିଖରେ ଯେଉଁ ହରତାଳ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ପରେ ଯେଉଁ ସାଧାରଣ ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଥିଲା, ତାହା ବିହାରରେ ଯେପରି ହୋଇଥିଲା ପୂର୍ବରୁ କେବେ ସେପରି ହୋଇ ନ ଥିଲା । ହରତାଳ ପାଟନାରେ କେବଳ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ନ ହୋଇ ବିହାରର ଅନ୍ୟ ସହର ଓ ଏପରି କି ଗାଁମାନଙ୍କରେ ପୂରା ଆଗ୍ରହର ସହିତ ପାଳନ କରାଯାଇଥିଲା । ଗୋଟିଏ ବି ଦୋକାନ ଖୋଲି ନ ଥିଲା ବା ରାସ୍ତାରେ ଭଡ଼ା ଗାଡ଼ି ଖଣ୍ଡିଏ ମିଳିବା ସମ୍ଭବ ନ ହୋଇଥିଲା । ସହରର ହିନ୍ଦୁ ସାଧାରଣଙ୍କ ପାଇଁ ଏହି ଦିବସ ଗୋଟିଏ ପୁଣ୍ୟ ଦିବସରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା । ଲୋକେ ଗଙ୍ଗାରେ ସ୍ନାନ କରି ଦେବ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ

ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲେ ଓ ମୁସଲମାନମାନେ ମସ୍‌ଜିଦ୍‌ରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଅପରବେଳା ଅଢ଼େଇ ମାଇଲ ବ୍ୟାପୀ ଗୋଟିଏ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ବାହାରିଥିଲା । ଉକ୍ତ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଯାଇଥିବା ଲୋକେ ଖାଲି ଗୋଡ଼ରେ ଏବଂ ବିନା ଛତାରେ ଚାଲି ଚାଲି ଯାଉଥିଲେ । ପାଟନା କଲରେ ସାଧାରଣ ସଭା ହେଲା । ସଭରେ ଏତେ ଲୋକ ହେଲେ ଯେ କଲାରେ ଜାଗା ନ ହେବାରୁ କେତେକଙ୍କୁ ନଈ ବନ୍ଧରେ ଠିଆ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏଭଳି ସଭା ପାଟନାରେ ପୂର୍ବରୁ କେବେ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଚମ୍ପାରଣରେ କରୁଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରର ଲୋକଙ୍କୁ ବିଶେଷତଃ ଉତ୍ତର ବିହାରରେ ଭଲ ରକମ ଜଣାଥିବାରୁ ଅପ୍ରେଲ ୬ ତାରିଖ ଦିନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗାଁର ଲୋକେ କାମ ଧନ୍ଦା ପୁରାପୁରି ବନ୍ଦ କରି ହରତାଲ ପାଳନ କରିଥିଲେ । ଏପରି କି କୌଣସି ଗାଡ଼ିରେ ବା ଲଙ୍ଗଳରେ ବଳଦ ଯୋଚା ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଲୋକେ ଚବିଶଘଣ୍ଟିଆ ସାଧାରଣ ସଭା କରି ଦିନସାରା ଉପବାସ ପାଳନ କରିଥିଲେ । ଆମେ ଏହିସବୁ ଖବର ପାଇ ଆଗ୍ରହ ସହକାରେ ଏହା ପରେ କଅଣ କାର୍ଯ୍ୟପନ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଲୁଁ ।

ଏହା ଭିତରେ ଦିଲ୍ଲୀରେ କେତେ ଘଟଣା ଘଟିଥିବାର ଖବର ପାଇ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଅହମଦାବାଦରୁ ଦିଲ୍ଲୀ ଗଲେ । ଦିଲ୍ଲୀରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଦିଲ୍ଲୀ ପାଖ ଷ୍ଟେସନରୁ ତାଙ୍କୁ ଗିରଫ କରି ଗୋଟିଏ ଅଜଣା ସ୍ଥାନକୁ ନିଆଗଲା ଉକ୍ତ ଜାଗା ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଜଣାଇ ଦିଆଯାଇ ନ ଥିଲା । ଏପରି କି ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଥିବା ଶ୍ରୀ ମହାଦେବ ଦେଶାଇଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଜଣାଇ ଦିଆଯାଇ ନ ଥିଲା । ସେ ସେଠାରୁ ବମ୍ବେ ଗଲେ ଓ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ଗିରଫ ଖବର ବମ୍ବେରେ ପ୍ରକାଶ କରି ଭବିଷ୍ୟତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରି ମୋତେ ବମ୍ବେ ଯିବାକୁ ତାର କଲେ । ମୁଁ ତାର ପାଇବା ମାତ୍ରେ ବମ୍ବେ ଗଲି ।

ରେଲରେ ବମ୍ବେ ଯାଉଥିବା ବାଟରେ ନାନା ଜାଗାରେ ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବାର ଖବରକାଗଜରୁ ଜାଣିଲି । ପାଟନାରୁ ବମ୍ବେ ରେଲରେ ଦୁଇଦିନର ବାଟ । ମୁଁ ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମ ଲାଗିବା ପରଦିନ ଖବର ପାଇଥିଲି । ବମ୍ବେରେ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ପ୍ରାୟ ତିନି ଚାରିଦିନ ହେବ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମ ଲାଗି ଯାଇଥାଏ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ବମ୍ବେ ଅଣାଯାଇ ସେଠାରେ ଖଲାସ କରି ଦିଆଯାଇଛି ବୋଲି ବମ୍ବେରେ ପହଞ୍ଚି ଖବର ପାଇଲି । ତାଙ୍କ ଗିରଫ ଖବର ମିଳିବା ପରେ ବମ୍ବେରେ ମଧ୍ୟ ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲେହେଁ ସେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଶାନ୍ତି ପଡ଼ିଯାଇଥିଲା ।

ଅହମଦାବାଦରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଥିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବମ୍ବେରୁ ଅହମ୍ମଦାବାଦ ଚାଲିଗଲେ । ମୋର ବମ୍ବେରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ନ ଥିବାରୁ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ଗାଡ଼ିରେ ଅହମ୍ମଦାବାଦ ଚାଲିଗଲି । ଅହମ୍ମଦାବାଦରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିବା ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ରାଜ ସରକାର ଏହା ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ ତାହାସବୁ ସେହିପରି ଚାଲୁ ରହିଥିଲା । ପୋଲିସ ଓ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ଲୋକେ ସହରର ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ପହରା ଦେଉଥାନ୍ତି । ମୋତେ ଷ୍ଟେସନରୁ ଆଶ୍ରମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଟାଙ୍ଗା ଠିକ୍ କରି ଦେବାରେ ଗୁପ୍ତ ପୋଲିସ ବିଭାଗର ଜଣେ ଲୋକ ସାହାଯ୍ୟ କରିନଥିଲେ, ହୁଏତ ଆଶ୍ରମରେ ପହଞ୍ଚିବାରେ ମୋର ଯଥେଷ୍ଟ ଅସୁବିଧା ହୋଇଥାନ୍ତା । ଆଶ୍ରମକୁ ଯାଇ ଦେଖେ ଯେ ସହରର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ବୁଝାଇ ଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ପଠାଇବାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବ୍ୟସ୍ତ ଅଛନ୍ତି । ସହରର ବହୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି ପ୍ରଚାର କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଯଥେଷ୍ଟ ଥିଲା । ଅବସ୍ଥା କେତେକ ପରିମାଣରେ ଉନ୍ନତ ହେବା ପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ

ବମ୍ବେ ଗଲେ ଓ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସହିତ ଏକା ଡବାରେ ଗଲି । ସେଦିନ ରାତିଯାକ ଗାନ୍ଧିଜୀ ରେଲରେ ନ ଶୋଇ କ'ଣ ଲେଖୁଥାନ୍ତି । ଖୁବ୍ ଭୋରରୁ ଲେଖୁଥିବା ବିଷୟ ମୋତେ ପଢ଼ିବାକୁ ଦେବାରୁ ଜାଣିଲି ଯେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ଏହି ଲେଖାରେ ଘୋଷଣା କରାଯାଇଛି । ଦିଲ୍ଲୀ, ବମ୍ବେ, ଅହମ୍ମଦାବାଦ, ପଞ୍ଜାବ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ଦଙ୍ଗା-ହାଙ୍ଗାମ ଫଳରେ ସେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ମର୍ମାହତ ହୋଇଥିଲେ । ଦେଶ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଠିକ୍ ରୂପେ ବୁଝିନାହିଁ ବୋଲି ସେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାରୁ ଏହାର ଏକମାତ୍ର ପନ୍ଥା ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ବନ୍ଦ କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ସେ ଏହି ଘୋଷଣାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କ ଅହିଂସା ନୀତିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ ବୁଝି ନଥିଲେ ସେମାନେ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ସମାଲୋଚନା କରି ନିନ୍ଦା କରିଥିଲେ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇ ନ ଥିଲା ବା କିପରି କରିବାକୁ ହେବ ତାହା ଠିକ୍ କରାଯାଇ ନଥିଲା । ଏପରିକି ଯେଉଁମାନେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବେ ବୋଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞାପତ୍ର ଦସ୍ତଖତ କରିଥିଲେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କେବେ ଓ କିପରି କରିବାକୁ ହେବ ଜାଣି ନ ଥିଲେ । ଆନ୍ଦୋଳନ ବନ୍ଦ କରାଗଲା ବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଯିବାରୁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ ନ ହୋଇ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।

ଏହା ଭିତରେ ଜାଲିଆନା ବାଗ୍‌ଠାରେ ଜେନେରାଲ ଡ଼ାୟାରଙ୍କ ଆଦେଶରେ କରାଯାଇଥିବା ଗୁଳିଗୁଳନା ଯୋଗୁଁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁରୁଷ ଓ ପିଲାଙ୍କୁ ମାରିଦିଆଯାଇଥିଲା ଓ ତାହା ପରେ ପରେ ପଞ୍ଜାବରେ ଅକଥନୀୟ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯାଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ସମ୍ବାଦ ବହୁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳ ଲୋକଙ୍କୁ ଯେପରି ଜଣାଇ ଦିଆ ନଯାଏ ସେଥିପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥାମାନ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହି ଅତ୍ୟାଚାରର କାହାଣୀ ଦେଶର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ଜାଣିବା ଫଳରେ ଦେଶସାରା ଅସନ୍ତୋଷ ଏବଂ ବିକ୍ଷୋଭତାର ଢେଉ ଖେଳିଗଲା । ସ୍ୱରାଜ ପାଇଁ ଆସନ୍ନ ଦେଶ ବ୍ୟାପୀ

ଆନ୍ଦୋଳନର ମୂଳଦୁଆ ଏହାଦ୍ୱାରା ପଡ଼ିଲା ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କର ଖିଲାପତ୍ ପ୍ରତି ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା ମିତ୍ର ଓ ଖିଲାପତମାନଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପୂରଣ ନକରିବା ଫଳରେ ଭାରତୀୟ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଜାଗରଣ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା । ଯେତେବେଳେ ସରକାର ପଞ୍ଜାବରେ ଘଟିଥିବା ଦୁର୍ଘଟଣା ସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ହଣ୍ଟର କମିସନ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ, ସେଥିରେ କଂଗ୍ରେସକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସଂପୃକ୍ତ ନକରିବା ଫଳରେ କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରୁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ସଭ୍ୟ ଥାଇ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅନୁସନ୍ଧାନ କମିଟି ନିଯୁକ୍ତ କରିଗଲା । ଜାଲିଆନାବାଗ୍ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅତ୍ୟାଚାରର ବିଶଦ ବିବରଣୀ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ପରେ ଲୋକଙ୍କର ସରକାର-ବିରୋଧୀଭାବ ଚରମ ସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ପାଟନାରେ ଥିବାରୁ ଏହି ଅନୁସନ୍ଧାନ କମିଟି ସମ୍ପର୍କୀୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ କୌଣସି ଅଂଶ ନେଇ ନ ଥିଲି ।

'ଖିଲାପତ କମିଟି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଗ୍ରହଣ କରି ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ଅସହଯୋଗ କରିବାକୁ ସ୍ଥିରକଲେ । ହଣ୍ଟର କମିସନ ଓ କଂଗ୍ରେସ ଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ କମିଟି, ଉଭୟ କମିଟିର ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକଙ୍କର ତିକ୍ତତା ଦୂର କରିବା ଦିଗରେ ସରକାର କିଛି କଲେ ନାହିଁ । ତା ଫଳରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା କଂଗ୍ରେସ କ'ଣ କରିବ ? ପଞ୍ଜାବ ଅତ୍ୟାଚାର ପ୍ରତିକାର ସ୍ୱରୂପ କିଛି କରାଯାଇ ନ ଥିବାରୁ କଂଗ୍ରେସ ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଇ ନଥିବାରୁ ଖିଲାପତ୍ କମିଟି ଉଭୟେ ସରକାରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ କରି ଏକ ସଙ୍ଗେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଦେଖାଦେଲା ଅସହଯୋଗ ପ୍ରସ୍ତାବ । ଉଭୟ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଗୋଟିଏ ବୈଠକ ବନାରସଠାରେ କରାଯାଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ବୈଠକରେ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ବିଚାର ପାଇଁ '୧୨୦ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ କଲିକତାଠାରେ କଂଗ୍ରେସର ଗୋଟିଏ

ବିଶେଷ ଅଧିବେଶନ ବସିବା ପାଇଁ
ନିକଟରେ ବିଦେଶରୁ ଫେରିଥିବା ନ
ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ କରାଗଲା ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥିବା ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଗ୍ରହିପ୍ରକାର ଅସହଯୋଗ କରିବାକୁ କୁହାଯାଇଥିଲା :—

(୧) ସରକାରଙ୍କଠାରୁ କୌଣସି ପଦବୀ ଗ୍ରହଣ ନକରିବା ଓ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥିବା ପଦବୀ ଫେରସ୍ତ ଦେବା ।

(୨) ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ନିର୍ବାଚନ ବର୍ଜନ କରିବା ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି ଲୋକ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଭ୍ୟ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ନ ହେବା ବା କେହି ଭୋଟ ନ ଦେବା ।

(୩) ସରକାରୀ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଓ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ଥିବା ବା ସରକାରଙ୍କ ମଞ୍ଜୁର ପ୍ରାପ୍ତ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ବର୍ଜନ, ଅର୍ଥାତ୍ କେହି ଉକ୍ତ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ପଢ଼ିବେ ନାହିଁ ବା ପଢ଼ିବାକୁ ପିଲାଙ୍କୁ ପଠାଇବେ ନାହିଁ ।

(୪) ଆଇନ୍ ଅଦାଲତ ବର୍ଜନ ଅର୍ଥାତ୍ କେହି ଆଇନ୍ ଅଦାଲତରେ ମୋକଦ୍ଦମା କରିବେ ନାହିଁ ବା ଓକିଲ ହିସାବରେ ଓକିଲାତି ବ୍ୟବସାୟ କରିବେ ନାହିଁ । ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଥିବା କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏହି ଗ୍ରହିଟି ହେଉଛି ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ । ଏହା ସାଙ୍ଗକୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଗଠନ ମୂଳକ ଅଂଶ ହେଉଛି :—ବିଦେଶୀ ବସ୍ତ୍ର ବର୍ଜନ, ସୂତାକଟା ଓ ଲୁଗାବୁଣାର ପୁନରୁତ୍ଥାନ ତଥା ପ୍ରଚାର, ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଚାର ଏବଂ ପଞ୍ଚାୟତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କାର୍ଯ୍ୟମାନ ମଧ୍ୟ ଏହା ସହିତ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହି ସମଗ୍ର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଦେଶସାରା ସମସ୍ତେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଏହି ସମୟକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ "ୟଙ୍ଗ ଇଣ୍ଡିଆ"ର ସମ୍ପାଦକତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରି ଉକ୍ତ କାଗଜ ଜରିଆରେ ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ତାଙ୍କ ମତାମତ ଦେଶକୁ

ଜଣାଉଥିଲେ । ମୁଁ ଦୂରରେ ଥାଇ ଏହା ସବୁ ଦେଖୁଥାଏଁ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ମୋର କେବଳ କଂଗ୍ରେସ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ହେଉଥିବା ସଭା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଭରେ ଦେଖା ହେଉଥାଏ । ତାଙ୍କ ମତ "ୟଙ୍ଗ ଇଣ୍ଡିଆ"ରୁ ମୁଁ ବରାବର ଜାଣିବାକୁ ପାଉଥିବାରୁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବାର ବା କୌଣସି ଚିଠିପତ୍ର ଲେଖିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭବ କରୁ ନ ଥିଲି । କାର୍ଯ୍ୟ ସମୟ ଆସିଲେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ବିହାରର ଲୋକେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବେ ବୋଲି ତାଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ଥିବାରୁ ସେ ମଧ୍ୟ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ କୌଣସି ଆଲୋଚନା ବା କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ବୋଧ କରୁ ନ ଥିଲେ ।

ସେ ସମୟରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଯୋଗୁଁ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ରଖି ପାରି ନ ଥିଲି । '୧୬୦ ମସିହାର ଆରମ୍ଭରୁ ଓକିଲ ହିସାବରେ ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହରୁଙ୍କ ସହକାରୀ ଭାବରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ମୁଁ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଥିଲି । ଅପର ପକ୍ଷରେ ଓକିଲ ଥିଲେ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସ । ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହେବାପରେ ମୁଁ ଦୁଇଟି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବି ବୋଲି ଠିକ୍ କରିଥାଏ । ଓକିଲାତି ବ୍ୟବସାୟ ଛାଡ଼ିଦେବି ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଭ୍ୟପାଇଁ ହେଉଥିବା ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବାପାଇଁ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୋର ପ୍ରାର୍ଥୀତ୍ୱ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେବି । ସେ ବର୍ଷ ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ନିର୍ବାଚନ ହେବାର ଥାଏ । ମୋର ଚମ୍ପାରଣର କୃଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭଲଭାବରେ ଜଣାଶୁଣା ଥିଲି । ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ୟା-ମାନ ମୋତେ ଭଲ ରକମ ଜଣାଥିବାରୁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରିପାରିବି ବୋଲି ଭାବୁଥିଲି । ସେହି ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀରୁ ନିର୍ବାଚିତ ହେବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ସୁବିଧାଜନକ ହେବ ବୋଲି ଭାବି ସେହି ସ୍ଥାନରୁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲି । ନିର୍ବାଚନ ସମ୍ପର୍କରେ କଂଗ୍ରେସର ମତ ସ୍ଥିର ହେବା ପରେ ଏହାସବୁ ହେବାର କଥା । କଂଗ୍ରେସ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବାବେଳକୁ ମୋକଦ୍ଦମା କାର୍ଯ୍ୟ ଛିଣ୍ଡି ଯାଇଥିବ ଭାବି ମୁଁ ସେହି ମୋକଦ୍ଦମା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗି ରହିଲି ।

ଦେଶର ଅବସ୍ଥା ବିଶେଷତଃ ଅସହଯୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବାପାଇଁ ବିହାର ପ୍ରାଦେଶିକ ସମ୍ମିଳନୀର ଅଧିବେଶନ ଭାଗଲପୁରରେ ହେବାର ଥାଏ । ମୁଁ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଜଣେ ପୂରା ସମର୍ଥକ ଥିଲି । ମୋତେ ଉକ୍ତ ଅଧିବେଶନର ସଭାପତି ଭାବରେ ନିର୍ବାଚିତ କରାଯାଇଥିଲେ ହେଁ ସମ୍ମିଳନୀ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ସମର୍ଥନ କରିବ କି ନାହିଁ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥାଏ ।

ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଚାପଫଳରେ ମୁଁ ସଭାପତିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେହେଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶର କୌଣସି ଅନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ପକ୍ଷରୁ ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସମ୍ପର୍କରେ ମତାମତ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇ ନ ଥିବାରୁ ମୁଁ ସଭାପତି ହେବାକୁ ଦ୍ୱିଧା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲି । ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସିହ୍ନାଙ୍କ ପରି ବୟସ୍କ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ କରିବାରୁ ସେ ମୋର ସଭାପତି ହେବା ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଆନ୍ତରିକ ଅନୁମୋଦନ କଲେ । ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋର ମତ ଯେବେ ଅସହଯୋଗ ସପକ୍ଷରେ ଥାଏ ତେବେ ତାହା ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ସମ୍ମିଳନୀରେ ପ୍ରକାଶ କରି ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ସମ୍ମିଳନୀ ଉପରେ ଛାଡ଼ି ଦେବାକୁ ମୋତେ ସେ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଗ୍ରହଣ କଲି । ସମ୍ମିଳନୀରେ ଦେଇଥିବା ବକ୍ତୃତାରେ ଖିଲାଫତ୍ ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ପଞ୍ଜାବ ଘଟଣା—ଏହି ଦୁଇ ଘଟଣା ସମ୍ପର୍କରେ ଆମ ଦାବୀର କୌଣସି ସୁବିଚାର ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ନ ପାଇବା ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି କହିଥିଲି ଯେ, ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ତାହାଛଡ଼ା ପ୍ରଦେଶର ଆଉ କେତେକ ସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ କହିଥିଲି ।

କଲିକତାରେ ହେଉଥିବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଧିବେଶନର କେତେଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଏହି ସମ୍ମିଳନୀ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ଯେତେଦୂର ଜାଣେ ଦେଶରେ ଏହା ହେଉଛି ପ୍ରଥମ ପ୍ରାଦେଶିକ ସମ୍ମିଳନୀ—ଯେଉଁ ସମ୍ମିଳନୀରେ କି ପ୍ରଦେଶ-ବାସୀ ଲୋକେ ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ସମର୍ଥନ କରି ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ୍

କରିଥିଲେ । ଚଠା ପ୍ରସ୍ତାବ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଲୋଚନା କଲାବେଳେ ଆମର ଲକ୍ଷ୍ୟ କେବଳ ପଞ୍ଜାବ ଓ ଖିଲାଫତ ବିଷୟ ନ ହୋଇ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ-ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ପାଇଁ ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ପ୍ରସାଦ ଜୋର ଦେଇଥିଲେ । ଅଳ୍ପ ସମୟ ପାଇଁ କେବଳ ପଞ୍ଜାବ ଖିଲାଫତ୍ ଅନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିକାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରାଯାଉଛି ଏବଂ ଚମ୍ପା-ରଣର ଆନ୍ଦୋଳନ ପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜ ନିଜର ପୂର୍ବ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଯେପରି ଫେରି ଯାଇଥିଲୁ ସେହିପରି ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନ ପରେ ଫେରିଯିବୁ ବୋଲି ମୁଁ ଭାବୁଥିଲି । ତାହା ଛଡ଼ା ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତି ସହଜସାଧ୍ୟ ନହୋଇ-ଥିବାରୁ ଥରେ ସେଥିପାଇଁ ଆନ୍ଦୋଳ ଆରମ୍ଭ କରାଗଲେ ଜୀବନସାରା ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବାକୁ ହେବ ବୋଲି ମୋର ଧାରଣାଥିଲା । ତେଣୁ ସମ୍ମିଳନୀ ପୂର୍ବରୁ ଏଭଳି ପ୍ରସ୍ତାବ ଆସିବ ବୋଲି ଭାବି ନଥିବାରୁ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ମୋତେ ଭଲ ଲାଗୁ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସମ୍ମିଳନୀରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ୍ ହେବା ପରଠାରୁ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଲାଭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାକୁ ହେବ ବୋଲି ମନେ ମନେ ସ୍ଥିର କରି ନେଲି ।

କିଛିଦିନ ପରେ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ମୁଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କଲି । ସେ ମୋତେ ବୁଝାଇଲେ ଯେ, ପଞ୍ଜାବ ଅତ୍ୟାଚାରର ପ୍ରତିକାର ଓ ଖିଲାଫତ୍ ଅନ୍ୟାୟର ସୁବିଚାର ଦାବୀ ଖୁବ୍ ସାମାନ୍ୟ ବୋଲି ଜଣା ପଡ଼ୁଥିଲେ ହେଁ, ସରକାର ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମକୁ କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ହୋଇଛନ୍ତି ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ । ଆମର ଦାବୀ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଯେପରି ଅସୁବିଧାଜନକ ନ ହୁଏ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ସହିତ ସେ (ଗାନ୍ଧିଜୀ) ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦାବୀ କରି ନଥିଲେ ଓ ତଦ୍ୱାରା ଦେଶ ଆଗରେ ଦାବୀକୁ ସହଜସାଧ୍ୟ ଓ ସର୍ବ ସମ୍ମତ କରି ପାରିଥିଲେ । ମୁଁ ଏହା ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିବାପରେ ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ପ୍ରସାଦଙ୍କ ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ତଥା ବାସ୍ତବ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରତି ମୋର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅତି ମାତ୍ରାରେ ବଢ଼ିଗଲା ।

ବିହାର ସମ୍ମିଳନୀ ପରେ ଓ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ପୂର୍ବରୁ ଗୁଜୁରାଟ ପ୍ରାଦେଶିକ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ସମର୍ଥନ କରି ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ୍ କରାଗଲା । ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିବା ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଆମ ପକ୍ଷରୁ ପରେ ଆଡଭୋକେଟ ଜେନେରାଲ ଓ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ଏକ୍‌ଜିକ୍ୟୁଟିଭ୍ କାଉନ୍‌ସିଲ୍ ସଭ୍ୟ ହୋଇଥିବା କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟର ସାର୍ ଏନ୍. ଏନ୍. ସରକାର ସେହି ସମୟରେ ସୁଆଲ ଜବାବ କରୁଥିବାରୁ ମୁଁ କଲିକତାରେ ହେଉଥିବା କଂଗ୍ରେସର ବିଶେଷ ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗଦେଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ଆମ ପକ୍ଷର ଓକିଲ ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ୍ ନେହେରୁଙ୍କୁ ମୁଁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲି ।

ବିରୁଦ୍ଧପକ୍ଷରୁ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସ ପରେ ସୁଆଲ ଜବାବ କରିବାର କଥା ବିହାର ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯେଉଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥିଲା, କଲିକତା କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନରେ ପ୍ରାୟ ସେହି ନିଷ୍ପତ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା । ମୁଁ ତାହା ସହିତ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ଏକମତ ହୋଇଥିଲି । ଏହି ପରି କାରଣରୁ ଏହି ମୋକଦ୍ଦମା ମୋର ଶେଷ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ହିଁ ପରିଣତ ହେଲା । କଲିକତା ଅଧିବେଶନ ପରେ କିଛିଦିନ ସୁଆଲ ଜବାବ୍ ଚାଲି ଥିଲେ ହେଁ ଅକ୍ଟୋବର ମାସ ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ମୋକଦ୍ଦମା କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅବ୍ୟାହତି ପାଇ ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପୂରାପୂରି ଲାଗିଲି । ବମ୍ବେରେ ନିଖିଳଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ହୋଇଥିବା ଅଧିବେଶନରେ ଅସହଯୋଗ ସପକ୍ଷରେ ବଳିଷ୍ଠ ପ୍ରଚାର ଚଳାଇବା ପାଇଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଗଲା ଓ ମୁଁ ସେହି ବୈଠକକୁ ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗଦେବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେଠାରୁ ମୁଁ ପାଟନା ଫେରି ବମ୍ବେ ବୈଠକରେ କରାଯାଇଥିବା ନିଷ୍ପତ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ଲାଗିଲି ।

ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ

ନୂତନ ଶାସନ ସଂସ୍କାର ଅନୁଯାୟୀ ୧୯୨୦ ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ବିଭିନ୍ନ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାପାଇଁ ନିର୍ବାଚନ କରାଗଲା । ଯେଉଁ କଂଗ୍ରେସ-ଲୋକେ ପୂର୍ବରୁ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରିବେ-ବୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଥିଲେ ସେମାନେ କଲିକତାରେ କଂଗ୍ରେସର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଧିବେଶନର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥୀତ୍ୱ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିବେ ବୋଲି ଠିକ କଲେ । ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବନାହିଁ ବୋଲି ଅଧିବେଶନ ପୂର୍ବରୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଥିଲି । କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ବର୍ଜନ ଅଂଶଟି ସାଧାରଣ ସଭା ଓ ପ୍ରଚାର ପତ୍ର ଜରିଆରେ ବହୁଳ ପ୍ରଚାର କରାଯାଇଥିଲା ଏବଂ ଲୋକଙ୍କୁ ଭୋଟ ନ ଦେବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ପରାମର୍ଶ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ବିହାରରେ କୌଣସି ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଅଭାବରୁ ଖାଲି ପଡ଼ି ନ ଥିଲେହେଁ ଖୁବ୍ କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ ଭୋଟର ଭୋଟ ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ଧରଣର ନିର୍ବାଚନ ଏହା ପ୍ରଥମ ହୋଇଥିବାରୁ ସ୍ୱଭାବତଃ କମ୍ ଲୋକ ଭୋଟ ଦେଇଥାନ୍ତେ । ତାହା ସାଙ୍ଗକୁ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରଚାର ଫଳରେ ବହୁ ଲୋକ ଭୋଟ ଦେଲେ ନାହିଁ । ସତ କହିବାକୁ ଗଲେ ଯେଉଁମାନେ ଅଳ୍ପ ଲୋକଙ୍କ ଭୋଟରେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ ସେମାନେ ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିନିଧି ନୁହନ୍ତି ବୋଲି କହିବାଟା ଅନ୍ୟାୟ ହେବ ନାହିଁ ।

ନିର୍ବାଚନ ସମ୍ପର୍କରେ କଂଗ୍ରେସ ଓ ମଧ୍ୟମ ଦଳଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରିଷ୍କାର ମତଭେଦ ଦେଖାଦେଲା । ମଧ୍ୟମଦଳର ଲୋକେ ଯେ କେବଳ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କଲେ ସେତିକି ନୁହେଁ, ନିର୍ବାଚନ ପରେ ଶାସନ ସଂସ୍କାର ଅନୁଯାୟୀ ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରି ଶାସନ ସଂସ୍କାରକୁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟର ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ । କଲିକତାରେ ହୋଇଥିବା

କଂଗ୍ରେସର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଧିବେଶନରେ ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଲୋକଥିଲେ, ଯେଉଁମାନେ ଏହି ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ ନ କରି ନାଗପୁରରେ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ହେବାକୁ ଯାଉଥିବା କଂଗ୍ରେସର ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନରେ ଏ ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ଅନେକ ଲୋକ ଅସହଯୋଗର ବିଶେଷତ୍ୱ ନ ବୁଝି ଏହାକୁ ନିରର୍ଥକ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ । ଏହା ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ପକାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବା ଲୋକେ ଏହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କଲେ ମଧ୍ୟ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କର କିଛି ନ ହୋଇ ଲୋକେ କେବଳ କଷ୍ଟଭୋଗ କରିବେ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । ତେଣୁ ଅସହଯୋଗ ବିଫଳ ହେବ ବୋଲି ଯୁକ୍ତି କରାଯିବାର ବହୁତ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳୁଥିଲା ।

କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ପଦବୀ ବର୍ଜନ ସମ୍ପର୍କରେ କୁହାଗଲା ଯେ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ପଦବୀମାନ ଦିଆଯାଇଛି ସେମାନେ ବରାବର କଂଗ୍ରେସଠାରୁ ଦୂରରେ ରହନ୍ତି । ସେମାନେ କଂଗ୍ରେସର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କେବେହେଲେ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ ଏବଂ ଯେବେ ବା କେହି ଜଣେ ଅଧେ ପଦବୀ ବର୍ଜନ କରନ୍ତି ତଦ୍ୱାରା ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କର କୌଣସି କ୍ଷତି ହେବନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପଦବୀ ବର୍ଜନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ପ୍ରକୃତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ କ୍ଷମତା ଓ ସମ୍ମାନ ଉପରେ ଆଘାତ ଆଣି ଲୋକେ ଯେପରି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ ନିଜନିଜ ପାଇଁ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର ନକରି ନିଜ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରନ୍ତି ଏବଂ ବ୍ରିଟେଶ୍ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତି ଦେଖା ଦେଉଥିବା ଭୟ ଭାବ ଲୋକଙ୍କ ମନରୁ ଯେପରି ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇଯାଏ—ଏହାଦ୍ୱାରା ତାହାରି ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉଥିଲା । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନ ମନୋଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ନ ରହି, ରହିବ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ । ଖୁବ୍ କମ୍ ଲୋକ ସରକାରୀ ପଦବୀ ବର୍ଜନ କରିଥିଲେ ହେଁ ଏଥିପାଇଁ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଯେଉଁ ଭାବରେ ପ୍ରଚ୍ଚ

...ଯାଇଥିଲା, ତଦ୍ୱାରା ସରକାରୀ ପଦବୀ ଲାଭ କରିଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କ ...ର ଲୋକଙ୍କର ସମ୍ମାନ ଯଥେଷ୍ଟ କମିଯାଇଥିବାରୁ ଏହି ପ୍ରକାରର ଯଥେଷ୍ଟ ...ଭାବ ପଡ଼ିଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ ଏହାର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ଯେ ଦେଶରେ ଏହାପରେ ...ହି ସରକାରୀ ପଦବୀ ପାଇବା ପାଇଁ ଲାଳାୟିତ ହେଉ ନ ଥିଲେ ବା ...ଷ୍ଟା କରୁ ନଥିଲେ । ଦେଶରେ ଏପରି ଅନେକ ଲୋକ ଥିଲେ ଯେଉଁମାନେ ଉକ୍ତ ପଦବୀ ପାଇବା ଆଶାରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବାପାଇଁ ...ସେନାସ୍ତି ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ଏଭଳି ଚେଷ୍ଟା ...ରୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଲୋକମାନଙ୍କର ପ୍ରକାଶ୍ୟ ବିରୋଧ ପ୍ରକାଶ ...ଥି ନଥିଲେହେଁ ବରାବର ବେଖାତିର ଭାବ ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ...ରି କି ପଦବୀ ବର୍ଜନର ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବ୍ରିଟିଶ ପ୍ରଦତ୍ତ ପଦବୀରେ ...କୌଣସି ସମ୍ମାନ ନାହିଁ ବୋଲି ଦେଖାଇଦେବା ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ...ନେକ ଲୋକ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ପଦବୀ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କ-...ତି ଅସଦ୍ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ—ଯଦିଓ ତାହା ...ସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକର୍ମର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନ ଥିଲା । ମୋର ନିଜର ...ଶ୍ୱାସ ହେଉଛି ଯେ, କଂଗ୍ରେସ ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ...ର୍ଯ୍ୟ ତୁଳନାରେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଧିକମାତ୍ରାରେ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ ...ରିଯାଇ ପାରିଥିଲା । କାରଣ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ମତଭେଦ ...ଦେଖା ଦେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ମତଭେଦ ନଥିଲା ...ସେ ସମୟ କ୍ରମେ ସରକାର ପଦବୀ ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କର ବେଖାତିର ଭାବ ...ପୂର୍ବରୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ।

ନିର୍ବାଚନରେ କୃତିତ୍ୱର ସହିତ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରି ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ-...ରିବା ଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କର କୌଣସି ମଙ୍ଗଳ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା ...ବପର ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ସରକାରଙ୍କର ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ...ଜନଗତ ସ୍ଥଳ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଲୋକସାଧାରଣରେ ତଦ୍ୱାରା ...ଚାର କରିବା ସମ୍ଭବପର ବୋଲି ରାଜନୈତିକ ଭାବାପନ୍ନ ଲୋକେ ...ଥିଲେ । ...

ବେଶୀ ମତଭେଦ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା । ମାଝା ଦଳର ଲୋକେ
ଯେଉଁମାନେ କୌଣସି ଦଳର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନୁହନ୍ତି, ବା ଯେଉଁମ
କୌଣସି ନୂତନ ଦଳରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ, ସେମାନେ ଏହି ମତ
ହୋଇଥିଲେ, ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରି ମନ୍ତ୍ରିତ୍ୱ ଗ
କରିଥିଲେ । ଯେଉଁ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ବର୍ଜନ କ
କ୍ରମକୁ ସମର୍ଥନ କରୁ ନଥିଲେ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ
ଯେବେ ନିର୍ବାଚନରେ କେହି ଭାଗ ନ ନେବା ଫଳରେ ବ୍ୟବସ୍ଥ
ସଭାର ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନ ଖାଲି ପଡନ୍ତା ତାହା ହେଲେ ସେମାନେ
କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସଫଳ ହେଲାବୋଲି ଧରନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ନିର୍ବାଚ
ବା ଭବିଷ୍ୟତ ନିର୍ବାଚନରେ ତାହା ହେବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ ।
ସେମାନେ ଯୁକ୍ତି କଲେ ଯେ କେତେକ ଲୋକ ଯେବେ ବ୍ୟବସ୍ଥ
ସଭାର ସଭ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ତେବେ ସେମାନେ କମ୍ ଲୋକଙ୍କ ଭୋଟ
ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ସଭ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ସେଥିରେ ବିଶେଷ କିଛି
ନାହିଁ । କାରଣ ସରକାରଙ୍କୁ ଯୁକ୍ତି କରିବାର ସୁବିଧା ହେବ
ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଭ୍ୟମାନେ ନିର୍ବାଚିତ ହେଉଥିବାରୁ କେ
ବର୍ଜନ କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଦୁନିଆଁ ମଧ୍ୟ ଏହି ଯୁକ୍ତି ଗ୍ରହଣ କ
ଏଣୁ ନିର୍ବାଚନରେ ଭାଗନେଇ ଯେଉଁମାନେ ସଂସ୍କାର କାର୍ଯ୍ୟ
କରିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଲୋକଙ୍କର ପ୍ର
ପ୍ରତିନିଧି କିଏ ତାହା ଦେଖାଇଦେବା ଦରକାର । ନିର୍ବାଚନ ଅନେ
ପରେ ହେବାକୁ ଥିବାରୁ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ବର୍ଜନ କାର୍ଯ୍ୟ
କୌଣସି ବିଶେଷତ୍ୱ ନଥିଲେ ହେଁ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ମତଭେଦ ଅଧି
ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଦେଖା ଦେଇ ପରେ ଉତ୍କଟ ଆକାର ଧାରଣ କଲା ।

କୋର୍ଟ କଚେରୀ ବର୍ଜନ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଅସହଯୋଗର କାର୍ଯ୍ୟ
କେହି ବିରୋଧ କଲେ, ସେ ନିଜକୁ ଓକିଲାତି ବ୍ୟବସାୟ ଛାଡ଼
ହେବ ବୋଲି ବିରୋଧ କରୁଛି ବୋଲି ଲୋକେ ଭାବିବାର ଆଶଙ୍କା ଥି

ଅନେକ ଜଣାଶୁଣା ଲୋକ ସେମାନଙ୍କର ଓକିଲାତି ବ୍ୟବସାୟ ଛାଡ଼ି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଭାଗନେଇ ଥିଲେ । ଫଳରେ ସେମାନେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଆଗେଇ ନେବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଓକିଲ ହିସାବରେ ସେମାନଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଥିବାରୁ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଏହାର ଖୁବ୍ ଭଲ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏହି ବର୍ଜନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କେତେଦିନ ଚାଲିବ ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଧାରଣା କାହାର ନ ଥିଲା ବହୁଲୋକ ଅତି ଉତ୍ସାହର ସହିତ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ଦେଶରେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଗଲେ ବର୍ଷକ ଭିତରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ମିଳିବ ବୋଲି ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଘୋଷଣା କରିଥିବାରୁ ଅନେକ ଲୋକ ଏହି ସମୟ ଭିତରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ମିଳିବାପରେ ଅସହଯୋଗର ଆଉ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ରହିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଭାବିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ମିଳିବା ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେଉଁ ସର୍ତ୍ତସବୁ ଦେଇଥିଲେ ତାହାସବୁ ଲୋକେ ଭୁଲି ଯାଇଥିଲେ । ୧୯୨୧ ମସିହା ଡ଼ିସେମ୍ବର ୩୧ ତାରିଖ ଭିତରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ମିଳିବ ବୋଲି ଭାବି ଯେଉଁମାନେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ବେଳେ ପ୍ରଥମ ସ୍ରୋତରେ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅନେକେ ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ୧୯୨୧ ମସିହା ପରେ ଆନ୍ଦୋଳନରୁ ଅଲଗା ହୋଇଯାଇ ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସାୟରେ ପୁଣି ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ଏଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ପରିବାର ଓ ନିର୍ଭରଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଆଉ କୌଣସି ଉପାୟ ଫନ୍ଦି ନ ଥିଲା । ଜୀବନଧାରଣ ପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟ ଏପରି ହୋଇ ଆସିଥିଲା ବ୍ୟାବହାରିକ ଓକିଲାତି ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଧନ୍ଦାରୁ ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପରିବାରକୁ ପୋଷିବାଭଳି ରୋଜଗାର କରିବାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ଏହା-ସତ୍ତ୍ୱେ ଅନେକେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ ଏବଂ ୧୯୩୦ ମସିହାରେ ପୁଣି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ ହେବା ପରେ ବ୍ୟବସାୟ ଛାଡ଼ି ପୁଣି ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ।

ଆମ ଦେଶ ଲୋକଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତି ମୋହ ଅତ୍ୟଧିକ । ପୁଣି ତା ଉପରେ କୌଣସି ବ୍ୟାଘାତ ଆସିଲେ ତାହା ସହ୍ୟ ନ କରି ସେମାନେ କୋର୍ଟ କଚେରିକୁ ଯିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ତେଣୁ ଲୋକେ ବିଚାରାଳୟକୁ ଯିବା ବା ମାଲମୋକଦ୍ଦମାରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ହେବା ଛାଡ଼ି ନ ଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ଏହି ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଅନୁଯାୟୀ ବିଚାରାଳୟକୁ ବର୍ଜନ କରିଥିଲେ ସେମାନେ ବିଚାରାଳୟକୁ ଯିବେନାହିଁ ଜାଣି ଅନେକ ଅସତ୍ ଚରିତ୍ର ଲୋକ ତାହାର ସୁବିଧା ନେଲେ । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ବର୍ଷକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଚାର ବର୍ଜନ ଏପରି କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ଯେ କୋର୍ଟରେ ମୋକଦ୍ଦମା ନ ହେବା ଫଳରେ କୋର୍ଟ ଫିସ ବାବଦ ଆୟ କମିଗଲା । ଅନେକ ଲୋକ ବର୍ଷକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କ ଦାବି ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ମୋକଦ୍ଦମା କଲେ ନାହିଁ । ଯେଉଁଠାରେ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଯାଉଥିଲା ସେଠି ଲୋକେ ପଞ୍ଚାୟତମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ ଓ ଖୁବ୍ ଭଲଭାବରେ ପଞ୍ଚାୟତମାନଙ୍କ କାମ ଚାଲିଲା । ବିବାଦମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ପଞ୍ଚାୟତ ଆଗରେ ସେମାନଙ୍କ ବିବାଦର ବିଷୟ ଜଣାଉଥିଲେ ଓ ପଞ୍ଚାୟତ ଯାହା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରୁଥିଲା ଆନନ୍ଦର ସହିତ ଗ୍ରହଣକରି ତାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରୁଥିଲେ । ଏପରି ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ ଯେଉଁସବୁ ବିବାଦ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଚାରାଳୟରେ କିଛି କରାଯାଇ ପାରିନଥାନ୍ତା ସେହିସବୁ ବିଷୟ ପଞ୍ଚାୟତ ସମ୍ମୁଖକୁ ଅଣାଯାଇ ତାହା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଯାଇ ପାରୁଥିଲା । ଯେବେ ଏହିସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପଞ୍ଚାୟତ କିଛି କରୁ ନ ଥିଲେ ତାହାହେଲେ ଲୋକେ ପଞ୍ଚାୟତ ବିପକ୍ଷରେ ଅଭିଯୋଗମାନ କରୁଥିଲେ । ଯାହାହେଉ ଏହାଦ୍ୱାରା ଏପରି ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ଯାହାଦ୍ୱାରା କି ସରକାରୀ ବିଚାରାଳୟମାନଙ୍କ ସମ୍ମାନ ଯଥେଷ୍ଟ କମିଯାଇ ଥିଲା । ଯେଉଁ ଆଇନ୍ ବ୍ୟବସାୟକୁ ଲୋକେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ମାନ ଜନକ ବ୍ୟବସାୟ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ, ତାହା ପୂରାପୂରି ବର୍ଜିତ ନ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ, ଲୋକ ଚକ୍ଷୁରେ ତାର ସମ୍ମାନ ଯଥେଷ୍ଟ କମିଯାଇଥିଲା ।

ସବୁଠାରୁ ବିଶେଷ ମତଭେଦ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା ସରକାରୀ ଓ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମଞ୍ଜୁର ପ୍ରାପ୍ତ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ବର୍ଜନ ସମ୍ପର୍କରେ । ଇଂରେଜ

ଶିକ୍ଷା ଏହି ଦେଶର ଲୋକଙ୍କର ମାନସିକ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଥିବା ଯୋଗୁଁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥିଲା । କହିବାକୁ ଗଲେ ବ୍ରିଟିଶ କେବଳ ଆମର ରାଜନୈତିକ ଜୀବନକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ନ କରି ଆମର ବୌଦ୍ଧିକ ଓ ନୈତିକ ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିଛନ୍ତି । ଶିକ୍ଷାର ବିଷୟବସ୍ତୁ ଆମର ଜାତୀୟ ମଙ୍ଗଳ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କରା ନ ଯାଇ, ମ୍ୟାକ୍‌ଲେଙ୍କ କଳ୍ପନାନୁଯାୟୀ କରାଯାଇଥିଲା; ଭାରତୀୟମାନେ ବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଚମଡ଼ାରେ ଭାରତୀୟ ବୋଲି ଜଣା ଯାଉଥିଲେ ହେଁ ଯେପରି ମାନସିକ ବିକାଶରେ ଇଂରେଜ ହୋଇ ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନକୁ ଚଳାଇବାରେ ସମର୍ଥ ହେବେ, ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ କରାଯାଇଥିଲା । ଆମେ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀର ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ କରିଛୁ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମର ଲାଭ ହୋଇଥିବା ମାନସିକ ଦାସତ୍ୱ ଦୂର ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ଏବଂ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ଦୂର ନ ହୋଇଛି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜନୈତିକ ଦାସତ୍ୱରୁ କିପରି ବା ଅବ୍ୟାହତି ମିଳି ପାରିବ ? ତାହା ଛଡ଼ା ଏହି ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁକ୍ତି କରାଯାଇଥିଲା ଯେ, ପୃଥିବୀକୁ ଇଉରୋପର ଦାନ ବୋଲି କୁହା ଯାଉଥିବା ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନର ମୌଳିକତା ସମ୍ପର୍କରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏହି ପ୍ରଣାଳୀରେ ରଖାଯାଇ ନ ଥିଲା । ବୋଧହୁଏ ଭାରତୀୟମାନେ ସେହିସବୁ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ପର୍କରେ ଶିକ୍ଷା ପାଇବାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ବୋଲି କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଭାବୁଥିଲେ ବା ଭାରତୀୟମାନେ ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ ଶିକ୍ଷା ପାଇଲେ ଶିଳ୍ପ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଇଉରୋପ, ବିଶେଷତଃ ବିଲାତ୍ ସଙ୍ଗେ କାଳେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ 'ହୋଇଯିବେ' ବୋଲି ଆଶଙ୍କା କରାଯାଉଥିବାରୁ ଏହାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରଖାଯାଇ ନ ଥିଲା ।

ଆମର ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁକ୍ତି ଦିଆଗଲା ଯେ ଯେବେ ସରକାରୀ ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରାପ୍ତ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କୁ ବର୍ଜନ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ, ତାହା ହେଲେ ପିଲାଙ୍କୁ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ଅନେକ ପିଲାଙ୍କର ପାଠପଢ଼ା ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ । ତାହା ଛଡ଼ା ଦେଶରେ

ଅନେକ ଲୋକ ଥିଲେ, ଯେଉଁମାନେ କି ଇଂରେଜ ସରକାର, ତାଙ୍କର ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ଆମର ବୌଦ୍ଧିକ ଓ ନୈତିକ ଶକ୍ତିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି କରାଯାଉଥିବା ଯୁକ୍ତିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲେ । ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ସହ ମୁଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଗସ୍ତ କରୁଥିବା ସମୟର ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ମନେ ପଡ଼ୁଛି ।

ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ଦୁଇ ଜଣ ବୟସ୍କ ଲୋକ ସଭାରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ "ଆପଣ କାହିଁକି ଏହି ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀକୁ ନିନ୍ଦା କରୁଛନ୍ତି ? ଆପଣ ଓ ଲୋକମାନ୍ୟ ତିଳକ କ'ଣ ଏହି ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀର ପ୍ରସୂତ ନୁହନ୍ତି ?" ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଜବାବ ଦେବାକୁ ଯାଇ ଗାନ୍ଧିଜୀ କହିଲେ "ମୁଁ ମୋ ନିଜ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି କହିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ଆପଣ ଯେତେବେଳେ ଲୋକମାନ୍ୟ ତିଳକଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରିଛନ୍ତି, ମୁଁ ତାଙ୍କର ବିଷୟରେ କହିବି । ତାଙ୍କର ମାନସିକ ବିକାଶ ଇଂରେଜୀ ମାଧ୍ୟମରେ ପାଇଥିବା ଶିକ୍ଷା ଯୋଗୁଁ ବାଧା ପ୍ରାପ୍ତ ନ ହୋଇ ଯଦି ମାତୃଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ସ୍ୱାଭାବିକ ବିକାଶ ହେବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥାନ୍ତା, ତାହା ହେଲେ ସେ ଆହୁରି ବଡ଼ ମନୀଷୀ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତେ ବୋଲି କିଏ କହିପାରିବ ?"

ଏହି ବିଷୟକୁ ଆହୁରି ସ୍ପଷ୍ଟ କରିବାକୁ ଯାଇ ଗାନ୍ଧିଜୀ କହିଲେ, "ଲୋକମାନ୍ୟ ତିଳକ ଯେ ଜଣେ ମହାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତି ଏ ବିଷୟରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସେ ଆଧୁନିକ ପ୍ରଚାରର ସମସ୍ତ ସୁବିଧା ପାଇଥିଲେ । ତଥାପି ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ, କବୀର ଓ ତୁଳସୀ ଦାସଙ୍କ ବାଣୀ ଆଜି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଘରେ ପଠିତ ହୋଇ ତାହାର ଯେପରି ପ୍ରଚାର ହୋଇ ପାରିଛି, ତାଙ୍କ ବାଣୀର ସେପରି ପ୍ରଚାର ହୋଇ ପାରି ନାହିଁ । ଆମର ମାନସିକ ଦାସତ୍ୱ ଭାବ ଯୋଗୁଁ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ଯେବେ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନଥାନ୍ତା, ତେବେ ତାହା ଆହୁରି ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତା । ପ୍ରକୃତରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଆମେ ଯାହା କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛୁ କେବଳ ଇଂରେଜର ହିଁ ଅନୁକରଣ କରୁଛୁ । ଆମ ଅବସ୍ଥାକୁ

।ପ ଖାଇଲା ଭଳି ଇଉରୋପୀୟ ପଦ୍ଧତିରୁ ଭିନ୍ନ ପନ୍ଥା ଆମକୁ ବାହାର ।ରିବାକୁ ହେବ ।"

ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଏହି ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ବର୍ଜନ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲି । ସେହି ଅନୁସାରେ ମୋ ପିଲାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନରୁ ଉଠାଇ ଆଣିଥିଲି । ।ରେ ସେମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନକୁ ପଠାଇ ନାହିଁ । ।ହା ଫଳରେ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ମଞ୍ଜୁର ପ୍ରାପ୍ତ ବିଦ୍ୟାଳୟର ।ର୍ଟିଫିକେଟ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଚାହିଁଲେ ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନର ଜାତୀୟ ।କ୍ଷା ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ କୌଣସି ଚାକିରି ପାଇ ପାରିବେ ।ହିଁ । ମୁଁ ମୋ ପିଲମାନଙ୍କୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପାଠ ପଢ଼ାରୁ ଛଡ଼ାଇ ଆଣିଥିଲେ ।ଧ ମୋ ନିଜ ମନରେ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଭାରି ସନ୍ଦେହ ଥିଲା । ଉକ୍ତ ।ନ୍ଦେହ, ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିବା ଓଡ଼ିଶାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଉତ୍ତର ।ଶୁଣିବା ପରେ ମୋ ମନରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଦୂର ହୋଇଗଲା ।

ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ସପକ୍ଷରେ ପ୍ରଚାର ମୋ ପାରୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । କରିଛି । ଜାତୀୟ କଲେଜ ଓ ଜାତୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ।ରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛି । ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଜାତୀୟ ।ଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ, ମାଧ୍ୟମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ହଜାର ହଜାର ।ପିଙ୍କୁ ସରକାରୀ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ଓ ସରକାରଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟପ୍ରାପ୍ତ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ।ର୍ଜନ କରିବାକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିଛି । କିନ୍ତୁ ଏହି ସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ଓଡ଼ିଶାରେ ।ନ୍ଧିଜୀ ଦେଇଥିବା ଜବାବ ଶୁଣିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ମନରେ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ।ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସନ୍ଦେହ ଥିଲା ଯାହାକି ସେ ଜବାବ ଶୁଣି ଦୂର ହୋଇଗଲା । ।ହି ବିଷୟରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ଯେତେ ଅଧିକ ଭାବୁଛି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ।ମ୍ପର୍କରେ ମୋର ସେତେ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହେଉଛି । ଆଜି ଆମ୍ଭେମାନେ ।ଧୀନ ହୋଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ଭାଗ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାର ।ଧିକାର ପାଇଥିଲେହେଁ, ଆମ ଶିକ୍ଷା ଓ ବୌଦ୍ଧିକ ଜ୍ଞାନ ଯୋଗୁଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।ଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଭାବ ଆମ ଉପରେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ରହିଛି । ଆଜି ମଧ୍ୟ ।ମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟକୁ ଇଉରୋପୀୟ ମାନଦଣ୍ଡରୁ ବିଚାର କରୁଛୁ ।

ଅବଶ୍ୟ ବୃଥାରେ ବିନାକାରଣରେ ଅନ୍ୟର ମାନଦଣ୍ଡ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ମୁଁ କହୁନାହିଁ । ମୋର କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି ଯେ ଆମର ମାନସିକ ଦାସତ୍ୱ ଏଭଳି ହୋଇ ଯାଇଛି ଯେ, ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମାନଦଣ୍ଡ ଅଛି ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ଭାବି ପାରୁନାହୁଁ ।

ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଆମ ଶାସନ ପଦ୍ଧତି ପ୍ରଥମେ ଧରାଯାଉ । ଆମର ଇଚ୍ଛା ମୁତାବକ ଶାସନ ପଦ୍ଧତି ତିଆରି କରିବାର କ୍ଷମତା ଥିଲେ ହେଁ ଆମେ ତିଆରି କରିଥିବା ଶାସନ ପଦ୍ଧତିଟି ବାସ୍ତବିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କର ଶାସନ ପଦ୍ଧତିର ନକଲ ମାତ୍ର । ଏଥିରେ ଏ ଭଳି କୌଣସି ଜିନିଷ ନାହିଁ, ଯାହାକୁ କି ଆମ ନିଜର ମୌଳିକ ଜିନିଷ ବୋଲି ଦାବି କରି ପାରିବୁଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଆମେମାନେ ଗଣତନ୍ତ୍ରରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୟସ୍କ ଲୋକଙ୍କୁ ଭୋଟ ଅଧିକାର ଦିଆ ଯାଇଛି । ଶାସନ ପଦ୍ଧତି ଅନୁସାରେ ନିରକ୍ଷର ହେଉ ବା ପଣ୍ଡିତ ହେଉ, ସାଧୁ ହେଉ ବା ଚୋର ହେଉ, ଭଲ ଚରିତ୍ରର ଲୋକ ହେଉ ବା ଖରାପ ଚରିତ୍ରର ଲୋକ ହେଉ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ଭୋଟ ଅଧିକାରର ମୂଲ୍ୟ ସମାନ ରଖାଯାଇଛି । ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ, ଯେଉଁମାନେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହେବେ ଓ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱ ରହିବ, ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ବାସ୍ତବ ବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଯୋଗ୍ୟତା ରହିବା ଦରକାର ବୋଲି ବ୍ୟବସ୍ଥା ରଖାଯାଇ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ତାହାର ଶିକ୍ଷା, ସମ୍ପତ୍ତି ବା ଚରିତ୍ର ଅଭାବରୁ ତାହାର ଯୋଗ୍ୟତା ଥାଉ ବା ନ ଥାଉ, ତାହାକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରିପାରିବା ଭଳି ଅଧିକାର ଦିଆ ଯାଇଛି । ଆମେ ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରୁଥିଲେ ହେଁ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଉନ୍ନତି ଚାହୁଁଥିଲେ ହେଁ ଏଥିପାଇଁ ଚରିତ୍ର ଓ ସାମର୍ଥ୍ୟର କ'ଣ ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ? ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି ବୋଲି ବୁଝୁଥିଲେ ହେଁ କୌଣସି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶର ଶାସନ ପଦ୍ଧତିରେ ସେଭଳି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ଥିବାରୁ ଆମେମାନେ ଆମର ଶାସନ ପଦ୍ଧତିରେ ତାହାର କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ରଖିନାହୁଁ । ଯେବେ ଆମେ କୌଣସି ଉପାୟ ବାହାର କରିପାରନ୍ତୁ

ଯଦ୍ଵାରା କି ଯେଉଁମାନେ ଦେଶର ଶାସନ ଦାୟିତ୍ଵ ଚଳାଇବେ, ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଜ୍ଞାନ ଓ ଚରିତ୍ର ରହିବା ଦରକାର ବୋଲି ଓ ଏପରି କି ଜ୍ଞାନ ଅପେକ୍ଷା ଶୁଦ୍ଧ ଚରିତ୍ର ଉପରେ ଅଧିକ ଜୋର ଦିଆଯାଇ ପାରନ୍ତା, ତାହା ହେଲେ ତାହା ଶାସନ ସଂସ୍କାର ଦିଆରେ ଦିଗରେ ହୁଅନ୍ତା ଆମମାନଙ୍କର ମୌଳିକ ଦାନ । ଆମେମାନେ ଏହା କରି ପାରୁନାହୁଁ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ଆମ ଚିନ୍ତାଧାରା ଏତେଦୂର ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଛି ଯେ, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଚିନ୍ତାଧାରା ଛଡ଼ା ଆଉ କୌଣସି ଚିନ୍ତାଧାରା ଅଛି ବୋଲି କଳ୍ପନା ସୁଦ୍ଧା କରିପାରୁ ନାହୁଁ । ତାହା ଆମର ଦୋଷ ନୁହେଁ । ଦୋଷ ହେଉଛି ଆମେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ପାଉଛୁଁ, ତାର ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଥା ବିଚାର କରାଯାଉ । ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯେ ଯାଉଛି, ସେ ପ୍ରଗତି ବିଷୟ ଶୁଣୁଛି । ଲୋକ ଲେଖକ ହେଉ ବା କବି ହେଉ, ତାକୁ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ବା ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି । ସେହି ଭଳି ଯେଉଁମାନେ ରାଜନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ବା ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରାଯାଉଛି । ଏହି ବିଷୟ ଯେବେ କେହି ଚିନ୍ତା କରେ, ତେବେ ସେ ଦେଖି ପାରିବ ଯେ, ଯେଉଁମାନେ ୟୁରୋପୀୟ ଚିନ୍ତାଧାରା ଗ୍ରହଣ କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଗତିଶୀଳ କୁହା ନ ଯାଇ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବୋଲି ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଉଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ଆମେ ଆମର ପ୍ରଗତିକୁ ୟୁରୋପୀୟ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କରୁଛୁଁ । ଏପରି କି ୟୁରୋପୀୟ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ଯେଉଁ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଦେଇଛି, ତାହା ଆମ ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ସେହି ପରିମାଣରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ଫଳରେ ପ୍ରକୃତ ଭାରତୀୟ ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ଆମେ ପୁରାପୁରି ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବୋଲି ଭାବୁଛୁଁ—ଏପରି କି ଯେଉଁମାନେ ୟୁରୋପୀୟ ମାନଦଣ୍ଡର ପୂଜାରୀ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମଧ୍ୟ କେତେକଙ୍କୁ ପ୍ରଗତିଶୀଳ ଓ କେତେକଙ୍କୁ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି । ପ୍ରଗତିର ମାପକାଠି ପାଇଁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମାନଦଣ୍ଡ କ'ଣ ବ୍ୟବହାର କରି ପାରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ ? ଯେବେ ସମ୍ଭବପର, ଆମେ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କି ? ନା, ଆମ ଶିକ୍ଷା ଯୋଗୁଁ ଆମେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମାନଦଣ୍ଡ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା ସୁଦ୍ଧା କରିପାରୁ ନାହୁଁ ।

ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ

ନାଗପୁର କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ପରଠାରୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ଅଳିଭାଇ ଦ୍ୱୟ
ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଦେଶସାରା ଗସ୍ତ କଲେ । ଏହାପରେ ସରଯାଉଥିବା
ଛାତ୍ରମାନେ ସ୍କୁଲ କଲେଜ ଛାଡ଼ିବା ଉପରେ ବିଶେଷ ଜୋର ଦିଆଯାଉ
ଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେଉଁ ଜାଗାକୁ ଯାଉଥାନ୍ତି, ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ର
ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶଦ ଭାବରେ ବୁଝାଉଥାନ୍ତି । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଏହି ଗସ୍ତ ସମୟରେ
ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ଲୋକଙ୍କର ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଥିବା ଅଗାଧ ଓ ଉତ୍ସାହର ନିଦର୍ଶ
ଆମେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲୁଁ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗସ୍ତ ସମୟରେ ଲୋକ
ମନରେ ଏହିପରି ଆଗ୍ରହ ଓ ଉତ୍ସାହ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଲା । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ
ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେଉଁ ବାଟ ଦେଇ ଯାଉଥିଲେ, ଅଗଣିତ ଲୋକ ସେଠାରେ
ଏକାଠି ହେଉଥିଲେ ଓ ଦିନକ ଭିତରେ ଏକାଧିକ ସଭାମାନ କରାଯାଉ
ଥିଲା । ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ସେ ବିହାରକୁ ଆସି କେତେକ ଜିଲ୍ଲା ଗ
କଲେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ରହିଥିଲି । ଏହି ସମୟରେ ସେ ମୋତେ
ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ବିଦ୍ୟାପୀଠ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ କହିବା ଫଳରେ ପାଟନାରେ
କରାଗଲା ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ କଲେଜ ।

ବିହାରରେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଉତ୍ତେଜନା ଦେଖା ଦେଲା । ଫ
ପାଟନା ସରକାରୀ କଲେଜରୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଛାତ୍ର କଲେଜ ଛାଡ଼ି ଅ
ମୋ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିବାରୁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଜାତୀୟ କଲେଜ ଆର
କଲି । ଏହି ଘଟଣାର କେତେକ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଇଞ୍ଜିନିୟରିଂ ସ୍କୁଲ
କେତେକ ଛାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ି ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରି ମଜରୁଲ୍ ହକ୍
ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଆଜିକାଲି ଯେଉଁ ଜାଗାରେ ସଦାକତ ଆଶ୍ରମ ଅ
ସେତେବେଳେ ତାହା ଗଙ୍ଗା ପାଖରେ କୌଣସି ବସ୍ତି ନ ଥିଲା ଏବଂ ତ
ବଡ଼ ବଡ଼ ଆମ୍ବ ତୋଟା ଏପରି ଭାବରେ ଥିଲା ଯେ, ରାତିରେ ସେଥା

ଯିବାକୁ ଡର ଲାଗୁଥିଲା । ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ଟୋଳାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଟୋଳାରେ ଗୋଟିଏ ଘର ଥିଲା । ସେହି ଘରର ମାଲିକଙ୍କ ସହିତ ମଜରୁଲ୍ ହକ୍‌ଙ୍କର ପରିଚୟ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଅନୁମତିସହି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଏହି ଘରେ ରହିଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ସଦାକତ ଆଶ୍ରମ ।

ଚମ୍ପାରଣରେ ଗୋଟିଏ କଲେଜ କରିବା ପାଇଁ ଆମେ କିଛି ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲୁଁ । ଗାନ୍ଧିଜୀ କଲେଜ ଆରମ୍ଭ କରିବା ବିଷୟ ନାପସନ୍ଦ କରିବା ଫଳରେ ଆମେ କିପରି ସେ କଳ୍ପନା ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲୁ, ତାହା ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଲେଖିଛି । ସେହି ଟଙ୍କା ପାଖରେ ଥିବାରୁ ସେଥିରେ ଆମେ କଲେଜ ଆରମ୍ଭ କଲୁଁ ଏବଂ କେତେକ ଉତ୍ସାହୀ ଯୁବକ ଏହି ଜାତୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଆମେ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଉତ୍ସାହିତ ହେଲୁଁ । ପ୍ରଚଳିତ ସରକାରୀ କଲେଜମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁପରି ଭାବରେ ଓ ଯେଉଁସବୁ ବିଷୟ ପଢ଼ାଯାଉଥିଲା, ଆମେ ସେହିପରି ଭାବରେ ସେହିସବୁ ବିଷୟ ପଢ଼ାଇଲୁଁ । କେତେକ ବନ୍ଧୁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେମାନେ କହିଲେ, ଯେଉଁ ଛାତ୍ରମାନେ ସ୍କୁଲ କଲେଜ ଛାଡ଼ିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଯେବେ ଦେଖନ୍ତି ଯେ, ସେମାନଙ୍କ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ ନାହିଁ, ସେଥିରେ ସେମାନେ ନିଃସହାୟ ଭାବିବାର ଆଶଙ୍କା ଅଛି । ତେଣୁ ପ୍ରଚଳିତ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଯେ ଭଳି ପରୀକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି, ସେହିଭଳି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଦରକାର । ଯେଉଁ ଛାତ୍ରମାନେ କ୍ଷଣିକ ଉତ୍ତେଜନାରେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ସ୍କୁଲ କଲେଜ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଆସିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ବେଶୀ ଦିନ ଆମ ପାଖରେ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ ଓ ରହିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଏତେ ଛାତ୍ରଙ୍କ ପାଇଁ ଯଥାଯଥ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ପାରିବୁ ନାହିଁ ବୋଲି ଭାବୁଥିବାରୁ ପରୀକ୍ଷା ବିଷୟରେ ସେତେ ଦୂର ଆଗ୍ରହୀ ନ ଥିଲୁ । ତାହା ଛଡ଼ା ଯେଉଁ ଛାତ୍ରମାନେ ଆମ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଶିକ୍ଷା ପାଇବେ ତାହା ସରକାରୀ ଚାକିରି ପାଇଁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସିବ ନାହିଁ ଓ ତାହା ପରେ ହେବ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅସୁବିଧା । ଏହିପରି ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଚିତ୍ତରେ ମୁଁ

କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ହେଁ ମୋ ମନରେ ଏହାର ଉପାଦେୟତା ସମ୍ପର୍କରେ ବରାବର ସନ୍ଦେହ ଥିଲା ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେତେବେଳେ ପାଟନା ଆସିଲେ, ଆମେ ଗୋଟିଏ କଲେଜ ଖୋଲିଥିବା କଥା ସେ ଜାଣିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କିଛିକାଳ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଟଙ୍କା ଥିଲେ ହେଁ ପରେ ଆର୍ଥିକ ଅଭାବ ପଡ଼ିବା ଆଶଙ୍କା ଅଛି ଓ ତାହାହେଲେ କେଉଁଠାରୁ ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରିବ ବା ପାଇବ ତାହା ମୁଁ ଜାଣି ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲି । ଟଙ୍କା ପାଇଁ ବ୍ୟସ୍ତ ହେବାର କୌଣସି ଦରକାର ନାହିଁ ଏବଂ କାମ ଚଳାଇଲେ ଟଙ୍କା ଯେକୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଯେଉଁଠୁ ହେଲେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବ ବୋଲି ମୋତେ ସେ କହିଥିଲେ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିହାରରେ କୌଣସି ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ବଡ଼ ଧରଣର କୌଣସି ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇ ନ ଥିଲା । ମୁଁ ମଧ୍ୟ କେବେ କୌଣସି ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ନ ଥିଲି । ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଘଟଣାରୁ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର ଯେଉଁ ତିକ୍ତ ଅଭିଜ୍ଞତା ଥିଲା, ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର ଯଥେଷ୍ଟ ସନ୍ଦେହ ଥିଲା । ନାଗପୁର କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ପୂର୍ବରୁ କଂଗ୍ରେସ ସଂଗଠନ ତନ୍ତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ଧାରା ଥିଲା, ଯଦ୍ଵାରା କି ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିମାନଙ୍କୁ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ଖର୍ଚ୍ଚ ତୁଲାଇବା ପାଇଁ ବାର୍ଷିକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ତଦନୁଯାୟୀ ବିହାରର ଦେୟ ଥିଲା ଟ ୧୫୦୦୲, କିନ୍ତୁ ଏହି ଟଙ୍କା କେବେ ପୂରାମାତ୍ରାରେ ଦିଆଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ବାରମ୍ବାର ତାଗିଦ୍ ହେବା ପରେ ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଟ ୧୦୦୲, ଟ ୨୦୦୲ ଏହିପରି ଭାବରେ ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରି ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିକୁ ଦିଆଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲେ ହେଁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଏ ବାବଦ ଟଙ୍କା ବାକି ରହୁଥିଲା । ମୁଁ କଲିକତାରୁ ପାଟନା ଆସିବା ପରେ ବିହାର ପ୍ରାଦେଶିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ସହକାରୀ ସମ୍ପାଦକ ହେଲି । ଫଳରେ ଏହି ବାର୍ଷିକ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ କରିବା କେତେ କଷ୍ଟକର, ତାହା ମୁଁ ଭଲ ରକମ ଜାଣି ପାରିଥିଲି ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା, ଯେଉଁଥିରେ କି ମୁଁ ଭାରି ଭୟ କରିଥିଲି, ତାହା ହେଉଛି ୧୯୧୨ ମସିହା, ଯେତେବେଳେ ପାଟନାରେ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ହୋଇଥିଲା। ସେତେବେଳେ ଅଧିବେଶନର ଖର୍ଚ୍ଚ ବହନ କରିବା ପାଇଁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କମିଟି ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରି ନ ପାରି ସମିତିର ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସିହ୍ନାଙ୍କୁ ଅଧିକରୁ ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା। ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ କଲେଜର ମାସିକ ଖର୍ଚ୍ଚର ଦାୟିତ୍ୱ ନେବାକୁ ମୁଁ ଭାରି ଡରୁଥିଲି। ମହାତ୍ମାଜୀ ଯେତେବେଳେ ଦାୟିତ୍ୱ ନେବାକୁ କହିଲେ, ମୁଁ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ତାହା ଗ୍ରହଣ କଲି। କିନ୍ତୁ କିଛି ଦିନ ପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପୁଣି ବିହାର ଆସୁଛନ୍ତି ଓ ଏହିଥର ସେ ଆସିବା ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରିବାର ସୁବିଧା ଗ୍ରହଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ମୁଁ ତାଙ୍କଠାରୁ ଗୋଟିଏ ତାର ପାଇଲି। କିନ୍ତୁ ତାରରେ ସେ ଆସିବା ସମୟରେ ବନ୍ଧୁ ପରିମାଣରେ ଟଙ୍କା ଆଣୁଛନ୍ତି ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଲେଖିଥିଲେ। କଥାଟି ହେଉଛି ଗାନ୍ଧିଜୀ ବଙ୍ଗଳା ସଫରରେ ଯେତେବେଳେ ଝରିଆ ଯାଇଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଝରିଆର କୋଇଲଖଣି ମାଲିକମାନେ ତାଙ୍କୁ ୬୦, ୭୦ ହଜାର ଟଙ୍କା ଦେଇଥିଲେ। ତାହା ସେ ଜାତୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଚଳାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆମକୁ ଦେଇଥିଲେ। ଏହି ଟଙ୍କା ମିଳିଯିବା ଫଳରେ ଅନ୍ତତଃ କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ଟଙ୍କା ବିଷୟରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଚିନ୍ତା ରହିଲା ନାହିଁ ଓ ଆମେ ଆନନ୍ଦର ସହିତ ଜାତୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କଲୁଁ।

କଂଗ୍ରେସର ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନ ଡିସେମ୍ବର ମାସ ବଡ଼ଦିନ ଛୁଟି ସମୟରେ ହୁଏ। ୧୯୨୦ ମସିହାର ଅଧିବେଶନ ନାଗପୁରଠାରେ ଅତି ଉତ୍ସାହର ସହିତ ହେଲା। ସେତେବେଳର ପ୍ରଚଳିତ କଂଗ୍ରେସ ସମ୍ବିଧାନ ଅନୁଯାୟୀ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରୁ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ପାଇଁ ପ୍ରତିନିଧି ପଠାଇବା ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନ ଥିବାରୁ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରୁ ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ସେତେ ପ୍ରତିନିଧି କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗ ଦେଇ ପାରୁଥିଲେ। କଲିକତାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଧିବେଶନରେ ଗୃହୀତ

ହୋଇଥିବା ଅସହଯୋଗ ପ୍ରସ୍ତାବ ନାଗପୁର ଅଧିବେଶନରେ ଆଲୋଚ ହେବାକୁ ଯାଉଥିବାରୁ ମୋର ଜଣାରେ ନାଗପୁର ଅଧିବେଶନରେ ଅ ସମସ୍ତ ଅଧିବେଶନମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ସଂଖ୍ୟାରେ ପ୍ରତିନିଧି ଯୋ ଦେଇଥିଲେ । ବହୁ ଆଲୋଚନା ପରେ ଅସହଯୋଗ ପ୍ରସ୍ତାବ ପୁଣି ଗୃ ହେଲା ।

ଶୀତ ଦିନେ ମୋର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବରାବର ଖରାପ ରହୁଥିଲା । (ବର୍ଷ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ଗସ୍ତ ପରେ ମୋ ଦେହ ଖରାପ ହେବାରୁ ନାଗ ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗ ଦେଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କ ଯାଇଥିବା ଅନୁଯାୟୀ ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ଅର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ସମ୍ପର୍କରେ ଅଧିମାତ୍ରାରେ ମତଭେଦ ଥିଲା । ନିର୍ବାଚନ ସରିଯାଇଥିବାରୁ ସେ ବିଷୟର ଗୁରୁତ୍ୱ ନଷ୍ଟ ହେବା ଯୋ ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବା ପାଇଁ ବାଟ ପରି ହୋଇଗଲା ।

ନାଗପୁର କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ପରେ ଅତି ଆଗ୍ରହ ଓ ଉତ୍ସା ସହିତ ଦେଶସାରା ଅସହଯୋଗ ସପକ୍ଷରେ ପ୍ରଚାର ଚାଲିଲା । ତ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କଂଗ୍ରେସର ନୂତନ ସମ୍ବିଧାନ, ସୂତାକଟା ଓ ଖଦଡ଼ ସମ୍ପର୍କ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚାର ଚାଲିଲା । ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଖୋଲା କେତେକ ପ୍ରଦେଶରେ ଜାତୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ମଧ୍ୟ ପ୍ର କରାଗଲା । ମାଲି ମୋକଦ୍ଦମା ନିଷ୍ପତ୍ତି ପାଇଁ ପଞ୍ଚାୟତମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଯାଇଥିଲା । ସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜରୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଛାତ୍ର ପଢ଼ାଛାଡ଼ି ଆନ୍ଦୋଳନ ଯୋଗ ଦେଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଜାତୀୟ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପଢ଼ିଲେ ଏବଂ କେତେକ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେ ସେହିପରି ଭାବରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଓକିଲ, ମୁକ୍ତାର ଓ ବାରିଷ୍ଟର ସେମା ବ୍ୟବସାୟ ଛାଡ଼ି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ପୂର୍ବରୁ ବାହା ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମସ୍ତ ସମୟ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବା ଜଣେ

ଲୋକ ମିଳୁ ନ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ସମସ୍ତ ସମୟ ଦେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବାହାରିଲେ । ସେମାନେ ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ କୋଣରେ ଯାଇ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଓ ଅସହଯୋଗ ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଚାର କଲେ । ଏହା ଫଳରେ ଗାଁ ଗାଁରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ, ଖଦଡ଼ ଓ ନିଶାନିବାରଣ ପ୍ରଚାର ହେଲା । ମୁଁ ଯେତେ ଦୂର ଜାଣେ କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀ ପହଞ୍ଚି ନ ଥିବା ବା ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ନାମ ବା କଂଗ୍ରେସର ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇ ନ ଥିବା ଗୋଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ଗାଁ ବିହାରରେ ବାକି ନ ଥିଲା ।

ମୁଁ ସାରା ପ୍ରଦେଶ ଗସ୍ତ ଆରମ୍ଭ କଲି । ପୂର୍ବରୁ ଅଳ୍ପ କେତେକ ଜିଲ୍ଲା ବିଷୟରେ ମୋର ଜ୍ଞାନ ଥିଲା । ବର୍ଷକ ଭିତରେ ସାରା ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସବ୍‌ଡିଭିଜନ, ବହୁ ଥାନା, ଏପରି କି ଗାଁମାନ ଗସ୍ତ କରିବା ଫଳରେ ପ୍ରାୟ ସାରା ପ୍ରଦେଶ ସହିତ ପରିଚିତ ହୋଇଗଲି । ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଉଥାଏ, ବଡ଼ ବଡ଼ ସଭା ହେଉଥାଏ । ସାଧାରଣ ସଭାରେ ବକ୍ତୃତା ଦେବାର ଅଭ୍ୟାସ ନ ଥିଲା । ଏହି ଗସ୍ତ ଫଳରେ ବହୁ ସଭାରେ ମୋତେ ବକ୍ତୃତା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ତାହା ଯୋଗୁଁ ମୁଁ ଜଣେ ଭଲ ବକ୍ତା ହୋଇ ପାରିଥିଲି । ସେ ସମୟରେ ସାଧାରଣତଃ ସଭାମାନଙ୍କରେ ୧୦, ୨୦ ହଜାର ଲୋକ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ । ଡାକବାକ ଯନ୍ତ୍ରର ପ୍ରଚଳନ ନ ଥିବାରୁ ବଡ଼ବଡ଼ ସଭାମାନଙ୍କରେ ବକ୍ତୃତା ଦେବାକୁ ବକ୍ତାମାନଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ବଡ ପାଟିରେ କହିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ପାଞ୍ଚଶହ ବା ହଜାର ଲୋକଙ୍କର ସଭାରେ ମୁଁ ବିନା ପରିଶ୍ରମରେ ବକ୍ତୃତା ଦେଇ ପାରୁଥିଲି । ୧୦, ୨୦ ହଜାର ଲୋକ ହେଲେ ବଡ଼ ପାଟିରେ କହିବାକୁ ମୋତେ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ୨୦ ହଜାର ବା ତତୋଽଧିକ ଲୋକଙ୍କର ସଭା ହେଲେ ମୋତେ ବକ୍ତୃତା ଦେବାକୁ କଷ୍ଟ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ତା ଫଳରେ ୮, ୧୦ ମିନିଟରୁ ଅଧିକ ବକ୍ତୃତା ଦେଇ ପାରୁ ନ ଥିଲି ।

ଏହି ସମୟରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ଓ ଅଲ୍ଲି ଭାଇ ଦ୍ୱୟଙ୍କ ସହ ମୁଁ ସାରା ଦେଶ ଗସ୍ତ କରିଥିଲି । ବିହାର ପରେ ଆଉ କେତେକ ଜାଗାରେ ଗସ୍ତ ସାରି କଚ୍ଛ

ସମସ୍ତ ପରେ ସେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଓଡ଼ିଶାରେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯୋଗ ଦେଲି । ଓଡ଼ିଶାରୁ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ବୈଠକରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ତାଙ୍କର ବିଜୟୱାଡ଼ା ଯିବାକୁ ଥିବାରୁ ସେ ଚାଲିଗଲେ ଓ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଗଲି । ଯେଉଁ ବାଟେ ସେ ରେଳରେ ଯାଉଥିଲେ, ରାତିରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ରେଳ ଲାଇନ ପାଖକୁ ଆସୁଥିଲେ । ଏପରି କି ଯେଉଁ ଷ୍ଟେସନମାନଙ୍କରେ ରେଳ ଗାଡ଼ି ନ ଥିଲା, ସେଠାରେ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ଜମା ହେଉଥିଲେ ଏବଂ ଚଳନ୍ତି ରେଳଗାଡ଼ିରେ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ଉପରେ ଟିକିଏ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ି ଯାଉଥିବା ସେଥିକିରେ ସେମାନେ କୃତକୃତ୍ୟ ହେଉଥିଲେ । ଦିନଯାକ ରେଳ ଲାଇନ କଡ଼ରେ ଲୋକ ଜମା ହେଉଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପାଖ ଦେଇ ଗାଡ଼ି ଚାଲି ଯିବାରେ ହେଉଥିଲା ସେମାନଙ୍କର ତୃପ୍ତି । ଏହି ସବୁ ଦୃଶ୍ୟ ତୁଳସୀ ଦାସ କୃତ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବନଗମନ ବର୍ଣ୍ଣନାର ରେଖାପାତ କରୁଥିଲା ।

ବିଜୟୱାଡ଼ାରେ ଜୁନ୍ ୩୦ ତାରିଖ ମଧ୍ୟରେ ତିଳକ ସ୍ୱରାଜ୍ୟପାଣ୍ଠି ପାଇଁ ଏକ କୋଟି ଟଙ୍କା, ଦଶ ଲକ୍ଷ କଂଗ୍ରେସ ସଭ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଏବଂ ଦେଶସାରା ୧୦ ଲକ୍ଷ ଚରଖା ଚଳାଇବା ପାଇଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରା ଯାଇଥିଲା ।

ମୁଁ ଏଥର ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ବାହାରକୁ ଗଲି । ଅତି ନିକଟରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ସାଧାରଣ ସଭାରେ ବକ୍ତୃତା ଦେବା ଏବଂ କର୍ମୀ ସମ୍ମିଳନୀରେ କହିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଲି । ଚମ୍ପାରଣରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଅକ୍ଳାନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ଶକ୍ତିରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲୁ । ଚମ୍ପାରଣରେ ସେ କୌଣସି ସାଧାରଣ ସଭାରେ ବକ୍ତୃତା ଦେଉ ନ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ପୂର୍ବାପର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଏପରିକି କର୍ମୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା ପ୍ରାପ୍ତ ସାଧାରଣ ସଭାରେ ବକ୍ତୃତା ଦେବା ଆକାର ଧାରଣ କରୁଥିଲା । ଏତେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥିଲେହେଁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟପଦ୍ଧତି ଥିଲା ସେହି ପୂର୍ବପରି । ଅବଶ୍ୟ ବାହାରକୁ ଯାହା ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବାର କଥା, ତାହା

ଯାଉଥିଲା । ଏତେବେଳକୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ବିଦେଶୀ ସରକାରଙ୍କ ଅତି ଠୋର ସମାଲୋଚନା କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ ଓ ଏପରିକି ମୟେ ସମୟେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରକୁ ସଇତାନ ସରକାର ବୋଲି ଆଖ୍ୟା ଦେଉଥିଲେ । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ସରକାର ମଧ୍ୟ ଅତିମାତ୍ରାରେ ାଧା ଦେବାକୁ ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ହେଉ ନ ଥିଲେ । ଅନେକ ଲୋକଙ୍କୁ ବିଶେଷତଃ ଶା ନିବାରଣ ପାଇଁ ପ୍ରଚାର କରୁଥିବା କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଗିରଫ୍ କରାଯାଉଥିଲା । ହିସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯୋଡ଼ିଏ ବିଷୟ ଉପରେ ଖୁବ୍ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉ-ଲେ । କୌଣସି ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ବା ଦଙ୍ଗା ହାଙ୍ଗାମା ଯେପରି ନ ହୁଏ, ସେଥି ିକିରୁ ପୂରାପୂରି ଭାବରେ ଅହିଂସା ପାଳନ କରିବା ପାଇଁ ଏବଂ କେହି ଯେପରି ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ ନ କରନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ସେ ବରାବର କହୁଥାନ୍ତି । ହାସତ୍ତ୍ୱେ ଅନେକେ ଉତ୍ତେଜନାରେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ ରିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେବାପାଇଁ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ଦାବି କରୁଥିଲେ । ାଡ଼ି ସେ ବରାବର ସେ ଦାବିର ପ୍ରତିରୋଧ କରୁଥାନ୍ତି । ବିଜୟୱାଡ଼ାରେ ହିତ ହୋଇଥିବା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପୂରଣ ହେଲେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ ହେବ ବୋଲି ନ୍ତମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ତି ଦେଖାଯାଉଥିଲେହେଁ ଲୋକଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଶୃଙ୍ଖଳା ଜ୍ଞାନ ହୋଇ ଥିବାରୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିବାର ପକ୍ଷପାତୀ ଥାନ୍ତି । ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଯେଉଁ ତ୍ୟାଚାର ହେବ, ଲୋକେ ତାକୁ ସହ୍ୟକରି ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ତାଙ୍କର ି ଭୟ ଥାଏ । ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ବରାବର ସାଧାରଣରେ ହୁଥାନ୍ତି ଯେ, ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଯେବେ ପୂରା-ଭାରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଇ ପାରିବ, ତାହାହେଲେ ବର୍ଷକ ଭିତରେ ମେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ପାଇପାରିବୁଁ ।

ଏସବୁ ଘଟଣାର କିଛିଦିନ ପୂର୍ବରୁ ପାଟନାରୁ 'ଦେଶ' ନାମକ ଟିଏ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ରିକା ମୁଁ ପ୍ରକାଶ କଲି । ସମୟେ ସମୟେ ମୋର ନ୍ଧ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ଛଡ଼ା ତା ସହିତ ବେଶୀ କିଛି ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିଲା ।

ତଥାପି ସମ୍ପାଦକ ହିସାବରେ ମୋର ନାମ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା । ଥରେ ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କେତେକ ମାନହାନି ସୂଚକ ଲେଖା ଉକ୍ତ ପତ୍ରିକାରେ ସମ୍ବାଦ ବା ପତ୍ର ହିସାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ତାହା ଫଳରେ ସେ ଲୋକ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଫୌଜଦାରୀ ମୋକଦ୍ଦମା କରିବାରୁ ମୋତେ ଆଗ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ କୋର୍ଟରେ ହାଜିର ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ପରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଫଳରେ ସେହି ଲୋକଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା ଘଟଣାଟି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ମିଥ୍ୟା ଓ ଭିତ୍ତିହୀନ ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣିଲି । ତା ଫଳରେ ଭୁଲ୍ ମାନି ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ଛଡ଼ା ମୋ ପକ୍ଷରେ ଅନ୍ୟ କିଛି ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲା ମୋ ଭଳି ଲୋକ ଯେବେ ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରେ, ତେବେ ଜେଲ୍ ଯିବାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ମୁଁ ଏହା କରୁଛି ବୋଲି ଅର୍ଥ କରାଯିବ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କର୍ମୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏହାର ଖରାପ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିବ । ଯେବେ ମୁଁ ମୋର ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର ନ କରେ, ତହିଁରେ ମୁଁ ମିଥ୍ୟାର ଆଶ୍ରୟ ନେବାପରି ହେବ ଏବଂ ଯେଉଁ ଲୋକଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି, ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ତାହା ହେବ ଘୋର ଅନ୍ୟାୟ । ମୁଁ ଯେବେ ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରିଯିବି, ତାହାହେଲେ ଜେଲ୍ ଯିବାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହା କରୁଛି ବୋଲି ସାଧାରଣରେ ହେବ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଭିଯୋଗ । ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ ମୁଁ ବଡ଼ ଅଡୁଆରେ ପଡ଼ିଲି । ଅନେକ ଭାବିଚିନ୍ତି ମୋ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯାହା ପଛକେ ଟିପଣୀ କରାଯାଉ ମୁଁ ସତ୍ୟ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ରହି ପ୍ରକୃତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବି ବୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲି । ସେହି ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ ଶ୍ରୀ ମଜରୁଲ୍ ହକ୍ ଓ ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ପ୍ରସାଦ ସମର୍ଥନ କରିବା ଫଳରେ ମୋର ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେଲା ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ । ଅନେକ ଥର, ସାମୟିକ ଅନିଷ୍ଟ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ଥିଲେ ହେଁ ଲୋକ ସବୁ ସମୟରେ ସତ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ୍ ଏବଂ ତାହା ଫଳରେ ସାମୟିକ କ୍ଷତି ହେଲେହେଁ, ଶେଷକୁ ଭଲ ହେବ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ କହୁଥିବାର ମୁଁ ଶୁଣିଛି । ସେହି ଅନୁସାରେ ମୁଁ କ୍ଷମା ମାଗିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପରିଷ୍କାର କରି ଜଣାଇ ଦେଲି ଯେ, ସତ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୋର ଭୁଲ୍‌କୁ ଠିକ୍ କରିବାକୁ

ଏହା କରୁଛୁ । ମୁଁ ଜେଲ୍ ଯିବାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ହା କରୁଛୁ ବୋଲି ଯେପରି କୌଣସି ଅର୍ଥ କରି ନ ଯାଏ । ଏହା ଳରେ ମୋକଦ୍ଦମା ଉଠାଇ ନିଆଗଲା ଏବଂ ଘଟନାଟି ସେଠାରେ ଶେଷ ଲା । ପରେ ଜାଣିଲି ଯେ, କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏହି ଘଟଣାର ୌଣସି ଖରାପ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ ଏବଂ ସେ ବିଷୟରେ ମୋର ଯେଉଁ ୟ ଥିଲା, ତାହା ବୃଥାରେ ପରିଣତ ହେଲା ।

ବିଜୟୱାଡ଼ାରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଜୁନ୍ ୩୦ ତାରିଖ ତରେ ଆଂଶିକ ଭାବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲା । କୋଟିଏ ଟଙ୍କାରୁ ଅଧିକ ଅର୍ଥ ଂ ଯଥେଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟାରେ କଂଗ୍ରେସ ସଭ୍ୟ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ର୍ମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଖୁବ୍ କମ୍ ସୂତାକଟା ଜାଣିଥିବା ଫଳରେ ଚରଖା ବାଣ୍ଟି-ବାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ତାହା ଛଡ଼ା ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଷୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କ'ଣ କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ କିପରି କରିବାକୁ ହେବ, ପରିଷ୍କାର ତଥା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣା ନ ଥିଲା । ଲୋକେ ଉତ୍ସାହ ବଶତଃ ଥେଷ୍ଟ ଚରଖା ତିଆରି କରି ସୂତା କାଟୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ସୂତାକୁ ଲୁଗା କରି ବିବାର ସୁବିଧା କରାଯାଇ ନ ଥିବାରୁ ଏବଂ ଯେଉଁ ସୂତାସବୁ କଟା ଥିଲା, ତାହା ବୁଣିବା ପାଇଁ ଯେପରି ହେବା କଥା ସେ ଭଳି ସୂତା ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଉକ୍ତ ଅରଟ ଏବଂ ଅଧିକାଂଶ ସୂତା ବେକାମୀ ହୋଇ-ଲା । ଜାତୀୟ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କର ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ମଧ୍ୟରେ ସୂତାକଟାକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ାନ ଦେବାକୁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଜୋର ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏପରି କି ଜାତୀୟ ବିଶ୍ୱ-ଦ୍ୟାଳୟମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପାଠ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀରେ ସୂତାକଟାକୁ ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଦେବା ଉଚିତ । ଯେପରି କି ସୂତାକଟା ଓ ଜାତୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ଓତଃପ୍ରୋତଃ ଭାବରେ ରହିପାରିବେ । ସେହି ଅନୁସାରେ ଜାତୀୟ ବିଶ୍ୱ-ଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ସୂତା କଟା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଖୁବ୍ କମ୍ ଲୋକଙ୍କୁ ସୂତାକଟା ଜଣାଥିବାରୁ ଏହା ଆଗେଇ ନ ପାରି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଏକ ର୍ଜୀବ ଅଙ୍ଗ ହୋଇ ରହିଲା । ତାହା ଛଡ଼ା ଯେଉଁମାନେ ଜାତୀୟ ବିଶ୍ୱ-ଦ୍ୟାଳୟ ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ସୂତାକଟା ଓ ଅରଟ

ସମ୍ପର୍କରେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲା । ବିଶେଷତଃ ସେମାନଙ୍କର ସୂତାକଟାର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ସମ୍ପର୍କରେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ପୁସ୍ତକଗତ ବିଦ୍ୟା ଉପରେ ବିଶେଷ ଜୋର ଦେଉଥିଲେ । ଯେଉଁଠାରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସୂତାକଟାରେ ଆଗ୍ରହ ଥିବାର ଦେଖା ଯାଉଥିଲା, ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଥିଲେହେଁ, ଅଧିକାଂଶ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନରେ ସୂତାକଟା ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ଅଭାବରୁ ଏହା କେବଳ ପାଠ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଥିଲା ସିନା କିନ୍ତୁ କିଛି ଆଗେଇ ପାରି ନ ଥିଲା । ଯେତେବେଳେ କଂଗ୍ରେସଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିପୁଷ୍ଟ ହେଲା, ତାହା ହାତକଟା ଓ ହାତବୁଣା ଲୁଗା ତିଆରରେ ଖଟା ଯିବା ଫଳରେ ଯେଉଁଠାରେ ଲୋକେ ସୂତାକଟା ଶିଳ୍ପ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଭୁଲି ନ ଥିଲେ, ସେଠାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାଫଲ୍ୟ ଲାଭ କରା ଯାଇଥିଲା ।

ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ବିହାରରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଆଗେଇଥିଲା । ହାତକଟା ଓ ହାତବୁଣା ସୂତାରେ ତିଆରି ବୋଲି ମୋତେ ଦିଆ ଯାଇଥିବା ଖୁବ୍ ସରୁ ଏକ ଯୋଡ଼ା ଧୋତି ମୁଁ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେଇଥିବା କଥା ମୋର ମନେ ଅଛି । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଓ ମୌଲାନା ମହମ୍ମଦ ଅଲି ଉଭୟ ଏହା ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଖୁସି ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏଭଳି ସରୁ ଲୁଗା ସେତେବେଳେ ବିହାରରେ ତିଆରି ନ ହୋଇ ପରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ଭାବରେ ତିଆରି ହେଲା ବୋଲି ମୁଁ ପରେ ଜାଣିଲି । ତେଣୁ ମୋତେ ବିହାରର ହାତ ତିଆରି ଧୋତି ବୋଲି କହି ଦିଆ ଯାଇଥିବା ଧୋତି ମିଥ୍ୟା କୁହାଯାଇ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା ଓ ଖଦଡ଼ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଗ୍ରଗତି କରୁଛି ବୋଲି ସେତେବେଳେ ମିଛରେ କୁହା ଯାଇଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ ଭାବୁଛି ।

ସେହି ସମୟରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ଉଭୟେ ଅତି ଆଗ୍ରହ ସହକାରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଧୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା ଦେଖା ଦେଇଥିଲା । ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ଓ ଖିଲାଫତ୍ କମିଟିମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇ ଥିଲା ଏବଂ ଖିଲାଫତ କମିଟିମାନ

ାସ୍ଥା ଓ ସେଥିପାଇଁ ପାଣ୍ଡି ସଗ୍ରହ କରିବା ଦିଗରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଖୁବ୍ ାହ ଓ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ମୁସଲମାନମାନେ ଖୁବ୍ ୍ସାହର ସହିତ କଂଗ୍ରେସରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଣା ଯାଇଥିଲା, ଯେପରି ଏହି ଏକତା ଉପରେ କେବେ କୌଣସି ବାଧା ପିବ ନାହିଁ । ଏହା ଆମ ଜାତୀୟ ଜୀବନରେ ସ୍ଥାୟୀ ହେବ ବୋଲି ନେକେ ଆଶା କରିଥିଲେ ।

ବକ୍ରୀ ଇଦ୍ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ପର୍ବ, ଯେଉଁ ଦିନ କି ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ େହେତୁ ହିଁଭର ଭାରତରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଗୋ-ବଧ କରାଯାଏ; ଣୁ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବରାବର ଗୋଳମାଳ ହୁଏ । ସେ ର୍ଷ ବକ୍ରୀ-ଇଦ୍ ପାଖେଇ ଆସୁଥିବାରୁ ସେ ଦିନ ତାହା ହିନ୍ଦୁ ଓ ସଲମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତିକ୍ତତାର ଯେପରି କାରଣ ନ ହୁଏ, ସେଥିପାଇଁ ମେମାନେ ସମସ୍ତେ ଉଦ୍‌ବେଗ ପ୍ରକାଶ କରି ସେହି ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ ରମ୍ଭ କଲେ । ମୌଲାନା ମହମ୍ମଦ ଅଲିଙ୍କ ସହି ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ସେହି ଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିହାର ଗସ୍ତ କରି ଅଳ୍ପ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ଜିଲ୍ଲାକୁ ଯାଇ, ାଧାରଣ ସଭାରେ ବକ୍ତୃତା ଦେଉଥାନ୍ତି ଓ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଗୋ-ରକ୍ଷାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ାୟିତ୍ୱ ମୁସଲମାନଙ୍କ ଉପରେ ହିଁ ନ୍ୟସ୍ତ କରୁଥାନ୍ତି । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଷରୁ ମଧ୍ୟ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ଗୋହତ୍ୟା ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ବେଦନମାନ କରାଯାଉଥିଲା । ଏହାର ଫଳରେ ଅନ୍ୟ ବର୍ଷମାନଙ୍କ ଳନାରେ ଖୁବ୍ କମ ସଙ୍ଖ୍ୟକ ଗୋହତ୍ୟା କରାଗଲା ଓ ସେଥିଯୋଗୁଁ ନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘନିଷ୍ଠ ଐକ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏହି ଐକ୍ୟ ସ୍ଥାୟୀ ଧରଣର ନୁହେଁ ବୋଲି ପରେ ାଗଲା, ଏପରି କି ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ଗସ୍ତ ଶେଷ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଏହି କତା ଭାଙ୍ଗି ଯାଉଥିବାର ଲକ୍ଷଣମାନ ପରିଷ୍କାର ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା ।

ମହାତ୍ମାଜୀ ବିହାରରୁ କଲିକତା ଗଲେ ଓ ସେଠାରୁ ଗଲେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ । ଲବାରରେ ମୋପଲାମାନେ କରିଥିବା ଆନ୍ଦୋଳନ ସମ୍ପର୍କରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ

ଯିବା ବାଟରେ ସେ ଖବର ପାଇଲେ । ମୌଲନା ମହମ୍ମଦ ଅଲ୍ଲି ଗିର
ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏହି ମୋପଲ୍ ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମ
ଉଭୟ ସଂପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ଭେଦଭାବର ଲକ୍ଷଣମାନ ଏବଂ ପରସ୍
ସନ୍ଦେହ କରୁଥିବା କଥା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇଥିଲା । ମୋପ୍‌ଲମାନେ ଅତି ସାଧା
ଲୋକ ହେଲେହେଁ ସେମାନେ ସାମାନ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣାରେ ଉତ୍ତେ
ହୋଇଯାନ୍ତି । ଖିଲାଫତ ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ମୋପ୍‌ଲମାନେ ଇଂରେ
ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ଆରମ୍ଭ କରିଥିବାରୁ ବିଦ୍ରୋହର ମ
କାରଣ ଧର୍ମ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ବିଷୟ ହୋଇଥିଲା । ଥରେ ଧର୍ମ-ବାତୁଳତା ଆର
ହୋଇଗଲେ ତାହା ନାନା ଆକାର ଓ ପ୍ରକାର ଧାରଣ କରେ
ମାଲବାରରେ ଏହି ବିଦ୍ରୋହ ଗୋଟିଏ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ରୂପ ଧାର
କରିଥିଲା । ମୋପଲମାନଙ୍କର ବିବାଦ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସହିତ ହୋ
ଥିଲେହେଁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ବୋ
ସେମାନଙ୍କ ଧାରଣା ହେଲା । ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚ
ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଫଳରେ ଏହାର ବିଷମୟ ପରିଣତି ଉପୁଜିଲ
ମୋପ୍‌ଲମାନେ ଭାବିଲେ ଯେ, ସେମାନଙ୍କର ଲଢ଼େଇ କେବଳ ଇଂରେଜମାନ
ସହିତ ନ ହୋଇ, ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିବା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସହି
ମଧ୍ୟ ହେବ । ଦେଶର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏହ
ପ୍ରଭାବ ନ ପଡ଼ି ରହିପାରିଲା ନାହିଁ । କିପରି ଏହି ଖବର ପ୍ରଚାର ହେ
ତାହା ଜଣାପଡ଼ି ନ ଥିଲେହେଁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଚାର ଚାଲିଲା ଯେ, ମୋପ୍‌ଲମା
ବଳାତ୍କାର କରି ଅନେକ ହିନ୍ଦୁଙ୍କୁ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରାଉଛନ୍ତି
ଏହାଫଳରେ ଦେଶସାରା ଘୋର ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ।
ସମୟରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଜେଲରେ ନ ଥାନ୍ତି । ଦେଶସାରା କଂଗ୍ରେସ ଓ ଖିଲାଫ
କମିଟି ଉଭୟଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଭାବ ଥିବାରୁ ଉଭୟ ସଂପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟ
ଦେଖାଦେଇଥିବା ଏହି ଅସଦ୍‌ଭାବ ବେଶୀଦିନ ରହି ନ ପାରି ଦୂ
ହୋଇଗଲା ।

ଖିଲଫତ୍ କମିଟି ପକ୍ଷରୁ କରାଯାଇଥିବା ଗୋଟିଏ ସଭାରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରି ବକ୍ତୃତା ଦେଇଥିବାରୁ ଅଲ୍ଲି ଭାଇ ଦ୍ୱୟ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ନେତାଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଯାଇ କରାଚୀରେ ମୋକଦ୍ଦମା କରାଗଲା । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଥିଲେ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁ ସାଧୁ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ । ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଭିଯୋଗ କରାଯାଇଥିଲା ଯେ, ସରକାରଙ୍କ ନିଷେଧ ସତ୍ତ୍ୱେ ଏମାନେ ନିଷେଧ କରାଯାଇଥିବା ବିଷୟ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । କରେଚୀରେ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଜଣେ ଦୋଷୀ ଥିବାରୁ ଚହଳ ପଡ଼ିଗଲା ଏବଂ କେତେକ ପରିମାଣରେ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନଙ୍କ ଏକତା ଏହାଦ୍ୱାରା ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ମୋପଲା ବିଦ୍ରୋହ ସମୟରେ ବିଭେଦର ଯେଉଁ ମଞ୍ଜି ପୋତା ଯାଇଥିଲା, ତାହା ଅଙ୍କୁରିତ ହୋଇ କ୍ରମେ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବାକୁ ଆଉ ଅଧିକ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଅନୁମତି ଦେବା ପାଇଁ ଦେଶର ଚାରିଆଡ଼ୁ ଦାବୀ ହେଲା । ପ୍ରିନ୍ସ ଅଫ୍ ୱେଲ୍ସଙ୍କର ଭାରତ ଭ୍ରମଣ ଓ ଅହମ୍ମଦାବାଦରେ ହେଉଥିବା କଂଗ୍ରେସର ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନର ସମୟ ପାଖେଇ ଆସୁଥାଏ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭର ପକ୍ଷପାତୀ ନ ଥାନ୍ତି । ସେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସର୍ତ୍ତ ଦେଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ଉକ୍ତ ସର୍ତ୍ତମାନ ପୂରାପୂରି ଭାବରେ ପୂରଣ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ସେ ଅନୁମତି ଦେବେନାହିଁ ବୋଲି ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ କହିଥାନ୍ତି । ସର୍ତ୍ତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି, ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଖଦଡର ପ୍ରଚାର ପୂରାମାତ୍ରାରେ ହୋଇଛି ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ କରାଯାଇଛି, କେବଳ ସେହି ଅଞ୍ଚଳରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ଦିଆଯିବ । ଦେଶର ନାନା ଜାଗାରେ ଏହି ସର୍ତ୍ତସବୁ ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉଥାଏ । ଗୁଣ୍ଟୁର ଜିଲ୍ଲାର ବସନ୍ତପୁର ଥାନାର ଲୋକେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ସର୍ତ୍ତ ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ ପୂରଣ କରିଥିବାରୁ

ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ଦିଆଯିବା ଉଚିତ ବୋଲି ଦାବୀ କଲେ ।

ପ୍ରିନ୍ସ ଅଫ୍ ଉଏଲ୍ସ ବମ୍ବେରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ସେଠାରେ ଗୋଟାଏ ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଏବଂ ଯୁବରାଜଙ୍କ ଅଭ୍ୟର୍ଥନାରେ ପାର୍ଶୀ ସଂପ୍ରଦାୟର ଲୋକେ ସହଯୋଗ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ସନ୍ଦେହ କରାଗଲା। ଲୋକେ ପାର୍ଶୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତିରିକ୍ତ ଅତ୍ୟାଚାର କଲେ । ଏହି ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବ୍ୟାପିଯିବାର ଆଶଙ୍କା ଦେଖା ଗଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ ଅତିରିକ୍ତ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହୋଇ ଅନଶନ ଆରମ୍ଭ କଲେ। ଏହା ଫଳରେ ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ଓ ଲୋକଙ୍କର ମଧ୍ୟ ନୂତନ ଅଭିଜ୍ଞତା ହେଲା ।

ବମ୍ବେରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ଗୋଟିଏ ବୈଠକ ହେଲା ଏବଂ ସେହି ବୈଠକରେ ମୁଁ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲି । ସେହି ବୈଠକରେ ଘଟିଥିବା ଏକ ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣାରୁ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ସହନଶୀଳତା ଏବଂ ତାଙ୍କର ମହାନୁଭବତାର ପରିଚୟ ମିଳେ । ଯେଉଁମାନେ ଯୁବରାଜଙ୍କର ଆଗମନ ବର୍ଜନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ବିରୋଧ କରୁଥିଲେ, ସେମାନେ ଏହି ବମ୍ବେରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମାରୁ ଗୋଟିଏ ସୁବିଧା ପାଇ କହିଲେ ଯେ, ପରିଦର୍ଶନ ବର୍ଜନ ନୀତି ଯୋଗୁଁ ଏପରି କାଣ୍ଡ ଘଟିଲା । ଏହାଫଳରେ ସେମାନେ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଅତିରିକ୍ତ ଭାବରେ ନିନ୍ଦା କରି ତୀବ୍ର ସମାଲୋଚନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ମୁଖ୍ୟ ଥିଲେ ଆନିବେସାନ୍ତ ଏବଂ ସେ ମୂଳରୁ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଅତିମାତ୍ରାରେ ବିରୋଧ କରୁଥିବା ଯୋଗୁଁ ବମ୍ବେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ପରେ ତାଙ୍କ ସାପ୍ତାହିକ କାଗଜରେ ଖୁବ୍ ସମାଲୋଚନା କରି ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ଲେଖିଲେ । ବେସାନ୍ତଙ୍କୁ ବରାବର ବିରୋଧ କରୁଥିବା ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସ ଉକ୍ତ କାଗଜ ଆଣି ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କୁ . ତାଙ୍କର ସାପ୍ତାହିକ "ୟଙ୍ଗଇଣ୍ଡିଆ"ରେ ବେସାନ୍ତଙ୍କୁ ରୋକ୍ ଠୋକ୍ ଜବାବ୍ ଦେବା ପାଇଁ କହିବାକୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ହସିହସି ଏହା କହି

ଗବେ ନାହିଁ ବୋଲି କହିଲେ । ସେ ତାଙ୍କ ଜୀବନଯାକ ଏହି ନୀତି ବରାବର ଅନୁସରଣ କରି ଆସିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ବିରୋଧ କରିଥିବା ଲୋକଙ୍କର ଉକ୍ତିତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା ଭଳି ବା ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଅସଦ୍ଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା ଭଳି ଜଣାଯାଉଥିବା କୌଣସି ପ୍ରକାର କଥା ସେ କେବେ କହି ନାହାନ୍ତି ବା ଲେଖି ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସ ବେସାନ୍ତଙ୍କ ଯୁକ୍ତିମାନଙ୍କର ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଏପରି ଜବାବ ଦେଲେ, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା କି ବେସାନ୍ତ ଚୁପ୍ ହୋଇଗଲେ ।

ନଭେମ୍ବର ମାସ ହୋଇଯିବାରୁ ଲୋକେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପାଇଁ ଅତିମାତ୍ରାରେ ବ୍ୟଗ୍ର ଓ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସରକାର ଯୁବରାଜଙ୍କ ଆଗମନ ସମୟରେ ଗଣ୍ଡଗୋଳର ଆଶଙ୍କା କରି ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଜାଗାକୁ ଯିବା କଥା, ସେହି ସବୁ ଜାଗାରୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକଙ୍କୁ ଗିରଫ କଲେ । ତା ଫଳରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ପାଇଁ କୌଣସି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସ୍ଥିର କରିବାର ବା ବିଧିବଦ୍ଧ ଭାବେ ଆରମ୍ଭ କରିବାର ଆଉ ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଲା ନାହିଁ । ସରକାର ଯୁବରାଜଙ୍କ ପରିଦର୍ଶନ ସମୟ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଯେପରି ସେ ଆସିବା ସମୟରେ କୌଣସି ଗଣ୍ଡଗୋଳ ନ ହୁଏ, ସେଥିପାଇଁ ପୂର୍ବରୁ ବହୁ ଗିରଫଦାରି କରୁଥିଲେହେଁ ବିକ୍ଷୋଭ ପ୍ରଦର୍ଶନମାନ ରୋକି ପାରି ନ ଥିଲେ ।

ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ସମସ୍ତ ଆଞ୍ଚଳିକ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ବାହିନୀମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ସଂଗ୍ରହ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଲା । ସରକାର ଏହି ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକବାହିନୀସବୁକୁ ବେଆଇନ୍ ଘୋଷଣା କରି ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକମାନଙ୍କୁ ଗିରଫ କଲେ । ଫଳରେ ଯେଉଁମାନେ ବାହିନୀରେ ଯୋଗ ଦେଇ ନ ଥିଲେ, ସେମାନେ ଯୋଗ ଦେଇ ଗିରଫ ହେବାକୁ ନିଜକୁ ଗୌରବାନ୍ୱିତ ମନେ କଲେ । ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଏହା ସରକାରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଫଳରେହିଁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଲୋକଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଉତ୍ସାହ ଏପରି ଦେଖାଦେଲା,

ଅଦ୍ଧାରି କ ସରକାର କଂଗ୍ରେସ ସହିତ ଗୋଟିଏ ମେଳାମିଶା ପାଇଁ ବ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଏପରି କି ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସ, ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲ ନେହେରୁ, ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ, ମୌଲାନା ଆବୁଲ କାଲାମ୍ ଆଜାଦ୍ ଏ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନେତାମାନଙ୍କର ଗିରଫ ଫଳରେ ଲୋକଙ୍କର ଉତ୍ସାହ କମି ନାହିଁ । ଯୁବରାଜଙ୍କ କଲିକତା ପରିଦର୍ଶନ ସମୟରେ ଯେପରି କଲିକତାରେ କୌଣସି ଅଶୋଭନୀୟ ଘଟଣା ନ ଘଟେ, ବଡ଼ଲାଟ୍ ଲର୍ଡ଼ ରଡ଼ିଂ ବ୍ୟଗ୍ର ପ୍ରକାଶ କରି ସେହି ସମୟରେ କଲିକତା ଜେଲ୍‌ରେ ଥିବା ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ସହିତ ଗୋଟିଏ ମିଳାମିଶା ପାଇଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସ ମଧ୍ୟ ମିଳାମିଶା ପାଇଁ କେତେକ ସର୍ତ୍ତମାନରେ ପ୍ରସ୍ତୁ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ସବୁ ସର୍ତ୍ତରେ ସେ ରାଜି ହୋଇଥିଲେ, ତାହ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ ବୋଲି ଭାବିବାରୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ତାହାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କଲେ । ଫଳରେ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ମତାମତରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ଜେଲ୍‌ର ଖଲାସ ପରେ ଅତି କଠୋର ଭାବରେ ତାଙ୍କ ସମାଲୋଚନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ମିଳାମିଶା କଥାବାର୍ତ୍ତା ଶେଷ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଯୁବରାଜ କଲିକତାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ଅତି ବଡ଼ ଆକାରରେ ବିକ୍ଷୋଭ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଇଥିଲା । ସେ ଯେଉଁଠାକୁ ଗଲେ, ସେଠାରେ ସେହିଭଳି ବିକ୍ଷୋଭ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯିବା ଫଳରେ ଲର୍ଡ଼ ରଡ଼ିଂ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଦବାଇ କରିବା ପାଇଁ ଅତିରିକ୍ତ ଅତ୍ୟାଚାର ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ମିଳାମିଶା ପାଇଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଥିବା ସମୟରେ ବିହାରରେ ଘଟିଥିବା ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ବିହାରରେ ମଧ୍ୟ ଏହିଭଳି ଭାବରେ ସମସ୍ତ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଯାଇଥିଲା । ଆମେ ସମସ୍ତେ ଗିରଫ ହେବୁ ବୋଲି ଜଣା ଯାଇଥିଲେହେଁ, ହଠାତ୍ ଗିରଫଦାରୀ ବନ୍ଦହେବାରୁ ମୁଁ ଏବଂ ଆଉ କେତେକ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକ

...ଫ ନ ହୋଇ ରହିଗଲୁ । କେତେକ ଭୁଲ୍ ବୁଝାମଣା ଫଳରେ ଏହା ...ର ହେଲା ବୋଲି ମୁଁ ପରେ ଜାଣିଲି ।

ଲର୍ଡ଼ ରିଡିଂ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ସହିତ ମିଳାମିଶା ପାଇଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ...ଲାଇଥିବା ସମୟରେ ମିଳାମିଶା ସର୍ତ୍ତର ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇଁ କଲିକତାରେ ...ଙ୍କର ଏକ୍‌ଜିକ୍ୟୁଟିଭ କାଉନ୍‌ସିଲର ଗୋଟିଏ ବୈଠକ ଡକାଇଲେ । ...ଳାମିଶା ହୋଇଯିବା ନିଶ୍ଚିତ ବୋଲି ଚାରିଆଡ଼େ ଧାରଣା ହେଲା । ସେହି ...ମୟରେ ସାର୍ ତେଜ୍ ବାହାଦୁର ସାପ୍ରୁ ଏକ୍‌ଜିକ୍ୟୁଟିଭ୍ କାଉନ୍‌ସିଲର ...ସ୍ୟ ଥିଲେ । କାଉନ୍‌ସିଲର ଉକ୍ତ ବୈଠକରେ ଯୋଗ ଦେବାପାଇଁ ...ଲିକତା ଯିବା ବାଟରେ ବିହାରର ଲାଟଙ୍କ ସହିତ ପାଟନାଠାରେ ତାଙ୍କର ...କେତେକ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଥିଲା । ଉକ୍ତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଫଳରେ ଲାଟଙ୍କର ...ଗୋଟିଏ ମିଳମିଶା ହୋଇଛି ବୋଲି ଧାରଣା ହେବାରୁ ସେ ଆଉ ...ରଫଦାସ୍ତ ନ କରିବା ପାଇଁ ହୁକୁମ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ମିଳାମିଶା ...ଥାବାର୍ତ୍ତା ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିଲେହେଁ ମୁଁ ଏବଂ ଆଉ କେତେକ ଲୋକ ଗିରଫ ...ହୋଇ ରହିଗଲୁ ।

କିଛିଦିନ ପରେ ଖୁବ୍ ଆଗ୍ରହ ଓ ଉତ୍ସାହର ସହିତ ଅହମ୍ମଦାବାଦରେ ...ଂଗ୍ରେସର ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନ ବସିଲା । ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସ ଏହି ଅଧିବେଶନରେ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେହେଁ ସେ ଜେଲରେ ...ବାରୁ ହକିମ ଅଜ୍‌ମଲ୍ ଖାଁ ଅଧିବେଶନର ସଭାପତିତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ...ଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ଉପଲକ୍ଷେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ କରାଯାଇଥିଲା । ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଅତି ବଡ ଆକାରରେ କଂଗ୍ରେସର ଏ ଅଧିବେଶନ ବସିଥିଲା । ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନର ପ୍ରତିନିଧି ଓ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଚୌକି ଓ ବେଞ୍ଚର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉଥିଲେହେଁ ଅହମ୍ମଦାବାଦରେ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ତଳେ ବସିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା । ଅଧିବେଶନରେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବା ପ୍ରସ୍ତାବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୌଲାନା ହଜରତ୍ ମୋହାନୀଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଥିଲା, ଯେଉଁଥିରେ କି କଂଗ୍ରେସର ଲକ୍ଷ୍ୟ ବ୍ରିଟିଶ

ସାମ୍ରାଜ୍ୟଠାରୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସମ୍ପର୍କ ଛିଣ୍ଡାଇ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ହେବା ଉଚି ବୋଲି ଦାବୀ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବ ସମ୍ପର୍କରେ ଖୁବ୍ ଜୋରସୋର ଆଲୋଚନା ହୋଇଥିଲେହେଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏହାକୁ ତୀବ୍ର ପ୍ରତିରୋଧ କରୁଥି ଫଳରେ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ପାସ୍ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ ।

•

ଯେଉଁମାନେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ପ୍ରକୃତ ବିଶେଷତ୍ୱ ହୃଦୟଙ୍ଗମ ନ କ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରନ୍ତି ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସେହି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ବାଧ୍ୟ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମହାତ୍ମାଜୀ କିପରି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ତା ପରିଚୟ ପାଉଥିବାରୁ ବିଷୟ ନିର୍ବାଚନ ସମିତି ବୈଠକରେ ଘଟି ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଘଟଣା ମୁଁ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରୁଛି । ଗୋ-ର ବଡ଼ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ ବିଷୟ ନିର୍ବାଚନ ସମିତିରେ ପ୍ରତି ମାନଙ୍କ ମଝିରେ ଆସି ବସି କହିଲେ ଯେ, ବିଷୟ ନିର୍ବାଚନ ସ ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋ-ରକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ୍ ନ କରିଛି, ସେପର୍ଯ୍ୟ ସେ କୌଣସି କାମ କରେଇ ଦେବେନାହିଁ । ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକମାନେ ଖୁ ଅତି ସହଜରେ ସେ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କୁ ବାହାର କରି ଦେଇ ବୈଠକ ଚ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିପାରିବାର ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ ତାହା କରି ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକମାନଙ୍କୁ ବାରଣ କରି ନିଜେ ସେ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ସ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବାକୁ କହିଲେ । ବିନା ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗରେ ମହାତ୍ମାଜୀ କି ସେହି ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବେ ଓ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟ କୌଣସି ବିଘ୍ନ ନ ଆଣିଲାଭଳି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ, ତାହା ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏବଂ ଅନ୍ୟମା ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ କିଛି ଫଳ ନ ହେବାରୁ ଶେଷରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ହସି କହିଲେ, "ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଅସ୍ତ୍ରକୁ ମୋ ଅପେକ୍ଷା ତୁମେ ଭଲ ରକମ ଜାଣ ନା ତୁମ ବିରୁଦ୍ଧରେ କୌଣସି ବଳପ୍ରୟୋଗ ନ କରି କିପରି ସଭା ଚାଲି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇପାରେ, ତାହା ଦେଖ ।" ଏହା କହି ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକମା

ଡାକ ସେ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ଗୃହପାଖରେ ଘେରି କରି ଠିଆ ହେବାକୁ କହି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଚାଲି ଯାଇ ବୈଠକ ଚାଲୁ କରିବାକୁ କହିବାରୁ ଗୋ-ଭକ୍ତ ଭଦ୍ରଲୋକ ଯେଉଁ ଠାରେ ବସିଥିଲେ, ସେଠାରେ ବସିରହିଥିଲେ ହେଁ କିଛି ଦୂରରେ ସଭା ଚାଲିଲା । ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କେହି କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଆଙ୍ଗୁଠି ସୁଦ୍ଧା ଉଠାଇ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସଭା ସ୍ୱାଭାବିକ ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଚାଲିଥିଲା ।

ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପାଇଁ ଅହମଦାବାଦ କଂଗ୍ରେସରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷମତା ଦିଆଯାଇଥିବାରୁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଖୁବ୍ ଚଞ୍ଚଳ ଆରମ୍ଭ ହେବ ବୋଲି ଜଣାଗଲା । ସୁରଟ ଜିଲାର ବର୍ଦ୍ଦୋଲି ତାଲୁକକୁ ପ୍ରଥମେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପାଇଁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ବାଛିଲେ ମଧ୍ୟ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକଙ୍କୁ ଆନ୍ଦୋଳନ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିବାକୁ କୁହାଗଲା । ସେହି ଜିଲାର ଲୋକେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକମାତ୍ରାରେ ଆଗ୍ରହୀ ଏବଂ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥିବାରୁ ଓ ଖଦୀ ପ୍ରଚାର ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଗ୍ରହର ନିଦର୍ଶନ ଦେଇଥିବା ହେତୁ ବର୍ଦ୍ଦୋଲି ତାଲୁକାକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବାଛିଥିଲେ । ବର୍ଦ୍ଦୋଲିକୁ ବାଛିବାର ଅନ୍ୟ ଏକ କାରଣ ହେଉଛି ଯେ, ସେହି ତାଲୁକର କେତେକ ଲୋକ ଦକ୍ଷିଣ-ଆଫ୍ରିକାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହକର୍ମୀ ଭାବରେ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମ୍ପର୍କରେ କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅଭିଜ୍ଞତା ଥିଲା ।

କିଛିଦିନ ପରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଦଳେ କର୍ମୀଙ୍କ ସହିତ ତାଲୁକସାରା ଗସ୍ତ କରିବା ଫଳରେ ଲୋକଙ୍କର ଉତ୍ସାହ ଓ ଆଗ୍ରହ, ବିଶେଷତଃ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଭାଗ ନେବାପାଇଁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ବର୍ଦ୍ଦୋଲିରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିବେ ବୋଲି ନିଶ୍ଚିତଭାବରେ ଜଣାଯିବା ପରେ ତାଲୁକର ମୁଖ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଆମ୍ବଗଛ ତଳେ ବୈଠକ ହେଲା ଓ ମୁଁ ସେ ବୈଠକରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲି । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟର ସହିତ ସରକାରଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ଅହିଂସ ରହିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଜେଲ ଗଲେ ବା ପୁଲିସଠାରୁ ମାଡ଼ ଖାଇଲେ ବା ତାଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତି ବାଜ୍ୟାପ୍ତ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଦୃଢ଼ ହୋଇ ରହିବାକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇ

ସମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଭୟ ଓ ଦୁର୍ବଳତା ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ କହିଥିଲେ । ଏହା ପରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଜଣାଇଲେ । କେଉଁ କେଉଁ ଘଟଣା ଯୋଗୁଁ ଏଭଳି ନିଷ୍ପତ୍ତି ସେ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଯାହା କରିବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି ତାହା କପରି ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି, ତାହା ସବୁ ବିଶଦଭାବରେ ଲେଖି ଲର୍ଡ଼ ରିଡ଼ିଂଙ୍କ ପାଖକୁ ଗୋଟିଏ ପତ୍ର ଦେଲେ ।

ମୁଁ ଉକ୍ତ ବୈଠକରେ ଯୋଗ ଦେଲି । ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହେବା ପରେ ଦେଶସାରା ଶାନ୍ତି ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷିବାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକତା ଥିବାରୁ ମୁଁ ବିହାର ପ୍ରଦେଶ ସାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳ ଗସ୍ତ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସବୁଠାରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରଚାର କଲି । ଚମ୍ପାରଣ ଜିଲ୍ଲାର ପୂର୍ଣ୍ଣିଆରେ ଏକ ସାଧାରଣ ସଭାରେ ବକ୍ତୃତା ଦେଉଥିବା ସମୟରେ ବର୍ଦ୍ଦୋଲିରେ ବସୁଥିବା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ବୈଠକରେ ମୋର ଯୋଗ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ତାର ପାଇଲି । ଫଳରେ ମୁଁ ପୂର୍ଣ୍ଣିଆରୁ ସିଧା ପାଟନା ଯାଇ ସେଠାରୁ ବର୍ଦ୍ଦୋଲି ଗଲି । ବର୍ଦ୍ଦୋଲି ଷ୍ଟେସନରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ଗାଡ଼ିରେ ପହଞ୍ଚିଲି, ସେହି ଗାଡ଼ିରେ ଯିବାପାଇଁ ପଣ୍ଡିତ ମଦନମୋହନ ମାଳବ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ଶୁଣିଲି ଯେ, କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ବୈଠକ ଶେଷ ହୋଇଛି । ଗୋରଖପୁର ଜିଲ୍ଲା ଚଉରୀଚଉରାରେ ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମା ଆରମ୍ଭ ହେବା ପରେ ସେହି ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ଥାନା ପୋଡ଼ିଦେଇ କେତେକ ପୋଲିସ କନେଷ୍ଟବଲଙ୍କୁ ଜୀବନରେ ମାରି ଦେଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ବନ୍ଦ କରିଦେବା ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଛନ୍ତି । ଚଉରୀ-ଚଉରାର ଲୋକେ ଉତ୍ତେଜନା ବଶତଃ ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ପୋଲିସ ଥାନା ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ କରି ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକେ ଅହିଂସାର ପ୍ରକୃତ ମର୍ମ ପୁରାପୂରି ବୁଝି ନ ଥିବାରୁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପାଇଁ ଏହା ପ୍ରକୃତ ସମୟ ନୁହେଁ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲେ । କେବଳ ସେହି ବିଷୟ ଆଲୋଚନା

କରିବାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ବୈଠକ ଡକା ଯାଇଥିଲା । କମି
ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ସର୍ବସମ୍ମତି କ୍ରମେ ଏକମତ ହେବା ଫଳରେ ଆନ୍ଦୋଳ
ବନ୍ଦ କରାଗଲା ।

ମାଲବ୍ୟଜୀଙ୍କଠାରୁ ଆନ୍ଦୋଳନ ବନ୍ଦହେବା କଥା ଶୁଣିବା ପ
ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ସମ୍ପର୍କରେ ଦେଖା ଦେଇଥି
ଆଗ୍ରହ ଓ ଉତ୍ସାହରେ ବାଧା ପଡ଼ିବ ବୋଲି ମୁଁ ଭାବିଲି । ଠି
ଏହିସବୁ କଥା ମନଭିତରେ ମୁଁ ଚିନ୍ତା କରି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବା
ଗଲି । ମୁଁ ଭିତରରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲି ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ନିଷ୍ପତ୍ତି
ଶୁଣିଛୁ କି ନାହିଁ ବୋଲି ସେ ମୋତେ ପଚାରିଲେ । ମୁଁ ଶୁଣିଛୁ ବୋ
କହିଲି । ନିଷ୍ପତ୍ତି ସହ ମୁଁ ଏକମତ କି ନୁହେଁ ବୋଲି ସେ ପୁ
ପଚାରିଲେ । ମୁଁ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ଜବାବ ଦେଇ ନ ପାରି, କେବଳ ଏହାଦ୍ୱା
ଲୋକେ ନିରୁତ୍ସାହିତ ହେବେ ବୋଲି କହି ମୋର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମତ ଚାହିଁଲେ
ଏ ବିଷୟ ବିଚାରି ଜବାବ ଦେବି ବୋଲି ଜଣାଇଲି । ଏହି ଜବାବ
ଗାନ୍ଧିଜୀ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବାଭଳି ମୋତେ ଜଣାଗଲା ।

ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ବିବରଣୀ ଜାଣି ଏ
ଆଲୋଚନା କରି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ କହିଲି ଯେ, ଏ
ନିଷ୍ପତ୍ତି ଫଳରେ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ନିରାଶ ଭ
ଦେଖାଦେବା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ନିଷ୍ପତ୍ତି ମଙ୍ଗଳପାଇଁ କରାଯାଇ
ମୋର ଜବାବରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ଏବଂ ସେ ଏ
ସମ୍ପର୍କରେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ନିଜ ମତ ଜଣାଇଲେ । ସେ ବୁଝା
କହିଲେ ଯେ, ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ପାଇଁ ଅହିଂସା ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ
ଜନିଷ ଏବଂ ଶତ୍ରୁକୁ ହଇରାଣ କରିବା ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୋଲି
କେହି ଭାବୁଥାନ୍ତି, ତେବେ ତାହା ଭୁଲ । ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ନିଜେ କଷ୍ଟ ସ
କରିବା ଦ୍ୱାରା ଶତ୍ରୁର ହୃଦୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ହେଉଛି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ
ଲକ୍ଷ୍ୟ । ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀର ନିଜ ମତ ଠିକ୍—ଏ ବିଷୟରେ ଶତ୍ରୁକୁ ହୃଦୟଙ୍ଗ

ଇବା ପାଇଁ ସେ ବଳପ୍ରୟୋଗର ସାହାଯ୍ୟ ନ ନେଇ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ନୁରକ୍ତ ରହିବ ଶକ୍ତିର ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରାଇବା ଉଚିତ । ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଭାବ ଦେଖା ନ ଦେଇଛି ବା ସେମାନେ ତ୍ୟାଗ୍ରହର ପ୍ରକୃତ ମର୍ମ ବୁଝି ସରକାରଙ୍କୁ ହଇରାଣ ନ କରିବାକୁ ବୁଝିଛନ୍ତି, ହିଂସାର ଆଶ୍ରୟ ନେବା ମନୋଭାବ ପରିତ୍ୟାଗ ନ କରିଛନ୍ତି, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରିପାରିବ ନାହିଁ ବା ତାର ଚର ଭିତରକୁ ଯାଇପାରିବ ନାହିଁ । ଲୋକେ ତ ଦୂରର କଥା, କଂଗ୍ରେସ ର୍ମୀମାନେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ବାର୍ତ୍ତାର ପ୍ରକୃତ ମର୍ମ ବୁଝି ନାହାନ୍ତି । ଏକଥା ରୀଚଉରା ଘଟଣା ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଜଣାଇ ଦେଇଛି । ସେଠାରେ ହା ଘଟିଛି, ସେଥିରୁ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଜଣା ଯାଉଛି ଯେ ଲୋକଙ୍କୁ ନା ପୋଡ଼ିବା ଓ କନେଷ୍ଟବଲଙ୍କୁ ମାରିବା ପାଇଁ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ ତ୍ତେଜିତ କରିଛନ୍ତି ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ମୋତେ ବୁଝାଇଲେ ଯେ, ଭାତ ହାଣ୍ଡିରୁ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ନେଇ ଭାତ ହେଲାଣି କି ନାହିଁ ତାକୁ ଚିପି ଯେପରି ଜାଣନ୍ତି, ସେହିପରି ଚଉରୀଚଉରା ଘଟଣା ତାଙ୍କୁ ଦେଶର ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ଓ ଲୋକଙ୍କ ମନୋଭାବ ସମ୍ପର୍କରେ ଚେତେଇ ଦେଇଛି । ଯେବେ ଏହି ଗୋଳମାଳ ବସ୍ଥାରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଅନ୍ଦୋଳନ ଅରମ୍ଭ କରାଯାଏ, ତେବେ ଚଉରୀ-ଚଉରା ଘଟଣାର ପୁନରାବୃତ୍ତି ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ହେବାର ଯଥେଷ୍ଟ ଆଶଙ୍କା ଛି । ବର୍ଦ୍ଦୋଲି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ବଦଳରେ ଦେଶସାରା ଏଭଳି ଅନେକ ଘଟଣା ଘଟିତ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଚିନ୍ତାକରି ମୋ ମତ ଠିକ୍ କରି ଥିଲି ଏବଂ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିବା ପରେ ମୋର ମତ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହେଲା । ଅନେକ ଲୋକ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଗମ୍ଭୀର ଭାବେ ଚିନ୍ତା କରି ନ ଥିବାରୁ ଏହି ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ ଯେ ପସନ୍ଦ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ, ତାହା ଜାଣିଥିଲି ଏବଂ ପ୍ରକୃତରେ ତାହାହିଁ ହେଲା ।

ବର୍ଦ୍ଦୋଲିରେ ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ପୁଣି ସେହି ଆମ୍ବଗଛ ମୂଳରେ ବୈଠକ ହେଲା ଏବଂ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ବନ୍ଦ କରିବାର କାରଣ-

ମାନ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦିଆଗଲା । ଲୋକେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତିର ଯଥାର୍ଥ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରୁ ନ ଥିଲେ ହେଁ ଏହି ନିଷ୍ପତ୍ତିରେ ସେମାନେ ଅ ମାତ୍ରାରେ ମନୋଦୁଃଖ କରୁଥିଲେ ଓ ମାତୃଭୂମିର ସେବା କରିବା ପା ମିଳିଥିବା ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ସୁଯୋଗ ସେମାନେ ହରାଇଲେ ବୋ ଭାବୁଥିବାର ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପାରୁଥିଲି । ଦେଶର ମୁକ୍ତି ପାଇଁ ସେମା ସର୍ବସ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ । ଏପରି କି କେତେକ ବେ କାନ୍ଦିକାନ୍ଦି ହୋଇ ପଡ଼ିବା ଫଳରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସେମାନଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ।

ବର୍ଦ୍ଦୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତିର ବିଚାର କରିବା ପାଇଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦିଲ୍ଲୀ ନିଖିଳଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ଗୋଟିଏ ବୈଠକ ଡାକିବାକୁ ସ୍ଥି କରାଗଲା । ବୈଠକ ଡାକିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ତାରିଖ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଯାଇଥି ସେ ଦିନ ଫାଲଗୁନ ମାସର ଶିବରାତ୍ରି ଉତ୍ସବ ପଡ଼ିଥିଲା ଏହି ଦିନ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଉପବାସ ରହି ଶିବଙ୍କର ଆରାଧନା କରୁଥିବା ଅନେକ ସଭ୍ୟ ବୈଠକ ଅନ୍ୟ ଦିନକୁ ଗଡ଼େଇ ଦେବା ଚାହିଁଲେ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ବହୁତ ଚିଠି ଲେଖି ତାରମ ପଠାଇବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଗଡେଇ ଦେବା ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜିହେଲେ ନାହିଁ କେତେକ ପରିମାଣରେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏହି ତାରିଖକୁ ପସନ୍ଦ କରି ନ ଥିଲି ଏହି ତାରିଖରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଅସମ୍ମତି ପଛରେ କେତେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତତା ଥିବାରୁ ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ଗଡ଼ାଇ ଦେଲେ ବି କିଛି କ୍ଷତି ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲି । ମୋ ସହିତ ଅସମ୍ମତ ହୋଇ କହିଲେ ଯେ, ଥରେ ଯେଉଁ ବିଷୟ କୌଣସି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଯାଇଛି, ସେହି ଭଳି କୌଣସି ବିଶେଷ କାରଣ ଥିଲେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ତାହାଛଡ଼ା ଉପସ୍ଥିତ ବିଷୟ ଯେଉଁମାନେ ଉପବାସ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ଦିଲ୍ଲୀରେ ତାହା କରିବା କୌଣସି ବାଧା ନାହିଁ । ସେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କହିଲେ ଯେ, ବୈଠକ ଦିନ ସ ୨୪ ଘଣ୍ଟା ତ ହେବନାହିଁ, ଲୋକେ ଶିବଙ୍କ ଆରାଧନା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ସମ

ଯାଇବେ । ସେ ଆହୁରି ଯୁକ୍ତି କଲେ ଯେ, ଶୁଦ୍ରମାନଙ୍କରେ କୌଣସି ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ କିଛି ବାଧା ନାହିଁ ।

ପରେ ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଯାଇଛି, ତାହା ବଜାୟ ରଖିବା ଉପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେପରି ଭାବରେ ଜୋର ଦେଉଥାନ୍ତି, ତାହା ଅତି ମାତ୍ରାରେ ମୋ ମନକୁ ପାଇଥିଲା । ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ପୂର୍ବରୁ ଚମ୍ପାରଣରେ ନୂଆ ବସାକୁ ଯିବେ ବୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଥିବାରୁ ତାହା ବଜାୟ ରଖିବା ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ରାତି ଅଧରେ ସମସ୍ତ ଜିନିଷପତ୍ର ନେଇ ଯେପରି ଭାବରେ ଯାଇଥିଲେ, ତାହା ମୋ ମନେ ପଡୁଥାଏ । ସେ ଏହି ବିଷୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁକ୍ତି କରୁଥିବା ସମୟରେ, ବରାବର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଉପବାସ ଓ ପର୍ବପର୍ବାଣି ପ୍ରତି ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦୃଢ଼ଯୁକ୍ତି ସହିତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହେବାପରି ବୁଝାଉଥାନ୍ତି । ପର୍ବପର୍ବାଣି ଦିବସରେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ମନୋଭାବ ଦ୍ୱାରା ନିଷ୍କ୍ରିୟତା ଓ ଆଳସ୍ୟ ବଢ଼ିବ, ସେଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ ତଥା ମନୋଭାବ ଭୁଲ୍ ଏବଂ ତାକୁ ସମୂଳେ ଉତ୍ପାଟନ କରିବା ଦରକାର । ସେ ଯେଉଁଭଳି ଭାବରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଉପବାସ ଓ ପର୍ବଦିନମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଏବଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ବୁଝାଇଲେ, ତାହା ମୋ ମନକୁ ଭାରି ପାଇଲା ।

ଆନ୍ଦୋଳନ ବନ୍ଦକରିବା ସମ୍ପର୍କରେ କରାଯାଇଥିବା ନିଷ୍ପତ୍ତି ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ଫଳରେ ଦେଶର ଚାରିଆଡ଼ୁ ଏହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦମାନ କରାଗଲା । ସବୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ଜେଲ୍‌ରେ ଥାନ୍ତି । ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସ ମନେକଲେ ଯେ, ଆନ୍ଦୋଳନ ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରି ଗାନ୍ଧିଜୀ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ମିଳାମିଶା ନ କରି ବା ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କୌଣସି ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ନ କରି କେବଳ ସମଗ୍ର ଜାତିର ଭାବପ୍ରବଣତା ଓ ଉତ୍ସାହକୁ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଉଚ୍ଚାଭିମୁଖୀ କରି ଶେଷକୁ ରସାତଳଗାମୀ କରୁଛନ୍ତି । ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁଙ୍କର ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ ମତ ଥିଲା । ସେ ତାଙ୍କ ମତ ଲିଖିତ ଆକାରରେ

ଦିଲ୍ଲୀ ଅଧିବେଶନକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ । ଲାଲା ଲଜପତ୍ ରାୟ ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ ଭାବୁଥିଲେ ଓ ମୋର ଯେତେଦୂର ମନେ ଅଛି ଆଲି ଭାଇ ଦ୍ୱୟ ମଧ୍ୟ ଏ ବିଷୟରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ଏକମତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ରେଲ୍ ଷ୍ଟେସନରେ ଉକ୍ତ ଦୁଇ ଭାଇ କାହାର ଆଗରେ ଏଭଳି ମତପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ବୋଲି ମୁଁ ପରେ ଖବର ପାଇଲି । ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ବୈଠକ ପୂର୍ବରୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ହୋଇଥିବା ବୈଠକରେ ଏହି ସମସ୍ତ ବିରୋଧ ମତ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଗଲା ଏବଂ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏହି ସବୁ ମତ ଶୁଣି ପୁଣି ଆନ୍ଦୋଳନ ବନ୍ଦ ରଖିବା ପାଇଁ ଦୃଢ଼ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ବର୍ଦ୍ଦୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ବୈଠକରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ନିଜେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରି ତାଙ୍କ ମତ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ । ଡାକ୍ତର ମୁଞ୍ଜେ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବର ଗୋଟିଏ ସଂଶୋଧନ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ତଥା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ନିନ୍ଦା କରିବା ଫଳରେ ଅଧିବେଶନରେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ବାଦବିବାଦର ସୂତ୍ରପାତ ହେଲା । ଅଧିବେଶନର ସଭାପତି ହକିମ୍ ଅଜମଲ୍ ଖାଁ ହଠାତ୍ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇ ପଡ଼ିବା ଯୋଗୁଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ସଭାପତିତ୍ୱ କରିବାକୁ କହି ବୈଠକରୁ ଚାଲିଗଲେ । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉପରେ ବାଦାନୁବାଦ ଚାଲୁଥିବାରୁ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ବ୍ୟଗ୍ରତା ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ କ'ଣ କରିବେ ସମସ୍ତେ ତାହାହିଁ ଭାବିଲେ । ସେ ଏକ ଅଭିନବ ଉପାୟ ବାହାର କଲେ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି କହିବାକୁ ଠିଆ ହେଲାବେଳେ ପ୍ରସ୍ତାବ ସପକ୍ଷରେ ବା ବିପକ୍ଷରେ ସେ କହିବେ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରଥମେ ପଚାରନ୍ତି ଓ ସେ ଯେବେ ଡାକ୍ତର ମୁଞ୍ଜେଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅର୍ଥାତ୍ ତାଙ୍କ ନିଜ ପ୍ରସ୍ତାବ ସପକ୍ଷରେ କହିବେ ବୋଲି କହନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ କହିବାକୁ ଅନୁମତି ନ ଦେଇ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ କହନ୍ତି । ଯେବେ କେହି ଡାକ୍ତର ମୁଞ୍ଜେଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ସପକ୍ଷରେ କହିବେ ବୋଲି କହନ୍ତି, ତେବେ ତାଙ୍କୁ ସେ କହିବାକୁ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତି । ଏହା ଫଳରେ

ର ହେଲା ଯେ, ସମସ୍ତ ବକ୍ତୃତା ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ହେଲା
ି ଯେଉଁମାନେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ସପକ୍ଷରେ କହିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ,
ମାନଙ୍କୁ କହିବାକୁ ଅନୁମତି ମିଳିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ
ତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ସପକ୍ଷରେ କହିବାକୁ କେହି ନାହାନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କ
ାବ ବୋଧହୁଏ ନାକଚ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ଧାରଣା ହେଲା ।
ତ ୧୦ଟା ବାଜିଲାଣି ତେବେ ବି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ବିପକ୍ଷରେ ବକ୍ତୃତା
ପରେ ବକ୍ତୃତା ଚାଲିଥାଏ । ଏ ସବୁ ଶୁଣି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ମତ ଠିକ୍ ହୋଇ
ନ ହେଁ ଯେ ଜାଣିଶୁଣି ତାଙ୍କ ମତକୁ ଦୁର୍ବଳ କରିବାକୁ ଦେଉଥିବାରୁ
ଅପ୍ରୀତି ବୋଧ କରୁଥାଏ । କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ଓ ନିଖିଳ ଭାରତ
ଗ୍ରେସ କମିଟି ଅଧିବେଶନର କାର୍ଯ୍ୟବିବରଣୀରୁ ଆନ୍ଦୋଳନ ସ୍ଥଗିତ
ଥିବା ଦ୍ୱାରା ବିଜ୍ଞତାର କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇଛି ବୋଲି ମୋର ଅଧିକରୁ
ଧିକ ମାତ୍ରାରେ ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହେଲା । ତାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ସପକ୍ଷରେ କହିବାକୁ
ଦେଇ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଭୋଟ ନେବା ଆରମ୍ଭ କରିବାରୁ ମୋର ବ୍ୟଗ୍ରତା
ଧିକ ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । କିନ୍ତୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ବୋଧହୁଏ, ସଭ୍ୟ-
ମାନଙ୍କର ସାଧାରଣ ମନୋଭାବ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ମୋଟାମୋଟି ଧାରଣା ଥିଲା
ତ୍ମା ତାହାଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତାବ ସପକ୍ଷରେ ପୂର୍ବରୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ବକ୍ତୃତା ସକଳର
ଭବେ କିଛି ପ୍ରଭାବ ନ ପଡ଼ିଛି, ତାହା ହେଲେ ପ୍ରସ୍ତାବ ସପକ୍ଷରେ ଅଧିକ
କ୍ତୃତା ଦେବା ନିରର୍ଥକ ବୋଲି ସେ ଭାବୁଥିଲେ । ଯେଉଁ ସଭ୍ୟମାନେ
ସ୍ତାବ ସପକ୍ଷରେ କହିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ କହିବାକୁ
ନୁମତି ଦିଆଯାଉ ବୋଲି ଦାବି କଲେ ବି ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କ ମତ
ରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଡାକ୍ତର ମୁଞ୍ଜେଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ସପକ୍ଷରେ
ନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ହାତ ଟେକିବାକୁ କୁହାଯିବାରୁ ଯେଉଁମାନେ
ଙ୍କୁ ପ୍ରସ୍ତାବ ସପକ୍ଷରେ ବକ୍ତୃତା କରିଥିଲେ, କେବଳ ସେହିମାନେ ହାତ
କଲେ । ଡାକ୍ତର ମୁଞ୍ଜେଙ୍କ ସଂଶୋଧନ ପ୍ରସ୍ତାବ ନାକଚ ହୋଇ ଯାଇ
ଜୀଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ୍ ହେଲା ।

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଓ ବର୍ଦ୍ଦୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଉଗ୍ର ଭାବରେ ସମାଲୋଚନା କରାଯାଇଥିଲା, ବୋଧହୁଏ ସେଥିଯୋଗୁଁ ଡାକ୍ତର ମୁଞ୍ଜେଙ୍କ ସଂଶୋଧନ ପ୍ରସ୍ତାବ ନାକଚ ହୋଇଗଲା ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା । କାରଣ ଡାକ୍ତର ମୁଞ୍ଜେଙ୍କ ସମର୍ଥକମାନେ କେବେ ହେଲେ ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିଲେ। ସଭାରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମାଲୋଚନା କରିବା ଡାକ୍ତର ମୁଞ୍ଜେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ସମର୍ଥକମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଧାରଣା ହେଲା। କେତେକ ସଭ୍ୟ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଡାକ୍ତର ମୁଞ୍ଜେ ଜାଣି ପାରି ସେହି ସୁଯୋଗ ସୁବିଧା ନେଇ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ ନିନ୍ଦାକରି ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରିଥିଲେ ହେଁ ଫଳତଃ ଦେଖାଗଲା ଯେ, ଯେଉଁମାନେ ପୂର୍ବରୁ ବର୍ଦ୍ଦୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଥିଲେ, ସେମାନେ ଡାକ୍ତର ମୁଞ୍ଜେଙ୍କ ସଂଶୋଧନ ପ୍ରସ୍ତାବ ବିପକ୍ଷରେ ଏବଂ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ସପକ୍ଷରେ ଭୋଟ ଦେଲେ ।

ଏହି ବୈଠକ ପରେ କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟି ବିରୁଦ୍ଧବାଦୀ ମତବାଦ ଥିବାରୁ କଂଗ୍ରେସର ଅଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ବିବାଦର ସୁଯୋଗ ସରକାର ନେଇ ପାରନ୍ତି ବୋଲି ମନେ ହେଲା । ପ୍ରିନ୍ସ ଅଫ୍ ୱେଲସଙ୍କ ଭାର... ପରିଦର୍ଶନ ଶେଷ ହୋଇ ଯାଇଥିବାରୁ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ଓ ସରକାରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମିଳାମିଶା ପାଇଁ ଆଉ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି ବୋଲି ସରକାର ଭାବିଲେ ନାହିଁ । ଅନେକ ଲୋକ ଜେଲ ଭିତରେ ଥିବାରୁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ଗିରଫ କଲେ, କୌଣସି ଗୋଳମାଳ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ନ ଥାଏ । ଦିଲ୍ଲୀର ସରକାରୀ ମହଲର ଖବର ରଖୁଥିବା ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ସରକାରଙ୍କର ଏ ମନୋଭାବ ଜାଣିଥାଏ । କିଛି ଦି... ପରେ "ୟଙ୍ଗ ଇଣ୍ଡିଆ"ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା ତାଙ୍କର ଯୋଡ଼ିଏ ପ୍ରବ... ଯୋଗୁଁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଯାଇ ସେସନସ୍ କୋର୍ଟରେ ଭାରତୀ... ପିନାଲ ଆଇନର ୧୨୪ (କ) ଧାରା ଅନୁଯାୟୀ ବିଚାର କରାଗଲା ...

...ବରମତୀ ଜେଲରେ ତାଙ୍କୁ ରଖାଗଲା । ମୁଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଗିରଫ ...ର ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଗଲି । କିନ୍ତୁ ବାହାରୁ ...କେବଳ ତାଙ୍କର ଦର୍ଶନ ପାଇଲି । ସେସନସ୍ କୋର୍ଟରେ ବିଚାର ବେଳେ ...ଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଦେଖା ହେଲା ।

ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ପରେ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ...ହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଗିରଫ ହେଲେ । ଚମ୍ପାରଣରେ ତାଙ୍କର ଥରେ ବିଚାର ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ଖୁବ୍ କମ୍ ଲୋକ ଜାଣିଥିବାରୁ ସେ ଏତେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇପାରି ନ ଥିଲେ । ତା ପରଠାରୁ ସେ କରିଥିବା ଦୁଇଟି ...ର୍ଯ୍ୟଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ଅନ୍ୟଟି ହେଉଛି ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଣି ପାରିଥିବା ଜାଗରଣ । ଚମ୍ପାରଣରେ ସରକାରଙ୍କ ଆଦେଶ ଅମାନ୍ୟ କରି ସେ ଜେଲ ଯାଇଥିଲେ ହେଁ ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗ ଦେଇଥିବା ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଭଲ ରକମ ଜାଣି ନ ଥିଲେ ...ମ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ପଦ୍ଧତି ସମ୍ପର୍କରେ ସେମାନଙ୍କର ସବିଶେଷ ଧାରଣା ...ନ ଥିଲା । ଏତେବେଳକୁ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ କେବଳ ତାଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତରେ ...ଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ସର୍ବସ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ-...ଲେଣି । ତାଙ୍କର ଆହ୍ୱାନରେ ଯେଉଁମାନେ ଜେଲଯିବା କଥା ସ୍ୱପ୍ନରେ ...ଭାବି ନ ଥିଲେ, ସେମାନେ ଜେଲ ଯାଇ ଏତେବେଳକୁ ଜେଲ ଭୋଗ ...ରି ସାରିଲେଣି । ତାହା ସତ୍ତ୍ୱେ ଉଭୟ ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ...ଛି । ଚମ୍ପାରଣରେ ସେ ଯେପରି ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦ ସହିତ ଲଢ଼େଇ ...କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହିଭଳି ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛନ୍ତି । ...ଗବାନଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରିବାରେ ସେତେ-...ବେଳେ ତାଙ୍କର ଯେପରି ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେହିଭଳି ବିଶ୍ୱାସ ...ଛି । ମୋତିହାରୀ କୋର୍ଟରେ ସେ ଦେଇଥିବା ବକ୍ତୃତାରେ ଯେ ଭି ବିଶ୍ୱ... ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ, ଅହମ୍ମଦାବାଦ ସେସନସ କୋର୍ଟରେ ଦେଇଥିବା ବକ୍ତୃତାରେ ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା ।

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ବିଚାର ସମୟରେ କୋର୍ଟ ଭିତରକୁ ଯିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅନୁମତି ଦିଆଯାଇ ନ ଥିଲା । ମୁଁ ଏବଂ ଶ୍ରୀ କେଲକାର ପ୍ରମୁଖଙ୍କ ପରି କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ନେତୃ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନୁମତି ସହି ବିଚାର ବେଳେ ଉପସ୍ଥିତ ରହିଥିଲୁ । ନେଣୁ କୋର୍ଟରେ ବିଶେଷ ଭିଡ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଚମ୍ପାରଣରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ କୌଣସି ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯାଇ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅହମ୍ମଦାବାଦରେ ତାଙ୍କୁ ୬ ବର୍ଷ ଜେଲ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଗଲା ଏବଂ ବିଦାୟ ଦେବା ସମୟରେ ମୋ ଭଳି ଲୋକେ ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି କାନ୍ଦି ପକାଇଥିଲେ । ସେହି ମୂହୂର୍ତ୍ତିରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜକୁ ବାପା ମା' ଛେଉଣ୍ଡି ପରି ଅନୁଭବ କରି ଘରକୁ ଫେରିଲୁ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଜେଲ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ନ କରିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ସମସ୍ୟା ହେଲା ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବା ଆଗ୍ରହ ଓ ଉତ୍ସାହ କିପରି ଅତୁଟ ରଖିବାକୁ ହେବ । ଆନ୍ଦୋଳନ ନ ହେଲେ ଏହା ଅତୁଟ ରଖିବା କଷ୍ଟକର ହେବ ବୋଲି ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଥିଲା । ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ରଖି ତାଙ୍କର ଆଗ୍ରହ, ଉତ୍ସାହ ଅତୁଟ ରଖିବା ପାଇଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯାହା ସମ୍ଭବ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଲୋକଙ୍କ ଆଗ୍ରହ କମିଗଲା । ସରକାର ମଧ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଯେପରି ଉତ୍ସାହ ଆଉ ନ ରହେ ସେଥିପାଇଁ ଅତ୍ୟାଚାର ଆରମ୍ଭ କଲେ, ଯାହା ଫଳରେ କି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଆଉ ଆଗେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ମନେ ଜଣାଗଲା । ମୁଁ ଅହମ୍ମଦାବାଦରୁ ଫେରି ବିହାର ଗସ୍ତରେ ସବୁ ସମୟ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଲି । ଅହମ୍ମଦାବାଦ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧିବେଶନ ବିହାରରେ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିବାରୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଅଧିବେଶନ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ନିରୂପଣ, ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ ଓ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ହେଲା ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ । ବିହାରର ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧିମାତ୍ରାରେ ଆଗ୍ରହ ଥିବାରୁ ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ କୃତକାର୍ଯ୍ୟର ସହିତ କରି ପାରିବୁ ବୋଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥାଏ ।

ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରଧାନ ସମସ୍ୟା ହେଲା କ'ଣ କରିବା ? ମହାତ୍ମାଜୀ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବାକୁ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କୁ ଜଣାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଦେଶରେ ଅହିଂସାତ୍ମକ ବାତାବରଣର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ ବର୍ଦ୍ଦୋଲିରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ସ୍ଥଗିତ ରଖିବାପାଇଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଥିଲେ ଓ ଜେଲ ଯିବା ପରୁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ ନ କରି ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବା ପାଇଁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ । ଯେଉଁ କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀମାନେ ଜେଲ ନ ଯାଇ ବାହାରେ ଥିଲେ, ସେମାନେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ କରିବାପାଇଁ ଜୋର ଦେଲେ । ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଦ୍ଧନ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ରହିଥିବାରୁ ଏବଂ ସେଥିରେ ଉତ୍ତେଜିତ କରିବା ଭଳି କିଛି ନ ଥିବାରୁ ତାହା ଯେ ଲୋକଙ୍କର ମନକୁ ପାଇବ ନାହିଁ, ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବା ବିସ୍ମିତ ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଗତ ୧୭ ବର୍ଷ ଧରି ମୋର କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟର ଅଭିଜ୍ଞତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୁଁ ଏହା ଭଲ ରକମ ଜାଣିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇ ପାରିଛି । ତାହା ହେଲେ କ'ଣ କରିବାକୁ ହେବ ? କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ବିଶେଷତଃ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ବର୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଥିଲା, ତାହା ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି କଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ନିର୍ବାଚନରେ ଭାଗନେବା ଉଚିତ ବୋଲି ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଏବଂ ଅଧିକାଂଶ କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀ ଏଭଳି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ବଶ୍ୟରକୁ ଆଣିବା ଅବସ୍ଥାରେ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ଏଭଳି ପ୍ରସ୍ତାବ ଉତ୍‌ଥାପନ କରିଥିଲେ, ଏହା ଯେପରି କଂଗ୍ରେସ ଦ୍ୱାରା ଗୃହୀତ ହୋଇଯାଏ, ସେଥିପାଇଁ ଆପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ।

ଶ୍ରୀ ଭିଟଲ୍ ଭାଇ ପଟେଲ ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ବିଶେଷତଃ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ବର୍ଜନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଆନ୍ତରିକତାର ସହିତ

ସମର୍ଥନ କରନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଜାଣିଥିଲେ ହେଁ ସେ ଅହମ୍ମଦା-
ବାଦରେ କଂଗ୍ରେସର ସାଧାରଣ ସମ୍ପାଦକ ଭାବରେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ
ଶ୍ରୀ ବିଠଲଭାଇ ପଟେଲ ଓ ମହାତ୍ମାଜୀ ଉଭୟେ ଏକାଠି କାର୍ଯ୍ୟ କରି
ସମ୍ଭବପର ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି କେହି କେହି କହୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେ କେ
ସମ୍ପାଦକ ହୁଅନ୍ତି ପଛକେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବେ ଏବଂ ବିଠଲଭା
ସାଧାରଣ ସମ୍ପାଦକ ହେଲେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି କେ
ଭାବିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଶ୍ରୀ ବିଠଲଭା
ପଟେଲ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ବମ୍ବେରେ ରହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସାନଭା
ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ସମର୍ଥକ ତଥା ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର କ
ସମର୍ଥକ । ଶ୍ରୀ ବଲ୍ଲଭଭାଇ ପଟେଲ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଗୁଜରାଟରେ
ରହୁଥିଲେ ଏବଂ ଅହମ୍ମଦାବାଦ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତି
ଥିଲେ ସଭାପତି । ସେ ଗିରଫ ନ ହୋଇ ବାହାରେ ଥାନ୍ତି । ଦକ୍ଷିଣରେ
ଶ୍ରୀ ରାଜଗୋପାଳାଚାରୀ ଓ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ଡାକ୍ତର ଆନସାରୀ ମଧ୍ୟ ବାହାରେ ଥାନ୍ତି

ଗିରଫ ପରେ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି
ଗୋଟିଏ ବୈଠକରେ ଦେଶର କେଉଁ କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ
ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପାଇଁ କେତେଦୂର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛନ୍ତି, ତା
ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ରିପୋର୍ଟ ଦେବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ କମିଟି ନିଯୁକ୍ତ କଲେ
ଉକ୍ତ କମିଟିଙ୍କର ସୁପାରିଶ୍ ଅନୁଯାୟୀ ଆଇନ୍ ଅମାନ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳ
ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ଶ୍ରୀ ବିଠଲଭାଇ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କଲେ
ଶ୍ରୀ ବିଠଲଭାଇ ଥିଲେ ଜଣେ ଚତୁର ରାଜନୀତିଜ୍ଞ । ଯେତେବେ ଦେ
ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ ବୋଲି ପ୍ରସ୍ତାବିତ କମି
ରିପୋର୍ଟ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହାହେଲେ କ୍ରମଶଃ କ୍ରମଶଃ କଂଗ୍ରେସ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସ
ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରିବା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରିବ ବୋଲି ସେ
ଭାବିଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ନୀତିକୁ ବିରୋ
କରି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହେବ ବୋଲି ଆଶା କରିଥିଲେ
ସେମାନେ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ସମର୍ଥନ କରିଥିଲେ । ତାହାଛଡ଼ା ଆମ୍ଭମାନେ

ପରି ଅନେକ ଲୋକ ଥିଲେ, ଯେଉଁମାନେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ପକ୍ଷପାତୀ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଉପଦେଶ ଅନୁଯାୟୀ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ଦୃଢ଼ ନ ଥିଲେ। ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ସମର୍ଥନ କରିବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ନ ଥିଲା।

ଉକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁଯାୟୀ ଗୋଟିଏ କମିଟି ନିଯୁକ୍ତ ହେଲା ଓ ସେହି କମିଟି କରୁଥିଲ ଧରି ସମଗ୍ର ଦେଶ ଭ୍ରମଣ କଲେ । ଏହି କମିଟିର ନିଯୁକ୍ତି ଫଳରେ ଗୋଟିଏ ଭଲ ଫଳ ହେଲା ଯେ, କମିଟି ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଗଲେ, ସେହି ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଜନୈତିକ ଜାଗରଣ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଆସିବା ସଙ୍ଗେସଙ୍ଗେ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଉତ୍ସାହ ଓ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା। ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କମିଟି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ପାଇଁ ଦେଶ କେତେଦୂର ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି, ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ଛଡ଼ା ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାମାନଙ୍କରେ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରବେଶ କରିବା ବିଷୟରେ ଓ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଛିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲେ କଂଗ୍ରେସ କେତେଦୂର ନିର୍ବାଚନରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ କରି ପାରିବ, ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରଦେଶ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିମାନଙ୍କର ମତାମତ ବୁଝିଲେ।

ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ମୁସଲମାନମାନେ ଯଥେଷ୍ଟ ଭାଗ ନେଇଥିଲେ ଏବଂ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ବୈଠକମାନ ଯେଉଁଠାରେ ହେଉଥିଲା, ଖିଲାଫତ୍ କମିଟି ବୈଠକମାନ ମଧ୍ୟ ସେହି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ହେଉଥିଲା। ଖିଲାଫତ୍ କମିଟି କଂଗ୍ରେସ ପରି ଗୋଟିଏ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଅନୁସନ୍ଧାନ କମିଟି ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ। ସେ କମିଟି ବି ଦେଶ ସାରା ଗସ୍ତ କରିଥିଲା। କଂଗ୍ରେସ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିବା ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଅନୁସନ୍ଧାନ କମିଟିର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିନ୍ତୁ ମତଭେଦ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା। ଦେଶ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ନାହିଁ ବୋଲି କମିଟିରେ ଥିବା ଛଅ ଜଣ ସଭ୍ୟ ଏକମତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା

ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ ୩ ଜଣ ସଭ୍ୟ ବିପକ୍ଷରେ ଓ ୩ ଜଣ ସଭ୍ୟ ସପକ୍ଷରେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ବର୍ଜ୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉଠେଇ ନେବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ, ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ଫନ୍ଦି ବାହାର କଲେ, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା କି ସେମାନେ କହି ପାରିବେ ଯେ, ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ବର୍ଜ୍ଜନର ସେମାନେ ପକ୍ଷପାତୀ ହେଲେ ହେଁ, ଭିନ୍ନପ୍ରକାର ବର୍ଜ୍ଜନ ଚାହାନ୍ତି । ସେମାନେ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଯେ, ନିର୍ବାଚନ ବର୍ଜ୍ଜ ନ ଚାହିଁ ନିର୍ବାଚିତ ହେବା ପରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ବର୍ଜନ ଚାହାନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ସେମାନେ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଚନରେ ପରାଜିତ ହେବା ପରେ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇ ପାରିବ ଯେ ଦେଶସାରା କଂଗ୍ରେସଲୋକ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି ନିର୍ବାଚିତ ହେବାଦ୍ୱାରା ଅସହଯୋଗର ଦେ ପକ୍ଷରେ ଅଛି । ଯେତେବେଳେ ନିର୍ବାଚନରେ ଜଣେ ହେଲେ ପ୍ରାର୍ଥୀ ପ୍ରାର୍ଥୀପ ଦାଖଲ ନ କରିବା ଭଳି ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଅସମ୍ଭବ, ସେହି କ୍ଷେତ୍ରରେ କଂଗ୍ରେସ ନିର୍ବାଚନ ବର୍ଜନ କରିବା ଯୋଗୁଁ ବେକଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ ନିର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱରେ ନିର୍ବାଚିତ ହେବେ; ତାହାହେଲେ ଖାଲି ନିର୍ବାଚନ ନ ହୋଇ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳମାନ ଗଠିତ ହୋଇଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ କଂଗ୍ରେସର ବର୍ଜନ ନୀ ପୂରାପୂରି ବିଫଳ ହୋଇଛି ବୋଲି ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କୁ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ସୁବିଧା ମିଳିବ ଓ ସେଇଥିଃ ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରଚାର କଲେ । ଯେଉଁମାନେ କଂଗ୍ରେସ ନିର୍ବାଚନରେ ଭାଗନେବା ଉପରେ ଥିବା କଟକଣା ଉଠାଇ ଦେବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ତୁରି ଯୁକ୍ତି ହେଲା ଯେ କଂଗ୍ରେ ନିର୍ବାଚନରେ ଭାଗ ନେଇ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତାରେ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପ ସଭାରେ ସ୍ଥାନ ଦଖଲ କରିବା ପରେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଠନରେ ବାଧା ଦେଇ ପାରିବେ । ସେ ପ୍ରକାର ଅସହଯୋଗ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ସକ୍ରିୟ ହେବ ଫଳେସଙ୍ଗେ ନୂଆ ଶାସନ ବିଧାନ ଅନୁଯାୟୀ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ ହୋଇଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ କଂଗ୍ରେସର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ବର୍ଜନ ନୀ

ସଫଳ ହୋଇଛୁ ବୋଲି ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ସୁବିଧା ପାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଯେଉଁମାନେ ଏ ମତବାଦକୁ ବିରୋଧ କରୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କର ଯୁକ୍ତି ହେଲା ଯେ, ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ଜନ କରିବା ଉଚିତ । ଏହିସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଜରିଆରେ ଲୋକେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସୁଥିବାରୁ ଏବଂ ଏହିସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଯୋଗୁଁ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ସମ୍ମାନ ବଢ଼ୁଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସରକାରୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନ ତଥା ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାମାନ ବର୍ଜନ କରିଥିଲୁ । ଯେବେ ଜାଣିକରି ଥରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାମାନଙ୍କରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରବେଶ କରିବୁ, ତାହା ହେଲେ ଏହିସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କ ସହିତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ପୁନର୍ବାର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଲୋକଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ସମ୍ମାନ ଯଥେଷ୍ଟ ବଢ଼ିଯିବ । ତାହାଛଡ଼ା ସରକାରଙ୍କର ଯେଉଁ ଦ୍ୱୈତ ନୀତି (Dual policy) ଅଛି, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା କି ଏକ ଦିଗରେ ସେମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଚପେଇବା ପାଇଁ ସମସ୍ତପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି, ଅଥଚ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ପ୍ରଚାର କରୁଛନ୍ତି ଯେ, କେବଳ କେତେକ ପେଶାଦାର ଆନ୍ଦୋଳନକାରୀଙ୍କ ଭିନ୍ନ ସମସ୍ତେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଶାସନ ସଂସ୍କାରରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ସେହି ନୀତି ଏହାଦ୍ୱାରା କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ବୋଲି ବୁଝାଯିବ । ତାହାଛଡ଼ା ଆମ୍ଭେମାନେ ଆହୁରି ହୃଦୟଙ୍ଗମ କଲୁ ଯେ, ଆମେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଏପରି ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି ହେବ ଯେ, ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଗୋଟି ଗୋଟିକରି ସମଗ୍ର ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏହାଛଡ଼ା ଆମେ ଭଲଭାବେ ଜାଣିଥିଲୁ ଯେ, ଶାସନ ସଂସ୍କାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁଯାୟୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ଅଧିକାଂଶ ସଭ୍ୟ ଯେବେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଠନର ବିରୋଧ କରନ୍ତି, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଶାସନ ଚାଲିବାରେ କୌଣସି ବାଧା ନ ଥିବାରୁ ଥରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଅସହଯୋଗ ନୀତି ଉପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଉ ରହିପାରିବୁ ନାହିଁ । ସରକାର ଯେବେ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ଶାସନ ସଂସ୍କାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁଯାୟୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାକୁ

ସର୍ଭି ପୁନର୍ବାର ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ କରିପାରିବେ ଏବଂ ସରକାର ଯେବେ ଏହି ନୀତି ଅର୍ଥାତ୍ ପୁନର୍ବାର ନିର୍ବାଚନ କରିବା ନୀତି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଆମକୁ କେବଳ ନିର୍ବାଚନ ପରେ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରିବାକୁହିଁ ହେବ ।

କମିଟିର ଏଭଳି ତୀବ୍ର ମତଭେଦ ଦେଖା ଦେବା ଫଳରେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଭୋଟରେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ସୁପାରିଶ କରିବା ସମ୍ଭବପର ହେଲନାହିଁ ।

ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବାର ଭାର ପଡ଼ିଲା କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ଉପରେ । ଅନୁସନ୍ଧାନ କମିଟିର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ନିକଟରେ ଜେଲଦଣ୍ଡ ଭୋଗକରି ଖଲାସ ହୋଇଥିବା ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁ, ଶ୍ରୀ ଭିଠଲଭାଇ ପଟେଲ ଓ ହାକିମ ଅଜମଲ ଖାଁ ଏହି ତିନି ଜଣ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ସମ୍ପର୍କରେ ମତ ଦେଇଥିଲେ । ଶ୍ରୀ ରାଜଗୋପାଳାଚାରୀ, ଡାକ୍ତର ଆନସାରି ଓ ଶ୍ରୀ କସ୍ତୁରୀ ରଙ୍ଗା ଆୟେଙ୍ଗାର ଏହି ତିନି ଜଣ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମତ ଦେଲେ । ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁଙ୍କ ମତ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଜଣାପଡ଼ି ନ ଥିଲା ଯେତେବେଳେ ଜଣାଯାଇଥିଲା, ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ବର୍ଜନ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୃହୀତ ହେବା ସପକ୍ଷରେ ସେ ଥିଲେହେଁ ରିପୋର୍ଟ ଲେଖା ସମୟକୁ ପ୍ରବେଶ ସପକ୍ଷରେ ସେ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ସମର୍ଥକ ହୋଇଥିଲେ । ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସ ଖଲାସ ହେବା ପରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ସପକ୍ଷରେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଖଲାସ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ସପକ୍ଷରେ ମତ ଥିଲା ଏବଂ ସେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସର ଅଧିକାଂଶ କର୍ମୀ ତଥା ଜନସାଧାରଣ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଚାହୁଁ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତି ଏବା ତିନିଜଣଯାକ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ଏହି ମତକୁ ଅଧି-

କଂଗ୍ରେସ ନିର୍ବାଚନରେ ଭାଗ ନେବା ଉଚିତ ବୋଲି ମତ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ବୈଠକରେ ଆଲୋଚନା ହେବା ପରେ ଗୟାରେ ହେବାକୁ ଯାଉଥିବା କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନରେ ଏହାର ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ନିଷ୍ପତ୍ତି ପାଇଁ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ଠିକ୍ କଲେ । ଜେଲରେ ଥିବାଯୋଗୁଁ ସଭାପତିତ୍ୱ କରିପାରି ନ ଥିବା ଏବଂ ଅହମ୍ମଦାବାଦ କଂଗ୍ରେସ ପାଇଁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିବା ସଭାପତି ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସ, ଗୟା କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନର ସଭାପତି ଭାବେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ବାଚିତ ସଭାପତି ଓ ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୁରୁତର ମତଭେଦ ଘଟିଛି ବୋଲି ଜଣାଗଲା ।

କଂଗ୍ରେସର ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନକୁ ବିରୋଧ କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ "ଅପରିବର୍ତ୍ତନବାଦୀ" ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା ଏବଂ ମୁଁ ଜଣେ ଦୃଢ଼ ଅପରିବର୍ତ୍ତନବାଦୀ ବୋଲି ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲି । ଆମ ସାଙ୍ଗରେ ଶ୍ରୀ ରାଜଗୋପାଳାଚାରୀ, ସର୍ଦ୍ଦାର ବଲ୍ଲଭଭାଇ ପଟେଲ ଓ ଡାକ୍ତର ଅନସାରୀଙ୍କ ଭଳି ତିନିଜଣ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକ ଥାଆନ୍ତି ଅପରିବର୍ତ୍ତନବାଦୀ । ବିହାରର ଲୋକେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ପାଇଁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ଥିବାରୁ ମୁଁ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲି ।

ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ । ମୁଁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତିର ସମ୍ପାଦକ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତିର ସଭାପତି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତି । ମହାତ୍ମାଜୀ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷା ଏହି ସମୟରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବହୁତ କାମରେ ଲାଗିଲା: ଅର୍ଥାତ୍ ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯେତେ ସମ୍ଭବପର କମ୍ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବା ଉଚିତ, ଯେଉଁ କ ସେଭଳି ଅବଶ୍ୟକ ନ ହେଲେ ପଇସାଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । କୌଣସି ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଲୋକେ ଯଦି ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାକୁ ନ ଚାହାନ୍ତି, ତେବେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲୋକେ ବିଶେଷ

ଆତ୍ମହାନି ତ ନୁହନ୍ତି ବା ଲୋକେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମର୍ଥନ କରୁନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଧରିବାକୁ ହେବ । ଏହି କାରଣରୁ କୌଣସି ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ କୌଣସି ପାଣ୍ଠିର ସୁଧରେ ଚଳିବା ଭଳି ପାଣ୍ଠି ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବିରୋଧ କରୁଥିଲେ । ସେ ଭାବୁଥିଲେ ଯେ, ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନ ପାଇଁ ପାଣ୍ଠି ସୃଷ୍ଟି କରାଗଲେ ସମୟକ୍ରମେ ଅନୁଷ୍ଠାନଟି କେବଳ ନାମମାତ୍ର ରହି ସାଧାରଣ ସେବା ଭଳି ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶରୁ ଦୂରକୁ ଚାଲିଯିବ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଅନୁଷ୍ଠାନର ସାଧାରଣ ସମର୍ଥନ ତାହାର ସେବା କରିବା ସାମର୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିବାରୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସାଧାରଣ ସମର୍ଥନ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ବୋଲି ଲୋକେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କଲେ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ନାହିଁ । ଏହା ଫଳରେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଆପେ ଆପେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ।

ଅନ୍ୟ ଅର୍ଥରେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଲୋକେ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିବେ, ସେଭଳି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାଧାରଣ କର୍ମୀ ହାତ ଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଅନେକ ସମୟରେ କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ଲୋକେ ପ୍ରଥମରୁ ଆର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲେ କିଛି ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ ବୋଲି ଆମେ ଯାହା ଭାବୁ, ତାହା ଭୁଲ । କିନ୍ତୁ ଲୋକେ ପରେ ଟଙ୍କା ଦେବା ଆଶାରେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଏ ବା କୌଣସି ଉପାୟ ନ ଥିଲେ ଧାର କରି ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଏ, ସେଥିରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଭୁଲ ବା ଅନ୍ୟାୟ ନାହିଁ । ଅସଲ କଥା ହେଉଛି, ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଧାର ନ ସୁଝିଲେ ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ନିଜ ସମ୍ପତ୍ତି ବାନ୍ଧି ଦେଇ ଧାର ପରିଶୋଧ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ରହିଲେ କୌଣସି ସାଧାରଣ ସେବକ ଧାର କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ; କାରଣ ସେ ଟଙ୍କା କରଜ କରିଥିବ ସବୁ ସମୟରେ ସେ ତାର ଚୁକ୍ତି ରକ୍ଷା ନ କରିବାର ସମ୍ଭାବନା ଅଛି । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ମତ ଥିଲା ଯେ; ଲୋକେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବେ, କେବଳ ସେତିକି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ । ତାହାହେଲେ

ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲୁ ରଖିବା ପାଇଁ କର୍ମୀ କାହିଁକି ଟଙ୍କା ଋଣ ନ କଲେ, ତାହା ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ଧାରଣା କରିପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଏହି ଶିକ୍ଷା ମୋର ମନେଥିଲା ଏବଂ ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିବା ପାଟନା କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ସମୟରେ ହୋଇଥିବା ଅଭିଜ୍ଞତା ମୁଁ ଭୁଲି ନ ଥିଲି । ମୂଳରୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କମିଟିକୁ ପରିଷ୍କାର ଭାବେ କହି ଦେଇଥିଲି ଯେ, ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କମିଟି ମୋତେ ଯେତିକି ଟଙ୍କା ଦେବେ, ଅଗ୍ରୀମ ହିସାବରେ ତାକୁ କେବଳ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ମୁଁ ନେବି । ମୁଁ କୌଣସି ଜିନିଷ ଧାର ସୂତ୍ରରେ କିଣିବି ନାହିଁ ବା ହାତରେ ଟଙ୍କା ନ ଥିଲେ ପରେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କମିଟି ଟଙ୍କା ଦେବେ ବୋଲି ଭାବି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ବାକିରେ କରାଇବି ନାହିଁ । ଏହିଥିରୁ ପରିଷ୍କାର ହୋଇ ଥିଲା ଯେ, ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କମିଟି ମୋ ହାତରେ ଟଙ୍କା ନ ଦେଲେ ମୁଁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବି ନାହିଁ ।

ବର୍ଷା ସମୟରେ ବିହାରର କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ଗସ୍ତ କରିବା ସୁବିଧାଜନକ ନୁହେଁ । କୃଷୀ ଓ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ହାତରେ ଟଙ୍କା ନ ଥିବାରୁ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ମଧ୍ୟ କଷ୍ଟକର । ବିହାରରେ ସେତେବେଳେ ଖୁବ କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ କଳକାରଖାନା ଥିଲା । ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ବିଶେଷ ନ ଥିବାରୁ ଧନୀଙ୍କଠାରୁ ପୂର୍ବରୁ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରିପାରୁ ନ ଥିଲୁ । ତାହାଛଡ଼ା ଅର୍ଥସଂଗ୍ରହ ପ୍ରତି ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ ଦେଇ ନ ଥିଲୁ ।

ସେ ସମୟରେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ପ୍ରାୟ ଡିସେମ୍ବର ମାସ ଶେଷ ସପ୍ତାହରେ ହେଉଥିଲା । ବର୍ଷାଋତୁ ଶେଷ ହେବା ସମୟକୁ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ପାଖେଇ ଆସିଥିଲା । ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ରହିବା ଘର ଓ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ଇତ୍ୟାଦି କରିବାକୁ ଠିକାଦାରଙ୍କୁ ବରାଦ ଦେବାକୁ ହେବ । ପୂର୍ବରୁ ବରାଦ ନ ଦେଲେ ସମସ୍ତ ଜିନିଷ ସଂଗ୍ରହ କରି ଠିକ୍ ସମୟକୁ କାମ ସରିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ବିବ୍ରତ ହୋଇ

ପଡ଼ିଲୁ । ଏହି ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତିର ଗୋଟିଏ ବୈଠକ ଡାକିଲୁ । ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଅର୍ଥ ମୋ ଜିମା ନ ଦେଲେ ମୁଁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲି । ତେଣୁ କମିଟି ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲେ ଯେ, ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଟଙ୍କା ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତିର ମୁଖ୍ୟ ସଭ୍ୟମାନେ ନିଜ ନିଜ ଦାୟିତ୍ୱରେ ବ୍ୟାଙ୍କ ଅଫ୍ ବିହାରରୁ ଧାର ଆଣି ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ଦେବେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଆମର ମହାଜନ କେବଳ ବ୍ୟାଙ୍କ ରହିବ । ମୁଖ୍ୟମାନେ ନିଜେ ନିଜେ ବ୍ୟାଙ୍କକୁ ଟଙ୍କା ଶୁଝିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ନେବାରୁ ବ୍ୟାଙ୍କକୁ ମଧ୍ୟ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ବହୁ ଲୋକଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିହାରର କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତି ସଭ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଅଞ୍ଚଳର ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଚାନ୍ଦା ଆଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଗଲା । କର୍ମୀମାନେ ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ନଥିବା ଯୋଗୁଁ ଏଥିପ୍ରତି ସେମାନେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉ ନ ଥିଲେ । ଉଲ୍ଲିଖିତ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ୍ ହେବା ଫଳରେ ସେମାନେ ଯେବେ ଅଧିବେଶନକୁ ସାଫଲ୍ୟମଣ୍ଡିତ କରି ନ ପାରନ୍ତି, ତାହା ହେଲେ ଦେଶର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ମୁହଁ ଦେଖାଇ ହେବନାହିଁ ବୋଲି ବିହାରର କର୍ମୀମାନେ ବୁଝି ପାରିଲେ । ତା' ଛଡ଼ା କର୍ମୀମାନେ ଲୋକଙ୍କୁ ଟଙ୍କା ମାଗି ନ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ଦୋଷ ନାହିଁ ବୋଲି ଲୋକେ ଯେବେ ଯୁକ୍ତି କରନ୍ତି, ତାହା ଭୁଲ୍ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ କର୍ମୀମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରି ଅଧିବେଶନ ପାଇଁ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରିବାରେ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଯଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇପାରିଲା ।

ରାଜନଙ୍କର ଜେଲ୍‌ଯିବା ଫଳରେ କଂଗ୍ରେସର ଅବସ୍ଥା ବିଶେଷ ଖରାପ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ପାଇଁ ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରି ନ ପାରି ଆମ୍ଭେମାନେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ବ୍ୟାଙ୍କରୁ ଟଙ୍କା ଧାର କରୁଛୁ ବୋଲି ଛୋଟ ଛୋଟ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଭାବିଲେ । କିନ୍ତୁ

ମଧ୍ୟରେ କର୍ମୀମାନେ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ ପାଇଁ ଲାଗିପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗସ୍ତ କଲି । ବ୍ୟାଙ୍କରୁ ଟଙ୍କା ଧାର କରିବାର ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ କରାଯାଇ ଥିଲେହେଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ଟଙ୍କା ବ୍ୟାଙ୍କରୁ ଆଣି ନଥାଉଁ । ୪।୫ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରି ମୁଁ ଗୟା ଫେରିଲି । ଗୟାରେ ପହଞ୍ଚିଲି ବେଳକୁ ପ୍ରାୟ ଦିନ ୪ଟା । କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ହୋଇ ପାରିବ କି ନାହିଁ ଓ ଆମ୍ଭେମାନେ ବ୍ୟାଙ୍କରୁ ଟଙ୍କା ଧାର ଆଣି ପାରିଲୁ କି ନାହିଁ ଜାଣିବାକୁ ପୋଲିସ କର୍ମଚାରୀମାନେ ବଡ଼ ଚିନ୍ତାନ୍ୱିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥାନ୍ତି । କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ସହରର କିଛି ଦୂରରେ ହେବାର ଥାଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସେ ପଡ଼ିଆ ଭୋଟା ଭିତରେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତିର ଅଫିସ୍ ଖୋଲି ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେଟ ଘରେ ରହୁଥିଲୁ । ଟଙ୍କା ପାଖରେ ନ ରଖି ସିଧା ବ୍ୟାଙ୍କକୁ ଯାଇ ବ୍ୟାଙ୍କରେ ଜମାକରି ଦେବ ବୋଲି ରେଲ୍‌ରୁ ଓହ୍ଲାଇବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଠିକ୍ କରିଥାଏ । ରେଲ୍‌ରୁ ଓହ୍ଲାଇ ବ୍ୟାଙ୍କକୁ ଯିବା ବେଳେ ଜଣେ ପୋଲିସ୍ ସବ୍ ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍ଟର ଆସି ବାଟରେ ଭେଟିଲେ । ଆମେ ବ୍ୟାଙ୍କରୁ ଟଙ୍କା ଧାର ଆଣିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରି ପାରିଛୁ କି ନାହିଁ ଓ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନର ଆୟୋଜନ କିପରି କରାଯାଉଛି ବୋଲି ସେ ମୋତେ ପଚାରିଲେ । ସରକାର ଭାବିଥିଲେ ପଇସା ଅଭାବରୁ ଅସୁବିଧା ହେବ ଏବଂ ତାହା ଫଳରେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ପ୍ରାୟ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ଆମର ଟଙ୍କା ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇ ଥିବାରୁ ଧାର କରିବାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ତାଙ୍କୁ କହିଲି । ପୋଲିସ୍ କର୍ମଚାରୀ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲେ । ମୁଁ ନିଜେ ୪।୫ଦିନ ଧରି ବୁଲିକରି ଯଥେଷ୍ଟ ଟଙ୍କା ଆଣି ଫେରିଛି ବୋଲି କହିବାରୁ ସେ ମୋତେ ବିଶ୍ୱାସ କଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମିଛ କହୁଛି ବୋଲି ଭାବି ସେ ମୋ ପଛେ ପଛେ ସାଇକେଲରେ ବ୍ୟାଙ୍କକୁ ଆସିଲେ । ମୁଁ ପ୍ରକୃତରେ ବ୍ୟାଙ୍କରେ ଟଙ୍କା ଜମା କରିବାର ସେ ଦେଖିବା ପରେ ମୋତେ ବିଶ୍ୱାସ କଲେ । ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତି ଅଫିସରେ ପହଞ୍ଚି ଆମ ପ୍ରଦେଶର ଚାରିଆଡ଼େ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ ଜୋରସୋରରେ ଚାଲିଛି ବୋଲି ଜାଣିବାରୁ ମୁଁ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୋଇ

ଅଧିବେଶନ ପାଇଁ ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ କରିବାରେ ଲାଗିଲି । ଜିନିଷପତ୍ର ରଖାଯାଇ ରହିବା ପାଇଁ କୁଡ଼ିଆମାନ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ତିଆରି ହେଲା ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା ଶିକ୍ଷା, ଯାହାର ପ୍ରଥମେ ବୁଝିପାରି ନଥିଲି, ତାହା କେତେ ମୂଲ୍ୟବାନ ମୁଁ ମୋର ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କଲି । ମୁଁ ସେହି ଦିନୁଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ନୀତି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ କେବେ କୌଣସି ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିନାହିଁ ।

ଗୟା କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ପ୍ରସଙ୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧେ ବହୁତ ସମୟ ଧରି ଆଲୋଚନା ଚାଲିଲା ଏବଂ ଅଧିବେଶନ ଏକାଧିକ ଦିନ ଧରି ଚାଲିଥିଲା । ଶେଷକୁ ଭୋଟ ନିଆଯିବା ଫଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦୁଇ-ତୃତୀୟାଂଶ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏବଂ ଏକ-ତୃତୀୟାଂଶ ପ୍ରତିନିଧି ପ୍ରବେଶ ସପକ୍ଷରେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ଜଣାପଡ଼ିଲା । ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ବର୍ଜନ ନୀତି ଚାଲୁ ରଖିବା ପାଇଁ ଗୟା କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନରେ ଅତି ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଭୋଟରେ ସ୍ଥିର କରାଯାଇଥିଲେ ହେଁ ଏହି ନିଷ୍ପତ୍ତି ଫଳରେ କଂଗ୍ରେସ ଭିତରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ମତଭେଦର ଅବସାନ ହେଲାନାହିଁ । କଂଗ୍ରେସର ଅଧିକାଂଶ ପ୍ରତିନିଧି ତାଙ୍କର ମତକୁ ସମର୍ଥନ କରୁ ନ ଥିବାରୁ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସ ସଭାପତି ପଦରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେଲେ । ଇସ୍ତଫା ନ ଦେବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଭାବ ପକାଯାଇଥିଲେ ହେଁ ସେ ତାଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତିରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ନାହିଁ । ଇସ୍ତଫା ଦେବା ପରେ ସେ ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହରୁଙ୍କ ସହିତ ନିର୍ବାଚନରେ ଭାଗନେବା ପାଇଁ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳ ଗଠନ କରି କଂଗ୍ରେସ ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ ମତ ଗୃହୀତ କରାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ ।

ମୁଁ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ସମ୍ପାଦକ ନିର୍ବାଚିତ ହେବାରୁ ଶ୍ରୀ ରାଜଗୋପାଳାଚାରୀଙ୍କ ସହିତ ମୋତେ ଅନେକ ପ୍ରଦେଶ ଗସ୍ତ କରିବାକୁ

ପଡ଼ିଲା । ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ସମ୍ପର୍କରେ ବିରୁଦ୍ଧାତ୍ମକ ମତମାନ ଦେଶରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥାଏ । ଜବଲପୁରରେ ଏବଂ ପରେ ନାଗପୁରରେ ଜାତୀୟ ପତାକା ସହ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରି ଯାଇପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି, ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ସରକାର ନିଷେଧାଜ୍ଞା ଜାରି କଲେ । ନାଗପୁରରେ ଜାତୀୟ ପତାକାର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ କରାଗଲା ଓ ସେହି ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ନେତୃତ୍ୱ ନେଲେ ସେଠ ଯମୁନାଲାଲ୍ ବଜାଜ୍ । ଏହି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ତିନି ମାସ ଧରି ଚାଲିଲା ଏବଂ ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଭାଗନେବା ପାଇଁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ସବୁ ଆସିଲେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ବିହାରରୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ନେଇ ବହୁଥର ନାଗପୁର ଯାଇଥିଲି; କିନ୍ତୁ ନିଜେ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେଇ ନ ଥିଲି । ସେଠ୍ ଯମୁନାଲାଲ୍ ବଜାଜଙ୍କ ଗିରଫଦାରି ପରେ ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତୃତ୍ୱ ନେବା ପାଇଁ ଶ୍ରୀ ବଲ୍ଲଭଭାଇ ପଟେଲ ଓ ତାଙ୍କ ପରେ ଶ୍ରୀ ଭିଠଲଭାଇ ପଟେଲ୍ ନାଗପୁର ଆସି ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତୃତ୍ୱ ନେଲେ । ଶେଷକୁ ସରକାର ଯେଉଁ ରାସ୍ତାମାନଙ୍କରେ ପତାକା ସହ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରି ଯିବାକୁ ନିଷେଧ କରିଥିଲେ, ତାହା ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେଲେ । ଫଳରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଶେଷ ହେଲା ଏବଂ ଯେଉଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ଜେଲରେ ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଖଲାସ କରି ଦିଆଗଲା ।

ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ଉପରେ ଏଭଳି ମତଭେଦ ଦେଖା ଦେଲା ଯେ, କଂଗ୍ରେସର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଧିବେଶନ କରା ନ ଗଲେ ସେହି ପ୍ରଶ୍ନର ମୀମାଂସା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଜଣାଗଲା । ୧୯୨୩ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ନିର୍ବାଚନ ପାଇଁ ସମୟ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ତାହା ପୂର୍ବରୁ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ସମାଧାନ ହେବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ କଂଗ୍ରେସର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଧିବେଶନ କରିବା ପାଇଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଗଲା । ଏହି ଅଧିବେଶନ ଦିଲ୍ଲୀରେ ମୌଲାନା ଅବୁଲ କାଲାମ ଆଜାଦଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ ହୋଇଥିଲା । ମୌଲାନା ସାହେବ ନିକଟରେ ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହୋଇଥାନ୍ତି । ମୌଲାନା ମହମ୍ମଦ ଅଲି ମଧ୍ୟ ଖଲାସ ହୋଇ ଅଧିବେଶନରେ

ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଆସିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ଗୋଟିଏ ମିଳାମିଶା ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା ଯେ, କଂଗ୍ରେସ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଭାବରେ ନିର୍ବାଚନରେ ଭାଗ ନ ନେଲେ ହେଁ ଯେଉଁ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକମାନେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାକୁ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରିବାକୁ ଚାହିଁବେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଅନୁମତି ଦିଆଯିବ ଏହାଦ୍ୱାରା ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳ ତାର ନିଜ ଶକ୍ତିରେ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରି ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ସ୍ଥାନ ଦଖଲ କଲା । ବଙ୍ଗଳାରେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ସ୍ଥାନ ଦଖଲ କରି ପାରି ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳର ଲୋକେ ବଙ୍ଗଳା ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳର ପ୍ରାର୍ଥୀ ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟାରେ ନିର୍ବାଚିତ ହେବାରୁ ସେମାନେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ ବା ଅନ୍ୟ ଦଳର ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଠନରେ ବାଧା ଦେଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମଧ୍ୟ-ପ୍ରଦେଶରେ କୌଣସି ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କରାଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ବଙ୍ଗଳା ବ୍ୟବସ୍ଥାପକସଭାର ଅନ୍ୟ ଦଳର କେତେକ ସଭ୍ୟ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳରେ ଯୋଗଦେବା ଫଳରେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ପରାଜିତ ହୋଇ ଇସ୍ତଫା ଦେଲେ ।

କଂଗ୍ରେସର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅଧିବେଶନ ମୌଲାନା ଅହମ୍ମଦ ଅଲିଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ କୋକନଡ଼ାରେ ହେଲା ଏବଂ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ବର୍ଜନ ସମ୍ପର୍କୀୟ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ପୁନର୍ବାର ଗ୍ରହଣ କରାଗଲା ।

ତ୍ରୟୋଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

୧୯୨୪ ମସିହାରେ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରିବା ସମ୍ପର୍କୀୟ ବିବାଦ ମହାତ୍ମାଜୀ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ବିବାଦ କେବଳ ଯେ ଚାଲିଲା ସେତିକି ନୁହେଁ, ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସାଧାରଣ ହିତକର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ବିଶେଷ ଜୋର୍ ଦେଉଥିବାରୁ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଆଗେଇ ନେବା ପାଇଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ପାରୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚେଷ୍ଟାକଲୁ । କୋକନାଡ଼ା କଂଗ୍ରେସର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଫଳରେ ଖଦଡ଼ ସପକ୍ଷରେ ସଂଗଠିତ ପ୍ରଚାର କରିବା ପାଇଁ ଖଦଡବୋର୍ଡ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା । ସେଠ୍ ଯମୁନାଲାଲ୍ ବେଜାଜଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଏହି ବୋର୍ଡ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଚାରୁରୂପେ ଚଳାଇଲେ । ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଖଦଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଁ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରି ରଖିଲି । ଖଦଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଗ୍ରଗୋଉଥିଲେ ହେଁ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ କମିଗଲା । ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ସପକ୍ଷରେ ଥିବା ଦଳ ସେମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଜେଲ ଭୋଗକରି ଖଲାସ ହୋଇ ଆସୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ସମର୍ଥନ କଲେ ।

ଯଥେଷ୍ଟ ଆର୍ଥିକ ବା ମାନବିକ ସମ୍ବଳ ଆମ ପାଖରେ ନ ଥିବାସତ୍ତ୍ୱେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସରକାରୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ବା କଲେଜରେ ଯେଉଁ ଧରଣର ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଉଥିଲା, ତାକୁ ଅନୁକରଣ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟିଏ ମସ୍ତବଡ଼ ଭୁଲ କରିଥିଲୁ । ଯେଉଁ ଛାତ୍ରମାନେ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ଶିକ୍ଷା ପାଉଥିଲେ, ସେମାନେ ସରକାରୀ ବା ବେସରକାରୀ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ଚାକିରି ପାଇବାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ

ଏଙ୍କେ ସରକାରୀ ଅନୁମୋଦିତ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ଛାତ୍ରମାନେ ଯେ
ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସୁବିଧା ଓ ସୁଯୋଗ ପାଉଥିଲେ, ସେଥିରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଉଥିଲେ
ତଥାପି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠାନର କେତେକ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଥିଲା । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂ
ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସୂତାକଟା
ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ କରିଥିଲୁ । ସେମାନଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର କାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟ
ସରକାରୀ ଅନୁମୋଦିତ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନର ଛାତ୍ରମାନଙ୍କଠାରୁ ଭିନ୍ନ । ଏ
ଛାତ୍ରମାନେ ସତ୍ୟ ଓ ଅହିଂସାତ୍ମକ ବାତାବରଣରେ ସରଳ ଜୀବନ ଯାପନ
କରୁଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚ ଚରିତ୍ର ଥିଲା ଓ ସାଧାସିଧା ଭାବରେ
ସେମାନେ ଚଳୁଥିଲେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାର ମାନଦଣ୍ଡରେ ସରକାରୀ
ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରଙ୍କର ସମକକ୍ଷ ହେବା ଭଳି କେତେକ ଛାତ୍ର ଥିଲେ
ସେମାନେ ଜୀବିକା ଅର୍ଜନ କରିବା ଓ ତାହା ସଙ୍ଗେ
ସଙ୍ଗେ ଦେଶସେବା କରିବା ସୁଯୋଗରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଉଥିଲେ । ଯେଉଁ
ଛାତ୍ରମାନେ ଦେଶସେବା କରିବାର ବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ବା
ଯେଉଁମାନଙ୍କର ବାପ ମା'ମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପିଲାଙ୍କୁ ଦେଶସେବାରେ
ନିୟୋଜିତ କରିବା ପାଇଁ ଚାହୁଁଥିଲେ, କେବଳ ସେହି ଛାତ୍ରମାନେ ଏ
ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନକୁ ଆସୁଥିଲେ । ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା
ଅଳ୍ପେ ଅଳ୍ପେ କମିଗଲା ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନର ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ବରାବର ପରିବର୍ତ୍ତନ
କରୁଥାଉଁ । ମୂଳରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେଉଁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲେ, ସେହି
ଅନୁସାରେ ସରକାରୀ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ଅନୁକରଣ ତ୍ୟାଗ କରି
ପ୍ରକୃତ ନିସ୍ୱାପର ଦେଶସେବକ ବାହାର କରିବାରେ ଧ୍ୟାନ
ଦେଲୁ । ତାହା ସତ୍ତ୍ୱେ ଆମ୍ଭେମାନେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରିଲୁ ନାହିଁ ଏ
ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଅଳ୍ପେ ଅଳ୍ପେ ଖରାପ ହେଲା । ଅନେକ
ଅନୁଷ୍ଠାନ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ଯେ କେତୋଟି ତିଷ୍ଠି ରହିଲେ, ସେମାନେ
ନାମକୁ ମାତ୍ର ଯେନକେନ ପ୍ରକାରେ ଚଳି ରହିଲେ । ଜାତୀ

ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରୁ ଯେଉଁମାନେ ବାହାରୁଥିଲେ, ସେମାନେ କେବଳ ଦେଶସେବା କରିବା ବ୍ରତ ନେଇ ବାହାରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ଏହି ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ଛାତ୍ରଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଯେ କମ୍ ହେବ, ତାହା ଜଣାଶୁଣା କଥା । ଏହା ଫଳରେ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଆମ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ଛାତ୍ର ସଂଖ୍ୟା ଯେ କମିଗଲା, ସେଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର କିଛି ନାହିଁ ।

ଖଦଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଧିକ ସୁଚାରୁ ରୂପେ ଚାଲିଲା । ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳର ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ଖଦଡ଼ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ନିଜକୁ ସେମାନଙ୍କ ବିରୋଧୀ ଦଳମାନଙ୍କଠାରୁ ଭିନ୍ନ କରି ପାରୁଥିବାରୁ ଖଦି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏଥିରୁ ଲୁଗାର ଚାହିଦା ବଢ଼ିବା ଫଳରେ ଖଦଡ ସୂତା ସରୁ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରାଗଲା । ଖଦିବିକ୍ରୟ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଲୋକପ୍ରିୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଖଦି ପ୍ରଦର୍ଶନୀମାନ କରାଗଲା ଏବଂ ଉକ୍ତ ପ୍ରଦର୍ଶନୀମାନଙ୍କରେ ସରୁ ଖଦୀ ଜିନିଷମାନ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରାଗଲା । ଏପରି କି ଯେଉଁମାନଙ୍କର କଂଗ୍ରେସ ସହିତ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ କେବେ ନ ଥିଲା, ସେଭଳି ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ପ୍ରଦର୍ଶନୀମାନ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲେ । ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ହେଉଥିବା ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ଓ ବିଶେଷତଃ ବିହାରରେ ହେଉଥିବା ପ୍ରଦର୍ଶନୀମାନ ଆୟୋଜନ କରିବାରେ ମୁଁ ସମ୍ପୃକ୍ତ ରହିଲି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ କେବେ କେବେ ଖଦଡ଼ ବିକୁଥିଲି । ଅନେକ ସମୟରେ ମୁଁ ନିଜେ ଖଦି ଉତ୍ପାଦନ କେନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ଯିବାଫଳରେ ମୋ ର ଖଦଡ଼ ବ୍ୟବହାର ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖଦଡ଼ ପ୍ରତି ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଆଗ୍ରହ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅନେକ ସମୟରେ ଗରିବ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ଚିରା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ଲେଖାଏ ପିନ୍ଧି ଓ ଅନ୍ୟ ଖଣ୍ଡିଏ ଚିରା କନାରେ ସୂତା ଗୁଡ଼େଇ ୪ । ୫ ମାଇଲ ବାଟରୁ ସେହି କେଗଳ ବିନିମୟରେ କିଛି ପଇସା ନେବାକୁ ଖଦି ଉତ୍ପାଦନ କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଆସୁଥିବାର ମୁଁ ଦେଖେ । ଅନେକ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଏହିଭଳି ବିନିମୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଦିନସାରା ଚାଲେ । ଯେବେ କୌଣସି କାରଣରୁ ସୂତା ବଦଳରେ କପା ଯୋଗାଇବାକୁ ବା ମୂଲ୍ୟସ୍ୱରୂପ ପଇସା ଦେବାକୁ

କମ୍ବାକପା ଓ ପଇସା ସଣ୍ଠିବା ଫଳରେ ସ୍ଵାଧୀନସ୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ, ତେବେ ସେହି ଗରିବ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ମୁହଁରେ ଯେଉଁ ନୈରାଶ୍ୟ ଓ ହତାଶାର ଭାବ ଫୁଟିଉଠେ, ତାହା ବଡ଼ କରୁଣ ଦୃଶ୍ୟ । ଖଦଡ଼କୁ ଲୋକପ୍ରିୟ କରିବା ଛଡ଼ା ଏହି ଗରିବ ଲୋକଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପନ୍ଥା ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ଆପଣ ଅଟେ ପ୍ରମାଣରେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କଲି । ଯେଉଁଠାରେ ଖଦି ଉତ୍ପାଦନ କେନ୍ଦ୍ରମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇଥିଲା, ସେଠା ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅପୂର୍ବ ଉତ୍ସାହ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଥିଲା ।

ସେ ସମୟରେ ଖଦଡ଼ ବିକ୍ରିରେ ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଅସୁବିଧା ଅନୁଭବ ହେଉଥିଲା । ଯେତେ ବିକ୍ରୀ ହେବାର କଥା, ତାହାଠାରୁ ବେଶୀ ଖଦଡ଼ ଅମ୍ଭେ ତିଆରି କରୁଥିବାରୁ ସେ ସବୁ ପ୍ରଦେଶ ଭିତରେ ଓ ବାହାରେ ବିକ୍ରି କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାରେ ଆମର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଯାଉଥିଲା । ଖଦଡ଼ ଚାହିଦା ବେଶୀ ହେଲେ ଯୋଗାଇବାରେ କିଛି ଅସୁବିଧା ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ଅମ୍ଭେମାନେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲୁ । ଯେଉଁମାନେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆଗ୍ରହୀ ନ ଥିଲେ, ସେମାନେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୋଭଳି କେତେ ଏବେ ସମସ୍ତ ଜୀବନକୁ ଦେଉଛି ବୋଲି ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷ ହେଉଥିଲେ । ମୋ ନିଜ ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ମୁଁ ଜାଣେ, ଖଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଁ ଏତେ ଦୂର ଲାଗି ପଡ଼ିଥିଲି ଯେ, ସେଥିପାଇଁ ମୋତେ ସମୟ ଅଣ୍ଟୁ ନ ଥିଲା ଏପରିକି ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା-ପ୍ରବେଶ ସମ୍ପର୍କୀୟ ବାଦବିବାଦରେ ମୋର ଆଉ ଆଗ୍ରହ ରହିଲା ନାହିଁ । ଅଧିକାଂଶ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକଙ୍କର କେବଳ ଉତ୍ତେଜନାମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ଥିଲା । ସେଭଳି ଲୋକଙ୍କୁ ଏକାନ୍ତ ଚିତ୍ତରେ କୌଣସି ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଭଲ ଲାଗୁ ନ ଥିଲା ।

ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ସଂପର୍କୀୟ ବାଦବିବାଦ ଚାଲିଥିଲାବେଳେ ସେ ସଂପର୍କରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ମତ ଜାଣିବାକୁ ଅମ୍ଭେମାନେ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିଲୁ । ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଅମ୍ଭେମାନେ କରୁଥିବା

ବିରୋଧକୁ ସେ ପସନ୍ଦ କରିବେ କି ? ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ମତାମତ କ'ଣ ? ସେ ଯେବେ ବାହାରେ ଥାଆନ୍ତେ, ତାହେଲେ ସେ ଯେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶକୁ ବିରୋଧ କରିଥାଆନ୍ତେ, ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଆମର ସନ୍ଦେହ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ମୁଖ୍ୟ ନେତୃ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କୁ ବିରୋଧ କରୁଥିବାରୁ ଏବଂ ତାହା ଫଳରେ କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଦଳ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଥିବାରୁ ଏ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ମତ କଣ ହେବ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଆମର ସନ୍ଦେହ ଥିଲା । ଜେଲରେ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରିବାକୁ ଦିଆଯାଉ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଖଲାସ ହେଲେ ଆମକୁ ଅବା ଯାହା ତାଙ୍କ ମତାମତ ଜଣାନ୍ତେ, ତାହାର ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ଯେଉଁମାନେ ଜେଲରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ସହିତ କେବଳ ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ ଯାହା ଚିଠିରେ ଲେଖି ପାରିବେ, ତାହା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁ ନ ଥିଲେ ବା କୌଣସି ବିଷୟରେ କିଛି ସଙ୍କେତ ଦେଉ ନ ଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ଯେଉଁ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ, ସେଥିରେ ଦୁଇବର୍ଷ ସଜା ପାଇଥିବା "ୟଙ୍ଗ ଇଣ୍ଡିଆ"ର ପ୍ରକାଶକ ଓ ମୁଦ୍ରାକର ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରଲାଲ ବ୍ୟାଙ୍କର ଖଲାସ ହେବାରୁ ତାଙ୍କଠାରୁ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ମତ ଜାଣିଲୁଁ ଏବଂ ତାଙ୍କ ମତରେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇନାହିଁ ବୋଲି ଜାଣି ଖୁସି ହେଲୁ ।

ଦିଲ୍ଲୀରେ କଂଗ୍ରେସର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଧିବେଶନରେ ମୌଲାନା ମହମ୍ମଦ ଅଲ୍ଲି ଆଣିଥିବା ମିଳାମିଶା ପ୍ରସ୍ତାବ ବିଷୟ ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ମିଳାମିଶା ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ପସନ୍ଦ କରୁ ନ ଥିବାରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କପରି "ଅପରିବର୍ତ୍ତନବାଦୀ"ମାନଙ୍କୁ ନେତୃତ୍ୱ ଦେଉଥିବା ଶ୍ରୀ ରାଜଗୋପାଳାଚାରୀ ଜାଣିଶୁଣି ଦିଲ୍ଲୀ କଂଗ୍ରେସରେ ଯୋଗ ଦେଇ ନ ଥିଲେ ସର୍ଦ୍ଦାର ବଲ୍ଲଭଭାଇ ପଟେଲ ଓ ମୁଁ ଏହି ମିଳାମିଶା ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଦୁଃଖିତ ହେଉଥିଲୁଁ । ଆମ୍ଭେ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜି ନ ହେଲେ

ଆଉ ଜଣେ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯିବାର ଆଶଙ୍କା ଥିଲା । ତେଣୁ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜି ହେବାଛଡ଼ା ଆମର ଆଉ କୌଣସି ଉପାୟ ନ ଥିଲା । ମୌଲାନା ମହମ୍ମଦ ଅଲି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶକୁ ବିରୋଧ କରୁଥିଲେହେଁ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳକୁ କଂଗ୍ରେସର ନାମ ବା କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ନ ଦେଇ ନିର୍ବାଚନରେ ଲଢ଼ିବା ଅନୁମତି ଦେବା ସପକ୍ଷରେ ସେ ଥିଲେ । ଏହି ମିଳାମିଶା ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରି ବକ୍ତୃତା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ପ୍ରଶ୍ନର ସମସ୍ତ ଦୁର୍ବଳତା ଓ ମନ୍ଦ ଫଳ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ଯେ, ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ଯେବେ କେତେକ ଲୋକ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାକୁ ଯିବାକୁ ବ୍ୟସ୍ତ, ତେବେ ସେମାନଙ୍କୁ ଯିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଇ—ଏପରି କି ରାଜନୈତିକ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଦେବାକୁ ସେ ଚାହାନ୍ତି । ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୌଲାନା ସାହେବ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା କହିଥିଲେ ଯାହାକି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅଧିମାତ୍ରାରେ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥିଲା । ତାହା ହେଉଛି, କାହାରିଠାରୁ ସେ ଗୋଟିଏ ଶୂନ୍ୟବାର୍ତ୍ତା ପାଇଛନ୍ତି ଯେ, ଏହି ବାଦବିବାଦ ଶେଷକରି ଯେଉଁମାନେ ନିର୍ବାଚନରେ ଲଢ଼ିବାକୁ ଚାହୁଁଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ସେଥିପାଇଁ ଅନୁମତି ଦେବା ଦରକାର । ସେ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ବିଷୟ ପରୋକ୍ଷରେ କହୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଲୋକେ ଭାବିବାରୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖରୁ ଏଭଳି କୌଣସି ବାର୍ତ୍ତା ଆସି ନ ଥିଲା ବୋଲି ଆମେ ଜାଣିଲୁଁ ।

ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

୧୯୨୦ ମସିହାରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ସଂପୃକ୍ତ ଥିଲି ୧୯୨୪ ମସିହାର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ସେହି ମୋକଦ୍ଦମା ହାଇକୋର୍ଟକୁ ଆସୁଥିବାରୁ ମୁଁ ସେଥିରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଲି । ଜଜ କୋର୍ଟରେ ମୋର ମହକିଲ ସେହି ମୋକଦ୍ଦମାରେ ହାରଯାଇଥିଲେ । ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଯେବେ ଦରକାର ହୁଏ, ମୁଁ ଏହି ମୋକଦ୍ଦମାରେ ପୁନର୍ବାର ଲଢ଼ିବି ବୋଲି ମହକିଲଙ୍କୁ ଜବାବ ଦେଇଥିଲି ଓ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ କହିଥିଲି । ମୋର ଯେତେ ଦୂର ମନେଅଛି ୧୯୨୦ ଓ ୧୯୨୪ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ ବେଳେ ଅପରପକ୍ଷ ମୋର ମହକିଲର ସମ୍ପତ୍ତି ଦଖଲ କରିବାକୁ ହାଇକୋର୍ଟରେ ଦରଖାସ୍ତ କଲା, ମୁଁ ହାଇ କୋର୍ଟରେ ସେତିକ ବେଳେ ଲଢ଼ିଥିଲି । ମୋର ମହକିଲ ଜଜ୍‌କୋର୍ଟରେ ହାରଯାଇଥିବା ଫଳରେ ଯେବେ ହାଇକୋର୍ଟରେ ସେ ନ ଜିତନ୍ତେ, ତା ହେଲେ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ଥିଲା । ସୁତରାଂ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ହାଇକୋର୍ଟରେ ଲଢ଼ିବା ମୋର ଗୋଟିଏ ନୈତିକ ଦାୟିତ୍ୱ ବୋଲି ଭାବି ସେହି ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଲଢ଼ିଥିଲି । ମୁଁ ସେହି ମହକିଲଙ୍କୁ ମୋର ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରୁ ଜାଣିଥିଲି ଏବଂ ଯେତେ ବେଳେ ମୁଁ ବିଲାତ ଯିବାକୁ ଯୋଗାଡ଼ କରୁଥିଲି, ସେତେବେଳେ ମୋତେ ସେ ଭଦ୍ରଲୋକ କିଛି ଅର୍ଥିକ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ଆଇନଜୀବୀ ଭାବରେ ବ୍ୟବସାୟ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପରେ ସେ ଭଦ୍ରଲୋକ ଥିଲେ ଏକମାତ୍ର ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ଲୋକ, ଯେ କି ତାଙ୍କର ହାଇକୋର୍ଟରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ମୋକଦ୍ଦମାର ଦାୟିତ୍ୱ ମୋତେ ଦେଇଥିଲେ । ତାହାଛଡ଼ା ଏହି ମୋକଦ୍ଦମା ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆରମ୍ଭ ହେଲାବେଳେ ସେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଓକିଲ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କପ୍ରତି, ବିଶେଷତଃ ସେ ଯେତେବେଳେ ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ନ୍ତି, ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି ବୋଲି ଭାବି ମୁଁ ଏହି ଅପିଲ୍ ମୋକଦ୍ଦମାରେ କାମ କଲି ।

ହାଇକୋର୍ଟରେ କିଛିଦିନ ଜବାବ୍ ସୁଆଲ ଚାଲିଲା । ଏହାର କିଛିଦିନ ପରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଅତ୍ୟନ୍ତ ବେମାର ପଡ଼ିଲେ; ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ ପୁନା ହାସପିଟାଲକୁ ଅଣାଯାଇ ପାକସ୍ଥଳୀରେ ଅସ୍ତ୍ରଚିକିତ୍ସା କରାଗଲା । ଏହି ସମ୍ବାଦ ଖବର କାଗଜରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାରୁ ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତହୋଇ ହାଇକୋର୍ଟରୁ କିଛିଦିନ ଛୁଟିନେଇ ପୁନା ଯାଇ ହାସପିଟାଲରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲି । ସେ ମୋତେ ଦେଖି ଖୁବ୍ ଖୁସି ହେଲେ । ତାଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଭୟ କରିବାର କିଛି ନ ଥିଲେ ହେଁ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା ଉଚିତ୍ ମନେକଲି ନାହିଁ । ମୁଁ ଯେବେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାକୁ ଚାହିଁଥାନ୍ତି, ବୋଧହୁଏ ସେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନ୍ଦୀ ଭାବରେ ଥିବାରୁ ମୋ ସହିତ କୌଣସି ରାଜନୈତିକ ଆଲୋଚନା କରି ନ ଥାନ୍ତେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ସହିତ ଦେଖାକରି ଫେରିବାର କିଛିଦିନ ପରେ ସରକାର ତାଙ୍କୁ ଖଲାସ କରି ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବେ ଆରୋଗ୍ୟ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ପୁନାରେ ରହିଲେ । ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଭଲ ହୋଇଯାଇ ରାଜନୈତିକ ଆଲୋଚନାରେ ଯୋଗଦେବା ପରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଓ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମତକୁ ସମର୍ଥନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସ ଓ ମୋତିଲାଲ ନେହରୁଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କରି ତାଙ୍କର ଶେଷ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସ୍ଥିର କରିବେ ବୋଲି ଆମକୁ କହିଥିଲେ ।

ହାଇକୋର୍ଟରେ ଚାଲିଥିବା ଅପିଲ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ମୁଁ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିଲି । ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କରି, ସ୍ୱରାଜ୍ୟଦଳ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କରିବା ସଙ୍ଗେ କଂଗ୍ରେସର ଗଠନ ମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ମିଳାମିଶା ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ । ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ମୁଖ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ଖଦଡ଼ ପ୍ରଚାର ଥିବାରୁ, ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ସୂତା କାଟିବା ଉଚିତ୍ ଏବଂ କଂଗ୍ରେସର ଚାନ୍ଦା ସୂତା ଆକାରରେ ମଧ୍ୟ ଦିଆଯିବା ଉଚିତ । ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳର ଲୋକେ ସୂତା କଟାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନେ

ଏହି ମିଳାମିଶା ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ ନ କଲେ ଏହାଦ୍ୱାରା ବୃଥାରେ ସମସ୍ତ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ଅନେକେ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ତା ଛଡ଼ା ଯେବେ ସୂତା ଆକାରରେ ସଭ୍ୟ ଚାନ୍ଦା ସଂଗ୍ରହ ନୀତ ଗୃହୀତ ହୁଏ, ତା ହେଲେ କାଳକ୍ରମେ ହୁଏତ ସଂଗଠନର ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ସୂତାକଟାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ ହାତକୁ ଚାଲିଯିବ । ସେପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳପ୍ରତି ସେମାନେ କ'ଣ ମତ ଗତି ପ୍ରକାଶ କରିବେ, ସେ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ଥିବାରୁ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳର ଲୋକେ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଭୟ ମଧ୍ୟ କଲେ ।

ଏହି ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଅହମ୍ମଦାବାଦରେ ନିଖିଳ-ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ଗୋଟିଏ ବୈଠକ ବସିଲା । ପ୍ରସ୍ତାବଟି ଗାନ୍ଧିଜୀ ନିଜେ ଆଗତ କଲେ । ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳର ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ବିରୋଧ କରୁଥିଲେ ହେଁ ଖୁବ୍ କମ୍ ଭୋଟରେ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ପାସ୍ ହୋଇଗଲା । ମାତ୍ର ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାହାକୁ ନିଜର ପରାଜୟ ବୋଲି ଭାବି "ୟଙ୍ଗ ଇଣ୍ଡିଆ"ରେ କେତେକ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖି ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳ ସହିତ ମିଳାମିଶା କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେଥିପାଇଁ ପାଟନାରେ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ଗୋଟିଏ ବୈଠକ ଡକାଗଲା । ଏହି ମିଳାମିଶା ଫଳରେ ନିଖିଳ ଭାରତ ଚରଖାସଂଘ ନାମକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କ୍ଷମତା ସହି କଂଗ୍ରେସର ଅଙ୍ଗ ସ୍ୱରୂପ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇ କଂଗ୍ରେସ ଖଦି ବୋର୍ଡରେ ଯେତେକ ଅର୍ଥ ଖଟେଇ ଥିଲା, ତାହା ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ହାତରେ ଦିଆଗଲା । ଏହି ମିଳାମିଶା ଫଳରେ କଂଗ୍ରେସର ଦୁଇଟି ଅଙ୍ଗ ସ୍ୱରୂପ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଓ ଅନ୍ୟ ଅଙ୍ଗକୁ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ସୃଷ୍ଟି କରାଗଲା । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବା ସେହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପ୍ରତି ବିବେକଗତ ବିରୋଧ (consci-

etional objection) ଥିଲା, ସେମାନଙ୍କୁ ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ହାତ ନେଇ ନିରପେକ୍ଷ ରହିବାକୁ କୁହାଗଲା । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପାଇଁ ବା ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ଆଗେଇ ନେବାପାଇଁ ଆଗ୍ରହ ଥିଲା, ସେମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାପାଇଁ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରି ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ଦିଆଗଲା । ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳର ସଭ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ ଯେତେଦୂର ପାରନ୍ତି ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ଭିତରେ ଓ ବାହାରେ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଏହି ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ଆଗେଇ ନେବା ଦିଗରେ ସହାୟତା କରିବା ପାଇଁ ଦାୟିତ୍ୱ ନେଲେ ।

ମହାତ୍ମାଙ୍କଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ ବେଲଗାଓଁ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନରେ ଏହି ମିଳାମିଶା ସନ୍ଧିମାନ ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା ।

ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ଅହମ୍ମଦାବାଦ ଅଧିବେଶନରେ ଘଟିଥିବା ଗୋଟିଏ ଅଶୋଭନୀୟ ଘଟଣା ଯୋଗୁଁ ଅନେକଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ରହିଗଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରି କହୁଥିବା ସମୟରେ ଜଣେ ସଭ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ଉତ୍ଥାପନ କରି ଏଭଳି କେତେକ କଥା କହିଲେ, ଯାହା ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ବାଧିଲା । ସେଥିଯୋଗୁଁ ସେ ଭାବପ୍ରବଣ ହୋଇ କିଛି ସମୟ ଚୁପ୍ ରହିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଲୁହ ବୋହିବା ଯୋଗୁଁ ସେହି ଦୃଶ୍ୟରେ କମିଟିର ଅନେକ ସଭ୍ୟ ଅତିରିକ୍ତ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହେଲେ । ଏପରି କି ଅନେକଙ୍କ ଆଖି ମଧ୍ୟ ଲୁହରେ ପୂରିଗଲା । ମହାତ୍ମାଙ୍କୁ ଏଭଳି ଆଘାତ ଲାଗିବାର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ, ଯେଉଁ ସଭ୍ୟ ଏଭଳି ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ, ସେ ତାଙ୍କର ଜଣେ ଅତି ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ କର୍ମୀ । ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଘଟଣାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ କ୍ଷମା ମାଗିଥିଲେ । ଏହା ଘଟିବା ପୂର୍ବରୁ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ-ସଂଖ୍ୟକ ଅଧିକ ଭୋଟରେ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ପାସ୍ ହେବା ପରେ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସ ଓ ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁ ସେମାନଙ୍କର ସମର୍ଥକମାନଙ୍କ ସହ ବୈଠକରୁ ଚାଲିଯିବା ଫଳରେ ବୈଠକରେ କେବଳ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ସମର୍ଥକମାନେ

ରହିଲେ । ତାହା ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ବାଧିଥିଲା ଏବଂ ଏହା ତାଙ୍କର ବିଜୟ ନ ହୋଇ ପରାଜୟ ବୋଲି ସେ ଘୋଷଣା କରି କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ମତଭେଦ ଦୂର କରି ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳ ସହ ମିଳାମିଶା କରିବାକୁ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କଲେ । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ଜଣାଶୁଣା କଥା ଯେ, କଂଗ୍ରେସ ତାଙ୍କ କଥା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯଦି ଚାହିଁଥାନ୍ତେ, ତାହାହେଲେ ସେ ଅତି ସହଜରେ ତାହା କରି ପାରିଥାନ୍ତେ ଏବଂ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳ ଅଲଗା ହୋଇ କଂଗ୍ରେସ ବାହାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତା । ସେ ତାଙ୍କ ନିଜ ମତାମତ ବିଷୟରେ ଦୃଢ଼ ଥିଲେହେଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମତାମତକୁ ସେହିପରି ଦୃଢ଼ଭାବରେ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସ ଏବଂ ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହରୁ ସେମାନଙ୍କ ମତାମତ ବଦଳାଇବେ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ସେ ତାଙ୍କ ନିଜ ମତ ଉପରେ ଦୃଢ଼ ରହିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ନୀତି ପ୍ରତି ବିରୋଧ ବନ୍ଦ କରି ଯେଉଁ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦଳକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ତାହା କରିବାକୁ ଦେଲେ । ଏଥିରୁହିଁ ଦେଖାଯାଏ ତାଙ୍କର ମହନୀୟତା । ୧୯୪୭ ମସିହାରେ ତାଙ୍କର ମହନୀୟତା-ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଯଥାସ୍ଥାନରେ ମୁଁ ପରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବି ।

୧୯୨୨ ମସିହାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଗିରଫଦାରୀ ପରେ କଂଗ୍ରେସ ଓ ଖିଲାଫତ୍ କମିଟି ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଗୁରୁତର ମତଭେଦ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଆସି ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଅବିଶ୍ୱାସ ଓ ସନ୍ଦେହ ବଢ଼ିବା ଫଳରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତା ନଷ୍ଟ ହେବାର ଲକ୍ଷଣମାନ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା ।

ମାଲବାରର ମୋପଲାମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଘଟଣା ଘଟିଥିଲା, ତାହା ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି । ସେ କୌଣସି କାରଣରୁ

ମୋପଲାମାନେ ଏପରି କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତି ପଛକେ, କେତେକ ମୋପଲା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିଥିଲେ, ସେଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅତ୍ୟାଚାର ସମ୍ପର୍କରେ ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅତିରଞ୍ଜିତ ପ୍ରଚାର କରାଯାଇଥିଲା । ଦେଶସାରା ଗୋଟିଏ ଧାରଣା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ଯେ, ମହାତ୍ମାଜୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ଖିଲାଫତ୍ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାଗରଣ ଆଣିଥିଲେ । ତା ଫଳରେ ସେମାନେ ମାଲବାରରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏଭଳି ଅତ୍ୟାଚାର କରି ପାରିଲେ । ଏଣୁ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଦ୍ୱାରା ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଓ ଅନ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ନେତାମାନେ ମସ୍ତବଡ଼ ଭୁଲ କରିଛନ୍ତି । ଏ ବିଷୟ ଭଲ ଭାବରେ ଜାଣିଥିବା ଲୋକେ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଯେ ଇସଲାମ ଧର୍ମ ମୁଖ୍ୟତଃ ଧର୍ମାନ୍ଧତା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏବଂ ଖିଲାଫତ୍ ଆନ୍ଦୋଳନ ଧର୍ମଗତ ଭାବରୁ ଯେତେବେଳେ ଉଦ୍ଭାବିତ ହୋଇଛି, ସେତେବେଳେ ଏହାର ସ୍ୱରୂପ ଧର୍ମାନ୍ଧତାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ତାହାର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ଅନ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ହିନ୍ଦୁ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଘର ଲୁଟ୍ କରି ବଳପୂର୍ବକ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ଇସଲାମ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବା ପ୍ରଭୃତି କାର୍ଯ୍ୟ ସେମାନେ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ୍ ।

ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ କୁହାଗଲା ଯେ ଜାଣିଶୁଣି ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ଲଗେଇଦେବା ପାଇଁ ମାଲବାର ଘଟଣାକୁ ଅତିରଞ୍ଜିତ କରି ପ୍ରଚାର କରାଯାଇଛି । ମୁସଲମାନମାନେ ଯେବେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କୌଣସି ଅତ୍ୟାଚାର କରିଥିବା ଦୋଷରେ ଦୋଷୀ ହୋଇଥାନ୍ତି, ତେବେ ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯାଇ ନାହିଁ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ମୋପଲାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବ୍ରିଟିସ ସରକାରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ମୋପଲାମାନଙ୍କ ଧାରଣା ହେବାରୁ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିଛନ୍ତି । ଅବିଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱୟ ମଧ୍ୟ ମତପ୍ରକାଶ କଲେ ଯେ

ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଜାଗରଣ ଦେଖା ଦେଇଛି, ତାହା କଂଗ୍ରେସ ବା ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଯୋଗୁ ନୁହେ । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ତାଙ୍କ ନୀତି ଦ୍ୱାରା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଧର୍ମ ଉପରେ ଯେଉଁ ଆଞ୍ଚ ଆଣିଛନ୍ତି, ସେଥି ଯୋଗୁଁ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାଗରଣ ଆସିଛି । କଂଗ୍ରେସ ବା ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେବେ ସେମାନଙ୍କୁ ଏଥିରେ ସାହାଯ୍ୟ ନ କରିଥାନ୍ତେ, ତାହା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପରିଣତିକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ମୁସଲମାନମାନେ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ାଇ କରିଥାନ୍ତେ । ଅବଶ୍ୟ ସେପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହା ଭିନ୍ନ ଆକାର ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତା । କଂଗ୍ରେସ ଓ ହିନ୍ଦୁମାନେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ଥିବାରୁ ମୁସଲମାନମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କୃତଜ୍ଞତା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ହେଁ ମୁସଲମାନମାନେ କଂଗ୍ରେସରେ ଯୋଗଦେବା ଦ୍ୱାରା ଅନୁଷ୍ଠାନର ଶକ୍ତି ଯଥେଷ୍ଟ ବଢ଼ାଇଛନ୍ତି ଓ ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ମୁକାବିଲା କରିବା ପାଇଁ ଠିଆ ହେବା ଦିଗରେ କଂଗ୍ରେସକୁ ସମର୍ଥ କରି ପାରିଛନ୍ତି । କଂଗ୍ରେସ ଏକଥା ଭୁଲିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

୧୯୧୯ ମସିହାରେ ଦିଲ୍ଲୀ, ଜାଲିଆନା ବାଗ୍ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ଉଭୟଙ୍କ ରକ୍ତ ଏକାଠି ବୋହିଥିଲା ଏବଂ ସେମାନେ ନିର୍ଭୟେ ମିଶି ବ୍ରିଟିଶ୍ ସରକାରଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଥିଲେ । ଜାଲିଆନା ବାଗ୍ ଘଟଣା ପରେ ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ଏଭଳି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଏକତା ଓ ସ୍ନେହ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଥିଲା ଯେ, ସେଥିରେ ଯେପରି କେହି ବାଧା ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଜଣା ଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଏକ ଘଟଣା ଘଟିବା ଫଳରେ ବିଭ୍ରାଟର ମଞ୍ଜି ପୋତା ହେଲା ବୋଲି ସେତେବେଳେ କିଛି ଜଣା ଯାଉ ନ ଥିଲେ ହେଁ ତାହା ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଅଙ୍କୁରିତ ହୋଇ ସମୟକ୍ରମେ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଜଣା ପଡ଼ିଲା । ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଗିରଫଦାରର ପାଞ୍ଚ, ଛଅ ମାସ ପରେ ୧୯୨୨ ମସିହାରେ ମୁଲତାନରେ ଘଟିଥିବା ଘଟଣା ଏ ବିଷୟ ପରିଷ୍କାର କରିଦେଲା । ମୁଲତାନ ଗୋଟିଏ ମୁସଲମାନବହୁଳ ସ୍ଥାନ, ସେଉଁଠାରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅତି କମ୍ । ମୁସଲମାନମାନେ ଖୁବ୍ ଜାକଜମକରେ ମହରମ ଶୋଭା

ଯାତ୍ରା ନେବା ଯୋଗୁଁ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସହିତ ଝଗଡ଼ାର ମୂଳଦୁଆ ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ଏହା ଫଳରେ ଅନେକ ନିରୀହ ହିନ୍ଦୁଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ଦିଆଗଲା, ଅନେକଙ୍କ ଘର ଲୁଟ୍ କରି ପୋଡ଼ି ଦିଆଗଲା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଅତ୍ୟାଚାର କରାଗଲା । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମତ ହେଲା ଯେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ତାଜିଆକୁ ଢେଲା ପଥର ପକାଇ ଅପମାନିତ କରିଥିବା ଯୋଗୁ ସେମାନେ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଏଭଳି ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମା କରୁଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ତରଫରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟ ହେଲା ଯେ, ସେମାନେ ଏଭଳି ଗୋଳମାଳ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ବା ଗୋଳମାଳ କରିବାର ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କୌଣସି କାରଣ ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁଭଳି ଦୋଷୀ କରାଯାଉଛି ତାହା ଭୁଲ୍ । କିନ୍ତୁ କଥା ହେଉଛି, ସହରରୁ ଏବଂ ମଫସଲରୁ ତାଜିଆ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ପାଇଁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ମୁସଲମାନ ଏକାଠି ହୋଇଥିଲେ ଓ ତାଜିଆ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ପାଇଁ ସାଧାରଣତଃ ଯେପରି ସେମାନେ ସଶସ୍ତ୍ର ସଜ୍ଜିତ ହୋଇଆନ୍ତି ତାହା ହୋଇ ଥିଲେ, ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ମନ୍ଦ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସଶସ୍ତ୍ର ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ସହିତ ଗୋଳମାଳ କରିବା ଭଳି ସେମାନେ ନିର୍ବୋଧ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ମୁସଲମାନମାନେ ଲୁଟ୍‌ତରାଜ କରି ଲୋକଙ୍କୁ ମାରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଲୁଚାଇବା ପାଇଁ ଏଭଳି ମିଥ୍ୟା ଅଭିଯୋଗମାନ କରାଯାଇଥିଲା ।

କଂଗ୍ରେସ ଓ ଖିଲାଫତ୍ ଆନ୍ଦୋଳନର ଲୋକେ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଯେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ଏକତା ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗୁ ନ ଥିବାରୁ ଏହି କଳଙ୍କିଆ ପାଇଁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଏଜେଣ୍ଟମାନେହିଁ ଦାୟୀ । ତାଜିଆକୁ ଢେଲା ପଥର ପକା ହେଉଛି ବୋଲି ମୁସଲମାନମାନେ ଯେଉଁ ଅଭିଯୋଗ କରୁଛନ୍ତି, ତାହା ମିଥ୍ୟା ନ ହୋଇ ସତ୍ୟ ହୋଇ ପାରଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଢେଲାପଥର ହିନ୍ଦୁମାନେ ନ ପକାଇ ସରକାରଙ୍କର କେହି କେହି ଏଜେଣ୍ଟ ପକାଇଥିବା ଅଧିକ

ଏହିପରି । ସରକାର ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରି ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବାକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିଛନ୍ତି । ମୁଲତାନରେ ଥିବା ଡେପୁଟି କମିସନର ମିଷ୍ଟର ଇମରସନ୍ ଜଣେ ଖୁବ୍ ଚତୁର କର୍ମଚାରୀ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଖ୍ୟାତି ଥିଲା ଏବଂ ମୁଲତାନରେ ହୋଇଥିବା ଗୋଲମାଲ ମୂଳରେ ତାଙ୍କର ହାତ ଥିବା କଥା ଅନେକ କହୁଥିଲେ । ଏହାର ପରେ ପରେ ମିଷ୍ଟର ଇମରସନଙ୍କର ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ପଦୋନ୍ନତି ହେଲା । ପୁଣି କିଛିଦିନ ପରେ ସେ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କର ଘରୋଇ ବିଭାଗର ସେକ୍ରେଟାରୀ ହୋଇ ତାହା ପରେ ପଞ୍ଜାବର ଲାଟ ହେଲେ ।

ଗୋଲମାଲର କାରଣ ଯାହା ହେଉ ପଛେ, ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଯେ ମୁଲତାନରେ ଅକଥନୀୟ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯାଇଥିଲା ସେଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ମୁଲତାନର ଖବର ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେତେବେଳକାର କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ହକିମ ଅଜମଲ ଖାଁ, ପଣ୍ଡିତ ମଦନମୋହନ ମାଳବ୍ୟ, ସେଠ୍ ଯମୁନାଲାଲ ବଜାଜ ଓ ମୁଁ କେତେକ ସହକର୍ମୀଙ୍କ ସହ ମୁଲତାନ ଗଲୁ । ଆମେ ମୁଲତାନରେ ପହଞ୍ଚି ଦେଖିଲୁ ଯେ, ଆମ୍ଭେମାନେ କେଉଁଠି ରହିବୁ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଜିଆ ଲାଗିଗଲା । ଆମମାନଙ୍କର ରହିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯେବେ ମୁସଲମାନମାନେ କରନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଆମେ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷ ଗ୍ରହଣ କରି ମୁସଲମାନମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବୋଲି ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବୁ ବୋଲି ହିନ୍ଦୁମାନେ ଭୟ କଲେ । ମୁସଲମାନମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କରିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅମ୍ଭେମାନେ କାହାରିକୁ ଦୋଷ ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନ ଯାଇ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ, ସମ୍ଭବ ହେଲେ ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ପୁନର୍ବାର ସଦ୍ଭାବ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ଯାଇଥିଲୁ । ତେଣୁ ଆମେ ଦୁଇ ଦଳରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଦଳ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଓ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦଳ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ଆତିଥ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲୁ । ହକିମ୍ ଅଜମଲ ଖାଁ ଓ ମୁଁ ଜଣେ ମୁସଲମାନ ନବାବଙ୍କ ଘରେ ରହିଲୁ ଏବଂ ମାଳବ୍ୟଙ୍କ ସମେତ ଦଳର ଅନ୍ୟ ସଭ୍ୟମାନେ ଜଣେ ହିନ୍ଦୁଙ୍କର ବଡ଼ିଆ ଘରେ ରହିଲେ । ସେଠି କାଗା ମୁସଲମାନମାନେ

ଲୁଟ କରି ପୋଡି ଦେଇଥିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ଏକାଠି ହୋଇ ସେ ଜାଗା ଦେଖିବାକୁ ଗଲୁ । ଯେଉଁ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଜୀବନରେ ମାରି ଦିଆଯାଇଥିଲା ସେମାନଙ୍କର ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରି ହୃଦୟ ବିଦାରକ ଦୃଶ୍ୟ ସକଳ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲୁ । ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମ କରୁଥିବା ଲୋକେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଜିନିଷପତ୍ର ଅଗଣାରେ ଏକାଠି କରି ପୋଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ପୋଡ଼ିପାରି ନ ଥିଲେ ସେଠାରେ ଜିନିଷପତ୍ର ଏଭଳି ଛିନ୍‌ଛତ୍ର କରି ନଷ୍ଟକରି ଦେଇଥିଲେ ଯେ ସେଥିରୁ କୌଣସି ସାମାନ୍ୟ ଜିନିଷ ସୁଦ୍ଧା ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଇ ପାରି ନ ଥିଲା । ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ପାଖ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଲୁହା ସିନ୍ଦୁକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିନିଷ ସମେତ ନିଆଁରେ ପକାଇ ପୋଡି ଦେଇଥିବାର ଦେଖିଲୁ । ନାରୀମାନେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଆମ ଆଗରେ ସେମାନଙ୍କ କରୁଣ କାହାଣୀମାନ ଏଭଳିଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତାହା ଅତିମାତ୍ରାରେ ପ୍ରଭାବିତ କଲା । ଏପରି କି ହକିମ ଅଜମଲ୍ ଖାଁଙ୍କ ପରି ଲୋକ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ କାନ୍ଦିପକାଇଲେ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଡେପୁଟି କମିସନରଙ୍କ ସହିତ ଦେଖାକଲୁ । ଯେଉଁମାନେ ଦୋଷୀ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଚିତ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବା ଦରକାର ବୋଲି ପଣ୍ଡିତ ମାଲବ୍ୟ ଡେପୁଟି କମିସନରଙ୍କୁ କହିଲେ । ମୋତେ ଏପରି ମନୋଭାବ ଉଚିତ ଲାଗୁ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଯେତେବେଳେ କହୁଥିଲେ, ମୁଁ କିଛି କହି ନ ପାରି ଚୁପ୍‌ହୋଇ ରହିଲି ।

ପ୍ରଥମେ ଆମ୍ଭେମାନେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନଙ୍କୁ ଅଲଗା ଅଲଗା ଦେଖା କଲୁ ଓ ହକିମ୍ ଅଜମଲ୍ ଖାଁ ଏବଂ ମାଲବ୍ୟଜୀ ସେମାନଙ୍କୁ କେତେକ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ପରେ ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଲୋକଙ୍କର ଏକାଠି ସଭା ହେଲା । ଏହା ଫଳରେ ଉତ୍ତେଜନା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ନରମ ହୋଇ ଆସିଲା । ମୋଟଉପରେ ଆମ ପରିଦର୍ଶନର ଫଳ ଭଲ ହେଲା ଏବଂ ଆମ୍ଭେମାନେ ମୁଲତାନ୍ ଛାଡ଼ିବା ବେଳକୁ ଉଦ୍‌ବେଗଜନକ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଅବସ୍ଥା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଦୂରହୋଇ ସାଧାରଣ ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥା ଫେରି

ଥିଲା । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ସଂଗଠନର ଅଭାବ ହେତୁ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ
ହେଲ ଅତ୍ୟାଚାର ସମ୍ଭବପର ହେଉଥିବାରୁ ବିଧିବଦ୍ଧଭାବେ ସଂଗଠିତ
ହେବାକୁ ମାଳବ୍ୟଜୀ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ
ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ାଇ କରିବା ପାଇଁ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ସଂଗଠିତ ହେବାକୁ
କହାଯାଉଛି ବୋଲି କେହି ଯେପରି ଅଭିଯୋଗ ନ କରନ୍ତି ବା ଉଭୟ
ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ଘନିଷ୍ଠତା ଯେପରି
ବଢ଼ି ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମାଳବ୍ୟଜୀ ତାଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ସୁଲଭ ଭାଷାରେ ଏ କଥାକୁ
ବୁଝାଇ କହିଲେ ।

ମୁସଲମାନମାନେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ନିଜର ଭୁଲ୍ ବୁଝିପାରିବାରୁ
ଅବସ୍ଥାର ଉନ୍ନତି ହୋଇଥିଲା ସତ, ମାତ୍ର ମୁଲତାନ ଘଟଣାକୁ ଦେଶର
ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଲୁଚାଇ ରଖାଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଏହାର ଫଳରେ
ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳର ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଉତ୍ତେଜନା ଦେଖା
ଦେଲା ଏବଂ ଗୋଟିଏ ହିନ୍ଦୁ ସଂଗଠନ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭୂତ
ହେଲା । ନିକଟରେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ଗୟାରେ ହେବାକୁ ଥାଏ ।
କେତେକ ହିନ୍ଦୁ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ସେହି ସମୟରେ ସେହିଠାରେ ହିନ୍ଦୁ
ସଭାର ଗୋଟିଏ ଅଧିବେଶନ କରି ସେଥିରେ ସଭାପତିତ୍ୱ କରିବା
ପାଇଁ ପଣ୍ଡିତ ମାଳବ୍ୟଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବାକୁ ଠିକ୍ କଲେ । ମୁଁ ଯେତେବେ
ଳେ, ସଭାରେ ଯୋଗଦେଇ ତାଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିବି ତା'ହାହେଲେ ପଣ୍ଡିତ
ମାଳବ୍ୟ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବେ ବୋଲି ସର୍ତ୍ତ ଦେଲେ । ମୁଁ ଏଥିରେ
କୌଣସି ଭୁଲ୍ ଦେଖିପାରୁ ନ ଥିଲି । ତେଣୁ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ରାଜି
ହୋଇଗଲି । ପରେ କଂଗ୍ରେସ ଓ ହିନ୍ଦୁସଭା ମଧ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ
ମତଭେଦ ଦେଖାଦେଲା ସେତେବେଳେ ସେ ମୋ ଅନୁରୋଧରେ ହିନ୍ଦୁସଭାର
ଗୟା ଅଧିବେଶନର ସଭାପତିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ବୋଲି ମାଳବ୍ୟଜୀ
ମୋତେ ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେଲେ । ହିନ୍ଦୁ ସଭାର ଗୟା ଅଧିବେଶନ [illegible]
ଭାବରେ ଶେଷ ହେଲା ଏବଂ ହିନ୍ଦୁମାନେ ସଂଗଠିତ ହେବା ଉଚିତ ବୋଲି
ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଗଲା ।

ମାଲକାନର ରାଜପୁତମାନେ ଇସଲାମ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁ ରୀତିନୀତି ପାଳନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୁ 'ସଂସ୍କୃତିର ଆଭାସ ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମରେ ପୁନର୍ବାର ଦୀକ୍ଷିତ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରଦ୍ଧାନନ୍ଦ ଗୋଟିଏ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ମୁସଲମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଷୟରେ ମତ ଯାହା ମନ ତାହା । କୌଣସି ଅଣମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ଇସଲାମ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବାଟା ସେମାନେ ଭୁଲ୍ ବା ଅନ୍ୟାୟ ବୋଲି ବିଚାରୁ ନ ଥିଲେହେଁ ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରଦ୍ଧାନନ୍ଦଙ୍କର, ପୂର୍ବରୁ ହିନ୍ଦୁ ଥାଇ ପରେ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିବା ରାଜପୁତମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମରେ ପୁନର୍ବାର ଦୀକ୍ଷିତ କରିବା ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତୀବ୍ର ମନୋଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ସେମାନେ ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରଦ୍ଧାନନ୍ଦଙ୍କୁ ପରମ ଶତ୍ରୁ ଜ୍ଞାନକଲେ ଏବଂ ପ୍ରାୟ ଦେଶ ସାରା ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମ ଦେଖା ଦେଲା । ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ତିକ୍ତତା ବଢ଼ିଲା ।

୧୯୧୯ ମସିହାରେ ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରଦ୍ଧାନନ୍ଦ ଦିଲ୍ଲୀରେ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପକ୍ଷରୁ ରାଓଲାଟ ଆଇନ ବିରୁଦ୍ଧରେ କରାଯାଇଥିବା ଆନ୍ଦୋଳନର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ବନ୍ଧୁକ ଆଗରେ ନିଜ ଛାତି ଦେଖାଇଥିଲେ ଏବଂ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ଯେ, ସେତେବେଳେ ଦିଲ୍ଲୀର ଜୁମାମସ୍‌ଜିଦ୍‌ରେ ତାଙ୍କୁ ବକ୍ତୃତା ଦେବାକୁ ଡକାଯାଇଥିଲା । ସେହି ସ୍ୱାମୀ ଶ୍ରଦ୍ଧାନନ୍ଦ ଶୁଦ୍ଧି (ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଶୁଦ୍ଧି ଆନ୍ଦୋଳନ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା ।) ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଭାଗ ନେଉଥିବା ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କୁ ଆଜି ମୁସଲମାନମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଚିର ଶତ୍ରୁ ବୋଲି ଭାବିଲେ ଏବଂ ୧୯୨୬ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଜଣେ ମୁସଲମାନ ହାତରେ ତାଙ୍କର ଜୀବନ ଗଲା । ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରାଯାଇଥିଲା ତାହାର ମୂଳରେ ଥିଲା ୧୯୨୧ ମସିହାରୁ ହୋଇଥିବା ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ।*

ମହାତ୍ମାଜୀ ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହେବା ପରେ ଦେଖିଲେ ଯେ ଏକ ଦିଗରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ସମ୍ପର୍କରେ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦ ବଢ଼ିଛି ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଯେଉଁ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଏକତା ବହୁ ତ୍ୟାଗ ଫଳରେ କରାଯାଇ ପାରିଥିଲା, ତାହା ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମରେ ପରିଣତ ହେଉଛି । ସେହି ବର୍ଷ କୋହାଟରେ ଗୋଟିଏ ଭୀଷଣ ଦଙ୍ଗାହାଙ୍ଗାମ ଫଳରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅକଥନୀୟ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯାଇଥିଲା । ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ଅଲି ଭାଇ ଦୁହିଙ୍କ ଉପରେ ଅତିରିକ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ଉପରେ ସେହି ପରିମାଣରେ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ମୌଲାନା ସୌକତ ଅଲିଙ୍କ ସାହଚର୍ଯ୍ୟରେ କୋହାଟ ଘଟଣା ସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲେ । କିନ୍ତୁ ଅନୁସନ୍ଧାନର ଫଳ ସମ୍ପର୍କରେ ଉଭୟେ ଏକମତ ନ ହୋଇ ପାରିବାରୁ ମତଭେଦ ଦେଖାଦେଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ସୁବିଚିନ୍ତ ସବୁ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଲୋକ । ସେ ହଠାତ୍ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ଦୋଷ ଲଦି ଦେଉ ନ ଥିଲେ ଏବଂ ଏହି ଘଟଣାରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଅନ୍ୟ ଉପରେ ହଠାତ୍ ଦୋଷାରୋପ କରି ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉଭୟଙ୍କର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ତାହା ଆଉ ରହିଲା ନାହିଁ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏ ବିଷୟ ବାହାରକୁ ଜଣାଇବାକୁ ଦେଲେନାହିଁ ଏବଂ ପୂର୍ବପରି ସବୁ ଚଳିଲା ।

ବାରମ୍ବାର ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଦେଶରେ ଲାଗିବାହେତୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ଅତିମାତ୍ରାରେ ମର୍ମାହତ ହୋଇ ଏହା ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ କିଛି ଚରମ ଉପଚାର କରିବା ଦରକାର ବୋଲି ଭାବିଲେ । ଏହାର ଅଲ୍ପଦିନ ପୂର୍ବେ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସୁସ୍ଥ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ତାହା ଫଳରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସାଂଘାତିକ ଅସ୍ତ୍ରଚିକିତ୍ସା ହୋଇଥିଲା । ତଥାପି ସେ ନିଜ ଶରୀର ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ୨୧ ଦିନ ଉପବାସ କରିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲେ । ସେହି ଉପବାସ ସମୟରେ ସେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ମୌଲାନା ମହମ୍ମଦ ଅଲିଙ୍କର ଅତିଥି ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ସେତେବେଳେ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ଥିବା ମହମ୍ମଦ ଅଲି ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ଉପବାସ ନ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ

ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବାକୁ ଅକ୍ଲାନ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେ ତାଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଅଟଳ ରହି ଉପବାସ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ଉପବାସ କଥା ସାଧାରଣରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେବା ପରେ ଦେଶର ଉଦ୍‌ବେଗ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାରୁ ମୌଲାନା ମହମ୍ମଦ ଅଲି ସବୁ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଓ ଧର୍ମର ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସମ୍ମିଳନୀ ଡାକିଲେ । ଏଥିରେ କେବଳ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ ଯୋଗ ନ ଦେଇ ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ୍, ପାର୍ଶୀ ଏବଂ ଶିଖ୍ ଆଦି ସବୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରତିନିଧିସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ଯୋଗ ଦେଲେ । କଲିକତାରେ ମେଟ୍ରୋପଲିଟାନ୍ (ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଧର୍ମ ପ୍ରଧାନ ଯାଜକ) ମଧ୍ୟ ଯୋଗ ଦେଲେ । ବହୁ ଆଲୋଚନା ପରେ ଶେଷରେ ଶୁଦ୍ଧି, ଗୋ-ହତ୍ୟା ଓ ମସଜିଦ ଆଗରେ ବାଜା ବଜେଇବା ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ ସବୁ ବିଷୟରେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଝଗଡ଼ା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ, ସେ ସବୁ ବିଷୟ ଉପରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୃହୀତ ହେଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ ଏଥିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ୨୧ ଦିନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ପରେ ଉପବାସ ଭାଙ୍ଗିଲେ ।

ଉପବାସ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ତିନି ଦୁଇଦିନ ପରେ ମୁଁ ଦିଲ୍ଲୀରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗାନ୍ଧିଜୀ ମୌଲାନା ମହମ୍ମଦ ଅଲିଙ୍କ ଘରେ ରହୁଥାନ୍ତି । ମୁଁ ପହଞ୍ଚିବାର ତିନି ଦୁଇଦିନ ପରେ ତାଙ୍କୁ ସହର ବାହାରେ ଗୋଟିଏ ଘରକୁ ନିଆଗଲା । ସେଠାରେ ସେ ଉପବାସର ଅବଶିଷ୍ଟ ଦିନ କଟାଇଲେ । ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଜାଗାରେ ରହୁଥିଲି । ଦିନସାରା ଭିତର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ତାଙ୍କ ପାଖରେ କଟାଉଥିଲି । ସେତେବେଳେ ମହାତ୍ମାଙ୍କର ଦୃଢ଼ତା, ଭଗବତ୍ ବିଶ୍ୱାସ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞତ୍ୱ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥିଲି ତାହା ପୂର୍ବରୁ କେବେ ପୂର୍ବରୁ ଦେଖି ନ ଥିଲି ।

ସୂତାକଟା ଥିଲା ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ । ଏଣିକି ସେ ଉପବାସ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହାକୁ ଛାଡ଼ି ନ ଥିଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ଦୁର୍ବଳତା ହେତୁ ବସିକରି ସୂତା କାଟିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ

ସମ୍ଭବପର ନ ହେବାରୁ ସେ ଆଉଜି ବସି ସୂତା କାଟିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ପିଠିରେ ଓ ପଛରେ ତକିଆ ଖଞ୍ଜି ଦିଆଗଲା ଓ ସେ ଆଉଜି ବସି ସୂତା କାଟିଲେ ।

ସବୁ ଦିନେ ପୂଜ୍ୟ ମାଳବ୍ୟଜୀ କିଛି ସମୟ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଆଗରେ ଭଗବତ୍ ଗୀତା ପାଠ କରନ୍ତି ଓ ଗାନ୍ଧିଜୀ ମଧ୍ୟ ସକାଳ ସଞ୍ଜରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଥିଲା ଅଗାଧ ଭଗବତ୍ ବିଶ୍ୱାସ । ସେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତୁ ବୋଲି ଯେବେ ଭଗବତ୍ ଇଚ୍ଛା ଥାଏ ତେବେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ଭଗବାନ ତାଙ୍କୁ ସମର୍ଥ କରିବେ ବୋଲି ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତିଦିନ ଡାକ୍ତର୍ ଆନ୍‌ସେରି ତାଙ୍କୁ ଦେଖୁଥାନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କ ମୂତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ପରୀକ୍ଷା କରି ତାଙ୍କର ସାଧାରଣ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା କରୁଥାନ୍ତି । ଉପବାସ ଆରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ଡାକ୍ତର ଆନସେରି, ଗାନ୍ଧିଜୀ ମରିବା ପାଇଁ ଉପବାସ କରୁ ନ ଥିବାରୁ ଯେବେ ତାଙ୍କର ଜୀବନ ବିପଦାପନ୍ନ ହେବା ଭଳି ଅବସ୍ଥା ଦେଖାଯାଏ ତାହା ହେଲେ, ଉପବାସ ଭଙ୍ଗ କରିବେ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ମନାଇ ପାରିଥିଲେ । ଦିନେ ମୂତ୍ର ପରୀକ୍ଷା କରିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଉଦ୍‌ବେଗଜନକ ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚିଥିବାର ସଙ୍କେତ ମିଳିଲା । ଆନସାରି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ତାହା ଜଣାଇଲେ ଏବଂ ତାହା ପରଦିନ ଆଉ ଅଧିକ ସମୟ ଅପେକ୍ଷା କରିବା ବିପଦଜନକ ହେବ ଏବଂ ସେହି ଦିନ ଉପବାସ ଛାଡ଼ିବା ଦରକାର ବୋଲି କହିବାରୁ ମହାତ୍ମାଜୀ କହିଲେ, "ତୁମେ କ'ଣ ସବୁ ପରୀକ୍ଷା କରି ଓ ସବୁ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରି ଏହି ମତ ଦେଉଛ ? ତାହା ହେଲେ ବୋଧହୁଏ ତୁମ ବିଜ୍ଞାନରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଷୟର ଉଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ ଏବଂ ତାହା ହେଉଛି ପ୍ରାର୍ଥନା । ମୋତେ ଆଜିକ ଛାଡ଼ିଦିଅ ଏବଂ କାଲି ଯେବେ ମୋର ଅବସ୍ଥା ଉଦ୍‌ବେଗଜନକ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ ତାହା ହେଲେ ମୁଁ ଉପବାସ ଭଙ୍ଗ କରିବି ।" ତା ପରଦିନ ଡାକ୍ତର ଆନସେରି ପରୀକ୍ଷା କରିବାରୁ ଯେଉଁ ସବୁ ଉଦ୍‌ବେଗଜନକ ଲକ୍ଷଣମାନ ପୂର୍ବ ଦିନ ଦେଖାଦେଇଥିଲା ତାହା କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇ ଯାଇଛି । ଡାକ୍ତର ଆନ୍‌ସେରି ଏଥିରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଭଳି କେତେକ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ କହିଲେ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦେଶରେ ଉଦ୍‌ବେଗପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା ଦୁଇଟି ବିଷୟ, ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ପ୍ରବେଶ ବିଷୟରେ କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦ ଓ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଅନୈକ୍ୟତା, ବେଲଗାଁଓ କଂଗ୍ରେସ ପୂର୍ବରୁ ସମାଧାନ କରି ଗୋଟିଏ ଅନୁକୂଳ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ।

ଦିଲ୍ଲୀ ସମ୍ମିଳନୀ ପରେ ଦେଶର ବାତାବରଣରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉନ୍ନତି ଦେଖାଗଲା। ମନେ ହେଲା ଆଉ ଯେପରି ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଦେଖା ଦେବନାହିଁ କିମ୍ବା ଦେଖା ଦେଲେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋଚନା ଓ ମଧ୍ୟସ୍ଥତାରେ ତାହା ସମାଧାନ ହୋଇ ପାରିବ। ମାତ୍ର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ଯେଉଁ ଅନ୍ତର, ଉତ୍ସାହ ଓ ଭ୍ରାତୃଭାବ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ମିଳନୀ ଶେଷ ହୋଇଥିଲା ତାହା ବେଶୀ ଦିନ ରହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଏ ଶାନ୍ତି ଯେପରି ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା କଥା ତାହା ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଉକ୍ତ ଶାନ୍ତି ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତ ହୃଦୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଯୋଗୁଁ ନ ହୋଇ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଉପବାସଜନିତ ଉଦ୍‌ବେଗ ଯୋଗୁଁ ହୋଇଛି ବୋଲି ଜଣାଗଲା ଏବଂ ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ପୁଣି ବରାବର ଗୋଳମାଳ ଲାଗି ରହିଲା।

ଏହା ପରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ଅନେକଥର ଉପବାସ କରିଥିଲେ। ସେ ସବୁ ଉପବାସ କିଛି ନା କିଛି କାରଣ ଯୋଗୁଁ କରିଥାନ୍ତି । ସେ ଉପବାସକୁ ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧିର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ବୋଲି ଭାବୁଥିବାରୁ ଏହାର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ଉପରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ଯେବେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ଲାଭ କରିପାରି ନ ପାରିଲା ତେବେ ସେଥି ପାଇଁ ନିଜର ଦୋଷ ଓ ଦୁର୍ବଳତା ଦାୟୀ ବୋଲି ସେ ଭାବୁଥିଲେ । ଉପବାସ ଦ୍ୱାରା ନିଜର ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧି ହୋଇ ଗଲେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ଆପେ ଆପେ ଆସିବ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା। ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କର ମାନସିକ ଚିନ୍ତାଧାରାର ଗତି ଠିକ ଭାବେ ବୁଝି ନ ଥିଲେ ସେ ଭଳି ଲୋକଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଯଥେଷ୍ଟ ଥିଲା ସେମାନେ ଭାବୁଥିଲେ ଯେ ମହାତ୍ମାଜୀ ଅନ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚାପ ଦେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇ ନେବା ପାଇଁ ଉପବାସ କରୁଛନ୍ତି। ଯେବେ ତାହା ସତ୍ୟ ହୁଏ

ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ତାହା ପ୍ରେମର ଅସ୍ତ୍ର ସ୍ୱରୂପ ସେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ସେଉଁମାନେ ତାଙ୍କୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ ବା ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣୁଥିଲେ କେବଳ ସେହିମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେ ଅସ୍ତ୍ରକୁ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଶତ୍ରୁଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କେବେ ତାହା ବ୍ୟବହାର କରୁ ନ ଥିଲେ । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ସାଧାରଣ ମତ ଯୋଗୁଁ ହେଉ ବା ଅନ୍ୟ ଯେ କୌଣସି କାରଣରୁ ହେଉ ଶତ୍ରୁ ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଉପବାସ ଯୋଗୁଁ ଭୟଭୀତ ହେଉଥିଲେ । ସେଉଁମାନେ ସାଧାରଣ ମତକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଖାତିର କରୁ ନ ଥିଲେ, ସେମାନେ ତାଙ୍କ ଉପବାସଦ୍ୱାରା କୌଣସି ପ୍ରକାର ପ୍ରଭାବିତ ହେଉଥିଲେ ବୋଲି ଜଣାପଡ଼ୁ ନ ଥିଲା । ଉପବାସର ପ୍ରକୃତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯଦି ଆତ୍ମଶୁଦ୍ଧି ହୋଇଥାଏ ତେବେ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ଦିଗରେ ଉପବାସ ନିଶ୍ଚୟ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଯେବେ କୌଣସି ଉପବାସ କରାଯାଏ ତେବେ ତାହା ଯଶସ୍ୱୀ ହେଉଥିଲେହେଁ ତାହା ଭୁଲ ଏବଂ ଅନ୍ୟାୟ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ସେ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ରାଜକୋଟରେ କରିଥିବା ଉପବାସ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ଲେଖା ଲେଖିଛନ୍ତି ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଏହାପରେ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାତ୍ମାଜୀ ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଲେ । ସେ ରାଜନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟ (ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱରାଜ ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ କରାଯାଉଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ) ପୁରାପୁରି ସ୍ୱରାଜଦଳକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ସ୍ୱରାଜଦଳ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ହୋଇ ନ ଥିଲେହେଁ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦଳମାନଙ୍କର ସହଯୋଗରେ କେତେକାଂଶରେ ଯଶସ୍ୱୀତା ଲାଭ କରି ପାରିଥିଲେ । ସରକାରଙ୍କ ବଜେଟ୍ କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ନାକଚ କରାଯିବାରୁ ବଡ଼ଲାଟ ତାଙ୍କ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କ୍ଷମତା ବ୍ୟବହାର କରି ବଜେଟ୍ ପାସ୍ କରିବା ଭଳି ଅବସ୍ଥା ଏହି ଦଳଯୋଗୁ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥିଲା । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ କେତେଦୂର କିପରି ଭାବରେ ଅସହଯୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦଳରେ ସମସ୍ତେ ଏକମତ ହୋଇପାରି ନ ଥିଲେ । ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସରକାରଙ୍କ ନୀତି ଯୋଗୁଁ ଅସହଯୋଗ କରିବା ନିହାତି ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ିବ, କେବଳ ସେହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସହଯୋଗ କରାଯିବ କି ସବୁକ୍ଷେତ୍ରରେ କରାଯିବ ? ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରାଯାଉଥିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ସହଯୋଗ କରାଯିବା ଉଚିତ କି ନୁହେଁ—ଏହିସବୁ ବିଷୟରେ ମତଭେଦ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା । ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ସ୍ୱରାଜ ଦଳର ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରି ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଅସହଯୋଗ କରିବା ନୀତିରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ଅସହଯୋଗ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ୱରାଜ ଦଳର ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥିଲା ଏବଂ ଦଳର ସଭ୍ୟମାନେ ଅସହଯୋଗରେ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ଏହାସତ୍ତ୍ୱେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର କେତେକ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ସୀମାବଦ୍ଧ ଅସହଯୋଗ କରିବା ପାଇଁ ମତ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବାରୁ ଦଳର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଶେଷକୁ ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱରାଜଦଳ ସଭ୍ୟମାନେ

ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେଇ ଚାଲି ଆସିବା ଉଚିତ ବୋଲି ସ୍ଥିରକଲେ ଓ ଦଳର ସମ୍ମତିକ୍ରମେ କଂଗ୍ରେସ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବାରୁ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଆସିଲେ ।

ତାହାପରେ ନିର୍ବାଚନ ହେବାରୁ ସ୍ୱରାଜଦଳର ସଭ୍ୟମାନେ କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରୁ ଓ କଂଗ୍ରେସ ନାଆଁରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କଲେ । କିନ୍ତୁ ପଣ୍ଡିତ ମଦନମୋହନ ମାଳବ୍ୟ ଓ ଲାଲା ଲଜପତ ରାୟଙ୍କ ଭଳି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସୀମାବଦ୍ଧ ଅସହଯୋଗ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିବାରୁ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରିଥିଲେ ।

ସ୍ୱରାଜ ଦଳର ସଭ୍ୟମାନେ ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଯେତେଦୂର ପାରନ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ପାଇଁ ଓ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କଂଗ୍ରେସ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ଯେଉଁଭଳି ସ୍ତରରେ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ତାହା କରିବା ପାଇଁ ମହାତ୍ମାଜୀ ସ୍ୱରାଜଦଳର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତ୍ରାରେ ସୁବିଧା ଓ ସୁଯୋଗ ଦେଲେ । ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହରୁ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ୨।୫ ବର୍ଷ ଧରି ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପରେ ସଭାରୁ ଇସ୍ତଫାଦେଇ ପୁଣି ଅସହଯୋଗ ଓ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ଏହାର ଲକ୍ଷଣ ୧୯୨୫ ମସିହାରେ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କର ଜୀବଦ୍ଦଶାର ଶେଷ ସମୟ ବେଳକୁ ଜଣାପଡ଼ୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଅନେକ ଦିନ ଲାଗିଲା ।

ସ୍ୱରାଜ ଦଳର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଅନୁଯାୟୀ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସ ତାଙ୍କ ପାରୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଓ ବଙ୍ଗଳାରେ ହୁଏତ କୌଣସି ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ବା ଗଠିତ ହୋଇ ଅବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ ହେବାରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । କେନ୍ଦ୍ର ଆସେମ୍ବ୍ଲିରେ ସରକାରଙ୍କ ବଜେଟ ପ୍ରତିବର୍ଷ ନାକଚ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଏ ଦଳ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରି ମଧ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ରୋକିବା

ହାତରେ କିଛି କରିପାରି ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ଭିତରେ ଅସହଯୋଗ କରିବାଦ୍ୱାରା କିଛି କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଜଣାଗଲା । ସ୍ୱରାଜଦଳର ଶକ୍ତି ଜଣାଯାଇଥିବାରୁ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ମିଳାମିଶା କରି କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲେ ଗୋଟାଏ ବାଟ ଫିଟିପାରେ ବୋଲି ଦେଶବନ୍ଧୁ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଜଣେ ନୂଆ ଲୋକ ଜାଠ ଏବଂ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମେଧାସମ୍ପନ୍ନ ତଥା ନିର୍ଭୀକ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ବୋଲି ଖ୍ୟାତ ଥିବା ଲର୍ଡ ବାର୍କେନ୍‌ହେଡ଼୍ ଭାରତ ମନ୍ତ୍ରୀ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କର ଲର୍ଡ ବାର୍କେନହେଡ଼ଙ୍କ ଉପରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଆସ୍ଥା ଥିବା କଥା ସେ କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମୋତେ କହିଥିଲେ । ସେ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କହିଥିଲେ ଯେ ଯେବେ ଲର୍ଡ ବାର୍କେନହେଡ଼ ତାଙ୍କୁ ନିରାଶ କରନ୍ତି ତାହାହେଲେ ପୁଣି ମହାତ୍ମାଙ୍କଙ୍କର ଚରଖାର ଆଶ୍ରା ନେଇ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଛଡ଼ା ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ରାସ୍ତା ନାହିଁ । ତେଣୁ ଲର୍ଡ ବାର୍କେନ୍‌ହେଡ଼ ସୁବିଚାର କରିବେ ବୋଲି ଆଶା କରି ସେ ଗୋଟିଏ ବକ୍ତୃତା ଦେଲେ ଓ ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରାଦେଶିକ ସମ୍ମିଳନୀର ସଭାପତି ଭାବରେ ନିର୍ବାଚିତ ହେବା ପରେ ତାଙ୍କ ସଭାପତି-ଅଭିଭାଷଣରେ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ମିଳାମିଶା କରିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛାପ୍ରକାଶ କରି ବକ୍ତୃତା ମଧ୍ୟ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଲର୍ଡ ବାର୍କେନ୍ ହେଡ଼୍ କହିଲେ ଯେ ଭଦ୍ର ତଥା ପରିଷ୍କାର ଭାଷାରେ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱରାଜଦଳ ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ତ୍ୟାଗ ନ କରିଛି ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ମିଳାମିଶା କଥା କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଦେଶବନ୍ଧୁ ଦାସ ଅତିମାତ୍ରାରେ ମର୍ମାହତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ବଶତଃ ଏହି ସମୟକୁ ତାଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଖରାପ ହୋଇ ଆସିଥିଲା ଏବଂ ଦାର୍ଜିଲିଂରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା ।

ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଅଛି ଯେ ସ୍ୱରାଜ ଦଳର ନେତୃତ୍ୱ ଦେଶବନ୍ଧୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ତାଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ସ୍ୱରାଜଦଳର ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସଭ୍ୟ ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମର୍ଥନ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ସଭ୍ୟ

ସୀମାବଦ୍ଧ ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଚାହିଁଲେ । ଫଳରେ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦ ଦେଖାଦେଲା । ଦେଶବନ୍ଧୁଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁର କିଛିଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ଚିନ୍ତାଧାରାର ନିଦର୍ଶନ ମିଳିଥିଲା, ତାହା ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ପରିଷ୍କାର ହୋଇ ୧୯୨୮ ମସିହା ବେଳକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା ପ୍ରବେଶ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରୁ କିଛି ଆଶା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ଏବଂ ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ଅଧିକ ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଦେବା ଉଚିତ ବୋଲି ଜଣାଗଲା ।

ଏହି ୨୫ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ମୁଖ୍ୟତଃ ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରି ରଖିଥିବା ବିଷୟ ମୁଁ ଆଗରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି । ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ ଏଠାରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତଭାବରେ ଏକ ବିବରଣୀ ଦେଉଅଛି ।

ସ୍ୱରାଜ ଦଳ ସହିତ ମିଳାମିଶା ଫଳରେ ନିଖିଳ ଭାରତ ଚରଖାସଂଘ ସୃଷ୍ଟି ହେବା ପରଠାରୁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରେ ତାହାର ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାଖା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଦିଗରେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଦେଲେ ଓ ଚରଖା ସଂଘର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ବ୍ୟାପକ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଧିକ ପାଣ୍ଠି ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଦେଶଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟ କଲେ । ନିଜେ ଚରଖାସଂଘର ମୁଖ୍ୟପତି ହୋଇଥିବାରୁ ସଂଘର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ସେ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଥିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଭଲ ଧରଣର ଏବଂ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଭଲ ବୁଣା ହୋଇ ପରିବା ଭଳି ସୂତା ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ପାଇଁ ଉନ୍ନତ ଧରଣର ଅରଟ ବାହାର କରିବା ସଂଘର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଅନେକ ଲେଖାଲେଖି କରି ବକ୍ତୃତା ଦେବା ଫଳରେ ଗୋଟିଏ ଉନ୍ନତ ଧରଣର ଅରଟର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ଏବଂ ତାହା ଫଳରେ ବହୁତ ଜାଗାରେ ସଂଗଠିତ ଭାବରେ ସୂତାକଟା ଚାଲିଲା । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ବହୁ ସୁଦକ୍ଷ କର୍ମୀ ବାହାରିଲେ ।

ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଖୁବ୍ ସରୁସୂତା କଟା ହେଲା । ମୋଟା ଖଦଡ଼ ସହିତ ମିଲ ଲୁଗା ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିବା ଭଳି ସରୁ ଲୁଗାମାନ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ପାଦିତ

ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଲୁଗା ଯେପରି ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ପସନ୍ଦ ହେବ, ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଧୋଲେଇ ଓ ରଙ୍ଗ କରିବା ମଧ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଖଦି ଭଣ୍ଡାର ତଥା ନିଖିଳ ଭାରତ ଚରଖା ସଂଘର ଶାଖାମାନ ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ନିଜ ପ୍ରଦେଶ ଭିତରେ ଓ ବାହାରେ ବିକ୍ରୀ କରିବା ପାଇଁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଭଲ ଲୁଗାମାନ ତିଆରି କରିବାରେ ଲାଗିଲେ । ମିଲ ଲୁଗା ସହିତ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶେଷତଃ ଦାମ୍‌ରେ ମଧ୍ୟ ଖଦି ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିବା ସେମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଖୁବ୍ କମ୍ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଯେପରି ଭଲ ଲୁଗା ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଇ ପାରିବ, ସେଥିପାଇଁ ସମସ୍ତେ ଲାଗିଲେ । ସରୁ ଖଦଡ଼ ଲୁଗାର ଦାମ୍ ବେଶୀ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଓ ସେହି ଧରଣର ମିଲ ଲୁଗା ଅପେକ୍ଷା ଏହାର ଦାମ ଯଥେଷ୍ଟ ବେଶୀ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସରୁ ଲୁଗାର ଦାମ ମୋଟା ଖଦଡ଼ ଲୁଗାର ଦାମ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ କିଛି ପାର୍ଥକ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଲୋକେ ସରୁ ଖଦଡ଼ ଲୁଗା ଯଥେଷ୍ଟ ଚାହୁଁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ପାଦନ ହୋଇପାରୁ ନ ଥିଲା । ଖଦଡ଼ ଯେପରି ବହୁପରିମାଣରେ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇ ତାହାର ବିକ୍ରୀ ବେଶୀ ପରିମାଣରେ ହେବ ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଦର୍ଶନୀମାନ କରାଯାଉଥିଲା । ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ସବୁ ପ୍ରକାର ଖଦଡ଼ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିକ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ହେଉଥିଲା । ଯେଉଁଠାରେ ବଡ଼ ଧରଣର ପ୍ରଦର୍ଶନୀମାନ କରାଯାଉଥିଲା, ସେଥିରେ ଖଦି ଉତ୍ପାଦନର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ପ୍ରଣାଳୀମାନ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରାଯାଉଥିଲା । କର୍ମୀମାନେ କପା ତୋଳିବା, କପାରୁ ମଞ୍ଜି ବାହାର କରିବା, ଧୁଣିବା, ପଲଣା କରିବା, ସୂତା କାଟିବା, ଲୁଗା ବୁଣିବା, ଧୋଲେଇ ଓ ରଙ୍ଗ କରିବା ଆଦି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନୀମାନଙ୍କରେ ଦେଖାଉଥିଲେ ଓ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରିବା ପାଇଁ ଯେତେ ପ୍ରକାର ଯନ୍ତ୍ର ଉଦ୍ଭାବନ ହେଉଥିଲା ତାହା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଉ ଥିଲେ । ସହଜରେ ବୁଣିବା ପାଇଁ ମଜବୁତ ଓ ଏକପ୍ରକାର ସୂତା କାଟିବା ଭଳି ଭଲ ଚରଖା ଉଦ୍ଭାବନ କରିବା ପାଇଁ ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମରେ ଗବେଷଣା ଚାଲିଥିଲା । ଏହି ଧରଣର କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମ ପରୀକ୍ଷାଗାର ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାଗାମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାଖା-

କରେ ଏହିଭଳି ଗବେଷଣା ଚାଲିଥିଲା । ଏହି ଗବେଷଣା ଫଳରେ ଉତ୍ପାଦନ ବଢ଼ାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସରୁ ଓ ମଜବୁତ ସୂତା ବାହାର ଥିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବହୁପ୍ରକାର ଚରଖା ଉଦ୍ଭାବନ କରାଯାଇଥିଲା ।

ତୂଳା ଖଦଡ଼ ଛଡ଼ା ରେଶମ ଖଦଡ଼ ଉତ୍ପାଦନ ଦିଗରେ ମଧ୍ୟ ଯତ୍ନ ଅସ୍ତି କରାଯାଇଥିଲା । ଯେଉଁସବୁ ଜାଗାରେ ରେଶମ ଖଦଡ଼ ତିଆରି ହେଉଥିଲା ହା ବିକ୍ରୟ କରିବା ପାଇଁ ନିଖିଳଭାରତ ଚରଖା ସଂଘ ଭଲ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିବାରୁ ଏହି ଶିଳ୍ପ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇଥିଲା । ବିଦେଶୀ ଶମ ଲୁଗା ଅତି ମାତ୍ରାରେ ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ହାତକଟା ଓ ତିଆରି ରେଶମ ଲୁଗା ତାହା ସହିତ ଦାମ ତଥା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ପାରୁଥିଲା । କିନ୍ତୁ ରେଶମ ଅପେକ୍ଷା ତୂଳା ଖଦିର ଚାହିଦା ଯଥେଷ୍ଟ ଥିଲା । ଖିଳଭାରତ ଚରଖା ସଂଘ ତୂଳା ଖଦଡ଼ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଧ୍ୟାନ ଦେଉଥିଲେ । ଲୋକଙ୍କର ରେଶମ କିଣିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ତାହା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ହି ପରିମାଣରେ ରେଶମ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ପରି ଯେବେ ରେଶମ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଏ, ଖଦଡ଼ ଦନ ପ୍ରତି ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଦୃଷ୍ଟି ଅଭାବରେ ସେଥିରେ ଆଞ୍ଚ ଆସିବ ଆଶଙ୍କା ହେଲା । ତୂଳା ଖଦଡ଼ ଉତ୍ପାଦନରେ ଗରିବ ଲୋକେ ପକୃତ ହେଉଥିବା ଭଳି, ରେଶମ ଖଦଡ଼ରେ ଉପକୃତ ହେଉଥିବାରୁ ଖା ସଂଘର ବହୁ ଶାଖା ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ରେଶମ ଖଦଡ଼ ପାଦନରେ ଲାଗିଲେ । ଯେଉଁ ଖଦଡ଼ଧାରୀ ରେଶମ ଖଦଡ଼ ଓ ସରୁ ଦଡ଼ କିଣୁଥିଲା, ତାକୁ ମୋଟା ଖଦଡ଼ ମଧ୍ୟ କିଣିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତା ଯାଉ- ଥିଲା । ଏପରି ଭାବରେ ମୋଟା ଖଦଡ଼ ବିକ୍ରିରେ ମଧ୍ୟ ରେଶମ ଦଡ଼ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ଏହିପରି ଭାବରେ ପଶମ ଖଦଡ଼ ଉତ୍ପାଦନ ଧ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏହି ଶିଳ୍ପ କାଶ୍ମୀରରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଛି ଓ ସେଠାରେ ଶମ ସୂତା କାଟିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଅଛି । ଉତ୍ତରଭାରତରେ ଲୋକେ ଶମ ଲୁଗା ପିନ୍ଧନ୍ତି । ନିଖିଳଭାରତ ଚରଖା ସଂଘ ତାର ସମସ୍ତ କର୍ମଚାରୀ- ଙ୍କୁ ସବୁ ଖଦଡ଼ ଭଣ୍ଡାରରୁ ପଶମ ଲୁଗା ଯୋଗାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା

କରିଥିଲେ । ଏହି ଧରଣର ଖଦଡ଼ ଉତ୍ପାଦନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉନ୍ନତି କରାଯାଇ ବହୁ ପରିମାଣରେ ପଶମ ବସ୍ତ୍ର ବିକ୍ରୀ କରାଯାଇ ପାରୁଥିଲା ।

ସୂତା ଖଦଡ଼ ଲୁଗାର ଦାମ ତଥା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଯେପରି ମିଲ ସୂତା ଲୁଗା ଦାମ ସହିତ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିପାରୁ ନ ଥିଲା, ପଶମ ଖଦଡ଼ରେ ତାହା ନ ହୋଇ ମିଲ-ପଶମ ଜିନିଷ ସହିତ ଦାମ ତଥା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଭଲ ଭାବେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରି ପାରୁଥିଲା । ଏହାର ଚାହିଦା ଯଥେଷ୍ଟ ଥିବା ଫଳରେ ସୂତା ଖଦଡ଼ ବିକ୍ରୀ ପାଇଁ ଯେପରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଚେଷ୍ଟା କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼ୁଥିଲା, ପଶମ ଖଦଡ଼ ବିକ୍ରୀ ପାଇଁ ସେଭଳି କୌଣସି ଆୟୋଜନ କରିବା ଦରକାର ପଡ଼ୁ ନ ଥିଲା ।

ମହାତ୍ମାଜୀ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବାରଣ ଉପରେ ଅଧିକ ଜୋର ଦେଉଥିବାରୁ ଅନେକ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଦୂରୀକରଣ ପାଇଁ ଖୁବ୍ ଲାଗିପଡ଼ି କାମ କରୁଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ କରୁଥିବା କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା, ହରିଜନପଡ଼ାକୁ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା, ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନ ମାନିବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଓ ଦେବତା ମନ୍ଦିରମାନ ଯେପରି ହରିଜନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରାଯାଇ ପାରେ ସେଥିପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା । ଏହା ପରେ ପରେ ହରିଜନମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ କରାଯାଉଥିବା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଯେପରି ଉତ୍ସାହ ସହିତ ଚାଲି ଆସିଥିଲା, ସେତେବେଳେ ସେଭଳି ଅଗ୍ରଗତି କରାଯାଇପାରୁ ନ ଥିଲେ ହେଁ ସେଥିପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଉଥିଲା । ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ଗାନ୍ଧିଜୀ ନିଜେ କରି ନ ପାରୁଥିଲେ, ତାହା କରିବାକୁ ସେ ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ କେବେ କହୁ ନ ଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମରେ ଗୋଟିଏ ହରିଜନ ବାଳିକାକୁ ଝିଅ କରି ରଖିଥିଲେ ଏବଂ ସେ ବଡ଼ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଶ୍ରମରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ଓ କସ୍ତୁରବାଙ୍କ ପାଖରେ ରହି ବଢ଼ିଥିଲା । ମହାତ୍ମାଙ୍କଙ୍କର ପୁଅ ଥିଲେ ହେଁ ଝିଅ ନ ଥିବାରୁ ସେ ବାଳିକାଟି ତାଙ୍କ ଝିଅର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲା ।

ହିନ୍ଦୁ ସମାଜକୁ ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁ ସମୟରୁ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ବିଷ ଗ୍ରାସ କଲା ତାହା ଠିକ୍ ଭାବରେ କେହି ଜାଣି ନ ଥିଲେହେଁ ଏହି ବିଷ ନାନା ପ୍ରକାରରେ ନାନା ଭାବରେ ଦେଖା ଦେଇଛି । ଏହାର ଗୋଟିଏ ରୂପ ହେଉଛି ଯାହା କି ସବୁଠାରୁ କମ୍ ମାରାତ୍ମକ ଏବଂ ଯାହା କି ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ କମ୍-ଉଥିଲେହେଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଅଛି—ତାହା ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ଜାତିର ଲୋକ ଅନ୍ୟ ଜାତିର ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ଖାଇବା ପିଇବା ବା ବିବାହ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିବାରେ ବାଧା । ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ମୂଳ ଚାରି ଜାତି ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ, ଶୂଦ୍ର ତଥା ନାନା ପ୍ରକାର ଜାତି ଓ ଉପଜାତିମାନ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ଏପରି କି ଏକା ଜାତି ଓ ଉପଜାତି-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଶର ଦୂରତା ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରଣରୁ ସାମାଜିକ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିଯିବାରେ ବାଧା ଘଟିଛି । ଏଇଥି ପାଇଁ ଚାରିବର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ସାମାଜିକ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ଥିବା ବାଧା ଯୋଗୁଁ ଆନ୍ତର୍ଜା-ତିଭେଦର କିଛି ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣର କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ବା ଶୂଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ବିବାହ ବା ସାମାଜିକ ସମ୍ପର୍କ ବିଷୟରେ ତ ଚିନ୍ତା କରାଯାଇ ନ ପାରେ; ଏପରି କି ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଜାତି ଅଛି । ତାହାଛଡ଼ା କେତେକ ଜାତିର ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାହ ବା ସାମାଜିକ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରି-ବାର ବାଧା ଥିଲେହେଁ ପରସ୍ପରକୁ ଛୁଆଁଛୁଇଁ କରିବାରେ କୌଣସି ବାଧା ନାହିଁ । ଆଉ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ୟ ଜାତିର ଲୋକ ରାନ୍ଧିଥିବା ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାରେ ବାରଣ ଥିଲେ ହେଁ ସେହି ଜାତିର ଲୋକଙ୍କ ହାତରୁ ପାଣି ପିଇବାରେ ମନା ନାହିଁ । ଏହିଭଳି ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଖାଦ୍ୟ ଜିନିଷ ଏବଂ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଖାଦ୍ୟ ଜିନିଷ ଛୁଇଁବା ସମ୍ପର୍କରେ ନାନା ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ପ୍ରକାର ନିୟମ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ଏହି ଚାରିବର୍ଣ୍ଣ ଛଡ଼ା ଆହୁରି ଗୋଟିଏ ପଞ୍ଚମ ବର୍ଣ୍ଣ ବା ଗୋଷ୍ଠୀର ଲୋକ ଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଛୁଇଁଲେ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ଗାଧୋଇବାକୁ ପଡ଼େ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀୟ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଏତେ ଦୂରକୁ ଯାଇଛି ଯେ, କୌଣସି ଉଚ୍ଚବର୍ଣ୍ଣ ବା ଜାତିର ଲୋକଙ୍କ ବାଉଁଶ ବା ଦଉଡ଼ି ସେମାନେ ଧରି ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ବାରଣ ଅଛି ।

କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶେଷତଃ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରେ କେବଳ ଦେଖିଦେବେ ଛୁଇଁବା ଦୋଷ ହେଲା ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ସେଠାରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣ ରାସ୍ତାରେ ଚାଲିବା ପାଇଁ ମନା ଅଛି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ମାନଙ୍କର ମନ୍ଦିର ପ୍ରବେଶ କଳ୍ପିତ ଚିନ୍ତାର ଅତୀତ ।

ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାର ଏହିସବୁ ଅବାଞ୍ଛନୀୟତା ଦୂର ହୋଇଗଲେ, ତାହାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦୋଷ ଆପେ ଆପେ ଚାଲିଯିବ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ଭାବୁଥିବାରୁ ସେ ଏ ଧରଣର ଚରମ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ସେ ଜୀବନର ବହୁ ସମୟ ବିଦେଶରେ କଟାଇ ଥିବାରୁ ଅନ୍ୟ ଜାତି ବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଛୁଇଁବା ବିଷୟରେ ଥିବା ବାଛି ସାଧାରଣତଃ ସେ ମାନୁ ନ ଥିଲେ । ତାହା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଭାବିକ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଦେଶର ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବିଶେଷତଃ ଗାଁ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏପରି ଚାଲିବା ବା ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାକୁ ସ୍ୱୀକାର ନ କରିବା ହେଉଛି ନୂଆ କଥା । ଯେଉଁମାନେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ରହୁଥିଲେ ବା ତାଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସୁଥିଲେ ସେମାନେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ମାନୁ ନ ଥିଲେ ବୋଲି ମୁଁ ଆଗରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି । ଚମ୍ପାରଣରେ ଆମେମାନେ ତାଙ୍କ ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଏହି ସାମାଜିକ ନିଷେଧ ସବୁ ମାନୁ ନ ଥିଲୁ । ସବୁଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଛି ଯେ, ଆମେମାନେ ଲୁଚାଇ ଛପାଇ ଏହା ନ କରି ସବୁରି ଆଗରେ ଖୋଲାଖୋଲି ଭାବରେ ଏହା କରିଥିଲୁ । ସବୁବେଳେ ଦୂର ଦୂର ଜାଗାରୁ ଗାଁ ଲୋକେ ଆମ ପାଖକୁ ଆସି ଆମପାଖେ ରହୁଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ସାମନାରେ ଆମେ ସବୁ ଏକାଠି ଏହା କରୁଥିଲୁ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେକଙ୍କୁ ଏହା ଭଲ ଲାଗୁ ନ ଥିଲେହେଁ କେହି ଏ ବିଷୟରେ ପ୍ରତିବାଦ କରିବା ବା ଆମ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ନାପସନ୍ଦ କରିବା ଆମେ ଶୁଣିନାହୁଁ । ବୋଧହୁଏ ଜାତିଭେଦ ମାନୁ ନ ଥିବା ଆମେ ପଞ୍ଚାଏ ସାଧୁ ଗୋଷ୍ଠୀର ଲୋକ ବୋଲି ଏ ଲୋକେ ଭାବୁଥିଲେ ।

ଗୟା କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ପାଇଁ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥିବା ସ୍ୱେଚ୍ଛା ସେବକମାନେ ଅଧିକାଂଶ ଗାଁ ଲୋକ । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଜାତି

...ନ୍ୟ ଜାତି ଲୋକଙ୍କ ହାତରୁ ଖାଇବାରେ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ଆପତ୍ତି ଥିଲା । ...ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରଥମରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ୱାରା ରୋଷାଇ କରାଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ...ଚ୍ଛାସେବକମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବେଶି ଥିବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସେମାନଙ୍କ ...ଇଁ ରୋଷାଇ କରୁଥିଲେହେଁ ପରିବେଷଣ କରିବା ସେମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ...ମ୍ଭବପର ହେଉ ନ ଥିଲା । ଥରେ ଦୁଇଥର ଖାଇବାପରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ...ପରେ ପରିବେଷଣ କରିବା ପାଇଁ ନିର୍ଭର କଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ବୋଲି ...ଚ୍ଛାସେବକମାନେ ବୁଝିପାରି ସେମାନେ ନିଜେ ନିଜେ ପରିବେଷଣ କଲେ । ...ଣୁ ଅନ୍ୟ ଜାତିର ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପରିବେଷଣ କାମ ଚାଲିଲା ...ଦୁଇ ତିନଦିନ ଭିତରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଛୁଆଁ ଅଛୁଆଁ ଭାବ ଦୂର ...ହୋଇଗଲା । ତେଣିକି ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକମାନେ ଜାତିବର୍ଣ୍ଣନିର୍ବିଶେଷରେ ଏକାଠି ...ସି ଖିଆପିଆ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତା ପରଠାରୁ ବିହାରରେ ଯେତେ ...ଗ୍ରେସ ସଭା ହୋଇଛି ସେ ସବୁରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାତିର ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ...ଲଗା ରୋଷେଇର ଆୟୋଜନ କରା ନ ଯାଇ ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ ...ରୋଷାଇରେ ଖିଆପିଆ କରି ଆସୁଅଛନ୍ତି ।

ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବାରଣ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବା ପରଠାରୁ ...ଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନମାନଙ୍କରେ ଯେ ସବୁ ଜାତିର ଲୋକ ଏକାଠି ବସି ...ଉ ଆସିଛନ୍ତି, ସେଥିକି ନ ହୋଇ ବହୁତ କମ ଦିନ ଭିତରେ କଂଗ୍ରେସ ...ବକମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଖାଦ୍ୟପଦାର୍ଥ ସମ୍ପର୍କରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଜାତିଗତ ...ଛୁଆଁ ଅଛୁଆଁ ଭାବ ଦୂର ହୋଇଥିଲା । ତଥାପି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଭାବ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ...ଦେଶରୁ ଦୂର ହୋଇଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଅଛୁଆଁ ...ଭାବର ମୂଳଦୁଆ ଯେ ଦୋହଲି ଯାଇଛି ଏବଂ ସେ ସମୟରୁ ଏହା ...ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ କମି କମି ଦୂର ହୋଇ ଯାଉଛି, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାହ ସମ୍ପର୍କୀୟ ସାମାଜିକ ...ଥାରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିଥିଲେ । ସେ ନିଜେ ବଣିଆ

ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ତାଙ୍କ ପୁଅ ଦେବଦାସ ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ବିବାହ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶ୍ରୀ ରାଜଗୋପାଳାଚାରୀଙ୍କ ଝିଅ ଶ୍ରୀମତୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ସହିତ ହୋଇଥିଲା । ଏଭଳି ବିଭିନ୍ନ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ବିବାହ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ହୋଇଅଛି । ପରେ ଉଚ୍ଚ ଜାତିର ଲୋକେ ହରିଜନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାହ ସମ୍ପର୍କ ରଖିବା ଉପରେ ସେ ଜୋର ଦେଲେ ଏବଂ ଯେଉଁ ବିବାହରେ ବର ବା କନ୍ୟା କୌଣସି ପକ୍ଷ ହରିଜନ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ହୋଇଥିବେ କେବଳ ସେହି ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ସେ ଯୋଗ ଦେବେ ବୋଲି ନିୟମ କଲେ । ସେ ବିବାହ ଉତ୍ସବ ଇତ୍ୟାଦିରେ ପ୍ରାୟ ଯୋଗ ଦେଉ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଆଶ୍ରମ ବାସୀଙ୍କର ବା ଆଶ୍ରମବାସୀମାନଙ୍କର ସଂପର୍କୀୟ ଲୋକଙ୍କର ହେଉଥିବା ବିବାହରେ ସେ ପ୍ରାୟ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ । ଏ ସବୁ ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ଯେ କେବଳ ଜାତିଗତ ବାଧା ବା ନିୟମ ଭଙ୍ଗ କରାଯାଉଥିଲା ସେତକ ନୁହେଁ, ତା ଛଡ଼ା ବିବାହ କର୍ମରେ ମଧ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାର ସଂସ୍କାରମୂଳକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଉଥିଲା ।

ଆମ ସମାଜରେ ବିବାହ ଇତ୍ୟାଦି ଉତ୍ସବରେ ନାନାପ୍ରକାର ଅନାବଶ୍ୟକୀୟ ବାହ୍ୟଆଡ଼ମ୍ବର କରାଯାଉଥିବାରୁ ସେ ବାବଦରେ ଅନେକ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୋଇଥାଏ । ବିବାହ କର୍ମ ସମୟରେ ବୋଲାଯାଉଥିବା ସଂସ୍କୃତ ଶ୍ଳୋକଗୁଡ଼ିକ ବର ବା କନ୍ୟା କେହି ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଶ୍ଳୋକ ବୋଲିବା ପରେ ସେମାନେ ବୋଲନ୍ତି । ବର ଓ କନ୍ୟା ଯେପରି ଶ୍ଳୋକର ଅର୍ଥ ବୁଝି ନିଜେ ନିଜେ ବୋଲିପାରିବେ ସେଥିପାଇଁ ମହାତ୍ମାଜୀ, ଦରକାର ହେଉଥିବା ଶ୍ଳୋକଗୁଡ଼ିକ ବାଦ ଦେଇ ଅନ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରାଇଥିଲେ ।

ବର-ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଓ ଖାଇବା ପିଇବା ଖର୍ଚ୍ଚ କାଟି ଦିଆଯିବା ଫଳରେ କେତେକ ବିବାହ ଉତ୍ସବ ଖୁବ୍ କମ୍ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଏବଂ କମ ସମୟରେ ହୋଇ ପାରୁଥିଲା । ଆଜକାଲିର ବିବାହ ଉତ୍ସବରେ ଅନେକ ପୂର୍ବକାଳୀନ ପ୍ରଥା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲୁଛି । ତଥାପି ଅନେକ ସଂସ୍କାର ସେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ

...ଯାଇ ପାରିଛି ସେଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏଥିରୁ ବୁଝାଯିବ ଯେ ଜାତି ଏବଂ ସାମାଜିକ ଉତ୍ସବମାନଙ୍କରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଅନେକ ବୈପ୍ଳବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ପାରିଛନ୍ତି । ସମାଜ ଉପରେ ସେ ସବୁର ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଅଛି । ମାତ୍ର ଏ ସବୁ ଜିନିଷ ଯେତେଦୂର ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟ ହେବା କଥା ତାହା ହୋଇପାରି ନାହିଁ ।

ବିଧବାମାନଙ୍କର ପୁନର୍ବିବାହ ସମ୍ପର୍କରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ପରିଷ୍କାର ମତ ଜାଣିବାର କୌଣସି ସୁଯୋଗ ମିଳୁ ନ ଥିଲା । ସେ ବିହାରରେ ଗସ୍ତ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଘଟଣାରୁ ତାଙ୍କର ମତ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଜଣା ପଡ଼ିଥିଲା । ଆରା ସହର ପାଖରେ ଜୈନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ଗୋଟିଏ ବିଧବାଶ୍ରମ ଅଛି । ସେଠାରେ ଜୈନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବିଧବାମାନଙ୍କୁ ନିଆଯାଇ ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଯାଏ । ମହାତ୍ମାଜୀ ସେହିଠାକୁ ଯାଉଥିଲେ ସେଠାରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ସାଧାରଣ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କୁ ପରିଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଡକାଯାଇଥାଏ । ଆରାରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ସାଧାରଣ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ସେ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇ ନ ପାରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବିଧବାଶ୍ରମକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସେଠାରେ ଦଶ ଏଗାର ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ବାଳବିଧବା ବାଳିକା ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଆସିଲାରୁ ସେ ବିଧବା କି ନୁହେଁ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ପଚାରିଲେ । ସେ ବିଧବା ଓ ଜୀବନସାରା ତାକୁ ବିଧବା ରହିବାକୁ ହେବ ବୋଲି ଯେତେବେଳେ ସେ ଶୁଣିଲେ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଲୁହ ବୋହି ପିନ୍ଧିଥିବା ଲୁଗାର କେତେକାଂଶ ଓଦା ହୋଇଗଲା । ପରେ ସେ ଗୋଟିଏ ସଭାରେ ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଯେ, ବିଧବାମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନସାରା ବିଧବା ଭାବରେ କଟାଇବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ କରିବା ଅନ୍ୟାୟ । ଯେଉଁ ବିଧବାମାନେ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବା ଉଚିତ । ପରେ ଏ ସଂସ୍କାର ଉପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏତେମାତ୍ରାରେ ଜୋର ଦେଲେ ଏବଂ ଏପରିକି ଯେଉଁ ବିପତ୍ନୀକମାନେ ପୁନର୍ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ସେମାନେ କେବଳ ବିଧବାମାନଙ୍କୁ

ବିବାହ କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଧବାବିବାହ ସମାଜରେ ସାଧାରଣ ଭାବେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ହେଁ ପୂର୍ବରୁ ବିଧବା ବିବାହକୁ ଯେଉଁଭଳି ହୀନ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖାଯାଉଥିଲା ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଭଳି ବିଚାର କରାଯାଉ ନାହିଁ ।

ଗୁଜୁରାଟ ଓ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ପର୍ଦ୍ଦା ପ୍ରଥା ଥିଲେ ହେଁ ବିହାର ଭଳି କଡ଼ା ଭାବରେ ନ ଥିଲା । ମୋ ମତରେ ବିହାରରେ ଯେଉଁ ପର୍ଦ୍ଦା ପ୍ରଥା ଅଛି ଦେଶର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ସେଭଳି ନାହିଁ । କସ୍ତୁରବା ଚମ୍ପାରଣରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନ ଖୋଲିଯାଇ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଗୁଜୁରାଟୀ ଓ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ମହିଳା ଆସି ସାଧାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶେଷତଃ ନାରୀମାନଙ୍କ ମହଲରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରୁ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଲୋକଙ୍କର ଆଖି ଖୋଲିଗଲା । ଗୟାରେ ଯେତେବେଳେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା । ସେହି ଜାଗାରୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଅଧିବେଶନରେ ଯେ ଯାହା କହୁଥିଲା ବା ଯାହା ହେଉଥିଲା ତାହା ଦେଖି ପାରୁଥିଲେ ଓ ଶୁଣି ପାରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ କେହି ଦେଖିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ନାରୀ ପ୍ରତିନିଧି ଆସିଥିଲେ ଏବଂ କଂଗ୍ରେସର ଅଧିବେଶନର ପ୍ରଥମ ଦିନ ସ୍ଥାନୀୟ ମହିଳାମାନଙ୍କ ସହିତ ସେମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନରେ ବସିଥିଲେ । ଯେଉଁ ମହିଳାମାନେ ପର୍ଦ୍ଦା ପ୍ରଥା ବୁଝୁ ନ ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅଲଗା ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହି ସ୍ଥାନରେ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରୁ ଆସିଥିବା ଖୁବ୍ କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ ମହିଳା ବସିଥିଲେ । ଏହାପରେ ଯେଉଁ ମହିଳାମାନେ ପର୍ଦ୍ଦା ପ୍ରଥା ପାଳନ କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ସାହସ ବଢ଼ିଗଲା । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ଆସି ସେଠାରେ ବସିଲେ । ଏପରି ହେଲା ଯେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟ ଦିନ ସବୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ବାହାର ସ୍ଥାନରେ ଆସି ବସିଲେ । ଫଳରେ ପର୍ଦ୍ଦାନସୀନ୍ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଯାଇଥିବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ ପ୍ରାୟ ଖାଲି ପଡ଼ିଲା ।

ବିହାରରେ ପରଦା ପ୍ରଥା ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ବାବୁ ବ୍ରଜକିଶୋର ପ୍ରସାଦଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ ସମ୍ମିଳନୀ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହି ସମ୍ମିଳନୀରେ ପରଦା ପ୍ରଥା ଦୂର କରିବା ଦିଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସଂଗଠନ ଗଢ଼ାଯାଇଥିଲା । ଏହା ଫଳରେ ବହୁସଂଖ୍ୟାରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ସାଧାରଣ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗୁଜୁରାଟ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତରେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ପରଦା ପ୍ରଥା ଦୂର ହୋଇ ପାରିଛି ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ବିହାରରେ ସେ ପରିମାଣରେ ଦୂର ହୋଇ-ପାରିଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମରେ ରହୁଥିବା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପରି ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସ୍ୱାଧୀନତା ଥିଲା ଏବଂ ଆଶ୍ରମ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ମତ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଉଥିଲା ତେବେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପରି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ଅବାଧ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ସୁଯୋଗ ଥିଲା । ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପରି ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ସୂତାକଟା ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ଥିବାରୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ସେଥିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଏହିପରି ଭାବରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଜାଗରଣ ଆଣିଥିଲେ । ପରେ ଯେତେବେଳେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲିଲା, ସେଥିରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପରି ନିର୍ଭୟରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ 'ବର୍ଦ୍ଦୋଲି' ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଭାବରେ ସେମାନଙ୍କର ସଂଗଠନ ଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରିବାର ଶକ୍ତି ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଫଳରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ଯେଉଁ ସବୁ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା ତାହା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ତଥା ସହଜସାଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରିଥିଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ ୧୯୩୦ ମସିହାରେ ଯେତେବେଳେ ଦେଶବ୍ୟାପୀ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କଲେ, ସେ ଥରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କୁ ଡାକିଥିଲେ ଏବଂ ବିକ୍ରୟ-ସ୍ଥାନରେ ମଦ ଖାଇବା ବିରୁଦ୍ଧରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଯେପରି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରନ୍ତି

ତା ଉପରେ ବିଶେଷଭାବରେ ଜୋର ଦେଲେ । ଏହା ଥିଲା ଭିନ୍ନ ପ୍ରକା
କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କୁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ନିଷ୍ଠୁର ହୃଦୟହୀ
ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ମଦ୍ୟପଙ୍କର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ
ଯଥେଷ୍ଟ ବିପଦ ଥିଲେହେଁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ନିର୍ଭୀକଭାବରେ ଓ
ସୁରୁଖୁରୁରେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରି ପାରିଥିଲେ । ତାହା ଫଳରେ
କେତେକ ମଦଦୋକାନ ବନ୍ଦ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ
ଦୋକାନରେ ବିକ୍ରୀ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ କମିଯାଇଥିଲା । ବହୁ ଲୋକ
ମଦ ଖାଇବା ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ ।

୧୯୩୦ ମସିହାରେ ଘଟିଥିବା ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ
ଯୋଗ୍ୟ । ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ବର୍ଜନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ
ନିଆଯାଇଥିଲା । ଲୁଗା ଯେପରି ଆଉ ବିଦେଶରୁ ଆମଦାନୀ କରା ନ ଯାଏ
ସେଥିପାଇଁ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ବିକ୍ରୀ ଏକେବାରେ ବନ୍ଦ କରିଦେବା ପାଇଁ
ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଥିଲା । ଦେଶରେ ଯେଉଁ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ଅଛି ତାହା
ଯେବେ ବିକ୍ରୀ ନ ହେବ ତାହାହେଲେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ବିଦେଶରୁ ଲୁଗା
ଆଣିବା ବନ୍ଦ କରିଦେବେ ଏବଂ ଯେବେ ଲୁଗା ବିକ୍ରୀ ରହିଲେ ତାହେଲେ
ବିଦେଶୀ ଲୁଗାର ଆମଦାନୀ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ବନ୍ଦ କରିବା ସମ୍ଭବପର
ନୁହେଁ ବୋଲି ଜଣା ପଡ଼ିବାରୁ ବଜାରରେ ଯେଉଁସବୁ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ଅଛି
ତାହାକୁ ଆଉ ବିକ୍ରୀ ନ କରି ଗଣ୍ଠି ବାନ୍ଧି ବନ୍ଦକରି ରଖିବା ପାଇଁ ନି
କରାଗଲା । ବହୁସଂଖ୍ୟକ ବ୍ୟବସାୟୀ ତାହା କଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଗଣ୍ଠି
ଉପରେ କଂଗ୍ରେସର ମୋହର ଦିଆଗଲା । ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କର ଏଥିରେ କ୍ଷ
ନ ହେବାପାଇଁ ଏ ଗଣ୍ଠିସବୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ବିଦେଶକୁ ବିକ୍ରୀ କରିବା ପାଇଁ
ପଠାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହା କରାଯାଇଥିଲା ।

ବଜାରରେ ଯେଉଁ ଦୋକାନରେ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ବିକ୍ରୀ ହୁଏ
ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ସେଠାକୁ ଯାଇ ପିକେଟିଂ କରିବା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଜଣେ
ବା ଦୁଇଜଣ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦୋକାନ ପାଖେ ଠିଆହେବା ଫଳରେ

କିଣିବାକୁ ଆସୁଥିବା ଲୋକେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଫେରିଯାଆନ୍ତି । ଦୋକାନମାନେ ମଧ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ଦେଖି ବଡ଼ ଅସୁସ୍ଥ ବୋଧ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ମାନ ଦେଖାନ୍ତି । କେତୁଦିନ ଭିତରେ ଦୋକାନରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ଗଣ୍ଠି କରାଯାଇ କଂଗ୍ରେସ ମୋହର ଦିଆଗଲା ।

ଏସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ କରାଯାଉଥିଲା ସେମାନେ ଅଧିମାତ୍ରାରେ ପରଦାପ୍ରଥା ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଘର ବାହାରକୁ କେବେ ଯାଇ ନ ଥିଲେ ବା ପିକେଟିଂ କଲାବେଳେ ଯେଉଁ ଧରଣର କାର୍ଯ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା ସେ ଧରଣର କାର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ କେବେହେଲେ କରିବାକୁ ପଡ଼ି ନ ଥିଲା । ସେମାନଙ୍କୁ କେବଳ ଦୋକାନ ସାମନାରେ ଠିଆହୋଇ ଲୁଗା କିଣିବାକୁ ଆସୁଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ନ କିଣିବା ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ସହାୟତା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ହାତଯୋଡ଼ି କହିବାକୁ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଖରିଦଦାରମାନେ ପିକେଟିଂ କରୁଥିବା ଏ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଏବଂ ଆଉ କେତେକ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କରାଯାଉଥିବା ଅନୁରୋଧ ଶୁଣି ଫେରି ଯାଉଥିଲେ ବା ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ କିଣୁଥିଲେ ।

ଦିନେ ଗୋଟିଏ ବାଳିକା ଗୋଟିଏ ଦୋକାନରେ ପିକେଟିଂ କରୁଥିଲା । ସେ ପୂର୍ବରୁ କେବେ ତା ଘରୁ ବାହାରକୁ ଯାଇ ନ ଥିବାରୁ ତା ଘର କେତେଦୂର ବା ଦୋକାନରୁ କେଉଁ ରାସ୍ତାରେ ଗଲେ ତା ଘର ପଡ଼ିବ ସେସବୁ ସେ କିଛି ଜାଣି ନ ଥିଲା । ସାଧାରଣତଃ ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ପିକେଟିଂ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀମାନେ ନିଜେ ସେମାନଙ୍କୁ ଘରୁ ଆଣି ଯେଉଁ ଦୋକାନରେ ପିକେଟିଂ କରିବା କଥା ସେଠାରେ ଛାଡ଼ିଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ରାତିରେ ପୁଣି ନେଇ ଯେଉଁଠାରେ ଛାଡ଼ି ଦେଉଥିଲେ । ସେଦିନ ଯେଉଁ କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀ ସେ ବାଳିକାକୁ ଆଣି ଦୋକାନରେ ଛାଡ଼ିଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଘରକୁ ନେଇଯିବା

କଥା ଭୁଲିଯାଇଥିଲେ । ଫଳରେ ଉକ୍ତ ବାଳକାଟି ରାସ୍ତାରେ ଦୋକାନ ବନ୍ଦ ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ସେହିଠାରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲା । ସୌଭାଗ୍ୟବଶତଃ ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ନେଇ ଘରକୁ ଫେରିବା ସମୟରେ ଦୋକାନ ପାଖରେ ଏହି ବାଳକାଟି ଠିଆ ହୋଇଥିବାର ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲେ । ସେ ମଟର ରଖି, କାହିଁକି ଠିଆ ହୋଇଛ ବୋଲି ତାକୁ ପଚାରିବାରୁ କେହି ତାକୁ ନେବାକୁ ଆସିନାହାନ୍ତି ବୋଲି ତା'ଠାରୁ ଶୁଣି ବାଳକାଟିକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇଗଲେ । କିନ୍ତୁ ବାଳକାଟିର ଘର କେଉଁଠାରେ ତାହା ନ ସେ ନିଜେ ଜାଣିନାହିଁ । ତେଣୁ ଭଦ୍ରଲୋକ କ'ଣ କରିବେ କିଛି ଠିକ୍ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । କେଉଁଠାକୁ ତାକୁ ନେବେ ? ସବୁ ରାସ୍ତା ଏକ ପରି । ଯେଉଁ ଜାଗାରେ ଅଟକୁଥାନ୍ତି ସେ ତାଙ୍କ ଘର ନୁହେଁ ବୋଲି ବାଳକାଟି କହୁଥାଏ । ବିହାରରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନାମ ଧରିବା ତ ଦୋଷାବହ । ବାଳକାଟି ତାର ସ୍ୱାମୀର ନାମ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ କହୁ ନ ଥାଏ । ପରେ ସେ ଖଣ୍ଡେ କାଗଜରେ ତାର ସ୍ୱାମୀର ନାମ ଲେଖିଦେଲା ଏବଂ ଭଦ୍ରଲୋକ ତାଙ୍କ ଘର ଖୋଜି ତାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସିଲେ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ବହୁ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ପରିବାରର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ପିକେଟିଂରେ ଯୋଗ ଦେବା ଫଳରେ ଖୁବ୍ କମ୍ ସମୟ ଭିତରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହାସଲ ହୋଇ ପାରୁଥିଲା । ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ବିକ୍ରୀ ବନ୍ଦହେବା ଯୋଗୁଁ ସେ ଲୁଗାର ଆମଦାନି ମଧ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଭାରତୀୟ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ବିଦେଶୀ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଲୁଗା ଆମଦାନୀ ପାଇଁ ଯେଉଁ ବରାଦ ଦଅନ୍ତି ତାହା ସେବର୍ଷ ନ କରିବାରୁ ତାହାର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା କେବଳ ଭାରତରେ ନୁହେଁ ବିଲାତରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଦେଲା ।

୧୯୨୫ ମସିହାରୁ ୧୯୨୮ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ୩ ବର୍ଷ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ସମୟ ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୋଜିତ କରି ଥିବାରୁ ଏ ସମୟଟି ବଡ଼ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରୁ ସ୍ୱରାଜ ଦଳ ଏହି ଅନ୍ତରରେ ରାଜନୀତି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ ସେ ପ୍ରାୟ ଏହି ସମୟ ଭିତରେ ରାଜନୀତିରେ

କୌଣସି ଭାଗ ନେଇ ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ଓ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ବୈଠକମାନଙ୍କରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକ ବୋଧ କରୁଥିବା ବେଳେ ରାଜନୈତିକ ଘଟଣା ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ମତ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ରାଜନୀତି ବିଷୟରେ ସବୁ ନିଷ୍ପତ୍ତିର ଭାର ସେ ସ୍ୱରାଜ ଦଳକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ । ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁ ମଧ୍ୟ ସବୁ ଗୁରୁତର ବିଷୟରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରୁଥିଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ ବାଦ ବିବାଦ ଓ ତିକ୍ତତା ଦେଖା ଦେଇଥିଲା ତାହା ଦୂର ହୋଇଗଲା ଏବଂ ଉଭୟ ଦଳ ସେମାନଙ୍କର ନିଜ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଅନୁଯାୟୀ କାମ କରିବାରେ ଲାଗିଲେ ।

୧୯୨୬ ମସିହାରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନିର୍ବାଚନ ହୋଇଥିଲା । ସ୍ୱରାଜ ଦଳ ନିର୍ବାଚନରେ ଅଧିକ ସ୍ଥାନ ଦଖଲ କରିଥିଲା । ତାହା ଫଳରେ ଏହି ଦଳ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସକ୍ରିୟ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଦଳ ଭିତରେ ଅନ୍ତର୍ବିବାଦ ଦେଖାଦେଲା ।

୧୯୨୦ ମସିହା ଶାସନ ବିଧାନ ବା ମଣ୍ଟ-ଫୋର୍ଡ ସଂସ୍କାରରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା ଯେ, ଶାସନ ବିଧାନ ୭ ବର୍ଷ ବା ୧୦ ବର୍ଷ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବା ପରେ କିପରି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଛି ଓ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଶାସନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରାଯିବ କି ନାହିଁ, ଯେବେ କରାଯିବ, କେତେଦୂର କରାଯିବ, ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ରିପୋର୍ଟ ଦେବାପାଇଁ ପାର୍ଲିଆ-ମେଣ୍ଟ ଗୋଟିଏ କମିଶନ ନିଯୁକ୍ତ କରିବେ । ୧୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କମିଶନ ନିଯୁକ୍ତି ହେବାପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଇଂରେଜ ସରକାର ଭାରତର ସବୁ ଦଳମାନଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ଲୋକ ଏବଂ ତାଙ୍କ ନିଜ ପ୍ରତିନିଧି ସମେତ ଗୋଟିଏ ରାଉଣ୍ଡ ଟେବୁଲ ବୈଠକ ଭାରତବର୍ଷ ପାଇଁ ସର୍ବସମ୍ମତ ଶାସନ ବିଧାନ ତିଆରି କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଡାକିବା ଉଚିତ ବୋଲି ସ୍ୱରାଜ ଦଳ ଚେଷ୍ଟାରେ କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ଏକ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ ହେଲା । ୧୯୨୭ ମସିହାରେ ମାଡ୍ରାଜରେ ଡାକ୍ତର ଆନସାରିଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ

ହୋଇଥିବା କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନରେ ଅନ୍ୟ ଦଳ ତଥା ବିଭିନ୍ନ ମତବାଦର ଲୋକଙ୍କର ପରାମର୍ଶରେ ଗୋଟିଏ ଚଢ଼ା ଶାସନ ଖସଡ଼ା ତିଆରି କରିବାପାଇଁ କମିଟି ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହି କମିଟି ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦଳର ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ତିଆରି କରିଥିବା ଚଢ଼ା ଶାସନ ଖସଡ଼ା ନେହେରୁ କମିଟି ରିପୋର୍ଟ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏହା ଭିତରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଶାସନ ସଂସ୍କାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁଯାୟୀ ସାର ଜନ୍ ସାଇମନଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ ବିଧିବଦ୍ଧ କମିଶନ ନିଯୁକ୍ତ ଘୋଷଣା କଲେ । ଉକ୍ତ କମିଶନରେ ଜଣେ ହେଲେ ଭାରତୀୟ ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ଥାନ ପାଇ ନ ଥିବାରୁ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି କମିଶନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ତୀବ୍ର ପ୍ରତିବାଦ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ସମସ୍ତେ ଯେ କେବଳ ପ୍ରତିବାଦ କଲେ ତାହା ନୁହେଁ, ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହି ପ୍ରତିବାଦକୁ ସକ୍ରିୟ କରିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତେ କୌଣସି ନା କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

୧୯୨- ମସିହାରୁ ମାନ୍ଦାଦଳର ସଭ୍ୟମାନେ କଂଗ୍ରେସରୁ ଅଲଗା ହୋଇଯାଇ ସେହି ବର୍ଷ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇଥିବା ଶାସନ ସଂସ୍କାର ଅନୁଯାୟୀ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳମାନ ଗଢ଼ିଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସ ନିର୍ବାଚନରେ ଭାଗ ନେଇ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ରାସ୍ତା ଉନ୍ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ୧୯୨୦ ମସିହାରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅଳ୍ପ ବହୁତରେ ସେହିଭଳି ରାସ୍ତା ପରିଷ୍କାର ହୋଇଥିଲା । ମାନ୍ଦାଦଳର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବଙ୍ଗଳାରେ ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବାନାର୍ଜି ଓ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ ଶ୍ରୀ ସି. ଓ୍ୱାଇ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ଭଳି ବିଶିଷ୍ଟ ସଭ୍ୟମାନେ ମନ୍ତ୍ରୀ ହୋଇଥିଲେହେଁ ମନ୍ତ୍ରୀତ୍ୱ ବିଷୟରେ ସେମାନଙ୍କର ସେପରି ବିଶେଷ ଅଭିଜ୍ଞତା ନ ଥିଲା ।

ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଯେତେ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ଚାଲିଥିଲା, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ମାନ ଦିଆଯାଉଥିଲେହେଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ମନ୍ଥର ପଡ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଉ କେହି ନ

ଅସ୍ଥିରତା ଭଳି ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏହା ଫଳରେ ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ପରି ଲୋକ ମଧ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରୁ ଅଲଗା ହୋଇଯିବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ଦେଶରେ ଘଟୁଥିବା ଘଟଣାମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟପନ୍ଥୀ ନେତାଙ୍କର ଅସନ୍ତୋଷ ବଢ଼ୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସାଇମନ କମିଶନ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ନାମ ଘୋଷିତ ହେବା ପରେ ସେଥିରେ ଜଣେ ହେଲେ ଭାରତୀୟ ସ୍ଥାନ ପାଇ ନ ଥିବାରୁ ଏହି ଅସନ୍ତୋଷ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଏହି ଫଳରେ ୧୯୨୮ ମସିହାରୁ ନେହେରୁ କମିଟି ଚଠା ଶାସନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଦର କରୁଥିବା ସମୟରେ ଏକ ଦିଗରେ ସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହଯୋଗ ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ସାଇମନ କମିଶନରେ ଜଣେ ହେଲେ ଭାରତୀୟ ନିଆ ନ ଯିବାଦ୍ୱାରା ଭାରତ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଅପମାନ କରାଯାଇଛି ତାହା ବିରୁଦ୍ଧରେ କ'ଣ କରାଯାଇପାରେ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଲୋକେ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ଜାଗାରେ ଏହାର ପ୍ରତିବାଦ କରାଯିବା ପାଇଁ ସଭାମାନ କରାଗଲା । ଉକ୍ତ ସଭାମାନଙ୍କରେ କେବଳ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକ ଯୋଗ ନ ଦେଇ ମୋସଲେମ, ଖିଲାଫତ କମିଟି, ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମତବାଦର ଲୋକେ ଯୋଗଦେଇ ସମସ୍ତେ ଏହି କମିଶନର ପ୍ରତିବାଦ କଲେ । ମୋ ମନେ ଅଛି, କିଛିଦିନ ପରେ କଂଗ୍ରେସ ନେତାଙ୍କ ସହିତ ସାର୍ ଅଲି ଇମାମଙ୍କ ଭଳି ଲୋକେ ଏକ ସଭାରେ ଯୋଗ ଦେଇ ଏ କମିଶନ ବାଇକଟକୁ ନିନ୍ଦା କରି ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ କରିଥିଲେ । ଏଭଳି ଘଟଣା ଘଟିବା ଯୋଗୁଁ ଯେଉଁମାନେ ଆମଠାରୁ ଅଲଗା ହୋଇଥିଲେ ସେମାନେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆମମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଖୁସି ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ସେମାନେ ଅସହଯୋଗ ଓ ସତ୍ୟାଗ୍ରହର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଯେ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ତାହା ଆମ୍ଭେମାନେ ଭଲରୂପେ ଜାଣିଥିଲୁ । ମାତ୍ର ଆମେ ଆମ ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟକଲେ ସେମାନେ ଅନ୍ତତଃ ବିରୋଧ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣି ପାରିଲୁ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯାହା ଚାହୁଁଥିଲେ ତାହା ହୋଇଯିବ ବୋଲି ଜଣାଗଲା । ୧୯୨୮ ମସିହାଟିକୁ ଅପେକ୍ଷା ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତିକରଣ ବର୍ଷ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରେ । କାରଣ ସମବେତ ଚେଷ୍ଟାରେ କ'ଣ କରାଯାଇପାରେ ତାହା ଦେଖିବାକୁ ସମସ୍ତେ ଅପେକ୍ଷା କରି ଥାଆନ୍ତି ଓ ଗୋଟିଏ ମିଳିତ ଶାସନ ସଂସ୍କାର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାନ୍ତି—ଯେପରିକି ନୂତ ଶାସନ ସଂସ୍କାରଟି ଏଭଳି ହେବ—ଯାହାକୁ କି ସାଇମନ କମିଶନ ଗ୍ରହ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟହେବେ । ଏଥିରେ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସ୍ୱରୂପ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ବିଭେଦ ଦେଖାଦେଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଭଳି କିଛି କରିବା ଦରକାର ଥିଲା ଯଦ୍ୱାରା ଏହି ବିଭେଦ ଦୂରହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶର ସଂଖ୍ୟାନ୍ୟୂନ ଗୋଷ୍ଠୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ତୋଷ ଏବଂ ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ପାରିବ । ଏ ଦିଗରେ "ନେହରୁ କମିଟି" ଯଥେଷ୍ଟ କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରି ପାରିଥିଲେ । ତଥାପି କେତେକ ବିଷୟ ବାକୀ ରହିଗଲା । ସେ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକରେ କମିଟିଙ୍କ ସର୍ବସମ୍ମତ ବା ଏକମତ କରାଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଏହା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ କମିଟିର ରିପୋର୍ଟ ସବୁ ଦଳ ଓ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କର ସମ୍ମିଳିତ ବୈଠକରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହେଲାବେଳେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟ ହେବାଭଳି ଗୋଟିଏ ସମାଧାନ କରାଯାଇ ପାରିବ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଉଥିଲା ।

ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଜାଗରଣ ଦେଖାଦେଲା । ତାହାର ପ୍ରମାଣ ହେଉଛି ବରଦୋଲି ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ କୃତିତ୍ୱ । ଚୌରିଚୌରା ଘଟଣା ଯୋଗୁଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ବନ୍ଦ ଥିଲେହେଁ ୧୯୨୧ ମସିହା ଶେଷ ଓ ୧୯୨୨ ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ପାଇଁ ବରଦୋଲି ତାଲୁକାକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବାଛି ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ନେତୃତ୍ୱ ସେ ନିଜେ ନେବେ ବୋଲି ଠିକ୍ କରି ବଡ଼ଲାଟଙ୍କୁ ଜଣାଇଥିବା ବିଷୟ ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରା ଯାଇଛି । ୧୯୨୮ ମସିହାରେ ଫସଲ ହାନି ଯୋଗୁଁ ବରଦୋଲିର କୃଷକମାନେ ଭୂରାଜସ୍ୱ ଛାଡ଼ ପାଇଁ ଦାବିକଲେ ଏବଂ ସରକାର ସେମାନଙ୍କ ଦାବି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାରୁ ଭୂରାଜସ୍ୱ ଦେବା ବନ୍ଦ କରି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କରାଗଲା । ସର୍ଦ୍ଦାର ବଲ୍ଲଭ ଭାଇ ପଟେଲ୍ ଦୃଢ଼ତା ତଥା ବିଚକ୍ଷଣତା

ସହିତ ଏହି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇଲେ । ସରକାର ଏହାକୁ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଖଟାଇ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବାରୁ କୃଷୀ-ମାନଙ୍କ ସହିତ ଶେଷକୁ ମିଳାମିଶା କଲେ । ଏହି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ସଫଳତା ଲାଭ କରିବା ଫଳରେ ଦେଶବାସୀ ଅଧିମାତ୍ରାରେ ଆଗ୍ରହ ଓ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ଏବଂ ପରିଶ୍ରମ କରିପାରି ଯେବେ ଦେଶର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏଭଳି, ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରାଯାଏ, ତାହାହେଲେ ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଏଭଳି କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରି ହେବ ବୋଲି ଲୋକେ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କେବଳ ଅଳ୍ପ କେତେ ପୋଥିଗତ ବିଦ୍ୟା ହୋଇ ରହିଥିଲା ଏବଂ ଏଭଳି ବିସ୍ତୃତ ଭାବରେ କୌଣସି ଜାଗାରେ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଖେଡା, ବର୍ସାଦ ଏବଂ ନାଗପୁରରେ କୃତିତ୍ୱ ସହିତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥିଲେହେଁ ଛୋଟ ଆକାରରେ ଏବଂ ସୀମାବଦ୍ଧ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତାହା କରାଯାଇଥିଲା । ତାହାଛଡ଼ା ସେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହମାନଙ୍କରେ ଖୁବ୍ କମ ଲୋକ ଭାଗ ନେଇଥିଲେ । ବର୍ଦ୍ଦୋଲି-ତାଲୁକ ସାରା ଲୋକେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ଭାଗ ନେଲେ । ଅସଂଖ୍ୟ ନରନାରୀଙ୍କୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ଏବଂ ବରୋଦା ରାଜ୍ୟର କେତେକ ଗାଁର ଲୋକେ ବର୍ଦ୍ଦୋଲି ଲୋକଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ପ୍ରକୃତରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ସମସ୍ତ ଦେଶର ଲୋକେ ବର୍ଦ୍ଦୋଲି ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ଫଳାଫଳକୁ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନତାର ସହିତ ଅନାଇ ବସିଥିଲେ । ଏହି ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ କୃତିତ୍ୱଲାଭ ହେବାରୁ ଗୋଟିଏ କଥା ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା ଯେ ଲୋକେ ଯେବେ କୌଣସି ହିଂସାତ୍ମକ କାଣ୍ଡ ବା ଗଣ୍ଡଗୋଳ ନ କରି ଟାଣି ରହନ୍ତି ତାହେଲେ ଶେଷକୁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ମଧ୍ୟ ନଇଁଯିବ । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଦେଶର ଲୋକଙ୍କୁ ଅହିଂସାତ୍ମକ କରି ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ସବୁ ବେକାମୀ କରିଦେବାଦ୍ୱାରା ସରକାରଙ୍କୁ ନିରସ୍ତ୍ର କରି ଦେଇଛନ୍ତି ବୋଲି କେତେକ ବିଦେଶୀ ଲୋକେ ଯାହା କହୁଥିଲେ ତାହା ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ । ଆମେ ଯେବେ ଅହିଂସାର ପ୍ରକୃତ ମର୍ମ ବୁଝିଥାଆନ୍ତୁ ତା ହେଲେ ଆମେ କେବଳ ଯେ ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ସ୍ୱରାଜଲାଭ କରିଥାଆନ୍ତୁ ସେତିକି ନୁହେଁ, ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସବୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଏବଂ ସବୁ ସମୟରେ ପୃଥିବୀରେ

ସମସ୍ତଙ୍କର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବା ପାଇଁ ଶକ୍ତି ଲାଭ କରିପାରି ଥାଆନ୍ତୁ । କିନ୍ତୁ ସେ ଆଶା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନାହିଁ । ଆମେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ କରିବା ବିଷୟରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନ ଥିଲେହେଁ ଏହି ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଆମକୁ ଆମର ସଶସ୍ତ୍ର ଶକ୍ତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି ।

ଷୋଡ଼ଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ୧୯୨୮ ମସିହାରେ କଲିକତାଠାରେ ବସିଲା । ସେହି ସମୟରେ ସର୍ବଦଳୀୟ ସମ୍ମିଳନୀ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇ "ନେହେରୁ କମିଟି" ରିପୋର୍ଟକୁ ଏହି ସମ୍ମିଳନୀରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଗଲା । ଏହି ସମୟକୁ ସାଇମନ କମିଶନ ଭାରତବର୍ଷରେ ପହଞ୍ଚି ଯାଇଥିଲେ । ଆମର ଜାତୀୟ ଦାବୀ ସମ୍ପର୍କରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ଏକମତ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ, ଏହା ପ୍ରମାଣିତ କରିଦେବା ପାଇଁ ଶାସନ-ପଦ୍ଧତିକୁ ସର୍ବଦଳୀୟ ସମ୍ମିଳନୀ ଦ୍ୱାରା ଶୀଘ୍ର ଗୃହୀତ କରାଇ ନେବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଅନୁଭୂତ ହେଲା । ଦୁଇଟି ବିଷୟରେ ଅବଶ୍ୟ ଦେଶରେ ମତଭେଦ ଥିଲା । ପ୍ରଥମଟି ହେଉଛି ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କର ଭାରତବର୍ଷକୁ ଔପନିବେଶିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦାନ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ କଂଗ୍ରେସ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଦୁଇଟି ଭିନ୍ନ ମତ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା—କଂଗ୍ରେସ ଭିତରେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀନିବାସ ଆୟାଙ୍ଗାର, ପଣ୍ଡିତ ଜବାହାରଲାଲ ନେହେରୁ ଓ ଶ୍ରୀ ସୁଭାଷ ବୋଷ ପ୍ରମୁଖ ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଔପନିବେଶିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ ଭିତ୍ତି ଉପରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର କଥାବାର୍ତ୍ତା ନ କରି କେବଳ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ଭିତ୍ତି କରି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରାଯିବା ଉଚିତ ବୋଲି ମତ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଯେବେ ସେତେବେଳେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଔପନିବେଶିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେଇଆନ୍ତେ ତାହେଲେ କଂଗ୍ରେସର ଅନ୍ୟମାନେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିଆନ୍ତେ ।

ଅନ୍ୟ ବିଷୟଟି ହେଉଛି ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକତା, ବିଶେଷତଃ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ସମ୍ପର୍କରେ ମତଭେଦ । ହରିଜନମାନେ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ଅଙ୍ଗ ସ୍ୱରୂପ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ କୌଣସି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବା

ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି କଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ ତଥା ଅନ୍ୟମାନେ ଏକମତ ହୋଇଥିବାରୁ ହରିଜନମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ବାଦ ବିବାଦ ଦେଖାଦେଇ ନ ଥିଲା ବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସର୍ବଦଳ ସମ୍ମିଳନୀରେ କୌଣସି ଦାବୀ କରାଯାଇ ନ ଥିଲା । ଶିଖମାନେ କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଧିକାର ଦାବୀ କରିଥିଲେ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ବାଦୀମାନେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଚାହିଁଥିଲେହେଁ ସର୍ବଦଳୀୟ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଔପନିବେଶିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ସମ୍ପର୍କରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଶେଷ ଆଲୋଚନା କରି ନ ଥିଲୁ । ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକତା ପ୍ରଶ୍ନ ଗୁରୁତର ଆକାର ଧାରଣ କରିବାରୁ ଏ ବିଷୟ ପଛକୁ ପଡ଼ିଗଲା ଏବଂ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଏ ବିବାଦ ଯୋଗୁଁ ସର୍ବଦଳୀୟ ସମ୍ମିଳନୀ ବିଫଳ ହେଲା । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ସେତେବେଳେ ଯାହା ଦାବୀ ଥିଲା ତାହା ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଥିଲେ, ଦେଶର ବିଶେଷ କିଛି ଅନିଷ୍ଟ ବା କ୍ଷତି ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ସେତେବେଳେ ଅନେକେ ସେମାନଙ୍କ ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସପକ୍ଷରେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ ନ କରିବାର ପରିଣତି ଶେଷରେ ଦେଶ ବିଭକ୍ତରେ ପରିଣତ ହେବ ବୋଲି କେହି ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା ଭାବି ନ ଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ଅନୁଯାୟୀ ଯଦି କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇ ଥାଆନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ଭାରତ ଇତିହାସର ଗତି ସେ ବଦଳି ଯାଇଥାନ୍ତା ଏ କଥା ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ବ୍ରିଟିଶ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଏ ଦେଶେ ଟିକିରହିବା ପାଇଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ କୂଟନୀତି ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥିଲା ତାହା ସମସ୍ତ ଲୋକେ ସେତେବେଳେ ବୁଝି ପାରି ନ ଥିଲେ । ଆମର ଦାବୀ ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ହୋଇଥିବାରୁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟହେବେ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ଭାବୁଥିଲୁଁ । ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ ଆମ ଲୋକଙ୍କର ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କର ଆନ୍ତରିକତା ଉପରେ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଥିଲା ଏବଂ ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ନ୍ୟାୟପରତା ଆଉ କିଛି କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲୁ । ସର୍ବଦଳୀୟ ସମ୍ମିଳନୀ ପରେ

ପରେ ଅଧିକାଂଶ ମୁସଲମାନ କଂଗ୍ରେସରୁ ଅଲଗା ହୋଇ ଯାଇ ସେମାନଙ୍କର ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ିଥିଲେ ମଧ୍ୟ କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ମିଷ୍ଟର ଜିନ୍ନାଙ୍କ ସମେତ କେତେକ ମୁସଲମାନ କଂଗ୍ରେସ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ମେଳାମିଶା କରିବା ପାଇଁ ସବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କିଛି ସମୟ ପରେ ସବୁ ମୁସଲମାନ ଏକାଠି ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ନିଜର 'ସର୍ବଦଳ ମୁସଲମାନ ସମ୍ମିଳନୀ ସ୍ଥାପନ କଲେ ।

କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ ଔପନିବେଶିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରଶ୍ନ ନେଇ ଯେଉଁ ମତଭେଦ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା, ତାହାର ଗୋଟିଏ ସମାଧାନ କରିବା ପାଇଁ ମହାତ୍ମାଜୀ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ତାହା ଫଳରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଯେବେ ବର୍ଷକ ଭିତରେ ଔପନିବେଶିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦିଅନ୍ତି ତା ହେଲେ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ ବୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଗଲା । ୧୯୨୯ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ୩୧ ତାରିଖ ମଧ୍ୟରେ ଯେବେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଏହି ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ ନ କରନ୍ତି, ତା ହେଲେ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଂଗ୍ରେସର ଲକ୍ଷ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱରାଜ ବଦଳାଇ ତାହାର ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ 'ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା' ଗ୍ରହଣ କରିବ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର କରାଗଲା । ସେତେବେଳେ ସ୍ୱରାଜର ଅର୍ଥ ଔପନିବେଶିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ବୋଲି ବୁଝାଯାଉଥିଲା । କାରଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉପନିବେଶକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିବାରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଓ ଔପନିବେଶିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ମଧ୍ୟରେ କିଛି ତଫାତ ଅଛି ବୋଲି ବୁଝାଯାଉ ନ ଥିଲା । ଭାରତ ୧୯୨୯ ମସିହା ଶେଷସୁଦ୍ଧା ଯେବେ ଔପନିବେଶିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ନ ପାଏ ତା ହେଲେ କଂଗ୍ରେସର ଲକ୍ଷ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ ଏବଂ ପରେ ଯେବେ ଔପନିବେଶିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ମିଳେ ତେବେ ପୁଣି ତାହା ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ ନାହିଁ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରାଗଲା ।

ମହାତ୍ମାଜୀ କୌଣସି ବକ୍ତବ୍ୟକୁ ଅତି ରଞ୍ଜିତ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଏହା ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଗୁଣ । ସେ ଯାହା କହୁଥିଲେ ବା ଲେଖୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥର ଗୁରୁତ୍ୱକୁ ଭଲ ରକମ ବୁଝି ସେହି ଅନୁଯାୟୀ

କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ କୌଣସି ପ୍ରସ୍ତାବର ଛଠା କରିବା ବେଳେ ସେ ତାଙ୍କର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ବା ରଚନାଶୈଳୀ ଉନ୍ନତ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଅନାବଶ୍ୟକ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହାର କରୁ ନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ଭାରତବର୍ଷକୁ ବର୍ଷକ ଭିତରେ ଔପନିବେଶିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ନ ମିଳିଲେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ଦାବି କରିବେ ବୋଲି ସେଥି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ. ସେ ତାର ଗୁରୁତ୍ୱ ଭଲରୂପେ ବୁଝି କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଥିବା ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଓ ମିଳାମିଶା ପ୍ରସ୍ତାବ ସେ ନିଜେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରୁଥିବାରୁ ତାହା ଗୃହୀତ ହୋଇଛି ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଆଶା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାହା ପ୍ରକୃତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ହେବ ନାହିଁ । ପଣ୍ଡିତ ଜବାହାର ଲାଲ ନେହେରୁ ଓ ଶ୍ରୀନିବାସ ଆୟାଙ୍ଗାର ମିଳାମିଶା ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜି ହୋଇ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ହେଁ କଂଗ୍ରେସ ଖୋଲା ଅଧିବେଶନରେ ଯେତେବେଳେ ଏହି ସମ୍ପର୍କୀୟ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କରାଗଲା ତାକୁ ଶ୍ରୀ ସୁଭାଷଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷ ବିରୋଧ କରିଥିଲେ । ପ୍ରସ୍ତାବଟି ସର୍ବସମ୍ମତିକ୍ରମେ ପାସ ନ ହୋଇ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ଭୋଟରେ ପାସ ହୋଇଗଲା ।

ମହାତ୍ମାଜୀ ତାଙ୍କର କଥାକୁ ବଜାୟ ରଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବଦ୍ଧ ପରି ଥିଲେ । ବର୍ଷକ ଭିତରେ ଭାରତ ଔପନିବେଶିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ହାସଲ ନ କରିବା ଫଳରେ ସେ ନିଜେ କଂଗ୍ରେସର ଲାହୋର ଅଧିବେଶନରେ କଂଗ୍ରେସର ଲକ୍ଷ୍ୟ "ସ୍ୱରାଜ" ପରିବର୍ତ୍ତେ "ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା" କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କଲେ ଓ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାଶ ହୋଇଗଲା ।

୧୯୨୯ ମସିହା ବର୍ଷଟିଯାକ ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥାନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ଦେଖାଗଲା ଯେ କେବଳ କଂଗ୍ରେସର ଲକ୍ଷ୍ୟ ବଦଳାଇ ଦେଲେ କିଛି ହେବ ନାହିଁ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ସକ୍ରିୟ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ସେଥିପାଇଁ ଦେଶକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେବ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ନିଜେ ପୁଣି କଂଗ୍ରେସର ନେତୃତ୍ୱ ନେଲେ । ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ

ଦେଶକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ହେବ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ବରାବର ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ସେ ଖଦଡ଼ର ଗୁରୁତ୍ୱ ଉପରେ ବିଶେଷ ଜୋର ଦେବା ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ବର୍ଜନ ଓ ଖଦଡ଼ର ଲୋକପ୍ରିୟତା ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଗଲା । ଏଥି ପରେ ସେ ଦେଶର ବହୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗସ୍ତ କରି ନାନା ଜାଗାରେ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ପୋଡ଼ାଗଲା । ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଲୋକଙ୍କର ନିମନ୍ତ୍ରଣ କ୍ରମେ ସେ ସେଠାକୁ ଯିବା ବାଟରେ କଲିକତାରେ ଅଟକି ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଜାଗାରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ପୋଡ଼ାଯିବାରୁ ସେହି ଦୋଷରେ ତାଙ୍କୁ ଦୋଷୀ କରି ସମନ କରାଗଲା । ମାତ୍ର ସେ କୌଣସି ବେଆଇନ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କୌଣସି ମୋକଦ୍ଦମା ଚଳି ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି କଲିକତାର ଆଇନଜ୍ଞମାନେ ମତ ଦେଲେ । ମହାତ୍ମାଜୀ ସେ ସମୟରେ କୌଣସି ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କରିବେ ନାହିଁ ବା ଇଚ୍ଛା କରି ସରକାରଙ୍କର କୌଣସି ଆଇନ ବା ଆଦେଶ କେହି ଭଙ୍ଗ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥାନ୍ତି । ମୋକଦ୍ଦମା କଚେରୀରେ ଶୁଣାଣି ହେବାରୁ ଆଇନଜ୍ଞମାନେ ସେମାନଙ୍କର ନିଜ ନିଜର ଜବାବ ଦାଖଲ କଲେ ଏବଂ ଶେଷକୁ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କୁ ଟଙ୍କାଟିଏ ଜରିମାନା ହେବାରୁ କେହି ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଦେଇ ଦେଲେ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଯାଇ ସେଠାରୁ ଫେରିବା ବେଳକୁ କ'ଣ ହେବ ଓ କ'ଣ କରିବା ଦରକାର ତାହା ଜାଣିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତେ ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଥିବା ବର୍ଷଟି ଶେଷ ହୋଇଗଲେ କ'ଣ କରିବାକୁ ହେବ, ସମସ୍ତେ ତାହା ଜାଣିବାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି ।

ଦେଶରେ ଯେଉଁ ଜାଗରଣ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା, ତାହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଥିଲା ସାଇମନ କମିଶନଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତି । କମିଶନ ଭାରତ ବର୍ଷରେ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ସବୁ ଦଳ ତାଙ୍କୁ ବର୍ଜନ କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ କଂଗ୍ରେସ ସହିତ ଏକମତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ ଏବଂ ତା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଦଳର ଲୋକେ କମିଶନଙ୍କୁ

ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ । କମିଶନ ଯେଉଁଠାକୁ ଗଲେ କଂଗ୍ରେ ଲୋକେ ସେଠାରେ ତାଙ୍କୁ କଳାପତାକା ଦେଖାଇଲେ ଏବଂ "ସାଇମ ଫେରିଯାଅ" ବୋଲି ଧ୍ୱନି କଲେ । ପୁଲିସ୍ ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ବ୍ୟବହାର କରି ବସି ଅନେ ଜାଗାରେ ବିକ୍ଷୋଭକାରୀମାନଙ୍କୁ ଘଉଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ଲାଠି ପ୍ରହାର କଲେ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶରେ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହାରଲାଲ ନେହେରୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନେ ଲାଠି ପ୍ରହାର ଖାଇ ଜଖମ ହେଲେ । ପଞ୍ଜାବରେ ଲାଲା ଲଜପତ ରାୟ ଉପରେ ହୋଇଥିବା ସେହି ଲାଠିମାଡ଼ରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ଏହି କାରଣରୁ ଲୋକଙ୍କ ମନ ଉତ୍ତପ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲା ଏବଂ କମିଶନ ବର୍ଜନ ଅଧି ମାତ୍ରାରେ ତୀବ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । କେବଳ ଯେଉଁ କେତେକ ଲୋକ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ିଥାଆନ୍ତି ସେହିମାନେହିଁ କମିଶନଙ୍କୁ ଦେଖାକରି ସାକ୍ଷ ଦେଲେ । ଯେଉଁମାନେ ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ବା ଯାହାଙ୍କ ପଛରେ ଲୋକ ସମର୍ଥନ ଥିଲା ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି କମିଶନଙ୍କୁ ଦେଖାକଲେ ନାହିଁ କମିଶନ ବର୍ଜନ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ସମର୍ଥନ କରୁଥିଲେ ।

ବିହାରରେ ପୋଲିସ ଇନସ୍‌ପେକ୍ଟର ଜେନେରାଲ ଜଣେ ବୁଦ୍ଧିମା ତଥା କୌଶଳୀ ଲୋକ ଥିଲେ । ତେଣୁ ବିହାରରେ କୌଣସି ଅବାଞ୍ଛନୀୟ ଘଟଣା ଘଟିଲା ନାହିଁ । ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁ ଅବାଞ୍ଛନୀୟ ଘଟଣା ସବୁ ଘଟିଛି, ବିହାରରେ ଯେବେ ସେ ସେପରି କରନ୍ତି ତାହେଲେ ତାଙ୍କର ବଦନାମ ହେବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ଲାଭ ହେବନାହିଁ କମିଶନ ପାଟଣାରେ ପହଞ୍ଚିବାର ପୂର୍ବଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ କିଛି ଜାଣି ନ ଥିଲି ହଠାତ୍ ମୋର ଇନସପେକ୍ଟର ଜେନେରାଲଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା ହୋଇଗଲା । ମୁଁ ସେଦିନ ଡାକ୍ତର ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସିହ୍ନାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳ ଦେଖିଲି ସେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନଚିତ୍ତର ହୁଏତ ମୋତେ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଅଛନ୍ତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାଗାରେ ଯେଉଁସବୁ ଅବାଞ୍ଛନୀୟ ଘଟଣା ଘଟିଯାଇଛି ପାଟଣାରେ ତାହା ଘଟିବା ସେ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ମୋତେ କହିଲେ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯେଉଁମାନେ କମିଶନଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ କରିବାକୁ ଚିହ୍ନେ ସେହିମାନେ କମିଶନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିକ୍ଷୋଭ ଦେଖାଇବାକୁ ଚି

ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି କୌଣସି ଅଶାନ୍ତି ସୃଷ୍ଟି ନ ହୁଏ, ସେଥିପାଇଁ ଉଭୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ରଖାଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉ ବୋଲି ମୋର ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ସେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । କମିଶନ ଡିସେମ୍ବର ମାସ ପହିଲି ପାହାନ୍ତା ସମୟରେ ଆସି ପାଟଣାରେ ପହଞ୍ଚି ଥିଲେ । ଖୁବ ଥଣ୍ଡା ପଡ଼ୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କମିଶନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିକ୍ଷୋଭ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅନ୍ତତଃ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର ହେବ ବୋଲି ମୁଁ ଭାବିଲି । ମାତ୍ର ସେ ତାହା ବିଶ୍ୱାସ କଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ କମିଶନର ସଭ୍ୟମାନେ ଓହ୍ଲାଇବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ନୂତନ ପ୍ଲାଟଫର୍ମ ତିଆରି କରାଯାଇଥିଲା-ତାହା ପଛ ରାସ୍ତାର ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତିର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ପ୍ଲାଟଫର୍ମର ଅନ୍ୟ ପାଖରେ ବିକ୍ଷୋଭକାରୀମାନଙ୍କୁ ରଖିବା ପାଇଁ ସେ ଇଚ୍ଛା କଲେ । କମିଶନଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ କରିବାକୁ ଆସିଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ କମ୍ ଏବଂ ବିକ୍ଷୋଭକାରୀମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ ବେଶୀ ହେଲା । ରେଲଷ୍ଟେସନ ପ୍ଲାଟଫର୍ମ ପାଖରେ ସ୍ୱାଗତ କରିବାକୁ ପ୍ରାୟ ୨୦ ହଜାର ଲୋକ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ରାସ୍ତାର ଅନ୍ୟ ପଟରେ ବିକ୍ଷୋଭ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ୩୦ ବା ୪୦ ହଜାର ଲୋକ ଜମା ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି । ସେଠାରେ ମୋର ପୁଲିସ ଇନସ୍ପେକ୍ଟର ଜେନେରାଲ୍‌ଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା ହେଲା । ସବୁ ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଘଟିଯିବା ପରେ ବିକ୍ଷୋଭ ପ୍ରଦର୍ଶନକାରୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ମୁଁ କହିବା-ଅନୁସାରେ ପ୍ରାୟ ୨୦ ହଜାରରୁ ଅଧିକ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ମୋତେ ଅଭିନନ୍ଦନ କଲେ ।

ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି ଯେ ୧୯୨୯ ମସିହା ବର୍ଷଟି ଯାକ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ସମସ୍ତେ ଲାଗି ଥାଆନ୍ତି । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ମଧ୍ୟ ଚୁପ ଚାପ ବସି ନ ଥିଲେ । ସେତେବେଳର ବଡ଼ଲାଟ ବିଲାତ ଯାଇ ଏବଂ ଫେରିଆସି ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କର ଭାରତବର୍ଷ ସଂକ୍ରାନ୍ତୀୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଔପନିବେଶିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । କିନ୍ତୁ ବର୍ଷକ ଭିତରେ ଭାରତ ବର୍ଷ ଔପନିବେଶିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇବ କି ନାହିଁ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ କହିଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଲୋକେ ଏହାର ନାନା ପ୍ରକାର ଅର୍ଥଅର୍ଥାନ୍ତର କରୁଥିଲେ ।

ଏହା ଫଳରେ ଆମେ ନିଜେ ଏ କଥାକୁ ଅର୍ଥାନ୍ତର ନ କରି ତାଙ୍କ ଘୋଷିତ ଆମପ୍ରତ କେତେଦୂର ପ୍ରଯୋଜ୍ୟ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଲର୍ଡ଼ ଆରୱଇନ୍ ପରିଷ୍କାର ସ୍ୱରରେ କହିବା ଶ୍ରେୟସ୍କର ହେବ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ମତ ଦେଲେ । କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ସମୟ ନିକଟ ହୋଇ ଆସୁଥାଏ । ମହାତ୍ମାଜୀ, ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହେରୁ ଓ ମିଷ୍ଟର ଜିନ୍ନା ଲର୍ଡ଼ ଆରୱଇନଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା-ସାକ୍ଷାତ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଔପନିବେଶିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାର କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନ ନାହିଁ, ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ତାହା ମିଳିବ ଏବଂ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଲୋକଙ୍କୁ ନାନା ସମ୍ମିଳନୀରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ ବୋଲି ଏହି ଦେଖା ସାକ୍ଷାତରେ ପରିଷ୍କାର ସ୍ୱରରେ ଜଣାଗଲା । ସୁତରାଂ କଲିକତା କଂଗ୍ରେସ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଛଡ଼ା କଂଗ୍ରେସର ଆଉ କୌଣସି ଉପାୟ ନାହିଁ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲେ ।

—o—

ନଂ........
ତା........

ନଂ..........
ତା..........

ସପ୍ତଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ସେହି ବର୍ଷ ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଯାଇ ସେଠାରେ ଦଶବାର ଦିନ ରହିଥିଲି । ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇଟି କାରଣରୁ ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲି । ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଜମିବାଡ଼ି ଥିବା ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ମୋକଦ୍ଦମା ସମ୍ପର୍କରେ ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ବିଲାତ ଯାଇଥିଲି । ସେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଯାଇ କିଛିଦିନ ରହିବାକୁ ବହୁଦିନୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟ କାରଣଟି ହେଉଛି, ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ଦୁଇ ତିନୋଟି ସ୍ଥାନରେ ବିହାରୀ ଚାଷୀ ଯାଇ ଚାଷ କରୁଥିଲେ । ମୋର ଏହି ବନ୍ଧୁ, ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଜାଗାର ଜମିଦାର । ସେଠାରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ବିହାରୀ ଚାଷୀ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଜମିଦାରମାନେ ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି କେତେକ ଅଭିଯୋଗ କରି, ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କରି ଲେଖିଥିଲେ ।

ବିହାରର ଚାଷୀମାନେ ଏକ ବିଶେଷ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡି ବ୍ରହ୍ମଦେଶକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଭାଗରେ ଇଂରେଜ ସରକାର ଯେତେବେଳେ ଉତ୍ତର ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଦଖଲ କରି ସେମାନଙ୍କର ଆଧିପତ୍ୟ ବିସ୍ତାର କଲେ, ସେତେବେଳେ ସେଠାରେ ଥିବା ବିସ୍ତୃତ ଅନାବାଦୀ ଜମିକୁ ଚାଷ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଭାରତସ୍ଥ ଚାଷୀମାନଙ୍କୁ ନେଇ ତାହା ଚାଷ କରାଇବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଉପଲବ୍ଧି କଲେ । ତା ଛଡ଼ା ବୋଧହୁଏ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଭାରତୀୟ ରହିଲେ, ବ୍ରହ୍ମଦେଶକୁ ସେମାନେ ଅଧୀନରେ ରଖିବା ସହଜ ହେବ ବୋଲି ଭାବିଥିଲେ । ଭାରତବର୍ଷର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଅନୁପାତରେ ଜମି ପରିମାଣ ନିତାନ୍ତ ଅଳ୍ପ । ତେଣୁ ଭାରତସ୍ଥ ଜମିଦାର ତଥା ଧନୀ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ସେଠାକୁ ଯାଇ ଚାଷ କଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ଲାଭବାନ ହେବେ ଓ ସେମାନେ ସେଠାରେ

ରହିବାକୁ ଚାହିଁବେ ସେମାନେ ଯଥେଷ୍ଟ ଜମି ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ବହୁପ୍ରକାର ସୁବିଧା କରି ଦିଆଯିବ ବୋଲି ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଘୋଷଣା କରାଗଲା । ଏହି ଘୋଷଣା ଫଳରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଭାରତୀୟ ବ୍ରହ୍ମଦେଶକୁ ଯାଇ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ଜମି ପାଇ ରହିଲେ । ଆଉ କେତେକ ସେଠାରେ ନାନା କାରଣରୁ ରହି ନ ପାରି ଫେରି ଆସିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ରହିଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଜଣେ ଇଂରେଜ ନୀଳ ବ୍ୟବସାୟୀ ମି: ମିଲ୍‌ନେ ଥିଲେ । ସେ ୨୦,୨୫ ହଜାର ଏକର ଜମି ପାଇଥିଲେ ଏବଂ ବିହାରର ସାହାବାଦ ଜିଲ୍ଲାରୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ କୃଷୀ ନେଇ ସେହି ଜମିର କୃଷି କରିବା ପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ରହିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସେ ଜମିଦାରୀର ବାର୍ଷିକ ଆୟ ଥିଲା ବହୁ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଏହି ସବରେ ମୋର ବନ୍ଧୁ ରାୟ ବାହାଦୁର ହରିହର ପ୍ରସାଦ ସିହ୍ନାଙ୍କ ପିତା ରାୟ ବାହାଦୁର ଜୟ ପ୍ରକାଶ ଲାଲ ୨୫ ହଜାର ଏକର ଜମି ନେଇଥିଲେ ଏହି ଜମିକୁ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁଅ ରାୟ ବାହାଦୁର ହରିହର ପ୍ରସାଦ ସିହ୍ନା ଆବାଦ କରିଥିଲେ । ଏହି ଜମି ନେବା ସମୟରେ ଏଠାରେ ଏତେ ଜଙ୍ଗଲ ଥିଲା ଯେ, ସେଠାରେ ବଣୁଆ ହାତୀ, ବାଘ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜୀବ ଜନ୍ତୁ ରହୁଥିଲେ ଏବଂ ବହୁ କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କରି ସାହସ ସହିତ ଏହି ଜମିକୁ ଆବାଦ କରି କୃଷି କରାଯାଇ ପାରିଥିଲା । ମୁଁ ସେ ଜାଗାକୁ ଗଲାବେଳେ ସେଠାରେ ବା ତା ଆଖପାଖରେ ଆଉ ଜଙ୍ଗଲ ଥିବାର କୌଣସି ଚିହ୍ନ ସୁଦ୍ଧା ନଥିଲା । ସେଠାକାର ବାସିନ୍ଦାମାନେ ଏବେ ଘରସବୁ ତୋଳିଥାନ୍ତି ଓ ଭୋଜପୁରୀ, ଭାଷା ଏଭଳି ବ୍ୟବହାର କରୁଥାନ୍ତି ଯେ ଠିକ୍ ସାହାବାଦ ଜିଲ୍ଲାର ଲୋକଙ୍କ ପରି ଜଣା ଯାଉଥାନ୍ତି ।

ମିଷ୍ଟର ମିଲ୍‌ନେଙ୍କ ଜମିଦାରୀରେ ଥିବା ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର କେତେକ ଅଭିଯୋଗ ଥିବାରୁ ମୋତେ ସେଠାକୁ ଯାଇ ତାର ପ୍ରତିକାର କରିବା ପାଇଁ କହିଥିଲେ ଓ ସେହି କାରଣରୁହିଁ ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଯିବାକୁ ମୋତେ ସୁଯୋଗ ମିଳିଥିଲା । ମୁଁ ମିଷ୍ଟର ମିଲ୍‌ନେଙ୍କ ମ୍ୟାନେଜରଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଦେଖା କରି

ଆଚାର୍ତ୍ତି କଲି । ଏହା ଫଳରେ ସମସ୍ତ ଅଭିଯୋଗ ଦୂର ହୋଇ ନ ଥିଲେ ହେଁ କେତେକ ସୁବିଧା ହୋଇ ପାରିଥିଲା ।

ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ଲୋକେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଧର୍ମଭିବାଦନ୍ନ । ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁ ବା ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କୁ ସେଠାରେ 'ଫୁଙ୍ଗି' ବୋଲି କହନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଲୋକେ ବହୁତ ଭକ୍ତି କରନ୍ତି ଓ ମାନନ୍ତି । "ଅଙ୍ଗ ଓଟାମା"ଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିନିଧିଦଳ ଗୟା କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜାଗରଣ ଆଣିବା ଦିଗରେ ଏହି ଫୁଙ୍ଗିମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଗ ନେଇଛନ୍ତି । ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯାଇଥିବା ସମୟରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ନୀତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅନଶନ କରି ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଫୁଙ୍ଗିଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥା ଅନୁଯାୟୀ ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ମୃତ ଦେହକୁ ବାହାରେ ରଖା ଯାଇଥିଲା । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇଥିଲି ।

ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ସମ୍ପର୍କରେ ଦୁଇଟି ଘଟଣା ମୋ ଉପରେ ଅତ୍ୟଧିକ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଛି । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ସେ ଦେଶକୁ କାହା ଦ୍ୱାରା ଓ କିପରି ଯାଇଥିଲା ତାହା ମୁଁ କହିପାରିବି ନାହିଁ । ମାତ୍ର ସେ ଦେଶରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ଜୀବନ୍ତ ଧର୍ମ । ଏହାର ନିଦର୍ଶନ କେବଳ ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ସୁନାର ପାଗୋଡ଼ାମାନଙ୍କରୁ ମିଳେ ନାହିଁ, ଫୁଙ୍ଗିମାନଙ୍କର ଜୀବନଯାପନ ପ୍ରଣାଳୀ ତଥା ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଲୋକଙ୍କର ଆନ୍ତରିକ ବ୍ୟବହାରରୁ ମିଳିଥାଏ । ବହୁଦିନ ଧରି ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ସହିତ ଭାରତବର୍ଷର ଅତି ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ରହି ଆସିଅଛି । ସେ ଦେଶର ପିଲାମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ମୁଖ୍ୟତଃ ଫୁଙ୍ଗିମାନଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହିଥାଏ । ସକାଳୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ପିଲା ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରି ଯାଉଥିବା ସେଠାରେ ଏକ ଅତି ସାଧାରଣ ଦୃଶ୍ୟ । ବାଳକମାନେ ଏମାନେ ନିଜେ ଫୁଙ୍ଗି ହେବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ଶିକ୍ଷା ଓ ତାଲିମ ନେବା ପାଇଁ ଆସନ୍ତି ଏବଂ ମୂଳରୁ ସେଥିପାଇଁ ସେହି ଅନୁସାରେ ଜୀବନ ଗଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରନ୍ତି ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଷୟ ମୋତେ ବେଶୀ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗୁଥିଲା । ତାହା ହେଉଛି ଭାରତବର୍ଷ କେବେ ହେଲେ ତାର ରାଜନୈତିକ ସାର୍ବଭୌମ ଅନ୍ୟ ଦେଶ ଉପରେ ଲଦିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରି ନ ଥିଲେ ହେଁ ବା ସେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ନ ଥିଲେ ମ ତାର ନୈତିକ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ତଥା ଧର୍ମଗତ ପ୍ରଭାବ ପୃଥିବୀର ବହୁ ଅଂଶ ଉପରେ ପଡ଼ିଛି ଏବଂ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଏହି ପ୍ରଭାବ ଶସ୍ତ୍ର ବଳରେ ନ ପ ଧର୍ମ, ପ୍ରୀତି, ମୈତ୍ରୀ, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ସାଧାରଣ ଭ୍ରାତୃଭାବ ଯୋଗୁ ପଡ଼ିପାରିଛି ଅନ୍ୟ ସବୁ ପ୍ରକାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଆଧିପତ୍ୟ ବହୁବାର ଦୂର ହୋଇ ଯା ମଧ୍ୟ ଏହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଭାବ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଛି । ସେଥି ଯୋଗୁ ଭାରତ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଜୀବନର ସମ୍ପର୍କ ରହିଛି ସେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ଲୋକେ ପବିତ୍ର ତୀର୍ଥ ସ୍ଥାନ ବୋଲି ବିବେଚନା କରୁଛନ୍ତି ସେଥି ମଧ୍ୟରୁ ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥାନମାନ ହେଉଛି ବୁଦ୍ଧଗୟା, ସାରନାଥ, କାଶୀ ଲୁମ୍ବିନୀ ପ୍ରଭୃତି । ଏହି ସ୍ଥାନମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ରହ୍ମଦେଶ ଲୋକମାନଙ୍କର କେବଳ ସମ୍ମାନ ଅଛି ତାହା ନୁହେଁ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରତି ସବୁ ଦେଶର ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ମାନ ଓ ଭକ୍ତି ଅଛି ।

ମାନ୍ଦ୍ରାଜ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ପରେ ମୁଁ ୧୯୨୭ ମସିହା ଡ଼ିସେମ୍ବର ଶେଷ ଓ ୧୯୨୮ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ସିଂହଳ ଯାଇଥି ଏହି ଚିନ୍ତା ମୋ ମନରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲା ଯେ ବୁଦ୍ଧଗୟା ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ କ୍ଷେତ୍ରମାନଙ୍କର ପରିଚାଳନା ବ୍ୟବସ୍ଥା ପୃଥିବୀର ସବୁ ବୌଦ୍ଧାବଲ ମାନେ ଯେପରି ପସନ୍ଦ କରିବେ ସେ ଭଳି ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ଏ ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଇତିହାସର ଏହା ଗୋଟି ବଡ଼ ରହସ୍ୟ ଯେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ତାର ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନରେ ତିଷ୍ଠି ରହି ପାରି ନାହିଁ ବିହାର ଏବଂ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶର ଆଉ ଯେଉଁ ସବୁ ଜାଗାରେ ବୁଦ୍ଧଦେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ ଏବଂ ନିର୍ବାଣ ଲାଭ କରିଥିଲେ, ସେ ଜାଗାରେ ଥିବା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଆଙ୍ଗୁଠି ଅଗରେ ଗ ହେବ । ମାତ୍ର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ବୌଦ୍ଧ

ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଅଛନ୍ତି । ଏକ ଦିଗରେ ତିବ୍ବତ, ତୁର୍କିସ୍ଥାନ, ମାଙ୍ଗୋଲିଆ, ଚୀନ, କୋରିଆ ଏବଂ ଜାପାନ ଓ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ସିଂହଳ, ବ୍ରହ୍ମଦେଶ, ଶ୍ୟାମ, ଇଣ୍ଡୋଚୀନ ଓ ଇଣ୍ଡୋନେସିଆ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ହେଉଛି କୋଟି କୋଟି ଲୋକଙ୍କର ଜାତୀୟ ଧର୍ମ । ଏହା ଯେ କିପରି ହେଲା ମୁଁ ଜାଣେନା । ଭାରତବର୍ଷରୁ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ କାହିଁକି ଲୋପ ପାଇଲା ଏ ବିଷୟରେ ଗବେଷଣା କରି ତଥ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିବା ହେଉଛି ଐତିହାସିକମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ।

ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ବଳାତ୍କାର ପୂର୍ବକ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମକୁ ଲୋପକରି ଦେଲା ବୋଲି ଯାହା କୁହାଯାଉଛି ତାହା ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏ ଅଭିଯୋଗ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦେଉଥିବା ଯୁକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଧାନ ଯୁକ୍ତି ହେଉଛି, ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଯେ କେବଳ ଅନ୍ୟ ଧର୍ମମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସହନଶୀଳତା ଦେଖାଇଛି ସେତିକି ନୁହେଁ ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମକୁ ନିଜ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ଦେଇ ଯାଇଛି ମୁଖ୍ୟସ୍ଥାନ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ ଭଗବାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଅବତାର ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବଳପୂର୍ବକ ଭାରତବର୍ଷରୁ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମକୁ ଲୋପ କରି ତଡ଼ାଇ ପାରିବା ଅସମ୍ଭବ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ବହୁ ମୌଳିକ ମତ ଅନେକ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚଳିତ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ମୌଳିକ ନୀତିରୁ ନିଆଯାଇଛି । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଯାହା ନୂଆ ବା ଆବଶ୍ୟକୀୟ ମତ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଦେଖିଛନ୍ତି ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ଏହି ଧର୍ମ ଯାହା ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣି ପାରିଛି ତାହା ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ସମୟ କ୍ରମେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ବ୍ୟବଧାନ ଦୂର ହେବା ଫଳରେ ଶେଷକୁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମହିଁ ତିଷ୍ଠି ପାରିଛି । ଅଧୁନା ଭାରତ ବର୍ଷରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ଧର୍ମଗତ ସଂସ୍କାର ଆନ୍ଦୋଳନର ଇତିହାସ ଏହି ମତବାଦକୁ ସମର୍ଥନ କରୁଛି ।

ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ଅଙ୍ଗ ସ୍ୱରୂପ ହୋଇଥିଲେହେଁ ପ୍ରଚଳିତ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଓ ବ୍ରାହ୍ମ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ବିଭିନ୍ନତା ଅଛି । ତାହା

କାଳକ୍ରମେ ଦୂର ହୋଇ ଯାଉଛି ଏବଂ ଆଉ କିଛିଦିନ ପରେ ହୁଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଲୋପ ପାଇଯିବ । ଏହିପରି ଭାବରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରୁ ନାନା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଗୋଷ୍ଠୀ ବାହାରି ଥିଲେହେଁ କାଳକ୍ରମେ ତାହା ସବୁ ମିଶି ହୋଇ ଯାଇଛି । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଯେ ତିଷ୍ଠି ପାରିଛି ତାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ହେଉଛି ଯେ, ଏହି ଧର୍ମ ଯେଉଁଠାରେ ଉତ୍ପତ୍ତି ଲାଭ କରିଥିଲା ସେଠାରେ ନ ରହି ଅନ୍ୟ ଦେଶକୁ ଚାଲି ଯାଇଛି । ଏହି ଧର୍ମ ସିଂହଳ, ତିବ୍ବତ, ବ୍ରହ୍ମ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶକୁ କେତେବେଳେ ଓ କିପରି ଗଲା ଏବଂ ସେହି ଦେଶକୁ କିଏ ନେଲା, ସେ ତଥ୍ୟମାନ ଐତିହାସିକମାନେ ବାହାର କରିଛନ୍ତି ତାହାସବୁ ବଡ କୌତୁହଳପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା ହୋଇଥିବାରୁ ଆମ ଲୋକେ ଜାଣିବା ଦରକାର ଏବଂ ଲୋକେ ଯେପରି ଏସବୁ ବିଷୟ ଜାଣିପାରନ୍ତି ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାହାକୁ ଇତିହାସରେ ଉଚିତ ସ୍ଥାନ ଦେବା ଐତିହାସିକମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଯେଉଁ ସମୟରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର ହୋଇଥିଲା, ପ୍ରାୟ ସେହି ସମୟରେ ଜୈନ ଧର୍ମର ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚାର କରାଯାଇଥିଲା । ମୁଁ ଯେତେଦୂର ଜାଣେ ଆଧୁନିକ ଜୈନ ଧର୍ମର ସ୍ଥାପୟିତା ମହାବୀରଙ୍କ ଜନ୍ମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଜନ୍ମର କିଛି ଅଳ୍ପଦିନ ପୂର୍ବରୁ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଉଭୟ ଧର୍ମ ସମସାମୟିକ ଏବଂ ଅହିଂସା ହେଉଛି ଉଭୟ ଧର୍ମର ମୂଳମନ୍ତ୍ର । ଉଭୟେ ଦେଶରେ ବୁଲି ବୁଲି ନିଜର ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ । ଉଭୟ ଯେ କେବଳ ସମସାମୟିକ ଥିଲେ, ସେତିକି ନୁହେଁ, ଉଭୟ ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ତଥା ପ୍ରସାର ଭାରତ ବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ଅଞ୍ଚଳକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିହାର ଏବଂ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳ ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟ ସମୟ କ୍ରମେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶକୁ ଏବଂ ସମ୍ରାଟ ଅଶୋକଙ୍କ ସମୟରେ ଏହା ଭାରତବର୍ଷର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବ୍ୟାପିଥିଲା । ଜୈନଧର୍ମର ଉତ୍ପତ୍ତି ବିହାରରୁ ହୋଇଥିବାରୁ ହେଁ ଏହାର ବିସ୍ତୃତ ଭାରତବର୍ଷର ସୀମା ରେଖା ଭିତରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଲା । ବିହାରରୁ ଏହି ଜୈନଧର୍ମ ଦକ୍ଷିଣ ପୂର୍ବକୁ ଗତିକରି ସେଠାରୁ

ହୁର ଦକ୍ଷିଣାତ୍ୟକୁ ଯାଇ, ତାପରେ ପୁଣି ଉତ୍ତର ଆଡକୁ ଯାଇ, ଉତ୍ତର ଶ୍ଚିମ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବିସ୍ତୃତ ଲାଭ କଲା । ଇତିହାସର ଏହା ଗୋଟିଏ ଅତି ହତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣା ଯେ, ଉଭୟ ଧର୍ମ ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ପତ୍ତି ସ୍ଥାନରୁ ମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଲୋପ ପାଇଛନ୍ତି । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଲୋପ ାଇଛି ଏବଂ ଜୈନଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ବିହାର ଅପେକ୍ଷା ଦେଶର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ବିହାରରେ ଯେଉଁ ଜୈନମାନେ ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ମୂଳରୁ ଜୈନଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ଲୋକଙ୍କ ବଂଶୀୟ ହଁନ୍ତି । ଦେଶର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସି ଯେଉଁମାନେ ବିହାରରେ ରହିଥିଲେ ସେମାନେ ସେହିମାନଙ୍କର ବଂଶୀୟ । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଓ ଜୈନ ଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ତୀର୍ଥ ସ୍ଥଳମାନ ହେଉଛି ବିହାରରେ, ଯଥା—ପାୱାପୁରୀ, ରାଜଗୃହ ଓ ପରେଶନାଥ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଘଟଣା ହେଉଛି ଯେ, ଉଭୟ ଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତାମାନେ ଅହିଂସାକୁ ସେମାନଙ୍କ ଧର୍ମର ମୂଳଭିତ୍ତି ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ହେଁ କାଳକ୍ରମେ ଅହିଂସାର ଅର୍ଥାନ୍ତର ଭିନ୍ନ କରି ଯାଇଛି ମୁଁ ଯେତେ ଦୂର ଜାଣେ ଆମିଷ ଖାଉ ନଥିବା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ପ୍ରାୟ୍ ନାହାନ୍ତି । ସେମାନେ ଜୀବହତ୍ୟାକୁ ପାପ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ ହେଁ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟା କରିଯାଇଥିବା ମାଂସ ଖାଇବାରେ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଜୈନମାନେ ଅହିଂସାକୁ ଏତେ ଦୂର ପାଳନ କରନ୍ତି ଯେ ମଶା ବା ଜନ୍ତୁଜନ୍ତୁଙ୍କୁ ମାରିବା ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ପାପ । ଅଜ୍ଞାତ ପ୍ରତି ଯେପରି କୌଣସି ପ୍ରକାର ହିଂସା କରି ନ ଯାଏ ସେଥି ପାଇଁ ଜୈନ ସାଧକମାନେ ନାନା ପ୍ରକାର ନର୍ଯ୍ୟାତନା ଭୋଗ କରନ୍ତି । ଏପରିକି ଜୈନଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଲୋକମାନେ ଅଜାଣତେ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ଯେପରି କୌଣସି ଜୀବର ଅନିଷ୍ଟ କରି ନ ଯାଏ, ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଖାଇବା ପିଇବାରେ ନାନାପ୍ରକାର ବାରଣ କରି ଚଳନ୍ତି । ସେଇଁ କାରଣରୁ ହେଉନା କାହିଁକି ପ୍ରକୃତ କ୍ଷେତ୍ରରେ

କାର୍ଯ୍ୟକାରିତାରେ ଉଭୟ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ଏଭଳି ବିରାଟ ତାରତମ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଆଜି ଏହି ଉଭୟ ଧର୍ମ ଅହିଂସାକୁ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ ମ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ତାଙ୍କ ନିଜ ଜୀବନରେ ଯେଉଁ ଅହିଂସା ଲାଭ ପାଇଁ ପରୀ ଚଳାଇ ନିଜେ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରି ଯେଉଁ ଅହିଂସାର ଉଦାହରଣ ଦେଖାଇଛନ୍ତି, ପୃଥିବୀର ଦରକାର ସେହି ଅହିଂସା । ଆଗତ ଧ୍ୱଂସରୁ ସେ ଅହିଂସା ହିଁ ପୃଥିବୀକୁ ରକ୍ଷା କରିବ ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଲାହୋର କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନରେ କଂଗ୍ରେସର ସଂବିଧାନ ସଂଶୋଧନ କରାଯାଇ କଂଗ୍ରେସର ଲକ୍ଷ୍ୟ "ସ୍ୱରାଜ" ପରିବର୍ତ୍ତେ "ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରାପ୍ତି" ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଥିପାଇଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଗଲା । ସେ ସମୟରେ ମୋ ଦେହ ଭଲ ନଥିବାରୁ ମୁଁ ଲାହୋର କଂଗ୍ରେସରେ ଯୋଗ ଦେଇ ପାରି ନ ଥିଲି । ଦେହ ଭଲ ହୋଇ ଟିକିଏ ବଳ ପାଇବା ପରେ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ଜାନୁଆରୀ ୨୬ ତାରିଖ ଦିନ ଆମ ଗାଁ ଜଗିଦେଇରେ ଆୟୋଜନ କରାଯାଇଥିବା ପ୍ରଥମ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦିବସ ଉତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେଲି । ସେହି ଉତ୍ସବ ପରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପାଇଁ ଅଠ ଅଞ୍ଚଳର ସହିତ ଆୟୋଜନମାନ କରିଲେ । ସାବରମତୀରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗଦେଇ ଥିଲି । ମହାତ୍ମାଜୀ ସତ୍ୟାଗ୍ରହର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ ଓ ଲବଣ ଆଇନ ଭଙ୍ଗ କରାଯାଇ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରାଯିବ ବୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଗଲା । ଲୁଣ ଉପରେ ଥିବା ଟିକସରୁ ଭାରତ ସରକାର କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କା ପାଉଥିଲେ ଏବଂ କେହି ସରକାରଙ୍କ ବିନାନୁମତିରେ ଲୁଣ ତିଆରି କରିପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ସେତେବେଳେ ଆଇନ ଥିଲା । ଲୁଣ ଛଡ଼ା କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ; ତେଣୁ ଧନୀରୁ ଦରିଦ୍ରତମ ଲୋକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏହି ଟିକସ ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ଏଥିରୁ କେହି କେବେ ଛାଡ଼ ପାଉ ନଥିଲେ । ଏପରିକି ଦରିଦ୍ର ଲୋକଙ୍କୁ ଦୁଇ ତିନି ଦିନ ଉପାସ ପରେ କିଛି ଖାଇବାକୁ ମିଳିଲେ ସେ ବିନା ଲୁଣରେ ଖାଇବା ସମ୍ଭବପର ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ସେହି ମୁତାବକ ତାଙ୍କୁ ଲବଣ ଟିକସ ଦେବାରେ ଭାଗୀ ହେବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଭାରତର ତିନି ପାଖରେ ସମୁଦ୍ର । ଲୋକେ ଖରା ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ନିଜେ ଗୋଟାଇବାର ସୁବିଧା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବିନା ଟିକସରେ ଲୁଣ ମାରିବା ବେଆଇନି ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ସୁବିଧାରୁ ଲୋକଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିତ କରାଯାଉ ଥିଲା ତାହା ଫଳରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ତୁଳନାରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ମୁଣ୍ଡପିଛା କମ୍ ଲୁଣ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେଉଥିଲା । ଲୁଣ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ଗୋଟାଏ ନିହାତି ଦରକାରୀ ଅଂଶ; ଅଥଚ ଲୋକେ ତାକୁ ଖାଇବାର ସୁବିଧା ପାଉ ନ ଥିବାରୁ ଲୋକଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ତାହାର ଖରାପ ପ୍ରଭାବ ପଡୁଥିଲା। ଲବଣ ଆଇନ ଭଙ୍ଗ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଦରିଦ୍ରତମ ଲୋକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କରାଯାଉଛି ବୋଲି ଦେଖାଇ ଦେବା ପାଇଁ ମହାତ୍ମାଜୀ ଲବଣ ଆଇନ୍ ଭଙ୍ଗ କରିବା ମନସ୍ଥ କରିଥିଲେ । ତା ଛଡ଼ା ଲବଣ କର ନ ଦେବା ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ତୃତୀୟ ପକ୍ଷର ଲୋକସାନ ନ ହୋଇ କେବଳ ସରକାରର ହିଁ ଏହାଦ୍ୱାରା ଲୋକସାନ୍ ହେବ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଯେତେବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ସମ୍ମୁଖରେ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ କଲେ, ଏହାଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷତଃ ସମୁଦ୍ରଠାରୁ ଦୂରରେ ଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଲୁଣ କିଣିବାକୁ ପଡୁଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସିପ୍ରକାର ଆଗ୍ରହ ବା ଉତ୍ସାହ ଦେଖା ଦେବନି ବୋଲି ଅନେକ ଭାବୁଥିଲେ । ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଲୁଣ କିଣୁଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ଏଥିରେ ଯେ ଟିକସ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ତାହା ତାଙ୍କୁ ଜଣା ପଡ଼େ ନାହିଁ । ତାଛଡ଼ା ସମୁଦ୍ରକୂଳରୁ ଦୂରରେ ଥିବା ଲୋକଙ୍କର ସରକାରଙ୍କ ବିନାନୁମତିରେ ଲୁଣ ତିଆରି କରିବାର ପ୍ରଶ୍ନ ନଥିବାରୁ ବା ବେଆଇନ୍ ଭାବରେ ଲୁଣିପାଣି ରାନ୍ଧି ଲୁଣ ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ସୁବିଧା ନ ଥିବାରୁ ଲୋକେ, ଲବଣ ଆଇନ୍ ଭଙ୍ଗ କରିବାର ଅର୍ଥ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରୁ ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏହି ଆଇନ ଭଙ୍ଗ କରିବାରେ ମଧ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାର ଅସୁବିଧା ଅଛି । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ତାଙ୍କର ନିଜ ମତରେ ଦୃଢ଼ ରହିବା ଫଳରେ ଲବଣ ଆଇନ୍ ଭଙ୍ଗ କରିବା ପାଇଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଗଲା । ବିହାରର ଅନେକ ଜିଲ୍ଲାରେ ମାଟିରୁ ଲୁଣ ତିଆରି କରାଯାଏ । ମୋ ନିଜ

ରେ ନୁନିଆ ନାମକ ଗୋଟିଏ ଜାତିର ଲୋକେ ମାଟିରୁ ଲୁଣ
ଏର କରୁଥିବା ମୁଁ ଦେଖିଛି ଏବଂ ତା ଛଡ଼ା ଏଭଳି ଅନେକ ଜାଗା ଅଛି,
ହ୍ରଦ ଅଛି ଯାହାର ଲୁଣିଆ ପାଣିରୁ ଅତି ସହଜରେ
ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରିବ । ସମୁଦ୍ର କୂଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକେ
ଗୋଟାଇ କରି ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାଗାର ଲୋକେ ମାଟିରୁ
ତିଆରି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବେଆଇନ ଭାବରେ
ଆର କରାଯାଇଥିବା ଲୁଣ ବିକ୍ରୀ କରି ଏହି ଆଇନ୍ ଭଙ୍ଗ କରିବେ ବୋଲି
ସ୍ଥିର କରାଯାଇଥିଲା । ମାଟିରୁ ଲୁଣ ତିଆରି କରିବା ପ୍ରଣାଳୀ ଖବର
କାଗଜରେ ପ୍ରକାଶ କରାଗଲା ଏବଂ ପ୍ରଚାରପତ୍ର ରୂପେ ବଣ୍ଟାଗଲା । ବିହାର
ଲୋକଙ୍କୁ ଲବଣ ଆଇନ୍ ଭଙ୍ଗ କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ
ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରାଯାଇପାରିବା ବିଷୟରେ ମୋର ଯଥେଷ୍ଟ ସନ୍ଦେହ ଥିଲା । ମୁଁ
ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଏହା କହିଲି ଏବଂ ବିହାରର ଗାଁମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚଳିତ
ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆଇନ ସମ୍ପର୍କରେ ଲୋକଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟି
ବିକ୍ଷୋଭ ରହିଛି ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇଲି । ବିହାରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ
ରେ ଭଲମନ୍ଦ, ଚୋରିଡକାୟତି କଥା ବୁଝି, ଜନ୍ମ ମରଣ ଆଦି ବିଷୟ
ଙ୍କୁ ଖବର ଦେଇ ତଦ୍ବାରା ଗାଁର ସବୁକଥା ସରକାରଙ୍କୁ ଅବଗତ
ବା ପାଇଁ ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଜଗୁଆଳୀ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଥାଆନ୍ତି ।
କାରଙ୍କୁ ଖବର ଦେବା ଛଡ଼ା ସରକାରଙ୍କର ସବୁ
ସେମାନେ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚାର କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଚୌକିଦାର
ଯାଏ । ବିହାରରେ ସ୍ଥାୟୀ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ପ୍ରଥା ଚାଲୁଥିବାରୁ
କାରଙ୍କୁ ଚାଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ ।
ଦାରମାନେ ଚାଷୀମାନଙ୍କଠାରୁ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କରି ସରକାରଙ୍କର
କୋଷରେ ଜମା ଦେଉ ଥିବାରୁ ଗାଁମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସରକାରଙ୍କର
ସମ୍ପର୍କ କେବଳ ଚୌକିଦାରମାନଙ୍କ ଜରିଆରେ ହିଁ ରହୁଥିଲା ।
ମବାସୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଟିକସ ଆଦାୟ କରାଯାଇ ସେହି ଟଙ୍କାରୁ ଚୌକିଦାର-
ଙ୍କର ଦରମା ଦିଆଯାଉ ଥାଏ । ଏହି ଟିକସ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଉପରେ
ଶକ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ବର୍ଷକୁ ସର୍ବ ନିମ୍ନ ୫୦।୮ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି

ସର୍ବାଧିକ ବାରଟଙ୍କା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଏହି ଟିକସ ଜୋର ଜବରଦସ୍ତି ଆଦାୟ କରାଯାଉଥିଲା ଏବଂ କେତେକଙ୍କ ଉପରେ ଏ ଟିକସ ଅଧିକ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯାଉଥିଲା । ତେଣୁ ଏ ସଂପର୍କରେ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅସନ୍ତୋଷ ଥିଲା । ଟିକସ ଧାର୍ଯ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥାକୁ ଚାହିଁ କମ୍ ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲେ ହେଁ ଗରିବ ଶ୍ରେଣୀସ୍ଥ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଅବସ୍ଥା ଅନୁପାତରେ ବେଶୀ ଟିକସ ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା ।

ଏହି ଟିକସ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ଏହା ସେମାନଙ୍କୁ କେତେ ବାଧେ ତାହା ଲୋକେ ଭଲରକମ ଜାଣନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସାଧାରଣତଃ ଲବଣ ଟିକସ ଖାଉଟିଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ନ ପଡ଼ି କଣ୍ଟ୍ରାକ୍ଟରମାନଙ୍କୁ ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଲୋକଙ୍କର ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶେଷ ଧାରଣା ନାହିଁ ଏବଂ ପ୍ରକୃତରେ ଟିକସ ଦିଆଯାଉ ଅଛି କି ନାହିଁ, ଯେବେ ଦିଆଯାଉ ଅଛି ତେବେ କେତେ ଦିଆଯାଉ ଅଛି, ସେସବୁ ସମ୍ପର୍କରେ ଲୋକଙ୍କୁ ବିଶେଷ କିଛି ଜଣା ନ ଥିଲା । ଏହି ଟିକସ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ଅପ୍ରିୟ ନ ହୋଇଥିବାରୁ ଲବଣ ଟିକସ ଆଇନ୍ ଭାଙ୍ଗିବାରେ ଲୋକେ ବିଶେଷ ଉତ୍ସାହ ଦେବେ ନାହିଁ । ଏହି ସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେ ଜମିଦାରୀ ଟିକସ ଆଇନ ଭଙ୍ଗରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ଅନୁମତି ମାଗିଲୁ । କିନ୍ତୁ ଏଥିଦ୍ୱାରା ଆମର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟବସ୍ତୁ ପରାଜୟ ହେବ ଏବଂ ସରକାର ଆମକୁ ଚପାଇ ଦେବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ବୋଲି କହି ସେ ମୋତେ ତାହା ନ ହେବାକୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ କଥାର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ବିନା ଦ୍ୱିଧାରେ ସବୁ ବିଷୟ ପରି ତାଙ୍କର କଥା ମାନି ଯାଇ ନିଜ ପ୍ରଦେଶରେ ଲବଣ ଆଇନ୍ ଭଙ୍ଗ କରିବା ପାଇଁ ଯାହା ସମ୍ଭବପର ତାହା କରିବାକୁ ଠିକ୍ କଲି । ବିହାରର ଅନେକ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକେ ମାଟିରୁ ଲୁଣ ତିଆରି କରିବା ପ୍ରଣାଳୀ ଜାଣିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀ ଶିଖାଇ ଦେବା ବିଶେଷ କଷ୍ଟକର ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଏହି ଲବଣ ଆଇନ୍ ଭଙ୍ଗ କରିବା ବିହାରରେ କେତେ

...ଳର ହୋଇ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା କେତେଦୂର କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ...ବ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର ବିଶେଷ ସନ୍ଦେହ ଥିଲା । ବିହାରକୁ ଫେରିବ ...ବେ ଏହି ସମ୍ପର୍କୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରାଗଲା ଏବଂ ଫଳରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ...ପରି ଯଥେଷ୍ଟ ସଫଳତା ଲାଭ କରାଗଲା ।

ମହାତ୍ମାଜୀ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଲବଣ ଆଇନ୍ ଭଙ୍ଗ କରିବେ ବୋଲି ଠିକ ...ଥାନ୍ତି । ସେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ଅହମ୍ମଦାବାଦ ନିକଟସ୍ଥ ସାବରମତୀ ...ମରୁ ବାହାରି ସମୁଦ୍ର କୂଳସ୍ଥ ଦାଣ୍ଡି ନାମକ ସ୍ଥାନକୁ ଚାଲି ଚାଲି ଯିବେ ...ବ ଠିକ୍ ହୋଇଥାଏ । ସେ ଏପ୍ରିଲ ୬ ତାରିଖ ଦିନ ଦାଣ୍ଡିରେ ଲୁଣ ...ଆରି କରି ଆଇନ୍ ଭଙ୍ଗ କରିବେ ବୋଲି ସ୍ଥିର ହୋଇ ଥିଲା । ଦାଣ୍ଡି ...ବରମତୀରୁ ଅନେକ ବାଟ । ଚାଲି ଚାଲି ତାଙ୍କୁ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ଦିନ ...ହ ଲାଗିଥିଲା । ସେ ବାଟରେ ଯିବା ସମୟରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ...ରହି ଯିବେ ତା ମଧ୍ୟ ଆଗରୁ ସ୍ଥିର କରାଯାଇଥିଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ ଅଶୀ ଜଣ ...କର୍ମୀଙ୍କ ସହ ଦାଣ୍ଡି ଯାତ୍ରାରେ ବାହାରିଲେ ଏବଂ କହିଲେ, ସେ ...ଜ ଲାଭ ପରେ ଆଶ୍ରମକୁ ଫେରିବେ ଏବଂ ସ୍ୱରାଜ ଲାଭ ନହେଲେ ...ର ମୃତ ଦେହ ସମୁଦ୍ରରେ ଭାସିବା ଲୋକେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବେ ବୋଲି ...ଷଣା କରିଥିଲେ । ଲୋକଙ୍କୁ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ ପାଇଁ ପରାମର୍ଶ ଦେବା ...ଙ୍କ ପକ୍ଷେ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ନିଜେ ଆଇନ୍ ଭଙ୍ଗ ନକରିଛନ୍ତି ବା ...ଙ୍କୁ ଆଇନ୍ ଭଙ୍ଗ କରିବାକୁ ନ କହିଛନ୍ତି ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେହି ଯେପରି ...କୌଣସି ପ୍ରକାର ଆଇନ୍ ଭଙ୍ଗ ନ କରନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ଲୋକଙ୍କୁ ତାଗିଦ୍ ...ଇଥିଲେ ।

ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ଯାତ୍ରାଫଳରେ ଦେଶର ଅପୂର୍ବ ଆଗ୍ରହ ଓ ଉତ୍ସାହ ...ଭିଶ ପାଇଲା । ତାଙ୍କ ସହ ଯାଉଥିବା ଅଶୀଜଣ ପଦଯାତ୍ରୀଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ...ହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ଯାଉଥାନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନେ କିଛି ଦୂର ଯିବା ପରେ ...ତେବେଳେ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନର ଲୋକେ ଯୋଗ ଦେଉଥାନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ...ରୁ ଯାଉଥିବା ଲୋକେ ଫେରି ଆସନ୍ତି । ଏପରି ଭାବରେ ପଦଯାତ୍ରା

ସମୟରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ପଦଯାତ୍ରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯାଉ ଥାନ୍ତି ଅଢମାଯାରେ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥାଏ । ଡାଣ୍ଡି ଅଭିମୁଖେ ପଦ ଯାତ୍ରୀ ଯେଉଁ ବାଟ ଦେଇ ଯାଉଥାନ୍ତି, କେବଳ ସେହି ଅଞ୍ଚଳ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ ନ ପାଇ ଦେଶସାରା ତାହାର ପ୍ରଭାବ ଦେ ଯାଉଥାଏ ଏବଂ ପ୍ରତି ଜାଗାରେ ଲୋକେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେ ମହାତ୍ମାଜୀ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବାକୁ କହିବା ଦିନକୁ ଚାତକ ପରି ଚାହିଁ ଥାନ୍ତି । ସେତେବେଳର କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ପଣ୍ଡିତ ଜବାହାରଲ ନେହରୁଙ୍କୁ ମୁଁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲି ଏବଂ ସେ ଓ ମୁଁ ବିହାରର କେତେକ ଗସ୍ତ କଲୁ ।

ଊନବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନର ଇତିହାସ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଅବସର ନୁହେଁ । କେବଳ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇପାରେ । ଡାଣ୍ଡି ଯାତ୍ରା କରି ଗାନ୍ଧିଜୀ ସ୍ୱରାଜ ଲାଭ ପରେ ଆଶ୍ରମକୁ ଫେରିବେ, ନ ହେଲେ ଫେରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଦେଇଥିବା ଘୋଷଣା କଥା ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । ସେ ତାଙ୍କର ସେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ରକ୍ଷା କରି ଆଶ୍ରମକୁ ଆଉ ଫେରି ୧୯୩୦ର ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ ପରେ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାକୁ ଯାଇ କିଛି ସମୟ ରହିବା ପରେ ନିକଟସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ଗାଁରେ ରହିଲେ । ଏ ଗ୍ରାମର ନାମ ପରେ ସେବାଗ୍ରାମ ନାମରେ ବିଖ୍ୟାତ ହେଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ବୁଝି କୌଣସି କଥା କହୁ ନ ଥିଲେ ଏବଂ ଯାହା କହୁଥିଲେ ସେହି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଯେଉଁ ଆଶ୍ରମକୁ ତିଆରି କରିବାରେ ଲକ୍ଷଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାହା ଗଢ଼ିବାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପନ୍ଦରବର୍ଷ ସମୟ ଲାଗିଥିଲା, ଯେଉଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶ ସେବାରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇ ରହିଥିବାରୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାନୀୟ ହୋଇଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ପାଳନ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ସକଳ ପ୍ରକାର ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ମା' ପିଲଙ୍କୁ ସ୍ନେହ ଓ ଆଦର ସହିତ ପାଳନ କଲାଭଳି ଯେଉଁ ଆଶ୍ରମକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏତେ ପରିଶ୍ରମ କରି ତିଆରି କରିଥିଲେ, କେବଳ ନିଜର ବାକ୍ୟ ବଜାୟ ରଖିବାକୁ ଯାଇ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ସେ ଆଶ୍ରମକୁ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଏହାର ଅର୍ଥ ନୁହେଁ ଯେ ଏ ଆଶ୍ରମ ଲୋପ ପାଇଲା ବା ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସେଠାରେ ଚାଲିଥିଲା, ତାହା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ ସେଠାକୁ ନ ଗଲେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ସେଠାରେ ରହିଲେ ସେମାନେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଚଳାଇଲେ ଏବଂ ପରେ ଏ ଆଶ୍ରମକୁ ହରିଜନ କାର୍ଯ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଦେଲେ ।

ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ସେଠାରେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗ୍ଭଲିଅଛି । ମହାତ୍ମାଜୀ ତୁଳସୀ ଦାସଙ୍କର ଦୁଇଟି ପଦ, ଯାହାର ଅର୍ଥ ହେଉଛି "ନିଜ ବାକ୍ୟକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଅବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଜୀବନକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା ହେଉଛି ରଘୁବଂଶର ପରମ୍ପରା" ବରାବର ମନେରଖି ସେହି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଆନ୍ତି ।

୧୯୩୨ ମସିହାରେ ଯରବଡ଼ା (Yervda) ଜେଲ୍ ମଧ୍ୟରେ ଅଛି ହରିଜନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବାକୁ ଯାଉଥିବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନ ପଦ୍ଧତିର ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ସେ ଯେପରି ବିରୋଧ କରିଥିଲେ, ସେଥିରୁ ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ତାର ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥିଲା । ସେ ୧୯୩୧ ମସିହାରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିବା ଗୋଲ୍‌ଟେବୁଲ୍ ବୈଠକରେ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ହରିଜନମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଥା ପାଇଁ ଦାବୀ କରି ଯାଉଥିବାର ଜାଣିପାରି ଗୋଟିଏ ବକ୍ତୃତାରେ ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ ଯେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କଠାରୁ ଚିରକାଳ ପାଇଁ ହରିଜନମାନଙ୍କୁ ଅଲଗା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଣାଳୀ କରାଯିବାର ଯେବେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଏ ତାହାହେଲେ ସେ ତାଙ୍କର ଜୀବନ ଦେଇ ଉକ୍ତ ଚେଷ୍ଟାର ବିରୋଧ କରିବେ । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ବିଲାତର ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ରାମ୍‌ସେ ମାକ୍‌ଡୋନାଲ୍ଡ଼ (Ramsay MacDonald) ଯେଉଁ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଭାଗବଣ୍ଟା ଘୋଷଣା କଲେ ସେଥିରେ ହରିଜନମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନ ପଦ୍ଧତି ପାଇଁ ଯେଉଁ ଦାବୀ କରାଯାଇଥିଲା ତାକୁ ସେ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଫଳରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଚିଠିପତ୍ର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ କରି ଓ ଗୋଲ୍‌ଟେବୁଲ୍ ବୈଠକରେ ସେ କରିଥିବା ଘୋଷଣା କଥା ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେଇ, ଯେବେ ସରକାର ତାଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନ ବଦଳାନ୍ତି, ତାହା ହେଲେ ସେ ତାଙ୍କର ପୂର୍ବ ଘୋଷଣା ଅନୁସାରେ ଜୀବନ ବିପାଦାପନ୍ନ କରିବେ ବୋଲି ସରକାରଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ସରକାର ତାଙ୍କ କଥା ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ଉପବାସ

ଆରମ୍ଭ କରି, ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସରକାରଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତି ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରା ନ ଯାଉଛି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ଖାଇବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ସୌଭାଗ୍ୟବଶତଃ ସରକାରଙ୍କ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଘୋଷଣାରେ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା ଯେ, ଘୋଷଣା ଅନ୍ତର୍ଗତ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟ ସମ୍ପୃକ୍ତ ପକ୍ଷମାନେ ଯେବେ ଏକମତ ହୋଇ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ସେ ଅନୁସାରେ ଘୋଷଣା ପତ୍ରରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯିବ । ହୋଯୋଗୁଁ ହରିଜନ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହରିଜନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରଖା ନ ଯାଇ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଅନୁପାତରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାମାନଙ୍କରେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ସଂରକ୍ଷିତ ହେବ ବୋଲି ଚୁକ୍ତି ହେବା ଫଳରେ ଆଉ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନପ୍ରଥା ହେଲା ନାହିଁ । ଏହା ଫଳରେ Mr. MacDonaldଙ୍କ ଘୋଷଣା ଅନୁଯାୟୀ ହରିଜନମାନେ ଯେତେ ସ୍ଥାନ ପାଇଥାନ୍ତେ ତା ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ସ୍ଥାନ ସେମାନଙ୍କୁ ମିଳିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ବାଚନ ପଦ୍ଧତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନପ୍ରଥା ଲୋପ କରାଗଲା । ଏହି ଚୁକ୍ତିକୁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଗ୍ରହଣ କରି ସେହି ଅନୁଯାୟୀ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଘୋଷଣାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ।

ଦାଣ୍ଡି ପଦଯାତ୍ରା ପୂର୍ବରୁ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ଦେଶର ଗାଁ ଗହଳିମାନଙ୍କରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବା ପାଇଁ କିଛି ବାର୍ତ୍ତା ଦେଇଗଲେ ଭଲ ହେବ ବୋଲି କେତେକ ବନ୍ଧୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେ ଯେଉଁ ଦୈନନ୍ଦିନ ବାର୍ତ୍ତା ଦେଇ ଯିବେ ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗାଁରେ ତାଙ୍କ ନିଜ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚାରିତ ନ ହୋଇ ତାଙ୍କ ନିଜ ସ୍ୱରରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଉ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରାଯାଇଥିଲା । ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କୁ ସରକାର କେତେଦିନ ଜେଲରେ ରଖିବାକୁ ଦେବେ ସେ ବିଷୟରେ କୌଣସି ନିଶ୍ଚିତତା ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ଜେଲ୍ ଗଲା ପରେ ତାଙ୍କ ନିଜ ସ୍ୱରରେ ପ୍ରଚାରିତ ବାର୍ତ୍ତା ଲୋକେ ଶୁଣି ପାରିଲେ, ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ପାରିବ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଉଥିଲା । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କରେ ହାବରମତୀରେ

ରହିଥିଲା । ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା ପାଇଁ କେତେକ ବନ୍ଧୁ ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କରିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲି । ସେ ମୋତେ ଜବାବ୍ ଦେଲେ, "ମୋ ବାଣୀରେ ଯେବେ ସତ୍ୟ ନିହିତ ଥାଏ ତାହେଲେ ମୁଁ ଜେଲରେ ଥାଏ ବା ବାହାରେ ଥାଏ ଲୋକେ ତାହା ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ରହିବେ । ଯେବେ ସତ୍ୟ ନିହିତ ନଥାଏ ତେବେ ତୁମମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟା ସତ୍ତ୍ୱେ ଓ ଏପରିକି ଗ୍ରାମୋଫୋନ ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରଚାର ସତ୍ତ୍ୱେ ଲୋକଙ୍କ ପାଖେ ସେ ବାଣୀକୁ ପହଞ୍ଚାଇବାରେ ତୁମେମାନେ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଯେବେ ଆମେ କରିବାକୁ ଯାଉଥିବା ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ପ୍ରକୃତ ହୋଇଥାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଯେବେ ସତ୍ୟ ପ୍ରତି ଆମ ମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ନିଷ୍ଠା ଥାଏ ଏବଂ ସତ୍ୟ ଓ ଅହିଂସାକୁ ଭିତ୍ତି କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେବେ ପ୍ରକୃତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥାଉ, ତା ହେଲେ ଲୋକେ ମୋର ବାଣୀ ଶୁଣନ୍ତୁ ବା ନ ଶୁଣନ୍ତୁ, ମୋର ବାର୍ତ୍ତା ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚୁ ବା ନ ପହଞ୍ଚୁ, ସେଥିରେ କିଛି ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଯଶସ୍ୱୀ ହେବ ହିଁ ହେବ । ଏହି କାରଣରୁ ମୋର ଏପରି ଗୋଟିଏ ବାଣୀର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ବା ଏହା କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସିବ ନାହିଁ ।" ଏହା ପରେ ଆଉ କେହି ବାଣୀ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରି ନାହିଁ ।

ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ବହୁ ମାନ୍ୟଗଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଜେଲରେ ଗଲା ପରେ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ତଥା ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ, ବିଶେଷତଃ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ହାତରେ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଦମନ କରିବା ଦାୟିତ୍ୱ ଥିଲା, ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ବିହାରରେ ଘଟିଥିବା କେତେକ ଘଟଣା ଯାହାକି ମୁଁ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖିଛି, ତାହା ଏଠାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରୁଛି । ଉକ୍ତ ଘଟଣାଟି ଚମ୍ପାରଣରେ ଘଟିଥିଲା ।

ମହାତ୍ମାଜୀ ଦାଣ୍ଡିରେ ଲବଣ ଆଇନ ଭଙ୍ଗ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ପଦଯାତ୍ରାରେ ଯାଇଥିଲେ, ଚମ୍ପାରଣର ଜଣେ ମୁଖ୍ୟ କର୍ମୀ

ଶ୍ରୀ ବିପିନ୍ ବିହାରୀ ବର୍ମା ଯେପରି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବାପୂର୍ବରୁ ଗୁଲି ଗୁଲି ଜିଲ୍ଲାର ଅଧେ ଅଞ୍ଚଳରେ ପଦଯାତ୍ରା କରିବେ ବୋଲି ଠିକ୍ କରାଯାଇଥିଲା। ବିପିନ୍ ବାବୁ କେତେକ ସହକର୍ମୀଙ୍କ ସହ ପଦଯାତ୍ରାରେ ବାହାରି କିଛିବାଟ ଯିବାପରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଜାଗାରେ ରହି ପଦଯାତ୍ରା କଲେ ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବା କଥା ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ତିନିଦିନ ଧରି ଏପରି ପଦଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ। ସେ ଯେଉଁବାଟେ ଯାଉ-ଥାଆନ୍ତି ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ବହୁତ ଆଦର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରୁଥାଆନ୍ତି। ସେ ଯାଉଥିବା ରାସ୍ତାମାନଙ୍କରେ ତାଙ୍କ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ପାଇଁ ନାନା ଆୟୋଜନ କରାଯାଉଥାଏ। ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ ଉତ୍ସାହ ଦେଖା ଦେଉଥାଏ। ଯେଉଁ ଜାଗାରେ ବିପିନ୍ ବାବୁ ଲୁଣ ତିଆରି କରି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବା କଥା ସେଠାରେ ସେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଲୁଣ-ମାଟି ଓ ପାଣି ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ରଖା ଯାଇଥିଲା। ଲୁଣ ତିଆରି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯେପରି ତାଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଯିବ ସେଥିପାଇଁ ସେ ଜାଗାରେ ଆଗରୁ ପୋଲିସ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିଥିଲେ। ଯେଉଁ-ଜାଗାରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବା କଥା ସେଠାରୁ କିଛି ଦୂରରେ ଏକ ଅମ୍ବ ତୋଟାରେ ତମ୍ବୁ ପଡ଼ିଥାଏ ଓ ଆଇନ୍ ଭଙ୍ଗ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯେପରି ଗିରଫ କରାଯାଇ ବିଚାର କରାଯିବ ସେଥିପାଇଁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ସେ ତମ୍ବୁରେ ଥାଆନ୍ତି। ଏହି ଦିନ ବିହାର ପ୍ରଦେଶସାରା ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରା-ଯାଉଥିବାରୁ ଲୋକେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଆୟୋଜନମାନ କରିଥାଆନ୍ତି।

ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଏହି କସ୍ଥାପତ୍ର ବିଶେଷ ଭାବରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଥିବାରୁ ମୁଁ ଚମ୍ପାରଣ ଯାଇଥିଲି। ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରାଯାଉଥିବା ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚି ଦେଖିଲି, ଲୁଣ ତିଆରି ଶେଷ ହୋଇ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଯାଇ ସାରିଲାଣି ଏବଂ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ପାଖରେ ବିଚାର ପାଇଁ ଉପସ୍ଥାପିତ କରା-ଯାଉଛି। ବିଚାର କରିବା ପାଇଁ ବସିଥିବା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଖୁବ୍ ବିଷଣ୍ଣ ଦେଖା

ଯାଉଥାନ୍ତି ଏବଂ ଟେବୁଲ୍‌କୁ ଅନାଇଁ ମୁହଁ ପୋତି ବସିଥାଆନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସେଠାରେ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଆଉ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଲେ ନାହିଁ । ଏହିପରି ଭାବରେ ତଳକୁ ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ବିପିନ୍‌ବାବୁଙ୍କୁ ସେ ଛ'ମାସ ଜେଲ୍‌ଦଣ୍ଡର ଆଦେଶ ଦେଲେ । ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କର ବିଷଣ୍ଣତା ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଜଣା ଯାଉଥିଲେ ହେଁ ସେ ଯାହା କରୁଛନ୍ତି, ତାହା କରିବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ଯେପରି ନାହିଁ ତାହାହିଁ ଜଣା ଯାଉଥାଏ ।

ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କର ଏହି ବିଷଣ୍ଣତାର ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ କାରଣ ହେଉଛି ୧୯୨୧ ମସିହାରେ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚାଲୁଥିବା ସମୟରେ ଏହି ଭଦ୍ରଲୋକ ଟେଷ୍ଟ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ବି: ଏ: ପରୀକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସ୍କୁଲ-କଲେଜ ଛାଡ଼ି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ କୁହା ଯାଉଥାଏ । ସେ ଜଣେ ଅତି ବିଚକ୍ଷଣ ଛାତ୍ର ଥିଲେ ଓ ବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ ପାଉଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନେ କଲେଜ ଛାଡ଼ି ଆମ୍ଭେମାନେ ଆରମ୍ଭ କରିଥିବା ଜାତୀୟ କଲେଜରେ ଯୋଗ ଦେବାରୁ ଏହି ଭଦ୍ରଲୋକ ମଧ୍ୟ କଲେଜ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ଜାତୀୟ କଲେଜରେ ଯୋଗଦେଲେ । ଏହା ତାଙ୍କ ଘରର ଲୋକେ ଜାଣିବାରୁ ସେମାନେ ପାଟଣା ଆସି ତାଙ୍କୁ ବଳତ୍କାର ପୂର୍ବକ ନେଇଯାଇ ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ନେଇଯିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ଯେଉଁ ବିଷଣ୍ଣତା ଦେଖିଥିଲି, ନଅବର୍ଷ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ହୋଇ ରହିଥିବା ପରେ ସେହି ବିଷଣ୍ଣତା ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲି । ସେ ଜାତୀୟ କଲେଜ ଛାଡ଼ିବା ପରେ ପରୀକ୍ଷାରେ ବିଶେଷ କୃତିତ୍ୱର ସହିତ ପାସକରି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ହେଲେ । ଏହି କାରଣରୁ ସେ ଆମକୁ ମୁହଁ ଦେଖାଇବାକୁ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଆମେ ସେଠାରେ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ପାରି ନଥିଲେ ।

ବିପିନ୍ ବାବୁଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବା ପରେ ମୋତିହାରୀ ଜେଲକୁ ନିଆଗଲା । ଜେଲ୍ ଦୁଆରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାର ଲୋକ [illegible] ହୋଇଥିଲେ । କାଳେ କୌଣସି ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମ ହେବ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା କରି ଜେଲ୍ କର୍ମଚାରୀମାନେ

ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ କିଛି ଗୋଳମାଳ ହେଲା ନାହିଁ ।

ବାଙ୍କିପୁରରୁ କେତେକ ଗ୍ରୁପ ଲବଣ ଆଇନ୍ ଭଙ୍ଗ କରି ଲୁଣ ତିଆର କରିବାକୁ ଘୋଷଣା ଦେଇ ପାଟଣା ସହର ଆଡ଼କୁ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଯାଉଥିବା ସମୟରେ ପୋଲିସ ସେମାନଙ୍କୁ ଗିରଫକରି ଫେରି ଯିବାକୁ କହିଲେ । ସେମାନେ ତାହା ଅସ୍ୱୀକାର କରି ରାସ୍ତାରେ ଶୋଇଛନ୍ତି ବୋଲି ମୁଁ ରାତି ଅଧରେ ଷ୍ଟିମରରେ ପାଟଣାରେ ପହଞ୍ଚି ଶୁଣିଲି । ତେଣୁ ମୁଁ ସିଧା ସୁଲତାନ ଗଞ୍ଜ ଥାନା ପାଖକୁ ଗଲି । ପିଲାମାନେ ରାସ୍ତା ମଝିରେ ଶୋଇଥିବାର ଏବଂ କେତେକ ପୋଲିସ୍ ତାଙ୍କ ପାଖେ ଠିଆ ହୋଇଥିବାର ଦେଖିଲି । ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଇ ଶୋଇବାକୁ ବିଛଣା ପାରି ଦେଇ ଥିବାରୁ ପିଲାଏ ବିଛଣାରେ ଶୋଇଥିଲେ । ସେ ରାତିରେ ଆଉ କିଛି ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ଜାଣିବାରୁ ମୁଁ ସଦାକତ ଆଶ୍ରମକୁ ଫେରି ପରଦିନ ସକାଳେ ଯିବି ବୋଲି ଠିକ୍ କଲି ।

ତାପର ଦିନ ଭୋରରୁ ସେ ଜାଗାରେ ପହଞ୍ଚି ଦେଖେ ଯେ ପିଲାଏ ଓ ପୋଲିସ ମୁହାଁମୁହିଁ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏକ ପଟରେ ଦେଖଣାହାରି ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଏବଂ ଅନ୍ୟ ପଟରେ ସଶସ୍ତ୍ର ପଦାତିକ ଓ ଘୋଡ଼ାଚଢ଼ା ପୁଲିସଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ି ଚାଲିଛି । କ'ଣ ହେବ ଏହି ବିଷୟ ଖବର ପାଇ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଓ ପୁଲିସ ସାହେବ ଉଭୟେ ଆସି ଥାନାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଉଭୟେ ଇଂରେଜ ଲୋକ । ମୁଁ ସେଠାରେ ଉଭୟ ଲୋକଙ୍କୁ ହାତରେ ରଖିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି ବୋଲି ସେମାନେ ଭେଟିବାକୁ ମୋତେ ଡକାଇଲେ । ମୁଁ ଯେବେ ପିଲାଙ୍କୁ ଫେରାଇ ନ ନିଏ ତା ହେଲେ ସେମାନେ କଡ଼ା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କରିବେ ବୋଲି କହିଲେ । ପିଲାଏ ଯେବେ କୌଣସି ଦୋଷ କରିଛନ୍ତି, ତା ହେଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଗିରଫ କରି ଦୋଷ ପାଇଁ ଦଣ୍ଡ ଦିଆ ଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଫେରି ଯିବାକୁ କହିପାରିବି ନାହିଁ ବୋଲି ଉତ୍ତର ଦେଲି । ପରେ

ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ଜମା ହେବାରୁ ଯେବେ କୌଣସି ଅବାଞ୍ଛନୀୟ ଘଟଣା ଘଟେ ତା ହେଲେ ସେଥିପାଇଁ ମୋତେ ଦାୟୀ କରାଯିବ ବୋଲି ସେମାନେ କହିଲେ । ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ ଦାୟୀ ହେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବୋଲି ଜବାବ ଦେଲି । ତାଛଡ଼ା ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ କୌଣସି ଗୋଳମାଳ ହେବନାହିଁ ଏବଂ ପିଲମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଯିବା ଜାଗାକୁ ଯେବେ ଛାଡ଼ି ଦିଆଯାଏ ତାହେଲେ ଲୋକେ ଆପେ ଆପେ ଚାଲି ଯିବେ ବୋଲି ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇଲେ ହେଁ ସେମାନେ ତାହା କଲେ ନାହିଁ । ଯେବେ ଗୁଳି ଚାଳେ ତାହେଲେ ଭୟଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ହେବ ବୋଲି ଭାବି ମୁଁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ପରାମର୍ଶ କରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ମନେକଲି । ମୁଁ ଏ ବିଷୟ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଓ ପୁଲିସ୍ ସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇବାରୁ ମୁଁ ଦବି ଯାଉଛି ଭାବି ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କ ମନୋଭାବକୁ ଅଧିକ କଡ଼ା କରି ଏଥିପାଇଁ ମୋତେ ଅଧଘଣ୍ଟାଏ ସମୟ ଦେଲେ ଓ ସେ ମୁତାବକ ମୋ ଘଣ୍ଟା ତାଙ୍କ ଘଣ୍ଟା ସହିତ ମିଳାଇବାକୁ କହିଲେ । ମୁଁ ତାହା କଲି ଏବଂ ଅଧ ଘଣ୍ଟା ଭିତରେ ଯେବେ କୌଣସି ସନ୍ତୋଷଜନକ ଉତ୍ତର ନ ଦିଏ ତାହେଲେ ପିଲମାନଙ୍କୁ ହଟାଇ ନେବାକୁ ମୁଁ ଅସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ବୋଲି ସେମାନେ ଧରନେଇ ଯାହା କରିବା କଥା କରିବେ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କୁ କହି ଆଶ୍ରମକୁ ଚାଲି ଆସିଲି ।

ସଦାକତ ଆଶ୍ରମରେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସହିତ ମୁଁ ପରାମର୍ଶ କରିବା ଫଳରେ ଯେ କୌଣସି ଅବସ୍ଥାରେ ପିଲମାନଙ୍କୁ ପଛକୁ ହଟି ଆସିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ ବୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲୁ । ମୁଁ ଅଧଘଣ୍ଟାଏ ପୂରିବା ପୂର୍ବରୁ ଏହି ନିଷ୍ପତ୍ତି ଟେଲିଫୋନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେଲି ଓ ସେ ପିଲଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତି ବୋଲି କହି ସୁଲତାନଗଞ୍ଜ ଥାନା ଅଭିମୁଖେ ଗଲି । ମୁଁ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ସେଠାରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ଜମା ହୋଇଥିବେ ଏବଂ ଗୁଳି ଚାଳନା ହୋଇ ହୁଏତ ସଂକଟଜନକ ପରିସ୍ଥିତି ଉପୁଜି ଥିବ ବୋଲି ନାନା ପ୍ରକାର ଆଶଙ୍କା କରି ଯାଉଥାଏ । ବାଟରେ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ

...ମଟରରେ ବିପରୀତ ଦିଗରୁ ଆସୁଥିବାର ଦେଖିଲି ଏବଂ ସେ ମୋତେ ...ହସି ଦେବାରୁ କୌଣସି ଗଣ୍ଡଗୋଳ ହୋଇନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ପରିଷ୍କାର ...ଝି ପାରିଲି । ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ଶୁଣିଲି ଯେ, ପିଲାଙ୍କୁ ଭୟଭୀତ ...ରିବା ପାଇଁ ଘୋଡ଼ା ସବାର ପୋଲିସ ଚାଳନା କରି ଯାଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ...ମାନେ ଘୋଡ଼ା ସବୁ ଆସୁଥିବାର ଦେଖି ମଧ୍ୟ ନିର୍ଭୟରେ ରାସ୍ତାରେ ...ଇ ଯିବାରୁ ଘୋଡ଼ା ସବାର ପୋଲିସମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ...ଫେରି ଆସିଲେ । ଏହିପରି ଦୁଇ ତିନିଥର କରିବା ପରେ ପିଲାମାନେ ...ସ୍ତାରେ ଶୋଇରହି ନ ଉଠିବାରୁ ପୋଲିସ ସେମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ...ସ୍ଥିତ କରିପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ବୁଝି ପାରିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ମଟରରେ ...ନେଇ ଜେଲକୁ ପଠାଇ ଦେଲେ । ପିଲାଙ୍କୁ ଜେଲକୁ ନେଇଯିବା ପରେ ...ରେ ଜମା ହୋଇଥିବା ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ନିଜ ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ । ଠିକ୍ ...ହି ସମୟରେ ମୁଁ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲି । ଯାହା ହେଲା ...ଯାହାକି ପ୍ରକୃତରେ ଆମେମାନେ ଚାହୁଁଥିଲୁ । ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ...ଗିରଫ କରି ଜେଲକୁ ପଠାଇ ଦିଆଯାଉ ବା ସରକାର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା ...ଣ୍ଡ ଦିଅନ୍ତୁ ପଛକେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ପନ୍ଥା ଛାଡ଼ିବାକୁ ଚାହୁଁ ...ନ ଥିଲୁ । ମୁଁ ସଦାକତ୍ ଆଶ୍ରମରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଆମେମାନେ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ...କାର୍ଯ୍ୟପନ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କଲୁ ।

ଏହି ଘଟଣା ପରେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଦିନକୁ ଚାରିଥର କରି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ସହ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି । ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ କେତେବେଳେ ଆସିବେ -ସେଥିପାଇଁ ଯେପରି ପୋଲିସକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିବାକୁ ନ ପଡ଼େ ଓ ଠିକ୍ ସମୟରେ ଯେପରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନକୁ ଆସି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ଗିରଫ କରି ସାଜା ଦଣ୍ଡ ଦେବାର ଦିଅନ୍ତୁ, ସେଥିପାଇଁ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କେଉଁଠାରୁ ବାହାରି କେଉଁଠାକୁ ଯିବ ଓ କେଉଁଠାରେ ପହଞ୍ଚିବ, ସେସବୁର ବିଶେଷ ବିବରଣୀ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କୁ ପୂର୍ବରୁ ଜଣାଇ ଦିଆ ଯାଉଥାଏ । ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ଶୋଭାଯାତ୍ରା ବାହାରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ଜମା ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଲୋକ ଜମାହେଲେ

ସେମାନଙ୍କୁ ଘଉଡ଼ାଇବା ପାଇଁ ପୋଲିସ କର୍ମଚାରୀମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଲାଠି ଚାଳନା କରନ୍ତି । ତେଣୁ କାଳେ ପୋଲିସ ସଙ୍ଗେ ସଂଘର୍ଷ ହେବ ବୋଲି ଆମ ମନ ଭିତରେ ବରାବର ଡର ଥାଏ । ଆମେ କିନ୍ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଠିକ୍ ସମୟରେ ପହଞ୍ଚି ଲୋକଙ୍କୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରି ରଖିଥାଉ । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଚାକିରି ଧରି ଚାକରୀ କରି ଆସିଥିବା ବେଲୁଚ (ବେଲୁଚିସ୍ଥାନର ଅଧିବାସୀ) ପଠାଣଙ୍କୁ ନେଇ ବିହାରର ଘୋଡ଼ାସବାର ପୋଲିସବାହିନୀ ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଘୋଡ଼ାସବାର ପୋଲିସବାହିନୀ ସଙ୍ଗେ ଥିବା ଦୁଇଜଣ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀ ସାଧାରଣତଃ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଲାଠି ଚାଳନା କରନ୍ତି । ଯେବେ କାହାକୁ ଗିରଫ କରାଯାଏ ତାଙ୍କୁ ସାଧାରଣ ପୋଲିସ ବା ଅନ୍ୟ ଘୋଡ଼ାସବାର ପୋଲିସଙ୍କ ମାରଫତରେ ପୁଲିସ ଥାନାକୁ ପଠାଇ ଦିଆଯାଏ । ଅଧ୍ୟାପକ ଅବ୍ଦୁଲ ବାରି ଓ ମୁଁ ଅନ୍ୟ କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀଙ୍କ ସହ ଏ ସବୁ ଯାଗାରେ ଥାଉ ।

ଥରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଅବଦୁଲ ବାରିଙ୍କ ଉପରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଲାଠି ପ୍ରହାର ହେଲା । ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ପୋଲିସ ମୋ ପାଖକୁ ଆସିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ମୋତେ ନ ମାରି ରୁଲ (ବାଟନ)ରେ ଅଧ୍ୟାପକ ବାରିଙ୍କୁ ପ୍ରହାର କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ଇଚ୍ଛା କରି ମୋତେ ନମାରି ବାରି ସାହେବଙ୍କୁ ମାରିଥିଲେ ବା ଘଟଣାଚକ୍ରରେ ଏହା ହୋଇଥିଲା, ତାହା ମୋତେ ମୋଟେ ଜଣା ନ ଥିଲା । ଏହି ଲାଠିପ୍ରହାର ଫଳରେ ବାରି ସାହେବ ଆହତ ହୋଇ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେ ଖୁବ୍ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ଏବଂ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଥିବାରୁ, ତଳେ ପଡ଼ି ଗଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଦାଢ଼ୀ ଥିବାରୁ ସେ ମୁସଲମାନ ବୋଲି ଚିହ୍ନି ହୋଇ ଯାଉଥାନ୍ତି । ଜଣେ ବେଲୁଚ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ପୋଲିସ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ "ମୌଲବୀ ସାହେବ, ଆପଣ ଏ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରକୁ କିପରି ଆସିଲେ ?" ବୋଲି ପଚାରିଲା । "ଅଲ୍ଲା ମୋତେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କଭଳି ଲୋକଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇଛନ୍ତି" ବୋଲି ଅଧ୍ୟାପକ ଅବ୍ଦୁଲ ବାରି ଜବାବ ଦେବାରୁ ସେ ଲୋକଟି ଚୁପ୍ ହୋଇଗଲା । ତା ପରେ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କୁ ଲୋକଙ୍କ ଭିଡରୁ ବାହାରକୁ ନେଇ ସେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସିଲା ।

କିଛିଦିନ ଧରି ଏହିପରି ଚାଲିଲା । ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ କେବେ ଗିରଫ କରାଯାଏ, କେବେ ବା ଗିରଫ କରାଯାଏ ନାହିଁ । ଲୋକେ ଜମା ହେଲେ ପ୍ରଥର ଲାଠି ପ୍ରହାର ହୁଏ ଏବଂ ଲୋକେ ଆହତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ଯେତେ ପ୍ରବଳ ହେଉଥାଏ ଲୋକେ ସେତେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଜମା ହେଉଥାନ୍ତି ।

ସାର୍ ହାସାନ୍ ଇମାମ୍ ଥିଲେ ଜଣେ ବରିଷ୍ଠ ଆଇନଜୀବୀ ଓ ଦେଶର ଜଣେ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି । ସେ କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟରେ ଜଜ୍ ଥିଲେ ଓ କଂଗ୍ରେସର ସଭାପତି ହୋଇଥିଲେ । ସେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇ ନ ଥିବାରୁ ଲୋକେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିରେ ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ କରୁଥାନ୍ତି । ସେହି ଜାଗାରେ ପ୍ରତିଦିନ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଦେଖିବାକୁ ଲୋକେ ଜମା ହେଉଥାନ୍ତି ଏବଂ ପୋଲିସ ପକ୍ଷରୁ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯାଉଥାଏ, ସେ ଜାଗାଠାରୁ ତାଙ୍କ ଘର ଦୂରରେ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ କିଛି ଜଣା ନ ଥାଏ । ଦିନେ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସହରରୁ ଫେରିବା ବାଟରେ ପୋଲିସ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଥିବାର ଦେଖିଲେ । ପୋଲିସର ଲାଠି ପ୍ରହାର ଫଳରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ପିଲାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ ରକ୍ତ ବୋହୁଥିଲା । ସେ ଘରକୁ ଫେରିଯାଇ ସମସ୍ତ ଘଟଣା ତାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଆଗରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ନିରସ୍ତ୍ର ଶାନ୍ତ ଜନତା ଉପରେ ପୋଲିସ ପକ୍ଷରୁ ଅକଥନୀୟ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯାଉଛି ବୋଲି ସେ କହିଲେ । ତାହା ଫଳରେ ସାର୍ ହସାନ୍ ଇମାମ୍ ତାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ଦେଖା କରିବାକୁ ମୋତେ ଟେଲିଫୋନରେ ଡାକିଲେ । ମୋଠାରୁ ସମସ୍ତ ଘଟଣା ଶୁଣିବା ପରେ ସେ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ବିଚଳିତ ହୋଇ ଆମ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ବୋଲି ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ମୋତେ କହିଲେ । ମୁଁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ଲୋକ-ମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ କରାଯିବ ନାହିଁ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ କଥା ଦେଲି ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ସମସ୍ତ ଚାଲିଯାଉଥାଏ । କ୍ରମେ Good Frid
ଓ Easter Monday ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଏକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମି
ଆନ୍ଦୋଳନ ହୋଇଥିବାରୁ କାହାର ଧର୍ମଗତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଦେବାକୁ
କିଛି କରାଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ମୁଁ ଭାବିଲି । ଅଧିକାଂ
କର୍ମଚାରୀ ଇଂରେଜ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଏବଂ ଅଣ୍ଡାରେଷ୍ଟ ପୋଲିସମାନେ
ମୁସଲମାନ ଥିଲେ । ଶୁକ୍ରବାରଦିନ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନା ଦି
ଏବଂ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନମାନଙ୍କୁ Good Friday ଓ Easter Monda
ଦିନ ଗୀର୍ଜାକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼େ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମଗ
କାର୍ଯ୍ୟରେ କୌଣସି ବାଧା ଦେବାଭଳି କିଛି କରିବା ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ ବୋ
ମୁଁ ଠିକ୍ କଲି । ମୋ ମନକୁ ଏହା କିପରି ଆସିଲା ତାହା ମୁଁ ଜାଣେନାହି
ଶୁକ୍ରବାର ଦିନ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନା ସମୟରେ ଅଣ୍ଡାରେ
ପୋଲିସ ବାହିନୀର ଲୋକେ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଯେପରି ବିନା ବାଧାରେ
ସେମାନେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି ଓ Good Friday ଓ Easte
Monday ଦିନ ଯେପରି ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ କର୍ମଚାରୀମାନେ ନିର୍ବିଘ୍ନ
ଗୀର୍ଜାକୁ ଯାଇ ପାରନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ଉକ୍ତ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀର କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ
ସୁବିଧା ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶୁକ୍ରବାର ଉପରବେଳା ଓ Good Frid
ତଥା Easter Monday ଦିନ କୌଣସି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରାଯିବ ନା
ବୋଲି ଲେଖି ମୁଁ ଜିଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେଲି । ଉକ୍ତ ଦିବସମାନ
ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟଦିନ ଦିନ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଲୋକେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବା
ଯିବେ ।

ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଏ ଚିଠି ପାଇ ମୋତେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଦେ
କରିବାକୁ ଡାକିଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲି । ମୁଁ ଯାହା ଲେଖିଛି ତା
ପ୍ରକୃତରେ ମୁଁ ଚାହେଁ କି ବୋଲି ମୋତେ ପ୍ରଥମେ ସେ ପଚାରିଲେ ଏ
ମୁଁ ଯାହା ଲେଖିଛି ତାହା ପ୍ରକୃତ ମୋର ଇଚ୍ଛା ବୋଲି ମୁଁ କହିଲି । ସେ
ଇଂରେଜ ତଥା ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଖଣ୍ଡା ଦାଢ଼ରେ ଚାଲିବା
ଇଂରେଜ ନୁହନ୍ତି ବୋଲି ମୋତେ କହିଲେ । ସରକାରଙ୍କର ଅଦେ

ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମ ଭିତରେ ଯେପରି କୌଣସି ସଂଘର୍ଷ ନ ହୁଏ ସେ ଭଳି ଗୋଟିଏ ପନ୍ଥା ବାହାର କରିବାକୁ ସେ ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରି ଯେପରି ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ରାସ୍ତାରେ ଯାଉଛନ୍ତି ତାହା ନକରି ସେମାନେ ଗଳିକନ୍ଦି ରାସ୍ତାରେ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କରି ଯାଆନ୍ତୁ ତାହା ହେଲେ ସେ କୌଣସି ବାଧା ନ ଦେଇ ଛାଡିଦେବେ ବୋଲି ମୋତେ କହିଲେ । ଏହା ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ କହିଲି । ଶୋଭାଯାତ୍ରା ପ୍ରଧାନ ରାସ୍ତାରେ ଯିବା କଥା ଏବଂ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଧାନ ରାସ୍ତାରେ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଯିବାରେ ପୋଲିସ ବାଧା ଦେଉଥିବ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ସେ ରାସ୍ତାରେ ଯାଉଥିବ ବୋଲି ଜବାବ ଦେଲି । କିନ୍ତୁ ଯେବେ ପ୍ରଧାନ ରାସ୍ତା ଦେଇ ଯିବାରେ ପୋଲିସ ବାଧା ନ ଦଅନ୍ତି ତା ହେଲେ ପ୍ରତି ଦିନ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ବାହାରିବାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ରହିବ ନାହିଁ ଏବଂ ଯେବେ ବାହାରେ ତା ହେଲେ ଲୋକେ ବି ଜମିବେ ନାହିଁ । କାରଣ ଲୋକେ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଦେଖିବାକୁ ନ ଆସି, ଆସନ୍ତି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ପୋଲିସ କରୁଥିବା ଅତ୍ୟାଚାର ଦେଖିବାକୁ ।

ଏହିପରି ଭାବରେ କିଛି ସମୟ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା ପରେ କିଛି ଠିକ୍ ନହୋଇ ପାରିବାରୁ ମୁଁ ଫେରି ଆସିଲି । କିନ୍ତୁ ତା ପରଦିନ ସକାଳେ ଯେତେବେଳେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଗଲେ ତାହା ଦେଖିବା ପାଇଁ ଜମା ହୋଇଥିବା ଜନତା ଉପରେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମାଡ଼ଧର କରି ନଯାଇ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଯାଇ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ କୋର୍ଟରେ ହାଜର କରାଗଲା । ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଯିବା ପରେ ଲୋକେ ଆପେ ଆପେ ଚାଲିଗଲେ । ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ କଣ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବ ମୁଁ ତାହା ଜାଣିବା ପାଇଁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ କୋର୍ଟକୁ ଗଲି ଓ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ କୋର୍ଟରେ ମୁଁ ଥିବା ସମୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦଳ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଗଲେ । ତା ପରେ ମୁଁ ଖବର ପାଇଲି ଯେ ପୁଲିସ ଯଥେଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟାରେ ଥିଲେହେଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ଯିବାରେ କୌଣସି

ପ୍ରକାରେ ବାଧା ନ ଦେଇ ବାଟ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । ଯେଉଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ପାଖରେ ହାଜର କରାଯାଇଥିଲା ସେମାନଙ୍କୁ ସେଦିନ ତୋ ସପ୍ତାହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜେଲ୍ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଗଲା । ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତୋ ଛାଡ଼ି ଉଠିଯିବାରୁ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବା ପରେ ପରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ତାହ ଭଙ୍ଗ କରି ଖଲାସ ହୋଇଗଲେ । ତାପରେ ଆଉ ଦଳେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଯିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପୋଲିସ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବାଧା ଦେଲେ ନାହିଁ । ତା ପର ଦିନ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରାଯାଉଥିବା ସ୍ଥାନକୁ କୌଣସି ପୋଲିସ ଜମା ନ ଆସିବାରୁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କୃତିତ୍ୱ ସହ ଶେଷ ହେଲା । ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଯେବେ ପୁରାପୁରି ଅହିଂସା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଚାଲେ, ତାହାହେଲେ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ତାର ପ୍ରଭାବ ନିଶ୍ଚୟ ପଡ଼ିବ ଏବଂ ତାହାକୁ ଦବାଇବା ପାଇଁ ସରକାର ଯେତେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ହିଂସାତ୍ମକ ପନ୍ଥାର ଅବ ନେବେ ଅନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କର ସେହି ପରିମାଣରେ ଆଗ୍ରହ ଓ ଉତ୍ସାହ ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲୋକେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ନିର୍ଭୀ ହୋଇ ପଡ଼ିବେ ବୋଲି ମୁଁ ବୁଝି ପାରିଲି । ପ୍ରଥମେ ପୋଲିସ ଯେତେ ବେଳେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟାଟନ୍‌ରେ ବାଡ଼ଉଥିଲେ ସେତେବେଳେ ଲୋକେ ଇତସ୍ତତଃ ହେଉଥିଲେ । ତାପରେ ଅଳ୍ପେ ଅଳ୍ପେ ତାଙ୍କର ଭୟ ଦୂର ହୋଇଗଲା । ଶେଷକୁ ଲାଠି ପ୍ରହାର ଖାଇବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଲୋକେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ ସେଠାରୁ ଅନ୍ୟ ଯାଗାକୁ ପଳାଇ ନଯାଇ ନିର୍ଭୟରେ ରହୁଥିବାରୁ ପୋଲିସ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଲା । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ମୁଁ କଥା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କୁ ଲେଖିଥିବା ଚିଠିର ପ୍ରଭାବ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଏତେ ଦୂର ପଡ଼ିଥିଲା ଯେ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କ ଶୋଭାଯାତ୍ରାକୁ ବିନା ବାଧାରେ ଛାଡ଼ିଦେବେ ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁ କହୁ ନଥିଲେ ହେଁ ପ୍ରକୃତରେ ତାହାହିଁ କରିଥିଲେ ।

ମୁଁ ବରାବର ଖବର ପାଉଥାଏ ଯେ ଯେଉଁ ସବୁଠାରେ ଲୁଣ ତିଆରି ହେଉଥିଲା ସେଠାକୁ ପୋଲିସ ଯାଇ ସାଧାରଣତଃ ଲୁଣ ତିଆରି ହେଉଥିବା ପାତ୍ର ଭାଙ୍ଗି ଦେଉ ଥିଲେ ଏବଂ କେତେକ ଯାଗାରେ ଲୋକଙ୍କୁ ମାରୁଥି

ଚଳୁଥିଲେ ଏବଂ କାହାକୁ ଗିରଫ ନକରି ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକଙ୍କୁ ହାଜତକୁ ନେଇ ଯାଉଥିଲେ । ମୋତେ କାହିଁକି କେଜାଣି କିଛିଦିନ ପାଇଁ ଗିରଫ କରାଯାଇ ନଥିବାରୁ ମୁଁ ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କରେ ଖୁବ୍ ଗସ୍ତ କରୁଥିଲି । କୌଣସି ଜିଲ୍ଲାକୁ ଗଲେ ମଟର ଖଣ୍ଡେ ନେଇ ଜିଲ୍ଲାର ଏମୁଣ୍ଡରୁ ସେମୁଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦିନେ, ଦୁଇଦିନ ବା ଖୁବ୍ ବେଶୀ ହେଲେ ତିନିଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗସ୍ତ କରୁଥିଲି । ସେହି ସମୟରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଲୁଣ ତିଆରି ହେଉଥିଲା ସେ ଯାଗାକୁ ଯାଇ କଣ ହେଉଛି ତାହା ଦେଖୁଥିଲି ଏବଂ ଲୋକଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରତିଦିନ ଛୋଟ ବଡ଼ ଦଶ, ବାରଟି ସଭାରେ ବକ୍ତୃତା ଦେଉଥିଲି । ଲବଣ ଆଇନ ଭଙ୍ଗ କରିବା ଦିଗରେ କୌଣସି ଗ୍ରାମ ପଛରେ ପଡ଼ି-ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରତି ଗ୍ରାମର ଲୋକେ ମୋତେ ନେବାପାଇଁ ବ୍ୟଗ୍ରତା ପ୍ରକାଶ କରୁଥାନ୍ତି । ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଲୁଣ ମୁଁ ସଭାମାନଙ୍କରେ ନିଲାମ କରେ । ଏହି ଟଙ୍କା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ହୁଏ । ଅଧ ଆଉନ୍‌ସର ଲୁଣ ପ୍ୟାକେଟ୍ ଲୋକେ କୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ବା ତତୋଧିକ ଟଙ୍କାରେ ନିଲାମ ଧରନ୍ତି । ଏସବୁ ଆଗ୍ରହ ସତ୍ତ୍ୱେ ମୁଁ ଜାଣିଛି, ସାରା ପ୍ରଦେଶରେ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ହିଂସାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମ ଘଟି ନାହିଁ ।

ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଟାଣ୍ଡନଙ୍କ ଉପରେ ଅଗାଧ ବିଶ୍ୱାସ ଥିବା ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କ କଥ ଅନୁସାରେ ଲୋକେ କିପରି ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତି, ତାହାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ ମିଳିଥିଲା ଭାଗଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର ବିହପୁରରୁ । ବିହପୁର ଗଙ୍ଗା କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସେଠାରେ ସବୁବେଳେ ବନ୍ୟା ହୁଏ । ଗଙ୍ଗା କୂଳର ସମସ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ନଦୀ ଯେପରି ବରାବର ତାର ଧାର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରେ ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ନଦୀ ଧାର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଥାଏ । ତା ଫଳରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଜମିର ହଦ ସବୁ ଧୋଇ ଯାଉଥାଏ । ଅନେକ ସମୟରେ କାହା ଜମି କଏ, ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଘାରେ କିଛି ନା କିଛି ଗୋଳମାଳ ଲାଗି ରହୁଥାଏ । ଜଣେ ଇଂରେଜ ଭଦ୍ରଲୋକ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ବହୁତ ଜମି କିଣି ଥିବାରୁ ବହୁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଜମି ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ବରାବର କଳି ଲାଗିଥିଲା । ଜମି ଜଗିବାକୁ ସେ ଗୁର୍ଖା କଗୁଡ଼ିଏ ସବୁ ରଖି ଆସନ୍ତି । ଲୋକେ ଏହା ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ଦଳେ ସମସ୍ତେ ଏକାଠି ହୋଇ ଗୁର୍ଖାମାନଙ୍କୁ ମାରି ଦେଇ ନଦୀରେ ଭସାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ବିହପୁରରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ହୋଇଥିଲା ।

ମୁଁ ୧୯୨୧ ମସିହାରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ବୁଲି ଲୋକଙ୍କର ଅତ୍ୟଧିକ ଉତ୍ସାହ ଦେଖି, ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ସେଥିରେ ଯୋଗ ଦେଇ ତାହାକୁ ଯଶସ୍ୱୀ କରିବେ ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା ହେଲା । ଗୋଟିଏ ଘଟଣାରୁ ମୋର ଏହି ଧାରଣା ହେଲା । ଘଟଣାଟି ହେଉଛି, ମୋ ଟ୍ରେନ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଉପରବେଳା ଦୁଇଟା ସମୟରେ ପହଞ୍ଚିବ ବୋଲି ମୁଁ ଠିକ୍ କରିଥିଲି । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ସଭା କରିବାକୁ ଠିକ୍ କରିଥିଲି, ସେଠାରୁ ଦୂରରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗାଁକୁ ଯାଇଥିଲି ଏବଂ ସଭା ସମୟକୁ ଠିକ୍ ଫେରି ଯାଇ ପାରିବି ବୋଲି ଆଶା କରିଥିଲି । ମୁଁ ସେଠି

ଠିକ ସମୟରେ ପ୍ରବଳ ବର୍ଷା ଓ ପବନ ହେଲା । ମୁଁ ଦୁଇ ତିନି ଘଣ୍ଟା ଡେରିରେ ଆସି ସଭା ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ଦେଖିଲି ଯେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ଯଥେଷ୍ଟ ଆଗରୁ ଆସି ସଭା ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଛନ୍ତି । ସେହି ବର୍ଷାରେ ମୁଁ ବକ୍ତୃତା ଦେଲି ଓ ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣିଲେ । ଏହି ଘଟଣାରୁ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକଙ୍କର ସାହସ ଓ ଦୃଢ଼ତା ଅଛି ଦେଖି ମୋର ମନେହେଲା ।

କିଛିଦିନ ପରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ କଲେ । କେବଳ ଲବଣ ଆଇନ ଭଙ୍ଗ କରି ନ ଯାଇ ନିଶାଦ୍ରବ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ କରାଗଲା । ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ମଦ୍ୟର ଦୋକାନ ଥିଲା । ଏହି ଦୋକାନର ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଥିଲା କଂଗ୍ରେସ ଆଶ୍ରମ । ଗୋଟିଏ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ରେଲ ଷ୍ଟେସନ ତଥା ଅଳ୍ପ ଦୋକାନ ବିଶିଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ବଜାର ଏବଂ ତା ପାଖରେ ଥିଲା ଡାକବଙ୍ଗଳା । କିଛି ଦୂରରେ ଥିଲା ଥାନା । ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକମାନେ ମଦ୍ୟର ଦୋକାନରେ ପିକେଟିଂ କରିବାର ଖବର ପାଇ ପୋଲିସ ଆସି ପିକେଟିଂ କରୁଥିବା ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକମାନଙ୍କୁ ବାଡ଼େଇଲେ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ସାହ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ବଢ଼ି ପିକେଟିଂ ପ୍ରବଳ ଆକାର ଧାରଣ କଲା । ଜିଲ୍ଲା କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଏ ଖବର ପାଇ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ପୋଲିସ ପଠାଇଲେ । ପରେ ପୋଲିସମାନେ ବଳାତ୍କାର ପୂର୍ବକ ଆଶ୍ରମରେ ପଶି ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ବାହାର କରି ଦେଲେ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଖଦଡ଼ ସୂତା ଓ ବେଶ ଲୁଗା ତିଆରି ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ଜିନିଷମାନ ନେଇ ଯାଇ ଏଣେତେଣେ ପକାଇ ଦେଲେ । ମଦ୍ୟର ଦୋକାନର ମାଲିକ ପୋଲିସର ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଭୟପାଇ ଦୋକାନ ଛାଡ଼ି ପଳାଇଗଲା । ତେଣୁ ଦୋକାନଟି ଅଳ୍ପେ ଅଳ୍ପେ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ।

ପୋଲିସ ଆଶ୍ରମ ଦଖଲ କରି ସେଠାରେ ରହିବାରୁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକମାନେ ଆଶ୍ରମ ଫେରି ପାଇବା ପାଇଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ

ଯାଇ । ତ୍ରିଶ ଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜାତୀୟ ପତାକା ସହ ଆଶ୍ରମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଆନ୍ତି ଏବଂ ସେଠାରେ ପୋଲିସ ସେମାନଙ୍କୁ ବାଧାଦିଏ । ପ୍ରତିଦିନ ଅନ୍ତତଃ ଦଶ ଲେଖାଏଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଏପରି କରନ୍ତି । ପୋଲିସ ସାଧାରଣତଃ ସେମାନଙ୍କ ହାତର ଜାତୀୟ ପତାକା ଛଡ଼ାଇ ନିଏ ଏବଂ ସମୟେ ସମୟେ ଗିରଫ କରେ । ଏହି ଖବର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗାଁମାନଙ୍କରେ ପହଞ୍ଚିବା ଫଳରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରୁଥିବା ସମୟକୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ଆସି ଜମା ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଜନତାକୁ ତଡ଼ିବା ପାଇଁ ପୋଲିସ ଲାଠି ପ୍ରହାର କରନ୍ତି ଏବଂ ସମୟେ ସମୟେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକମାନଙ୍କୁ ମାରନ୍ତି ଓ କେତେକଙ୍କୁ ଗିରଫ କରି ଆଶ୍ରମରେ ରଖନ୍ତି; ଜମା ହୋଇଥିବା ଲୋକ ଫେରିଗଲେ ଥାନା କିମ୍ବା ଜେଲକୁ ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଏଭଳି କିଛି ଦିନ ଚାଲିଲା । ପ୍ରତିଦିନ ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିବା ଫଳରେ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକ ଆସି ଜମିଲେ । ଦିନେ ଦିନେ କୋଡ଼ିଏ ହଜାର, ପଚିଶ ହଜାର ଲୋକ ଜମା ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ପୋଲିସଠାରୁ ଲାଠି ପ୍ରହାର ଖାଇ ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ ହୁଅନ୍ତି । ଏଠାରେ କିନ୍ତୁ ବେଶୀ ପୋଲିସ ନଥିଲେ । ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଲେଖିଥିବା ଅନୁଯାୟୀ ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ଖୁବ୍ ସାହସୀ ଓ ଯୋଦ୍ଧା ମନୋବୃତ୍ତିର ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ ପୋଲିସକୁ କରିବାକୁ ଦେଇ ନଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଅନୁଯାୟୀ ଲୋକେ ପୋଲିସକୁ ଟିପ ଛୁଇଁବାକୁ ବା ପୋଲିସ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଟିକିଏ କଥା କହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ କରି ନଥିଲେ ।

ମୁଁ ଥରେ ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲି । ଗଙ୍ଗାର ଦକ୍ଷିଣରେ ଓ ଖଡ଼ଗପୁରରୁ ଦୂରରେ ଥାନାଟି ଅବସ୍ଥିତ । ବହରମପୁରର ପ୍ରଧାନ ଷ୍ଟେସନ ପାଖରୁ କୋଡ଼ିଏ କୋଶ, ରେଳ ଲାଇନ ଯାଇଛି ଟଙ୍ଗାଲିକୁ । ସେଠାରୁ ଲୋକେ ଷ୍ଟିମର ସାହାଯ୍ୟରେ ପାର ହୋଇ ଖଡ଼ଗପୁର ଯାଆନ୍ତି । ମୁଁ ଖଡ଼ଗପୁରକୁ ବହୁଥର ଯାଇଥିବାରୁ ମୋ ସହିତ ଖଡ଼ଗପୁରର କେତେକ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଯାଇଥିଲେ । ସେମାନେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାଇ ନ ଥିଲେ । ବହରମପୁରରେ ଘଟିଥିବା ଘଟଣା

ଘରୁ ଶୁଣି କଣ ଘଟୁଛି ଦେଖିବା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଯାଇ ଥିଲେ । ମୋ ସଙ୍ଗେ ପାଟଣାରୁ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଲୋକ ଯାଇଥିଲେ ।

ଆମ ଯିବା ଖବର ବ୍ରହ୍ମପୁରରେ ଆଗରୁ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇ ଯାଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ଲୋକେ ନିତି ଯେତେ ସଂଖ୍ୟାରେ ଆସନ୍ତି ତାଠାରୁ ବହୁ ଅଧିକ ଆସି ଜମିଥିଲେ । ପୋଲିସ ସାହେବ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ପୋଲିସ ଦଳ ସହ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ପାହାରବାରୁ ରାସ୍ତାର ଦୁଇକଡ଼ରେ ଲୋକେ ଲାଇନ କରି ଠିଆ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି । କିଛି ଦୂରରେ ହେଉଥିବା ସଭାରେ ଜନତା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଛୋଟ ବକ୍ତୃତା ଦେଲି । ପୋଲିସ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ ହେଁ ସେମାନେ ଏଥିରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବାଧା ଦେଲେ ନାହିଁ । ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ଆଶ୍ରମ ଦରଜାରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଯାଇ ଆଶ୍ରମ ଭିତରକୁ ନିଆଯିବାରୁ ଆଉ କିଛି ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ଆମେ ଭାବିଲୁ । କିନ୍ତୁ ପୋଲିସ ସାହେବ ପ୍ରାୟ ୧୫ ଜଣ କନେଷ୍ଟବଲଙ୍କ ସହ ଆସି ଲାଠି ପ୍ରହାର କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ପୋଲିସମାନେ ରାସ୍ତାର ଦୁଇ କଡ଼ରେ ଠିଆ ହୋଇଥିବା ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଲାଠି ପ୍ରହାର କରିବାରୁ ଗୋଟିଏ ଭଲ ଫଳ ହେଲା ଯେ ପୁଲିସ ଲାଠି ପ୍ରହାର କରି କରି ଯାଉଥିଲେ ହେଁ କେହି ଗୋଟିଏ ଲୋକ ହାତ ଉଠାଇ ନଥିଲେ ବା ପଳାଇ ଯାଇ ନଥିଲେ । ମୁଁ ଏବଂ ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଆସିଥିବା ଲୋକେ ଜନତା ମଧ୍ୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଯାଗାରେ ଠିଆ ହୋଇଥାଉଁ । ମୁଁ ଯେଉଁଠାରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲି, ପୋଲିସ ସାହେବ କନେଷ୍ଟବଲଙ୍କ ସହ ସେଠାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ଓ କେତେକ ଲାଠି ପ୍ରହାର ମୋ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଜଣେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକ ମୋତେ ଅଗୁଳି କରି ଠିଆ ହୋଇଥିବାରୁ ମୋର ବିଶେଷ କିଛି କ୍ଷତି ହେଲା ନାହିଁ । ମୋ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପ୍ରହାର କରାଯାଉଥିଲା ତାହା ସେହି ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବକଙ୍କ ଦେହରେ ବାଜିଲା । ତା ଫଳରେ ସେ ବିଶେଷ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ହେଲେ । ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଅଧ୍ୟାପକ ଅବଦୁଲ କାରିଙ୍କ ଉପରେ ଅଧିକ ଲାଠି ପ୍ରହାର ହେବାରୁ ସେ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ହେଲେ ଏବଂ ବହୁ ସ୍ଥଳମାନଙ୍କରେ ରକ୍ତସ୍ରାବ ହେଲା । ସେ

ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ । ଆଖି ପିଛୁଳାକେ ଏ କାଣ୍ଡ ଘଟିଗଲା । ପୁଲିସ ସାହେବ ଓ ପୁଲିସ ଆଖିବୁଜି ଲାଠି ପ୍ରହାର କରିସାରି ଆଶ୍ରମକୁ ଗଲେ ।

ସବୁଦିନେ ଏଭଳି ଟ୍ରେନ ହେଉଥିବାରୁ ସେଦିନ ଯାହା ହେବାର ଥିଲା ତାହା ହୋଇସାରିଲା ବୋଲି ଲୋକେ ଭାବି ଯେ ଯେଉଁଠାକୁ ଯିବାକଥା ଚାଲିଗଲେ । ସମ୍ବଲପୁରକୁ ଯିବା ରେଲ ଡେରିଥିବାରୁ ଯେଉଁମାନେ ସେଆଡ଼େ ଯିବା କଥା ସେମାନେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଲେ । ଲୋକେ ଚାଲିଯିବା ପରେ ନିକଟସ୍ଥ ଜଣେ ଡାକ୍ତର ଆସି ଆମ କ୍ଷତ ସ୍ଥାନରେ ବ୍ୟାଣ୍ଡେଜ ବାନ୍ଧି ଚିକିତ୍ସା କଲେ । ଆମେ ଘାସରେ ବସି କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ସ୍ଥାନ ପରିଷ୍କାର କରୁଛୁ ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ଇନସ୍ପେକ୍ଟର ଓ କେତେକ କନେଷ୍ଟବଲଙ୍କ ସହ ପୋଲିସ ସାହେବ ଆସୁଥିବାର ଦେଖି ଆଉଥରେ ବୋଧହୁଏ ଲାଠି ପ୍ରହାର ହେବ ବୋଲି ଭାବିଲୁ । କିନ୍ତୁ କିଛି ଦୂରରେ ସେମାନେ ରହି ଆମ ଭିତରୁ ଜଣକୁ ଗିରଫ କରି ଚାଲିଗଲେ ।

ଆମେ ଟ୍ରେନକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଛୁ ଏହି ସମୟରେ ଜମା ହୋଇଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁମାନେ ଯାଇ ନଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର କେତେକ ଲୋକ ଏ ଘଟଣାରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେ । ସେମାନେ ଆମ ପାଖକୁ ଆସି ଉତ୍ତେଜିତ କହିଲେ, "ଆପଣମାନେ ଏଠାକୁ ଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ ଆମ ଉପସ୍ଥିତିରେ ଆପଣ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନେତାମାନଙ୍କୁ ମାଡ଼ ହେଉଥିବା ଆମେ ଦେଖୁଥିଲେହେଁ କିଛି କରି ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ଏ ସାମାନ୍ୟ କେତେଜଣ ପୋଲିସ୍, ଆମେ ତ ଦୂରର କଥା, ବାହାର ଉପରକୁ ଅଙ୍ଗୁଠି ସୁଦ୍ଧା ଉଠାଇ ପାରି ନଥାନ୍ତେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ତ ଆମ ହାତକୁ ବାନ୍ଧି ଦେଇଛନ୍ତି । ଆମେ କଣ କରି ପାରିବୁ ? ଯେବେ ତାହା ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା ତାହାହେଲେ ଯାହା ହେବାର ହୁଅନ୍ତା ପଛକେ, ପୋଲିସକୁ ଆମେ ଦେଖି ଦେଇଥାନ୍ତୁ ।" ଏହା କହି ସେମାନେ [illegible] ହୋଇ ପିଲାଙ୍କ ପରି କାନ୍ଦିଲେ । ସେମାନେ ଶାନ୍ତ ଓ

ହେଲା ସହଜାରେ ଉଦ୍ଧାର କଲେ ସେମାନଙ୍କର ସାହସର ପରିଚୟ ମିଳିବ ଶେଷରେ ଆମର ବିଜୟ ହେବ ବୋଲି ମୁଁ ବୁଝାଇ କହିଲି ।

ଆମେ ଯେଉଁ ଟ୍ରେନରେ ଭାଗଲପୁର ଗଲୁ କେତେକ ପୋଲିସ ମଧ୍ୟ ସେହି ଟ୍ରେନ୍‌ରେ ଭାଗଲପୁର ଗଲେ । ଆମେ ଏହି ଘଟଣାର ଗୁରୁତ୍ୱ ସେ ସମୟରେ କିଛି ବୁଝିପାରି ନଥିଲୁ । ପରଦିନ ସକାଳୁ ମୁଁ ଗଙ୍ଗାକୁ ଗାଧୋଇବା ଗଲି । କେତେ ଜଣ ପୋଲିସ କନେଷ୍ଟବଲ ବି ଗଙ୍ଗାକୁ ଗାଧୋଇବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ସେମାନେ ପୂର୍ବଦିନ ଘଟିଥିବା ଘଟଣା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଲାଗି ଥିଲେ "ଚମ୍ପାରଣରେ ଥିବା ପୋଲିସଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟି ଦଳ ହୋଇଥିଲ । ଯେତେବେଳେ ପୋଲିସ ସାହେବ ଲୋକଙ୍କୁ ବଟକେଇ ଆପଣଙ୍କ ଲୋକ ଲୋକଙ୍କୁ ମାରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ, ସେ ହୁକୁମ ଆମକୁ ଭଲ ନ ଲାଗିବାରୁ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରକୃତ ଲାଠି ଚାଳନା ନକରି କେବଳ ଲାଠି ଚାଳନା କେବଳ ଦେଖାଉଥିଲୁ । କିନ୍ତୁ ଆଉ ଦଳେ ପ୍ରକୃତରେ ସହୀଙ୍କ ଉପରେ ହୁକୁମ ମୁତାବକ ଲାଠିଚାଳନା କରୁଥିଲେ । ଆପଣଙ୍କ ଉପରେ ଓ ଅବଦୁଲ୍ ବାରି ସାହେବଙ୍କ ଉପରେ ଲାଠିଚାଳନା ଫଳରେ ଆପଣମାନେ କ୍ଷତବିକ୍ଷତ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ ସେତେବେଳେ ଆମେ ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ନପାରି ଯେଉଁମାନେ ଲାଠି ଚାଳନା କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଉ ଯେତେବେଳେ ସେପରି କରନ୍ତୁ ତାହାହେଲେ ଅବସ୍ଥା ଖରାପ ହେବ ବୋଲି ସାବଧାନ କରାଇ ଦେଇଥିଲୁ । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଆମମାନଙ୍କର କଥା ନ ଶୁଣି ବାରି ସାହେବଙ୍କୁ ପୁଣି ଲାଠିରେ ମାରିଲେ । ତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ଆମେ ନିଜେ ଲାଠି ପ୍ରହାର ଖାଇଲୁ ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ମାରିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ଲାଠିରେ ମାରିଲୁ । ପୋଲିସ ସାହେବ ଆମ ଆଗରେ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କିଏ ହୋଇଛି ବା କାହା ଲାଠି କାହା ଉପରେ ବାଜୁଛି ତାହା ଦେଖିପାରୁନଥିଲେ । ଏହିପରି ସ୍ଥଳରେ ବାରି ସାହେବଙ୍କର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଇ ସେ କନେଷ୍ଟବଲମାନଙ୍କୁ ଉଚିତ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ପାରିଥିଲେହେଁ ସେମାନେ ଆମ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଭିଯୋଗ କରିବେ ବୋଲି

ଥିବାଲୁ । ତେଣୁ ଆମେମାନେ ଆଗ, ସେ କନେଷ୍ଟବଲଙ୍କୁ ଲାଠି ଚାଳନା କରି ନ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଏଭଳି ଲାଠିଚାଳନା କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଅଭିଯୋଗ କରି ଏହାଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରହାର ବର୍ଷିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଆମ ଉପରେ ବର୍ଷୁଥାଏ । ସେ କନେଷ୍ଟବଲମାନେ, କରିଥିବା ଅଭିଯୋଗ ସତ ନୁହେଁ ଓ ଆମ୍ଭେମାନେ କିଛି ନକଲେ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ସେମାନଙ୍କୁ ମାରୁଛୁ ବୋଲି ସେମାନେ କହିଲେ । ପୋଲିସ ସାହେବ ସବୁକଥା ଶୁଣି କିଛି ନ କହି ଆମକୁ ଗୃହରେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ପଠାଇ ଦେଲେ । ଆପଣମାନେ ଯେଉଁ ଷ୍ଟିମରରେ ଆସିଥିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଷ୍ଟିମରରେ ଆସିଲୁ ।"

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପୋଲିସମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସହାନୁଭୂତି ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଯେତିକି କରିବାକୁ ହୁକୁମ ଦିଆଯାଉଥାଏ କେବଳ ସେତିକି କରୁଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଗୁଣ୍ଡ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଥିଲେ କିମ୍ବା ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବାକୁ ଚାହୁଁ ନଥିଲେ । ବଡ଼ ବଡ଼ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ଅତି କମ ଲୋକ ଥିଲେ ଯେଉଁମାନେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେତେଟିକି ସହାନୁଭୂତି ନଥିଲା । ଖଡ଼ଗପୁରରେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଅଭିଜ୍ଞତା ମୋର ହୋଇଥିଲା ।

ଆମ ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ ସାରା ସବୁରେ ଔଷଧ ପତ୍ର ଦିଆଯାଇ ପରି ବଣ୍ଟା ଯାଉଥିବା ସମୟରେ କେତେକ କନେଷ୍ଟବଲ ଓ ଜଣେ ଇନ୍‌ସପେକ୍ଟରଙ୍କ ସହ ପୁଲିସ ସାହେବ ଆମପାଖକୁ ଆସି ଆମ ଭିତରୁ କଣକୁ ଗିରଫ କରି ନେବାକଥା ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି । ପୁଲିସ ସାହେବଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଆସିଥିବା ସବ୍ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟରଙ୍କୁ ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଚିହ୍ନିପାରି ନଥିଲି । ପରେ ଚିହ୍ନିଲି । ସେ ସ୍କୁଲରେ ମୋର ସହପାଠୀ ଥିଲେ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୁଲିସ ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ଟର ହୋଇଛନ୍ତି ବୋଲି ମୋର ମନେ ପଡ଼ିଲା । ବହୁପୁରରେ ଉଠିଲି ଖରିଡ଼ ଚରଖା ଘରର ଦୃଢ଼ା ଓ ଖେଦଡ଼ ବାଜ୍ୟାପ୍ତି କରିବା ପାଇଁ

ସରକାର କୌଣସି ଆଦେଶ ଦେଇ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପୋଲିସ ସେ ସବୁ ମାଡ଼ି ନେଇଥିବାରୁ ତାହା ପୁଲିସଠାରୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ଭାଗଲପୁରରୁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଲୋକ ପଠାଇଲି । ସେ ଯାଇ ଉକ୍ତ ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍‌ଟରଙ୍କୁ ଦେଖା କଲେ । କଥାବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍‌ଟରଙ୍କ ନାଁ ଯାହା ସେହି ନାମର ଜଣେ ମୋର ସହପାଠୀ ଥିଲେ ବୋଲି ପୂର୍ବଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମୁଁ କହିଥିବା କଥା ଉକ୍ତ ଭଦ୍ରଲୋକ ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍‌ଟରଙ୍କୁ କହିବାରୁ ସେ ଏହା ଶୁଣି ଅତି ମାତ୍ରାରେ ବିବ୍ରତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ଆଖିରୁ ଲୁହ ବୋହିବାରୁ ସେ ଅନ୍ୟକଥା ପକାଇଲେ । ତାହାଛଡ଼ା ପତ୍ରବାହକଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ବିଷୟ ନ କହି କେବଳ ଖଦଡ଼ ବିଷୟରେ କହିବାକୁ କହିଲେ । ମୁଁ ପଠାଇଥିବା ଲୋକ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଚତୁର ଲୋକ । ସେ ଖଦଡ଼ ସମ୍ପର୍କରେ ଅଳ୍ପ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ମୋର ନାମ ପୁଣି ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାରୁ ଇନ୍‌ସ୍‌ପେକ୍‌ଟର ବିଚଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।

ଉକ୍ତ ଭଦ୍ରଲୋକ ଆସି ମୋତେ ସବୁ କଥା କହିଲେ । ଅନେକ ଲୋକ ସେମାନଙ୍କ ଚାକିରି ଯୋଗୁଁ ଆମକୁ ବିରୋଧ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଜଣା ଯାଉଥିଲେ ହେଁ ସେମାନଙ୍କର ହୃଦୟରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ଓ ସହାନୁଭୂତି ଥିବାର ମୁଁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କଲି ଏବଂ ମହାତ୍ମାଙ୍କର ଅହିଂସା ନୀତି ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କିପରି ପ୍ରଭାବିତ କରି ପାରୁଛି ତାହା ବୁଝି ପାରିଲି ।

ସେତେବେଳେ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଥିଲେ ଜଣେ ଭାରତୀୟ । ତାଙ୍କର ବଡ଼ଭାଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସହିତ ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଜେଲ୍ ଯାଇଥିଲେ । ଜେଲ୍‌ରେ ବେମାର ହୋଇ ତାଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ସଙ୍କଟାପନ୍ନ ହୋଇଯିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଖଲାସ କରାଯାଇଥିଲା । ଖଲାସ ହେବା ପରେ ପରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା । ଏହି କାରଣରୁ ତାଙ୍କର ପରିବାର ସାଙ୍ଗରେ ମୋର ଘନିଷ୍ଠତା ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ହିସାବରେ ସରକାରୀ ଚାକିରି କରୁଥିବାରୁ ମୋର ତାଙ୍କ ସହିତ କୌଣସି

ସଂପର୍କ ନଥିଲା । ମୁଁ ବନ୍ଧିପୁରରୁ ଭାଗଲପୁର ଫେରିବା ପରେ ଅ
ଉଭୟଙ୍କର ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଖବର ଦେ
ଯେ ସେ ମୋତେ ଦେଖା କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେ ଯେଉଁ ପଦ
ଅଛନ୍ତି ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ମୋ ସହିତ ଦେଖାକରିବା ସମ୍ଭବପ
ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ, ମୁଁ ଉକ୍ତ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହିତ ଯେବେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯ
ତା ହେଲେ ସେ ଖୁସି ହେବେ । ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଶୁଣିଥାଏ ଯେ ଭାଗଲପୁର
ଭାଗଲପୁର ଡିଭିଜନ କମିଶନରଙ୍କ ସଦର ମହକୁମା ହୋଇଥିବା
ସେ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ଜିଲ୍ଲାରେ ତାଙ୍କର ବ
କୌଣସି କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ନ ଥିଲା । ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅତ୍ୟାଚାର ଦମନ କରିବା ପ
ଯାହା ସବୁ କରାଯାଇଥିଲା ସେଥିପାଇଁ କମିଶନର ଓ ପୋଲିସ ସାହେ
ଉଭୟ ଦାୟୀ । ସେମାନେହିଁ ସବୁ କରୁଥିଲେ ।

ମୁଁ ରାତିରେ ଉକ୍ତ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲି
ସେ ମୋତେ ଦେଖି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲେ, "ଆପଣ ମୋ ବଡ଼ଭାଇଙ୍କ
ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ । ଆପଣ ଉଭୟଙ୍କର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଆନ୍ତରିକ
କେତେଦୂର ଥିଲା ତାହା ମୁଁ ଜାଣେ । ତେଣୁ ଆପଣ ମୋର ବଡ଼
ସଦୃଶ ଅଟନ୍ତି । ମୁଁ ଏହି ଜିଲ୍ଲାରେ ଜିଲ୍ଲାମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ହୋଇଥିବା
ଏ ଜିଲ୍ଲାରେ ଯାହା କିଛି ହୋଇଛି ତାହା ସବୁ ମୋର ହୁକୁମରେ ହୋଇ
ବୋଲି ଧରାଯିବା କଥା । ମୁଁ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଥାଇ ଥାଇ ଆପଣ
ଆପଣଙ୍କ ଭଳି ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କୁ ମୋ ଆଦେଶ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମ
ଦିଆ ଯାଇଛି ଏବଂ ସେଥିରେ ମୋର କୌଣସି କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ନାହିଁ ।"
ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମୋ ପାରୁଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ବସାକୁ ଫେ
ଆସିଲି ।

ଭାଗଲପୁର ବସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସାୟର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର
ସେ ସମୟରେ ଏହା ଥିଲା ବିହାରର ବିଦେଶୀ ଲୁଗାର ସବୁଠାରୁ ବ
ବଜାର । ବନ୍ଧିପୁରରେ କରାଯାଇଥିବା ଲାଠି ପ୍ରହାର ଫଳରେ ଭାଗଲପୁରର

ମୀ ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅତିରିକ୍ତ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ସେ, ଦୁଇଦିନ ମଧ୍ୟରେ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ସେମାନେ ଆଉ ଛୁଇଁବେ ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ । ତାପରେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଯାହାସବୁ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ଥିଲା ସେ ସବୁ ଗଣ୍ଠିଲି କରି ବାନ୍ଧି ତା ଉପରେ ନିଖିଳଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ମୋହର ବସାଇ କଂଗ୍ରେସର ବିନା ଆଦେଶରେ ଉକ୍ତ ଗଣ୍ଠିଲି ଫିଟାଇବେ ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସଟଳପୁରର ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ଦୋକାନରେ ପିକେଟିଂ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପିକେଟିଂର ଆଉ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଲା ନାହିଁ ।

ବହରମପୁରର ଲୋକେ ଗାନ୍ଧୀ—ଆରଉଇନ୍ ସନ୍ଧି ଅନୁସାରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ବନ୍ଦ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବରାବର ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଦଳ ପ୍ରତିଦିନ ପଠାଉ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ସାହ କ୍ଷୀଣ ନହୋଇ ବରାବର ଲାଗି ରହିଥିଲା । ଉକ୍ତ ଘଟଣାର କିଛି ଦିନ ପରେ ପୋଲିସ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଆଉ ନ ବାଡ଼େଇ ପାରୁ ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ଜମା ହେଲେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ପୋଲିସ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତିରିକ୍ତ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ବାଡ଼େଇ ଗିରଫଦାର କରିବା ଛଡ଼ା ନାନାପ୍ରକାର ଯନ୍ତ୍ରଣା ମଧ୍ୟ ଦେଲେ । ଥରେ ଜଣେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଙ୍କ କାନକୁ ହାଇକେଲ ପଛରେ ଏପରି ଜୋରରେ ଟିକେ ଛୁଇଁଲେ ଯେ ତାଙ୍କର କାନର ପରଦା ଖରାପ ହୋଇଗଲା । ତାହାର ଖରାପ ପରିଣାମ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଭୋଗ କରୁଛନ୍ତି । ତା ସତ୍ତ୍ୱେ ଲୋକେ ଏବଂ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ଉତ୍ସାହରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଇଲେ ।

ଏକବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଦୁଇ ମାସ ବିତି ଯାଇଥିଲା । ଆମେ ଦୁହେଁ ଦେଶ ସାରା ଏ ଆନ୍ଦୋଳନର ପରିଚାଳନା ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିଲୁ । ତଥାପି ମୋତେ ବା ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହରୁଙ୍କୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗିରଫ କରାଯାଇ ନଥିଲା । ଆହ୍ଲାବାଦରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ବୈଠକ ବସୁଥିବାରୁ ପଣ୍ଡିତଜୀ ଆହ୍ଲାବାଦରେ ରହି ଆନ୍ଦୋଳନ ଚଳାଉଥିଲେ । ମୋତେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ବୈଠକକୁ ଯିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ତେଣୁ ମୁଁ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ମୋ ପ୍ରଦେଶର ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କରେ ଗସ୍ତ କରୁଥିଲି । ମୋତେ କାହିଁକି ଗିରଫ କରାଯାଉନି, ଏହାର କାରଣ ମୁଁ କିଛି ବୁଝି ପାରୁ ନଥିଲି । ଖବର ପାଇଲି ଯେ ମୋତେ ଗିରଫ କରାଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାର ସ୍ଥାନୀୟ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ଜୋର ଗସ୍ତ କରିବାର କିଛି ସମୟ ପରେ ମୋତେ ଗିରଫ କରା ନଯିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଆଦେଶ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା ତାହା ଉଠାଇ ନିଆଯାଇ ଯେ କୌଣସି ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ, ମୋତେ ଗିରଫ କରିବା ଦରକାର ମନେକଲେ ଗିରଫ କରିପାରନ୍ତି ବୋଲି ଆଦେଶ ଦିଆଗଲା । କେତେକ ପୋଲିସ କର୍ମଚାରୀ ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରଙ୍କର ଏହି ସବୁ ଆଦେଶ ସମ୍ପର୍କରେ ମୋତେ ବରାବର ଖବର ଦେଉଥାନ୍ତି । ଏ ଖବର ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ପାଇଲି । ମୋତେ ଗିରଫ କରାଯିବନାହିଁ ବୋଲି ଥିବା ହୁକୁମ ଉଠାଇ ନିଆଯାଇ, ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଗିରଫ କରିବାକୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ଆଦେଶ କଥା ମୋତେ କେତେ ଉଦ୍ରବଂକ୍ର ଖବର ଦେଲେ । ମୋତେ ଯେତେବେଳେ ଗିରଫ କରାଯାଏ ଅନ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଖରେ ମୋର ଖବର ଯେପରି ପହଞ୍ଚେ ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୁଁ ଏକା ଗସ୍ତ ନକରି ସଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ଲୋକ ବରାବର ରଖିବା ପାଇଁ ମୋତେ ସେ ତାଗିଦ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଏହା ହେଲେ ମୁଁ ଏକା ଗସ୍ତ କରି କାମ

ବିହାରରେ ଲାଗିଲି । ପରେ ମୋତେ ଯେଉଁଠାରେ ପାଇବେ ଗିରଫ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାର ସବୁ ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କୁ ହୁକୁମ ଦେଇଥିବା କଥା ମୁଁ ଜାଣିଲି । ଏ ଖବର ପାଇ ମୁଁ ବହୁ ଜିଲ୍ଲାରେ ଗସ୍ତ କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୋତେ ଗିରଫ କରାଯାଇ ନଥିଲା । ପରେ ଏହାର କାରଣ ମୁଁ ବୁଝିଲି ଯେ ମୋତେ ଗିରଫ କରାଗଲେ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ପ୍ରବଳ ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ଉତ୍ତେଜନା ଦେଖାଯିବ ବୋଲି ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟମାନଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା । ତେଣୁ ମୋତେ ଗିରଫ କରି ସେ ଦାୟିତ୍ୱ ନେବାକୁ କେହି ଚାହୁଁ ନଥିଲେ । ମୁଁ ଖୁବ୍ ଚଞ୍ଚଳ ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା ଗସ୍ତ କରୁଥାଏ । ମୁଁ କୌଣସି ଜିଲ୍ଲାରେ ଅଛି ବୋଲି ଖବର ପାଇ ମୋତେ ଗିରଫ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବା ବେଳକୁ ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଜିଲ୍ଲାକୁ ଚାଲି ଯାଉଥାଏ । ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟମାନେ ମୋତେ ଗିରଫ କରି ନ ପାରିବା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ମଧ୍ୟ ଥିଲା ।

ଶେଷକୁ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ସାରଣ ଜିଲ୍ଲାକୁ ଗଲି, ମୋତେ ତତ୍କ୍ଷଣାତ ଗିରଫ କରାଯିବା ଦରକାର ବୋଲି କଡ଼ା ହୁକୁମ ଦିଆଗଲା । ମୋ ଘର ସାରଣ ଜିଲ୍ଲାରେ । ତେଣୁ ମୋତେ ଗିରଫ କରିବା ପାଇଁ ସେଠାକାର ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦାୟିତ୍ୱ ବୋଲି ଧରାଗଲା; ସାରଣ ପୋଲିସ ମୋତେ ଗିରଫ କରିବାକୁ ଖୋଜୁଥିଲେ ; ମାତ୍ର ଦୁଇ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଇ ନଥିଲେ । ମୁଁ ସେ ଲୁଚଛପି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଏ ବା ଯେପରି ଗିରଫ ନ ହୋଇ ପାରିବି, ସେଥିପାଇଁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାରୁ ମୋତେ ସେମାନେ ପାଇ ନଥିଲେ ତାହା ନୁହେଁ । ପ୍ରକୃତ କଥା ହେଉଛି, ଯେଉଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ ମୁଁ ଯିବି ସେ ବିଷୟରେ ମୋର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ନ ଥାଏ । ତେଣୁ ମୋତେ ସେମାନେ ପାଉ ନଥିଲେ । କେବଳ ଜିଲ୍ଲାପାଳ ନ୍ତୁ ସାରି ଗ୍ରାମରେ ମୋ ଭାଇ ଓ ପରିବାରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଖରେ ମୁଁ ରହିବି ବୋଲି ଜଣା ଥିବାରୁ ମୋ ଭାଇଙ୍କ ଘରେ ପୋଲିସ ରାତ୍ର ୧୦ଟା, ୧୧ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସେତେବେଳେ ନ ଥିଲି, ମୁଁ ତ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇଛି ବୋଲି ଶୁଣି ସେମାନେ (ପୋଲିସ) ମୋତେ

ଖୋଜିବାକୁ ଚାଲିଗଲେ । କିନ୍ତୁ ମୋର ସେଦିନ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକୁ ଥିବାରୁ ପ୍ରାୟ ରାତି ଅଧରେ ଆସି ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ପରଦିନ ମୋର ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାର କଥା । ତାହା ବୁଝି ପୋଲିସ ସେହି ଯାଗାରେ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାଆନ୍ତି ମୁଁ ରାତିଟା ଗୁପ୍ତାରେ ରହି ସକାଳେ ସେଉଁଠାକୁ ଯିବାର କଥା ଗଲି ବେଳକୁ ଗୁପ୍ତା ସହର ଭିତରେ ମୋର ପୋଲିସ ସହିତ ଦେଖା ହେଲି । ମୋତେ ଗିରଫ କରାଗଲା । ମୋତେ ସେମାନେ ଭଦ୍ରତା ଦେଖାଇବାକୁ ଯାଇ ଗୁପ୍ତା ଜେଲକୁ ସିଧା ନ ନେଇ ମୋର ପରିବାରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରୁ ମୁଁ ଯେପରି ବିଦାୟ ଆଣି ପାରିବ ସେଥିପାଇଁ ମୋତେ ପ୍ରଥମେ ଆମ ଘରକୁ ନେଲେ । ମୋ ଗିରଫଦାରୀର ଖବର ସହରରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେବା ଫଳରେ ଲୋକେ ବିକ୍ଷୋଭ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଶୋଭାଯାତ୍ରା କଲେ ।

ଏହା ମୋର ହେଲ ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ଅଭିଜ୍ଞତା । ମୋତେ ଜେଲକୁ ନିଆଯିବ ବୋଲି ଖବର ପାଇ ଜେଲରେ ଥିବା ୩୦୦ ବା ୪୦୦ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଦୀ ଆନନ୍ଦରେ ଧ୍ୱନି କରି ଜେଲ ଗେଟ୍ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିଲେ । ମୁଁ ଜେଲରଙ୍କ ପାଖେ ତାଙ୍କ ଅଫିସ ଘରେ ବସିଥିବା ସମୟରେ ସହରରେ ମୁକ୍ତି ବାହାରିଥିବା ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଜେଲ ବାଟ ଦେଇ ଗଲା । ଜେଲ ଭିତରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ମୋତେ ଶୀଘ୍ର ଜେଲ ଭିତରକୁ ନିଆଗଲେ ସେମାନେ ମୋତେ ସ୍ୱାଗତ କରିବେ ବୋଲି ଜିଦ୍ ଧରି ବସିଲେ । କିନ୍ତୁ ବାହାରେ ଶୋଭାଯାତ୍ରାର ଗୋଳମାଳ ଏବଂ ଭିତରର ଗୋଳମାଳ ଯୋଗୁଁ ଜେଲର ନିରୁପାୟ ହୋଇ କ'ଣ କରିବେ ବୁଝି ନପାରି ସୁଆର୍ଡ଼ମାନଙ୍କୁ ଫାଙ୍କା ବନ୍ଧୁକ ଆବାଜ ଦେବାକୁ ହୁକୁମ ଦେଲେ । ବାହାରେ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ନେଉଥିବା ଲୋକେ ଜେଲ ହତାରେ ପଶିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ନ କରି ସେମାନଙ୍କ ରାସ୍ତାରେ ଯାଉଥିଲେହେଁ ଜେଲରଙ୍କ ହୁକୁମ ଅନୁଯାୟୀ ବନ୍ଧୁକର ଫାଙ୍କା ଆବାଜ କରାଗଲା । ଭିତରେ ଥିବା ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଦୀମାନେ ବନ୍ଧୁକ ଆବାଜ ଶୁଣି ବାହାରେ ଯାଉଥିବା ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଉପରେ ଗୁଳି ଚାଲିଲା ବୋଲି ଭାବି ଅଧିକମାତ୍ରାରେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଶାନ୍ତ କରିବାପାଇଁ

ମୋତେ ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେବାକୁ ଜେଲରଙ୍କୁ କହିଲି । କିନ୍ତୁ ବୋଧହୁଏ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ଅତି ନିକଟରେ ଥିବାରୁ ଜେଲର ଭିତର ଦରଜା ଖୋଲିବାକୁ ଡରୁଥିଲେ । ଶେଷକୁ ସେ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ମୋ ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ସମ୍ଭାଳି ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ବୁଝିପାରି ମୋତେ ଫିଡ଼ିକି ପାଖେ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇବାକୁ କହିଲେ । ମୁଁ ବୁଝାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଶାନ୍ତ କରିଦେଲି ।

ମୁଁ ଗିରଫ ହେବା ସମୟରେ ମୋ ଘର ଗୁପ୍ତାରେ ନ ଥିବାରୁ ଜେଲ ଭିତରେ ମୋ ବିଚାର ସମୟରେ ମୋତେ ଦେଖିବା ପାଇଁ ସେ ଜେଲକୁ ଆସିଥିଲେ । ମୁଁ ଛମାସ ଜେଲଦଣ୍ଡ ପାଇଥିଲି । ଗୁପ୍ତାରେ ଏବଂ ପାଟଣାରେ ଯେଉଁ ବିଚାରକ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ମୋର ବିଚାର କରୁଥିଲେ ସେ ଥିଲେ ମୋର ପୁରାତନ ପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଏବଂ ମୁଁ ଓକିଲାତି କଲାବେଳେ ସେ ମୋର ମହକିଲ ହୋଇଥିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କେତେଥର ହାଇକୋର୍ଟରେ ମକଦ୍ଦମା ଲଢ଼ିଥିଲି । ସେ ମୋତେ ଦଣ୍ଡ ଦେବା ସମୟରେ ଲଜ୍ଜାରେ ଉପରକୁ ମୁହଁ ଟେକି ନାହାନ୍ତି ବା ମୋତେ ଅନାଇ ନାହାନ୍ତି । ଜିଲ୍ଲା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଥିଲେ ପତ୍ତାବର ଜଣେ ମୁସଲମାନ ।

ହଜାରିବାଗ ଜେଲରେ ଅନେକ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଦୀ ଥିବାରୁ ମୋତେ ଅତି ଗୁପ୍ତରେ ସେଠାକୁ ବଦଳି କରି ନିଆଗଲା । ହଜାରିବାଗରୁ ଗୁପ୍ତାକୁ ରିଯାବାଟରେ ଯିବାକୁ ହେଲେ ପାଟଣା ଓ ଗୟା ଭଳି ବଡ଼ ସହର ଓ ମୋକାମା ଭଳି ବଡ଼ ରେଲ ଜଙ୍କସନ୍ ବାଟ ଦେଇ ତାପରେ ଫେରି-ଷ୍ଟିମରରେ ଗଙ୍ଗା ପାରିହୋଇ ହଜାରିବାଗ ଯିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଏହିସବୁ ନାଗାବାଟେ ମୋତେ ନିଆଗଲେ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଉତ୍ତେଜନା ସୃଷ୍ଟି ହେବାର ଆଶଙ୍କା ହେବାରୁ, ସେବାଟେ ମୋତେ ନନେଇ ମୋଟରରେ ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ଶହ ମାଇଲ ବୁଲାଇ ବନାରସ୍ ବାଟ ଦେଇ ହଜାରିବାଗ ନେଲେ । ମୁଁ ହଜାରିବାଗ ଜେଲରେ ପହଞ୍ଚିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେଉଁଠାକୁ ଗଲି ତାହା ଜେଲ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଜଣା ନଥିଲା । ଜିଲ୍ଲାମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ମୋତେ

ଡାକୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଗୁମ୍ଲାରେ ଜେଲର ଜେଲ ଅଫିସକୁ ମୋତେ ଡାକି ଆଣିଲେ । ଜିଲ୍ଲାମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ମଟରରେ ବସିଥିଲେ । ମୁଁ ଆସିବା କ୍ଷଣି ମୋତେ ମୋ ଜିନିଷପତ୍ର ଆଣିବାକୁ ନ ଦେଇ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କାର ଚଳାଇଲେ ଓ ଗୁମ୍ଲା ଟାଉନ୍ ପାରହେବା ପରେ ମୋତେ ହଜାରିବାଗ ନିଆଯାଉଛି ବୋଲି କହିଲେ । ମୋତେ ଯେଉଁବାଟେ ନିଆଯିବ, ତାହା ମଧ୍ୟ ସେ କହିଲେ । ମୋତେ କୌଣସି ଅଜ୍ଞାତ ସ୍ଥାନକୁ ନିଆଯାଉଛି ବୋଲି ଜାଣି ଜେଲର ବନ୍ଦୀମାନେ ଗୋଳମାଳ ଆରମ୍ଭ କଲେ ସେମାନେ ଜେଲ କୋଠାରୁ ଦୋ ମହଲା ଉପରେ ମୋତେ କୌଣସି ଅଜଣା ଜାଗାକୁ ନିଆଗଲା ବୋଲି ବାଟୋଇମାନେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଟିକରି କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମୋ ଭାଇ ଏହା ଶୁଣି, ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀବନ୍ଦୀମାନେ ହଜାରିବାଗ ଜେଲରେ ଥିବାରୁ ମୋତେ ବୋଧହୁଏ ସେଠାକୁ ନିଆଯିବ ବୋଲି ଭାବି ମୋ ସହିତ ଦେଖାକରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତାଙ୍କ କାରରେ ସୋନପୁର ଷ୍ଟେସନକୁ ଯାଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ମୋତେ ସେବାଟେ ତ ନିଆଗଲା ନାହିଁ । ହଜାରିବାଗ ଜେଲରେ ପହଞ୍ଚିଲା ପରେ ମୁଁ ହଜାରିବାଗ ଜେଲରେ ଅଛି ବୋଲି ଜିଲ୍ଲାମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ମୋ ଭାଇଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ଜିଲ୍ଲାମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ମୋତେ ଗୁମ୍ଲାକୁ ନେବାବେଳେ ନିଜର ଗୁପ୍ତକଥା ବଜାୟ ରଖିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ମୋ ପାଇଁ ଏଭଳି ଚୁପଚାପ୍ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି ବୋଲି କହି ମୋତେ କ୍ଷମାପ୍ରାର୍ଥନା ମାଗିଥିଲେ ଏବଂ ମୋର ଯେପରି ବାଟରେ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ନହୁଏ, ସେଥିପାଇଁ ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଜଣାଇଦେଲେ । ତାଙ୍କ କହିବା ଅନୁଯାୟୀ ବାଟରେ ବ ମୋର କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହେଲନାହିଁ । ମୋତେ ଯେଉଁ ପୋଲିସ କର୍ମଚାରୀ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ ସେ ମୋ ସହିତ ବରାବର ଖୁବ୍ ଭଦ୍ରବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ ।

ମୁଁ ସେବାଟେ ଯାଉଛି ବୋଲି କେହି ଯେପରି ଜାଣିନପାରନ୍ତି ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୟା ଜିଲ୍ଲାର ଔରଙ୍ଗାବାଦ ବାଟେ ଯିବା ସମୟରେ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର କାରନେଇ ଚଳାଇବାକୁ ଡ୍ରାଇଭରକୁ ହୁକୁମ ଦିଅ-

ଇଥିଲି । ସେଇଁ ପୋଲିସ କର୍ମଚାରୀ ଜଗୁଆଳୀ ସ୍ଥାନରେ ମୋ ସହିତ ଥିଲେ ସେ ଅନୁଗ୍ରହ ବାବୁଙ୍କ ଘର ପାଖରେ ମୋତେ କହିଲେ ଯେ ଗ୍ରହ ବାବୁ ବେମାର ଅଛନ୍ତି; ଯେବେ ପୋଲିସ୍ ସାହେବ ପଛରେ ଆସୁ ଅଛନ୍ତି, ତା ହେଲେ ମୁଁ ଇଚ୍ଛାକଲେ, ମୋତେ ସେ ଅନୁଗ୍ରହ ବାବୁଙ୍କ ସାକରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ନେଇ ଯାଇପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅନୁଗ୍ରହ ବାବୁ ମାର ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣିଛି ଓ ତାଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ହୁକୁମ ଦ୍ଧିରେ କିଛି କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ, ଆଉ ମଧ୍ୟ ଅନୁଗ୍ରହବାବୁଙ୍କୁ ଦେଖା-ବାକୁ ମୁଁ ଯାଉନ ବୋଲି କହିଲି ।

ଦ୍ୱାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ମୋତେ ଦୁଃଖର ସହିତ ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି ଯେ ଜେଲ୍ କର୍ମଚାରୀଙ୍କର ମତଗତି ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ବଦଳିଲା । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ କେତେକ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ଭଲ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁ ନ ଥିଲେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକ ଖୁବ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମତଗତିରେ ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଦେଲା । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ନିଜେ ହିଁ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଦାୟୀ । ଯେଉଁଲୋକ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଆଇନକୁ ମାନିପାରେ, ତାହାରିଁ କେବଳ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କରିବାର ଅଧିକାର ଅଛି ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ବାରମ୍ବାର କହୁଥିଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଲୋକ ବରାବର ବେଆଇନ କାମ କରେ ସେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ସ୍ୱରରେ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କଲେ ଲୋକ ଉପରେ ତାର କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କରିବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହି କାରଣରୁ ଯେଉଁ ଆଇନ ମାନିବା ଦ୍ୱାରା ନିଜ ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ଉପରେ ବାଧା ପଡ଼ିବ, କେବଳ ସେହି ଆଇନ ଛଡ଼ା ଜେଲର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରଚଳିତ ଆଇନ ମାନିବାକୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ଉପରେ ବାଧା ପଡ଼ୁଥିବା ଭଳି ଗୋଟିଏ ଆଇନ ଥିଲା—ଯାହାକୁ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ ୧୯୨୧ରୁ ବିରୋଧ କରି ଆସୁଥିଲେ ଏବଂ ତାହା ୧୯୩୦ ରେ ମଧ୍ୟ ଜେଲ୍ ଆଇନରେ ବଳବତ୍ତର ଥିଲେହେଁ ସ୍ୱାଧୀନ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କେବେହେଲେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ଆଇନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁଯାୟୀ ଯେତେବ କୌଣସି ଜେଲ୍ ଅଫିସର ଉପରସ୍ଥ ହାକିମ ଜେଲ୍ ପରିଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସନ୍ତି, ତା ହେଲେ ବନ୍ଦୀମାନେ ଧାଡ଼ି ହୋଇ ଠିଆହେବେ ଏବଂ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ "ସରକାର ସଲାମ

ହିବାକ୍ଷଣି ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଗୋଟିଏ ହାତର ପାପୁଲି ଦେଖାଇବେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ହାତରେ ତଳ ଓଠ ମେଲାକରି ରଖିବେ—ଯେପରି ଜ ଦାନ୍ତ ଦେଖାଯାଉଥିବ । ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଥମତଃ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ସଲାମ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଦାନ୍ତ ଦେଖାଇ ଠିଆହେବାଦ୍ୱାରା ଲାଞ୍ଛନା ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଏଭଳି ବ୍ୟବସ୍ଥା ରଖିବାର ଯେ କୌଣସି ଯୁକ୍ତି ଥାଉନା କାହିଁକି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ଏହା କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ ଆତ୍ମସମ୍ମାନରେ ବାଧା ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ୧୯୨୧ ମସିହାରୁ ହୋଇ ସକ୍ରିୟ ଭାବରେ ବିରୋଧକରି ଆସୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଏହା କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିଥିବା ଯୋଗୁଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଦଣ୍ଡ-ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଶେଷକୁ ଏପରି ହେଲା ଯେ ଜେଲର ଡରମାନେ ସେମାନଙ୍କର ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଅସଦ୍ଭାବ ହେବାର କାରଣ ନ ଥିଲେ "ସରକାର ସଲାମ" ଆଉ କହିଲେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯେଉଁସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯୋଗୁଁ ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ଉପରେ ବାଧା ପଡ଼ୁଥିଲା, ତାହା ସବୁ କୋହଳ କରାଯାଇଥିଲା ବା କେବେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ କରାଯାଉ ନ ଥିଲା । କେବେ କେବେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉଥିଲା. ସେଥିଯୋଗୁଁ ସଂଘର୍ଷ ଦେଖାଯାଉଥିଲା ।

ମହାତ୍ମାଜୀ ଯେଉଁ ନିୟମ ସବୁ ଅମାନ୍ୟ କରିବା ଦରକାର ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ, ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ କେବଳ ସେସବୁ ନିୟମ ଭଙ୍ଗ କରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ନିୟମ ପାଳନ ନକରିବା ଫଳରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ-ମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ଅବସାଦ ବା ଦୁର୍ବଳତା ଆସିଥିଲା । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ବନ୍ଦୀମାନେ କେତେଖଣ୍ଡି ଚିଠି, ଖବର କାଗଜ ଓ ବହି ପାଇବେ ସେ ବିଷୟରେ ନିୟମ ଥିଲା । ଅନେକ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ସେନିୟମ ବଳରେ ସାଧାରଣ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଚିଠି, ଜିନିଷ ପତ୍ର ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଖବର ପାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରନ୍ତି । ତେଣୁ ସେଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବହୁ ଅର୍ଥ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଅନେକ ସମୟରେ ଜେଲରେ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଓ ୱାର୍ଡରମାନେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ଏଭଳି ଅନ୍ୟାୟ

କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍ସାହିତ କରି ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଉଥିଲେ । ଏହା କରିବା ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ଭଲ ଭଲ କର୍ମଚାରୀ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଉପକାର କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ ହେଁ ଅନ୍ୟ ବନ୍ଦୀମାନେ ଏଭଳି ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଉପରସ୍ଥ ହାକିମଙ୍କୁ ଯେଉଁଭଳି ଖବର ଦେଇ ପାରନ୍ତି ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏପରି ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରିବାକୁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରୁଥିଲେ । ଏହା ଫଳରେ କର୍ମଚାରୀ ଓ ଓ୍ୱାର୍ଡରମାନଙ୍କର ଏହି ସାମାନ୍ୟ ଦୟା ପ୍ରଦର୍ଶନ ପାଇଁ ବନ୍ଦୀମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଖୁସାମଦ କରୁଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଆମେ ପାଇଲୁ । ତା ଛଡ଼ା କୌଣସି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଦୀର ଯେତେବେଳେ ଜେଲ କର୍ମଚାରୀ ସହ ସଦ୍‌ଭାବ ବା ଘନିଷ୍ଠତା ଦେଖାଉଥିଲା ତଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସହବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତିକ୍ତତା ଏବଂ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ସନ୍ଦେହ ଦେଖାଦେଉଥିଲା । ବୁଦ୍ଧିମାନ କର୍ମଚାରୀମାନେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ଯାବୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । ଯେଉଁ ବନ୍ଦୀମାନେ ଏଭଳି ଅନ୍ୟାୟ ସୁବିଧାର ସୁଯୋଗ ନେଉଥିବେ । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେ, ଏହି କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର କୌଣସି ସମ୍ମାନ ନ ଥିବ, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କାଳକ୍ରମେ ଜେଲ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କର ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଆଉ ଆଦୌ ସମ୍ମାନ ରହିଲା ନାହିଁ ।

ଆମର ଦୁର୍ବଳତା କୌଣସି ନା କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା ଓ ଏପରିକି ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀର ଖାଦ୍ୟ ଆମକୁ ଦିଆଯାଉଥିଲା ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସମୟରେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ସହ ସଂଘର୍ଷ ଦେଖା ଦେଉଥିଲା । ସବୁଠାରୁ ଖରାପ କଥା ହେଉଛି ଯେ, ଏହି ସାମାନ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣା ନେଇ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କର ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ ସନ୍ଦେହ ଓ ଅସଦ୍‌ଭାବ ଦେଖା ଦେଉଥିଲା । ଯେଉଁ ବର୍ଷ ଗୋଟିଏ ନିୟମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରାଯିବା ଫଳରେ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ତିନି ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ କରାଗଲା ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ 'କ' ଶ୍ରେଣୀରେ ରଖାଗଲା, ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲ ଖାଇବାକୁ ମିଳିଲା ଏବଂ ଆତ୍ମୀୟମାନଙ୍କ ସହ ଅଧିକଥର ଦେଖାକରିବାକୁ ଏବଂ ଚି

ଧର୍ମମାଣରେ ଚିଠି ଦେବା ଓ ଚିଠି ପାଇବା ସୁବିଧା ମିଳିଲା । ସେମାନଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ଆଣିଥିବା ଲୁଗାପଟା ପିନ୍ଧିବାକୁ ସୁବିଧା ଦିଆଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କୌଣସି ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡୁ ନ ଥିଲା । 'ଖ' ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ଖାଇବା ସମ୍ପର୍କରେ 'କ' ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କର ଖାଦ୍ୟ ମିଳିଲା । କିନ୍ତୁ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ ଓ ଚିଠିପତ୍ର ଦିଆନିଆ ସମ୍ପର୍କରେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ କମ୍ ସୁବିଧା ମିଳିଲା । ଜେଲରୁ ଦିଆଯାଉଥିବା ଲୁଗାପଟା ପିନ୍ଧିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । 'ଗ' ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ସବୁ ବିଷୟରେ କମ୍ ସୁବିଧା ମିଳିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରତିଦିନ କିଛି ନା କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ଖାଇବାକୁ ଯାହା ଦିଆଯାଉଥିଲା, ତାହା ଅନ୍ୟ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀ ବନ୍ଦୀଙ୍କୁ ମିଳୁଥିବା ଖାଇବା ଜିନିଷ ତୁଳନାରେ ଅତି ନିକୃଷ୍ଟ । ଏହି ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ ବନ୍ଦୀମାନେ କରିଥିବା ଦୋଷ ଅନୁଯାୟୀ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଇ ଜେଲକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ସେମାନଙ୍କର ସମାଜରେ ଯେପରି ସ୍ଥାନ ଥିଲା, ସେହି ଅନୁଯାୟୀ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଉଥିଲା । ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦୀ ଓ ଚୋରି ଡକାୟତି ଏପରିକି ଖୁନ୍ କରି ଦଣ୍ଡ ପାଇଥିବା ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ରଖାଯାଉ ନ ଥିଲା । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ 'ଖ' ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ଚୋରି ଡକାୟତି ଓ ଖୁନ୍ କରି ଦଣ୍ଡ ପାଇଥିବା ବନ୍ଦୀ 'ଖ' ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦୀଙ୍କ ସହ ଖାଇବା ପିଇବା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସବୁ ବିଷୟରେ ସମାନ ସୁବିଧା ଓ ସୁଯୋଗ ପାଉଥିଲେ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ କେତେକ ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦୀ ହଜାରିବାଗରେ ଦଣ୍ଡ ପାଇଥିଲୁ, ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଏହାପରି କରିବା ଅନୁଚିତ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ଭାବୁଥିଲେ । ତେଣୁ ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ ରଖାଯିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେଁ ବୋଲି ସେ ବରାବର କହୁଥିଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏକାଠି ରହିଲେ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କର ଦୈନ୍ୟ ପ୍ରତି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ ପାଇବ ଏବଂ ତା ଫଳରେ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ଆମରି କଷ୍ଟ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରିବେ

ବୋଲି ସେ ଭାବୁଥିଲେ । ଏହା ଛଡ଼ା ଜେଲ କର୍ମଚାରୀମାନେ ସାଧାରଣ ଦୋଷ କରିଥିବା ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଛନ୍ତି ତାହା କମି ହୁଏ ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ପାଉଛୁ ତାହା ସାଧାରଣ ବନ୍ଦୀମାନେ ପାଇ ପାରିବେ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ସେ ମନେ କରୁଥିଲେ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଯେବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ନୈତିକ ଆଦର୍ଶ ଠିକ୍ ରଖୁ ତା ହେଲେ ଅନ୍ୟ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏହାର ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିବ । ତେଣୁ ଜେଲରେ ଭଲ ବ୍ୟବହାର ଏବଂ ନୈତିକ ଜୀବନ ଯାପନ ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ଦୋଷ କରି ଦଣ୍ଡ ପାଇଥିବା ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ଉଦାହରଣ ଦେଖାଇ ପାରିବୁ ଏବଂ ଏହାଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ଜେଲରେ ଅବସ୍ଥାର ଉନ୍ନତି କରିବା ଦିଗରେ ସହାୟକ ହୋଇ ପାରିବୁ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ଆଶା କରୁଥିଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଆମର ଉପକାର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମେ ନିଜକୁ ଅପରାଧୀ ଜନତାର ଅଂଶ ବିଶେଷ ବୋଲି ଭାବିବୁ ଓ ଆମ ଭିତରେ ଥିବା ଅହଂଭାବ ଦୂର ହେବ । ତାହାହେଲେ ଜେଲ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଯଥେଷ୍ଟ ଭଲ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିବ ।

ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଦୀମାନେ ଦୋଷ କରି ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରୁଥି । ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର ପାଇବା ଉଚିତ ଏବଂ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହେବା ଉଚିତ ବୋଲି ବରାବର ଆନ୍ଦୋଳନ କରୁଥିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଏ ଉକ୍ତି ସେମାନେ ପସନ୍ଦ କରୁ ନ ଥିଲେ । ପ୍ରକୃତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉ ଥିଲେହେଁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ନୀତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ କରି ନଥିଲେ । ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହେଉଛି ଯେ, ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ଯେବେ ଅନ୍ୟ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ସହିତ ନିକଟ ସଂପର୍କରେ ଆସନ୍ତି, ତଦ୍ୱାରା ଦୋଷ କରି ଦଣ୍ଡିତ ହୋଇଥିବା ବନ୍ଦୀମାନେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ହୁଏତ ଜେଲ ଭିତରେ ବିଦ୍ରୋହ କରିପାରନ୍ତି । ତା ଫଳରେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନେ ଦୋଷୀ ବୋଲି ଦଣ୍ଡ ପାଇଥିବା ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ରଖିବା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ଏଣୁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଓ ଅନ୍ୟ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେଦୂର କମ ସଂପର୍କ

ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇପାରେ ଏବଂ ଯେତିକି ନ ହେଲେ ନ ଚଳେ କେବଳ ସେତିକି ସଂପର୍କ ରଖିବାକୁ ସରକାର ଦେଉଥିଲେ । ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଯଥେଷ୍ଟ ବେଶୀ । ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନୂଆ ନୂଆ ଜେଲ ତିଆରି କରାଗଲା ଏବଂ କେତେକ ପୁରୁଣା ଜେଲରେ କେବଳ ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦୀ ରହିବେ ବୋଲି ଠିକ କରାଗଲା । ଯେବେ କୌଣସି ଜେଲରେ ରାଜନୈତିକ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦୋଷରେ ଦଣ୍ଡିତ ବନ୍ଦୀ ଥାଆନ୍ତି ତା ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ କମ୍ ଦେଖାସାକ୍ଷାତ୍ ଏ ସଂପର୍କ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଉଭୟ ଶ୍ରେଣୀର ବନ୍ଦୀଙ୍କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ରଖା ଯାଉଥିଲା । ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ରଖିବା ଥିଲା ସରକାରଙ୍କ ନିୟମ । କେତେକ ଯାଗାରେ ଅବଶ୍ୟ ଖୁବ୍ କ୍ୱଚିତ୍ ଏହି ଉଭୟ ଶ୍ରେଣୀର ବନ୍ଦୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘର୍ଷ ଦେଖା ଦେଉଥିଲା । ଏଥିରୁ ଜଣାଯିବ ଯେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜ ବ୍ୟବହାର ଯୋଗୁଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଯେତେଦୂର ପ୍ରଭାବିତ କରିବା କଥା ତାହା କରି ପାରୁନଥିଲୁ । ଏଥିପାଇଁ ଆମ ନିଜ ଦୁର୍ବଳତା ଯେ ଆଂଶିକ ଭାବରେ ଦାୟୀ ସେଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତଥାପି ସେଥିପାଇଁ ଜେଲ ଶାସନ ନୀତି ବିଶେଷ ଭାବରେ ଦାୟୀ ।

ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଖରାପ ପ୍ରଭାବ ହେଉଛି ଯେ, ଏହାଦ୍ୱାରା ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀଙ୍କର ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ଦେହ ଦେଖା ଦେଉଥିଲା । କେତେକ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ 'କ' ଓ 'ଖ' ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହେବାପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ ସେମାନେ ଓ ସେମାନଙ୍କର ବନ୍ଧୁମାନେ ଜେଲ ଭିତରେ ଓ ବାହାରେ ଚେଷ୍ଟା କରି କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଉଥିଲେ । ତାଛଡ଼ା ଯେବେ କେହି 'କ' ଶ୍ରେଣୀ ଭୁକ୍ତ ହେଉଥିଲା, ତା'ହେଲେ ଅନେକ ସହବନ୍ଦୀଙ୍କୁ ତାହା ଭଲ ଲାଗୁ ନ ଥିଲା । ଏଣୁ ସେମାନେ ଈର୍ଷାଭାବ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ନିଜେ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ 'ଗ' ଶ୍ରେଣୀ ଭୁକ୍ତ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କଠାରୁ ସେମାନଙ୍କର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଉଚ୍ଚତର ହୋଇଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ 'କ' ଓ 'ଖ'

ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରାଯାଇଛି ବୋଲି ନିଜେ ନିଜେ ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ଯେବେ 'ଗ' ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ 'କ' 'ଖ' ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକା ଜେଲରେ ରଖୁଥାଆନ୍ତେ ତାହେଲେ ଏହି ଭାବ ଅତି ନଗ୍ନରୂପ ଧାରଣ କରୁଥାଆନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଜେଲ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ସୁବିଧାପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ରଖିଥିବାରୁ ଏହି ସନ୍ଦେହ ଓ ମାରାତ୍ମକ ଭାବ ସେତେଦୂର ଦେଖାଦେବାର କଥା ତାହା ହେଉ ନଥିଲା । ତଥାପି ଜେଲ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ମନରେ ଏହି ଭାବ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯଥେଷ୍ଟ ଖରାପ ଧାରଣା ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲା । ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଭାବରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜେଲ ଜୀବନ ବିଷୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅଛି । ଦେଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମେ କ୍ଷମତା ପାଇଥିବାରୁ ସେହି ଅଭିଜ୍ଞତା ବଳରେ ଜେଲ ଶାସନରେ ସଂସ୍କାର ଆଣିବା ପାଇଁ କିଛି କରିବା ଦରକାର । ଜେଲର ଶୃଙ୍ଖଳାଗତ ସମସ୍ତ ଆଇନ୍ କାନୁନ ଅଭିଜ୍ଞତା ବଳରେ କରାଯାଇଛି ବୋଲି ମୁଁ ଜାଣେ । ଛୋଟ ଛୋଟ କଥା ଯାହାକି ପ୍ରଥମରେ ଆମକୁ ଜଣା ନ ଥିଲା ତାହା ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ପରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଗୁରୁତ୍ୱ ଲାଭ କରି ଥିବାର ଦେଖା ଦେଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ଉପର ବେଳା ଚାରିଟା ସମୟରେ ଜଣେ ଓ୍ୱାର୍ଡ଼ର ଆସି ଖଣ୍ଡିଏ ଛୋଟ ଲୁହା ପାତରେ ପ୍ରତି ଜେଲ କୋଠରୀର ଦୁଆର ଓ ଝରକାରେ ଜଳତରଙ୍ଗ ବଜେଇବା ପରି ବାଡ଼େଇ ବାଡ଼େଇ ଯାଉଥିବାର ମୁଁ ଦେଖିଥିଲି । ବରାବର ଏହା ହେଉଥିବାର ମୁଁ ଦେଖୁଥିଲେ ହେଁ କାହିଁକି ଯେ ଏହା କରାଯାଉଥିଲା, ମୁଁ ବୁଝିପାରୁ ନଥିଲି । ମୁଁ ପରେ ବୁଝିଲି ଯେ ଜେଲ କୋଠରୀର ଦୁଆର ଓ ଝରକାରେ ଥିବା ଲୁହା ରେଲିଂ ଠିକ ଅଛି କି ନାହିଁ ତାହା ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଏହା କରା ଯାଉଥିଲା । ଯେବେ କୌଣସି ରେଲିଂ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥାଏ ତାହେଲେ ଏହାକୁ ବଜାଇଲା ବେଳେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶବ୍ଦ ହେବ ଯାହା ଫଳରେ କି ରେଲିଂ ଖରାପ ଅଛି ବୋଲି, ଜେଲ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଜାଣି ପାରିବେ । ତା ଛଡ଼ା ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ଦଉଡ଼ି, ଲମ୍ବା ଲୁଗା ବା ଅଣ୍ଟାରେ ପଇସାକଉଡ଼ି ରଖିବା ପାଇଁ ଟାଙ୍ଗିଆ ରଖିବାକୁ ଦିଆ ଯାଉ ନଥିଲା ଏବଂ ସାଧାରଣତଃ ଡ୍ରାଇଭର, ହାଫ୍‌ପାର୍ଟ ଓ ଘୋଡ଼େଇ ହେବା-

ପାଇଁ କମ୍ବଳ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ଦେଢ଼ଫୁଟ ଲମ୍ବ ଓ ଓସାରର ଖଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଏଁ ରୁମାଲ ମୁଣ୍ଡରେ ବାନ୍ଧିବା ପାଇଁ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ବନ୍ଦୀମାନେ କାଳେ ତଣ୍ଟିରେ ବାନ୍ଧି ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବେ, ସେହି ଭୟରେ ଲମ୍ବ ଲୁଗା ବା ଦଉଡ଼ି ଦିଆ ଯାଏ ନାହିଁ ଏବଂ ମୋଟା ସୂତା ଦୁଆର ବା ଝିଡ଼କିର ରେଲିଂରେ ଘଷିଲେ ରେଲିଂ ଭାଙ୍ଗି ଯିବାର ଆଶଙ୍କା ଥିବାରୁ ତାହା ଦିଆଯାଉ ନଥିଲା । ରାତିରେ କାଳେ ବନ୍ଦୀମାନେ ତା ସାହାଯ୍ୟରେ ପାଚୀର ଡେଇଁ ଚାଲିଯିବେ ସେଥିପାଇଁ ଘୁଞ୍ଚେଇ ହେଲାଭଳି କୌଣସି କାଠ ବାକ୍ସ ବା ସେହି ଜାତୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଜେଲର ହତାରେ ରଖା ଯାଉ ନ ଥିଲା । କାଳେ ଦଉଡ଼ି ସାହାଯ୍ୟରେ ଡେଇଁ ଯିବେ, ସେଥିପାଇଁ ବହୁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୁଗା ଶୁଖାଇବାକୁ ଆମକୁ କୌଣସି ଦଉଡ଼ି ଦିଆଯାଉ ନଥିଲା । ପରେ ଯେତେବେଳେ ଦଉଡ଼ି ଦିଆଗଲା, ତାହାକୁ ସକାଳେ ୱାର୍ଡରମାନେ ଦେଇଯାଉଥିଲେ ଏବଂ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ନେଇ ଯାଉଥିଲେ; ରାତିରେ ତାହା ଆମପାଖେ ରହୁପାରେ ନାହିଁ । କାଳେ କୌଣସି ବନ୍ଦୀ ଡାଳ ବା ଗଛ ଭାଙ୍ଗି ତା ସାହାଯ୍ୟରେ ଜେଲ କାନ୍ଥ ଚଢ଼ି ଡେଇଁ ପଳାଇ ଯିବେ, ସେଥିପାଇଁ ଜେଲ ହତାରେ କୌଣସି ଡାଳ ଥିବା ଗଛ ଯେପରିକି କଦଳୀ, ଅମୃତଭଣ୍ଡା ଗଛ ସୁଦ୍ଧା ଲଗାଯାଏ ନାହିଁ । ଜେଲ ହତାରେ ଯଦିଅସ୍ତୁ ଗଛ ଥିବାର ଦେଖା ଯାଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଗଛ ସବୁ ପାଚେରି ବହୁ ଦୂରରେ ଲଗାଯାଇ ଥାଏ । ତେଣୁ କୌଣସି ବନ୍ଦୀ ତା ସାହାଯ୍ୟରେ ଜେଲ କାନ୍ଥ ଉପରେ ଚଢ଼ି ପାରିବା ସହଜ ନୁହେଁ ।

ଜେଲର ପ୍ରତ୍ୟେକ କୋଠରୀରେ ଜଣେ ଲେଖାଏଁ ବନ୍ଦୀ ରାତିପାଳି ଚେଇଁ କରି ରହୁଥାନ୍ତି ଏବଂ ସେହି କୋଠରୀରେ କେତେ ବନ୍ଦୀ ରହିବା କଥା ତାହା ଠିକ୍ ଅଛି ବୋଲି ୱାର୍ଡରକୁ ଖବର ଦେଉଥାନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ କୋଠରୀରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଦୀପ ଜଳୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାହା ଏତେ ଉପରେ ରହୁଥାଏ ଯେ କୌଣସି ବନ୍ଦୀ ତାକୁ ଯେପରି ଛୁଇଁ ପାରିବେ ନାହିଁ ବା ତା ପାଖକୁ ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ରାତିରେ ୱାର୍ଡର ଯେତେବେଳେ ବଦଳ ହୁଅନ୍ତି, ନୂଆ ଆସୁଥିବା ୱାର୍ଡର ତା ୱାର୍ଡରରେ ଯେତେ ବନ୍ଦୀ

ରହିବା କଥା ସେ ବିଷୟରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେବା ପାଇଁ ପ୍ରାୟ ସବୁ ବନ୍ଦୀଙ୍କ ଗଣେ । ଦିନ ସାରା ଏହିପରି ବନ୍ଧୁଅର ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କର ଗଣତି କରାଯାଏ। ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ରହିବା ସ୍ଥାନ ବନ୍ଦ କରାଯାଏ । ସେତେବେଳେ ଯେତେ ବନ୍ଦୀ ଦିନସାରା ନୂଆ ଆସିଛନ୍ତି ବା ଖଲାସ ହୋଇଛନ୍ତି ତାହାର ହିସାବ କରାଯାଇ ବନ୍ଦୀ ସଂଖ୍ୟା ଠିକ୍ ଅଛି କି ନାହିଁ ଗଣାଯାଏ । ଯେବେ କୌଣସି ଭୁଲଭଟକା ବାହାରେ ତା ହେଲେ ଜେଲ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ଆତଙ୍କିତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ସେ ଭୁଲ ଧରା ନ ପ ବା ଯାଏ ସେ ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହେଲା ବୋଲି ଧରାଯାଏ ନାହିଁ । ସେହିପରି ପ୍ରତେ ସକାଳେ ବନ୍ଦୀମାନେ ରହୁଥିବା ଘର ଖୋଲିଦିବା ସମୟରେ ଗଣା ସରି ଯାହା ସଂଖ୍ୟା ହେବାର କଥା ସେତିକି ସଂଖ୍ୟା ଜଣା ନ ପଡ଼ିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଗଣୁଥାନ୍ତି । ଏହି ସବୁ ସାବଧାନତା ସତ୍ତ୍ୱେ ଅନେକ ସମୟରେ କାନ୍ଥ ଉପରୁ ଡେଇଁ ବା ଲୁହା ରେଲିଂ ଭାଙ୍ଗି ବା ଅନ୍ୟ ଉପାୟରେ ବନ୍ଦୀମାନେ ଖସି ପଳାଇ ଯାଆନ୍ତି । ଜେଲର ଆଇନ କାନୁନ ଯେବେ ଠିକ୍ ଭାବରେ ପାଳନ କରାଯାଏ ତା ହେଲେ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଖସି ପଳାଇବା ଯେ ସମ୍ଭବପର ହେବନି, ସେ ବିଷୟରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଜେଲରେ ପ୍ରଚଳିତ ନିୟମ କାନୁନ ଭିତରୁ ଅନେକ ନିୟମ ବନ୍ଦୀମାନେ ଯେପରି ପଳାଇ ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ କରାଯାଇ ଥିଲା । ଅଧିକନ୍ତୁ ଅନେକ ନିୟମ ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ ମନରେ 'ସେମାନେ ବନ୍ଦୀ', ଜେଲକୁ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ସେମାନେ ଆସିଛନ୍ତି 'ସେମାନଙ୍କୁ ଲାଞ୍ଛନା ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ' ଏବଂ ସେମାନେ ବାକି ମାନବ ସମାଜଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର—ଏହି ଧାରଣା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ କରି ଯାଇଛି । ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ପଦ ପଦକେ ଲାଞ୍ଛିତ ହେବାକୁ ହୁଏ । ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଯେପରି ଭଲ ରହେ, ସେଥିପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ ଥାଏ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯାହା ଖାଇବା ଜିନିଷ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି, ସେଥିରୁ କୌଣସି ନ ହୋଇ ସବୁ ଜିନିଷ ଯେବେ ତାଙ୍କୁ ଦିଆଯାନ୍ତା, ତା ହେଲେ ସେମାନେ

ଭଲ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରେ ରହିବା ପାଇଁ ସେ ଖାଦ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ହୁଏନା । ସେମାନେ ବେମାର ପଡ଼ିଲେ ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଜେଲ କର୍ମଚାରୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସବୁବେଳେ ଠିକ୍ ଭାବରେ ପାଳନ କରୁ ନଥିବାରୁ ବନ୍ଦୀମାନେ ତାଙ୍କର ନ୍ୟାଯ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ ଓ ଔଷଧ ଦାବୀରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ସବୁ ଦେଖି ମୋର ଧାରଣା ହୋଇଛି ଯେ ଜେଲର ପ୍ରଚଳିତ ଆଇନ କାନୁନର ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ସବୁବେଳେ ଡରାଇ ରଖି ତାଙ୍କର ମାନବିକତାକୁ ଦଳି ଦେଇ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଏଭଳି ଭାବରେ ଭାଙ୍ଗି ଦେବା, ଯେପରିକି ସେ ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହେବା ବେଳକୁ ଅସହାୟ ଓ ନିରାଶ୍ରୟ ଅବସ୍ଥାରେ ବାହାରକୁ ଆସିବେ ।

ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଆଗେ ସେମାନଙ୍କୁ ସେହିଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ତା'ଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ଶରୀରର ଓ ମନ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଘଣା ପେଷିବା ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ । ଅବଶ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାହାର ଜେଲରେ ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଉ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଲୋକେ ଜେଲ ବାହାରେ ଯେଉଁସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ସେଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ସେଥିରେ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ଅନେକ ସମୟରେ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ କାରିଗରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ସେମାନେ ଯେବେ ତାହା ମନ ଦେଇ ଶିଖୁଥାଆନ୍ତେ, ତା ହେଲେ ଖଲାସ ହେବା ପରେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନିଜ ନିଜର ଜୀବିକା ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରୁଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ଅନେକ ବନ୍ଦୀ ଏ ସବୁ ଶିକ୍ଷାର ସୁବିଧା ନିଅନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ଧାରଣା । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଜଣେ ଚୋରକୁ ଜାଣେ ଯେ କି ବହୁବାର ଜେଲ ଯିବା ଫଳରେ ସତରଞ୍ଜୀ ତିଆରି କରି ସେ ବିଷୟରେ ଜଣେ ବିଶେଷଜ୍ଞ ହୋଇପାରିଛନ୍ତି । ସେ ଭଲ ଭଲ ସତରଞ୍ଜୀ ତିଆରି କରି ପାରୁଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଜେଲ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜେଲରେ ସତରଞ୍ଜୀବୁଣା କାମ ଶିକ୍ଷା ଦେବା

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୃହକର୍ମ ଦେଇ ରଖିଛନ୍ତି ଏବଂ ସେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ରହି ଜଣେ ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ଲୋକ ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି ।

ମୁଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବନ୍ଦୀକୁ ଜାଣେ ଯେକି ଏକ ସମୟରେ ଜଣେ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଡକାୟତ ଥିଲା । ବହୁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୋଲିସ ତାକୁ ଧରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ସେ ଧରାପଡ଼ିଲା ସେ ଯାବଜ୍ଜୀବନ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତର ଦଣ୍ଡ ପାଇଥିଲା । ଜେଲରେ ସେ ଖୁବ୍ ଭଲ ଲୁଗାବୁଣା ଶିଖିଥିଲା । ତା ଫଳରେ ସେ ତାର କୁଅଭ୍ୟାସ ଛାଡ଼ି ଖଲାସ ହେବା ପରେ ଖଦଡ଼ ଲୁଗା ବୁଣା କାର୍ଯ୍ୟରେ ରଖାଇ ଦେବାକୁ ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲା । ମୁଁ ତାକୁ ରଖାଇ ଦେବି ବୋଲି କହିଥିଲି । ମାତ୍ର ଖଲାସ ପରେ ତାର ମୋ ସଙ୍ଗେ ଆଉ ଦେଖା ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ କୁଷ୍ଠାଶ୍ରମରେ ଜଗୁଆଳ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି । ହଠାତ୍ ଥରେ ମୁଁ କୁଷ୍ଠାଶ୍ରମ ଦେଖିବାକୁ ଯିବାବେଳେ ତାକୁ ଦେଖି ଖୁବ୍ ଖୁସି ହେଲି । ସେ ତାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଖୁବ୍ ଖୁସି ଅଛି ଏବଂ ଆଶ୍ରମର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ମଧ୍ୟ ତା ଉପରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏପରି ବନ୍ଦୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଖୁବ୍ କମ୍ ।

ଯେଉଁ ବନ୍ଦୀମାନେ ଖୁବ୍ କମ୍ ବୟସରୁ ପକେଟମାରୁ ଦୋଷରେ ଦଣ୍ଡ ପାଉଥାନ୍ତି, ସେମାନେ ଯେତେ ଥର ଅଧିକ ଜେଲ ଯାଆନ୍ତି ସେହି ଅନୁପାତରେ ସେ କୁଅଭ୍ୟାସ ତାଙ୍କର ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗେ । ମୁଁ ଜଣେ ଦେଖିଛି, ଗାଁଉଲି ଲୋକେ ଜେଲକୁ ବଳଦ ଗାଡ଼ିରେ ଆଣିଥିବା ଚାଉଳ ବସ୍ତା ଓହ୍ଲାଇବା ବେଳେ କେତେକ ବନ୍ଦୀ ଏପରି ଭାବେ ଚାଉଳ ଚୋରି କରନ୍ତି ଯେ ଗାଡ଼ିବାଲା ଜାଣି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଚାଉଳ ଓହ୍ଲାଇ ଘରକୁ ଫେରିଲାବେଳେ ଗାଡ଼ିବାଲା ଯେତେ ଚାଉଳ ଆଣିଥିଲା ତାହାସବୁ ଜେଲରେ ପଡ଼ି ନ ଯାଇ କେତେକ ହରଣଚାଳ ହୋଇଛି ବୋଲି ଜାଣିପାରେ । ଜେଲ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଦୋଷୀଙ୍କୁ ଧରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଚୋର ପକେଟମାରୁ ଓ ଡକାୟତ୍ ଏକାଠି ହୁଅନ୍ତି ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ ପରସ୍ପରର କୃତିତ୍ୱ ଓ ଅଭିଜ୍ଞତା ପରସ୍ପରକୁ କହନ୍ତି । ଏ

ଫଳରେ ସେମାନେ ଦୁଷ୍ଟ ସଂସର୍ଗରେ ନୂଆ ନୂଆ ଫନ୍ଦି ଶିଖି ତାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାନ୍ତି । ଜଣେ ଜେଲ ସୁପରିଣ୍ଟେଣ୍ଡେଣ୍ଟ ମୋତେ ଥରେ କହୁଥିଲେ ଯେ ଜେଲ କର୍ମଚାରୀମାନେ ବରାବର ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କର ସଂସର୍ଗରେ ଆସୁଥିବାରୁ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସମୟରେ କୁଅଭ୍ୟାସର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୁଅନ୍ତି । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ କର୍ମଚାରୀମାନେ ସଚ୍ଚୋଟ ରହିଲେ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇପାରିବାର ସମ୍ଭାବନା ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ନିୟମ ଶୃଙ୍ଖଳ ଏପରି କରାଯାଇଛି ଯେ ସେମାନଙ୍କୁ ସଂଶୋଧନ କରିବାର ପଥ ଖୁବ୍ କମ୍ । ନିୟମ ଶୃଙ୍ଖଳର ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ଭୟଭୀତ କରି ସେମାନଙ୍କ ମାନବିକତା ନଷ୍ଟ କରିବା । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କର ଯେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ତାହା ଜେଲର ପ୍ରଚଳିତ ନିୟମ ଯୋଗୁଁ ନ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ପୂର୍ବ ଜନ୍ମର ସତ୍କର୍ମ ଯୋଗୁଁ ହିଁ ହୋଇଥାଏ ।

ଯେଉଁମାନେ ସାଧାରଣ ଦୋଷ କରି ଜେଲ ଯାଆନ୍ତି ସେମାନେ ଜେଲଯିବା ପୂର୍ବରୁ ସାଧାରଣତଃ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବାନ୍ ଏବଂ କର୍ମଠ ଥାଆନ୍ତି ଓ ନିଜ ନିଜର ଜୀବିକା ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରୁଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଜେଲରେ ସେମାନଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତାର ଯେବେ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥାଆନ୍ତା, ସେମାନେ ଯେ ନାହିଁକି ରୋଜଗାର କରିବେ ନାହିଁ ତା ନିଜେ ପୋଷିହେବା ଭଳି ରୋଜଗାର କରିବେ ନାହିଁ ତାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଜଣେ ଯୁବକ ଲୋକ ଜେଲ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ନିଜେ, ତା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପିଲାଙ୍କୁ ପୋଷିପାରିଲା ଯଥେଷ୍ଟ ଆୟ କରୁଥାଏ । ଜେଲ ଯିବା ପରେ ସେ ରାଜ୍ୟସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ବୋଝିଏ ବୋଝ ଭଳି ହୁଏ । ସରକାର ତାକୁ ଜଗିବା ପାଇଁ ଏବଂ ତାର ଖାଇବା ଓ ପିନ୍ଧିବା ପାଇଁ ଖରଚ କରନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍ ସରକାର ସମାଜର ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଟିକସ ଆକାରରେ ଅଦାୟ କରି ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ପିଛା ସେଥିରୁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରନ୍ତି । ତେଣୁ ବନ୍ଦୀମାନେ ସମାଜ ଉପରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ବୋଝ ହୁଅନ୍ତି । ପ୍ରଥମତଃ ଯେ ବନ୍ଦୀ ହୁଏ ସେ କୌଣସି ସମାଜ ବିରୋଧୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ଦଣ୍ଡ ସ୍ୱରୂପ ବନ୍ଦୀ ହୁଏ । ଦ୍ୱିତୀୟରେ ବନ୍ଦୀ ହେବା ଫଳରେ ସେ ନିଜକୁ ଓ ତାର ପରିବାରକୁ ପୋଷିବା ପାଇଁ ଯାହା

ରୋଜଗାର କରିବା କଥା ତହିଁରୁ ତାକୁ ବଞ୍ଚିତ କରାଯାଏ ଏବଂ ତା ପରିବାରକୁ ପୋଷିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ଅନ୍ୟଲୋକ ଉପରେ ପଡ଼େ । ତୃତୀୟରେ ସେ ଜେଲରେ ରହିବା ସମୟରେ ତା ଖାଇବା ଏବଂ ପିଇବା ଖର୍ଚ୍ଚ ବାବଦରେ ସମାଜକୁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଯେବେ ଜେଲ [illegible] ବଦଳାଇବା ଭଳି ସଂସ୍କାର କରାଯାଏ ତା ହେଲେ ଏହା ଦ୍ୱାରା ସମାଜରେ ଯେଉଁ ତିନି ପ୍ରକାର କ୍ଷତି ହେଉଛି ତାହା ରୋକ ହେବ ଏବଂ ଅତି କମ୍‌ରେ ବନ୍ଦୀମାନେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ, ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା କରାଇଲେ ଏ କ୍ଷତିର ବହୁ ଅଂଶ ପୂରଣ ହୋଇ ପାରିବ ।

କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ମତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲେ ହିଁ ଏହା ହୋଇପାରିବ । ଜେଲ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଣ ଦଣ୍ଡର ସ୍ଥାନ ନ ହୋଇ ଯେବେ ସେଥିରୁ ଖଲାସ ହେଉଥିବା ଲୋକ ଦେଶ ଓ ସମାଜର ସେବା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ, ସମାଜର ସଚ୍ଚୋ ଏବଂ ଉନ୍ନତ ସଭ୍ୟ ହୋଇ ବାହାରି ପାରିବା ଭଳି ସଂସ୍କାରମୂଳକ ସଂସ୍ଥା ହୁଏ, ତାହେଲେ ଯାଇ ଏହା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ । ତା ଛଡ଼ା ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟ ଅବସ୍ଥା ଚକ୍ରରେ ପଡ଼ି ବା ଦୁର୍ଯୋଗ ବଶତଃ ଜେଲକୁ ଯାଏ, ସେ ଜେଲରେ ଥିବା ସମୟରେ କେବଳ ସେ ନିଜେ ଚଳିବା ଭଳି ଆୟ ନକରି ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜେଲ ବିଭାଗର ଖର୍ଚ୍ଚ ଚଳାଇ ପାରିବା ଭଳି ଯେ ଯେପରି ହୋଇ ପାରିବ, ସେହିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଦରକାର । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଜେଲ ଶାସନରେ ଆଣିବାକୁ ହେଲେ, ଏଭଳି କର୍ମଚାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଦରକାର ଯେଉଁମାନେ କି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଚିନ୍ତାଧାର ବା ଲକ୍ଷ୍ୟ ବୁଝି ପାରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବା ସେମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ନ ଭାବି, ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ସହାନୁଭୂତି ସଂପନ୍ନ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ବୁଝିବେ । ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ଶାସନ କରିବା ପାଇଁ ସେମାନେ ସବୁବେଳେ ଲାଠି ବା ସେ ଜାତୀୟ ଜିନିଷର ସହାୟତା ନ ନେଇ ବରଂ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କର ଯେପରି ନୈତିକ ଜୀବନ ବିକାଶ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନେ ସମାଜରେ ସମ୍ମାନିତ ବ୍ୟକ୍ତି ହୋଇ ପାରିବେ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ।

ଏ ବିଷୟରେ ବହୁତ କଥା କୁହାଯାଇ ପାରେ ଓ ଯଥେଷ୍ଟ ଲେଖାଯାଇ ପାରେ । ବହୁ ଦେଶରେ ଜେଲ୍ ସଂସ୍କାର ଆଣିବା ପାଇଁ ନୀତିମାନ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଉଛି । ଆମେ ଆମ ନିଜ ଅଭିଜ୍ଞତାର ସୁଯୋଗ ନେଇ ଜେଲରେ ଯେବେ ବିଭିନ୍ନ ସଂସ୍କାର ମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ତା ହେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇ ପାରନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଯେତେଦୂର ଜାଣେ, ଯାହା ଟିକିଏ ବା ସୁଧାର କରାଯିବାର ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଛି, ତାହା ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସୁବିଧା ଓ ସୁଯୋଗ ଦିଆଯିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରାଯାଇଛି । ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦୀମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଶିକ୍ଷିତ ଏବଂ ବହୁ ସମୟରେ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ସମାଜରେ ଥିବା ଉଚ୍ଚତର ସ୍ଥାନ ହେତୁ ଉଚିତଯୋଗ୍ୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇ ସେମାନଙ୍କ ସୁବିଧା କରାଇ ନେବା ସମ୍ଭବପର ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ସାଧାରଣ ବନ୍ଦୀଙ୍କ ସୁବିଧାପାଇଁ କିଛି କରାଯିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଅଧିକାଂଶ ସାଧାରଣ ବନ୍ଦୀ ଅଶିକ୍ଷିତ ତଥା ଦୁର୍ବଳଲୋକ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଯେଉଁ ଭଳିରେ ସେହି ଭଳିରେ ରହେ । ତାଙ୍କ କଥା କେହି ବାହାରକୁ ନ ଆଣି ଅବହେଳା କରନ୍ତି ।

ଜେଲ ଶାସନ ନୀତିରେ ସଂସ୍କାର ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲାବେଳେ କେତେକ ବିଷୟ ମନେ ରଖିବା ଦରକାର । ଜେଲର ଆଇନରେ ଏପରି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ଦରକାର ଯେପରି କି ଭୁଲବଶତଃ କରିବା ଅପରାଧ ଦଣ୍ଡ ପାଇବା ବନ୍ଦୀଙ୍କୁ ପୁରୁଣା ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ସହିତ ରଖା ନ ଯାଇ ଅଲଗା ରଖାଯାଏ । ଅନେକ ସମୟରେ ଗାଁ ଲୋକେ ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ ଝଗଡ଼ା କରିବା ଫଳରେ ଜେଲ ଦଣ୍ଡ ପାଇ ଜେଲ ଯାଆନ୍ତି । ସେମାନେ ପ୍ରକୃତିରେ ଖରାପ ଲୋକ ନୁହନ୍ତି । କେବଳ ସାମୟିକ ଉତ୍ତେଜନାବଶତଃ ଅବିଚାରିତ ଭାବରେ ପଡ଼ି ଭୁଲ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପକାନ୍ତି । ଫଳରେ ସେମାନଙ୍କୁ ରଖିବାକୁ ପଡ଼େ । ସେଭଳି ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତ ଦାଗୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଲଗା ରଖିବା ଉଚିତ । ତାହାଛଡ଼ା ଯେଉଁମାନେ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ଭୁଲକାମ କରିଥିବାରୁ ଜେଲ ଦଣ୍ଡ ପାଆନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ପୁରୁଣା ଦାଗୀମାନଙ୍କଠାରୁ

ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରଖାଯାଉଥିଲେହେଁ ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥାରେ ଉ… କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ସେପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବା ଉଚି… ଯେଉଁମାନେ ସ୍ୱଭାବତଃ ଦୋଷକରି ଜେଲ ଯାଉଛନ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁମା… ଦୁର୍ଘଟଣା ବଶତଃ କଦବା କମର ଜେଲ ଯାଉଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱ… ଖବରେ ରଖିବା ଚେଷ୍ଟା କରାଯିବା ଦରକାର । ଏଥିପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲେ ହେଁ ତାହା ପ୍ରକୃତରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଉ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଯୁବକମାନେ ଦୁର୍ଯୋଗବଶତଃ ବନ୍ଦୀ ହୁଅନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ କେବେହେଲେ ଦାଗୀମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଆସିବା ଭଳି ଅବସ୍ଥାରେ ରଖାଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ କାରଣ ମୁଁ ଦେଖିଛି ବୟସ୍କ ଏବଂ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଦାଗୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱେଚ୍ଛା ସଂପର୍କୀୟ ଉତ୍କଟ ଜ୍ଞାନ ଏହି ନୂତନ ଅନଭିଜ୍ଞ ଯୁବକମାନଙ୍କ କରିବାଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଭଲ ହେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ସ୍ୱେଚ୍ଛା ସଂପର୍କ… ବିଶେଷଜ୍ଞ ହୋଇ ଜେଲରୁ ବାହାରନ୍ତି । ଶିକ୍ଷା, ସତ୍ସଙ୍ଗ, ସୁସ୍ଥ… ଆମୋଦପ୍ରମୋଦ ପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଲବ୍ଧ ସ୍ୱାଧି… କରିବା ଭଳି ବାତାବରଣ ଦ୍ୱାରା ଜେଲ ସଂସ୍କାରକରି ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତ ନାଗରିକ କରାଯାଇ ପାରିବ । ଯୁବକ ଦୋଷୀମାନଙ୍କୁ ସୁପଥ… ଅଣିବାର ଉପାୟ ସଂପର୍କରେ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନଙ୍କ, ପରାମର୍ଶ ନେ… ବାଞ୍ଛନୀୟ । ତଥାପି ସେ ଦିଗରେ ବର୍ତ୍ତମାନ କୌଣସି ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉ ନାହିଁ । ବୟସ୍କ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ସେମାନେ କରିଥିବା ଦୋ… ଅନୁଯାୟୀ ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ କରାଯିବା ଉଚିତ । କିନ୍ତୁ ଜେଲ କର୍ମଚାରୀମାନେ ଏହି ଧରଣର ସଂସ୍କାରର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବୁଝି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ ଲାଭକଲେ ଯାଇ ଏହି ସଂସ୍କାରର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

ନୂଆ ବିଭାଗରେ ସୈନ୍ୟ ଏବଂ ଉପରସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱ… ପୂର୍ବରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇ ତାଲିମ କରାଯାଏ । ପୋଲିସ ବିଭାଗ… ଉପରସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ ତଥା ନିମ୍ନ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ମୁନସଫ ବା ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟମାନେ ସ୍କୁଲ ଓ କଲେଜରେ…

...ଇ ପାଉଥିଲେ ପୁଣି ଚାକିରୀ ପାଇବା ପରେ ସେମାନେ ଯେଉଁ ବିଭାଗରେ ...ରୀ ପାଆନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଭାଗୀୟ ଟ୍ରେନିଂ ମଧ୍ୟ ଦିଆଯାଏ । ...ନ୍ତୁ ମୁଁ ଯେତେଦୂର ଜାଣେ, ଜେଲ ବିଭାଗୀୟ କର୍ମଚାରୀ ଓ ...ଅଫିସରମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା ଦେବାର କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ ଓ ସେମାନେ ଚାକିରୀ ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱରେ ...ଦିଆଯାଉଥିବାରୁ ସେମାନେ ଜେଲରେ କାମ କରି ଯାହା କିଛି ଶିକ୍ଷା ...ନ୍ତି—ଅର୍ଥାତ୍ ସେଠାରେ ଯେପରି ଭାବରେ କାମ ହେଉଥାଏ ...ଅନୁଭୂତି ଯାହା କିଛି ଶିକ୍ଷା ପାଆନ୍ତି । ଜେଲ ବିଭାଗର ସର୍ବୋଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ...ଏସ. ଯୁଦ୍ଧବିଭାଗ, ଡାକ୍ତର ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସରକାରୀ ବିଭାଗରେ ...ରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଉଥିବାରୁ ସେମାନେ କେବଳ କପଟ ପରିଚାଳନା ...କରିବାକୁ ହୁଏ ଏବଂ ଜେଲରେ କପଟ ଶାନ୍ତିଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ...ଏ ଏହା ଛଡ଼ା ଜେଲ ବିଷୟରେ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜ୍ଞାନ ...ଅଭିଜ୍ଞତା ଯେ ନ ଥାଏ ଏହା ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଯାଇଛି ।

ଜେଲର ଓ ଅନ୍ୟ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ନିମ୍ନ ପଦବୀରୁ କାଳକ୍ରମେ ପଦୋନ୍ନତ ...ରି ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଉଥିବାରୁ ଉକ୍ତ ବିଭାଗଟି ସେହି ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ...ପୂର୍ବ ପରିଚାଳିତ ହୁଏ । ସେମାନଙ୍କର ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟରେ କୌଣସି ଜ୍ଞାନ ନ ଥାଏ । ସେମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ଜେଲ ପରିଚାଳନା ସମ୍ପର୍କରେ ...ସବୁ ସଂସ୍କାର କରାଯାଇଛି ସେ ବିଷୟରେ କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ବା ଜେଲ ପରିଚାଳନାରେ ଯେ କୌଣସି ସଂସ୍କାର ବା ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇ ...ପାରେ ତାହା ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଭାବିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ କେବଳ ଜାଣନ୍ତି ଏବଂ ବୁଝନ୍ତି ଯେ ଜେଲର ନିୟମ କାନୁନ୍ କପଟ ...ର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ବନ୍ଦୀ ପଳାଇ ଯିବା କପଟ ରୋକିବାକୁ ହେବ । ଜଣେ ବନ୍ଦୀର ଯେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇପାରେ ବା ସେ ବଦଳି ...ପାରେ ଏକଥା ସେମାନେ ଜମା ଭାବନ୍ତି ନାହିଁ । ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ମୋତେ ...ରେ ରହସ୍ୟ କରି କହୁଥିଲେ—ଜେଲର ନିୟମ ଦେଖୁଛ ବନ୍ଦୀଙ୍କୁ ଏପରି ...ଇବାକୁ ଦେବାକୁ ହେବ ଯଦ୍ୱାରା କି ବେଶୀ ଖାଦ୍ୟାଭାବରେ

ସେ ମଶ୍ଚିରିବନ୍ତ ବା ବେଶୀ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବାକୁ ପାଇ ମୋଟା ବେ
ନାହିଁ । ଜେଲ ବିଭାଗର କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ
ଯେତେବେଳେ ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହେବ, ସେ ସଂଶୋଧିତ ହୋଇ
ହେଉଛି କି ନାହିଁ ସେଥିପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି, ସେ ଯେପରି ଅଧି
ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ଖଲାସ ହୁଏ, ତାହା ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା
ଫଳରେ ଅନେକ ସମୟରେ କୌଣସି ଭଲଲୋକ ଯେ କି ଅବସ୍ଥା
ବା ଦୁର୍ଯୋଗକ୍ରମେ ଜେଲ ଦଣ୍ଡ ପାଇଛି ଏବଂ ସେ ଆଉ ବେ
ଦୋଷ ପୁନର୍ବାର କରି ଦ୍ୱିତୀୟଥର ଜେଲ ଯିବାର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ
ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଖଲା
ଜେଲକୁ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ଘୃଣା କରି ହୋଇ ଖଲାସ ହୁଏ । ସୁ
କିଛି କରି ପାରେନା । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ପୁରୁଣା ପ୍ରକୃତ ଦାଗି
ବନ୍ଦୀ ତାହାରକୁ ଖଲାସ ହେଲେ କେବଳ ଜଳବାୟୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ
ଯାଆନ୍ତି । ସେ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକର ଜେଲରେ କୌଣସି ଅ
ହେଉଥିବାରୁ ସେ ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ଜେଲକୁ ଫେରି ଆସିବା ପ
କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଜେଲରେ ଶିଖିଥିବା ଅସତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ବ
ଜେଲକୁ ଆସନ୍ତି ।

ଜେଲର ବନ୍ଦୀମାନେ କେବଳ ଦଣ୍ଡ ପାଇବାକୁ କାର୍ଯ୍ୟ
ଉତ୍ପାଦନ କରିବାପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ—ଏହା ଉ
ସେମାନଙ୍କୁ ଯେବେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଯାଏ ଏବଂ ଉତ୍ସାହିତ କ
କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରାନଯାଇ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଯୋଗ
ବଢ଼ିବ ସେଥିପାଇଁ ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଏ, ତାହାହେଲେ ସେ
ଅବସ୍ଥା ବଦଳିବ । ତାହାଛଡ଼ା ଜେଲର ଆୟ ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ
ଜେଲଗୁଡ଼ିକ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ ହୋଇ ପାରିବେ । ପ୍ରକୃତରେ ବେ
ଚଳେ ଜେଲ ବିଭାଗଟି ପୂରାପୂରି କାହିଁକି ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ
ନ ପାରିବ, ତାର କୌଣସି ଯୁକ୍ତି ଯୁକ୍ତ କାରଣ ନାହିଁ । ବ
ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ କିଛି କିଛି ନୈତିକ ଓ ଧର୍ମଗତ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଦେବା ଦ

ସେଥିପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ସବୁ ଦେଖାଣିଆ ଭାବରେ ଅଛି ଏବଂ ସେଥିରୁ କୌଣସି ଫଳ ହେଉନାହିଁ । ପ୍ରଥମ ଥର ଦୋଷକରି ଦଣ୍ଡପାଇଥିବା ବନ୍ଦୀ ଖଲାସ ହେବାପରେ ପୋଲିସ ସେମାନଙ୍କୁ ଏପରି ହଇରାଣ କରେ ଯେ ସେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ପୁଣି ଦୋଷକରି ଜେଲ ଯାଏ । ତେଣୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ବିଷୟ ବୁଝିବା ପାଇଁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ସଂସ୍ଥା ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ବନ୍ଦୀମାନେ ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହୋଇ ଆସିବା ପରେ ପୁଲିସ ଯେପରି ଭାବରେ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ନଜର ରଖନ୍ତି ତାକୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ବାହାର-ଜେଲ-ଜୀବନ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ଖଲାସ ହୋଇଥିବା ବନ୍ଦୀମାନେ କେବେହେଲେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ସୁସ୍ଥ ଓ ସାଧାରଣ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାର ସୁବିଧା ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଖଲାସ ହୋଇଥିବା ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତି ଯେପରି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇପାରିବ, ସେଥିପାଇଁ ପୁଲିସ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଉକ୍ତ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ସମାଜର ଆଦର୍ଶଂକସ୍ଥ ତଥା ଦରକାରୀ ଅଙ୍ଗ କରିବା ଦିଗରେ ଏକମାତ୍ର ବେସରକାରୀ ସାମାଜିକ ସଂସ୍ଥାମାନେହିଁ ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରନ୍ତେ । ଜେଲର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ସଂସ୍କାର କରାଯାଇ ବାହାରେ ଅନୁକୂଳ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରାଗଲେ ଜଣେ ମୁକ୍ତ ବନ୍ଦୀ ଆଉ ଦୋଷ ନ କରି ସମାଜର ଦରକାରୀ ସଭ୍ୟ ହୋଇପାରିବ । ଯେବେ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯାଏ, ତାହାହେଲେ ବନ୍ଦୀ ଓ ସମାଜ ଉଭୟେ ଲାଭବାନ୍ ହେବେ । କେହି ଅଯଥା ଦୋଷ କରିବାକୁ ସ୍ପୃହା ନ ଥିବାରୁ ସମାଜର ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଉପରେ ଏହି ବିଷୟରେ ଦାୟିତ୍ୱ ଅଛି । ଯେଉଁ ସମାଜ ପଦ୍ଧତିରେ ମନ୍ଦ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଉତ୍ସାହିତ ହେଉଛି ବା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଦୁଃସାହସ ଦେଖାଇବା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ଭାବୁଛି ସେହି ସମାଜ ପଦ୍ଧତିରେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଭୁଲ ରହିଯାଇ ଅଛି । ତାହା ଦୂରହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ।

ତ୍ରୟୋବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କର ଦୋମୁହାଁ ନୀତି ଚାଲିଥାଏ । ଏକ ଦିଗରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଦବାଇବାକୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାନ୍ତି, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଶାସନ ସଂସ୍କାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଲ ଟେବୁଲ ବୈଠକ ଡାକିବାକୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଥାଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଜେଲରେ ଥିବା ସମୟରେ କଂଗ୍ରେସ ଯେପରି ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ଯୋଗଦିଏ, ସେଥିପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରାଗଲା ଏବଂ ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହରୁଙ୍କ ସମ୍ମତି ଜଣେ ଇଂରେଜ ସାମ୍ବାଦିକ ମିଷ୍ଟର ସ୍ଲୋକମ୍ବଙ୍କ ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ ଫଳରେ ଏହି ଚେଷ୍ଟା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏହା ଫଳରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା ହୋଇ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବା ପାଇଁ ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହରୁ ଓ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହରୁଙ୍କୁ ନୈନି ଜେଲରୁ ୟରୋଡ଼ା ଜେଲକୁ ନିଆଗଲା । ଏହି କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଥିବା ସମୟରେ ପ୍ରତି ଜେଲରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରୁଥାଆନ୍ତି । ଏଥର ମିଳାମିଶା ହୋଇଗଲେ ଜେଲ ଯିବା କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ଆଶା କରି ଏହି କଥାବାର୍ତ୍ତା ଉପରେ ଅନେକେ ଖୁବ୍ ଭରସା କରୁଥାନ୍ତି । ଅଥଚ କେତେକ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରୂପ ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଭଳି ଯୋଗ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ନୁହଁ ବୋଲି କହୁଥାନ୍ତି । ତାହାରେ ଯେଉଁମାନେ ଏହି କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମୁଖ୍ୟ ଥିଲେ ସାର ତେଜ ବାହାଦୁର ସପ୍ରୁ ଏବଂ ଏମ୍. ଆର. ଜୟକର । ଗୋଟିଏ ମିଳାମିଶା ହୋଇଯାଇ ଏହି ସଂଘର୍ଷ ବନ୍ଦ ହେଲେ ମଙ୍ଗଳ ହେବ ବୋଲି ପ୍ରକୃତରେ ସେମାନେ ଚାହୁଁଥିଲେ । ଏହି କଥାବାର୍ତ୍ତା ଫଳରେ କିଛି ଲାଭ ହେଲା ନାହିଁ । କଂଗ୍ରେସ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ଯୋଗ ନ ଦେଲେ ତାହା କନ୍ୟାବିହୀନ ବିବାହ ପରି ହେବ ବୋଲି ସରକାର ଜାଣୁଥିବାରୁ କଂଗ୍ରେସ ଯେପରି ଗୋଲ ଟେବୁଲ

ବୈଠକରେ ଯୋଗଦେଏ ସେଥିପାଇଁ, ବ୍ୟଗ୍ରତା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ତଥାପି, ସରକାର କଂଗ୍ରେସର ଦାବୀ ବିଚାର କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଥିଲେ । ତାହାଛଡ଼ା ୧୯୨୦ ମସିହାରୁ ଯେପରି କଂଗ୍ରେସର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟକରି ଆସିଛନ୍ତି, ସେହିଭଳି କଂଗ୍ରେସର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବେ ବୋଲି ପୃଥିବୀକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ଚାହୁଁଥାନ୍ତି ।

ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକ ହେଲା ଏବଂ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜାମାନଙ୍କ ସମେତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦଳର ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ଏହି ବୈଠକର ଗୋଟିଏ ଭଲ ଫଳ ହେଲା ଯେ, ପ୍ରାସ୍ତାବିତ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବା ପରେ ଗଡ଼ଜାତମାନେ ସେଥିରେ ଯୋଗ ଦେବେ ବୋଲି ଗଡ଼ଜାତ ଶାସକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଘୋଷଣା କରାଗଲା । ତେଣୁ ଭାରତବର୍ଷର ଗୋଟିଏ ଫାଳ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଫାଳକ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜାମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହିବା ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ବିଭେଦ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ତାହା ଦୂର ହୋଇଯାଇ ଉଭୟ ଭାରତର ଏକୀକରଣ ପାଇଁ ବାଟ ପରିଷ୍କାର ହୋଇଗଲା । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଆଉ ବେଶୀ ଦିନ ବ୍ରିଟିଶ ଭାରତର ରାଜନୈତିକ ଆକାଂକ୍ଷା ଅସ୍ୱୀକାର କରି ରହିପାରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ ବୋଲି ବୁଝି ପାରିବାରୁ ଯେଉଁ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କରେ ଗଣତନ୍ତ୍ରଶାସନର କୌଣସି ନାମ ଗନ୍ଧ ନ ଥିଲା ସେ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କୁ ମିଶାଇ ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ପରୋକ୍ଷରେ ଆଧିପତ୍ୟ ରକ୍ଷିପାରିବେ ବୋଲି ଭାବୁଥିବାରୁ [illegible] ଏହି ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କଂଗ୍ରେସର ବିନା ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱରେ କୌଣସି ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେବା ସମ୍ଭବପର ନ ଥିବାରୁ ଗୋଲ ଦ୍ୱିତୀୟ ସମ୍ମିଳନୀରେ କଂଗ୍ରେସ ସହଯୋଗ କରି ଗ୍ରହଣୀୟ ହେବାଭଳି ନୀତି ହୋଇପାରିବ, ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମ୍ମିଳନୀ ସ୍ଥଗିତ ରଖାଗଲା ।

ଏହାଭିତରେ କଂଗ୍ରେସ ଯେପରି ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗଦେଏ, ସେଥିପାଇଁ ନାନା ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କରାଗଲା ଏବଂ ତାହାର ପ୍ରଥମ ସୋପାନ ହେଲା ଜେଲରେ ଥିବା କଂଗ୍ରେସ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ଯେପରି ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗଦେବା

ସମ୍ପର୍କରେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋଚନା କରିବାରେ ସୁବିଧା ପାଆନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଖଲାସ କରିବା । କିନ୍ତୁ ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବସ୍ଥା ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ସେମାନଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦିଆଯାଇ ବିନା ସର୍ତ୍ତରେ ଖଲାସ କରା ନ ଯାଇଛି, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନେ କିଛି କରିପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ସରକାର ଜାଣିଥିଲେ । ତେଣୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିକୁ 'ଅଳ୍ପ ସମୟପାଇଁ' ମନୋନୀତ ହୋଇଥିବା ସଭ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟଙ୍କୁ ଖଲାସ କରି ଦିଆଗଲା ଏବଂ ଏହି ବୈଠକ ଆଲ୍ଲାହାବାଦରେ ବସିଲା । ସାର ତେଜବାହାଦୁର ସାପ୍ରୁ ପ୍ରମୁଖ ନେତୃମାନେ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ଯୋଗଦେଇଥିଲେ ସେଠାରେ ଘଟିଥିବା ସମସ୍ତ ଘଟଣା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ସେମାନଙ୍କର ନିଜ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ଶେଷକୁ ଯେବେ ଦରକାର ପଡ଼େ, ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଲର୍ଡ଼ ଆରଉଇନଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରି ଆଲୋଚନା କରିବେ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରାଗଲା । ଏହିସବୁ ଆଲୋଚନା ଚାଲିଥିବା ସମୟରେ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟକୁ ପଣ୍ଡିତ ମୋତିଲାଲ ନେହରୁଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା ଦେଶସାରା ଶୋକ ଛାୟା ଖେଳିଗଲା । ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସତ୍ତ୍ୱେ କାର୍ଯ୍ୟର ଗୁରୁତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିବ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରାଗଲା ।

ଠିକ ଏହି ସମୟକୁ କଂଗ୍ରେସ ନେତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟି ଚିନ୍ତାଧାରା ଦେଖାଦେଲା । ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମିଳାମିଶା କରିବାକୁ କେତେକ ଚାହୁଁଥିଲେ ହେଁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଯେବେ ଆମ ଦାବି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ବା ଅନ୍ତତଃ ଆମ ଦାବୀ ପୂରଣ ହେବ ବୋଲି ସୂଚନା ଦିଅନ୍ତି, ତାହେଲେ ମିଳାମିଶା କରାଯିବା ଉଚିତ ବୋଲି ମତ ଦେଲେ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଲର୍ଡ଼ ଆରଉଇନଙ୍କ ସହ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଆରମ୍ଭ କଲେ । କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଭ୍ୟମାନେ ମହାତ୍ମାଜୀ ରହୁଥିବା ଡକ୍ଟର ଆନସାରୀଙ୍କ ଘରେ ରହିଲେ । ସେ ପ୍ରତିଦିନ ବଡ଼ଲାଟଙ୍କ ସହିତ ଯାହା ଯାହା କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିଲେ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବରାବର ଜଣାଉଥିଲେ । ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନର ମୁଖ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଲବଣ ଆଇନ ଉଠାଇଦେବା ଉପରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ଜୋର ଦେଉଥିଲେ । ସର୍ଦ୍ଦାର ବଲ୍ଲଭଭାଇ ପଟେଲ

ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ କୃଷୀମାନଙ୍କର ଯେଉଁସବୁ ଜମି ବାଜ୍ୟାପ୍ତ କରାଯାଇଛି, ତାହା ଫେରସ୍ତ ଦେବା ପ୍ରଶ୍ନ ଉପରେ ଜୋର ଦେଉଥିଲେ । ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ବନ୍ଦୀମାନେ ଅବଶ୍ୟ ଖଲାସ ହୋଇଯିବେ ଏବଂ ଯେଉଁ ଆଶ୍ରମ ସବୁ ସରକାର ଜବତ କରି ନେଇଛନ୍ତି ତାହା ଫେରସ୍ତ ଦେବେ, ଏହି କଥାବାର୍ତ୍ତା କିଛିଦିନ ଧରି ଚାଲିବା ପରେ ବଡ଼ଲାଟ ବିଲାତ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରିବା ପାଇଁ କିଛିଦିନ କଥାବାର୍ତ୍ତା ବନ୍ଦ ରଖାଯାଇ ଶେଷକୁ ଗୋଟିଏ ଚିଠା ଚୁକ୍ତି ହୋଇଗଲା ।

ସେ ସମୟରେ ମୁଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳୁ ବୁଲି ଯାଉଥିଲି ଏବଂ ସେତିକିବେଳେ ଆମ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅତି ଖୋଲାଖୋଲି ଭାବରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଥିଲା । ମୁଁ ମିଳାମିଶା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ ଥିଲେ ହେଁ ମିଳାମିଶାର ସର୍ତ୍ତ ଏଭଳି ହେବା ଉଚିତ, ଯଦ୍ୱାରା କି ଲୋକଙ୍କ ନୈତିକତା ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହିପାରିବ ତାହାହିଁ ମୁଁ ଚାହୁଁଥିଲି । ଆମ ଆନ୍ଦୋଳନ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ସୂଚନା ମିଳୁଥିବା ସର୍ତ୍ତମାନ ଚୁକ୍ତିରେ ରହିବା ଉଚିତ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ମୁଁ କହିଲି । ସେ ପରିଷ୍କାର ଜବାବ ଦେଲେ ଯେ, ଆମେ ଯେତିକିଦୂର କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରିପାରିଛୁ, ତାହାହିଁ ଚୁକ୍ତିରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇପାରିବ । ଯେବେ ଆମେ ଚେଷ୍ଟା କରି ଆମ କୃତିତ୍ୱ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ପାଇପାରିବା ଭଳି ସନ୍ଧି କରୁ, ତାର କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ରହିବ ନାହିଁ । କାରଣ ଆମର ନୈତିକ ବଳ ଯେତିକି ହିଁ ଆମେ ସୁବିଧା ହାସଲ କରିପାରିବା, ଅର୍ଥାତ୍ ଆମେ ଯେତେଦୂର କୃତିତ୍ୱ ଲାଭ କରିଛୁ, ସେହି ପରିମାଣରେ ହିଁ ଆମର ବଳ ଅଛି । ତେଣୁ ଆମେ ଯେତିକି ପାଇବାକୁ ହକଦାର, ତା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଆଶା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏହା ଫଳରେ ମୁଁ ବୁଝି-ପାରିଲି, ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ସତ୍ୟ ଉପରେ କିପରି ଅଗାଧ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି । ସେ ମିଳାମିଶା ସୂତ୍ରରେ ହେଉଥିବା ଚୁକ୍ତିରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିବା ଶକ୍ତି ଅନୁପାତରେ ଅଧିକ କିଛି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ନଥିଲେ । ଏହି ପ୍ରକାର ଲୋକ ଦେଖାଣିଆ କୃତିତ୍ୱ ଅସତ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବୋଲି ସେ ଜାଣୁଥିବା ମୁଁ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରିଥିଲି । ଆମେ ଯେବେ ଏହି ସଂପର୍କରେ ଗଭୀର ଭାବରେ ବିଚାର

କରୁ ଏହା ବି ପ୍ରକୃତ କଥା ଜଣାଯିବ । ଯାହା ଆମେ ନେଇ ଆଣି ଥୋଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ, ତା ପଛରେ ଗୋଡ଼ାଇବାରେ ବେଶୀ କିଛି ଫଳ ନ ହୋଇ ବରଂ ଭଲ ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ଖରାପ ହେବ ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରକୃତରେ ଯାହା ପାଇବା କଥା, ତା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଆଶା କରୁ ନ ଥିଲେ ବା ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁ ନ ଥିଲେ ।

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଲର୍ଡ଼ ଆରଉଇନଙ୍କର ସଦିଚ୍ଛା ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯେଉଁ ଚୁକ୍ତି ହୋଇଛି, ସେ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବେ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ଲର୍ଡ଼ ଆରଉଇନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । କଂଗ୍ରେସ ଯେପରି ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ଯୋଗ ଦେଇ ପାରିବ, ସେଭଳି ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ସେ ଚାହୁଁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ମିଳାମିଶା କରିବାପାଇଁ ଯଥାସମ୍ଭବ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ ମିଳାମିଶା ହୋଇପାରି ନ ଥିଲା । କାରଣ ତାଙ୍କର ଅଧୀନସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀମାନେ କଂଗ୍ରେସ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଦବାଇବା ପାଇଁ ନାନା ପ୍ରସଙ୍ଗ କରିଥିବାରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ମିଳାମିଶା ହେବାକୁ ଚାହୁଁ ନ ଥିଲେ । ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ଯୋଗ ଦେବା ଯେପରି ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା, ସେଥିପାଇଁ କେତେକ ସୁବିଧା କରିଦେଇଥିଲେ । ମିଳାମିଶା ଫଳରେ କଣ ହେବ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ତାହା ପୂର୍ବରୁ ଜାଣିଥିଲେ ବୋଲି ଆମେ ପରେ ଜାଣିପାରିଲୁ । ସ୍ୱୟଂ ଲର୍ଡ଼ ଆରଉଇନଙ୍କ ବଡ଼ଲାଟ ପଦଙ୍କର ସମୟ ସେହି ସମୟରେ ପୂରି ଯିବାରୁ ସେ କଂଗ୍ରେସ ସହିତ ଚୁକ୍ତି କରିବା ପରେ ଭାରତ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପରେ ଲର୍ଡ଼ ୱିଲିଂଡନ ବଡ଼ଲାଟ ହୋଇ ଆସିଲେ । ସେ କଂଗ୍ରେସ ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଏକମତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହେବା ଫଳରେ ଲର୍ଡ଼ ଆରଉଇନ ଭାରତ ବର୍ଷରୁ ଯିବା ପରେ ପରେ ଚୁକ୍ତି ବେକାମୀ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରାଗଲା । କେବଳ ଲର୍ଡ଼ ଆରଉଇନ୍ ଭାରତରେ ଥିବା ସମୟରେ ଏହାର ସର୍ତ୍ତଗୁଡ଼ିକ କେତେକ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କର ଯିବା ପରେ ପରେ ଚୁକ୍ତିଟିକୁ ପୁରାପୁରି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ

କରିବାପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବହୁଦିନ ଧରି ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମଧ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାର ଅସୁବିଧା ସୃଷ୍ଟି କରାଗଲା । ଆମ ପକ୍ଷରୁ ଗୋଟିଏ ସର୍ତ୍ତ ପୂରଣ କରିବା କଥା ଥିଲା । ତାହା ହେଉଛି, ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ବନ୍ଦ କରିବା । ତେଣୁ ଚୁକ୍ତି ସ୍ୱାକ୍ଷରିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମହାତ୍ମାଜୀ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ବିବୃତି ଦେଇ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ବନ୍ଦ କରିଥିଲେ । ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ଖଲାସ କରିଦେବା ଛଡ଼ା ଆଶ୍ରମ ଏବଂ କଂଗ୍ରେସ ଅଫିସ ସବୁ ଫେରସ୍ତ ଦେବା, ଏବଂ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଉଠାଇ ଦିଆଯାଇ ନ ଥିବା ଲବଣ ଆଇନ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ ଚୁକ୍ତି କରାଯାଇଥିଲା ତାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସୁବିଧା ଦେବା ଛଡ଼ା ଗୁଜରାଟରେ ବାଜ୍ୟାପ୍ତି ହୋଇଥିବା ଜମିମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କରାଯାଇଥିଲା । ଏହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ପଥରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରାଗଲା । ଏପରିକି ସବୁଠାରୁ ସହଜ ବିଷୟ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ଖଲାସ କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ବହୁ ସମୟ ଧରି ଚିଠିପତ୍ର ଚାଲିଲା । ଭଗଲପୁର ଜିଲ୍ଲାର ବନ୍ଦପୁର ଅକ୍ରମଜମି ଫେରାଇ ଦିଆଗଲା ନାହିଁ । ତାକୁ ଫେରାଇ ନ ଦେବା ପାଇଁ ଯେତେବେଳେ ସରକାର ଆଉ କିଛି ବାଟ ପାଇଲେ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ଯେଉଁ ଜମି ଉପରେ ଅକ୍ରମ ହୋଇଥିଲା, ସେ ଜମିର ମାଲିକ ବୋଲି କେତେକ ଲୋକ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରରୋଚନାରେ ଦାବୀ କଲେ ଏବଂ ଅଦାଲତରେ ଜିତି ପାରିବେ ବୋଲି ଆଶା କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ କଥା, ଅକ୍ରମର ଦଖଲ ଛାଡ଼ିବାକୁ ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାର ଚାହୁଁ ନ ଥିବାରୁ ଚୁକ୍ତିର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ସଂପର୍କରେ ନାନାପ୍ରକାର ଅସୁବିଧା ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇଥିଲା ।

ଗାନ୍ଧି-ଅରଉଇନ୍ ଚୁକ୍ତି ସମୟର ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଯୋଗୁଁ ଦେଶସାରା ଚିନ୍ତା ଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ବହୁଦିନ ଧରି ଚାଲିଥିବା ଭଗତସିଂହ ମକଦ୍ଦମାର ଶେଷ ନିଷ୍ପତ୍ତି ସେ ସମୟରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇ କେତେକ ଆସାମୀଙ୍କୁ ଫାଶୀ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଗଲା । ସାଇମନ କମିଶନଙ୍କ ସମୟରେ ଯେଉଁ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀ ଲାଠି ପ୍ରହାର କରିବା ଫଳରେ ଲାଲାଜୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା,

ଭଗତ ସିଂହ ସେଣ୍ଡର୍ସ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ମାରିଥିଲେ ବୋଲି ଥିଲା ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅଭିଯୋଗ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଫାଶୀଦଣ୍ଡ ପରିବର୍ତ୍ତେ ସେମାନଙ୍କୁ ଯାବତ୍-ଜୀବନ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତର ଦିଆଯାଉ ବୋଲି ଲର୍ଡ଼ ଆରଉଇନଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ହେଁ ସେ ତାହା ଶୁଣି ନ ଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଯୋଗୁଁ ବନ୍ଦ ରହିଥିବା କଂଗ୍ରେସର ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନ କରାଚୀରେ ଆୟୋଜନ କରାଗଲା ଏବଂ ଅଧିବେଶନର ସମୟ ମଧ୍ୟ ନିକଟ ହୋଇ ଆସିଲା । ଗାନ୍ଧି ଆରଉଇନ ଚୁକ୍ତିରେ କଂଗ୍ରେସ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ଯୋଗ ଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିବାରୁ ଉକ୍ତ ଚୁକ୍ତିଟିକୁ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନରେ ସମର୍ଥନ କରାଯିବା କଥା । ଯେବେ ସର୍ଦ୍ଦାର ଭଗତ୍ ସିଂହଙ୍କର ଫାଶୀ ଦଣ୍ଡ ମାଫ କରାଯାଏ ତଦ୍ୱାରା ଯେ କେବଳ ଗାନ୍ଧି-ଆରୱିଇନ ଚୁକ୍ତିକୁ କଂଗ୍ରେସ ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରହଣ କରାଇନେବା ପାଇଁ ଅନୁକୂଳ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି ହେବ ସେତିକି ନୁହେଁ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଗୁରୁତର ଅସୁବିଧା ମଧ୍ୟ ଦୂର ହୋଇ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସ ବଢ଼ିବ । କିନ୍ତୁ ବୋଧହୁଏ, ଅଧୀନସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀମାନେ ବିରୋଧ କରୁଥିବାରୁ ଲର୍ଡ଼ ଆରୱିଇନ୍ ଭଗତ ସିଂହଙ୍କର ଫାଶୀ ହୁକୁମ ରଦ୍ଦ ନ କରି କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ପରେ ଫାଶୀ ଦିଆହେବ ବୋଲି ହୁକୁମ ଦେଲେ । ଫାଶୀ ଦଣ୍ଡ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ପରେ; ଅର୍ଥାତ୍ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ଚୁକ୍ତିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପରେ ଦିଆଯିବା କଥାକୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ପସନ୍ଦ ନ କରି, ଯେବେ ଫାଶୀ ଦିଆଯିବା କଥା, ତାହେଲେ ଅଧିବେଶନ ପୂର୍ବରୁ ଦିଆଯାଉ ବୋଲି କହିଲେ । କାରଣ ତଦ୍ୱାରା କାହାର ମନରେ ବୃଥା ଆଶା ରହିବ ନାହିଁ ଏବଂ କଂଗ୍ରେସ ଅବସ୍ଥା ବିଷୟରେ ପୂରାପୂରି ଜାଣି ନିଷ୍ପତ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବ । ତାହାହିଁ ହେଲା । କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନର ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ତିନ ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଭଗତ ସିଂହ ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଫାଶୀଦଣ୍ଡ ଦିଆଗଲା ଏବଂ ସବୁ କାମ ଶେଷ ପରେ ସାଧାରଣରେ ସେହା ପ୍ରକାଶ ପାଇବାରୁ ଦେଶସାରା ବିଶେଷତଃ ପଞ୍ଜାବରେ ଅତିଶକ୍ତ ଉତ୍ତେଜନା ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ।

ଗାନ୍ଧି-ଆରୱିଇନ୍ ଚୁକ୍ତିର କେତେକ ସର୍ତ୍ତ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହାର ଲାଲ ନେହରୁ ପସନ୍ଦ କରି ନ ଥିଲେ । ମହାତ୍ମାଜୀ ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ

ଦେଉଥାଇ ଥିଲେ । ଜବାହର ଲାଲଙ୍କ ଚୁକ୍ତି ଗୃହୀତ ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ବିରୋଧ କରିବା ଲୋକ; କିନ୍ତୁ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ଯୋଗୁ ସେ ଚୁକ୍ତି ସମ୍ପର୍କରେ ଅଧିକ ଆଉ ପ୍ରତିବାଦ ସୃଷ୍ଟି କରି ନ ଥିଲେ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ସର୍ଦ୍ଦାର ଭଗତ ସିଂହଙ୍କ ଫାଶୀ ଦଣ୍ଡ ଯୋଗୁଁ ଉତ୍‌କ୍ଷିପ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ କେତେକ କରାଯାଇଥିବା ଚୁକ୍ତିର ସମର୍ଥନ ନକରି ବିରୋଧ କଲେ । କରାଚୀ କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନ ବେଳକୁ ସମଗ୍ର ବାତାବରଣ ବିଷାକ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଆମେ ରେଲରେ କରାଚୀ ଯିବା ବାଟରେ ଆମ ବିରୁଦ୍ଧରେ କେତେକ ବିକ୍ଷୋଭପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ ଏବଂ କେତେକ ଲୋକ ପ୍ରତିବାଦ ସ୍ୱରୂପ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ କଳାଫୁଲ ଉପହାର ଦେଇଥିଲେ । ତା ସହିତ ସନ୍ଧି ସମ୍ପର୍କରେ ଓ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ଘଟଣା ସବୁ ଘଟିଥିଲା, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେମାନେ ବିକ୍ଷୋଭପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସାହସ ଏବଂ ଯାହା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଯାଇଛି ସେଥିପ୍ରତି ଯାହା ହେଉ ପଛକେ ଦୃଢ଼ ମନୋଭାବ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର ବିଷୟ । ବିକ୍ଷୋଭକାରୀମାନଙ୍କର ଉକ୍ତିସବୁକୁ ସେ ତାଙ୍କର ମଧୁର ଉତ୍ତର ଦେଇ ନିଜ ଉପରକୁ ସବୁ ଦୋଷଦାୟିତ୍ୱ ନେଇ ଯାଉଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଳ ଝଡ଼ ବତାସ ବହି କଂଗ୍ରେସ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଆଶଙ୍କା କରୁଥିଲେ ପୁଣି ଗାନ୍ଧିଜୀ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଏପରି ସମ୍ଭାଳି ନେଲେ, ଯାହାକି ଆଉ କେହି କରିପାରି ନ ଥାନ୍ତେ—ଏପରିକି ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶତ୍ରୁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ତରଳି ଯାଉଥିଲା । ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ କ୍ରୋଧଜର୍ଜ୍ଜରିତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲେ, ସେମାନେ ଫେରିବେଳକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଶାନ୍ତିରେ ଫେରୁଥିଲେ ।

ଚୁକ୍ତିର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସର୍ତ୍ତ ଯେବେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଏ, ତା ହେଲେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଏକମାତ୍ର ପ୍ରତିନିଧିଭାବରେ କରାଚୀ କଂଗ୍ରେସ ପରେ ଯୋଗ ଦେବେ ବୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଗଲା । ଚୁକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିଯିବା ସମ୍ପର୍କରେ ଯଥେଷ୍ଟ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଉଥିଲେହେଁ ମହାତ୍ମାଜୀ ବରାବର ଚୁକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ପାଇଁ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ଚିଠିପତ୍ର

ଲେଖୁ ଥାଆନ୍ତି । ଏହି ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ତଥା ଦୃଢ଼ତା ବହୁ-ପରିମାଣରେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା । ସେ ଚୁକ୍ତିକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ ବା ପଛଘୁଞ୍ଚା ଦେଉଛନ୍ତି ବୋଲି, ଯେପରି କୌଣସି କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଅଭିଯୋଗ କରିବାକୁ ସାହସ ନ କରନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ଯେଉଁ ସବୁ ବିଷୟରେ ଚୁକ୍ତି ହୋଇଥିଲା, ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ଖୁବ୍ ଦୃଢ଼ ଥିଲେ । ଚୁକ୍ତିଟିକୁ ସରକାରଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା କଥା ହେଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ବାଧାମାନ ସୃଷ୍ଟି କରି ଯାଉଥିଲା ଏବଂ ତଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଯାଉଥିଲୁ । ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ମନୋଭାବ କିନ୍ତୁ ଏଭଳି ନଥିଲା । ସେ ଚୁକ୍ତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ବିଷୟ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯିବା ଉପରେ ଜୋର ଦେଉଥିଲେ ।

ଶେଷକୁ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ଯୋଗ ଦେବାପାଇଁ ସମୟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ହେଁ ଗୁଜରାଟରେ ବାଜ୍ୟାପ୍ତି ହୋଇଥିବା ଜମି ସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରାଯିବ ବୋଲି ଚୁକ୍ତିରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା, ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇ ନଥିଲା । ତାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ନହେଲେ ମହାତ୍ମାଜୀ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ଯୋଗ ଦେବେନାହିଁ ବୋଲି ଜିଦ୍ ଧରିଲେ । ତେଣୁ ଶେଷକୁ ଲର୍ଡ଼ ଉଇଲିଂଡନ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଏହି ଦାବି ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଯେଉଁ ଜାହାଜରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ଯୋଗ ଦେବାପାଇଁ ଯିବାକଥା, ସେ ସାଧାରଣ ରେଲରେ ଗଲେ, ଉକ୍ତ ଜାହାଜକୁ ପାଇପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା ଥିବାରୁ ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ପେଶିଆଲ ରେଲରେ ବମ୍ବେ ନିଆଗଲା ଏବଂ ସେ ବମ୍ବେରେ ପହଞ୍ଚିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାହାଜକୁ ଅଟକାଇ ରଖାଯାଇଥିଲା ।

ଲର୍ଡ଼ ଉଇଲିଂଡନ୍ ବାଧ୍ୟହୋଇ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗ୍ରହଣ କରିବା ମୁହୂର୍ତ୍ତରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଓ କଂଗ୍ରେସ ଉଭୟଙ୍କୁ ଦବାଇବା ପାଇଁ ସେ ଉପାୟ ଖୋଜୁଥିଲେ । ମହାତ୍ମାଜୀ ବିଲାତରେ ଥିବା ସମୟରେ କଂଗ୍ରେସ ଯେପରି ଆଉ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ନପାରି ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଶେଷ ପାଇଯାଏ,

...ଥିପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରାଗଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ କବାଟୀ ...ଂଗ୍ରେସରେ ନିର୍ବାଚିତ ସଭାପତି ସର୍ଦ୍ଦାର ବଲ୍ଲଭଭାଇ ପଟେଲ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ...କ୍ଷଣତା ଓ ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ନିର୍ଭୟରେ ...ବା ସତ୍ତ୍ୱିମାନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ପାଇଁ ଯେ ମୁଖ୍ୟତଃ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ...ଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ଭାଳୁ ଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସରକାର ଯେତେବେଳେ ଗୋଳମାଲ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ବଦ୍ଧପରିକର ସେ ବା କିପରି କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବେ ? ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ମଧ୍ୟ ମହାତ୍ମାଜୀ ଯାହା କରିବାକୁ ...ହିଁଥିଲେ, ତାହା ଯେପରି କରି ନ ପାରିବେ, ସେଥିପାଇଁ ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି କରାଗଲା । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଭାରତ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛନ୍ତି, ଭାରତ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଏଭଳି ଅସଦ୍ଭାବ ଅଛି ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା କି ସେମାନେ ସର୍ବସମ୍ମତ ଦାବୀ ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ପାରିନାହାନ୍ତି ...ସେମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଅବିଶ୍ୱାସ ଏବଂ କଳିଆ ଏଭଳି ଅଛି ଯେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ନିଜ ହାତରେ କ୍ଷମତା ରଖିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି ବୋଲି ପୃଥିବୀକୁ ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରାଗଲା ।

କିନ୍ତୁ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ଯାହା ସବୁ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ପାଇଁ ଏହା ସ୍ଥାନ ନୁହେଁ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରୁ ନିରାଶ ହୋଇ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଫେରିଆସିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ସ୍ଥାନୀୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଦବାଇବା ପାଇଁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କରି ସାରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ବଙ୍ଗଳାରେ ଗିରଫଦାରୀ, ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ କୃଷକମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅକଥନୀୟ ଅତ୍ୟାଚାର ଏବଂ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ ଚାଲିଥିବା ଅତ୍ୟାଚାର ...ରୁ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ସବୁ ବିଷୟ ଅନୁକୂଳ ଆଲୋଚନା କରି ...ପସ୍ଥିତ ପରିସ୍ଥିତି ବିଷୟରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ...ସୀମାନେ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ଆଗମନକୁ ଆଗ୍ରହର ସହିତ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାନ୍ତି । ...ଯେଉଁ ଦିନ ବିଲାତରୁ ଆସି ବମ୍ବେରେ ପହଞ୍ଚିବା କଥା, ସେହିଦିନ ବମ୍ବେରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ଗୋଟିଏ ବୈଠକ ଡକା ଯାଇଥିଲା

ଆମ୍ଭେମାନେ ବମ୍ବେ ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କଲୁ । ମୁଁ ଯେଉଁ ଗାଡ଼ିରେ ଯାଉଥିଲି, ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲ ନେହରୁ ଏଲାହାବାଦରୁ ସେହି ଗାଡ଼ିରେ ଚଢ଼ିଲେ ଏବଂ ଗାଡ଼ି ଅଳ୍ପ କିଛି ମାଇଲ ଯିବା ପରେ ବାଟରେ ଅଟକାଇ ଜବାହରଲାଲଜୀଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଗଲା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ଦେଖାକରି ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ବା ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ମିଳାମିଶା ସମ୍ପର୍କରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ନଦେଇ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ କଂଗ୍ରେସକୁ ଦବାଇ ଦେବା ଯେପରି ଭାରତ ସରକାରଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତାହାହିଁ ଏ ଘଟଣାରୁ ଜଣା ପଡ଼ିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଜାହାଜରୁ ବମ୍ବେରେ ଓହ୍ଲାଇବା ପରେ ପରେ ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ବିପୁଳ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କଲେ । ସେ ଓହ୍ଲାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କଲେ । ତାଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତ ସମୟରେ ଘଟିଯାଇଥିବା ଘଟଣା ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରି କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉପାୟ ସ୍ଥିର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲର୍ଡ଼ ୱିଲିଂଡନଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କରିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରି ସେ ତାର କଲେ । କିନ୍ତୁ ଲର୍ଡ଼ ୱିଲିଂଡନ ଦେଖା କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଏହା ଫଳରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଶୀଘ୍ର ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ବମ୍ବେରୁ ନିଜ ନିଜ ସ୍ଥାନକୁ ଫେରି ଆସିଲୁ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ବମ୍ବେ ଛାଡ଼ିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ମହାତ୍ମାଜୀ ମିଳମିଶା ପାଇଁ ତାର ଦ୍ୱାରା ଚେଷ୍ଟା ଚଳାଇଥିଲେ । ତଥାପି କିଛି ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ବରଂ ତାଙ୍କୁ ରାତିରେ ଗିରଫ କରାଯାଇ ଯରବାଡ଼ା ଜେଲକୁ ନିଆଗଲା । ସବୁ ପ୍ରଦେଶରେ ସେହିଦିନ ସମସ୍ତ ମୁଖ୍ୟ କଂଗ୍ରେସ ନେତାଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଯାଇ, ସମସ୍ତ ଆଶ୍ରମ, କଂଗ୍ରେସ ଅଫିସ ଓ କଂଗ୍ରେସ ବା ତତ୍ସମ୍ପର୍କୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଉଥିବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ସ୍ଥାନକୁ ବେଆଇନ ଘୋଷଣା କରାଯାଇ ମୁଖ୍ୟ କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଗିରଫ କରାଗଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଜେଲ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ କୌଣସି ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ବା ଉପଦେଶ ଦେବାକୁ ସୁବିଧା ପାଇଲୁ ନାହିଁ । ଏହାପରେ କଂଗ୍ରେ

ମାନେ କଣ କରିବାକୁ ହେବ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ଜାଣି ନ ଥିଲେ । କେବଳ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ କରିବାକୁ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଅଛି କି ନାହିଁ ବିଷୟରେ କିଛି ଜାଣି ନ ଥିଲେ । କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଅଳ୍ପ କେତେ ଦିନରେ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଦବାଇ ଦେବେ ବୋଲି ଆମେ ଶୁଣିଥିଲେ ହେଁ ପ୍ରକୃତରେ ତାହା ହେଲାନାହିଁ । ଅଠ ମାସରେ ଅତ୍ୟାଚାର ଚାଲିଲା । ଯେଉଁ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ ବାହାରେ ଥିଲେ, ସେମାନେ ଯେପରି କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ କୌଣସି ଟଙ୍କା ବା ସାହାଯ୍ୟ ନ ପାଆନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ସରକାର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ । ଯେଉଁମାନେ କଂଗ୍ରେସ ପାଣ୍ଠିକୁ ଦାନ ଦେଲେ ତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗିରଫ କରାଗଲା ଓ ଯେବେ କୌଣସି ଲୋକ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେଲା ତା ଉପରେ ଅଠଗୁଣ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଗଲା । ଏଭଳି ଘଟଣା ହେଲା ଯେ, କଂଗ୍ରେସ ଲୋକଙ୍କୁ ଖାଇବା ଗାଣ୍ଡି ମଧ୍ୟ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ପୋଷ୍ଟ ଅଫିସ ବ୍ୟବହାର କରିବା ତ ଦୂରର କଥା, କଂଗ୍ରେସ ସମ୍ପର୍କରେ ସତ୍ୟ ସମ୍ବାଦ, ଖବରକାଗଜ ମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଦିଆଗଲା ନାହିଁ । କଂଗ୍ରେସ ଲୋକଙ୍କ ସବୁ ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସୁବିଧାରୁ ବଞ୍ଚିତ କରାଗଲା । କିନ୍ତୁ ଏହି ସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ୧୯୩୦ ମସିହାର ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଏଭଳି ଗୋଟିଏ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଥିଲା ଏବଂ ଲୋକେ ଏଭଳି ତାଲିମ ହୋଇଥିଲେ ଯେ ସେମାନେ କୌଣସି ଉପଦେଶ ବା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନ ପାଇ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିଇ ପାରୁଥିଲେ । ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ସରକାରୀ ଆଦେଶ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କଲା । ସରକାର ଯାହା ସବୁ କରିବାକୁ ମନା କଲେ ଲୋକେ ତାହା କଲେ । ଫଳରେ ପୁଣି ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏହା ମାସ ମାସ ଧରି ଚାଲିବା ଫଳରେ ସରକାର ଅଳ୍ପ କେତେ ଦିନରେ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଦବାଇ ପାରିବେ ବୋଲି ଯାହା ଆଶାକରିଥିଲେ ତାହା ବିଫଳ ହେଲା । ଏହା ମଧ୍ୟରେ ସରକାର, ଲୋକଙ୍କର କେତେକ ଦୁର୍ବଳତା ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ତାହାର ସୁଯୋଗ ନେଲେ ।

୧୯୩୦ ମସିହାର ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ଶେଷ ବେଳକୁ ମୁଁ ଲୋକଙ୍କଠାରେ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ବଳତା ବୁଝିପାରିଥିଲି । ଲୋକେ ଜେଲ ଯିବାକୁ ଡରୁ ନଥିଲେ ଏବଂ ହସି ହସି ଲାଠି ମାଡ଼ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ । ଅନେକ ଜାଗାରେ ସାହାସର ସହିତ ବନ୍ଧୁକର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସରକାର ଯେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ସଂପତ୍ତି ଉପରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କଲେ, ସେତିକିବେଳେ ଲୋକେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତ ହେଲେ । ମୁଁ ସେହି ଦୁର୍ବଳତାର ପରିଣତି ବୁଝି ପାରିଥିଲି ଏବଂ ସରକାର ମଧ୍ୟ ସେ ଦୁର୍ବଳତାର ଗୁରୁତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିଲେ । ସେହି କାରଣରୁ ୧୯୩୨ ମସିହା ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ ବହୁଦିନ ଜେଲ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅତିରିକ୍ତ ଜୋରିମାନ ଦଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ତାହା ଆଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ସବୁପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଉଥିଲା । ଯେବେ କୌଣସି ଲୋକ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇବାକୁ ତାହାର ଗାଡ଼ି ଦେଉଥିଲା ତାହା ଘୋଡା ଗାଡ଼ି ହେଉ ବା ବଳଦଗାଡ଼ି ହେଉ ବା ମୋଟରଗାଡ଼ି ହେଉ ସେ ଗାଡ଼ିକୁ ବାଜ୍ୟାପ୍ତି କରାଯାଉଥିଲା । ଯଦି କେହି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତା ଘର ବ୍ୟବହୃତ ହେବାପାଇଁ ଦେଉଥିଲା, ତା ହେଲେ ସେ ଘର ଜବତ କରାଯାଉଥିଲା । ଯେବେ କାହାର ବ୍ୟାଙ୍କରେ ଥିବା ଟଙ୍କାକୁ ସେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ପାଇଁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ଦେଉଥିଲା, ସେ ଟଙ୍କା ଜବତ କରାଯାଇ ଅନେକ ସମୟରେ ବାଜ୍ୟାପ୍ତି କରାଯାଉଥିଲା । ସେପରି ଭାବରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ପ୍ରଚାର କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ସେଥିପାଇଁ କେହି କୁଆଡ଼େ ଯାଇପାରିବେ ନାହିଁ, କାହାରିଠାରୁ କୌଣସି ଟଙ୍କା ପଇସା ନେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, କାହାର ଘରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, ବା କୌଣସି କାର ବ୍ୟବହାର କରିପାରିବେ ନାହିଁ ସେଥିପାଇଁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇ ଥିଲା । ଯେବେ କାହାରି ଆନ୍ଦୋଳନ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ଅଛି ବୋଲି ସନ୍ଦେହ କରାଯାଉଥିଲା, ତା ପ୍ରତି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ପରି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯାଉଥିଲା । ଏପରି ଫଳରେ ପ୍ରକୃତ ଯେଉଁମାନେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ସେମାନେ ଉତ୍ସାହିତ ହେଲେ

ନ ଥିଲେ ହେଁ ଯେଉଁମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଉ ଥିଲେ ବା ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ସେମାନେ ଭୀତତ୍ରସ୍ତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । ଏପରି ଭାବରେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କଠାରୁ ଯେଉଁ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ପାଉଥିଲେ, ସେଥିରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିତ କରାଗଲା । ଏ ସବୁ ଦେଖି ଦେଶ ଜନଶକ୍ତିର ଠିକ୍ ପରିଚୟ ଦେଇ ବଡଲାଟ ଲର୍ଡ ଉଇଲିଂଡନ୍ ଦେଇଥିବା ଆହ୍ୱାନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ପାରିଥିଲା । ସରକାର [illegible] ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ଦବାଇ ପାରି ନ ଥିଲେ ହେଁ ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ବର୍ଷ ପରେ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଦୁର୍ବଳତା ଆସିବା ଫଳରେ ସରକାର ଅବସ୍ଥା ସମ୍ଭାଳି ପାରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ ।

———

ଚତୁର୍ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ମହାତ୍ମାଜୀ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରୁ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଲୋପ ହେବା ଉଚିତ ବୋ
ବୋଧ କରୁଥିଲେ । ସେ ଏହି ପ୍ରଥାର ଅମାନୁଷିକତା ଓ ଅବାସ୍ତବ
ସଂପର୍କରେ ଜାଣି ଏହାକୁ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ କୌଣସି ଉପାୟ ଥି
ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ତାଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ସେ ସ
ବର୍ଷକୁ ଫେରି ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିବା ପରେ
ନିଜର ତଥା କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବାରଣକୁ ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥା
ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହାର ଲୋପ ପାଇଁ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ଅ
ଜୋର ଦେଇ ଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ ସକ୍ରିୟ ଭାବରେ ଏହି ଦିଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ
ଆସିଛନ୍ତି । ସେଠ ଜମ୍ନାଲାଲ ବଜାଜ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ତାଙ୍କର ଜୀବନ
ବ୍ରତ ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରି କିଛି ସମୟ ପାଇଁ କେବଳ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବା
କାର୍ଯ୍ୟହିଁ କରୁଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଲୋକପ୍ରିୟ ଓ
ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବାରଣ ଉପରେ ଅଧି
ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଜୋରଦିଆଯାଇ ଥିଲା ।

ରାଜନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ସମସ୍ୟା ଅଧିକରୁ ଅ
ମାତ୍ରାରେ ଜଟିଳ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଖିଲାଫତ୍ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟ
ଦେଖା ଦେଇଥିବା ସଦିଚ୍ଛା ଏବଂ ଏକତା ସ୍ୱପ୍ନପରି ଉଭେଇ ଯାଇଥିଲା
ଦେଶରେ ବରାବର ସାଂପ୍ରଦାୟିକ ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମ ଲାଗିଥିଲା । ମୂଳ
ଏ ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମର କାରଣ ଧର୍ମଗତ ବୋଲି କୁହା ଯାଉଥିଲେହେଁ ପ୍ରକୃ
କ୍ଷେତ୍ରରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଥିଲା ରାଜନୈତିକ । କେଉଁଠାରେ ଗୋହ
ଯୋଗୁଁ, କେଉଁଠାରେ ତାଜିଆକୁ ଢେଲା ପଥର ପକାଇବା ଯୋଗୁଁ
କେଉଁଠାରେ ମସ୍‌ଜିଦ୍ ଆଗରେ ବାଜା ବଜାଇବା ଯୋଗୁଁ
ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଦେଖା ଦେଉଥିଲା । କେବଳ କୌଣସି କୌଣସି ନା

ଶୋଭାଯାତ୍ରା ନେବା ବେଳେ ମଧ୍ୟ ଏଭଳି ଦଙ୍ଗାହେଙ୍ଗାମର ସୂତ୍ରପାତ ହେଉଥିଲା । ଅନେର ଅନେର ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଲାଗୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଝଗଡ଼ା ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଦଙ୍ଗାହେଙ୍ଗାମର ଆକାର ଧାରଣ କରୁଥିଲା । ରାଜନୈତିକ ଆନ୍ଦୋଳନ ବଳଶାଳୀ ହୋଇ ରାଜନୈତିକ କ୍ଷମତା ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ହସ୍ତାନ୍ତରିତ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଭାଗ ନେଇଥାନ୍ତୁ ବା ନନେଇଥାନ୍ତୁ ସେଥିପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କରି ନଯାଇ କିଏ ବେଶୀ କ୍ଷମତା ହାସଲ କରିବ ସେଥିପାଇଁ ଆନ୍ଦୋଳନ କରାଗଲା । ଦଳିତ ସଂପ୍ରଦାୟର ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଗୋଟିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରାଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଦାବୀ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଗଲା । ତେଣୁ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତର ସମସ୍ତ ଦଳ ଏବଂ ଗୋଷ୍ଠୀର ଲୋକେ ସର୍ବସମ୍ମତ ଦାବୀ ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ନାହାନ୍ତି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଧରି ନେଇଥିଲେ । ଯାହା ବା ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଭାରତର ରାଜନୈତିକ ଅଗ୍ରଗତି ହେଉଥିଲା, ସେଥିରେ ଏଭଳି ସର୍ତ୍ତ ଖଞ୍ଜୁଥିଲେ ଯେ, ତାହାହିଁ ଦେଶର ଭିନ୍ନ ଗୋଷ୍ଠୀ ଓ ଦଳମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହେଉଥିଲା ଝଗଡ଼ାର କାରଣ । ସରକାରଙ୍କର ଏହି ନୀତି ଅନୁସାରେ 'ମର୍ଲେ-ମିଣ୍ଟୋ ଶାସନ ସଂସ୍କାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ସମୟରେ ଲୋକଙ୍କୁ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାମାନଙ୍କରେ ନାମକୁ ମାତ୍ର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ ଅଧିକାର ଦିଆଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କୌଣସି ପ୍ରକୃତ କ୍ଷମତା ଲୋକ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇ ନଥିଲା । ଏହି ଯେଉଁ ସୀମାବଦ୍ଧ ରାଜନୈତିକ ସଂସ୍କାରର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇଥିଲା, ତାହା ସହିତ ମୁସଲମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପୃଥକ୍ ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଥାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ଦେଶର ଜନତାକୁ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ମୁସଲମାନ ଓ ଅଣ-ମୁସଲମାନ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । ଏଥିରୁ ଜଣାଯିବ ଯେ ଯେଉଁ ସୀମାବଦ୍ଧ ନିର୍ବାଚନ ଅଧିକାର ଲୋକଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିଲା, ତାହା ଭାରତୀୟ ହିସାବରେ ଦିଆ ନଯାଇ ମୁସଲମାନ ଓ ଅମୁସଲମାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହିଁ ଦିଆଯାଇ ଥିଲା । ଏହି ପ୍ରଥାର ଘୋଷଣା କରାଯିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁସଲମାନ ସଂପ୍ରଦାୟର କେତେକ ଲୋକଙ୍କୁ ଏଭଳି ଦାବୀ କରିବାପାଇଁ ଶାସକ ଗୋଷ୍ଠୀ ପକ୍ଷରୁ ଉତ୍ସାହିତ

କରାଯାଇଥିଲା । ଏହି ଦାବୀ ଫଳରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଥା ଉଠି କରାଯାଇ ଘୋଷଣା କରିଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ପରେ ଏଭଳି ଗୋଟିଏ ପ୍ରଥା ପ୍ରବର୍ତ୍ତି କରାଯାଇ ବହୁ ମନ୍ତ୍ରୀ ଯୋଗାଯିବା ଫଳରେ ଏହା ଯେ, ଦେଶମା ସ୍ୱରାଜ ଲାଭ କରିବ ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନଥିଲା । ଏଥିରୁ ଦେଖାଯି ଯେ, ଗୋଲ୍‌ଟେବୁଲ୍ ବୈଠକରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଏଭଳି ଗୋଟିଏ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା, ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାକୁ ଜାଣି ଶୁଣି ଆଗରୁ ତା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥିଲା ।

୧୯୩୦ ମସିହା ପ୍ରଥମ ଗୋଲଟେବୁଲ ସମ୍ମିଳନୀ ବୈଠକ ସମଗ୍ର ଭାରତ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସସ୍ଥାର ତିଆରି କରାଯିବା ଉପରେ ଜୋ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ବ୍ରିଟିଶ ଭାରତ ବୋଲି କଥିତ ଅଞ୍ଚ ଳଟି ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଶାସନାଧୀନରେ ଶାସିତ ହେଉଥିଲା ଭାରତସ୍ଥ 'ଗଡ଼ଜାତ ବୋଲି କଥିତ ଅନ୍ୟ ଅଂଶଟି ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ବାହୁଛାୟା ତଳେ ବିଭିନ୍ନ ଭାରତୀୟ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ହେଉଥିଲା ଗଡ଼ଜାତ ରଜାମାନେ ଅଳ୍ପ ବହୁତରେ ସେମାନଙ୍କର ନିଜ ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଉଥିଲେ । ଗୋଲଟେବୁଲ ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରଥ ବୈଠକରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା ବ୍ରିଟିଶ ଭାରତ ଓ ଗଡ଼ଜାତ ଭାରତ ଉଭୟ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଶାସନ ସସ୍ଥାର କରାଯିବ କି ନାହିଁ । ଯେବେ କରାଯି ସେ ଶାସନ ସସ୍ଥାରେ ରାଜାମାନଙ୍କର କଣ ସ୍ଥାନ ରହିବ ?

ଗୋଲଟେବୁଲ ସମ୍ମିଳନୀକୁ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜାମାନଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଯାଇଥିଲା । ବ୍ରିଟିଶ ଭାରତରେ ସ୍ୱରାଜ ପାଇଁ କରାଯାଉଥି ଆନ୍ଦୋଳନ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ପାଇଁ ବ୍ରିଟିଶ ଭାରତ ନେତାଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ପ୍ରବଳ ଆକାଂକ୍ଷା ବଢ଼ୁଥିଲା । ତାହା ରୋକିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ ବୋଲି ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାରୁ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ର ସ୍ୱରୂପ ବ୍ୟବହାର କରି ସମଗ୍ର ଭାରତରେ ସରକାର ଉପରେ ସେମାନଙ୍କର ଆଧିପତ୍ୟ ରଖି

ଦେବେ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ । କେତେକ ରାଜା ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଉତ୍ତେଜନାରେ ଏବଂ ଆଉ କେତେକ ବାସ୍ତବ ଦେଶପ୍ରେମ ଯୋଗୁଁ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ଯୋଗଦେଇ ସମଗ୍ର ଭାରତକୁ ନେଇ କଳ୍ପନା କରାଯାଉଥିବା ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘରେ ଯୋଗଦେବେ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ଗଡ଼ଜାତ-ଭାରତ ସମେତ ସମଗ୍ର ଭାରତ ପାଇଁ କରାଯାଉଥିବା ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘର ବାସ୍ତବତା ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଥିଲା । ଗଡ଼ଜାତ ରାଜାମାନେ ସେମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ବ୍ୟାପାରରେ ସର୍ବେସର୍ବା ଥିବାରୁ ସେମାନେ କିଭଳି ସର୍ତ୍ତରେ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘରେ ଯୋଗ ଦେବେ ତାହା ଜାଣିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଏଭଳି ଗୋଟିଏ ସଂସ୍କାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ ଯେଉଁଥିରେ କି ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ଗଡ଼ଜାତରେ ସ୍ୱରାଜ ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ ନ କରି ଭାରତବର୍ଷରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଚାହେଁ ବୋଲି ବୁଝୁଥିବା ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରତିନିଧି ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନେ ମିଶି ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ କଂଗ୍ରେସ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ବିରୋଧ କରିବେ । ତାହେଲେ ଭାରତ ତାର ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଶାସିତ ହେଉଛି ବୋଲି ବାହାରେ ଜଣାଯିବ । ଅଥଚ ପ୍ରକୃତରେ ପରୋକ୍ଷରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଚିସ୍ତ ଭାବରେ ଶାସିତ ହେଉଥିବ ।

୧୯୩୧ ମସିହାରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ଦ୍ୱିତୀୟ ଗୋଲଟେବୁଲ ବୈଠକରେ ଯୋଗ ଦେଇ ଦେଖିଲେ, ସେଠାରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କର ସଚିସ୍ତ ଉତ୍ସାହ ଓ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତାରେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଭାରତର ଜାତୀୟ ଦାବି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ସାମ୍ମୁଖ୍ୟ ଗଢ଼ାଯାଇଛି । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ବହୁଚେଷ୍ଟା ସତ୍ତ୍ୱେ ସେହି ସାମ୍ମୁଖ୍ୟ ଯୋଗୁଁ ସବୁ ଭାରତୀୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଗ୍ରହଣୀୟ ହେବା ଭଳି କୌଣସି ସମାଧାନ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ପ୍ରଧାନ ହେଉଛନ୍ତି ମୁସଲମାନ ଏବଂ ଦଳିତ ଜାତିର ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ । ସେମାନେ କଂଗ୍ରେସ ଦାବି ସହିତ ଏକମତ ହେଉ ନଥିଲେ । କାରଣ ଉକ୍ତ ସମ୍ମିଳନକୁ ଜାତିଗୁଣୀ ଏଭଳି

ଲୋକଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଯାଇଥିଲା, ଯେଉଁମାନେ କଂଗ୍ରେସକୁ ବରାବର ବିରୋଧ କରିଥିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ବହୁ ଚେଷ୍ଟା ସତ୍ତ୍ୱେ ଜଣେ ହେଲେ କଂଗ୍ରେସ ବାଦୀ ମୁସଲମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଯାଇ ନଥିବାରୁ ଏହାର ଫଳ ଏପରି ଯେ ହେବ, ତାହା ପୂର୍ବରୁ ଜଣା ପଡ଼ିଥିଲା । ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ମତଭେଦର କୌଣସି ପ୍ରକାର ସମାଧାନ ହୋଇ ନ ପାରିବାରୁ ମହାତ୍ମା ତାଙ୍କର ପରାଜୟ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଏହି ଆଲୋଚନା ଏବଂ ବିବାଦ ମଧ୍ୟରେ ଦଳିତ ସଂପ୍ରଦାୟ ବା ହରିଜନମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ମୁସଲମାନଙ୍କ ପରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ନିର୍ବାଚନ ହେବା ଉଚିତ ବୋଲି ଦାବୀ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ ।

ମହାତ୍ମାଜୀ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାକୁ ଗୋଟିଏ ପାପ ସ୍ୱରୂପ ମନେ କରୁଥିଲେ । ସେ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରୁ ଏହାର ଦୂରୀକରଣ ପାଇଁ ପ୍ରବଳ ଉଦ୍ୟମ କରି ଆସୁଥିଲେ ତେଣୁ ଯେବେ ତଥାକଥିତ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଏ, ତାହେଲେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାକୁ ଚିରନ୍ତନ ପାଇଁ ରଖିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଲଗା କରି ଦିଆଯିବ ବୋଲି ସେ ଭାବୁଥିଲେ । ପୁରାପୁରି ନୈତିକ ଏବଂ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେ ଏଭଳି ପୃଥକୀକରଣ ସମ୍ପର୍କରେ ଭାବୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକ, ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଯେ, ସେମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସହିତ ରଖିଲେ, ମୁସଲମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମିଳିତ ଭାବରେ ବିରୋଧ କରିବା ପାଇଁ ସୁବିଧା ହେବବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ କେବଳ ରାଜନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ବିରୋଧ କରୁଛନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ମହାତ୍ମାଙ୍କର ଚିନ୍ତାଧାରା ଜାଣନ୍ତି ଏବଂ ତାଙ୍କ କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ସେ ଯେ ଏହାକୁ ରାଜନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନକରି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କହୁଛନ୍ତି, ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନଥିଲା । ସେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁସମାଜର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ସ୍ୱରୂପ ଭାବି ସେମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ପରି ହିନ୍ଦୁସମାଜରେ ସମାନ ଅଧିକାର ଦେବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଥାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲେ ଏହି ସଦିଚ୍ଛାର ମୂଳରେ

ପ୍ରତ୍ୟାଘାତ କରିଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରାଜନୈତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତଥା ସାମାଜିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରୁ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୋଇଯିବେ ବୋଲି ସେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ କେବେ ହେଲେ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଗ୍ରହଣ ନକରି, ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଜୀବନ ଦେଇ ବିରୋଧ କରିବେ ବୋଲି ସାଧାରଣରେ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ତଥାପି ସେତେବେଳେ ଏହି ଘୋଷଣା ପ୍ରତି କେହି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ନଥିଲେ । ଯେବେ କାହାର ଦୃଷ୍ଟି ଏଥିପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ କରାଯାଉଥିଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ ଏହା ଦ୍ୱାରା ନିଜର ଦାବୀକୁ ବଳଶାଳୀ କରିବା ପାଇଁ ଖଟୁଛନ୍ତି ବୋଲି କହି, ଏଥିପ୍ରତି ବିଶେଷ ଧ୍ୟାନ ଦେଉ ନ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ମହାତ୍ମାଜୀ ନିଜ ଘୋଷଣା ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରି ଏହି ଘୋଷଣା ଦେଇଥିଲେ ।

ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ସମାଧାନ ହୋଇ ନ ପାରିବାରୁ ବ୍ରିଟିଶ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ମିଷ୍ଟର ମ୍ୟାକ୍‌ଡୋନାଲ୍ଡ ଏହି ମତଭେଦ ସମ୍ପର୍କରେ ନିଜେ ଗୋଟିଏ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଦେବେ ବୋଲି କହି କିଛିଦିନ ପରେ ତାଙ୍କର ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଭାଗବଣ୍ଟା ଘୋଷଣା କଲେ । ସେହି ଘୋଷଣାରେ ହରିଜନମାନଙ୍କପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା । ମିଷ୍ଟର ମ୍ୟାକ୍‌ଡୋନାଲ୍ଡ ଏହି ଘୋଷଣାକୁ ଜଣେ ମଧ୍ୟସ୍ଥରୂପେ ଦେଇଛନ୍ତି ବୋଲି କୁହାଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ଯାହାକୁ ସବୁ ପକ୍ଷ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବୋଲି ମାନନ୍ତି, ସେହି କେବଳ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ହୋଇପାରେ । ତେଣୁ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାକୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥର ଘୋଷଣା ବୋଲି କେବେହେଲେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ନପାରେ । କାରଣ ମିଷ୍ଟର ରାମସେ ମ୍ୟାକ୍‌ଡୋନାଲ୍ଡଙ୍କୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଭାବରେ ଭାରତୀୟ ବିଭିନ୍ନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ କେବେହେଲେ ସ୍ୱୀକାର କରି ନଥିଲେ । ତା ଭାରତର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଏବଂ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଅନୁଷ୍ଠାନ କଂଗ୍ରେସର ପ୍ରତିନିଧି ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରି ନାହାନ୍ତି । ବିଲାତର ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ହିସାବରେ ତାଙ୍କର ଯେ କୌଣସି ନିଷ୍ପତ୍ତି ଘୋଷଣା କରିବାର ଅଧିକାର ଅଛି ଏବଂ ସେହି ଅଧିକାର ବଳରେହିଁ ସେ ଏପରି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । କ୍ଷମତାରେ ଥିବା କୌଣସି ଲୋକର ଘୋଷଣା ଏବଂ ମଧ୍ୟସ୍ଥଙ୍କ

ନିଷ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଭେଦ ତାହା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । କ୍ଷମତା ଥିବା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଘୋଷଣାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କେହି ବାଧ୍ୟ ନୁହଁ ଏବଂ କ୍ଷମତାରେ ଥିବା ଲୋକ କରିଥିବା କୌଣସି ଘୋଷଣାକୁ ଯେବେ ବଦଳାଇବା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିପାରେ, ସେଥିରେ କୌଣସି ଭୁଲ ନୈତିକ ବିରୁଦ୍ଧ ବିଷୟ ନାହିଁ । ପକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ଏହି କାରଣ କ୍ଷମତାରେ ଥିବା ଲୋକର ନିଷ୍ପତ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅପିଲ୍ କରିବା ପାଇଁ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଅଧିକାର ଦିଆଯାଇ ଥାଏ । ମାତ୍ର ମଧ୍ୟସ୍ଥଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ସଂପୃକ୍ତ ପକ୍ଷଙ୍କ ସ୍ୱୀକାରନାମାରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲେ, ସେ ଅନ୍ୟାୟ କରିଛନ୍ତି ବା ତାଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିବା କ୍ଷମତାର ବହିର୍ଭୂତ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ତାଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରି ନ ଗଲେ ଆଇନ ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ କୌଣସି ଅପିଲ୍ କରାଯାଇ ନପାରେ ବା ତାକୁ ଛିଡ଼ାଯାଇ ନପାରେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ପରେ ଯେତେବେଳେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ବଣ୍ଟନ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ବିରୋଧ କଲେ, ସେ ତଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଅନ୍ୟାୟ ବା ନୈତିକ ବିରୁଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବାପାଇଁ ଏହା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଉଛି । ବରଂ ଗାନ୍ଧିଜୀ ମିଷ୍ଟର ମ୍ୟାକ୍‌ଡୋନାଲ୍‌ଡଙ୍କ ମଧ୍ୟସ୍ଥତାକୁ କେବେହେଲେ ସ୍ୱୀକାର କରି ନଥିବାରୁ ଏହାକୁ ମଧ୍ୟସ୍ଥର ନିଷ୍ପତ୍ତି ବୋଲି କହିବା ଭୁଲ ।

ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ମତେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବଣ୍ଟନ ଘୋଷଣା ସଂପୃକ୍ତ ପକ୍ଷମାନେ ଯେବେ କୌଣସି ଅଂଶ ସଂପର୍କରେ ଏକମତ ହୋଇ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି, ତାହେଲେ ତଦନୁଯାୟୀ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇପାରିବ ବୋଲି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିବାରୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ସ୍ୱରବଡ଼ା ଜେଲରୁ ଏହା ପଢ଼ି ସରକାରଙ୍କୁ ହରିଜନମାନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଥିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିଦେବା ଉଚିତ ବୋଲି ଲେଖିଲେ । ସରକାର ଯେବେ ସେ ସଂପର୍କରେ ଏକମତ ନ ହୁଅନ୍ତି ତାହେଲେ ସେ ଉକ୍ତ ଅଂଶକୁ ବିରୋଧ କରିବେ ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଜୀବନ ଦେଇ ବିରୋଧ କରିବେ ବୋଲି ଜଣାଇଲେ । ସରକାର ତାଙ୍କ କଥା ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେବାରୁ ସେ

ସରକାରଙ୍କ ସଦ୍ଧିତ ଚୁକ୍ତି ପତ୍ର ଚଳାଇବା ପରେ ହରିଜନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନ ପଦ୍ଧତି ବଦଳାଇ ନ ଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ଜିନିଷ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ସେ ଯେଉଁ ତାରିଖରେ ଉପବାସ ଆରମ୍ଭ କରିବା କଥା ଠିକ୍ ସେହି ତାରିଖରୁ ଉପବାସ କଲେ । ଏହି ଖବର ଦେଶରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ମାତ୍ରେ ଦେଶସାରା ଉତ୍ତେଜନା ଓ ଉଦବେଗ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ପଣ୍ଡିତ ମଦନମୋହନ ମାଳବ୍ୟ ଓ ଶ୍ରୀ ରାଜାଗୋପାଳାଚାରୀ ବମ୍ବେଠାରେ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସମ୍ମିଳନୀ ଡାକି ଡକ୍ଟର ଆମ୍ବେଦକର ଓ ଦଳିତ ଜାତିର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କ ସମେତ ସେତେବେଳେ ଜେଲ ବାହାରେ ଥିବା ସମସ୍ତ କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀଙ୍କୁ ଏହି ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗଦେବା ପାଇଁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କଲେ ।

ଏହି ସମ୍ମିଳନୀର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା, ଦଳିତ ଜାତିର ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ ଏଭଳି ଗୋଟିଏ ଚୁକ୍ତି କରିବା ଯାହାକି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟ ହେବ ଏବଂ ସେ ଉପବାସ ଛାଡ଼ିବେ ଓ ମିଷ୍ଟର ମ୍ୟାକ୍‌ଡୋନାଲ୍‌ଡଙ୍କ ରାୟ ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କର ଘୋଷଣାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ପାଇଁ କୁହାଯାଇପାରିବ । କିନ୍ତୁ ଏଭଳି ଗୋଟିଏ ଚୁକ୍ତି କରିବା ବାଟରେ ନାନା ପ୍ରକାର ଅସୁବିଧା ଦେଖାଦେଲା । ବମ୍ବେରେ କେତେଦିନ ଆଲୋଚନା ଚାଲିବା ପରେ ପୁନାରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ରହିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରି ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ନେବା ସୁବିଧାଜନକ ହେବ ବୋଲି ଆଲୋଚନାର ସ୍ଥାନ ବମ୍ବେ ପରିବର୍ତ୍ତେ ପୁନା କରାଗଲା । ସରକାର ମଧ୍ୟ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କୁ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସୁବିଧା ଦେଲେ । ବହୁ ଆଲୋଚନା ପରେ ଗୋଟିଏ ପନ୍ଥା ସ୍ଥିର କରାଗଲା । ଡକ୍ଟର ଆମ୍ବେଦକର ଯୋଉଁଏ ସର୍ତ୍ତରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଥା ଛାଡ଼ି ଦେବାକୁ ରାଜି ହେଲେ । ଗୋଟିଏ ହେଉଛି, ଯେବେ ଦଳିତ ଜାତିର ଲୋକଙ୍କୁ ମିଳିଥିବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନ ପଦ୍ଧତି ସେମାନେ ତ୍ୟାଗ କରିବେ ତାହେଲେ

ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଅନୁପାତରେ ହରିଜନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାମାନଙ୍କରେ ସ୍ଥାନ ସଂରକ୍ଷିତ କରାଯିବ । ଦ୍ୱିତୀୟରେ ହରିଜନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିବା ସଂରକ୍ଷିତ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯେବେ ଚାରିଜଣରୁ ଅଧିକ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୁଅନ୍ତି, ତାହେଲେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଥମିକ ନିର୍ବାଚନ ହେବ । ସେଥିରେ କେବଳ ହରିଜନମାନେ ଭୋଟ ଦେବେ । ତା ପରେ ପ୍ରାଥମିକ ନିର୍ବାଚନରେ ଯେଉଁ ଚାରିଜଣ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହରିଜନମାନଙ୍କର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଭୋଟ ପାଇବେ, ସେମାନେ ପୁଣି ସବର୍ଣ୍ଣ ହିନ୍ଦୁ ଓ ହରିଜନମାନଙ୍କ ମିଳିତ ଭୋଟ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରିବେ ।

ମହାତ୍ମାଜୀ ଆମ୍ବ ଗଛ ତଳେ ଖଟଉପରେ ଶୋଇ କଥା କହୁଥାନ୍ତି ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ଜେଲରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରିବାର ଅନୁମତି ପାଇଥିଲେ, ସେମାନେ ଖଟ ପାଖରେ ବସି ବା ଠିଆ ହୋଇ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣୁଥାନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଶାରୀରିକ କଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା । ସେ କହୁଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଉଥାଏ ଯେ, ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଲାଭ ବା ସୁବିଧା କରିବା ପାଇଁ ସେ ଉପବାସ କରି ନାହାନ୍ତି । ବରଂ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଦଳିତ ସଂପ୍ରଦାୟ ବା ହରିଜନଙ୍କର ଯେପରି ମଙ୍ଗଳ ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ସେ ବ୍ୟଗ୍ର । ସେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାର ମୂଳୋତ୍ପାଟନ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନ ପ୍ରଥା ଫଳରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଚିରଦିନ ତିଷ୍ଠି ରହିବାର ଯଥେଷ୍ଟ ଆଶଙ୍କା ଅଛି । ସେ ଡକ୍ଟର ଅମ୍ବେଦକରଙ୍କ ସହିତ ଏ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ସମୟରେ ଦୃଢ଼ତା ଓ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶୀ ସ୍ୱରରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲେ । ଡକ୍ଟର ଅମ୍ବେଦକର ଶେଷକୁ ନରମ ହେବା ଫଳରେ ଗୋଟିଏ ଚୁକ୍ତି ହୋଇ ପାରିଲା । ଚୁକ୍ତିର ପୂର୍ବରୁ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କୁ ବହୁଦିନ ଧରି ଏ ବିଷୟରେ ବୁଝାଇବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଜଣା ଯାଉଥାଏ ଯେପରିକି, ଉପବାସ କରିବା ସମୟ ଭିତରେ ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏଭଳି କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଶକ୍ତି ଦେଖା ଦେଇଛି, ଯେଉଁଥିପାଇଁ ଏକାଦିକ୍ରମେ ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ଗୁରୁତର ବିଷୟରେ ସେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିପାରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଉପବାସ ଯେତିକି ବେଶୀଦିନ ହେଉଥାଏ

ଙ୍କର ଦୁର୍ବଳତା ସେହି ପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଥାଏ । ଫଳରେ ତାଙ୍କର ସ୍ୱର ନରମ ହୋଇ ଆସୁଥାଏ ଏବଂ ସେ ଖୁବ୍ କମ୍ କଥା କହୁଥାନ୍ତି ।

ଏହି ଚୁକ୍ତି ଫଳରେ ଦଳିତ ସଂପ୍ରଦାୟର ଲୋକେ ମ୍ୟାକ୍‌ଡୋନାଲ୍ଡଙ୍କ ଘୋଷଣା ଅନୁଯାୟୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାମାନଙ୍କରେ ଯେତୋଟି ସ୍ଥାନ ପାଇଥାନ୍ତେ, ତା ଅପେକ୍ଷା ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ ସ୍ଥାନ ପାଇଲେ । ଆଜୀବନ ହରିଜନ କର୍ମୀ ଶ୍ରୀ ଅମୃତଲାଲ୍ ଠକ୍କର୍, ହରିଜନମାନେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ କେତେ ସ୍ଥାନ ପାଇବେ, ତାର ଗୋଟିଏ ହିସାବ କରି ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଚୁକ୍ତି ହୋଇଯିବା ପରେ ସେ ଖବର ଭାରତ ସରକାରଙ୍କୁ ଦିଆଯିବାରୁ 'ସରକାର ସବିଶେଷ ଘଟଣା ମିଷ୍ଟର ମ୍ୟାକ୍‌ଡୋନାଲ୍ଡଙ୍କୁ ତାର ସାହାଯ୍ୟରେ ଜଣାଇଲେ ଓ ଫଳରେ କିଛି ପରେ ସଂପ୍ରଦାୟିକ ଭାଗବଣ୍ଟା ଘୋଷଣାର ସେ ଅଂଶତକ ସଂଶୋଧନ କରାଯାଇଛି ବୋଲି ଖବର ଆସିଲା । ଏହି ଖବର ଭାରତ ସରକାର ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଦେବାରୁ ଯେଉଁମାନେ ଆଲୋଚନାରେ ଭାଗ ନେଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ସେ ଉପବାସ ଭଙ୍ଗ କଲେ । ସେ ସମୟରେ ବିଶ୍ୱକବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର ମଧ୍ୟ ପୁନାରେ ପହଞ୍ଚି ଏହି ଆଲୋଚନାରେ ଭାଗ ନେଇଥିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଭଗବତ୍ ନାମ ନେଇ ଉପବାସ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେ ନାମ ନେଇ ଶେଷ କଲେ । ସେ ଏଥର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି କରିଥିଲେ । କବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର ଏହି ଘଟଣାଟି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଲେଖିଥିଲେ ।

ଉକ୍ତ ଚୁକ୍ତିର ଗୋଟିଏ ସର୍ତ୍ତ ଥିଲା ଯେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଦୂରକରି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥାରେ ଉନ୍ନତି କରିବା ପାଇଁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ସେହି ଅନୁସାରେ ଚୁକ୍ତି ହେବାପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ପୁନାରୁ ବମ୍ବେ ଆସିଥିଲୁ ଓ ବମ୍ବେରେ ସେ ସମୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ହରିଜନ ସେବକ ସଂଘ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଦୂର କରି ହରିଜନମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥାରେ ଉନ୍ନତି କରିବା ଦିଗରେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ

କରି ଆସୁଅଛୁ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଜେଲରୁ ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ଲେଖୁଥିଲେ ଏବଂ ସରକାର ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରବନ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ କୌଣସି ବାଧା ଦେଉନଥାନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଜେଲବାହାରେ ଥାଆନ୍ତି ସେମାନେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ହରିଜନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସକ୍ରିୟଭାବରେ ଲାଗିଲେ । କେବଳ ହରିଜନ ସେବକ ସଂଘ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି ସମସ୍ତେ ଚୁପ୍ ଚାପ୍ ହୋଇ ନ ବସି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଦୂରୀକରଣ ଦିଗରେ ସକ୍ରିୟ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କଲେ । ଯେ ସବୁ ଭକ୍ତଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ଥିଲା ଯେଉଁ ମନ୍ଦିର ବା ଦେବପୂଜା ପୀଠରୁ ହରିଜନମାନଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ନିଷେଧ ଥିଲା ସେସବୁ ସ୍ଥାନରେ ଯେପରି ହରିଜନମାନେ ପ୍ରବେଶ କରି ପୂଜା କରିବାର ସୁବିଧା ପାଇ ପାରିବେ ସେଥିପାଇଁ ମନ୍ଦିର ଦ୍ୱାର ଖୋଲିବା । ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ କରାଯାଇ ଥିଲା ଓ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଏଥିପାଇଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନର ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ନୂତନ ଉତ୍ସାହ ଖେଳି ଅତି ଆଗ୍ରହର ସହିତ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଲା । କିଛି ଦିନ ପରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ରୂପକ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ପାଇଁ ୟରବାଡ଼ା ଜେଲରେ ୨୧ ଦିନ ଉପବାସ କଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ହଜାରିବାଗ ଜେଲରେ ଥାଏ । ଅନେକ ବନ୍ଦୀ ଏ ଖବର ପାଇ ଫଳ ମୂଳ ଖାଇ ରହିଲେ । କେତେକ କାଗାରେ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଉପବାସ କଲେ । ଏହାର ଫଳରେ ଦେଶସାରା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଏହି କଥା ସଂପର୍କରେ ଲୋକେ ଭାବିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ କିପରି ଏହାକୁ ମୂଳପୋଛ କରାଯାଇ ପାରିବ, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ଉପବାସ ଯୋଗୁଁ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ କେବଳ ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାରରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନରହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଆକାର ଧାରଣ କଲା ଏବଂ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ସମସ୍ତେ ଏହି ସମସ୍ୟା ସଂପର୍କରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେହି ସମୟରୁ ଏହାର ମୂଳଦୁଆ ହଲଚଲ ହୋଇ ଅଳ୍ପେ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଉଛି । ମହାତ୍ମାଜୀ ଜେଲ ଭିତରୁ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ସଂପର୍କରେ ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ଲେଖୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ କିଛି ସମୟପରେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଦିଆଯିବାରୁ ଉପବାସ କଲେ ଏବଂ ସରକାର ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଖଲାସ କରିଦେଲେ ।

ଏ ସେ କୌଣସି ରାଜନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ନଦେଇ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନ୍ଦୀ ରେ ରହିଛନ୍ତି ବୋଲି ବିଗ୍ରାର ଯ୍ୱରବାଡ଼ା ଜେଲରେ ସାଧ୍ୱା କରୁଥିଲେ କେବଳ ସେଇଆ ହିଁ କଲେ । ତାଛଡ଼ା ଖବର କାଗଜରେ ଲେଖା ଲେଖି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହରିଜନ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଗସ୍ତ କଲେ । ଏହି ସମସ୍ତଙ୍କ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ନିର୍ଜୀବ ହୋଇ ଆସୁଥିବାରୁ ତାହାକୁ ଆଉ ଚଲାଇଲେ କିଛି ଲାଭ ନାହିଁ ବୋଲି ସ୍ଥିର ସେ କିଛିଦିନ ପାଇଁ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ ।

ପୂର୍ବଅରମାନଙ୍କ ପରି ମହାତ୍ମାଜୀ ରେଲରେ ବା ମୋଟର କାରରେ ଯାଇ ଦେଶସାରା ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଚାର କରିବାରୁ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଲୋକେ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ବିରୋଧ କଲେ ଏବଂ କେତେକ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ-ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରୁ ଯୁକ୍ତି ବାହାର କଲେ । ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତେ ବିରୋଧବାଦୀର ଲୋକେ. ସେମାନେ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ଯେଉଁଭଳି ଅର୍ଥ ବୁଝୁଥିଲେ, ତା ସପକ୍ଷରେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଯୁକ୍ତି କରିବା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ସେବେଲେ ସମଗ୍ର ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଭାବରେ ରହିଥିଲା ବୋଲି କହିବା ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଥରେ ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପୁନାରେ ସାଧାରଣ ସଭାରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଯିବା ସମୟରେ କେତେ ଜଣ ଲୋକ ତାଙ୍କ ଉପରକୁ ବୋମା ପକାଇ ଥିଲେ । ମାତ୍ର ସୌଭାଗ୍ୟବଶତଃ ତାଙ୍କର କୌଣସି କ୍ଷତି ହୋଇ ନଥିଲା । ସେ ଗସ୍ତ କରିବା ସମୟରେ ଜଣେ ଲୋକ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ବହୁବିଧ ଅସୁବିଧା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ ଯାଉଥାଏ । ସେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରି ସେ ଯେପରି ସଭାକୁ ଯାଇ ନପାରିବେ, ସେଥିପାଇଁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବାଧାଦିଏ — ଏପରିକି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ମଧ୍ୟ କରେ । ଯେଉଁମାନେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ସଭାର ଆୟୋଜନ କରୁଥିଲେ, ସେମାନେ ଏହି ଲୋକଟିକୁ ଏଠାରୁ ହଟାଇବା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ତଥାପି ଲୋକଟି କିଛିଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପିଛା ଛାଡ଼ିବାରୁ ତାକୁ ହଟାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ପୁନାରେ ଘଟିଥିବା ଉକ୍ତ ବିପଦ୍ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାଗାରେ
ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ହିଂସାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇଥିବାରୁ ମହାତ୍ମାଜୀ
ସାମାନ୍ୟ ଆଘାତପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ। ତଥାପି ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଅଟଳ
ରହିରେ ଲଗିଲେ। ଓଡ଼ିଶାରେ ପହଞ୍ଚି ସେ ପାଦରେ ଚାଲି ଗସ୍ତ କରିବା
ଠିକ୍ କଲେ ଏବଂ ସେ ପ୍ରଦେଶର ବହୁ ଅଞ୍ଚଳ ପାଦରେ ଚାଲି ଚାଲି
କରିଥିଲେ। ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଯୋଗୁଁ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାର ମୂଳଦୁଆ
ଗଲା ବୋଲି ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି। ଆଜି ମଧ୍ୟ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ
ଲୋପ ପାଇ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ଯେ, ଗୋଟିଏ ଗଛ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ
ଉପୁଡ଼ି ପଡ଼ି ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯେପରି ମରମର ଅବସ୍ଥାରେ ହଲଚଲ
ନ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଛି ଓ ତାର ପତର ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ
ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ମରି ଶେଷକୁ ଗଛଟି ଯେପରି ମରି ଯାଉଛି, ଏହିପରି
ଅବସ୍ଥାରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଅଛି—ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ।
ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ରୂପକ ଗଛର ଅବସ୍ଥା ସେହିପରି ଓ ତାର ପତ୍ର, ଡାଳ
ଆସ୍ତେ ମଉଳି ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ଏ ଗଛ ଆଉ ଭୂମି, ବାୟୁ ଓ ଜଳରୁ
ଜୀବନୀଶକ୍ତି ଆହରଣ କରି ପାରିବ ନାହିଁ। ଗୋଟିଏ ଗଛର ଆହରଣ
ନଥିଲେ ଯେପରି ମରିବା ଛଡ଼ା ତାର ଅନ୍ୟ ଗତି ନାହିଁ, ଯେପରି
ରୂପଧାରୀ ଲୋପ ପାଇବା ନିଶ୍ଚିତ ହେଲେହେଁ କିଛି ସମୟ ନେବ
କାରଣ ଏହା ଛୋଟ ଗଛ ନୁହେଁ, ହଜାର ବର୍ଷର ଏକ ବଡ଼ ଗଛ। ଏହି
ମୂଳ ମାଟି ତଳକୁ ଅଧିକମାତ୍ରାରେ ଚାଲି ଯାଇଛି। କେତେକ ଗଛ ଉପୁଡ଼ି
ପଡ଼ିଗଲେହେଁ ତାହାର ସମ୍ପର୍କ ମାଟି ସଙ୍ଗେ କେତେକାଂଶ ଥିବାରୁ
ଗୁଡ଼ିକ କିଛିଦିନ ପାଇଁ ସାଗୁଆ ଦେଖାଗଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ ଗଛର
ସଜୀବ ନ ଥାଏ। ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାରୂପକ ଗଛ ଉପୁଡ଼ି ଯାଉଥିବାରୁ
ବେଶୀଦିନ ନ ବଞ୍ଚିବା ନିଶ୍ଚିତ। କିନ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମରିଯାଇଛି
ବର୍ତ୍ତମାନ କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ।

ମହାତ୍ମାଜୀ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବାରଣ ପ୍ରଶ୍ନକୁ ଧର୍ମଗତ ପ୍ରଶ୍ନ ରୂପରେ
ଦେଖୁଥିଲେ। ତା ସହିତ ସେ ହରିଜନମାନଙ୍କର ଅର୍ଥନୈତିକ ଅବ

ପ୍ରତି, ଅବହେଳା ନ କରି ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥାର ଉନ୍ନତି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉଥିଲେ । ଏ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର କେତେକ ହରିଜନଙ୍କ ସହିତ ବିଶେଷତଃ ଯେଉଁମାନେ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିନିଷକୁ ଜୀବନର ମାନଦଣ୍ଡ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କରୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ସହିତ, ମତଭେଦ ଥିଲା । କାରଣ ଏ ଶିକ୍ଷିତ ହରିଜନମାନଙ୍କର ମତ ଥିଲା ଯେ, ସେମାନଙ୍କର ରାଜନୈତିକ ଏବଂ ଅର୍ଥନୈତିକ ଅବସ୍ଥାର ଉନ୍ନତି ହେଲେ ଆପେ ଆପେ ତା ଫଳରେ ସେମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଉନ୍ନତି ହେବ ଓ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ହରିଜନମାନଙ୍କର ମନ୍ଦିର ପ୍ରବେଶ ବା ଦେବପୂଜାଧିକାର ପ୍ରତି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମତ ଥିଲା ଯେ, ହରିଜନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମନ୍ଦିରର ଦ୍ୱାର ଖୋଲିବା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଶ୍ରେୟସ୍କର ହେଉଛି, ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍କୁଲ ବସେଇବା, ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ ସରକାରୀ ଚାକିରୀ ଦେବା, ସେମାନଙ୍କୁ ଜମି ଦେବା ବା ସେମାନଙ୍କର ଅର୍ଥନୈତିକ ଅବସ୍ଥାର ଉନ୍ନତି କରିବା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ହରିଜନମାନଙ୍କ ଆର୍ଥିକ ଉନ୍ନତି ପ୍ରତି ଅବହେଳା କରୁ ନ ଥିଲେ । ହରିଜନମାନେ ଅନ୍ୟ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମାନ ସାମାଜିକ ସୁବିଧା ଭୋଗ କରିବା ଯେପରି ଆବଶ୍ୟକ, ସେହିପରି ଧର୍ମଗତ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଅଧିକାର ପାଇବା ମଧ୍ୟ ଜରୁରୀ ବୋଲି ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । କାରଣ କାହାକୁ ମନ୍ଦିରରେ ପୂଜା ଆରାଧନା ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବା, ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବୋଲି ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଲୋକର ଯେତିକି ପାପ, ତାହା ଦେଖି ଅଣଶିକ୍ଷିତ ସହିଯାଉଥିବା ଲୋକର ମଧ୍ୟ ସେତିକି ପାପ ବୋଲି ସେ ଦୃଢ଼ ମତ ପୋଷଣ କରୁଥିଲେ । ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରୁ ପାପ ସମୂଳେ ଧୋଇ ହୋଇ ନ ଗଲେ, ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର କୌଣସି କଲ୍ୟାଣ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ସେ ବୁଝୁଥିଲେ । ହରିଜନମାନେ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଂଶ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଯେତେକାର୍ଯ୍ୟ କରାଗଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ ବୋଲି ସେ କହୁଥିଲେ । ତେଣୁ କେତେକ ହରିଜନଙ୍କ ସମେତ ପୁରାତନ ପନ୍ଥୀ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ବିରୋଧ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ

କରାଯାଉଥିଲେ । ଆଜି ଏହି ସଂସ୍କାରର ଆବଶ୍ୟକତା ଏ ଭଳି ସର୍ବସ୍ୱ ହୋଇ ପାରିଛି ଯେ, ଆମର ସମ୍ବିଧାନରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତାକୁ ଦୋଷାବ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଯାଇ ତାର ସମୂଳ ଲୋପ ସାଧନ ପାଇଁ ବ୍ୟବ କରାଯାଇଛି ।

ଏହାଛଡ଼ା ସମ୍ବିଧାନରେ ଅନୁନ୍ନତ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କ ପା ଯେଉଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଛି ତାହା ପ୍ରକୃତରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଛି କି ନାହିଁ ତାହା ଦେଖି ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଜଣେ କର୍ମଚାରୀ ନିଯୁକ୍ତ କରିବାର ସ୍ଥିର କରାଯାଇଛି ଓ ସମସ୍ତ ପ୍ରକା ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଛି । ଉକ୍ତ କର୍ମଚା ଅନୁନ୍ନତ ଶ୍ରେଣୀ ଲୋକଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଏବଂ ବିକାଶ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବେ । ଦଶବର୍ଷ ପରେ ହରିଜନ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନୁନ୍ନତ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ କମିଶନ ନିଯୁ ହେବ । ଉକ୍ତ କମିଶନ ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ପାଖରେ ତାଙ୍କର ରିପୋର୍ଟ ଦା କରିବେ ଓ ତାପରେ ଉକ୍ତ ରିପୋର୍ଟ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟରେ ଆଲୋଚିତ ହେବ ହରିଜନମାନଙ୍କୁ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନଙ୍କର ସମକକ୍ଷ କରିବ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ସମ୍ବିଧାନରେ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁ ସଂରକ୍ଷଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଛି, ତାହା ତାପରେ ଲୋପ ହେବାର କଥ କ୍ଷମତାରେ ଥିବା ଦଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଦଳ ଦେଶର ଶାସନ ଚଳାଉଛି ସେମାନେ ସମ୍ବିଧାନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ କଥା । ତାହା ହେଲେ ଯେଉଁ ସାମାନ୍ୟ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଅଛି ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଫଳରେ ତାହା ସବୁ ଲୋପ ହୋଇ ହରିଜନ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନୁନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଶର ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ସମକକ୍ଷ କରାଯାଇ ପାରିବ ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସମ୍ବିଧାନରେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ କରାଯାଇଛି ତାହା ନୁହେଁ । ପ୍ରକୃତରେ ବର୍ଷ ବର୍ଷ କଂଗ୍ରେସ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ କଂଗ୍ରେସ ସରକାର ଯାହା ସବୁ କରି ଆସିଛ ସମ୍ବିଧାନରେ ସେ ସବୁକୁ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି ମାତ୍ର । ମହାତ୍

...ୃଶ୍ୟତାର ଦୂରୀକରଣ ଉପରେ ଜୋର ଦେବା ଦିନଠାରୁ କଂଗ୍ରେସ ...ନେ ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିଛନ୍ତି ବା ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ...ରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇଛନ୍ତି ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଏହି ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର ...ରେ ଲାଗି ରହି ଆସିଛନ୍ତି । ଫଳରେ ବହୁ ପ୍ରଦେଶରେ ବିଶେଷତଃ ...କ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ଯେଉଁଠାରେ କି ଅତି ଭୟଙ୍କର ଭାବରେ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ...ି, ସେଠାରେ ଆଇନ ଦ୍ୱାରା ହରିଜନମାନଙ୍କର ମନ୍ଦିର ପ୍ରବେଶ ...କାର ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି । ତା ସହିତ ସେମାନଙ୍କୁ ମନ୍ଦିରରେ ...ଦେବପୂଜା କରିବାର ଅଧିକାର ଦିଆଯାଇଛି । ସବୁ ପ୍ରଦେଶରେ ସେମାନଙ୍କ ...ର୍ଥ ବୃତ୍ତି ଏବଂ ଛାତ୍ରାବାସର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବା ଦ୍ୱାରା ହରିଜନମାନଙ୍କୁ ...ଶିକ୍ଷା ପାଇବା ଦିଗରେ ଉତ୍ସାହିତ କରାଯାଉଛି । ସରକାରୀ ...ରିରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଂଶ ସଂରକ୍ଷଣ କରାଯିବାର ...ବସ୍ଥା କରାଯାଇଛି । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବନିମ୍ନ ଆବଶ୍ୟକ ଶିକ୍ଷା ...ଭାବରୁ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରହିଥିବା ଚାକିରିରେ ଯଥେଷ୍ଟ ...ଖ୍ୟାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରୁନାହାନ୍ତି । ୧୯୩୭ ମସିହାରେ କଂଗ୍ରେସ ...ମ ଥର ପାଇଁ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବା ସମୟରେ କେତେକ ...ଜନଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇଥିଲା ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ...ମଣ୍ଡଳରେ ଦୁଇଜଣ ଓ ପ୍ରାୟ ସବୁ ପ୍ରାଦେଶିକ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳମାନଙ୍କରେ ...ଜନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଅଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଦେଖାଯିବ ଯେ, ବାତାବରଣ ପୂରାପୂରି ...ବଦଳିଛି । ହଜାର ହଜାର ବର୍ଷ ଧରି ଯେଉଁ କୁସଂସ୍କାର ଥିଲା ତାହା ...ଦ୍ରୁତଗତିରେ ଲୋପ ପାଉଛି ଏବଂ ଖୁବ କମ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ...ଳ ଲୋପ ପାଇଯିବ

———

ପଞ୍ଚତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

୧୯୩୦ ମସିହାରେ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଲବଣ ଆଇନ ଭଙ୍ଗ କରିବାକୁ ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମରୁ ଡାଣ୍ଡି ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାପରେ ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମକୁ ଫେରିବେ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ମିଷ୍ଟର ରାମସେ ମ୍ୟାକଡୋନାଲଡ୍‌ଙ୍କର ଘୋଷଣାରେ ହରିଜନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ବାଚନ ପଦ୍ଧତିର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ ଥିଲା ତାହା ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଯେପରି ତାଙ୍କ ଜୀବନ ସଙ୍କଟାପନ୍ନ କରିଥିଲେ, ସେହି ସମୟରୁ ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ତାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରମାଣ ମିଳିଥିଲା । ତା ସହିତ ସେ ସ୍ୱରାଜ ମିଳିବା ପୂର୍ବରୁ ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମକୁ ଫେରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଯେଉଁ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ସେଥିପ୍ରତି କେହି ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ନଥିଲେ ବା ଯେଉଁ ଆଶ୍ରମକୁ ଏତେ ଯତ୍ନ କରି ସେ ଗଢ଼ିଥିଲେ ଓ ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ଦେଶ ସେବା କରିବା ପାଇଁ ନାରୀ ଓ ପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ତାଲିମ୍ କରି ଯେଉଁ ଆଶ୍ରମ ଉପରେ ଏତେ ଆଶା କରିଥିଲେ ସେ ଆଶ୍ରମକୁ ଡାଣ୍ଡି ଯାତ୍ରା କରିବା ଫଳରେ ତ୍ୟାଗ କରିବେ ବୋଲି କେହି ହେଲେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ନଥିଲେ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଘୋଷଣା କଲା ସମୟରେ ସେ ଏହି ଘୋଷଣାର ସମସ୍ତ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ । ହେଉଥିବାରୁ ୧୯୩୧ ମସିହା ପ୍ରଥମ ଥରରେ ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହେବାପରେ ସେ ଆଉ ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମକୁ ନଯାଇ ଗୋଲ୍ ଟେବୁଲ୍ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶ ସାରା ଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ଓ ସମ୍ମିଳନୀରୁ ଫେରିବା ବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ ପୁଣି ଜେଲକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହେବାପରେ ସେ ହରିଜନ, କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ବିହାର ଭୂମିକମ୍ପ ସାହାଯ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିବା ଫଳରେ ତାଙ୍କୁ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ କିଛିଦିନ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେ ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମକୁ ଆଉ ଫେରି ନାହାନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ବିନୋବା ଭାବେଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱରେ ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ଥିଲା ଏବଂ ହରିଜନ ଯାତ୍ରାପରେ ସେ ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ ରହିବାକୁ ସ୍ଥିର କରିବାରୁ, ଶେଠ ଯମୁନାଲାଲ ବଜାଜ୍‌ଙ୍କ ବଗିଚାରେ କିଛିଦିନ ରହିଲେ । ସେହି ବଗିଚାରେ ରହିଥିବା ସମୟରେ ସେ 'ନିଖିଳ ଭାରତ ଗ୍ରାମୋଦ୍ୟୋଗ ସଂଘ' ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ନିଖିଳ ଭାରତ ଚରଖା ସଂଘର କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଆମୂଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣି ପାରିଥିଲେ । ୧୯୩୪ ଠାରୁ ୧୯୪୬ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ୱାର୍ଦ୍ଧା ନିକଟର ସେଗାଉଁରେ ରହିଥିଲେ । ସେହିଠାରୁହିଁ ସେ ତାଙ୍କ ଗଠନ ମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ପରିସର ବୃଦ୍ଧି କରି ପାରିଥିଲେ । ଏହି ସେଗାଓଁ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ଥିଲା ଓ ଏହାର ମାଲିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶେଠ ଯମୁନାଲାଲ୍ ବଜାଜ୍ ହେଉଛନ୍ତି ଜଣେ ଅଂଶୀଦାର । ପରେ ସେଗାଓର ନାମ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ସେବାଗ୍ରାମ ହୋଇଛି ଏବଂ ସେହିଦିନୁ ସେବାଗ୍ରାମ ହୋଇଛି ପୃଥିବୀ ବିଖ୍ୟାତ । ଏହି ଆଠ ବର୍ଷ ସେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ବିତେଇ ଥିଲେ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ କିପରି କଲେ ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ ହେବ ସେହି ଲକ୍ଷ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରୁଥିଲେ ।

ହରିଜନ ସେବକ ସଂଘ ସମ୍ପର୍କରେ ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । ଏହାର ସମ୍ପାଦକ ଓ ସଭାପତି ଯଥାକ୍ରମେ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ଠକ୍କର ବାପା ଓ ଶେଠ୍ ଘନଶ୍ୟାମ ଦାସ ବିରଳା । ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଥିଲା ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ସେହିଠାରେ ଅଛି । ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କଠାରୁ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ବରାବର ପ୍ରେରଣା ପାଉଥିଲା । ସେ ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଉଥିଲେ ହରିଜନମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବରାବର ପାଣ୍ଠି ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲେ । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପାଣ୍ଠି ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ସେ ନାନା ପ୍ରକାର ଉପାୟ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ । ସେ ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଉଥିଲେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ଜମା ହେଉଥିବାରୁ ସେ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ହରିଜନ ପାଣ୍ଠି ପାଇଁ ଭିକ୍ଷା ମାଗୁଥିଲେ । ରେଳରେ ଗଲାବେଳେ ଷ୍ଟେସନ୍‌ରେ ଜମା ହୋଇଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ରେଳ ଝରକାରୁ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଏଥିପାଇଁ ପାଣ୍ଠି ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରାର୍ଥନା ସଭାରେ ଲୋକ

ଦେଉଥିବା ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଏଥିପାଇଁ ଭିକ୍ଷା ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲେ । କେତେକ ଲୋକ ବଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଦସ୍ତଖତ ସଂଗ୍ରହ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ଲୋକ ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ହରିଜନ ପାଣ୍ଠି ପାଇଁ ଦେଉଥିଲେ ତାଙ୍କୁ ହିଁ କେବଳ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଦସ୍ତଖତ ଦେଉଥିଲେ । ଦସ୍ତଖତ ଦେବା ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କ୍ରମେ କମି ଯାଉଥିଲେ ହେଁ ଏହି ଉପାୟରେ ହରିଜନ ପାଣ୍ଠିପାଇଁ କିଛି କିଛି ଟଙ୍କା ମିଳୁଥିଲା । ଏହି ବିଷୟ ଏଠାରେ କୁହାଯାଇପାରେ ଯେ କାହାକୁ ଦସ୍ତଖତ ଦେବେ ବା କାହାକୁ ଦସ୍ତଖତ ନ ଦେବେ ଏଥି ତାଙ୍କୁ କହିବାକୁ ପଡ଼ୁ ନ ଥିଲା । ଯେ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା ଲେଖାଏଁ ଦେଉଥିଲେ ସେ ଦସ୍ତଖତ ପାଉଥିଲେ, ଆଉ ଯେ ଦେଇ ନ ଥିଲା ସେ ଯେତେ ବଡ଼ ଲୋକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦସ୍ତଖତ ପାଇ ନ ଥିଲେ । ବଡ଼ ଲୋକମାନେ ଏହି ଦସ୍ତଖତ ପାଇଁ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଧିକ ଟଙ୍କା ଦେଉଥିଲେ । ଏହି ଉପାୟରେ ବର୍ଷସାରା ହରିଜନ ସେବକ ସଂଘ ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯଥେଷ୍ଟ ଟଙ୍କା ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲେ । ଏହି ସଂଘରୁ ସାପ୍ତାହିକ 'ହରିଜନ' ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ହିନ୍ଦୀ, ଗୁଜୁରାଟୀ, ମରାଠୀ, ବଙ୍ଗଳା ଓ ଉର୍ଦ୍ଦୁରେ ଏହାର ସଂସ୍କରଣମାନ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ତାଙ୍କୁ 'ହରିଜନ' ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଲେଖିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଅନ୍ୟମାନେ ଯେତେବେଳେ କିଛି ଲେଖୁଥିଲେ ତାହା ସେ ନିଜେ ଭଲରୂପେ ଦେଖି ମଞ୍ଜୁର କରିବା ପରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ ଥିବା ସମୟରେ ଖଦଡ଼ ତିଆରି ସଂପର୍କରେ ନୂତନ ଢଙ୍ଗେ ବିଚାର କରୁଥିଲେ । ବହୁ ଗବେଷଣା ପରେ ବାହାର [illegible] କୋରି ୧ ପ୍ରକାର ନୂତନ ଅରଟ ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ କରାଯାଇ ହେଉଥିଲେ ତୂଳାକଟା ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଥିଲା । ସେତେବେଳକୁ ଦେଶରେ ନାନା ଅଞ୍ଚଳରେ ନାନା ପ୍ରକାରର ଅରଟ ପ୍ରଚଳନ ଯୋଗୁଁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ତୂଳାକଟା ଯାଇ ବହୁ ପ୍ରକାରର ଲୁଗା କରାଯାଉଥିଲା । କେତେକ ଜାଗାରେ ମୋଟା ସୂତା କଟାଯିବା ଫଳରେ ମୋଟା ଲୁଗା ହେଉଥିଲା । ସମ୍ପ୍ରତି ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଅରଟ ଚାଲୁଥିଲେ ହେଁ ସେଥିରୁ ଉତ୍ପାଦିତ ହେଉଥିବା ସୂତାରେ କେବଳ 'ଖୋଳ' ବା ସେହିଭଳି କପଡ଼ା ତିଆରି

ହେଉଥିଲା । ରାଜପୁତାନାରେ ମୋଟାଲୁଗା ହେଉଥିବେ ହେଁ ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଭୃତି କେତେକ ଜାଗାରେ ଖୁବ୍ ସରୁ ସୂତା ହୋଇ ପାରୁଥିବାରୁ ସେଠିକା ଲୁଗା ଖୁବ୍ ବିଖ୍ୟାତ ଥିଲା । ବିହାରରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧରଣର କପାଚାଷ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ତାର ପ୍ରାକୃତିକ ରଙ୍ଗ ଅତି ଆକର୍ଷଣୀୟ ଥିଲା । ଏହାକୁ 'କୋକୋଟି' ବୋଲି କୁହାଯାଏ ଏବଂ ଏଥିରୁ ଖୁବ୍ ସରୁ ସୂତା ତିଆରି ହୋଇ ଚମତ୍କାର ଲୁଗା ବୁଣାଯାଏ । ଏହାର ବହୁତ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ବିଶେଷତଃ ନେପାଳ ଓ ପାଖ ଜିଲ୍ଲା ଦରଭଙ୍ଗାରେ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଗ୍ରାମ୍ୟ ଶିଳ୍ପ କେତେକାଳରୁ ଉତ୍ସାହ ଦେଇ ଚଳି ହେଉଥିଲେ ହେଁ ସୂତାକଟା ଶିଳ୍ପ ପ୍ରାୟ ମରିଯାଇଥିଲା ବା ମରିବାକୁ ଯାଉଥିଲା ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ତନ୍ତ ଶିଳ୍ପର ଅବସ୍ଥା ଖରାପ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଅବସ୍ଥା ସେତେ ଖରାପ ନ ଥିଲା । ୧୯୦୧ ମସିହାରେ ଜନ ଗଣନା ସହିତ ବିହାରରେ କରାଯାଇଥିବା ତନ୍ତ ଗଣନା ହିସାବରୁ ଜଣା ଯାଇଥିଲା ଯେ, ବିହାରରେ ୫ କୋଟି ଟଙ୍କା ମୂଲ୍ୟର ଲୁଗା ତନ୍ତରେ ବୁଣା ଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ସେମାନେ ମିଲ୍ ସୂତା ବ୍ୟବହାର କରୁଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ହିସାବ କରାଯାଇଥିଲା ଯେ ଦେଶରେ ତିଆରି ହେଉଥିବା ଲୁଗାର ଅନ୍ତତଃ ଚାରିଭାଗରୁ ଭାଗେ ବା ତିନିଭାଗରୁ ଭାଗେ ତନ୍ତରେ ବୁଣା ହେଉଛି । ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ଲୁଗା ବଦଳରେ ସୂତା ତିଆରି କାମ ବୁଝିବା, ମିଲ୍ ସୂତା ତିଆରି କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଦରକାରୀ ଓ ସହଜ ହୋଇ ଥିଲା । ଯେବେ ସୂତା କଟାକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରା ନ ଯାଏ, ତାହା ହେଲେ ତନ୍ତର ଅବସ୍ଥା ଆହୁରି ଖରାପ ହେବ । ଶେଷକୁ ମିଲ୍ ସୂତାକଟା ଓ ବୁଣା ଉଭୟ ମାରିଦେଲେ ତନ୍ତୀମାନେ ସୂତା ନ ପାଇ ଉପାସରେ ମରିବେ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ବୁଝିଥିଲେ । ତେଣୁ ତନ୍ତ ଶିଳ୍ପକୁ ବଞ୍ଚାଇବାକୁ ହେଲେ ସୂତା କଟାକୁ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ସେ ସ୍ଥିର କରିଥିବେ । ସେ ଦେଖିଲେ ଯେଉଁମାନେ ଭାରତୀୟ ତିଆରି ଲୁଗାକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ ସେମାନେ କେବଳ ତନ୍ତବୁଣା ଉପରେ ଜୋର ଦେଉଥିଲେ ।

ସୂତାକଟା ଶିଳ୍ପର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ପାଇଁ ଯେଉଁମାନେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଯଥା ସମ୍ଭବ ପତଳା ଓ ସୁନ୍ଦର ଲୁଗା ଯେପରି ତିଆରି ହୋଇ ପାରିବ, ସେଥିପାଇଁ ବିଶେଷ ଯତ୍ନ କରୁଥିବେ। ସବୁଠାରୁ ଭଲ ଓ କମ୍ ଦାମ୍‌ରେ ଖଦୀ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଉତ୍ପାଦନ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଚେଷ୍ଟା କରି ଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଅରଟ ଚଳୁଥିଲେ ହେଁ ଅରଟ ଚାଲୁଥିବା ଜାଗାରେ ଯଥେଷ୍ଟ କପା ମିଳୁ ନଥିବାରୁ ବହୁତ ଅସୁବିଧା ହେଉଥିଲା । ତା ଫଳରେ ବହୁତ ଦୂରରୁ କପା ଆଣି ସୂତା କଟାଳୀମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଉଥିବାରୁ ବେଶୀ ଦାମ ଦେବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଅନେକ ଜାଗାରେ ସୂତା ଦାମ ଯାହା ସେହି ଦାମରେ କପା କିଣି କଟାଳୀମାନଙ୍କୁ ବିକି କରିବାକୁ ପଡୁଥିଲା । କେତେକ ଜାଗାରେ ସୂତାର ଓଜନ ଯାହା ତାର ଦେଢ଼ା ବା ସାତ ପାଆ ଓଜନର କପା ଦିଆଯାଉଥିଲା । ସୂତାର ନମ୍ବର ଉପରେ କେତେ ଅଧିକ କପା ଦିଆଯିବ ତାହା ନିର୍ଭର କରୁଥିଲା । ଅଧିକା କପାତକ କଟାଳୀମାନେ ମଜୁରି ସ୍ୱରୂପ ପାଉଥିଲେ । ଲୋକେ ଏହି ସବୁ କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଯାଇ ନିଜେ କପା ଓଜନ କରି ସୂତା ବଦଳାଇବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଦରିଦ୍ର କଟାଳୀ ବହୁ ଦୂରରୁ ଆସନ୍ତି ଏବଂ ସୂତା ଦେଇ ଯାହା କିଛି ପଇସା ପାଆନ୍ତି ତାହାହିଁ ଥିଲା ସେମାନଙ୍କ ଜୀବିକାନିର୍ବାହର ଏକମାତ୍ର ସମ୍ବଳ । ଯେବେ କୌଣସି କାରଣରୁ ଖଦି ଉତ୍ପାଦନ କେନ୍ଦ୍ରରେ ସୂତା କିଣା ନ ଯାଏ, ତାହା ହେଲେ ସେମାନେ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାହକମାନଙ୍କୁ ବିକନ୍ତି । ଯେଉଁ ସବୁ ଜାଗାରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ତନ୍ତୀ ଥାଏ ସେଠାରେ ତନ୍ତୀମାନେ କଳସୂତା ସଙ୍ଗରେ ହାତକଟା ସୂତା ମିଶାଇ ବୁଣୁଥିବାରୁ ଏହି ସବୁ ସୂତା ସେମାନେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ନିଖିଳ ଭାରତ ଚରଖା ସଂଘ ପକ୍ଷରୁ ଉତ୍ପାଦନ କେନ୍ଦ୍ରମାନ ଖୋଲିଥିବା ଫଳରେ ବହୁତ ପରିମାଣରେ ସୂତା କଟା ହୋଇ ବିକ୍ରି ହେବାର ସୁବିଧା ହେଲା ଓ ସୂତାକଟା ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୂତାକଟାଳୀମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ମଜୁରି ଦିଆ ଯାଉଥିଲା ତାହା ଯଥେଷ୍ଟ କି ନୁହେଁ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କିଛି ଚିନ୍ତା କରି ନଥିଲୁ । ସେମାନେ ଯାହାକିଛି ସାମାନ୍ୟ ମଜୁରି ପାଉଥିଲେ ତାହା ଯେବେ ପାଇ ନ ଥାନ୍ତେ ତାହା ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ଅସ୍ପର ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉପାୟ ନ ଥାନ୍ତା ବୋଲି ଆମମାନଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା । ତା ଛଡ଼ା ତିଆରି ହେଉଥିବା ଖଦଡ଼ର ବିକ୍ରୀ କରିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସୂତାକଟାଳୀମାନଙ୍କୁ କମ୍ ମଜୁରି ଦେଇ ମଧ୍ୟ ଖଦଡ଼ର ଦାମ୍ ମିଲ୍ ଲୁଗା ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ତାହା ବିକିବା ଗୋଟିଏ ସମସ୍ୟା ହୋଇଥିଲା । ଖଦ୍ଦରଧାରୀମାନଙ୍କ ପସନ୍ଦ ହେବାଭଳି ସରୁ ଓ ସୁଚିକ୍କଣ ଖଦଡ଼ ଲୁଗା ତିଆରି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଦାମ୍ ମିଲ୍ ଲୁଗା ଦାମ୍ ସହିତ ସମାନ କରିବା ବା ଅନ୍ତତଃ ପାଖାପାଖି ଦାମ୍ କରିବା ପାଇଁ ଖଦଡ଼ର ଦାମ୍ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ କମାଇବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁଭବ କରୁ ଥିଲୁ । ଏହା ଯଥେଷ୍ଟ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେହେଁ ଏ ଦିଗରେ କେତେକ ପରିମାଣରେ କୃତିତ୍ୱ ହାସଲ କରିଥିଲୁ । କଟାଳୀମାନେ ସୂତାକଟାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହେବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଉନ୍ନତ ଧରଣର ଖଦଡ଼ ଉତ୍ପାଦନ କରୁଥିଲୁ । ତାହାର ଦାମ ମଧ୍ୟ କମାଇ ପାରିଥିଲୁ । ମାତ୍ର ମୋଟା ଖଦଡ଼ର ଦାମ୍ ସେହି ପ୍ରକାରର ମିଲ୍ ଲୁଗା ସହିତ ପ୍ରାୟ ସମାନ ହୋଇ ପାରୁ ଥିଲେହେଁ ସରୁ ଲୁଗାର ଦାମରେ ଯଥେଷ୍ଟ ତଫାତ୍ ରହୁଥିଲା ।

ମଜୁରି ଯଥେଷ୍ଟ କମ୍ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଶିଳ୍ପର ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରାଗଲେ ଗରିବ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଖାଇବାକୁ ନପାଇଁ ଏହା କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗାଇ ପାରିବ ବୋଲି ମୁଁ ବୁଝୁଥିଲି ଏବଂ ଏହି ଶିଳ୍ପକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରାଯିବା ଉଚିତ ବୋଲି ମତ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲି । ଯେବେ ଖଦଡ଼ ପାଇଁ ବଜାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ ପାରେ ତାହା ହେଲେ ଯେତେ ଦରକାର ସେତେ ଖଦଡ଼ ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଇ ପାରିବ ବୋଲି ସେତେବେଳେ ଆମକୁ ଜଣା ଯାଉଥିଲା । ଅବଶ୍ୟ ସରୁ ଖଦଡ଼ ସୂତା କଟାଳୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମ୍ ଥିଲା

ଏବଂ ସେମାନେ ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ କାଟି ପାରୁ ନଥିଲେ । ତେଣୁ ସବୁ ଲୁଗା ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ପାଦନ ହୋଇପାରୁ ନଥିଲା । ଲୋକଙ୍କୁ ବେଶୀ ଦାମ ଦେଇ ଖଦଡ଼ କିଣିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଖଦଡ଼ ଲୁଗା ଅନ୍ୟ ଲୁଗା ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀଦିନ ଯାଉଥିବାରୁ ପରିଣାମରେ ମିଲ୍ ଲୁଗା ଅପେକ୍ଷା ଏହା ଶସ୍ତା ପଡ଼ୁଥିଲା ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରଥମ କଥା କପା ଯେଉଁଠାରେ ବୃଷ୍ଟ ହୁଏ ସେହିଠାରେ ଖଦି ତିଆରି ହେଉଥିବାରୁ କପା ବଳରୁ ତୋଳା ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲୁଗା ତିଆରି ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମିଲ୍ ଲୁଗା ଅନ୍ତତଃ ବର୍ଷେ ବା ଦେଢ଼ବର୍ଷ ପୁରୁଣା କପାରେ ତିଆରି ହେଉଥିବାରୁ ତାହା କମ୍ ଦିନ ଯିବ, ଏହା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ତା ଛଡ଼ା ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ହେଉଛି ଯେ ଖଦଡ଼ ଲୁଗା ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସାଧାରଣତଃ ତିଆରି ହେଉ ଥିବାରୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖରିଦଦାରଙ୍କ ପାଖେ ପହଞ୍ଚୁଥିଲା । ଅଥଚ ମିଲ୍ ଲୁଗା ପ୍ରଥମେ ମୋଟା ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ପାଖେ ପଡ଼ି ତା ପରେ ଖୁଚୁରା ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ପାଖେ ପଡ଼େ । ଶେଷକୁ ଖରିଦଦାରଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ଲୁଗା ତିଆରି ହେବାର ବହୁତ ଦିନ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଖଦଡ଼ ବେଶୀଦିନ ଯିବାର ଆଉ ଗୋଟିଏ କାରଣ ହେଉଛି: ଖଦଡ଼ ପାଇଁ କପାରୁ ମଞ୍ଜି ହାତରେ ଛଡ଼ାଯାଇ ହାତରେ ଭିଡ଼ାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ମିଲ୍ ଲୁଗା ପାଇଁ କାରଖାନାରେ ମେସିନ ଦ୍ୱାରା ମଞ୍ଜି କଢ଼ାଯାଇ ସେହି ମେସିନ ଦ୍ୱାରା ଭିଡ଼ାଯାଇ ଗଣ୍ଠିକା କରାଯାଏ । ଫଳରେ ତାହା ଏକଦମ୍ ଇଟା ପଥର ପରି ଟାଣ ହୋଇଯାଏ । ତାକୁ ଫିଟେଇଲା ବେଳକୁ ସବୁ କଷ୍ଟ ହୁଏ ଏବଂ କପା ଉପରେ ବେଶୀ ଚୋଟ୍ ପଡ଼େ । ଏହାଦ୍ୱାରା କପାର ତନ୍ତୁ ଉପରେ ବାଧା ପଡ଼େ । ଖଦଡ଼ ପାଇଁ ଏ ସବୁ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ କପାର ତନ୍ତୁ ଯେପରି ରହିବା କଥା ତାହା ସେହିପରି ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରହେ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ମିଲ୍‌ରେ ଭିଡ଼ିବା ଫଳରେ କପା ଅଂଶୁ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଚୋଟ ପଡ଼େ । ମିଲ୍ ତିଆରି କଳଣାର ଅଂଶୁ ଏକ ସମାନ ଥିବାରୁ ସେଥିରୁ ସୂତା କାଟିବା ଅତି ସହଜ ହୋଇଥିଲେହେଁ ମିଲ୍‌ରେ ବଳଣା ତିଆରି କରିବା ଫଳରେ ଅଂଶୁ ଉପରେ ଚୋଟ ପଡ଼ିବାରୁ ସେଇ କପାରୁ ଅଇଠରେ

ଅତି ସହଜରେ ୪୦ ବା ୫୦ ନମ୍ବର ସୂତା କାଟି ହୁଏ, ସେହି କପାରୁ ମିଲ୍‌ରେ ୨୦ ନମ୍ବରରୁ ବେଶୀ ସୂତା କାଟି ହେବ ନାହିଁ । ସୂତା କାଟିବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଆଂଶୁ ଉପରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଚାପ ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ମଣ୍ଡିଛଡ଼ା, ଧୁଣା ଓ ସୂତାକଟା ଯେବେ ଠିକ୍ ଭାବରେ ହେଉଥାଏ ତା ହେଲେ ହାତକଟା ସୂତା ସହିତ ମିଲ୍ ସୂତାର ତୁଳନା କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯେବେ କପା ନୁଆ, ଧୁଣା ଓ ସୂତାକଟା ଠିକ୍ ନ ହୋଇଥାଏ ତା ହେଲେ ହାତକଟା ସୂତା ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼େ ।

ମନୁଷ୍ୟ-ହାତ ତିଆରି ଓ ଯନ୍ତ୍ର ତିଆରି ଜିନିଷ ଭିତରେ ଅନ୍ୟଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ତାରତମ୍ୟ ହେଉଛି ଯେ ଯନ୍ତ୍ର ଯେବେ ଠିକ୍ ଅଛି ତା ହେଲେ ସୂତା, ଲୁଗା ବା ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପାଦିତ ଯେ କୌଣସି ଜିନିଷ ସମାନ ରକମର ହେବ । ମାତ୍ର ଯନ୍ତ୍ରରେ ଯେବେ କୌଣସି ଦୋଷ ଥାଏ ତେବେ ତିଆରି ହେଉଥିବା ଜିନିଷମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଦୋଷ ରହିବ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ସୂତା ତିଆରି ଯନ୍ତ୍ରରେ ଦୋଷ ଥିଲେ ସୂତାରେ ବରାବର ଅସମାନତା ଦେଖାଯିବ ଓ ଏହି କାରଣରୁ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପାଦିତ ସୂତାରେ ନମ୍ବର ତଥା ଶକ୍ତି ଦିଗରୁ ତାହା ବରାବର ସମାନ ରହିବ । କିନ୍ତୁ ହାତରେ ତିଆରି ହେଉଥିବା ଜିନିଷ—ପ୍ରଥମତଃ ମନୁଷ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରୁ ନଥିବାରୁ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ସବୁ ସମୟରେ ତାର ହାତର ଶକ୍ତି ଓ ମାନସିକ ଶକ୍ତି ସମାନ ନ ଥିବାରୁ—ତାର ଉତ୍ପାଦିତ ଜିନିଷ ସବୁ ସମାନ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସୂତାକଟାଳୀ ଯେବେ ନିପୁଣ ହୋଇ ନଥାଏ ତା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସମାନ ଶକ୍ତି ବିଶିଷ୍ଟ ସୂତା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଯନ୍ତ୍ରର ଗଳ୍ତି ବଶତଃ ସୂତାରେ ଦୁର୍ବଳତା ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ନ ହୋଇ ଠାଏ ଠାଏ ହୁଏ । ତାହା ଜାଣିବା କଷ୍ଟକର ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ହାତକଟା ସୂତାର ଦୁର୍ବଳତା ବାହାର କରିବା ସହଜ ।

ଖଦଡ଼ ତିଆରିର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେବେ ଠିକ୍ ରୂପେ କରାଯାଏ ତା ହେଲେ ସମୟ କ୍ରମେ ଯେ ଖଦଡ଼ର ମୂଲ୍ୟ ମିଲ୍‌ଲୁଗା ସହିତ ସମାନ ହୋଇ ପାରିବ ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କପା ଚାଷ କରୁଥିବା କୃଷୀ ନିଜେ କପା ତୋଳି ମଞ୍ଜି ବାଛି ତା ଘରେ ସୂତା କାଟି ଗାଁରେ ଲୁଗା ବୁଣାଇ ଉତ୍ପାଦିତ ହେଉଥିବା ଲୁଗା ତା ପରିବାରର ଲୋକେ ପିନ୍ଧି ପାରିଲେ ତାହା ବଡ଼ ଭଲ ଜିନିଷ ହୁଅନ୍ତା ଏବଂ କପାରୁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଲୁଗା ତିଆରି ହେଉଥିବା ଫଳରେ ଲୁଗା ମଧ୍ୟ ମଜବୁତ୍ ହୁଅନ୍ତା ।

ପ୍ରକୃତ କଥା ହେଉଛି, ମିଲ୍‌ରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା କପା ଗାଁରେ ଚାଷ କରାଯାଇ ଗାଁରୁ ଗାଡ଼ି ଗାଡ଼ିରେ ସହର ବଜାରକୁ ବା ମଞ୍ଜିଛଡ଼ା-ଯନ୍ତ୍ର ଥିବା ସ୍ଥାନକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ମଞ୍ଜି ଛଡ଼ାଇ ଗଣ୍ଠିଲି ହୁଏ ଓ ସେଠାରୁ ପୁଣି ସବୁ ମିଲ୍‌କୁ ନିଆଯାଏ । ଭାରତବର୍ଷରେ ଥିବା ଲୁଗାକଳମାନଙ୍କୁ ଶହ ଶହ ମାଇଲ ଦୂରରୁ କପା ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଏ । ବିଦେଶରୁ ଆମଦାନୀ କରାଯାଉଥିବା କପାର ପରିମାଣ ମଧ୍ୟ କମ୍ ନୁହେଁ । ବିଲାତ ଭଳି ଦେଶରେ କପା ଜମା ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଏ ନାହିଁ । ସେ ଦେଶର ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବା ସମସ୍ତ କପା ବିଦେଶରୁ ଆମଦାନୀ କରାଯାଏ । ସେଠାରେ ତିଆରି ହେଉଥିବା ଲୁଗା ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନି କରାଯାଇ, ସେଠାକାର ବନ୍ଦରରୁ ସୁଦୂର ମଫସଲକୁ ନିଆଯାଏ । ଏଣୁ ଯେବେ ଉପରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇ ଥିବା ଅନୁଯାୟୀ ଖଦଡ଼ ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଏ, ତାହା ହେଲେ ବିଲରୁ ମଞ୍ଜିଛଡ଼ା-କଳପାଖକୁ ଏବଂ ସେଠାରୁ ମିଲ୍‌କୁ କପା ନେବାରେ ଓ ମିଲରୁ ଖରିଦଦାର ପାଖକୁ ଲୁଗା ପହଞ୍ଚାଇବାରେ ଯାହା ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବାକୁ ପଡ଼ୁଛି ତାହା ଆଉ ପଡ଼ନ୍ତା ନାହିଁ । ଏହି ନିଆଆସି ଖର୍ଚ୍ଚ ବାବଦ ଲୁଗାର ଦାମ୍ ବେଶୀ ହେଉଛି । ଯେବେ ଏହି ଖର୍ଚ୍ଚ ବାଦ୍ ହୋଇ ପାରନ୍ତା ତା ହେଲେ ଲୁଗାର ଦାମ କିଛି କମ୍ ହୋଇ ପାରନ୍ତା । ଏ ଖର୍ଚ୍ଚ ଛଡ଼ା ଭିନ୍ନ ସ୍ତରରେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ କରୁଥିବା ଲାଭ ମଧ୍ୟ ଲୁଗା ପିନ୍ଧାଳି

କଣ୍ଟିଲ ବେଲକୁ ସେଥିରେ ଯୋଗ କରାଯାଏ । ଖଦଡ଼ ମିଲଲୁଗା ଅପେକ୍ଷା କପର ବେଶୀଦିନ ଟିକେ ତାହା ଉପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଏ ସବୁ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ଦେଇ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କୁ କପାଚାଷ କରି ଘରେ ଖଦଡ଼ ଲୁଗା ତିଆରି କରି ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଯେବେ ରାଜିକରାଯାଏ ତା ହେଲେ ମିଲ୍ ଅପେକ୍ଷା ଖଦଡ ଯେ ଶସ୍ତା ପଡ଼ିବ ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅଳସୁଆ ହୋଇଯାଇ ଥିବାରୁ ଓ ବଜାରରେ ତିଆରି ହୋଇ ବିକ୍ରୀ ହେଉଥିବା ଜିନିଷ କିଣିବାକୁ ବିଶେଷ ପସନ୍ଦ କରୁଥିବାରୁ ପରିଶ୍ରମ କରି ଖଦଡ଼ ତିଆରି କରିବା ବେଶୀ ବ୍ୟୟସାପେକ୍ଷ ବୋଲି ଜଣା ପଡ଼ୁଛି ।

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଜେଲରେ ଥିବା ସମୟରେ ଖଦଡ଼ର ସବୁ ବିଷୟ ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ଚିନ୍ତା କରିଥିଲେ ଓ କଟାଳୀମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଉଥିବା ମଜୁରିରେ ସେମାନେ ଚଳି ପାରିବା ସମ୍ଭବ କି ନୁହେଁ ଏ ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତା କରିଥିଲେ । ନାହିଁ ମାମୁଁଠାରୁ କଣା ମାମୁଁ ଭଲ ନ୍ୟାୟରେ ସେମାନେ ଯାହା କିଛି ସାମାନ୍ୟ ପଇସା ମଜୁରି ଆକାରରେ ପାଉଛନ୍ତି ତାହା ଗ୍ରହଣୀୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଖଦଡ଼ ଶିଳ୍ପ ଏହା ଦ୍ୱାରା କଟାଳୀମାନଙ୍କୁ ଶୋଷଣ କରିବ ଏହା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ ଥିବା ସମୟରେ କଟାଳୀମାନେ ଯେପରି ସେମାନଙ୍କ ବଞ୍ଚିବା ଭଳି ଉଚିତ ମଜୁରି ପାଆନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ଗୋଟିଏ ନୂଆ ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କଲେ ।

କଟାଳୀମାନଙ୍କର ମଜୁରି ବଢ଼ିବା ଫଳରେ ଖଦଡ଼ର ଦାମ ବଢ଼ିଯିବା କଥା । ଯେଉଁମାନେ କଟାଳୀମାନଙ୍କୁ କମ୍ ମଜୁରି ଦେଇ ଖଦଡ଼ ବିକ୍ରୀ କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ, ମଜୁରି ବଢ଼ିବା ଫଳରେ ଏ ଅସୁବିଧା ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ବଢ଼ିଯିବ ଏବଂ ଖଦଡ଼ର ବିକ୍ରୀ କମିଯିବ ବୋଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅନେକେ ଭୟ କଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏହାର ସମାଧାନ ସ୍ୱରୂପ ଖଦଡ଼ ଧାରଣ ପାଇଁ ଜଣେ କେବଳ ଯେତେ ମଜୁରି ପାଇବା

କଥା ତାହା ଦେବା ସମ୍ଭବପର ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଅନ୍ତତଃ ପ୍ରଚଳିତ ମଜୁରି କିଛି ପରିମାଣରେ ବଢ଼ୁ ବୋଲି ଗାନ୍ଧି ଚାହିଁଲେ । ଘଣ୍ଟାକୁ ତିନି ଗଜ କରି କାଟୁଥିବା କଟାଳୀ ଦିନକୁ ଆଠ ଘଣ୍ଟା ପରିଶ୍ରମ କରି ଯେପରି ତିନିଅଣା ମଜୁରି ପାଏ ସେହିପରି ଭାବରେ ମଜୁରି ଠିକ୍ କରାଯିବା ଉଚିତ ବୋଲି ସେ ମତ ଦେଲେ । ବିନୋବା ଭାବେଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବହୁ ଚେଷ୍ଟା ଏବଂ ଗବେଷଣା ପରେ ଉକ୍ତ ଦର ହିସାବରେ ମଜୁରି ଠିକ୍ କରାଗଲା ଓ ଏହାକୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ସରଳ କରିବା ପାଇଁ ସୂତାର ପ୍ରକାର ଅନୁଯାୟୀ ଗୁଣ୍ଡି ପ୍ରତି ମଜୁରି ହାର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର କରାଇଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଖଦଡ଼ର ଦାମ ବଢ଼ି ଗଲେହେଁ ମୁଖ୍ୟତଃ ଉତ୍ପାଦିତ ହେଉଥିବା ସ୍ଥାନରେ ବିକ୍ରୀ କରାଯିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବାରୁ ଏବଂ ଗାଁମାନଙ୍କରେ ନୂତନ ଧରଣର ଖଦ୍ଦର ବାହାରିବାରୁ ଖଦଡ଼ର ବିକ୍ରୀ କମିଲା ନାହିଁ । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ କଟାଳୀ ଓ ବୁଣାଳୀମାନେ ଖଦଡ଼ ତିଆରି କରୁଥିଲେ ସେମାନେ ନିଜ ତିଆରି ଜିନିଷ ବ୍ୟବହାର ନ କରି ଅନ୍ୟମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବାରୁ କଟାଳୀ ଓ ବୁଣାଳୀମାନେ ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧିବା ଉଚିତ ବୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଗଲା । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସର୍ତ୍ତ ରହିଲା ଯେ ସେମାନଙ୍କୁ ଦିଆ ଯାଉଥିବା ମଜୁରିର ବୃଦ୍ଧିରୁ ଏକତ୍ର ଜମା ହେବ ସେହି ବାବଦକୁ କଟାଳୀ ଓ ବୁଣାଳୀଙ୍କୁ ପିନ୍ଧିବାପାଇଁ ଖଦଡ଼ ଆକାରରେ ତାହା ଦିଆଯିବ । ଏହି ହିସାବରେ ପ୍ରତି ଟଙ୍କାରେ ବା ପନ୍ଦର ଦିନର ମଜୁରିର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଂଶ କଟାଳୀ ବା ବୁଣାଳୀ ନାମରେ ଜମାହୁଏ ସେମାନେ ଯେତେବେଳେ ଚାହୁଁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଜମା ପଇସା ଅନୁଯାୟୀ ଲୁଗା ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବା ଫଳରେ ପ୍ରଧାନ ଉପକାର ହେଲା ଯେ ପ୍ରତି କଟାଳୀ ଓ ବୁଣାଳୀ ନାମରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହିସାବ ରଖାଯାଇ ନିଖିଳ ଭାରତ ଚରଖା ସଂଘର ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନିକଟ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ପାରିଲା । ସୂତାର ପ୍ରକାର ଉପରେ ମଜୁରି ନିର୍ଭର କରୁଥିବା ସୂତା ଗୁଣ୍ଡିର ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରତି ଗୁଣ୍ଡି ଭଲଭାବେ ପରୀକ୍ଷା କରାଯିବାରୁ ସୂତାର ଗୁଣ ଭଲ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ତେଣୁ ଭଲ ଧରଣର

ଡ଼ ବଜାରରେ ମିଳିଲା ଏବଂ ବେଶୀ ଦାମ ଦେଇ ତାକୁ କିଣିବା ପାଇଁ ଦାରମାନେ କୁଣ୍ଠା ବୋଧ କଲେ ନାହିଁ । ଖଦଡ଼ର ଚାହିଦା ଅଧିକରୁ ଧିକ ମାତ୍ରାରେ ବଢ଼ିବା ଫଳରେ ଦାମ ବଢ଼ିବାରୁ ଖଦି ବିକ୍ରୀରେ ବାଧା ଷ୍ଟି ହେବ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ଆଶଙ୍କା କରିଥିଲୁ, ତାହା ବୃଥା ଶଙ୍କାରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଖଦର ଚାହିଦା ବଢ଼ିବାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରଣ ଥିଲା । ତାହା ହେଉଛି ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାଗରଣ ଓ ନୂଆ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ତି ଯୋଗୁ ଦେଶର ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଲୋକପ୍ରିୟତା ।

ଏହି ନୀତିର ପରିଣାମରେ ଦେଶରେ ଅପ୍ରମାଣିତ ଖଦଡ଼ର ବିକ୍ରୀ ଢ଼ିଗଲା । ନିଖିଳ ଭାରତ ଚରଖା ସଂଘ ନିଜର ଉତ୍ପାଦନ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଡ଼ ଉତ୍ପାଦନ କରି ନିଜ ଦୋକାନରେ ବିକିବା ଛଡ଼ା ଯେଉଁ ବ୍ୟବସାୟୀ- ନେ ଖଦଡ଼ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ବିକ୍ରୀ ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ଖଦଡ଼ ଖିଳ ଭାରତ ଚରଖା ସଂଘଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପାଦିତ ହେଉଥିବା ଖଦଡ଼ ପରି ଶୁଦ୍ଧପୂତ ବୋଲି ଚରଖା ସଂଘ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରମାଣପତ୍ର ଦେଉଥିବାରୁ ନିଖିଳ ଭାରତ ରଖା ସଂଘର ଉତ୍ପାଦନ କେନ୍ଦ୍ର ଓ ପ୍ରମାଣପତ୍ର ପାଇଥିବା ଉତ୍ପାଦନକାରୀ- ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କିଏ କମ ଦାମରେ ଭଲ ଧରଣର ଖଦଡ଼ ଉତ୍ପାଦନ ରିପାରିବ, ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ବଡ଼ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଲାଗିଥିଲା । ନିଖିଳ ଭାରତ ଚରଖା ସଂଘ ନୂତନ ମଜୁରୀହାର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବାପରେ ବହୁ ପ୍ରମାଣିତ ତ୍ପାଦନକାରୀ କତାଳୀମାନଙ୍କୁ ପୁରୁଣା ହାରରେ ମଜୁରୀ ଦେଇ ବାଙ୍କତର ନେ ରହୁଥିବା ଜଣାଗଲା । ତେଣୁ ନିଖିଳ ଭାରତ ଚରଖା ସଂଘଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଧୃତ ମଜୁରୀ ଦିଆଯାଇ, ହେଉଥିବା ଖଦଡ଼ ପ୍ରମାଣିତ ଖଦଡ଼ ସ୍ୱରୂପ ବିଚଳ ବିବେଚନା କରାଯିବ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରାଗଲା । ବହୁ ଉତ୍ପାଦନକାରୀ ଏହି ନୂତନ ନୀତି ଗ୍ରହଣ କରି ଚରଖା ସଂଘଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଧୃତ ମଜୁରୀ ଦେଲେ ଏବଂ ସେମାନେ ପ୍ରକୃତ ସେ ହାରରେ ମଜୁରୀ ଦେଉଛନ୍ତି ବୋଲି ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ପରେ ଚରଖା ସଂଘ ଯେଉଁ ହାରରେ ମଜୁରୀ ଦେଉଛନ୍ତି ବୋଲି ରି ତା ପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରମାଣପତ୍ର ଦେଲେ । ଅଛି ନୈତିକ ଚରଖା ସଂଘ ପ୍ରମାଣ ପତ୍ରକୁ ଉପେକ୍ଷା ନ କରି ସେଇ

ପୁରୁଣା ଦ୍ୱାରରେ ମଜୁରି ଦେଲେ । ଯେଉଁ କଂଗ୍ରେ ଲୋକମାନେ ଚରଖା ସଂଘର ନୂତନ ନୀତି ପସନ୍ଦ କରୁ ନ ଥିଲେ, ସେମାନେ ପୁରୁଣା ଦ୍ୱାରରେ ମଜୁରି ଦେଉଥିବା ଉତ୍ପାଦନକାରୀମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହି କଲେ । ଏହା ଫଳରେ ବଜାରରେ ପ୍ରମାଣିତ ଓ ଅପ୍ରମାଣିତ ଏଭଳି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଖଦଡ଼ର ବିକ୍ରୀ ଚାଲିଲା । ଯେଉଁମାନେ ଅପ୍ରମାଣିତ ଖଦ ବିକୁଥିଲେ ସେମାନେ କତାଳୀମାନଙ୍କୁ କମ ମଜୁରି ଦେଉ ଥିବା ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ପାଦନ ଖର୍ଚ୍ଚ କମ ପଡ଼ୁଥିଲା ଓ ସେମାନେ ସସ୍ତାରେ ବି କରୁଥିଲେ । ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ବହୁପରିମାଣରେ ପ୍ରମାଣିତ ଖଦ ବି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଉତ୍ପାଦିତ ହେଉଥିବା ସମସ୍ତ ସୂତା କିଣିବାକୁ ଚର ସଂଘର ମଧ୍ୟ ସମ୍ବଳ ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ଚରଖାସଂଘ ଯେଉଁ ସବୁ ସୂତା କି ନ ଥିଲା ତାକୁ ଅନ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନକାରୀମାନେ କମ ପଇସା ଦେଇ କିଣୁଥିଲେ ଏହା ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ଚରଖାସଂଘ ପାରୁପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କଲା ଏ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି କଂଗ୍ରେସୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଅପ୍ରମାଣିତ ଖଦ ଖର୍ଦ୍ଦି ନ କରି କେବଳ ଚରଖା ସଂଘଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ ଖଦଡ଼ କିଣିବା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପ୍ରତି କେହି ବିଶେଷ ଧ୍ୟାନ ଦେ ନାହିଁ ।

ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଥିବା ମତେ ନୂତନ ନୀତିଯୋଗୁ ଚି ଣଅଞ୍ଚଳରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ବିକ୍ରୀ କରାଯାଇ ପାରୁଥିଲା । କି ସ୍ୱୀକୃତ ଚରଖା ସଂଘର କେନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କରେ ଉତ୍ପାଦିତ ହେଉଥି ସୂତାରେ ଯେଉଁ ଧରଣର ବୁଣାଇ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉଥିଲା ସେ ଧରଣର ବୁଣାଇ କରାଯାଇ ପାରୁଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଖଦ ଉତ୍ପାଦନ ହେଉଛି ସେହିଠାରେ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ପାଦିତ ହେଉଥିବା ଖଦଡ଼ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବା ଉପରେ ଯୋର ଦେଇ ଗାଁମାନଙ୍କରେ ଖଦଡ଼ ବଜାର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । କିଛି ସମୟ ପରେ କେତେ ସ୍ଥଳରୁ ପ୍ରଚାର ଖଦଡ଼ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଖଦଡ଼ ଉତ୍ପାଦିତ ହେଉଥିବା ପ୍ରଦେ ବାହାରେ ବିକ୍ରୀ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ବାର୍ତ୍ତ

…ଉଠିଲେ । ଲୁଗାର ନେବା ଆଣିବା ଖର୍ଚ୍ଚ ଯୋଗୁଁ ତାହାର ମୂଲ୍ୟ …ଅସ୍ତ ପଡ଼ୁଥିବା କଥା ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । ଏହି ବାବଦ …ର୍ଚ୍ଚ ଖଦରେ ଯେତେଦୂର କମ୍ ସମ୍ଭବ କମାଇବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରାଗଲା ।

ଏହିପରି ସ୍ତରରେ ଖଦି ସମ୍ପର୍କୀୟ ନୀତିରେ ବୈପ୍ଳବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ …ହେବା ଫଳରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଖଦର ବିକ୍ରୀ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । …ହିରୁ ଖଦି ଉତ୍ପାଦନ ଓ ବିକ୍ରୀ ଉପରେ ଯୋର ଦିଆ ଯାଉଥିଲେ ହେଁ …ମୁ ଅପେକ୍ଷା ଆତ୍ମ-ନିର୍ଭରଶୀଳତା ଅର୍ଥାତ୍ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ …ମାନଙ୍କ ନିଜ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଖଦର ଉତ୍ପାଦନ କରି ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ …ଞ୍ଚଳରେ ତାହା ଯେପରି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ତା ଉପରେ ଯୋର …ଅଗଲା । ବହୁ ଜାଗାରେ ପୂର୍ବରୁ ଏହି ନୀତିରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇ …ଥିଲେ ଲାଭ କରାଯାଇଥିବାରୁ ଏହା କିଛି ନୂଆ କଥା ନୁହେଁ । ଅନେକ …ଗରେ ଏତେ ପରିମାଣରେ ଖଦର ଉତ୍ପାଦନ ହେଉଥିଲା ଯେ ସେ …ଳରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଆବଶ୍ୟକତା ପାଇଁ ତାହାକୁ ଖଦର କିଣିବାକୁ …ହେଉ ନ ଥିଲା ବା ବିକ୍ରୀ ପାଇଁ ବାହାରକୁ ପଠାଇବାକୁ ପଡ଼ୁ ନ ଥିଲା । …ହି ପରୀକ୍ଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରକାରରେ ଚାଲୁଥିଲେ ହେଁ ଏଥିରେ କାର୍ଯ୍ୟ …ରୁଥିବା କର୍ମୀମାନେ ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହାକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରୁଥିଲେ ବା …ମାନଙ୍କୁ ଏଥିରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରୁଥିଲେ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା …ଳୀ ହେଉଥିଲା । ସେହି ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିବା କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଦାୟିତ୍ୱରୁ …ଇଲେ ଉତ୍ପାଦନ ଏପରି କମିଯାଉଥିଲା ଯେ ବାହାରୁ ଖଦର …ଣିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । କେଣୁ ଯେ କୌଣସି ଅବସ୍ଥାରେ ଖଦି ଗ୍ରାମର …ହି ବୋଲି ଲୋକେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ନ ହେଲେ ଖଦରର ବ୍ୟାପକ …ର ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କଲେ । ଏଥିପାଇଁ …ଳିକ ଖଦି ତିଆରି ସମ୍ପର୍କରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜ୍ଞାନ, ଯନ୍ତ୍ରପାତି ଏବଂ …ପାତିର ଯୋଗାଣ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବାରୁ ନିଖିଳ ଭାରତ ଚରଖା ସଂଘ ଏହି …ରେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଯେଉଁଠାରେ …ଖା ସଂଘର କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଥିଲା ସେ ସମସ୍ତ ଜାଗାରେ ଖଦି

ତଥାର ସମ୍ପର୍କରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରକିୟାର ପ୍ରଚ୍ଚାର କରାଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯନ୍ତ୍ରପାତି ସମ୍ପର୍କରେ ଗବେଷଣା କରିବାକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା। ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବସ୍ତ୍ରବୟନ ଯିପରିଭଲି ମଜଭୁତ ହେବ ତାହାକୁ କରିବା ପାଇଁ ଲୋକଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଗଲା ।

ଏହି କାର୍ଯ୍ୟର ପରିଣତ ସ୍ୱରୂପ ଯୋଉଁଏ ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରାଗଲା । କପାରୁ ମଞ୍ଜି ଯେଉଁ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଛଡ଼ା ଯାଉଥିଲା ତଦ୍ୱାରା କପା ଅଂଶୁ ଉପରେ ବିଶେଷ ଚାପ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଫଳରେ ତାହା ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଯାଉଥିବାରୁ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ପ୍ରଣାଳୀର ଉଦ୍ଭାବନ କରାଗଲା । ଏହି ପ୍ରଣାଳୀ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ ଏହି ବ୍ୟାପକ ପ୍ରଚ୍ଚାର ନ ଥିଲା । ଏହି ପ୍ରଣାଳୀ ପାଇଁ କେବଳ ଖଣ୍ଡେ ଗ୍ରେଟ ତାଠର ଫର୍ମାରେ ଅଧଇଞ୍ଚ ଗୋଲେଇର ଲୁହାର ଛଡ଼ ଲଗିଲେ ଅଂଶୁ ଉପରେ ଚାପ ନ ପଡି କପାରୁ ମଞ୍ଜି ଛଡ଼ା ଯାଇ ପାରିଲା । ଗୁଳା ସୂଅ ବାହାରି ମଧ୍ୟ ଅଂଶୁ ଉପରେ ବାଧା ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ଆଙ୍ଗୁଠି ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉପରେ ଜୋର ଦିଆଗଲା । ଏହି ବୁଣାଇରେ ମଧ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାର ଅସୁବିଧା ଦେଖାଗଲା । ବହୁତ ପରିଶ୍ରମ ପରେ ମଧ୍ୟ ମିଲ ସୂତା ପରି ହାତକଟା ସୂତା ସମାନ ମଜବୁତ ହୋଇ ନ ପାରିବାରୁ ତନ୍ତୀମାନେ ଯେଉଁ କଳ ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ମିଲ ସୂତା ବୁଣି ପାରୁଥିଲେ ହାତ କଟା ସୂତା ସେହିପରି ଦ୍ରୁତ ଗତିରେ ବୁଣିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେଲେ ସେମାନେ ହାତକଟା ସୂତା ବୁଣିବା ପାଇଁ ବେଶୀ ମଜୁରି ଦାବି କଲେ ଏହା ଫଳରେ ଏହି ଲୁଗାର ଦର ଅଧିକ ବଢ଼ିଗଲା । ତନ୍ତୀମାନେ ଯେଉଁପରି ସବୁ ସହଜରେ ହାତକଟା ସୂତା ବୁଣି ପାରିବେ ସେଥିପ୍ରତି ସୂତା ଉନ୍ନତ କରିବା ପାଇଁ ମହାତ୍ମାଜୀ ବୁଝିଲେ । ତେଣୁ ଉପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଥିବା ଦୁଇଟି ପ୍ରଣାଳୀ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିବାରୁ ସୂତା କଟାରେ କେତେକ ଉନ୍ନତ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ ହେଁ ଦୁଇଟି ସୂତା ଏକାଠି କଲେ ବୁଣିବାକୁ ସୁବିଧା ହେଉଛି ବୋଲି ଜଣା ଯିବାରୁ ତାହା ଉପରେ ଜୋର ଦିଆଗଲା । କିନ୍ତୁ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀରେ ଅଧିକ ପରି

ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।। ତଳେ ଲୁଗା ପାଇଁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ସୂତାର ଆବଶ୍ୟକତା ହେବାରୁ ଏହା ଲୋକପ୍ରିୟ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ତେବେ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀରେ ବୁଣାଯାଉଥିବା ଲୁଗା ଅଧିକ ଦିନ ଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଜଭୁତ ଯେ ହେଉଥିଲା, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏହିପରି ସ୍ୱଦେଶରେ ସୂତାକଟାର ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ଯାଇ ଉତ୍ପାଦନ ବଢ଼ାଇବା ଦିଗରେ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯାଇ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ପରେ ଦେଶରେ ଅଧିମାତ୍ରାରେ ବସ୍ତ୍ରାଭାବ ଦେଖାଦେବାରୁ ଖଦଡ଼ ଉତ୍ପାଦନ ହୋଇ ତାହାର ବିକ୍ରୀ ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ସୁଯୋଗ ମିଳିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତାହା ବଢ଼ା ଯାଇ ନ ପାରିବାରୁ ଦେଶରେ ଲୁଗାର ଆବଶ୍ୟକତା ଖଦଡ଼ ମେଣ୍ଟାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଲୁଗା ବିଷୟରେ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ ହେବା କଷ୍ଟକର ହେବାରୁ ଏବଂ ଏହି ଦିଗରେ କରାଯାଇଥିବା ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ବିଶେଷ ଫଳପ୍ରଦ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଖଦଡ଼ ସମ୍ପର୍କୀୟ ନୀତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗକୁ ଠିକ୍ ହୋଇନାହିଁ ବୋଲି ଅନେକେ କହନ୍ତି । ଖଦଡ଼ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେତେଦୂର ଅଗ୍ରଗତି ହେବାରକଥା ତାହା ହୋଇପାରିନାହିଁ ବା ଲୋକେ ଖଦଡ଼ ଯୋଗୁ ଯେତେଦୂର ଉପକୃତ ହେବାରକଥା ତାହା ହୋଇ ପାରି ନ ଥିବାରୁ ଖଦଡ଼ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଲୁଗାର ଅଭାବ ମେଣ୍ଟାଇବା କଥା ତାହା ମେଣ୍ଟାଇ ପାରୁନାହିଁ । ନିଖିଳ ଭାରତ ଚରଖା ସଂଘର ନୂତନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ନୀତି ଯୋଗୁ ଖଦଡ଼ର କ୍ଷତି ହୋଇଛି ବୋଲି ଅନେକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଓ ଏପରିକି ଯୁଦ୍ଧପରେ ସୁଦ୍ଧା ଦେଶର ଲୁଗାକଳମାନଙ୍କରେ ଯୁଦ୍ଧ ବିଭାଗର ଆବଶ୍ୟକତା ପାଇଁ ଲୁଗା ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଉଥିବାରୁ ଲୋକଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ମୁତାବକ ଲୁଗା ମିଳୁ ନ ଥିଲା । ତା ସାଙ୍ଗକୁ ବିଦେଶରୁ ଆସୁଥିବା ଲୁଗା ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବା ଫଳରେ ଦେଶରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଲୁଗାର ଅଭାବ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ଯେତେ ଖଦଡ଼ ଉତ୍ପାଦନ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତା ସବୁ ବିକ୍ରୀ ହୋଇଯିବାର ସୁବିଧା ଥିଲା ଏବଂ ସେତେବେଳେ ସମୟଥିଲା ଖଦଡ଼ ଉତ୍ପାଦନ ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ସେତେ ବଢ଼ାଯାଇ ପାରିଥାନ୍ତା । ଲୁଗାର

ଦାମ୍ ମଧ୍ୟ ଏତେ ବଢ଼ିଯାଇଥିଲା ଯେ ନିଖିଳ ଭାରତ ଚରଖାସଂଘଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପାଦିତ ଖଦଡ଼ ମିଲ୍‌ଲୁଗା ଅପେକ୍ଷା କମ୍ ଦାମରେ ବିକ୍ରୀ ହେଉଥିବାରୁ ଯେଉଁମାନେ କେବେହେଲେ ଖଦଡ଼ ବ୍ୟବହାର କରୁ ନ ଥିଲେ ସେମାନେ କିଛି କିଛି ଖଦଡ଼ଲୁଗା କିଣିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କୁ କିଣିବାକୁ ମିଳୁ ନ ଥିଲା । ଅନେକ ଜାଗାରେ ଯେଉଁମାନେ ନିଖିଳ ଭାରତ ଚରଖାସଂଘର ପୁରୁଣା ଗ୍ରାହକ ଅର୍ଥାତ୍ ନିୟମିତ ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧାଳୀ, କେବଳ ସେହିମାନଙ୍କୁ ଯେପରି ଖଦଡ଼ ବିକ୍ରୀ କରାଯାଏ, ସେଥିପାଇଁ ନିଖିଳଭାରତ ଚରଖା ସଂଘକୁ ଉପାୟ ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ବଡ଼ ଦୁଃଖର କଥା ଯେ ଖଦଡ଼ ଉତ୍ପାଦନ ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ମିଳିଥିବା ଏହି ସୁଯୋଗର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ନ ପାରିବାରୁ ଦେଶର ଲୁଗା ଚାହିଦା ମେଣ୍ଟାଇବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କୁ ବିଦେଶରୁ ଲୁଗା ଅଣିବା ନୀତି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ସମୟରେ ଅସହଯୋଗ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ମଧ୍ୟରେ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ବର୍ଜନ ଥିଲା ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ । ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ କେତେକ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଏହି ସୀମାବଦ୍ଧ ବର୍ଜନ ନୀତିକୁ ପସନ୍ଦ କରି ନ ଥିଲେ । ଏମିତି ସମ୍ମେଳନ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ବନ୍ଧୁତ୍ୱରେ ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ଭାରତ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ବଜାର ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଭାରତ ସହିତ ବ୍ୟବସାୟ ଉପରେ ବିଶେଷ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲେ । ଭାରତ ସମସ୍ତ ବିଦେଶୀ ଜିନିଷ ବର୍ଜନ କରିବା ଚାହୁଁଥିବାରୁ, ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ସହିତ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ମତଭେଦ ଥିଲା । କେହି କେହି ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ମତପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ଯେ ସମସ୍ତ ବିଦେଶୀ ଜିନିଷ ବର୍ଜନ କରାଗଲେ ଇଂରେଜସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ଚାପ ଅଣି ଆମ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ବାଧ୍ୟ କରାଯାଇ ପାରିବ । ମାତ୍ର ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ଏହି ଧରଣର ବର୍ଜନକୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ହିଂସା ବୋଲି ଭାବି ଏହାକୁ ପସନ୍ଦ କରୁ ନ ଥିଲେ । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ତାଙ୍କ ରାଜନୈତିକ କ୍ଷମତା ବ୍ୟବହାର କରି ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ଶିଳ୍ପକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆମର ସୂତାକଟା ଓ ଲୁଗାବୁଣା ଶିଳ୍ପକୁ ଧ୍ୱଂସ କରି

ଥିଲେ । ଏହି ଶିଳ୍ପ ଯାହାକି ଆମ ଦେଶର ସୁଖଅତୀତ ଥିଲା ଏବଂ ଯାହାର ଧ୍ୱଂସ ଯୋଗୁଁ ଦେଶର ଅର୍ଥନୈତିକ ଅବସ୍ଥାରେ ବିରାଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଦେଇଛି ସେହି ଶିଳ୍ପର ପୁନରୁଦ୍ଧାର ବାଞ୍ଛନୀୟ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ମତପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଏହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ହାତକଟା ସୂତା ଓ ଲୁଗା ବୁଣା ଶିଳ୍ପର ବିକାଶ ପାଇଁ କେବଳ ବିଲାତି ଲୁଗାର ବର୍ଜ୍ଜନ ଅବଶ୍ୟକ ମନେ ନ କରି ସମସ୍ତ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ବର୍ଜ୍ଜନ ଉପରେ ଯୋର ଦେଉଥିଲେ ।

ଯୁଦ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ କେତେକ ବର୍ଷ ଧରି ବହୁପରିମାଣରେ ଜାପାନୀ ଲୁଗା ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସୁଥିବାରୁ ଅଳ୍ପବହୁତ ମାତ୍ରାରେ ଜାପାନୀ ଲୁଗା ଭାରତୀୟ ବଜାରକୁ ଅଧିକାର କରି ବସିଥିଲା ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ । ସେହି କାରଣରୁ ବିଲାତିଲୁଗା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଜାପାନୀ ଲୁଗା କିଣିଲେ ଦେଶର କୌଣସି ମଙ୍ଗଳ ନ ହୋଇ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ବର୍ଜ୍ଜନ କଲେ ଆମର ମଙ୍ଗଳ ହେବ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ମତପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତୀୟ ଲୁଗାକଳମାନଙ୍କରୁ ଆମର ଆବଶ୍ୟକତା ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଲୁଗା ଆମଦାନୀ ହେଉଥିବେହେଁ ବିଦେଶୀ ଲୁଗା ମଧ୍ୟ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଆସୁଛି । ସେଥିପାଇଁ ଲୁଗା ଗୋଟିଏ କଣ୍ଟ୍ରୋଲ ଦ୍ରବ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଓ ତାର ଦାମ୍ ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଯେତେଦୂର ଉତ୍ସାହିତ କରେଇବା ଉଚିତ ତାହା କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଭବିଷ୍ୟତରେ କଣ ହେବ ତାହା କେହି କହିପାରିବେ ନାହିଁ ।

ହାତକଟା ଓ ହାତବୁଣା ଲୁଗା ଗରିବ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଶିଳ୍ପ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଏହାକୁ କେବଳ ଶିଳ୍ପ ଦୃଷ୍ଟିରେ ନ ଦେଖି ସବୁ ହସ୍ତଶିଳ୍ପର କେନ୍ଦ୍ର ବୋଲି ବରାବର କହୁଛନ୍ତି । ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଯାହା, ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ମଧ୍ୟରେ ଏହାର ସ୍ଥାନ ସେଇଆ ବୋଲି ବହୁବାର କହିଛନ୍ତି । ସ୍ୱରାଜ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସଂପୃକ୍ତ ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଏକପ୍ରକାର ପୋଷାକ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ ସେତେବେ ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରିଥାନ୍ତେ

ଓ ସମସ୍ତ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ ଯେବେ ତାଙ୍କର କଥା ମାନୁଥାନ୍ତେ, ତାହେଲେ ସୂତାକଟା ପ୍ରତ୍ୟେକ କଂଗ୍ରେସ କର୍ମୀ ଓ ନେତାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଖଦଡ଼ କେବଳ ବାହାରକୁ ପିନ୍ଧିବା ଦ୍ରବ୍ୟ ନ ହୋଇ, ସେମାନଙ୍କର ହୃଦୟର ବସ୍ତୁ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତା। କିନ୍ତୁ ଏହା ନହୋଇ କଂଗ୍ରେସ ଖଦଡ଼କୁ କେବଳ ତାର ନିଶାଣ ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଫଳରେ ଏହା ପିନ୍ଧିବାର ବସ୍ତୁ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି। କିନ୍ତୁ ହୃଦୟରେ ପ୍ରବେଶକରି ପାରିଲା ନାହିଁ। ଯେବେ ଏହା ଆମ ହୃଦୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରିଥାଆନ୍ତା, ତା ହେଲେ ଆମ ଜୀବନଧାରଣ ପ୍ରଣାଳୀରେ ବିରାଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇପାରିଥାନ୍ତା। ବର୍ତ୍ତମାନ ବହୁ ପରିମାଣରେ କଳକାରଖାନା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦୈନନ୍ଦିନ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଜିନିଷ ତିଆରି କରାଯାଉଥିବାରୁ ଆମ ଦେଶରେ ବେକାର ସମସ୍ୟା ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ବଢ଼ୁଛି। ଲୋକେ ଯେବେ ଖଦଡ଼କୁ ପ୍ରକୃତ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଆନ୍ତେ, ତା ହେଲେ ଏହା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କେବଳ ବାହାରେ ଦେଖାଇବା ଜିନିଷ ନ ହୋଇ ପ୍ରକୃତ ସାଧାସିଧା ଜୀବନଯାପନ କରିବାର ପ୍ରତୀକ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇ ପାରିଥାଆନ୍ତା। ଖଦଡ଼ ପିନ୍ଧିବାଦ୍ୱାରା ଶାରୀରିକ ପରିଶ୍ରମର ମହତ୍ତ୍ୱ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଏ। ଗାନ୍ଧି ୨୧ ଦିନ ଉପବାସ କରି ଶାରୀରିକ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଯାଇଥିବାବେଳେ ହେଁ, ସେ ସୂତାକଟା କେବେ ଛାଡ଼ିନାହାନ୍ତି। କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ରହି ଯେବେ ସୂତାକାଟିବାକୁ ସେ ସମୟ ନ ପାଆନ୍ତି, ତା ହେଲେ ତାଙ୍କ ଶୋଇବା ସମୟ କମାଇ ଦେଇ ସେ ସୂତା କାଟନ୍ତି। ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସୂତାକାଟିବା ଏକ ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ। ଯେଉଁପରି ଭାବରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହ ସେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି, ସେହିପରି ଭାବରେ ସେ ସୂତା କାଟନ୍ତି। ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚରଖାହିଁ ଏକମାତ୍ର ଜିନିଷ ଯାହାର ସାହାଯ୍ୟରେ ସେ ଭଗବାନରୂପୀ ଦରିଦ୍ର ନାରାୟଣଙ୍କର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ପାରନ୍ତି। ଆମେ ତାଙ୍କର ଏହି ଭାବ ଅର୍ଥ ବୁଝିପାରିଲେ ଆମ ଜୀବନ ସାଧାସିଧା ହେବ ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ କାରଖାନା ପ୍ରତି ଆମର ଆଗ୍ରହ ବଢ଼ିବ ନାହିଁ ବା ସରକାର ରୋଜଗାରର ବୃଦ୍ଧି ଘୁଞ୍ଚାଇବା ବିଷୟରେ ଆମେ କାରଣ ନ ହୋଇ ଶାରୀରିକ ଶ୍ରମକୁ ତାର

ଉଚିତ ସମ୍ମାନ ଦେଇ ପାରିବା । ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମ ଜୀବନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ପୂରାପୂରି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖା ଦେବ । ଏହା ହୋଇଥିଲେ, ଆମେ ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ବୁଝିପାରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବାସ୍ତବ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରି-ପାରିଥାନ୍ତୁ । କିନ୍ତୁ ଆମେ ଏ ସବୁ ବୁଝି ନ ପାରି ଖଦଡ଼କୁ କେବଳ ନିଶାଣ ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲୁ । ନିଶାଣ ଯେ କୌଣସି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ । ସେଥିପାଇଁ ଏହାର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଗୁରୁତ୍ୱ କିଛି ନାହିଁ । ଏହିଭଳି ସ୍ଥଳରେ ଆମେ ଯେ ଖଦଡ଼ର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ନଷ୍ଟ କରିଛୁ ସେତିକି ନୁହେଁ ତା ସହିତ ଖଦଡ଼ରୁ ଯେଉଁ ଅର୍ଥନୈତିକ ଲାଭ ଉଠାଇବୁ ବୋଲି ଭାବିଥିଲୁ ତାହା ଯାଇନାହୁଁ ।

ଷଡ଼୍‌ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଲୁପ୍ତପ୍ରାପ୍ୟ ଚରଖାକୁ ପୁନର୍ବାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାପାଇଁ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ କରୁଥିବା ବେଳେ, ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଯେ, ବୃହତ୍ ଶିଳ୍ପର ପ୍ରଭାବରେ ,ଗରିବଲୋକଙ୍କ ରୋଜଗାରର ଫନ୍ଦା ଯୋଗାଉଥିବା ଅନେକ କୁଟୀରଶିଳ୍ପ ଅଳ୍ପେ ଅଳ୍ପେ ଧ୍ୱଂସ ପାଇ ଯାଉଥିଲା । ଚରଖାକୁ ପୁନର୍ଜୀବିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଖଦଡ଼ର ଆବଶ୍ୟକତା ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରଚାର କରୁଥିବା ସମୟରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୁଟୀରଶିଳ୍ପ କାହିଁକି ଯେ ଧ୍ୱଂସ ପାଇ ଯାଉଥିଲା, ତାହା ବୁଝିବା କଷ୍ଟକର । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୁଟୀରଶିଳ୍ପ ପ୍ରତି ସେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ନଥିଲେ ତାହା ନୁହେଁ । ସେ ବୋଧହୁଏ ମନେ କରୁଥିଲେ ଯେ ଧ୍ୱଂସ ପାଇଯାଉଥିବା ଚରଖାକୁ ଯେବେ ପୁନର୍ବାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇ ପାରିବ, ତାହା ହେଲେ ପୂର୍ବାପର ଧ୍ୱଂସ ପାଇ ନ ଥିବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୁଟୀରଶିଳ୍ପଗୁଡ଼ିକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ସହଜ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ଓ ସେଥିପାଇଁ ସେ ତାଙ୍କର ଶକ୍ତିକୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୁଟୀରଶିଳ୍ପର ପ୍ରଚାର ଦିଗରେ ନ ଲଗାଇ କେବଳ ଚରଖାର ପ୍ରଚାର ଦିଗରେ ଲଗାଇ ଥିଲେ । ସେ ସବୁ ବିଷୟରେ ସବୁଠାରୁ କଷ୍ଟକର ବୋଲି ମନେ କରାଯାଉଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ହାତକୁ ନେଉଥିଲେ । ଚରଖାର ପ୍ରଚାର ସବୁଠାରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟକର ବୋଲି ସେ ବୁଝି ଥିବାରୁ, ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ହାତକୁ ନେଇଥିଲେ ।

ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ତାଙ୍କ ସହିତ ହୋଇଥିବା କଥାବାର୍ତ୍ତା ମୋର ମନେ ପଡ଼େ । ଉକ୍ତ ବନ୍ଧୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ କହିଲେ—"ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ଲୋକେ ଆପଣଙ୍କ କଥା ଶୁଣୁ ନାହାନ୍ତି । ଆପଣ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ ସେବା ଗ୍ରାମରେ ଯେତେ ସମୟ ରହିଲେ ଓ ଯେଉଁ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ଯଦି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରଦେଶରେ କୌଣସି ଗ୍ରାମରେ ରହି କରିଥାନ୍ତେ, ତାହା ହେଲେ ସେ ପ୍ରଦେଶ ପୂରାପୂରି ବଦଳି ଯାଇଥାନ୍ତାଣି ଓ ସେ ପ୍ରଦେଶର ସମସ୍ତ ଗାଁରେ ଲୋକେ ଆପଣଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରିସାରନ୍ତେଣି ।" ମହାତ୍ମାଜୀ ଏହାର

ଜବାବରେ କହିଥିଲେ—"ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ଗାଁମାନଙ୍କରେ ମୋର କାର୍ଯ୍ୟର ଅଗ୍ରଗତି ଧୀର ଏବଂ ମୋ କଥାକୁ ସେଠିକାର ଲୋକେ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି ଏହା ସତ୍ୟ । ସେହି କାରଣରୁ ମୁଁ ସେ ପ୍ରଦେଶକୁ ଅଧିକ ସମୟ ଦେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେଁ କି ? ଯେବେ ମୋ କଥା ସେଠିକା ଲୋକେ ନ ଶୁଣନ୍ତି, ତା ହେଲେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ କଥା ଆଦୌ ଶୁଣିବେ ନାହିଁ । ମୁଁ କିପରି କଷ୍ଟକର କାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ କରିବାକୁ ଛାଡ଼ିଦେବି ? ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଶୁଣୁ ନଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟର ଗୁରୁତ୍ୱ ବୁଝାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ତାହା କରିବା ପାଇଁ ରାଜି କରିବା ମୋର ହେଉଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସେହି କାରଣରୁ ମୁଁ ଏଠାରେ ଅଛି ।" ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସବୁ ବିଷୟ ତାଙ୍କ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଦେଖୁଥିବେ । ସେ ମୂଳରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୁଟୀରଶିଳ୍ପ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଧ୍ୟାନ ଦେଉ ନଥିଲେ ହେଁ, ସେ ସବୁକୁ ପୁରାପୁରି ଭୁଲି ନଥିଲେ । ଖାଦିରେ ବହୁ ସାରିବା ପରେ ସେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୁଟୀରଶିଳ୍ପମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ଦେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଓ ଗ୍ରାମୋଦ୍ୟୋଗର ପ୍ରଚାର ଓ ପୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହାତକୁ ନେଲେ ।

ମହାତ୍ମାଜୀ ଖାଦ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ମଧ୍ୟ ପରୀକ୍ଷା ଓ ଗବେଷଣା କରୁଥିଲେ । ବିଲାତରେ ସେ ଛାତ୍ର ଥିବା ସମୟରେ ନିରାମିଷ ଖାଦ୍ୟ ଲୋକପ୍ରିୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବା ନିରାମିଷ ସମିତିରେ ସକ୍ରିୟ ଅଂଶ ନେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେହି ଦିନଠାରୁ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ପରୀକ୍ଷା ଚଳାଇ ଆସୁଥିଲେ । ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ମଧ୍ୟ ଏଥିପାଇଁ ବହୁତ ସମୟ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଫେରିବା ପରେ ଏ ବିଷୟ ପ୍ରତି ସେ ବିଶେଷ ମନୋଯୋଗ ଦେଲେ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ—ଚମ୍ପାରଣରେ ସେ ରହିଥିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ ଥିଲା ଖଜୁରି କୋଳି ଓ ଚିନାବାଦାମ । ସେ କେବେ କେବେ ଆମ୍ବ ବା ସେହି ଜାତୀୟ ଫଳ, ପରେ ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ କ୍ଷୀର ମଧ୍ୟ ଖାଉଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କେବେହେଲେ ମସଲା ଖାଉ ନଥିଲେ । ଏପରିକି ସେ ଲୁଣ ମଧ୍ୟ ନ ଖାଇ ଯାହା ପରିବା ବା ଶାଗ ମିଳୁଥିଲା, ତାକୁ ସିଝାଇକରି ଖାଉଥିଲେ ।

ଅହିଂସା ପାଳନ ପାଇଁ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ପୂରାମାତ୍ରାରେ ଆବଶ୍ୟକ । ତେଣୁ ଉତ୍ତେଜନା ସୃଷ୍ଟି ନ କରୁଥିବା ଭଳି ସାଧାରଣ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବା ଦରକାର ବୋଲି ସେ ଭାବୁଥିଲେ । ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇଲେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲ ରହିବ ଅଥଚ ଉତ୍ତେଜନା ସୃଷ୍ଟି ହେବ ନାହିଁ କେବଳ ସେହି ଖାଦ୍ୟମାନ ସେ ଖାଉଥିଲେ । ତାହାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ତାମସିକ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ସେ ଭାବୁଥିଲେ । ଖାଦ୍ୟ ରସନେନ୍ଦ୍ରିୟର ତୃପ୍ତିପାଇଁ ନ ଖାଇ ଶରୀରକୁ ସୁସ୍ଥ ଓ ସବଳ ରଖିବା ପାଇଁ ଖାଇବା ଉଚିତ ବୋଲି ସେ କହୁଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ଖାଦ୍ୟର ସ୍ୱାଦୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତା ଉପରେ ଜୋର ନ ଦେଇ କେବଳ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ତାହା କେତେଦୂର ଉପକାରୀ, ସେହି କଥା ବିଚାର କରୁଥିଲେ ।

ଆମ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଖାଦ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନେକ ଭୁଲ୍ ଧାରଣା ଅଛି । ସାଧାରଣତଃ ଆମେ ପାଟି ସ୍ୱାଦୁ ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ ଖାଉ । ତାହା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପକ୍ଷରେ କ୍ଷତିକାରକ ନ ହୋଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାଦୁ ଯୋଗୁଁ ଆମେ ଯେତେ ଖାଇବା କଥା ତା ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ଖାଇଦେଉଥିବାରୁ ଅନେକ ସମୟରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଉପରେ ଖରାପ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼େ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଶରୀର ଓ ମନ ଯେପରି ଭଲ ରହିବ ସେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବହୁ ଲେଖା ଲେଖିଛନ୍ତି । ସାବରମତୀ ଆଶ୍ରମରେ ଖାଦ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ବରାବର ପରୀକ୍ଷା ଚାଲୁଥିଲା । ଆଶ୍ରମବାସୀମାନେ ନିଜେ ସେମାନଙ୍କର ନିଜ ଶରୀରରେ ବିଭିନ୍ନ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ଗୁଣମାନଙ୍କର ଫଳ ବିଷୟରେ ପରୀକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଚଳାଉ ଥିଲେ । ମହାତ୍ମାଜି ତାଙ୍କ ଜୀବନସାରା ମଧ୍ୟ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଆସିଛନ୍ତି । ସେ ଗାଈ ଦୁଧ ଖାଉ ନଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଦେହ ଥରେ ଅତିଶୟ ଖରାପ ହେବାରୁ ଛେଳି ଦୁଧ ଖାଇବାକୁ କେହି ଜଣେ କହିବା ଫଳରେ ସେ ଛେଳି ଦୁଧ ଖାଇ ତହିଁରୁ ଉପକାର ପାଇଥିଲେ । ସେହି ସମୟରୁ ସେ ଛେଳି ଦୁଧ ବରାବର ଖାଇଲେ । ମଝିମଝିରେ କେତେଦିନ ଧରି ସେ ଜମ୍ବୁ ପଣ, ଚେଳ ପିଡ଼ିଆ ଖାଇବା ପରୀକ୍ଷା ଚଳାଇଥିଲେ । କଞ୍ଚା ପରିବା ଖାଇଲେ ମଣିଷର

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଜୀବନ ଉପରେ କ'ଣ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିବ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛିଦିନ ଧରି ସେ ପରୀକ୍ଷା ଚଳାଇ ଥିଲେ । ଡାକ୍ତରମାନେ କଞ୍ଚା ପରିବା ଖାଇବାକୁ ବାରମ୍ବାର ବାରଣ କରିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ ସେମାନଙ୍କ କଥା ନ ମାନି କିଛିଦିନ ଧରି ଏହି କଞ୍ଚା ପରିବା ଖାଇ ରହିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଅନେକ ଦାନ୍ତ ପଡ଼ିଯାଇ ଥିବାରୁ ଓ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ ଦାନ୍ତ ଥିଲା ସେଗୁଡ଼ିକ ହଲୁ ଥିବାରୁ କଞ୍ଚା ପରିବା ଚୋବାଇବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟକର ହେଲା । ସେଥିପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ-ଜିନିଷ ଚୂରିକରି ସେ ଖାଉଥିଲେ । ଗରମ ପାଣିରେ ବତୁରାଇ, କାକୁଡ଼ି ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପରିବା ବୋଉ ଖାଉଥିଲେ । ନିମ୍ବ ପତ୍ର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଭାବରେ ଖାଉଥିଲେ । ଯେବେ ରନ୍ଧାକାମ ବାଦ ଦିଆଯାଇ ପାରେ ତା ହେଲେ ଖାଇବା ସମ୍ପର୍କରେ ବହୁ କାର୍ଯ୍ୟ କମିଯିବ ଓ ସ୍ୱାଦର ପ୍ରଶ୍ନ ମଧ୍ୟ ରହିବ ନାହିଁ; ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରନ୍ଧାପାଇଁ ଦରକାର ହେଉଥିବା ସମୟତକ ବଳିଲେ ସେହି ସମୟରେ ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରି ହେବ ଓ ଜାଳର କୌଣସି ଦରକାର ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ସେ କହୁଥିଲେ । କଞ୍ଚା ପରିବା ଖାଇବା ଫଳରେ ତାଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଖରାପ ହେବାରୁ ସେ ଏହି ପରୀକ୍ଷା ଛାଡ଼ିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ ।

ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ଚିନ୍ତାଧାରା ଏହିପରି ଥିବାରୁ ଗ୍ରାମଶିଳ୍ପ, ବିଶେଷତଃ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଗ୍ରାମଶିଳ୍ପର ପୁନରୁତ୍ଥାନ ପ୍ରତି ସେ ବେଶି ପ୍ରଥମ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଥିଲେ ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର କିଛି ନାହିଁ । ସେ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚାଉଳ, ଅଟା, ତେଲ ଓ ଗୁଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଜିନିଷମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ପରୀକ୍ଷା ଚଳାଇଥିଲେ ଓ ସେ ସବୁ ଜିନିଷ ତିଆରି କରିବାରେ ଯେଉଁମାନେ ଉନ୍ନତ ପ୍ରଣାଳୀ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ବହୁତ ଉତ୍ସାହିତ କରିବାରେ ଲାଗିଥିଲେ । ଜନସାଧାରଣ ତଥା ଉତ୍ତମ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ଜିନିଷ । ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେବା ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଜନସାଧାରଣ ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ କେବଳ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ହେଁ ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକୀୟ ଜିନିଷ ଅଛି, ତା ମଧ୍ୟରେ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଯେ ପ୍ରଧାନ

ଏହା କରିବା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ସେହି କାରଣରୁ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ ହେବା ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ବୃଦ୍ଧି କରାଇବା ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ । ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କମ୍ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଯେପରି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଉପକାରୀ ହୋଇପାରେ ଏବଂ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ଯେପରି ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର ହୋଇପାରେ ସେଥିପାଇଁ ଉପାୟମାନ ବାହାର କରିବା ମଧ୍ୟ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଆବଶ୍ୟକ । ଭାରତବର୍ଷରେ ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚାଉଳ ଓ ଗହମ ସର୍ବପ୍ରଧାନ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରଥମେ ଏଥିପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଥିଲେ ।

ଧାନ କୁଟାଯାଇ ଚାଉଳ ବାହାର କରାଯାଏ ଓ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଗାଁମାନଙ୍କରେ ହୁଏ । ଧାନକୁଟା ଯେପରି ଦ୍ରୁତଗତିରେ ହୋଇପାରେ ସେଥିପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରାଗଲା । ଗୋଟିଏ ପ୍ରଣାଳୀ ହେଉଛି ଧାନକୁ ଖାଲରେ ପୂରାଇ ମୂଷଳରେ ଛେଚି ଚାଉଳ ବାହାର କରିବା । ଏହି ପ୍ରଣାଳୀରେ କରିବାକୁ ହେଲେ ବହୁତ ସମୟ ଲାଗେ ଓ ବେଶୀ ପରିଶ୍ରମ ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଣାଳୀ ହେଉଛି ଢିଙ୍କିକୁଟା ପ୍ରଣାଳୀ । ସେଥିରେ ପାହାର ବା ଖଲ ଢିଙ୍କି କାଠର ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ଲାଗି ଓ ଢିଙ୍କିଟି ଦୁଇଟି ଖୁଣ୍ଟ ଉପରେ ରହେ । ଢିଙ୍କିଲମ୍ବିକୁ ମଣିଷ ଯେତେ ଜୋରରେ ଚାପେ, ସେତିକି ଜୋରରେ ପାହାର ବସେ । ଏହି ପ୍ରଣାଳୀରେ ପୂର୍ବ ପ୍ରଣାଳୀ ଅପେକ୍ଷା କମ୍ ପରିଶ୍ରମ ଓ ସମୟରେ ବେଶୀ ପରିମାଣରେ ଧାନକୁଟି ହୋଇଯାଏ । ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ପ୍ରଣାଳୀ ଅଛି ଯାହାକି ଅଳ୍ପଦିନ ପୂର୍ବେ ଭାରତରେ ପ୍ରଚଳିତ ନଥିଲା । ତାହା ହେଉଛି ଧାନକୁ ଚଷ୍ଟକୁ ମିଲରେ କଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ବାହାର କରିଦିଆଯାଏ । ଏହି ଉପାୟରେ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଧାନ କୁଟିବାର ପ୍ରଣାଳୀ ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରଥମତଃ ଧାନର ଉପର ଚୋପା ଛଡ଼ାଇଦେବା ପରେ ଚାଉଳ ଉପରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଆବରଣ (ଚୋଲ) ପୁଣି ଥରେ ମିଲରେ ଛଡ଼ାଇ ଦିଆଗଲେ ସଫା ଚାଉଳ ବାହାରେ । ମିଲରେ ଏହି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଗଲେ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମରେ ଏବଂ ଅତି ଶୀଘ୍ର ହୋଇପାରେ । ମିଲରେ ଧାନ ଦିଆଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଧାନ

ହେବେ ଶୁଖିଯାଏ ତାହା ଅଧିକ ଶୀଘ୍ର ଓ ସହଜରେ କୁଟିହୋଇଯାଏ । ଦ୍ୱିତୀୟ ବାର ଚାଉଳ ଉପରେ ଥିବା ସବୁ ଚୋପାଟି ଛଡ଼ାଇବା କେବଳ ଅନାବଶ୍ୟକ ନୁହେଁ, ସେଥିରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ପୁଷ୍ଟିକର ପଦାର୍ଥ ଥିବାରୁ ତାହା ଛଡ଼ାଇବା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କ୍ଷତିକାରକ ବୋଲି ପରୀକ୍ଷା ଫଳରେ ଜଣା ଯାଇଛି । ଚାଉଳ ବିଶେଷ ପରିଷ୍କାର ନ ହେଲେ ସେଥିରେ ପୋକଲାଗିଯିବାର ଭୟଥାଏ । ତେଣୁ ତାହା ଭଲ ଭାବରେ ପରିଷ୍କାର କରାଯାଏ । ପରିଷ୍କାର ଚାଉଳ ବହୁତ ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହେ । ଏହି ସବୁ ପରୀକ୍ଷା ପରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ପାଲିଶ ନ ହୋଇଥିବା ଚାଉଳରେ ବେଶୀ ପରିମାଣରେ ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି ଥିବାରୁ ତାହାର ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଚଳନ କରାଗଲା । ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ଦେଖା ଯାଇଛି ଯେ ଭଲରୂପେ ପରିଷ୍କୃତ ନ ହୋଇଥିବା ଚାଉଳ ଅଳ୍ପ ଖାଇଲେ ଯେତିକି ଉପକାର ମିଳେ, ପରିଷ୍କୃତ ଚାଉଳ ବହୁପରିମାଣରେ ଖାଇଲେ ସେତିକି ଉପକାର ମିଳେ ନାହିଁ । ଅଛାଣ୍ଟିଆ ଚାଉଳର ଦୁଇଟି ଉପକାର ଅଛି । ପ୍ରଥମତଃ ଚାଉଳର ଓଜନ ବେଶୀ ହୋଇ ଥିବାରୁ ପରିଷ୍କାର ଚାଉଳ ଅପେକ୍ଷା ଶତକଡ଼ା ପ୍ରାୟ ୨।୫ ଟେନ୍ ବେଶୀ ଓଜନ ହୁଏ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଖାଉଥିବା ଲୋକ କମ୍ ଅଛାଣ୍ଟିଆ ଚାଉଳ ଖାଇଲେ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଜୀବନୀଶକ୍ତି ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାହା ହଜମ କରି ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରେ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଭଲ ରହେ । ଏଥିରୁ ଦେଖାଯିବ ଯେ ଚାଉଳ ସମ୍ପର୍କରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଏହି ପରୀକ୍ଷା ଫଳରେ ଯୋଡ଼ିଏ ଉପକାର ମିଳିଲା । ପ୍ରଥମତଃ ଦ୍ୱିତୀୟବାର କୁଟା ନଯିବା ଫଳରେ ଧାନ କୁଟିବା ପାଇଁ କମ୍ ଶ୍ରମ କଟିଲା ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ କମ୍ ଚାଉଳରୁ ବେଶୀ ପରିମାଣରେ ଖାଦ୍ୟସାର ବା ଜୀବନଶକ୍ତି ମିଳିଲା ।

ଗହମ ଅଟା ଆକାରରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଅଟା ଦୁଇ ପ୍ରକାରରେ ପେଷାଯାଏ—ଅର୍ଥାତ୍ ଖଦଡ଼ ଓ ପାଲିସ ଅଟା । ପାଲିସ ଅଟା କରିବାକୁ ହେଲେ ବଡ଼ଚଲଣି ଓ ବେଶୀ ପରିଶ୍ରମ ଦରକାର । ଅଟାକୁ ପାଲିସ କରିବାକୁ ହେଲେ ଗହମରୁ ଖଦଡ଼ା ଅଂଶ ବା କୁଣ୍ଡି ପୂରାପୂରି ବାହାର କରିଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଚାଉଳ ପରି ଅଟାରେ ମଧ୍ୟ ପୁଷ୍ଟିକର ଅଂଶ କୁଣ୍ଡିରେ ଥାଏ ଓ

ତାହା ଅଲଗା ହୋଇ ଯାଉଥିବାରୁ ଅଟାରୁ ଖାଦ୍ୟସାର ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଅଟା ସମ୍ପର୍କରେ କରୁଥିବା ପରୀକ୍ଷାର ଦୁଇଟି ଫଳ ମିଳିଲା । ପ୍ରଥମରେ ଚକିଗୁଡ଼ିକ ଏପରି ଭାବରେ ତିଆରି କରାଗଲା ଯଦ୍ୱାରା କି କମ୍ ପରିଶ୍ରମରେ ଅଟା ପେଶା କାର୍ଯ୍ୟ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାର ପୁଷ୍ଟିକର ଅଂଶ ବା ଖାଦ୍ୟସାର ସେଥିରେ ରହିଲା । ଫଳରେ ଖାଇବା ଲୋକ କମ୍ ପରିମାଣରେ ଅଟା ଖାଇ ବେଶୀ ପରିମାଣରେ ଅଟା ଖାଇବାର ଲାଭ ଓ ତୃପ୍ତି ପାଇଲେ ।

ସେହିପରି ତୃତୀୟ ଜିନିଷ ପ୍ରତି ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉଥିଲେ ତାହା ହେଉଛି ତେଲ । ମନୁଷ୍ୟର ଖାଦ୍ୟ ପାଇଁ ତେଲ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକୀୟ ଏବଂ ତେଲ ବା ଲହୁଣୀର ଗୁରୁତ୍ୱ ଯଥେଷ୍ଟ ଅଛି । ନାନା ପ୍ରକାର ତୈଳବୀଜ ବଳଦଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ପେଷି ତେଲ ବାହାର କରାଯାଏ । ବଳଦଙ୍କର ପରିଶ୍ରମ ଲାଘବ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତେଲ ପେଡ଼ା ପ୍ରଣାଳୀରେ ଉନ୍ନତି କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଥିଲା । ଫଳରେ କମ୍ ସମୟ ଓ କମ୍ ପରିଶ୍ରମରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ତେଲ ପେଡ଼ାଯାଇ ପାରିଲା ।

ଚାଉଳ କୁଟା, ଅଟା ପେଷା ଓ ତେଲ ପେଡ଼ା ପାଇଁ ନାନା ପ୍ରକାର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରାଯାଇଛି । ପୂର୍ବରୁ ଏସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଗାଁମାନଙ୍କରେ ଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା ହେଉଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୃହସ୍ଥ ତାର ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବା ଚାଉଳ ନିଜେ କୁଟୁଥିଲା ଓ ଅଟା ନିଜେ ପେଷୁଥିଲା । ଫଳରେ ଗାଁ ଲୋକେ କାମ ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶାରୀରିକ 'ପରିଶ୍ରମ ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ' । ମିଲ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବା ଫଳରେ ଘର ଘରେ ବସି କାମ କରୁଥିବା ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କର ହାତଗୋଡ଼ ବାନ୍ଧିହୋଇ ବେକାର ହେଲେ । ଧାନ ଢିଙ୍କିରେ କୁଟା ହେଲେ ବା ଅଟା ଚକିରେ ପେଶା ହେଲେ ସେଥିରେ ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟସାର ବା ପୁଷ୍ଟିକର ଅଂଶ ରହେ, ତାହା ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା । ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରୀକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ଜଣାଯାଇଛି ଯେ ମିଲରେ ଧାନକୁଟା ହେବାଦ୍ୱାରା କେତେକ ଖାଦ୍ୟସାର ନଷ୍ଟ

ହୋଇପାଏ । ଗାଁ ଲୋକେ ଯେଉଁ ସବୁ ଜାମଣ୍ଡା ପୂର୍ବରୁ ପାଉଥିଲେ ତାହା ଯେପରି ସେମାନେ ପାଆନ୍ତୁ ଓ ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖାଦ୍ୟସାର ପୂର୍ଣ୍ଣ କମ ଖାଦ୍ୟ ଜିନିଷ ଖାଇବାଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କର ଯେପରି ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲ ରହେ, ସେହି ଉଦ୍ଦେଶରେ ଏହି ସବୁ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଉଥିଲା । ଏସବୁ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ବହୁଳ ଭାବରେ ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେହେଁ ଚରଖା ପ୍ରଚାର ଯେତେଦୂର ଆଗେଇ ପାରିଛି ଏସବୁର ପ୍ରଚାର ସେତେଦୂର ଅଗ୍ରସର ପାରିନାହିଁ । ଆଜି ଦେଶରେ ଯେତେବେଳେ ଉତ୍କଟ ଖାଦ୍ୟାଭାବ ଦେଖାଦେଇଛି ଓ ସେଥିପାଇଁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମନୁଷ୍ୟ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ବାହାରୁ ଆଣିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି, ସେତେବେଳେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଏ ପରୀକ୍ଷା ଫଳରେ ଯାହା ଜଣା ହୋଇଛି ତାହା ସ୍ମରଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ତାର ଫଳାଫଳ ଯେପରି ସେତେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରନ୍ତି ସେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବହୁଳ ପ୍ରଚାର କରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ଯେବେ ଲୋକେ ଅଛାଣ୍ଟିଆ ଚାଉଳ ଓ ଢେଡ଼ା ଅଟା ଖାଆନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଖାଦ୍ୟାଭାବ ବହୁ ପରିମାଣରେ କମିଯିବ । ଏହାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଅସୁବିଧା ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ବା ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ବିଶେଷ କିଛି ବୈପ୍ଳବିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହେବ ନାହିଁ । କେବଳ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀଟି ଲୋକଙ୍କୁ ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ । ଆମର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହେଉଛି ଆମର ଅଜ୍ଞାନତା ଓ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛା । ଧାନ କୁଟିବା ଓ ଅଟା ପେଷିବାରେ ଯେଉଁ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ତାହା ଆମେ କରିବାକୁ ଚାହୁଁ ନା । ସେଥିପାଇଁ ମିଲ୍ ଚାଉଳ ଓ ମିଲ୍ ଅଟା ଖାଉଛୁ । ଆମମାନଙ୍କର ଛାଣ୍ଟିଆ ଚାଉଳ ଓ ସରୁ ଅଟା ଖାଇବାର ଯେଉଁ ଅଭ୍ୟାସ ଅଛି, ତାହା ସହଜେ ଛାଡ଼ିପାରୁ ନାହୁଁ । ପ୍ରକୃତରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଏହିସବୁ ବିଷୟରେ ଯେତେ ପ୍ରଚାର ହେବା କଥା ତାହା ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ ।

ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତେଲ ଗୋଟିଏ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଜିନିଷ । ପୂର୍ବେ ଘରେ ଘରେ ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଚାଷ ହେଉଥିବା ତେଲ ପେଡ଼ା ହୋଇ ତାର ରସରୁ ତେଲ ତିଆରି ହେଉଥିଲା । କେତେକ

ସ୍ଥାନରେ ଚାଉଳ ପରିଷ୍କାର କରି ସେଥିରୁ ସଫା ଚାଉଳ ତିଆରି କରାଯାଉଥିବ। ଗତ ପଞ୍ଚାଶ ବର୍ଷ ଭିତରେ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ କୁଟିରଶିଳ୍ପ ବା ସେହିପରି ଭାବରେ କରାଯାଉଥିବା ଏହି ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇ ତା ସ୍ଥାନରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଫ୍ୟାକ୍ଟରୀମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଛି। ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରୀକ୍ଷା ଫଳରେ ଜଣା ପଡ଼ିଛି ଯେ ଢିଙ୍କିକୁଟା ଚାଉଳ ଓ ଚକିପେଷା ଅଟା ଅପେକ୍ଷା ମିଲ୍ ଚାଉଳ ଓ ଅଟାରେ ସେପରି କମ୍ ଖାଦ୍ୟସାର ମିଳେ। ସେହିପରି ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ କୁଟୀରଶିଳ୍ପ ଭାବରେ ତିଆରି କରା ଯାଉଥିବା ଗୁଡ଼ ଓ ଚିନି ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ବଡ଼ ଫ୍ୟାକ୍ଟରୀରେ ତିଆରି ହେଉଥିବା ସେହି ପଦାର୍ଥରେ କମ୍ ସାର ଥାଏ ।

ବଡ଼ ବଡ଼ ଚିନି କାରଖାନା ହେବା ଫଳରେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କର ଜୀବନଧାରଣ ପ୍ରଣାଳୀରେ ମଧ୍ୟ କେତେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଉଛି। ଚିନି କଲପାଇଁ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଖୁ କିଣାଯାଏ। ସେଥିରୁ ଚିନି ବାହାରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ସବୁକୁ ବହୁ ଦୂର ନେଇ ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ହୁଏ। ତେଣୁ ପୂର୍ବେ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ସେଠାରେ ଆଖୁରୁ ଗୁଡ଼, ଖଣ୍ଡ, ଓ ଚିନି ଉତ୍ପାଦନ କରୁଥିଲେ, ତତ୍ପିମନ ଗୋଟିଏ ଚିନି କଲ ପାଇଁ ସେଠାରେ ଆଖୁ କିଣୁଛି । ତା ଫଳରେ ଆମ କୃଷି ଅର୍ଥନୀତିରେ ବାଧା ପଡ଼ୁଛି। କୃଷୀ ତା ନିଜ ବଳଦ ସାହାଯ୍ୟରେ କ୍ଷେତରେ ନାନାପ୍ରକାର ଫସଲ କରେ ଓ ତା ନିଜର ଆବଶ୍ୟକ ଅନୁଯାୟୀ ଗୁଡ଼ ବା ଚିନି ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ଆଖୁ କରିଥିଲେ ଦୁଇ ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ, ସେ ଗୁଡ଼ ବା ଚିନି ଜମିଦାରର ଖଜଣା ଦିଏ । ଲୁଗାପଟା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିନିଷ କିଣେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ବର୍ଷଟିଯାକ ସେ ତାର କାମରେ ଲାଗେ । ଯେତେବେଳେ ଖଣ୍ଡଗାମ ଚମଥାଏ, ସେ ତା'ର ଗୁଡ଼ ବା ଚିନି ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି କରେ । କୃଷୀ ଓ ତାର ପିଲାମାନେ ଆଖୁ ଚୋବାଇ ରସ ପିଅନ୍ତି । ଆଖୁପତ୍ର ଗାଈ ଗୋରୁମାନେ ଖାଆନ୍ତି । ଯେଉଁଥିରେ ଚିନିସାର ଥିବାରୁ ଆଖୁପତ୍ର ଗୋରୁମାନଙ୍କର ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହିପରି ଦେଖାଯିବ ଯେ କମ ପରିମାଣରେ ଆଖୁ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଜୀବନଯାପନ ବହୁ ଲୋକ ତହିଁରୁ ଉପକୃତ ହୁଅନ୍ତି ।

ବଡ଼ ବଡ଼ ଚିନି କାରଖାନା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବା ଫଳରେ ଏ ସବୁ ବଦଳି ଯାଇଛି । ଯେଉଁମାନେ ଆଖୁ ଚାଷ କରୁଛନ୍ତି ସେମାନେ ତାଙ୍କର ଆଖୁ କୁ ଚିନି କଳକୁ ବିକି କରି ପକାଉ ଆସୁଛନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଖୁଚାଷ କମିଯାଇଥିଲା ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ଆଖୁ ଚାଷ ହେଉଛି । ଚାଷୀ ତା ନିଜ ଆବଶ୍ୟକତା ମେଣ୍ଟାଇବା ପାଇଁ କେତେ ଗୁଡ଼ ତିଆରି ଓ ସେଥିରୁ ଗୁଡ଼ ପାଇଁ କେତେ ଆଖୁ ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ଆଉ ହିସାବ ନ କରି ପଇସା ପାଇଁ ଯେତେ ପାରୁଛି ସେତେ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ଆଖୁଚାଷ କରି ପ୍ରତିଦିନ ଚିନିକଳକୁ ଯେତେ ବେଶୀ ଆଖୁ ଏଣୁ ଶଗଡ଼ରେ ନେଇ ପାରୁଛି, ସେତେ ଆଖୁ କାଟି ଲଦି ନେଉଛି । ଏହା ଦ୍ୱାରା ବଳଦ ଯେତେ ଆଖୁପତ୍ର ଖାଇବା କଥା ତାହାଠାରୁ କମ ପାଉଛନ୍ତି ଏବଂ ଆଖୁ ଦମ ପୁଡ଼ିକ ଯେଉଁ ବଳଦ ଆଖୁପତ୍ର ଖାଇ ଚଳୁଥିଲେ ସେମାନେ ତାହା ନ ପାଇ ନିତ୍ୟ ଅଳ୍ପ ପାଉଛନ୍ତି । କେଣୁ ଗୋରୁମାନେ ପାଉଥିବା ଗୋଟିଏ ସୁସ୍ୱାଦୁ ଖାଦ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଉଛନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ଲୋକମାନେ ଗା ଆଖୁ ଖାଇବାର ଲାଭ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଗାଡ଼ିରେ ଯୋଚି ହୋଇ ଆଖୁ ଲଦା ହୋଇଥିବା ଗାଡ଼ି ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଚିନିକଳକୁ ବା ଚିନିକଳ ନିକଟସ୍ଥ ରେଲୱାଇ ଷ୍ଟେସନକୁ ଟାଣୁଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ମଣ୍ଡ ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ଏବଂ ସମୟେ ସମୟେ ବଳଦମାନଙ୍କୁ ଦିନ ଦିନ ଧରି ଗାଡ଼ିରେ ଲଗି ଠିଆ ହେବାକୁ ହେଉଛି ।

ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଗୁଡ଼ ତିଆରି ହେଉଥିବା ବେଳେ ଆଖୁରସ ବାହାରିବା ପରେ ଛୋବଡ଼ା ରହୁଥିଲା । ନରମ ଛୋବଡ଼ାରେ କିଛି ରସ ଅଂଶ ଥିବାରୁ ତାହା ବଳଦଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ତା ପରେ ଯାହା ବଳୁଥିଲା ତାହା ଆଖୁରସ ଫୁଟାଇବା ପାଇଁ ଜାଳର କାମ ଦେଉଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଖୁସବୁ ଚିନିକଳକୁ ଚାଲିଯିବା ଫଳରେ, ଗାଁମାନଙ୍କରେ ଗୁଡ଼ ଓ ଚିନି ତିଆରି କରିବାରେ ଯେତେ ଲୋକ କାମ ପାଉଥିଲେ କଳରେ ତାହାର କମ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କାମ ହୋଇ ଯାଉଥିବାରୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକଙ୍କୁ ବେକାର ହେବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ଲୁଗା, ସୂତାକଳ, ଅଟା ଓ ତେଲ କଳଯୋଗୁଁ ବହୁ

ଲୋକଙ୍କୁ ବେକାର ହେବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବେକାର ରହୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଲୋକ କାମ ପାଉଛନ୍ତି ବୋଲି ଲୋକେ ଅନେକ ସମୟରେ କହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଠିକେ ଚିନ୍ତାକଲେ ପ୍ରକୃତ ସତ ଘଟଣା ଜଣାପଡ଼ିବ ।

ଦେଖା ଯାଇଛି ଯେ, ଚରଖାରେ ଦିନକୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଶହ ଲୋକ ସୂତା କାଟିଲେ ଯେତେ ସୂତା କାଟିପାରିବେ ଜଣେ ଲୋକ ଚବିଶ ଘଣ୍ଟା ଭିତରେ ତା ଅଧୀନରେ ଥିବା ଏକାଧିକ ମିଲ ତାକୁଡ଼ିରେ ସେତିକି ସୂତା ଉତ୍ପାଦନ କରି ପାରିବ । ଦଶ ବାର ଜଣ ତନ୍ତୀ ଦିନକ ଭିତରେ ଯେତିକି ଲୁଗା ବୁଣିପାରିବେ, ମିଲରେ ଜଣେ ଲୋକ ଦିନକ ଭିତରେ ସେତିକି ଲୁଗା ବୁଣି ପାରିବ । ଗୋଟିଏ ଲୋକ ଜାଗାରେ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ କାମ କରୁଥିବାର ଦେଖି ମିଲରେ ବହୁଲୋକ କାମ ପାଉଛନ୍ତି ବୋଲି ଲୋକେ ଭାବନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେହି ପରିମାଣରେ ଲୁଗା ଗାଁରେ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ପାଇଁ ସୂତାକଟାଠାରୁ ଆରମ୍ଭକରି ଲୁଗାବୁଣା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମିଲରେ ଯେତିକି ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କାମହେଉଛି, ତାହା ଅପେକ୍ଷା ବହୁଗୁଣ ଲୋକ ଯେ କାମ ପାଆନ୍ତନାହିଁ ଏ କଥା ଲୋକେ ଭୁଲିଯାଆନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ମିଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବା ଦ୍ୱାରା ସେ ମିଲରେ ଯେତେ ଲୋକ କାମ କରନ୍ତି ତାହାର ଦୁଇଗୁଣ ଲୋକଙ୍କୁ ବେକାର ହେବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଏହା କେବଳ ଲୁଗାକଳ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ନୁହେଁ, ଅନ୍ୟ ସବୁକଳ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ । କେବଳ କେତେକ ମିଲରେ ଅନ୍ୟ ମିଲମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ପରିମାଣରେ ଲୋକ ବେକାର ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଏହାହିଁ ହେଉଛି ତଫାତ୍ । କିନ୍ତୁ ମିଲଦ୍ୱାରା ବେକାର ସମସ୍ୟା ଟପ ବଢ଼େ, ଏ ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଲୁଗାକଳମାନ ବସିଲା, ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ ବେକାର ହେଲେ । ସେହିପରି ବୃହଳ, ଅଟା ଓ ଚାଉଳ କଳ ବସିବା ଫଳରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କୁ ବେକାର ହେବାକୁ ପଡ଼ୁଛି । ତେଣୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେତେବେଳେ ଏହି ବିଷୟ ହାତକୁ ନେଲେ ସେ ସୂତାକଟା ଓ ଲୁଗାବୁଣା ସହିତ

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଶିଳ୍ପ ଅର୍ଥାତ୍ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଯାହାକି ଲୋକେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, ତାକୁ ମଧ୍ୟ ହାତକୁ ନେଇଥିଲେ । କାରଣ ଏହିସବୁ ଶିଳ୍ପକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ଫଳରେ ଗାଁ ଲୋକମାନଙ୍କୁ କାମ ଯୋଗାଇବା ଛଡ଼ା ଲୋକେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଓ ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ ପାଇଲେ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲ ରହିବ ବୋଲି ଭାବି ସେ ଏ ସବୁ ବିଷୟ ପ୍ରତି ପ୍ରଥମେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ।

ଚିନି ଉତ୍ପାଦନ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ଦେଶ ଆଗରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଥିଲେ । ଆମ ଦେଶରେ ଥିବା ତାଳ ଓ ଖଜୁରି ରସରୁ ଗୁଡ଼ ଓ ଚିନି ଅତି ସହଜରେ ହୋଇ ପାରେ । ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଓ ୟୁନାନି ଭଳି ଭାରତୀୟ ଚିକିତ୍ସା ପଦ୍ଧତି ଅନୁସାରେ ତାଳରସରୁ ତିଆରି ହେଉଥିବା ଚିନି ଓ ଗୁଡ଼ ଆଖୁରୁ ତିଆରି ହେଉଥିବା ଚିନି ଓ ଗୁଡ଼ ଅପେକ୍ଷା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଅଧିକ ଉପକାରୀ । ଅଥଚ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ତାଳଗଛ ଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ତହିଁରୁ ଗୁଡ଼ ବା ଚିନି ତିଆରି ହୁଏ ନାହିଁ । ଅନେକାଂଶ ଖଜୁରି ଗଛମାନଙ୍କରୁ ଯେଉଁ ରସ ବାହାରୁଛି ତହିଁରୁ ଗୁଡ଼ ବା ଚିନି ତିଆରି କରା ନ ଯାଇ, ତିଆରି କରାଯାଉଛି ତାଡ଼ି । ତେଣୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ଖଜୁରିଗଛରୁ ଗୁଡ଼ ଓ ଚିନି ତିଆରି କରିବା ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ ସେହି ଗୁଡ଼ ତିଆରି କରିବା ପ୍ରଣାଳୀ ଶିକ୍ଷାଦେଇ ତାହା ଲୋକପ୍ରିୟ କରିବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ କର୍ମୀମାନଙ୍କୁ ତାଲିମ ଦେଇ ଦେଇଥିଲେ । ଦେଶରେ ଥିବା ତାଳଗଛମାନଙ୍କରୁ ରସ ବାହାର କରାଯାଇ ଯେବେ ଚିନି ତିଆରି କରାଯାଏ, ତା ହେଲେ ଦେଶରେ ବହୁପରିମାଣରେ ଚିନି ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଇ ପାରିବ । ହିସାବ କରାଯାଇ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ, କେବଳ ବିହାର ପ୍ରଦେଶରେ ଯେତେ ତାଳଗଛ ଅଛି, ସେ ସବୁ ଗଛର ରସରୁ ଯଦି ଚିନି ତିଆରି କରାଯାଏ, ତା ହେଲେ ସମଗ୍ର ବିହାର ପ୍ରଦେଶରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଚିନିକଳରୁ ଯେତେ ଚିନି ଉତ୍ପାଦନ ହେଉଛି, କେବଳ ତାଳ-ରସରୁ ସେତିକି ଚିନି ଉତ୍ପାଦନ ହୋଇ ପାରିବ । ବିହାର ଏବଂ ଉତ୍ତର

ପ୍ରଦେଶ ହେଉଛି ଦୁଇଗୋଟି ପ୍ରଦେଶ ଯେଉଁଠାରେ କି ବହୁ ସଂଖ୍ୟାର ଚିନିକଳ ଥିବାରୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଚିନି ଉତ୍ପାଦନ ହୁଏ । ତାହାଙ୍କ ତାଳରସରୁ ଯଦି ଚିନି ତିଆରି କରାଯାଏ, ତା ହେଲେ ଚିନି କଳମାନଙ୍କରେ ଯେତେ ଲୋକ କାମ କରୁଛନ୍ତି ତାର ବହୁଗୁଣ ଲୋକ ଏଥିରେ କାମ ପାଇବେ ଏବଂ ଆଖୁଚାଷ କରାଯାଉଥିବା ଜମିମାନଙ୍କରେ ଅନ୍ୟ ଫସଲମାନ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ, ଯାହାକି ବିଶେଷ ପରିଶ୍ରମ ନ କରି ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଇ ପାରିବ, ତାହା ହେଉଛି ମହୁ । ମହୁମାଛିମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ ହେଉଥିବାରୁ ମଣିଷକୁ ମହୁ ଉତ୍ପାଦନ ପାଇଁ କେବଳ ମହୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ସାଇତି ରଖିବା ଛଡ଼ା ଆଉ ବିଶେଷ କିଛି କରିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । କେବଳ ମାତ୍ର ରଖିବାକୁ ଗୋଟିଏ ଭଲ ଜାଗାରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଏବଂ ତାହା ଛଡ଼ା ମହୁ ଅମଦାନି ହେଲା ବେଳେ ମହୁମାଛିର ବସା ଯେପରି ଭାଙ୍ଗି ନ ଯାଏ ବା ନଷ୍ଟ ନ ହୁଏ ସେଥିପ୍ରତି ଟିକିଏ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ମହୁ ଅମଦାନୀ ହୋଇ ପାରିବ । ମହୁମାଛିକୁ ବସା ବାନ୍ଧିବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ ଏବଂ ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମୟ ସାପେକ୍ଷ ହୋଇଥାଏ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ବସା ଯେପରି ଭାଙ୍ଗି ନ ଯାଏ କିମ୍ବା ନଷ୍ଟ ହୋଇ ନ ଯାଏ ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଦରକାର । ମହୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ସମୟରେ ଯେବେ ମାଛିର ବସା ଉପରକୁ କୌଣସି ଆଘାତ ଲାଗେ ବା ତାହା ନଷ୍ଟ ହୁଏ ତାହାହେଲେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବସା ତିଆରି କରିବାକୁ ମାଛିମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ସମୟ ଲାଗନ୍ତା, ସେ ସମୟତକ ସେମାନେ ମହୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବାରେ ଲଗାଇବେ । କେବଳ ମାଛିମାନେ ଯେପରି ତାଙ୍କର ବସା ତିଆରି କରି ପାରିବେ ସେତିକି ସୁବିଧା କରିଦେଲେ ମାଛିମାନଙ୍କଠାରୁ ବରାବର ମହୁ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

ଏଠାରେ ଏହା ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ଯେ ମହୁମାଛି ଫୁଲ, ଶସ୍ୟ ଓ ଫଳମାନଙ୍କର ଫୁଲରୁ ଯୂଅଣ ବା 'ପରାଗ ନେଇ ମହୁ ତିଆରି କରନ୍ତି

ମହୁମାଛି ଫୁଲମାନଙ୍କରୁ ପରାଗ ବା ଯୁଆଣ ନେବାଦ୍ୱାରା ସେ ଫୁଲର କୌଣସି କ୍ଷତି ହୁଏ ନାହିଁ । କାରଣ ମହୁମାଛି ଯେଉଁ ଫୁଲରୁ ଯୁଆଣ ନଅନ୍ତି ସେ ଫୁଲମାନଙ୍କରେ ଅନ୍ୟ ଫୁଲମାନଙ୍କରୁ ଅଣାଥିବା ସାର ଜିନିଷମାନଙ୍କର କେତେ ଅଂଶ ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ସେହି ଫୁଲମାନେ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଫଳିଆଳ ହୁଅନ୍ତି । ବିଶେଷ ପରିଶ୍ରମ ନ କରି ଓ ବିଶେଷ ଖର୍ଚ୍ଚ ନ କରି ମହୁ ଭଳି ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଇ ପାରୁଥିବାରୁ ନିଖିଳ ଭାରତ ଗ୍ରାମୋଦ୍ୟୋଗ ସଂଘ ମହୁ ବୃକ୍ଷ ଉପରେ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉନ୍ନତ ଧରଣର ମହୁବୃକ୍ଷ ଓ ମହୁ ସଂଗ୍ରହର ପ୍ରଣାଳୀ ବାହାର କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ମହୁବୃକ୍ଷ ଲୋକପ୍ରିୟ କରାଇବାଦ୍ୱାରା ଯଦି ଆମ ଲୋକେ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ତାହା କରନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଆମ ଲୋକେ ଗୋଟିଏ ଭଲ ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶର ଅନେକ ଉପକାର ହୋଇପାରିବ ।

ଭାରତ ବର୍ଷରେ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଧାନ ଗହମ ଆଦି ଶସ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରଧାନ । ତେଣୁ ସେହି ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ଉତ୍ପାଦନ ବଢ଼ାଇବା ଦରକାର । ଯେ କୌଣସି ଗ୍ରାମୋଦ୍ୟୋଗ ସଂସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ଏହାହିଁ ହେଉଛି ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରଶ୍ନ । ଜମିରେ ସାର ଦେଲେ ଉତ୍ପାଦନ ବଢ଼େ, ଏହା ଜଣାଶୁଣା କଥା । କାରଣ ଜମିରେ ହେଉଥିବା ଫସଲ ଯୋଗୁଁ ଜମିର ଉତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତି କେତେକ ପରିମାଣରେ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଉଥିବାରୁ, ଫସଲ କଟାହେବା ସମୟରୁ ଜମିର ଉର୍ବରା ଶକ୍ତି କେତେକ ପରିମାଣରେ ନଷ୍ଟହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଏହ ଅଭାବ ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ଜମିରେ ସାର ଓ ଖତ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ମଇଳା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସେହି ଜାତୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପଚାଇଲେ ସେଥିରୁ ଭଲ ଖତ ତିଆରି ହୁଏ । ଏପରି ଗ୍ରାମ ମଇଳାମାନଙ୍କରୁ ହେଉଥିବା ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପକ୍ଷରେ କ୍ଷତିକାରକ । ତେଣୁ ସେବା କର୍ମୀମାନେ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ସଂସ୍କାର କରିବାରେ ଓ ଗ୍ରାମୋଦ୍ୟୋଗକୁ ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେଉଛି ଜମିର ଉତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତି ବଢ଼ାଇବା

ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ମଇଳା ସଂଗ୍ରହ କରି ତହିଁରୁ ଖତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଯେପରି ଭଲ ରହେ ତାହାପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ।

ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ମଇଳା ଘର ଏବଂ ଗାଈ ପଶୁଙ୍କରୁ ବାହାରୁଥିବା ମଇଳା ଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇପାରିବ । ଯେବେ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଏ ତା ହେଲେ ଏପରି କୌଣସି ଜିନିଷ ନାହିଁ ଯେଉଁ ମଇଳା ଜିନିଷରୁ କି ଖତ ନ ବାହାରିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋବରକୁ ଶୁଖାଇ ଜାଳ ଆକାରରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି । କେହି ଦୃଷ୍ଟି ନଦେବା ଫଳରେ ଗୋମୂତ୍ର ନଷ୍ଟହୋଇ ଯାଉଛି । ଯେବେ ଗୋବରର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ତାହାହେଲେ କୃଷୀ ପକ୍ଷରେ ଘଷିରୁ ପାଉଥିବା ଜାଳେଣି ଦ୍ରବ୍ୟ ଅନ୍ୟଆଡ଼ୁ ଯୋଗାଇ ଦେଇ ସେହି ଗୋବରକୁ ଜମିରେ ଖତ ଆକାରରେ ଦେଲେ କୃଷୀ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଶସ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରିପାରନ୍ତି । ଏହି ବିଷୟ କେବଳ ଗୋବର ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ନୁହେ । ମନୁଷ୍ୟର ମଇଳା ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଏହା ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହୋଇପାରେ । କାରଣ କିଛି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟକଲେ ମନୁଷ୍ୟ ମଇଳାକୁ ମଧ୍ୟ ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରିବ । ନିଜ ଘର ଦୁଆରପାଖ ରାସ୍ତା, କୂଅ ଓ ନଦୀକୂଳରେ ଖୋଲା ଜାଗା ଦେଖି ଝାଡ଼ା ଫେରିବାର ଗୋଟିଏ ଖରାପ ଅଭ୍ୟାସ ଗ୍ରାମ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅଛି । ମନୁଷ୍ୟର ମଇଳା ଭଲ ଖତ ହୋଇ ପାରିବ ବୋଲି ଲୋକେ ବୁଝିପାରିଲେ ସେମାନେ ନିଜର ଘର, ରାସ୍ତା ଓ କୂଅ କୂଳପାଖେ ଅପରିଷ୍କାର ନ କରି ଯହିଁରୁ ଜମି ପାଇଁ ଭଲ ଖତ ମିଳି ପାରିବ ସେହି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ମଇଳା ଉପରେ ଯେବେ କୌଣସି ଆବରଣ ନ ରହେ ତେବେ ତାହାର ଜଳୀୟ ଅଂଶ ଶୁଖିଯିବା ଦ୍ୱାରା ତହିଁରୁ ଜମି ଯେତେ ଉପକାର ପାଇପାରନ୍ତା, ତାହା ପାଇପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ମଇଳା ଉପରେ ଯେବେ କେବଳ ଟିକିଏ ମାଟି ଘୋଡ଼ାଇ ଦିଆଯାଏ ତାହେଲେ ତାହା ଖୁବ୍ ମାତ୍ରାରେ ଖତରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରିବ । ସେହି କାରଣରୁ ଝାଡ଼ା ଫେରି

ଖିବା ପରେ ତହିଁରେ ମାଟି ବା ବାଲି ଘୋଡ଼ାଇ ଦେବା ଉଚିତ ଏବଂ ଖା ମଧ୍ୟ ଅତି ସହଜ । ମଳ ହୋଇଥିବା ଜମିରେ ଖାଡ଼ା ଫେରି ତାହା ପରେ ସେହି ମାଟି ଟିକିଏ ଘୋଡ଼ାଇଦେଲେ ଅତି ସହଜରେ ଏବଂ ଖୁବ ଳ୍ପସମୟରେ ଭଲ ଖତ ହୋଇପାରିବ । ସହରମାନଙ୍କରେ ଏହି କାମ ନିସିପାଲିଟିମାନେ କରନ୍ତି । ସେମାନେ ଲମ୍ବା ଲମ୍ବା ଖାତ ଖୋଳି ଥିରେ ମଇଳା ପୋତନ୍ତି ଏବଂ ସେଥିରୁ ଖତ ତିଆରି କରନ୍ତି । ଏଠାରେ ହା ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଯେ, ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ଏହି ମଇଳାର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର ହବା ପାଇଁ ଯାହା କରାଯିବା ଉଚିତ ତାହା ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ । ତେଣୁ ବେ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଅଞ୍ଚଳରେ ଓ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରତି ଷ୍ଟି ଦେବା ଉଚିତ । ଖତ ତିଆରି କରିଯିବା କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଫୁଟ ଦୁଇଫୁଟ ଗଭୀରର ଖାତ ଖୋଳିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ତାହା ଭିତରେ ଇଳା ଜମାଇ ଜମାଇ ତା ଉପରେ ଗୋବର ପ୍ରସ୍ଥ ପ୍ରସ୍ଥ କରି ଦେଇ ମୟ ସମୟରେ ତା ଉପରେ ଟିକେ ଟିକେ ପାଣି ଛିଞ୍ଚିଲେ ସ୍ୱର ଛ ମାସ ପରେ ଦେଖାଯିବ ଯେ, ତହିଁରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ପ୍ରାକୃତିକ ପଦାର୍ଥ ଥିବାରୁ ତାହା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣର ଖତ ହୋଇପାରୁଛି । ପ୍ରକୃତି ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହି ମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରୁଥିବାରୁ ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି ବଡ଼ ଧରଣର ସାୟନିକ କାରଖାନାର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ଗଛଲତାଙ୍କ ଉନ୍ନତି କରିବାପାଇଁ ମିରେ ଯେଉଁ ଅଂଶ ସବୁ କମିଯାଏ ଏବଂ ତାକୁ ମଣ୍ଡିକରୁ ଦେଇ ଦାନ୍ତଗଣ ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ଏଥିରେ ଥିବାରୁ ଏହାଦ୍ୱାରା ଜମିର ଉର୍ବର ଶକ୍ତି ଯଥେଷ୍ଟ ବୃଦ୍ଧି ପାଏ ଏବଂ ଏହା ଖୁବ୍ ମୂଲ୍ୟବାନ ମଧ୍ୟ । ଗ୍ରାମୋଦ୍ୟୋଗ ଘ ଏହି ଧରଣର ଖତ ତିଆରି କରି ଏହାକୁ ଲୋକପ୍ରିୟ କରିବା ଦିଗରେ ଗିଛନ୍ତି । ରାଜ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ କୃଷି ବିଭାଗମାନେ ଏ ଦିଗରେ ଗିଥିଲେ ପୁଣି ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଦରକାର ଅଛି । ମନୁଷ୍ୟର ଇଳାରୁ ଖତ ତିଆରି କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ ଉଚିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହୋଇପାରେ, ତାହାହେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଉଥିବା ଖାଦ୍ୟାଭାବ ବହୁ ପରିମାଣରେ ହ୍ରାସ ହୋଇପାରନ୍ତା ।

ସପ୍ତବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ମନୁଷ୍ୟ ବଞ୍ଚିରହିବାକୁ ହେଲେ ଯେଉଁ ସବୁ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ଦରକାର ତାହା ମଧ୍ୟରେ ଦୁଧ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ ବୋଲି ଗଣାଯାଏ । ଶିଶୁମାନେ ଜନ୍ମ ହେବା ସମୟରୁ ବହୁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁଧ ଖାଇ ବଞ୍ଚନ୍ତି ଏବଂ ଏଇଥିରୁହିଁ ସେମାନେ ଜୀବନୀଶକ୍ତି ଆହରଣ କରନ୍ତି । ବହୁ ପୂର୍ବ କାଳରୁ ଏହି ଦେଶର ଲୋକେ ଦୁଧ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଯେଉଁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖି ଆସିଛନ୍ତି ଦୁଧକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖି ଆସିଛନ୍ତି । ବଡ଼ ଦୁଃଖର କଥା ଯେ, ଆଜିକାଲି ପିଲା ବା ଶିଶୁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଶୁଦ୍ଧ ଦୁଧ ମିଳିବା କଷ୍ଟକର ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ଆଉ କିଛିଦିନ ପରେ ଦୁଧ ମିଳିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା କରାଯାଉଛି । ଗାଈ, ମଇଁଷି ଓ ଛେଳି ଦୁଧ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିଲେ ହେଁ ପରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଉଥିବା କେତେକ କାରଣରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦୁଧ ଅପେକ୍ଷା ଗାଈ ଦୁଧକୁ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଉଛି ।

ଭାରତ ଗୋଟିଏ କୃଷି ପ୍ରଧାନ ଦେଶ । ଏଠାର ଲୋକସଂଖ୍ୟାର ଶତକଡ଼ା ୭୦ ଭାଗ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ କୃଷି ଉପରେ ହିଁ ନିର୍ଭର କରନ୍ତି । ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକା, ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଓ ଆମେରିକା ପରି ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଲୋକସଂଖ୍ୟା ବେଶି ଘନ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଏବଂ କୃଷୋପଯୋଗୀ ଜମି ବିଶେଷ ଥିବାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ କୃଷୀ ଚାଷ କରିବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଜମି ପାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଭାରତବର୍ଷର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଅତ୍ୟଧିକ ଘନ । ବେଶ୍ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଏହି ଦେଶ କୃଷି ପ୍ରଧାନ ଦେଶ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଏଠାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଜମି କୃଷୋପଯୋଗୀ କରାଯିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏଠା ପରିବାର ପିଛା ଜମି ପରିମାଣ ସାଧାରଣତଃ କମ୍ । ଏହି ଛୋଟ ଛୋଟ ଜମି ଖଣ୍ଡମାନ ଚାଷ କରାଯିବା ପାଇଁ ବଳଦଙ୍କ ଉପରେ

ର୍ଷିର କରାଯାଏ । ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ, ଫସଲ ଅମଳର ସମୟରେ ବଳଦଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ବେଙ୍ଗଳା ପକାଯାଇ ଧାନ ଅମଡାଣି କରାଯାଏ ଏବଂ ଗଡ଼ଗାଡ଼ି ସାହାଯ୍ୟରେ ଧାନ ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶସ୍ୟ ସ୍ଥାନାନ୍ତର କରାଯାଏ । ଗାଈ ବଳଦରେ କୃଷି ସମ୍ପର୍କୀୟ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା କୃଷୀ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ ଗାଈ ଦୁଧ ଦିଏ ଓ କୃଷି ପାଇଁ ବଳଦ ମଧ୍ୟ ଯୋଗାଏ । ମଇଁଷିଙ୍କଦ୍ୱାରା କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦିତ ହେଲେହେଁ, ବଳଦଙ୍କଦ୍ୱାରା ଯେପରି କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ, ମଇଁଷିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେପରି କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଆମ ଦେଶର କୃଷି-ଅର୍ଥନୀତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୋରୁର ସ୍ଥାନ ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱ-ପୂର୍ଣ୍ଣ । ତାଛଡ଼ା ମାଈ, ଅଣ୍ଡିରା ମଇଁଷି, ଗାଈଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବେଶୀ ଖାଆନ୍ତି । ମଇଁଷି ରଖିବାଦ୍ୱାରା ବେଶୀ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ଗାଈ କେବଳ ଦୁଧ ଏବଂ ଦୁଗ୍ଧ ଜାତୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ଉତ୍ପାଦନ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ନୁହେଁ; ଏଇ ଦେଶର ପ୍ରଧାନ ଖାଦ୍ୟ-ଶସ୍ୟମାନଙ୍କ ଉତ୍ପାଦନରେ ସେ ପ୍ରଧାନ ସହାୟକ । ତେଣୁ ଅର୍ଥନୀତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗାଈଙ୍କୁ ଭଲରେ ରଖିବା ଦରକାର ।

ମହାତ୍ମାଜୀ ଗାଈର ମୂଲ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତ୍ରାରେ ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିଲେ ଏବଂ ହେ, ଧର୍ମ ଓ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ଗାଈକୁ କାହିଁକି ଏତେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଛି, ତାହା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ । ସେ ଗୋ-ସେବାକୁ ଗୋଟିଏ ଅତି ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ମନେ କରୁଥିଲେ । ସେ ଗ୍ରାମୋଦ୍ଧାର, ପୁନର୍ଗଠନ ଓ ଉନ୍ନତ କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ ହାତକୁ ନେବା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଗୋସେବାକୁ ଅତି ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଦେଇଥିଲେ । ସେଠ ଯମୁନାଲାଲ ବଜାଜଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ସେ ଗୋସେବା ମଣ୍ଡଳ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଗୋଜାତିର ଉନ୍ନତି, ସୁବିଧା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଜାତି ଯେପରି ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଉନ୍ନତ ହୋଇପାରେ, ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ରୂପରେ ରଖିଥିଲେ ।

ହିନ୍ଦୁମାନେ ଗୋଜାତିକୁ ମାତୃଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖନ୍ତି ଓ ପୂଜା କରନ୍ତି। ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ କ୍ଷୀର ସମୁଦ୍ର ବିଷୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଜୀବନରେ ଗୋସେବା, ଗୋରସ ତଥା ଗୋ ସମ୍ପର୍କରେ ନାନା ବିଷୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ସେ ଯୁଗରେ ଲୋକଙ୍କର ଉନ୍ନତିର ଲକ୍ଷଣ ଟଙ୍କା ପଇସା ନ ଥିଲା । ଯାହାର ଯେତେ ଗାଈ ଥିଲେ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମାଜରେ ତାଙ୍କୁ ସେତେ ଧନୀ ବୋଲି ଗଣାଯାଉଥିଲା । ଗୋରକ୍ଷା ପାଇଁ ବହୁ ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଛି । ସେ ଯୁଗର ଚି ଆଜିକାଲି ଅତୀତର ସ୍ମୃତି ସ୍ୱରୂପ ରହିଥିଲେ ହେଁ ଏବେ ମଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପୂଜା ପଦ୍ଧତିରେ ଦୁଗ୍ଧ ଓ ଦୁଗ୍ଧଜାତୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନ ଅଧିକା କରି ରହିଛି । ଗୋଦାନ ଅତି ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେ ପ୍ରଧାନ ପୁଣ୍ୟତିଥି ଓ ସାମାଜିକ ଉତ୍ସବମାନଙ୍କରେ ଏହାର ବାଧ୍ୟବାଧକ ଅଛି । ଗୋପାଷ୍ଟମୀ ଦିନ ଗାଈକୁ ପୂଜା କରାଯାଏ । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ଭାରତ ବର୍ଷରେ ଗୋଜାତି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଦୁଃସ୍ଥ । ଏଠାରେ ଗାଈମାନେ ଖାଇବାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପାନ୍ତି ନାହିଁ ବା ରହିବାକୁ ସ୍ଥାନ ପନ୍ତ ନାହିଁ ଫଳରେ ଯଦିଓ ଭାରତବର୍ଷରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଗାଈ ଅଛନ୍ତି ତେ ସେମାନେ ଖୁବ୍ କମ ପରିମାଣରେ ଦୁଧ ଦିଅନ୍ତି । ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ଏହା ହେ ଆସିଥିବାରୁ ବଳଦ ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ଗଲେଣି । ସେଥିଯୋଗୁଁ କୃ ଉପରେ ବି ବହୁବାଧା ପଡ଼ିଅଛି । ଦେଶରେ ଜନସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିବା ହେ ଗୋଚର ଜମି ସବୁ ଚାଷ କରାଯାଇ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଉଛି ତେଣୁ ଗୋଚରର ଅଭାବ ପଡ଼ିଛି । କେତେକ ଜାଗାରେ ଗୋଚ ଜମି ଜମା ନାହିଁ ।

ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ଗୋସେବା ବା ଗୋପାଳନ ପକ୍ଷରେ ପରିବର୍ତ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ବକ୍‌-ଇଦ୍ ଭଳି ମୁସଲମାନ ପର୍ବଦିନରେ ସେମାନେ ଗୋ କାଟୁଥିବାରୁ ମୁସଲମାନ ଓ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ସମୟରେ ଦଙ୍ଗା ହଙ୍ଗାମ ହେଉଥିଲେ ହେଁ, ଗୋରୁଙ୍କୁ କଷେଇ ହାତରେ ରକ୍ଷିବାକୁ ହିନ୍ଦୁ ଗୋରୁଙ୍କ କଦର ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଉପକାର କରାଯାଇ ପାରିବ ଏ

ଏଣୁ ହିନ୍ଦୁମାନେ କେହି କେବେ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଗୋରୁଙ୍କୁ ଖୁଆଏ ସେଥିରୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଯେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଏବଂ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ମୁସଲମାନମାନେ ମାରିବାକୁ କିଣନ୍ତି ଏ କଥା ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଭୁଲିଯାଆନ୍ତି । ନିଶ୍ଚିତ କଥା ହେଉଛି ଯେ ଆମ ଦେଶରେ ଏତେ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଗୋରୁ ଅଛନ୍ତି ଯେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଯତ୍ନରେ ରଖିବା କଷ୍ଟକର ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି । ସେମାନଙ୍କ ପିଛା ଯାହା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ତାହା ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଆଦାୟ ହେବା କଷ୍ଟକର । ତେଣୁ ଗୋରୁମାନେ ଲାଭଦାୟକ ହେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ବୋଝ ହେଉଛନ୍ତି ଏବଂ ଗୋରୁ ରଖିବା ଅପେକ୍ଷା ଗୋରୁମରା ଅଧିକ ଲାଭଦାୟକ ହେଉଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ କଂସେଇଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଲୋକେ ଦେଇଦେଉଛନ୍ତି । ବିଶେଷତଃ କଲିକତା ଭଳି ସହରମାନଙ୍କରେ ଗୋଟିଏ କିମ୍ବା ଦୁଇଟି ବାଛୁରି ହୋଇଗଲେ ପୋଷିବା ପାଇଁ ବେଶୀ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଏଣୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଗାଈ ବରାବର ମରିଯିବା ଫଳରେ ଭଲ ବାଛୁରି ମିଳିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟକର ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି । ଗୋଟିଏ ଭଲ ଦୁଧିଆ ଗାଈ ମିଳିବା ମଧ୍ୟ ଦୁଷ୍କର ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି ।

ବହୁ ଜାଗାରେ ବୁଢ଼ା, ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଓ ରୁଗ୍ଣ ଗାଈଙ୍କୁ ରଖିବା ପାଇଁ ପିଞ୍ଜରାପୋଲ ବା ଗୋରକ୍ଷଣୀମାନ କରାଯାଇଛି । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ସ୍ଥାପନ କରିବା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚନା କରାଯାଉଥିବାରୁ ଏ ସବୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଲୋକେ ବହୁ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଛନ୍ତି । ଏହିସବୁ 'ପିଞ୍ଜରାପୋଲ' ମୁଖ୍ୟତଃ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଗାଈ-ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେତେ 'ପିଞ୍ଜରାପୋଲ'ରେ ଅଧିକ ଦୁଧ ଦେଉଥିବା ଗାଈମାନେ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । ବହୁ ବର୍ଷାବଧି ମହାତ୍ମାଜୀ ଗୋରକ୍ଷା ନୀତିରେ ଆମୂଳଚୂଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ଗୋଟିଏ ଗୋଶାଳା ତାଙ୍କ ନିଜ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ସେଠ ଯମୁନାଲାଲ ବଜାଜ ଏହି ଗୋଶାଳା ଚଳାଇବା ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇ-ଥିଲେ । ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋସେବକମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସମ୍ମିଳନୀ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଆହ୍ୱାନ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମ୍ମିଳନୀରେ ବହୁ ଆଲୋଚନା ପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ

କରେଇ ସ୍ଥିର କରାଯାଇଥିଲା । ତା ଫଳରେ ସେହି ଗୋଶାଳାରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଜାଗାମାନଙ୍କରେ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଇ ଗୋଟିଏ ନୂତନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସ୍ଥିର କରାଯାଇଅଛି । ଯେବେ ସେହି କ୍ରମଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଏ ତା ହେଲେ ଆମ ଗୋସମ୍ପଦର ଯେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉନ୍ନତି ହେବ ଏବଂ ଭାରତବର୍ଷରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଦୁଧ ଓ ଭଲ ଜାତିଆ ବଳଦ ମିଳିବେ ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ମୁଖ୍ୟତଃ ସାମରିକ ବାହିନୀର କର୍ମଚାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀ, ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀ ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ସହରରେ ଥିବା ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ଲୋକମାନଙ୍କ ଆବଶ୍ୟକତା ମେଣ୍ଟାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲ ଦୁଧ ଓ ଲହୁଣୀ ଇତ୍ୟାଦି ଦୁଧ ଜାତୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯୋଗାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ବଡ଼ ବଡ଼ ସହରମାନଙ୍କରେ କେତେକ ଗୋଶାଳା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଏହି ସବୁ ଗୋଶାଳା ସହରରେ ଅବସ୍ଥାନ ହୋଇଥିବାରୁ ସେଠାର ଗାଈମାନେ ଯେପରି ବେଶୀ ଦୁଧ ଦିଅନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ସବୁ ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉଥିଲା । କେତେକ ଜାତିର ଗାଈ ବେଶୀ ଦୁଧ ଦେଉଥିଲେହେଁ ସେମାନଙ୍କର ବାଛୁରି ଭଲ ଷଣ୍ଢ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଉ କେତେକ ଜାତିର ଗାଈ କମ ଦୁଧ ଦିଅନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ବାଛୁରିମାନେ ଭଲ ବଳଦ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ପରିଶ୍ରମ କରି ପାରନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଜାତିର ଗାଈ କମ ଦୁଧ ଦିଅନ୍ତି, ଅଥଚ ସେମାନଙ୍କର ବାଛୁରି ଭଲ ଷଣ୍ଢ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଇଂରେଜ ଶାସନରେ ବଳଦର ଆବଶ୍ୟକତା ଅପେକ୍ଷା ଦୁଧର ଆବଶ୍ୟକତା ଉପରେ ଖୁବ୍ ଜୋର ଦିଆଯାଉଥିବାରୁ ବେଶୀ ଦୁଧ ଦେଉଥିବା ଜାତିର ଗାଈ ସେସବୁ ଗୋଶାଳାରେ ରଖାଯାଉଥିଲା ଏବଂ ସେହି ଜାତିର ଗାଈଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନଜର ଦିଆଯାଉଥିଲା । ତେଣୁ ସେହି ଜାତିର ଗୋରୁଙ୍କର ବିଶେଷ ଉନ୍ନତି କରାଯାଉଥିଲା । ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ମିଳୁଥିବା ଏହି ଜାତିର ଗୋରୁଙ୍କୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ଏକାଠି କରାଯାଉଥିଲା ଏବଂ ସେମାନେ ଯେପରି ବେଶୀ ପରିମାଣରେ ଦୁଧ ଦିଅନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉଥିଲା । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ସାମରିକ ବିଭାଗର ଗୋଶାଳାମାନଙ୍କରେ ଅନ୍ୟ

ଗାଈମାନଙ୍କର ବାଛୁରୀ ଭଲ ବଳଦ ହୋଇପାରୁ ନ ଥିବେ ଏବଂ କେବଳ ଦୁଧ ବିକିବା ସେ ଗୋଶାଳାମାନଙ୍କର ଆୟ ଥିଲା । ସେଥିରୁ ଗୋଶାଳା ଅଧ ମାତ୍ରାରେ ଆର୍ଥିକ କ୍ଷତିରେ ଚଳାଯାଉଥିଲା । ତାଛଡ଼ା ସେ ସବୁ ଗୋଶାଳାରେ ଅଣ୍ଡିରା ବାଛୁରୀମାନଙ୍କୁ ଗୋମାଂସ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜନ୍ମ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ହଣା ଯାଉଥିଲା । ଯେଉଁଠି ହଣା ଯାଉ ନ ଥିଲା ସେ ବାଛୁରୀ ସବୁ ବେଶୀ ପରାକ୍ରମ ଦେଖାଇପାରୁ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର କିଛି ମୂଲ୍ୟ ନ ଥିଲା ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ଦୁଧ ଓ ବଳଦ ଉଭୟ ବିଶେଷ ଦରକାର । ଯେଉଁ ଜାତିର ଗାଈଙ୍କର ଉଭୟ ଗୁଣ ଥିବ ସେହି ଜାତିର ଗାଈ ଏହି ଦେଶରେ ଦରକାର । ବଡ଼ ବଡ଼ ସହରମାନଙ୍କରେ କେବଳ ଦୁଧ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବାରୁ ହୁଏତ ଭଲ ଦୁଧ ଦେଉଥିବା ଗାଈ ହେଲେ ଚଳିଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ତା ହେଲେ କେବଳ ଦୁଧ ବିକି କରି ସେମାନଙ୍କୁ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ସେଥିପାଇଁ ସଂସ୍ଥା ଗଠନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଇଂରେଜଶାସନ ଅମଳରେ ଯେପରି ଜନ୍ମ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଣ୍ଡିରା ବାଛୁରିଙ୍କୁ ମରାଯାଉଥିବା ସେହି ମତ ଗ୍ରହଣ କରି ନ ପାରି ବାଛୁରିମାନଙ୍କୁ ଖୁଆଇ ପିଆଇ ରଖିବାକୁ ହେଲେ ସେ ଖାଦ୍ୟର ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଅଥଚ ସେ ବାଛୁରୀ ସବୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସିବେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଯେଉଁ ଗାଈମାନେ ଭଲ ଦୁଧ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କ ବାଛୁରୀ ଭଲ ବଳଦ ହୋଇ ପାରିବେ କେବଳ ସେହି ଜାତିର ଗାଈ ଗୋଶାଳାମାନଙ୍କରେ ରଖାଯିବା ଉଚିତ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରାଗଲା ।

ବେଶୀ ଦୁଧ ଦେଉଥିବା ଗାଈମାନଙ୍କୁ କେତେକ ବହୁ ଦୂରରୁ ଆଣନ୍ତି । ରେଲପଥ ନ ଥିବା ସମୟରେ ଦୂରଦୂରାନ୍ତରୁ ପଶୁମାନଙ୍କୁ ଅଣାଯାଇ ପାରୁ ନ ଥିଲା । ଦେଶର ନାନା ଅଞ୍ଚଳରେ ନାନା ଜାତିର ଗୋରୁ ଦେଖାଯାନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ବିଶିଷ୍ଟ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ସେହି ବିଶିଷ୍ଟ ଜାତି ଗୋରୁମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଉନ୍ନତ ହୋଇଛି । ପୂର୍ବକାଳରେ ମଧ୍ୟ ଭାରତର ଲୋକେ ଗୋପାଳନ ସମ୍ପର୍କରେ ଭଲ ଜାଣିଥିଲେ । ସେହିପରି ବଳଦ

ଦରକାର ହେଉଥିଲା ସେହି ଜାତିର ବଳଦ ଯେପରି ଉତ୍ପାଦନ ହୋଇ ପାରିବ ତାହା ସେମାନେ କରି ପାରୁଥିଲେ । ସେହି ଜାତିର ବଳଦ ଓ ଗାଈ ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳନ୍ତି । ଆମ ଦେଶରେ ଏଭଳି ଜାତିର ବଳଦ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ବେଶୀ ଦଉଡ଼ି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବେଶୀ ମାଲ ବୋହି ପାରନ୍ତି । ଆଉ ଜାତିର ବଳଦ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ବେଶୀ ମାଲ ବୋହିପାରନ୍ତି ନାହିଁ; ଅଥଚ ଘୋଡ଼ାଙ୍କ ପରି ଦଉଡ଼ି ପାରନ୍ତି । ସାଧାରଣ ବଳଦମାନେ ହଳ କରନ୍ତି ଓ ସାଧାରଣ ଭାବରେ ମାଲ ବୋହି ପାରନ୍ତି । ନାନା ଜାତିର ଗାଈ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ କି ଭଲ ବଳଦ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବେଶୀ ଦୁଧ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ପାରନ୍ତି ।

ବ୍ରିଟିଶ ଅମଳରେ ଦୂରଦୂରାନ୍ତରୁ ଗାଈ ଆଣିବାର ଯେଉଁ ପ୍ରଥା ଥିଲା, ତାହା ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ କ୍ଷତିକାରକ ବୋଲି ଜଣାଯାଇଛି । ପ୍ରଥମତଃ ଯେଉଁ ଦୂର ଜାଗାମାନଙ୍କରୁ ଗାଈମାନଙ୍କୁ ଅଣାଯାଏ, ସେ ଜାଗାମାନଙ୍କର ଜଳବାୟୁ ଭିନ୍ନ, ଖାଦ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ । ତା ଛଡ଼ା ନୂଆ ଜାଗାମାନଙ୍କରେ ସେହି ଗାଈମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ଘାସ ମଧ୍ୟ ମିଳନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ଦୂର ଜାଗାମାନଙ୍କରୁ ଗାଈ ଅଣା ନଯାଇ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ସୁବିଧା ଦିଆଗଲେ, ପ୍ରତି ସ୍ଥାନର ଗାଈ ବଢ଼ି ପାରନ୍ତି । ଗାଈଙ୍କୁ ନେବା ଆଣିବା କରିବା ଦ୍ୱାରା ଗାଈମାନଙ୍କର ଜାତି ଖରାପ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କର ବଂଶ ବଢ଼ିବାରେ ମଧ୍ୟ ବାଧା ଆସେ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ପଞ୍ଜାବ, ରାଜପୁତାନା ଏବଂ ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରଦେଶ ପରି ଶୁଷ୍କ ଜଳବାୟୁରେ ଯେଉଁ ଜାତିର ଗୋରୁ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗ ବା ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ଆର୍ଦ୍ର ଜଳବାୟୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଯେବେ ଅଣାଯାଏ ତାହାହେଲେ ମୂଳ ଜାଗାରେ ସେମାନେ ଯେପରି ଥିଲେ, ନୂଆ ଜାଗାରେ ସେପରି ସୁବିଧାରେ ରହି ପାରିବା ସମ୍ଭବପର ନ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ଦେଖାଗଲା ଯେ, ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଜାଗାମାନଙ୍କରେ ଜଳବାୟୁ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରତିଃ ଅଲଗା ଅଲଗା ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନର ଜଳବାୟୁ ଓ ଅବସ୍ଥା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜାତିର ଗୋରୁଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଅନୁକୂଳ ହେଉଥିବାରୁ, ଯୋ ସେମାନଙ୍କ

ଜାତିର ଉନ୍ନତି କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଜାଗାକୁ ନେବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉ ଥିଲା ତାହା କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ମାତ୍ର ପ୍ରତି ଜାଗାରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜାତି ଗୋରୁଙ୍କର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଯେବେ ଚେଷ୍ଟା କରାଗଲା ସେ ଚେଷ୍ଟା ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଫଳବତୀ ହେଲା । ଗୋରୁ ଜାତିର ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ହେଲେ ଗାଈ ତଥା ଷଣ୍ଢ ଉଭୟଙ୍କ ଉପରେ ତାହା ନିର୍ଭର କରେ । ଯେତେ ଭଲ ଗାଈ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଷଣ୍ଢ ଯେବେ ଭଲ ନ ହୁଏ ତେବେ ବାଛୁରି ଭଲ ହେବ ନାହିଁ, ଦୁଧ ମଧ୍ୟ ଖରାପ ହେବ । ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ, ବେଶୀ ଦୁଧ ଦେଉଥିବା ଓ ଭଲ ବାଛୁରି ଉତ୍ପାଦନ କରିପାରୁଥିବା ଗାଈମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସେହି ଜାତିର ଷଣ୍ଢ ଦରକାର । ଏଣୁ ଦୂରଦୂରାନ୍ତରୁ ଗାଈ ନ ଆଣିଲେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସେହି ଜାତିର ଷଣ୍ଢ ମଧ୍ୟ ନେବା ଦରକାର ।

ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ ଗାଈମାନଙ୍କୁ ଦୂରସ୍ଥାନକୁ ନ ନେଇ ସେମାନଙ୍କ ମୂଳ ସ୍ଥାନରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜାତିର ଉନ୍ନତି କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ନୀତି "ଗୋ ସେବା ସଂଘ" ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ଯେବେ ସ୍ଥାନୀୟ ଗାଈଙ୍କପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜାତିର ଷଣ୍ଢ ଦରକାର ବୋଲି ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ଦୂରରୁ ଷଣ୍ଢ ଅଣାଯାଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ଗାଈକୁ ନିଆଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଭିନ୍ନ ଗୋ ଜାତିର ମିଶ୍ରିତ କରିବାକୁ ହେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଅଭିଜ୍ଞତା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟକର । ସେହି କାରଣରୁ ସବୁରି ଦ୍ୱାରା ଏହା ହୋଇ ପାରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଯେଉଁଠାରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଉଛି ସେଠାରେ ଜ୍ଞାନ ଓ ଅଭିଜ୍ଞତା ଥିବା ଦକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଏହା କରାଯିବା ଉଚିତ; ନ ହେଲେ ଫଳ ମାରାତ୍ମକ ହେବ ।

ଗୋରକ୍ଷାର ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦିଗ ପ୍ରତି ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଯୋର ଦେଇଥିଲେ । ଏହା ଭାରତବର୍ଷରେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଉପେକ୍ଷିତ ହୋଇ ଆସିଥିଲା । ଜୀବନ୍ତାବସ୍ଥାରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଗାଈର ନାନାପ୍ରକାର ବ୍ୟବହାର

କରୁଥିଲେହେଁ ମରିଯିବା ପରେ ସେମାନେ ତାହାକୁ ଛୁଅଁନ୍ତି ନାହିଁ । ସେହି କାରଣରୁ ଗାଈ ମରିବା ପରେ ସେମାନଙ୍କ ଚମଡ଼ା ଯେଉଁମାନେ କାଢ଼ି ବ୍ୟବସାୟ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଚମଡ଼ା ଜିନିଷ ତିଆରି କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଆଗଭର ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ମୃତ ଗାଈର ଚମଡ଼ା ପ୍ରଭୃତି ଯେବେ ବ୍ୟବହାର କରି ନଯାଏ ତାହା ହେଲେ ଅର୍ଥନୀତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗାଈ ଲାଭଦାୟକ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ମୃତ ଜନ୍ତୁର ଚମଡ଼ା, ମାଂସ, ହାଡ଼ ଶିଙ୍ଗ, ଚର୍ବି ଓ ଖୁରା ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିନିଷ ବ୍ୟବହାର କରାଯିବା ଉଚିତ ଏବଂ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ସେ ସବୁ ଜିନିଷ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ସେଥିରୁ ବିଭିନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ତିଆରି କରାଯିବା ଦରକାର ବୋଲି ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧା ନିକଟସ୍ଥ ନଲ୍ୱାଡ଼ିରେ ସେ ଗୋଟିଏ ଚମଡ଼ା କାରଖାନା (ଟ୍ୟାନେରି) ଖୋଲିଲେ । ଏଠାରେ ଚମଡ଼ା କଷା ଯାଉଥିଲା ଓ ମାଂସ ତଥା ହାଡ଼ରୁ ଖତ ତିଆରି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖୁରା ଓ ଚର୍ବିରୁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ତିଆରି କରି ଯାଉଥିଲା । ଏହା ଫଳରେ ଜଣାଗଲା ଯେ, ମୃତ ଜୀବର ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟର ଯଦି ଉଚିତ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ତାହାହେଲେ ତହିଁରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପଇସା ମିଳିପାରିବ ।

କଲିକତା ଭଳି ବଡ଼ ବଡ଼ ସହରମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ହିସାବ କରି ଦେଖିଛନ୍ତି ଯେ, ଗାଈ ପଡ଼ିଆ ଥିବା ସମୟରେ ତାକୁ ଓ ତାହାର ବାଛୁରୀକୁ ଝୁଆଇ ପୁଣି ଦୁଧ ଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଞ୍ଚାଇବାକୁ ହେଲେ ଯେ ବାବଦ ଯାହା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାହା କ୍ଷତିକାରକ । ସେହି କାରଣରୁ ଯେଉଁମାନେ ବଡ଼ ସହରରେ ଦୁଧ ବ୍ୟବସାୟ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ଦୂର ଗାଁମାନଙ୍କରୁ ବେଶୀ ଦୁଧ ହେଉଥିବା ଗାଈ କିଣି ଆଣି ବାଛୁରୀ ଜନ୍ମ ପରେ ଦୁଧ ବିକି ବିଶେଷ ଲାଭ କରନ୍ତି ତା ପରେ ଭଲ ଦାମରେ ବାଛୁରୀକୁ ବିକି କରିଦେବା ଦ୍ୱାରା କେବଳ ଯେ ମାଆଠାରୁ ବାଛୁରୀ ଖାଉଥିବା ଦୁଧ ବିକାଯାଏ ସେତିକି ନୁହେଁ ମୂଳ ଗାଈ କିଣିବାରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିଥିବା ଟଙ୍କା ମଧ୍ୟ ଉଠି ପାଇଯାନ୍ତି । ପଡ଼ିଆ ଗାଈ

ଦାମରେ କଂସେଇମାନେ କିଣନ୍ତି; ଅଥଚ ପଶୁର ମାଲିକମାନେ ଦୁଧ ବିକିରୁ ଟଙ୍କା ପାଇବା ସମ୍ଭବ ହେଉ ନ ଥିବାରୁ, ଏହି କମ ଦାମ ମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ ବୋଲି ଭାବନ୍ତି । କାରଣ ଗାଈ ବିକି ଦେବା- ପଡ଼ିଆ ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଖାଇବା ପିଇବାକୁ ଦେବାରେ ମାନଙ୍କୁ ପଡ଼ୁଥିବା ଅଧିକା ଖର୍ଚ୍ଚରୁ ଅବ୍ୟାହତି ମିଳେ । କଂସେଇ ଗାଈର ମାଂସ, ଚମଡ଼ା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିନିଷମାନ ବିକି ଯେତେ ରେ ଗାଈକୁ କିଣିଥାଏ, ତାହା ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ଲାଭ କରେ । ତେଣୁ ଗାଈ ବିକୁଥିବା ଓ କିଣୁଥିବା ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଏହା ଲାଭଦାୟକ ।

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଏସବୁ ବିଷୟ ଭଲ ରକମ ଜାଣି ଦୃଢ଼ମତ ପ୍ରକାଶ ଲେ ଯେ, ଗାଈ ମାଲିକ ଉପରେ ବୋଝ ନ ହୋଇ ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦାୟକ ହେଲେ ଗୋ ରକ୍ଷା ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ପାରିବ । ଏଥିପାଇଁ ଗୋଟି ବିଷୟ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବାକୁ ହେବ । ଯଥା—ଗାଈ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଦୁଧ ଦେଉଥିବ; ବାଛୁରି ସୁସ୍ଥ ଓ ସବଳ ହୋଇଥିବ; ମାଟିର ଉର୍ବରା ଶକ୍ତି ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ଗୋବରରୁ ଖତ କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଗାଈଟି ମରିବାପରେ ତାର ଚମଡ଼ା ଓ ମାଂସ ପ୍ରଭୃତିକୁ ଆର୍ଥିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କରି ତହିଁରୁ ଲାଭ ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ । ସୁସ୍ଥ ଓ ସବଳ ବାଛୁରି ହେବା ସଙ୍ଗେ ଗାଈ ଯେପରି ବେଶୀ ଦୁଧ ଦିଅନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ଉନ୍ନତ ଧରଣରେ ଗୋପାଳନ ଉପରେ ବିଶେଷ ଜୋର ଥିଲେ । ଫଳରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରଣାଳୀ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଦ୍ୱାରା ଧରଣର ଗୋପାଳନ ହୋଇପାରିଲା । ଜମିରେ ଗୋବର ଖତ ଦେବା ଫଳରେ ସେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିଲେ ଯେ, ତାହାଦ୍ୱାରା ଜମି ଉର୍ବରା ଯଥେଷ୍ଟ ବଢ଼ିଗଲା । ବହୁକାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ ସାମାଜିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୋରୁ ଚମଡ଼ା ବ୍ୟବହାର କରିବା ମନାଥିଲେହେଁ ଏହା ଯେ ଗୋଟିଏ ଅତି ଲାଭ ଜନକ ବ୍ୟବସାୟ ତାହା ସେ ଦେଖାଇ ଦେଲେ । ଚମଡ଼ା ଛଡ଼ିବା କାମ ନ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଅତି ଦରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟ । ଯେଉଁମାନେ

ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତେ ସେମାନେ ନିଜ ନିଜର ଜାତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସାଧାରଣତଃ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନ ଥାନ୍ତି ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ଦେଖାଇ ଦେଲେ । ତାହାଛଡ଼ା ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅପରିଷ୍କାର ଓ ଦୁର୍ଗନ୍ଧର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ଲୋକେ ଏଥିପ୍ରତି ଘୃଣା ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ଚମଡ଼ା କମେଇ କାର୍ଯ୍ୟର ଉନ୍ନତି କରି ତାହା ଯେବେ ଦୁର୍ଗନ୍ଧହୀନ ପରିଷ୍କାର କରାଯାଇପାରେ ତାହେଲେ ସେଥିପ୍ରତି କାହାର ଆପତ୍ତି ରହିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେଥିପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରାଗଲା । ସାଧାରଣତଃ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜାତିର ଲୋକେ ମୃତ ପଶୁର ଚମଡ଼ା କଢ଼ାଇ ତହିଁରୁ ଯୋତା ପ୍ରଭୃତି ଚମଡ଼ା ଜିନିଷ ତିଆରି କରନ୍ତି ଓ ହାଡ଼ରୁ ସାର ବା ଖତ ତିଆରି ନ କରି ତାହା ପକାଇ ନଷ୍ଟ କରି ଦିଅନ୍ତି । ଗ୍ରାମର ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ହାଡ଼ ପ୍ରଭୃତି ପକାଇ ଦିଆଯାଏ, ସେଠାରେ ବହୁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ହୁଏ । କୌଣସି ବ୍ୟବସାୟୀ ବା ମହାଜନ ତହିଁରୁ ସାର ବା ମୂଲ୍ୟବାନ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିଦେଶକୁ ରପ୍ତାନି କରିବା ପାଇଁ ସେହି ହାଡ଼ ପ୍ରଭୃତିକୁ ସଞ୍ଚୟ କରି ନ ନେବାଯାଏ ତାହା ସେହିଠାରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ତେଣୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ମାଂସ ଓ ହାଡ଼ରୁ ସାର ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚର୍ବିରୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିନିଷ ତିଆରି କରିବା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଏକାଥରକେ କରାଗଲା ।

ଯେବେ ଭାରତରେ ଥିବା ଗୋଶାଳାଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଓ ବୁଢ଼ା ଗୋରୁମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରୟସ୍ଥଳ ନ ହୋଇ, ସେହି ଅନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକର ପରିଚାଳନା ବ୍ୟବସାୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କରାଯାଏ ତାହାହେଲେ ଗୋଶାଳା ଅନୁଷ୍ଠାନ ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଉପକାରରେ ଆସି ପାରିବ । ଏହା କରିବାକୁ ହେଲେ ଗୋଶାଳାମାନଙ୍କରେ କେବଳ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଓ ବୁଢ଼ା ଗାଈ ନ ରଖି, ଗୋଶାଳାମାନଙ୍କର ଖର୍ଚ୍ଚ ସେହିଥିରୁ ଚଳାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବେଶି ପରିମାଣରେ ଦୁଧ ଦେଉଥିବା ଗାଈମାନଙ୍କୁ ରଖିବା ଦରକାର । ହିସାବ କରି ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଗାଈ ଓ କମ୍ ଦୁଧିଆଳ ଗାଈ, ଏଭଳି ସ୍ଥଳରେ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା କି ଦୁଧ ଦେଉଥିବା ଗାଈଙ୍କ ଦୁଧ ବିକିରୁ ଅକର୍ମଣ୍ୟ

ଗାଈମାନେ ଚାଲିପାରିବେ । ଅବଶ୍ୟ ଏହା କରିବାକୁ ହେଲେ ଗୋଶାଳାର ଯଥେଷ୍ଟ ଗୋଖାଦ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନକାରୀ ଜମିଥିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦୁଗ୍ଧ ଏବଂ ଦୁଧ ଜାତୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ବିକ୍ରିର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ତା ସହିତ ଗୋବର ଓ ଗୋରୁ ମୂତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଖତରେ ପରିଣତ କରି ତାହାର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ମୃତ ଗୋରୁଙ୍କର ଚମଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦିର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ଗୋଶାଳା ସଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ଟ୍ୟାନେରି ଥିବା ମଧ୍ୟ ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଏହାପରି ଭଲ ବାଛୁରୀ ଯେପରି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ପାରିବେ ସେଥି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୋରୁ ଜାତିର ଉନ୍ନତ କରିବାକୁ ହେବ । ଏପରି ଯଦି ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୋଶାଳା ଅର୍ଥନୈତିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆତ୍ମନିର୍ଭରଶୀଳ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶ ଓ ଜାତିର ଯଥେଷ୍ଟ ଉପକାର ସାଧିତ ହେବ । ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ଯେ, ଗୋଶାଳାର କ୍ଷତି ପାଇଁ ଗୋଟିଏ କାରଣ ଅଛି । ତାହା ହେଉଛି ପଡ଼ିଆ (ଦୁଧ ନ ହେଉଥିବା) ସମୟରେ ଗାଈଙ୍କୁ ପୋଷିବାରେ ହେଉଥିବା ଖର୍ଚ୍ଚ । ଏଥିପାଇଁ ଯେବେ ଗୋଶାଳାର କିଛି ଦୂରରେ ଗୋଚର ଜମି ଥାଏ ତାହାହେଲେ ପଡ଼ିଆ ସମୟରେ ସେହିଠାରେ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଗାଈମାନଙ୍କୁ ରଖାଯାଇ ଗୋଶାଳାରେ କେବଳ ଦୁଧ ଦେଉଥିବା ଗାଈମାନଙ୍କୁ ରଖାଗଲେ ସେ ବାବଦ ଖର୍ଚ୍ଚ ଯଥେଷ୍ଟ କମିଯାଇ ପାରିବ ।

ଗାଈମାନଙ୍କୁ ଭଲ ଷଣ୍ଢ ଯୋଗାଇ ନ ପାରିବା ହେଉଛି, ଗୋଜାତିର ଅବନତିର ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ବାଜେ ଷଣ୍ଢଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗାଈମାନେ ସଂଗ ହେଉଥିବା ଫଳରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଜାତିର ଅବନତି ହୁଏ । ଯେବେ ଗାଈମାନଙ୍କ ଜାତି ଠିକ ରଖିବାକୁ ହେବ ସେଥିପାଇଁ ଭଲ ଷଣ୍ଢ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯିବା ପ୍ରତି ପ୍ରଥମ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଦରକାର । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯେଉଁ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଲୋକେ ଗାଈକୁ ଧର୍ମ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖନ୍ତି ନାହିଁ, ପଶୁ ହିସାବରେ ଦେଖନ୍ତି, ସେହି ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଗାଈମାନଙ୍କୁ ଗୋମାଂସ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହତ୍ୟା କରାଯାଏ ଏବଂ ନିକୃଷ୍ଟ ଜାତିର ପଶୁମାନଙ୍କୁ ବଧ ନଷ୍ଟ କରି ଦିଆଯାଏ । ଅବଶ୍ୟ ଭାରତବର୍ଷରେ ଏହା ହୋଇପାରିବା

ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ତେଣୁ ନିକୃଷ୍ଟ ଧରଣର ଗୋରୁଙ୍କ ହତ୍ୟା କରି ନ ହି
କିପରି ଗୋଜାତିର ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ଉପାୟ ଚି
କରାଯିବା ଦରକାର । ଏହାର ଏକମାତ୍ର ପନ୍ଥା ହେଉଛି ନିକୃଷ୍ଟ ଧରଣ
ଷଣ୍ଢମାନଙ୍କୁ ବଳଦ କରିଦେବା । ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଅବୈଧ
ନୁହେଁ ବା ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି ବାଧା ନାହିଁ । ବାସ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ କୃଷି
ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ବଳଦମାନଙ୍କୁ ଏହିଭଳି କରାଯାଏ । ତେଣୁ
ବିଷୟରେ ସାଧାରଣ ମତ ଅନୁକୂଳ ନ ଥିବାରୁ ନିକୃଷ୍ଟ ଜାତିର ଅଣ୍ଡି
ବାଛୁରୀମାନଙ୍କୁ ପିଲାଦିନରୁ ଖାସିକରି କେବଳ ପୁଷ୍ଟ ସବଳ ଅଣ୍ଡିରା ବାଛୁରି
ମାନଙ୍କୁ ଷଣ୍ଢ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରଖିବା ଉଚିତ । ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ କୌ
ନୂତନତ୍ୱ ନାହିଁ । କାରଣ ଆବହମାନ କାଳରୁ ଶୁଦ୍ଧି ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧମାନଙ୍କ
ଷଣ୍ଢଦାନ କରିବା ପ୍ରଥା ପୂର୍ବାନୁକ୍ରମେ ଚାଲି ଆସୁଅଛି । ହିନ୍ଦୁ ଶା
ଅନୁଯାୟୀ ଏଣେତେଣେ ବୁଲି ଚରିଆଡେ ଖାଇପିଇ ଭଲ ବାଛୁରୀ ଉତ୍ପ
କରିବାରେ ସହାୟତା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଣ୍ଡିରା ବାଛୁରୀଙ୍କୁ ଉତ୍ସର୍ଗ
ଛାଡ଼ିଦେବା ମହାପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । କାଳକ୍ରମେ ଧର୍ମର
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଲୋକେ ଭୁଲିଯିବା ଫଳରେ ଯେକୌଣସି ଜାତିର ଅଣ୍ଡି
ବାଛୁରୀ ଦାନ କରିବା ନିୟମ ହୋଇ ରହିଲାଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକସଂ
ବଢ଼ିଯାଇ ଜମିଉପରେ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଚାପ ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ଷଣ୍ଢ କୋ
ଜମିରେ ଶସ୍ୟ ଖାଇଲେ ଲୋକେ ତାକୁ ମାରି ଘଉଡ଼ାଇ ଦେଉଛନ୍ତି
କାରଣ ପରିବାର ବଢ଼ୁଥିବାରୁ କୃଷୀ ପକ୍ଷରେ ତାହାର ଜମିର ଉତ୍ପ
ଫସଲରୁ ପରିବାର ପୋଷିବା କଷ୍ଟକର ହୋଇ ପଡ଼ିଲାଣି । ଏହି
କାରଣରୁ ବାରବୁଲା ଷଣ୍ଢ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି ଏବଂ ତା ଫଳରେ ଭଲ ବାଛୁ
ହୋଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି ଓ ଗୋଜାତିର ଅବନତି ହେଉଛି । ଏହିପ
ସବୁଠାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପନ୍ଥା ହେଉଛି ବହୁଳଭାବରେ ଅଣ୍ଡିରା ବାଛୁରି
ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଖାସି କରିଦେବାକୁ ହେବ । ଅନ୍ୟ ଯେକୌଣସି ସ୍ଥାନ
ଭଲ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟବାନର ଅଣ୍ଡିରା ବାଛୁରୀ ଆଣି ଷଣ୍ଢ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରଖିବାକୁ ହେବ
ଯେବେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ କୃଷକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଷଣ୍ଢ ରଖିବା ସମ୍ଭବପର
ନ ହୁଏ ତାହାହେଲେ ସୁବିଧାକର ଗାଁମାନଙ୍କରେ ସମବାୟ ସୂତ୍ରରେ ଷଣ୍ଢ

ରଖିବା ଦରକାର । ଏହା କରାଗଲେ ଗୋଜାତିର ଉନ୍ନତି ହୋଇ ପାରିବ ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ଷଣ୍ଢ ରଖିବାରେ ଅଂଶୀଦାର ହୋଇ ନ ଥିବେ, ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଫିସ ଆଦାୟ କରି ଷଣ୍ଢ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନୁମତି ଦିଆଯାଇ ପାରିବ । ଏଥିରୁ ଦେଖାଯିବ ଯେ ସାମାନ୍ୟ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ଗୋଜାତିର ଉନ୍ନତି କରାଯାଇ ପାରିବ । କିନ୍ତୁ ଏଥିପାଇଁ ସୁସ୍ଥ ଓ ସବଳ ଷଣ୍ଢ ବାଛି ତାର ଯତ୍ନ ନେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିକୃଷ୍ଟ ଧରଣର ଅଣ୍ଡିରା ବାଛୁରୀମାନଙ୍କୁ ଖାସୀ କରିଦେବା ଦରକାର ।

ଗୋଜାତିର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଭଲ ଷଣ୍ଢ ସହିତ ଗାଈ ମଧ୍ୟ ଭଲ ଜାତିର ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହା ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବିଷୟ । ଯେବେ ଖୁବ୍ କମ୍ ଦୁଧ ଦେଉଥିବା ବୁଢ଼ୀ ଦୁର୍ବଳ ଗାଈକୁ ଷଣ୍ଢ ସଙ୍ଗ କରାଯାଏ ତେବେ ନିମ୍ନସ୍ତରର ବାଛୁରୀ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ । ତାହା ଫଳରେ ଗୋଜାତି ଖରାପ ହୋଇଯିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ତେଣୁ ଗାଈମାନଙ୍କୁ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ଷଣ୍ଢମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଣିଦିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ସେଭଳି ଗାଈଙ୍କୁ ରଖିବା ପାଇଁ ଗୋଚର ଜମି ମିଳିଲେ ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଏଭଳି ସାବଧାନତା ସହିତ ରଖାଯିବା ଉଚିତ ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା କି ସେମାନଙ୍କର ଷଣ୍ଢ-ସଙ୍ଗ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ । ତାହା କରାଯାଇ ପାରିଲେ ସ୍ୱଳ୍ପ ବା ଦୂର ଭବିଷ୍ୟତରେ ନିକୃଷ୍ଟ ଜାତିର ଗୋରୁ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବେ । ଏଥିପାଇଁ ଗୋରୁମାନଙ୍କୁ ମାରିଦେବାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ବା ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ନିଷ୍ଠୁର ହେବା ପ୍ରଶ୍ନ ମଧ୍ୟ ଉଠୁନାହିଁ । ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନେ ବଞ୍ଚିଥିବେ ସେମାନଙ୍କର ଗୋବର-ଇତ୍ୟାଦି ବ୍ୟବହାର କରାଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମରିଯିବା ପରେ ସେମାନଙ୍କର ଚମଡ଼ା ଓ ହାଡ଼ ଇତ୍ୟାଦି ବ୍ୟବହାର କରାଯିବା ଉଚିତ । ତେଣୁ ସେ ବଞ୍ଚିଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଗୋବର ଇତ୍ୟାଦିରୁ ସେଭଳି ଗାଈମାନଙ୍କୁ ପୋଷିବାର ସମସ୍ତ ଖର୍ଚ୍ଚ ନ ଉଠିବ, ଅନ୍ତତଃ ମରିଯିବା ପରେ ହାଡ଼ ଓ ଚମଡ଼ା ବିକ୍ରି କରି କେତେକ ପରିମାଣରେ ଖର୍ଚ୍ଚ ଉଠିପାରେ ।

ଏଇ ସବୁ କାରଣରୁ ଦେଖାଯିବ ଯେ, ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଯୋଜନା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଗଲେ ଗାଈ ରଖିବା ଲାଭଦାୟକ ବ୍ୟବସାୟ ହୋଇ ପାରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶରେ ଦୁଧ, ଘିଅ ଏବଂ ଲହୁଣୀ ଇତ୍ୟାଦି ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ମିଳି ପାରିବ । ଗୋବର, ଗୋରୁ ମୂତ୍ର ଓ ହାଡ଼ ପ୍ରଭୃତିରୁ ତିଆରି ହେଉଥିବା ଖତର ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରାଗଲେ ଜମିର ଉତ୍ପାଦିକା ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ବଢ଼ିଯିବ ଓ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଅଧିକ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ବଳଦ ସହଜରେ ମିଳି ପାରିବେ । ଆଜିକାଲି ଭଲ ଜାତିର ଗୋରୁଙ୍କୁ କଂସେଇମାନେ ମାରି ଦେଉଥିବାରୁ ଭଲ ଜାତିର ଗୋରୁ ବଢ଼େଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଏହି ଯୋଜନାନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଭଲ ଜାତିର ଗୋରୁ ଆଉ କଂସେଇଙ୍କ ହାତରେ ପଡ଼ିବେ ନାହିଁ ଏବଂ ଗୋ ଜାତିର ଉନ୍ନତି କରାଗଲେ ଗୋରୁ ରଖିବା ଲୋକଙ୍କର ବୋଝ ନ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଲାଭଦାୟକ ବ୍ୟବସାୟରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରିବ । ତେଣୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସୀମାବଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିଥିଲେ ହେଁ ତାଙ୍କର ଯୋଜନା ଯେବେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଏ ତା ହେଲେ ତାହା କେବଳ ପୋଥିଗତ ବିଦ୍ୟା ନ ହୋଇ ବାସ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇ ପାରିବ ବୋଲି ଦେଶକୁ ସେ ଦେଖାଇ ଦେଇଥିଲେ । ତାହାଛଡ଼ା ସମାଜରେ ଅଯଥା ହୀନ ଓ ଘୃଣ୍ୟ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଉଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଯେପରି ସମ୍ମାନଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଧରାଯାଏ ସେଥିପାଇଁ ସେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ।

ଅଷ୍ଟାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣି ସଂସ୍କାର କରିବାକୁ ହେଲେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କର ସୁବିଧା, ଅସୁବିଧା ଓ ଆବଶ୍ୟକତା ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରି ସେହି ସବୁର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାପାଇଁ ଉପାୟ ବାହାର କରିବା ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ବୁଝିଥିଲେ । ଏପରି ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବାକୁ ହେଲେ କୌଣସି ଗ୍ରାମସେବକ ବା ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଗାଆଁରେ ରହି ସେମାନଙ୍କ ସୁଖ, ଦୁଃଖ ଓ ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ନିଜର ବୋଲି ବୁଝି ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ବୋଝ ନ ହୋଇ ବା ସେମାନଙ୍କର କିଛି ଅସୁବିଧା ନ କରି ଚଳିବାକୁ ହେବ । ବରଂ ସେ ଏକଲା ଭାବରେ ରହିବା ଉଚିତ ଯଦ୍ଵାରା ସେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କର ଅସୁବିଧା ଦୂର କରିବା ଦିଗରେ ସେ ସହାୟକ ହୋଇ ପାରିବେ ।

ସେତେବେଳର ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧା ସହରର ୨୦ ହଜାର ଲୋକଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସହର ଥିଲା । ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସହର ହୋଇଥିଲେ ବି ଏହାର ନାମ ସହର ଚାଲିବାକୁ ଥିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରୁ ୪ ମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସେଗାଓଁ ଗ୍ରାମରେ ରହିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରୁ ସେଗାଓଁକୁ ଠିକ୍ ଯିବାଆସିବା ରାସ୍ତା ନଥିଲା । ଖରାଦିନେ ଯିବା ଆସିବାର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ଥିଲା ବଳଦ ଗାଡ଼ି । ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧା ଅଞ୍ଚଳର ମାଟି କଳା ଓ ଚିକଟା । ଟିକେ ବର୍ଷା ହୋଇଗଲେ ରାସ୍ତା ସବୁ ଏତେ ଚହଟା ହୋଇଯାଏ ଯେ, ସାଇକଲ ଯିବା କଷ୍ଟକର ହୁଏ । ତେଣୁ ଗୋରୁ ଗାଡ଼ି ଯିବା ଆସିବା କରିବାରେ ସେ କଷ୍ଟକର ହୁଏ ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ହେବାର ନାହିଁ । ଏହା ଛଡ଼ା ସେଗାଓଁ ଓ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧା ମଝିରେ କେତେକ ରାସ୍ତା ଜଙ୍ଗଲପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେହି ଜଙ୍ଗଲରେ କେତେକ କଣ୍ଟାବୁଦା ଥାଏ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଗାଁରେ ରହିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରି ଗୋଟିଏ ଛୋଟ କୁଡ଼ିଆ ଘରେ ରହିଲେ ।

ମିସ୍ ବେନ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ରହିଥିଲେ । ମହାତ୍ମାଙ୍କ ସେ ସେଠାରେ ରହିବା ପରେ ଆଉ କେତେକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କୁଡ଼ିଆ ତିଆରି କରାଗଲା । ପ୍ରଥମେ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ନିୟମ କଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ କେହି ରହିବେ ନାହିଁ । ଏପରିକି ଶ୍ରୀ ମହାଦେବ ଦେଶାଇଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ରହିବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ନ ଦେବା ଫଳରେ ସେ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାର ମଗନ ବାଡ଼ିରେ ରହି ପ୍ରତିଦିନ ସେଓଁଠା ଯିବା ଆସିବା କଲେ । ସେ ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳେ ଯାନ୍ତି ଓ କାମଦାମ ସାରି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଫେରି ଆସନ୍ତି । ଅନ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଯିବାଆସିବା କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବାଟ ଅସୁବିଧା ଯୋଗୁଁ ଖୁବ୍ କମ୍ ଲୋକ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥାନ୍ତି । କ୍ରମେ ଲୋକେ ବଳଦ ଗାଡ଼ିରେ ଯିବା ଆସିବା କଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ସେଠ୍ ଯମୁନାଲାଲ ବଜାଜ୍ ମଟର ଟାୟାର ଲଗାଇ ଦୁଇ ଜଣ ବସି ପାରିବା ଭଳି ଗୋଟିଏ ବଳଦ ଗାଡ଼ି କଲେ । ପରେ ଏ ରାସ୍ତାର ଉନ୍ନତି ହେବା ଫଳରେ ଝରିପନେ ତିନିଜଣ ବସିବା ଭଳି ଘୋଡ଼ାଟଣା ଟାଙ୍ଗା ଯିବା ଆସିବା କଲା । କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ ପକ୍କା ରାସ୍ତା ତିଆରି ହେଲା । ଆଜିକାଲି ସେଓଁଗାକୁ ମଟର ଯିବା ଆସିବା କରୁଛି ଓ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ସହିତ ସେବାଗ୍ରାମ ଟେଲିଫୋନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଯୋଗସୂତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇ ପାରିଛି । କିନ୍ତୁ ଏହି ସବୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ବହୁ ବର୍ଷ ଲାଗିଅଛି । ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନଙ୍କର ସୁବିଧାପାଇଁ କେବଳ ଏହା ସବୁ କରା ଯାଇନାହିଁ । ପୃଥିବୀର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସୁଥିବା ବିଦେଶୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ସୁବିଧା ପାଇଁ ଏହି କରାଯାଇଛି ।

ସେବାଗ୍ରାମ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗାଁ । ଏ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେକ ହରିଜନ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ଯେତେବେଳେ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ସେ ସେ ଗ୍ରାମରେ ରହିଲେ, ସେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ତାହାର କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଆଶ୍ରମବାସୀମାନେ ଜାତିଗତ ଭେଦ ମାନୁ ନ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କୁ ନାନା ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଓଳାଇବା କମ୍ପା ଗ୍ରାମରେ କେହି ବେମାର ପଡ଼ିଲେ ତାକୁ ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା

କରୁଥିଲେ । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ଗାଁର ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କୁ ସାମାଜିକ ବାସନ୍ଦ କଲେ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଦେଖାଗଲା ଯେ ସାମୂହିକ ପ୍ରାର୍ଥନା ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗ୍ରାମ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରୁ ଗାଁ ଲୋକେ ଦୂରେଇ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଗାଁର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବାପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ 'ଗୋଶାଳା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପରେ ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଧ ବାଣ୍ଟିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ କରାଗଲା । ଆଶ୍ରମରେ ନିୟମିତ ଭାବରେ ସୂତା କଟାଗଲା । ତେଣୁ ଗ୍ରାମଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଏସବୁର ପ୍ରଭାବ ନ ପଡ଼ି ରହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଆଶ୍ରମବାସୀ ଲୋକଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନଧାରଣ ପ୍ରଣାଳୀ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କର ଜୀବନଧାରଣଶୈଳୀ ସଙ୍ଗେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଲା । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପାଇଁ ଯେଉଁ କୁଡ଼ିଆଘର ତିଆରି କରାଯାଇଥିଲା ତାହା ଗାଁର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୁଡ଼ିଆଘର ପରି ହୋଇ-ଥିଲା । ମାଟିମାଟିର କାନ୍ଥ, ଟାଇଲର ଛାତ ଏବଂ ମାଟିର ଚଟାଣ ହୋଇଥିଲା । ଚଟାଣରେ ଦପ ପଡ଼ିଥାଏ ଓ ମହାତ୍ମାଜୀ ବସିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଲ୍ପେଟ ମାଣ୍ଡି ଥାଏ । କୁଲରେ ଗୋଟିଏ ପଙ୍ଖା ଟଙ୍ଗା ହୋଇଥାଏ ଏବଂ କେହି ଦର୍ଶକ ଦେଖା କରିବାକୁ ଆସିଲେ ମହାତ୍ମାଜୀ ନିଜେ ପଙ୍ଖା ଟାଣନ୍ତି ଓ ଦେ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଜାଗାଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଆଶ୍ରମବାସୀ ଲୋକେ ବାସନ ମାଜିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଳମୂତ୍ର ଉଠାଇ ଜମିରେ ନେଇ ପକାନ୍ତି । ଗାଁର ଅନ୍ୟା ଦେବାକୁ ଯେପରି ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ନ ବାହାରେ ଓ ସେଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ଭଲ ଖତରେ ପରିଣତ ହେବ ସେଥିପାଇଁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଗଭୀର ଗର୍ତ୍ତ ପୋତାଇ ରଖନ୍ତି । ଏହିଭଳି ଭାବରେ ସେଥିରୁ ଖତ ତିଆରି ହୁଏ ତାହା ଜମିର ଉର୍ବର ଶକ୍ତି ବଢ଼ାଏ ।

ଆଶ୍ରମବାସୀମାନେ ଗାଁରେ ହୋଇଥିବା ଶାଗଭାଜି ଓ ଫଳମୂଳ ଖାଉଥିଲେ । ଗହମ ପେଷା ହୋଇ ଅଟା ଓ ଧାନ କୁଟାହୋଇ ଚାଉଳ କରାଯାଏ । ଚାହିଦା ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଘର ତିଆରି ହେଲା ଓ ଆଶ୍ରମବାସୀଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଲା । ତା ସହିତ ନାନା ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ସଂଗଠନ କେନ୍ଦ୍ର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟମାନ ଏହି ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲା । ଏହି ଗ୍ରାମର ନାମ ସେଗାଓଁ ପରିବର୍ତ୍ତେ ସେବାଗ୍ରାମ କରାଗଲା । ଏହି ଗ୍ରାମର

ଅଧିବାସୀମାନେ ଯେଉଁପରି ଭାବରେ ଚଳୁଥିଲେ ଓ ଯେଉଁ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ପାଉଥିଲେ ମହାତ୍ମାଜୀ ସେହି ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଉପଭୋଗ କରି ସେହି ଭାବରେ ଚଳିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ତାହା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରାମଟି ଯେତେଦୂର ସଫା ସୁତରା ରହିପାରେ ତାହା ରଖି ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କର ଜୀବନଧାରଣ ପ୍ରଣାଳୀ ଉନ୍ନତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ।

ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଯେଉଁସବୁ ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ତାଙ୍କୁ ପଡ଼ିଥିଲା ତାହାସବୁ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ । ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ସାପ ମାମୁଲି କଥା । ସେବାଗ୍ରାମରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଥିଲେ । ସାପଙ୍କ ଦାଉରୁ ଲୋକଙ୍କୁ କିପରି ରକ୍ଷା କରାଯାଇ ପାରିବ ସେଥିପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରଥମେ କାଚର ବାଡ଼ ଥିବା ଗୋଟିଏ କାଠ ବାକ୍ସ ରଖି ତାଙ୍କୁ ଧରାଯାଉଥିବା ସାପସବୁ ନମୁନା ସ୍ୱରୂପ ସେ ବାକ୍ସରେ ରଖୁଥିଲେ । କେଉଁ ସାପ ବିଷଧର ଏବଂ କେଉଁ ସାପ ବିଷହୀନ ସେ ବିଷୟରେ ପରୀକ୍ଷା ଓ ଗବେଷଣାମାନ ଚାଲିଥିଲା । ପାଖଆଖରେ ମିଳୁଥିବା ନାନାପ୍ରକାର ସାପ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଉଥିଲା । ଜୀଅନ୍ତା ସାପ କିପରି ଧରି ରଖିବାକୁ ହୁଏ ତାହା ଲୋକେ ଶିଖୁଥିଲେ । ମୂଳରୁ ଗୋଟିଏ ବାଉଁଶ ଭିତରେ ଦଉଡ଼ି ପୂରାଯାଇ ଦୂରରେ ଥିବା ଆଉ ଗୋଟିଏ ବାଉଁଶ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଦଉଡ଼ିକୁ ପୂରାଇ ଦିଆଯାଇଥାଏ । ଦଉଡ଼ି ଯେପରି ବାଉଁଶରୁ ବାହାରି ନ ଯାଏ ସେଥିପାଇଁ ଖୁବ୍ ଭଲଭାବରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥାଏ ଓ ଇଚ୍ଛାକଲେ ଦଉଡ଼ିଟି ଯେପରି ଲମ୍ବା ହୋଇ ପାରିବ ତାର ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥାଏ । ତା ଭିତରେ ସାପକୁ ଭର୍ତ୍ତି କରାଯାଏ । ଯେପରିକି ସାପ ବାହାରି ପାରିବ ନାହିଁ । ବିଷଧର ସାପମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଲୋକେ ଯେପରି ନ ଯିବେ ଓ ଯେବେ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ ସେମାନଙ୍କୁ ଧରିବେ ତାହା ଦେଖାଇ ଦେବାପାଇଁ ଏସବୁ କରାଯାଉଥିଲା । ଆଶ୍ରମବାସୀମାନେ ଧରୁଥିବା ସାପମାନଙ୍କୁ ନ ମାରି କିଛିଦିନ ରଖୁଥିଲେ ଓ ପରେ ଦୂର ଜାଗାରେ ନେଇ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସୁଥିଲେ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ମେଲେରିଆ ଜ୍ୱର ହେଲା, ଏହି ଜ୍ୱରରେ ଲୋକଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ କିପରି ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଭାଙ୍ଗିଯାଏ ତାହା ସେ ନିଜେ ଅନୁଭବ

ଥିଲେ । ବର୍ଷା ଦିନରେ ପ୍ରବଳ ଜ୍ୱରରେ ମଫସଲର ଗାଁମାନଙ୍କରେ ମ୍ୟାଲେରିଆ ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ବର୍ଷାଋତୁ ପରେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଲାଗି ରହେ । ତାଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ଜ୍ୱର ହେଲା, ୱାର୍ଦ୍ଧାରୁ ଡାକ୍ତର-ମାନେ ତାଙ୍କୁ ଚିକିତ୍ସା କରିବା ପାଇଁ ଆସିଥିଲେହେଁ ସେମାନଙ୍କ ଚିକିତ୍ସାରେ ସେ ରହିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଖରାପ ହେବାରୁ ଡାକ୍ତର ସହରର ଡାକ୍ତରଖାନାକୁ ନେବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଥିଲେ । ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କୁ ଡାକ୍ତର ଚିକିତ୍ସାର ସୁବିଧା ମିଳୁ ନ ଥିବାରୁ ସେ ତାଙ୍କ ନିଜପାଇଁ ଡାକ୍ତରୀ ଚିକିତ୍ସା ମନାକଲେ । ସେହି କାରଣରୁ ଗ୍ରାମର ସବୁ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ୱାର୍ଦ୍ଧା ଯାଇ ଚିକିତ୍ସାର ସୁବିଧା ପାଇବା ସମ୍ଭବପର ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ସେ ମଧ୍ୟ ଯିବାକୁ ମନାକଲେ ।

ସେବାଗ୍ରାମ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମ ହୋଇଥିବାରୁ ସେଠାରେ ଗାଈ ଦୁଧ ମିଳେ ନାହିଁ; ତେଣୁ ସେଠାର ଆଶ୍ରମବାସୀ ତଥା ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଦୁଧ ଯୋଗାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଶାଳା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା । ଏହି ଗୋଶାଳା ମହାତ୍ମାଙ୍କ ନିକଟରେ ପରିଚାଳିତ ହେଲା । ଗ୍ରାମର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଏହି ଗୋଶାଳାରୁ ଦୁଧ ଯୋଗାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା ।

ସେବାଗ୍ରାମରେ ଥିବାବେଳେ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ତାଙ୍କର କଳ୍ପିତ ନୈତିକ ଶିକ୍ଷାରେ ଅଧିକ ଉନ୍ନତ କରି, ତାହା ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଆଗରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କଲେ । ନଈ ତାଲିମ ସଂଘର କେନ୍ଦ୍ର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ସେବା ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା । ତାହା ସହିତ ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରାଗଲା । ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଆସିଥିବା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନୂତନତା ଓ ନୂଆ ନୀତିରେ ତାଲିମ ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନିଖିଳ ଭାରତ ଚରଖା ସଂଘ ପକ୍ଷରୁ ଗୋଟିଏ ତାଲିମ କେନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା । ନିଖିଳ ଭାରତ ଚରଖା ସଂଘର କେନ୍ଦ୍ର କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ସେବାଗ୍ରାମକୁ ଆସିଗଲା । ସେବାଗ୍ରାମରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଯେକୌଣସି ଲୋକ ସେଠାରୁ ଯାଇ ଦେଖି ପାରିବ । ସେ ଗ୍ରାମର ଅଧିକାଂଶ ଜମି ଅନୁର୍ବର । ଏ ଜମିମାନ

ଚାଷ କରାଯାଇ କେତେକ ଜମିରେ ଆଖୁ ଚାଷ କରାଗଲା ଓ ତାହା ଫଳରେ ଲୋକଙ୍କୁ ଉନ୍ନତ ଧରଣର ଚାଷ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଗଲା । ଉଚ୍ଚ ଧରଣର ଆଖୁ, ବଡ଼ ବଡ଼ ଅମୃତଭଣ୍ଡା, ଯଅ ଓ ପଣସାପତ୍ର ଯାହା ସବୁ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ ମିଳେ ନାହିଁ ସେହି ସବୁ ଜିନିଷରେ ବିଶେଷ ଭାବେ ଚାଷ କରାଗଲା । ସେବାଗ୍ରାମରେ ଥିବା ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପରିଚାଳନାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ୧୯୪୨ର ଜାତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରୁ ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଧିବଦ୍ଧ ଆଶ୍ରମ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇଥିଲା । ବାହାରର ବହୁ ଲୋକ ଏହା ଦେଖିବାକୁ ଆସୁଥିଲେ । ବହୁ ବିଦେଶୀ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଆସି କିଛିଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହୁଥିଲେ । ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିବାପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ଯେତେ ଆଗ୍ରହ ନ ଥିଲା ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଦେଖିବାରେ ସେମାନଙ୍କର ଅଧିକ ଆଗ୍ରହ ଥିଲା । ବିରଳା ପରିବାର ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଡାକ୍ତରଖାନା ଉପହାର ଦେଇ ଥିଲେ । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ସେବାଗ୍ରାମରେ ଗାଆଁର ଆବହାଓ୍ୱା ଥିବାରୁ ତାହାକୁ କେବେ ସହର ବୋଲି କହିହେବ ନାହିଁ ।

ସେବାଗ୍ରାମକୁ ଷ୍ଟେସନ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଚାଲିଚାଲି ସେଠାକୁ ଯାଉଥିଲୁ । ମୋର ବନ୍ଧୁ ସ୍ୱର୍ଗତ ବାବୁ ମଥୁରା ପ୍ରସାଦ ଓ ମୁଁ ଏକତ୍ରେ ଥରେ ସେଠାକୁ ଯାଇଥିଲୁ । ସଂଧ୍ୟା ହୋଇଗଲା । ମେଘ ବି ଉଠେଇ ଆସେ । ମୁଁ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାକୁ ଫେରି ଆସିଲି । କିନ୍ତୁ ସେ ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ରହିଲେ । ପ୍ରାର୍ଥନା ଶେଷକରି ସେ ଫିରିବାକୁ ବାହାରିଲାବେଳକୁ ପ୍ରବଳ ବର୍ଷା ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ ଆଉ ଭାବିଲୁ ସେ ସେଦିନ ସଂଧ୍ୟାରେ ଆଉ ଫେରି ପାରିବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବର୍ଷାରେ ରହିଯିବାର ଲୋକ ସେ ନୁହନ୍ତି । ମେଘ ଅନ୍ଧାରରେ ବାଟ ଭଲରୂପେ ଦିଶୁ ନ ଥିଲା । କେତେକ ଜାଗାରେ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଆଣ୍ଠୁଏ ଖାଲ ଭିତରକୁ ଗଳି ପଡୁଥାଏ । ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ସେହିଥିରେ ଚାଲି ଚାଲି ଆସିଲେ । ବାଟରେ ତାଙ୍କର ଦୁଇଟିଯାକ ଯୋତା ହଜିଗଲା । ରାତି

ପ୍ରାୟ ୧୦।୧୧ ଘଣ୍ଟାରେ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ସେ ମଲାପରି ଦେଖାଯାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଚମଡ଼ା ସବୁ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ ଓ ଲୁଗାପଟା ନୂଆ ହୋଇ ପାଦରେ କଣ୍ଟା ସବୁ ପଶି ଯାଇଥିଲା । ସେବାଗ୍ରାମକୁ ଯେଉଁ-ମାନେ ଯାଉଥିଲେ ସେମାନେ ସବୁ ଏହିପରି ଅସୁବିଧା ଭିତର ଦେଇ ନାନା କଷ୍ଟ ଭୋଗକରି ପହଞ୍ଚୁଥିଲେ । ଏହି କାରଣରୁ ଜିଲ୍ଲା ଲୋକାଲବୋର୍ଡ ସେବାଗ୍ରାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଟିଏ ପକ୍କା ରାସ୍ତା ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ଉକ୍ତ ରାସ୍ତାଟି ତିଆରି ହେଲା ।

ଶ୍ରୀ ପାରଚୁରେ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ସେବାଗ୍ରାମରେ ରହୁ-ଥିଲେ । ଜେଲରେ ଥିବା ସମୟରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ପରିଚୟ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କର ସଂସ୍କୃତରେ ଅଗାଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଥିଲା ଏବଂ ସେ କୁଷ୍ଠରୋଗାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ରହିବାକୁ ଆଉ କୌଣସି ଜାଗାରେ ସ୍ଥାନ ନ ପାଇବାରୁ ସେ ଆଶ୍ରମକୁ ଆସିଲେ ଏବଂ ଆଶ୍ରମରେ କେଉଁଠାରେ ଓ କିପରି ସେ ରହିବେ ଏହା ହେଲା ଗୋଟିଏ ସମସ୍ୟା । ମହାତ୍ମା ନିଜେ ତାଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱ ନେଲେ । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ରହିବାକୁ ଗୋଟିଏ ନୂତନ କୁଡ଼ିଆ ତିଆରି ହେଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ ନିଜେ ତାଙ୍କ ଭଲମନ୍ଦ ବୁଝାବୁଝି କଲେ । ସେ ପ୍ରତିଥର ବୁଲିଯାନ୍ତି, ବରାବର ଶାସ୍ତ୍ରୀଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ମୁହଁ ମାରିବାକୁ କେବେ ଭୁଲନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କୁ ଦେଖନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କର ଭଲମନ୍ଦ ବୁଝନ୍ତି । ଶାସ୍ତ୍ରୀଜୀ କିଛିଦିନ ଆଶ୍ରମରେ ରହିବା ପରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା ।

ସେବାଗ୍ରାମ ଆଶ୍ରମରେ କିଛିଦିନ ରହିବାର ସୌଭାଗ୍ୟ ମୋର ହୋଇଥିଲା । ସାଧାରଣତଃ ମୁଁ ଶେଠ୍ ଯମୁନାଲାଲ ବଜାଜଙ୍କ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ ଥିବା ଅତିଥି ଶାଳାରେ ରହି ସେଠାରୁ ସେବାଗ୍ରାମକୁ ଯିବା ଆସିବା କରେ । ସେବାଗ୍ରାମରେ ସକାଳେ ଓ ସଂଧ୍ୟାବେଳେ ମୁଁ ଯାଏ ଓ ଦିନର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ସେଇଠାରେ ରହି ରାତିକୁ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାକୁ ଫେରିଆସେ ।

ମହାତ୍ମାଜୀ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଶୀତବେଳେ କିଛିଦିନ ବରଦୋଲି ଆଶ୍ରମରେ ରହନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେଠାରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଥରେ ଦୁଇଥର ରହି ତାଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିଛି । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ବସା ଉଠା ଓ ବେଶ

ମୋ ପାଖରେ ଅଛି ବୋଲି ବହୁ ଲୋକେ ଭାବନ୍ତି । ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟଲିପି ଲେଖିବାର ଅଭ୍ୟାସ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଏଭଳି ଅଳସୁଆ ଲୋକ ଯେ, ମୁଁ କେବେହେଲେ ଡାଏରୀ ଲେଖେ ନାହିଁ। ତାଛଡ଼ା ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ମୁଁ ଖୁବ୍ କମ୍ ଚିଠିପତ୍ର ଦିଆନିଆ କରେ । ଯେବେ ମୋର ତାଙ୍କୁ କିଛି ପଚାରିବାର ଥାଏ ତହେଲେ ତାଙ୍କୁ କେବଳ ସେ ବିଷୟଟି ସଂପର୍କରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରେ ଓ ସେ ଉତ୍ତର ଦିଅନ୍ତି । ଅନେକ ସମୟରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବାକୁ ଚାହୁଁଥାଏ ଓ ପଚାରିବାକୁ ନାହିଁ ପାରୁଥାଏ, ସେହି ପ୍ରଶ୍ନ ହୁଏତ ଅନ୍ୟ କେହି ପଚାରନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ଯେଉଁ ଉତ୍ତର ଦିଅନ୍ତି ତାହା ଜାଣି ମୁଁ ନୀରବ ରହେ । ଅନ୍ୟତଃ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିଷୟରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଚିନ୍ତାଧାରା ମୁଁ ଜାଣିପାରେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ମୋର ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହେ ନାହିଁ । ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ବହୁଦିନ ଧରି ମୋର ତାଙ୍କ ସହିତ ସଂପର୍କ ଥିଲେ ହେଁ ମୋ ପାଖରେ ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ କୌଣସି ଲେଖା ଲେଖି ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାଗଜ ନାହିଁ। ଥରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସହିତ ବର୍ଦ୍ଦୋଲି ଯାଉଥିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଷୟରେ ଅନେକ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଖଣ୍ଡିଏ ବହିରୁ ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଧାରଣା କରିବା ଭଳି କୌଣସି ବହି ନ ଥିଲା । ଓ "ହରିଜନ" ପତ୍ରିକାରୁ ସେ ସଂପର୍କରେ ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ଖୋଜି ବାହାର କରିବା ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ମୁସ୍କିଲ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ବିସ୍ତୃତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇ ଯେବେ ଗୋଟିଏ ବହି ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ, ତାହେଲେ ଭଲ ହେବ ବୋଲି ମୁଁ କହିଲି । ଗାନ୍ଧିଜୀ ମୋ କଥାକୁ ପସନ୍ଦ କଲେ ଏବଂ ରେଳରେ ବର୍ଦ୍ଦୋଲି ଯାଉଥିବାବେଳେ ଉକ୍ତ ବହିଟି ଲେଖିଲେ । ସେ ବହିଟି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି ବଜାରରେ ମିଳୁଛି । ଏ ସଂପର୍କରେ ମୋର ମତାମତ ଲେଖିବାକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ମୋତେ କହିଲେ ଏବଂ ବର୍ଦ୍ଦୋଲିରେ ପହଞ୍ଚି ମୁଁ ତାହା ଲେଖିଲି । ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥିବା ଏହି ପୁସ୍ତକ ଖଣ୍ଡିଟି ଅହମଦାବାଦରେ ନବଜୀବନ ପ୍ରକାଶନ ମନ୍ଦିର ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଊନବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଗାନ୍ଧିଜୀ ବିଲାତରେ ରହୁଥିବା ସମୟରେ ଖାଦ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ଯେଉଁ ପରୀକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ, ସେ ବିଷୟରେ ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି । ସେ ନିରାମିଷାହାରୀ ହୋଇଥିବାରୁ ବିଲାତରେ ନିରାମିଷ ଖାଦ୍ୟ ପାଇବାରେ ଅସୁବିଧା ହେଲା । ତେଣୁ ସେ ନିଜ ହାତରେ ରନ୍ଧନକରି ଖାଉଥିଲେ । ତାଛଡ଼ା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉପକାରୀ ଓ ବଳକାରକ ହୋଇ ପାରୁଥିବା କିଭଳି ନିରାମିଷ ସାଧାରଣ ଖାଦ୍ୟ କିପରି କରାଯାଇ ପାରିବ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଚିନ୍ତା କରିବା ପାଇଁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ସେ ବନ୍ଧୁଜନ ଧରି ନିଜର ସମ୍ପାଦକତ୍ୱରେ "ଗୋଟିଏ ନିରାମିଷାଶୀ ସମାଜ" ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ଖାଦ୍ୟ ବିଷୟରେ ସେ ଯେଉଁ ପରୀକ୍ଷା ଚଳାଇଥିଲେ, ମୁଖ୍ୟତଃ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଖାଦ୍ୟର କେଉଁପରି ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇପାରିବ ଏବଂ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଖାଦ୍ୟ କେଉଁପରି ସହାୟକ ହୋଇ ପାରିବ, ସେହି ଅନୁସାରେ ପରୀକ୍ଷା ଚଳାଇଥିଲେ । ସେ ବହୁ ବାଧାବିଘ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନସାରା ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକା ତଥା ଭାରତବର୍ଷରେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ପରୀକ୍ଷା ଚଳାଇ ଆସିଥିଲେ । ଏହି ବିଷୟରେ ପ୍ରାକୃତିକ ଚିକିତ୍ସା ଓ ସଂଯମ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ନାନା ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ଲେଖିଛନ୍ତି । ଯାହା ବହି ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ଓ ସେ ଯାହାସବୁ ଲେଖିଛନ୍ତି ସେସବୁର ମୌଳିକ ବିଷୟ ହେଉଛି ସତ୍ୟ ଏବଂ ଅହିଂସା । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟର ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ । ଅପ୍ରାକୃତିକ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇ ଏବଂ ଅବାସ୍ତବ ଜୀବନଯାପନ କରି ମନୁଷ୍ୟ ନିଜେ ତାହା ନଷ୍ଟ କରେ । ଯେବେ ଜୀବନଧାରଣ ଓ ଉଦ୍ୟମ ସେଥିପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବା ଖାଦ୍ୟ ଖିଆଯାଏ ଏବଂ ସ୍ୱାଦୁ ବୋଲି ଖିଆ ନ ଯାଇ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପାଇଁ ଖିଆଯାଏ, ତାହାହେଲେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲ ରହିବ ଓ ମନୁଷ୍ୟର ଚରିତ୍ର ଉପରେ ମଧ୍ୟ ଖାଦ୍ୟର ଭଲ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିବ । ରୋଗ ହେଉଛି ଅପ୍ରାକୃତିକ । ମନୁଷ୍ୟ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଲେ ପ୍ରକୃତି ନିଜେ ତାକୁ ଭଲ କରୁଥିବାରୁ ଯେଉଁ ଚିକିତ୍ସା ପ୍ରକୃତିକୁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ

ତାହାହିଁ ହେଉଛି ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଚିକିତ୍ସା । ଏହି କାରଣରୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଔଷଧର ଫଳ ଭଲହେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଖରାପ ହୁଏ । ମହାତ୍ମାଜୀ ପ୍ରାକୃତିକ ଚିକିତ୍ସା ଉପରେ ଅଧିମାତ୍ରାରେ ଜୋର ଦେଉଥିଲେ । ସେ ବହୁ ସମୟରେ ଏ ବିଷୟରେ କଠିନ ପରୀକ୍ଷାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲେହେଁ ଏହାର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ଉପରେ ତାଙ୍କର ଅଗାଧ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଯେତେବେଳେ ସାଂଘାତିକ ବେମାରରେ ଥିଲେ, ସେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଚିକିତ୍ସା ନ କରି ପ୍ରାକୃତିକ ଚିକିତ୍ସା ଓ ଭଗବତ୍ ବିଶ୍ୱାସ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥିଲେ । ଭଗବାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରୁ ସେ ଭଲ ହୋଇଗଲେ । ସେ ପ୍ରାକୃତିକ ଚିକିତ୍ସା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବାର ଆଉ ଗୋଟିଏ କାରଣ ଅଛି । ଏଲୋପ୍ୟାଥିକ ଚିକିତ୍ସା ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିବା ଡାକ୍ତରୀ ଚିକିତ୍ସା ଆଜିକାଲି ଏପରି ବ୍ୟୟସାପେକ୍ଷ ହୋଇଗଲାଣି ଯେ, ହଜାର ହଜାର ଭାରତୀୟ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର ଗରିବ ଲୋକମାନେ ଏହି ଚିକିତ୍ସାର ସାହାଯ୍ୟ ପାଇବା କଦାପି ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଲୋକଙ୍କର ପ୍ରାକୃତିକ ଚିକିତ୍ସା ସମ୍ପର୍କରେ ଜ୍ଞାନ ବଢ଼ିଲେ ଏହା ରୋଗର ପ୍ରତିଷେଧକ ସ୍ୱରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଣିଷ ପ୍ରାକୃତିକ ଜୀବନଯାପନ କରିପାରିବ ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ଏହା ଧନୀ ଓ ଦରିଦ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଅତି ସହଜ ହେବ ।

ଆମର ସଂସ୍କୃତି ଏପରି ହୋଇଛି ଏବଂ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏପରି ଶିକ୍ଷା ପାଇଛୁ ଯେ ଏ ଉଭୟ ଆମ୍ଭେମାନଙ୍କୁ ଅନନ୍ତଦାୟି ସଞ୍ଚାର ପ୍ରଦାନ ଦେଉଛି । ରାଜନୀତି ସଙ୍ଗରେ ଧର୍ମର କିଛି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ, ମଣିଷର ଘରୋଇ ଜୀବନ ସହିତ ସାଧାରଣ ଜୀବନର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ ବୋଲି ବହୁ ଲୋକ ଯୁକ୍ତି କରନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ ଆମେ ଆମ ଜୀବନକୁ ନାନାପ୍ରକାରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଦେଉଛୁ ଏବଂ ଏହା କଲାବେଳେ ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରେ ବୋଲି ଭୁଲି ଯାଉଛୁ । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ଆମର ସଂସ୍କୃତି ଆମକୁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷା ଦେଉଛି । ମନୁଷ୍ୟର ଶରୀର ମାନସିକ ଚିନ୍ତାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ନ ହୋଇ ରହି ପାରିବ ନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ମନ ଭଲ ରହିଲେ ଶରୀର ଭଲ ରହିବ ।

ଶରୀର ଭଲ ରହିଲେ ମନ ଭଲ ରହିବ । ଏହାକୁ ଅଧିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଗଲେ, ଧରିବାକୁ ହେବ ଯେ ପରିଷ୍କାର ଓ ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟ ନ ଖାଇଲେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବା ମନ କୌଣସିଟି ଭଲ ରହିବ ନାହିଁ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲ ନ ରହିଲେ ସମଷ୍ଟିଗତ ଭାବରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲ ରହି ନ ପାରେ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଚରିତ୍ର ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ପବିତ୍ର ହେବା ଦରକାର । ତେଣୁ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ, ଅର୍ଥାତ୍ ତାର କାର୍ଯ୍ୟ, ମନ ଓ ବୁଦ୍ଧି ସମସ୍ତ ଜିନିଷର ତିନିଗୋଟି ଦିଗ ଅଛି । ଯଥା :—ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜ ଏବଂ ତମ । ମନୁଷ୍ୟ ବା ସମାଜ ଏହି ଅନୁସାରେ ସାତ୍ତ୍ୱିକ, ରାଜସିକ, ବା ତାମସିକରୂପ ହୋଇପଡ଼େ । ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଗୁଣର ଆଧିପତ୍ୟ ଅଧିକ ଥିବ ସେହି ଅନୁସାରେ ସେ ବଶ ହୋଇରହେ । ମନୁଷ୍ୟର ଖାଦ୍ୟ, ଶରୀର, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ମନର ବଳ ଏବଂ ଚରିତ୍ରର ନିର୍ମଳତା ଏହି ସବୁର ପରସ୍ପର ସହିତ ଏପରି ନିକଟ ସମ୍ପର୍କ ଅଛି ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରନ୍ତି । ତେଣୁ [illegible] ଅସମ୍ଭବ ନ ହେଲେହେଁ ତାମସିକ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁଣ ଆଶା କରିବା ଦୁଷ୍କର । ସେହିଭଳି ରାଜସିକମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ତାମସିକ ବା ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଗୁଣ ଆଶା କରିବା ବୃଥା । ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ଆମ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁଯାୟୀ ମନୁଷ୍ୟ ଯେପରି ତାର ଚରମ ବିକାଶ ଲାଭ କରେ, ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଖାଦ୍ୟ ଏବଂ ଜୀବନଧାରଣ ପ୍ରଣାଳୀ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଚରମ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିବା ଉଚିତ ।

ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଯେଉଁ ଏଗାରଟି ବ୍ରତର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଛନ୍ତି ସେ ସବୁ ଏହି ନୀତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଏବଂ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ସେ ସବୁ ବ୍ରତ ସଂପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଥିବାରୁ ତାହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ନୂତନ ନୁହେଁ । ଅନାଦିକାଳରୁ ସେ ସବୁ ବ୍ରତର ପାଳନ ପାଇଁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇ ଆସିଅଛି । ପିଲା ଗର୍ଭରେ ରହିବା ପୂର୍ବରୁ ବାପ, ମାଆଙ୍କ ପାଇଁ ଏହି ବ୍ରତ ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଥିବାରୁ ପିଲା ଜନ୍ମହେବା ପୂର୍ବରୁ ଏହି ବ୍ରତ ପାଳନ ଶୁରୁ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ସମ୍ପର୍କ ବାହାରର ଭୌତିକ ଆନନ୍ଦ ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନ ହୋଇ କେବଳ

ବଂଶର ରକ୍ଷା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାହା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେବା ଦରକାର । ସେହି ଅନୁସାରେ ଯେବେ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁରୁଷଙ୍କର ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଭାବରେ ସଂପର୍କ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ଯେଉଁ ପିଲା ଜନ୍ମହେବ ସେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଉତ୍-ଗୁଣର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରିବ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଯେଉଁ ପିଲା ଜନ୍ମ ହେବ ସେ ବାପମାଙ୍କର ଶୃଙ୍ଖଳିତ ସଂପର୍କରୁହିଁ ଜନ୍ମହେବ । ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତାହାର ଜନ୍ମଠାରୁ ମୃତ୍ୟୁପର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେତେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ନିୟମ କରାଯାଇଛି । ଏହିଥିରୁ ଦେଖାଯିବ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ଅର୍ଥାତ୍ ପିଲା ସମୟରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ଶିକ୍ଷାପାଇ ସଂଯମତା ଶିକ୍ଷାକରେ, ଯୌବନରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ସାମାଜିକ ସେବା ଓ ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତରହେ ଏବଂ ଶେଷ ସମୟରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ଭଗବତ୍ ଆରାଧନାରେ ମନୋନିବେଶ କରେ, ସେତେବେଳେ ଏହିପରି କେତେକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି. ଯାହାର ଏକମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି, ନିଜେ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ କରିବା । ଏହି ସଂଯମନିୟମର ପ୍ରକୃତ ବିଶେଷତ୍ୱ ଆମ୍ଭେମାନେ ବୁଝି ନ ପାରି ସେସବୁ ଭୁଲି ଯାଉଛୁ । ତାହା ଫଳରେ ସୁଖମୟ ଜୀବନଯାପନ କରିବା ବଦଳରେ ନାନା ପ୍ରକାର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଦେଖାଦେଉଛି । ଆମ୍ଭେମାନେ ସଂଯମର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭବ ନ କରି ପୁରୁଣାକାଳିଆ ଭାବରେ ଜୀବନଯାପନ ନ କରିବାକୁ ପ୍ରଗତିର ଲକ୍ଷଣ ବୋଲି ଭାବୁଛୁ । ପ୍ରକୃତ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ପୂର୍ବତନ ଜୀବନଯାପନ ପ୍ରଣାଳୀକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପୂରାପୂରି ଅନ୍ଧଭାବରେ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ତାହାର ମୌଳିକତା ଓ ସେଥିରେ ନିହିତଥିବା ସତ୍ୟକୁ ଗ୍ରହଣକରି ସେ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିବା ଏକାଦଶ ବ୍ରତ ମଧ୍ୟରେ ତାକୁ ଆଧୁନିକ ଭାବରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାକୁ ଖାପ ଖୁଆଇ ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ ଖାଦ୍ୟ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ତପସ୍ୟା ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଏ ସବୁ ବିଷୟରେ ଯେଉଁସବୁ ପରୀକ୍ଷା କରିଥିଲେ ସେ ସବୁର ସତ୍ୟ, ଅହିଂସା ଦ୍ୱାର ଅନୁମାନରେ ଘନିଷ୍ଠତମ ସଂପର୍କ ରହିଥିଲା । ଏହି ସବୁ ପରସ୍ପର ସହିତ ଏତେଦୂର ସଂଯୁକ୍ତ ଯେ, କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଜୀବନରେ ଅନୁଭୂତ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ରାଜନୀତି ଓ ଧର୍ମକୁ ଏକ

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ଓ ସାଧାରଣ ଜୀବନକୁ ପରସ୍ପରଠାରୁ ଅଲଗା କରିବା କଷ୍ଟକର ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ଏହି ମହାନ୍ ଆଦର୍ଶରେ ସାମାଜିକ ସଂସ୍ଥା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ ।

ଏହି ବିଷୟକୁ ଆଉ ଟିକିଏ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିଦେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଜଣେ ଲୋକ ତାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ଦୁଶ୍ଚରିତ୍ର ହୋଇ-ଥିଲେହେଁ ସାଧାରଣ ଜୀବନରେ ସେ ଯେବେ ଭଲ କାମ କରେ ତାହେଲେ ସେ ଭଲ ସାଧାରଣ ସେବକ ହୋଇ ପାରିବ ବୋଲି ଅନେକ ସମୟରେ କୁହାଯାଇଥାଏ । 'ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ପଇସା କଉଡ଼ି କ୍ଷେତ୍ରରେ ବା ଅନ୍ୟ ବିଷୟରେ ଯେ ସରଳ ନୁହେଁ ସାଧାରଣ ଜୀବନରେ ସେ କେବେ ହେଲେ ସରଳ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଅପବିତ୍ରଜନକ ବା ଅବାଞ୍ଛନୀୟ ପ୍ରଥା ଅବଲମ୍ବନ କରି ଯେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ପଇସା ରୋଜଗାର କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠା ବୋଧ ନ କରେ ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ସମ୍ପର୍କରେ ଯାହା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିହେବ ନ ପାରେ ସାଧାରଣ ବିଷୟରେ ତାହା ଉପରେ ବା କିପରି ନିର୍ଭର କରାଯାଇ ପାରିବ ? ସେହି ଲୋକ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣାରେ ପଇସା ରୋଜଗାର କରିବାକୁ ମଣିଷକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇପାରେ, କୌଣସି ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବି ତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିହେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଅସତ୍ ଉପାୟରେ ରୋଜଗାର କରାଯାଇଥିବା ଧନଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଭଲ ଫଳ ହୋଇ ନ ପାରେ—ସେହି ଧନକୁ ସଦୁଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଫଳ ଖରାପ ହେବ ! କାରଣ ଅବାଞ୍ଛିତ ଧନ କେବଳ ଅପବିତ୍ର ନୁହେଁ, ତାହା ଶତ୍ରୁକାରକ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ତେଣୁ ଯେତିକି ଆବଶ୍ୟକ ତାହାଠାରୁ ବେଶୀ ରୋଜଗାର ନ କରିବା ପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ବ୍ରତ ମଧ୍ୟରୁ ନୈତିକରେ କୁହାଯାଇଛି । ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ "ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରଭାତ"ରେ ଏହି ଏକାଦଶ ବ୍ରତ ସମ୍ପର୍କରେ ସବିଶେଷ ଭାବରେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇ କୁହାଯାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଢ଼ିବା ଉଚିତ ବୋଲି ମୁଁ ଭାବୁଥିବାରୁ ଏହି ବହିର ପ୍ରାକୃତିକ ଚିକିତ୍ସା, ଖାଦ୍ୟ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ତପସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କର ମୌଳିକ ମତଗୁଡ଼ିକ ଏଠାରେ ଅବତାରଣା କରୁଛି ।

ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ମହାତ୍ମାଜୀ ତାଙ୍କ ସାଧାରଣ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କରିବା ଦିନୁ ଏହି ଦେଶରେ ବାସ କରୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଜାତି ଓ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଭାଜନ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରାତୃଭାବ ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଆସିଛନ୍ତି । ସେ ଏହାକୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ କରି ଆସିଥିବା ବିଷୟ ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି । ସେ ଜଣେ ମୁସଲମାନ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କର ମୋକଦ୍ଦମା ସମ୍ପର୍କରେ ଓକିଲ ଭାବେ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାକୁ ଯାଇଥିଲେହେଁ ସେଠାରେ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ସବୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭାରତୀୟଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଯାଉଥିବାରୁ ତାର ପ୍ରତିକାର କରିବା ପାଇଁ ସେ ଦେଶରେ ତାଙ୍କୁ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେଠାରେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ଉପରେ କରାଯାଉଥିବା ଅନ୍ୟାୟ ଅତ୍ୟାଚାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଥମ ହୋଇ ଯେ କେବଳ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଥିଲା, ସେତିକି ନୁହେଁ, ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଶବ୍ଦର ଉତ୍ପତ୍ତି ସେଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ତାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପୂରାପୂରି ଭାବରେ ସେଠାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥିଲା । ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକେ ଅତି ଉତ୍ସାହର ସହିତ ସେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ଅବେ ଖି ସୁଦ୍ଧା କୌଣସି ବିଷୟରେ ମତଭେଦ ଦେଖାଦେଇ ନ ଥିଲା । ବିଦେଶୀ ଜାଗାରେ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ଭାରତୀୟ ଥିଲେହେଁ ସେଠାରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ଏବଂ ସରକାର ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାରମୂଳକ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବାରୁ ଏଭଳି ଏକତା ପ୍ରକାଶ ପାଇବାରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର କିଛି ନାହିଁ । ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ମଧ୍ୟ ଭାରତବର୍ଷର ନାନା ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଲୋକେ ଥାଇ ନାନାପ୍ରକାର ବୃତ୍ତି କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ପ୍ରକାର ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତା ନ ଆସିଲେ ବିଦେଶୀ

ସରକାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ସକ୍ରିୟ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ ବା ନିଜ ନିଜ ଭିତରେ ଶାନ୍ତିରେ ରହିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ । ସେ ହିନ୍ଦୁ-ମୁସଲମାନ ଏକତା ବା ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ କହିଲେ, ଯେ କୌଣସି ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ହୁଅନ୍ତୁ ପଛକେ, ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ତାଙ୍କର ସାଧାରଣ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ବ୍ରତ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଥିବା ଅନୁଯାୟୀ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଭାରତବର୍ଷରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନସାରା ଏହି ମତ ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ଓ ସେ ସମୟରେ ରାଜନୈତିକ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସକ୍ରିୟ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଖିଲାଫତ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରାଣରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦ ଦେଖାଦେଇ ତାହା ବଢ଼ି ବିସ୍ତୃତ ଆକାରରେ ଦେଶସାରା ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମ ହେଲା । ତେଣୁ ପୂର୍ବରୁ ଥିବା ଏକତା ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଗଲା । ଦୁର୍ବଳ ହେଉଥିବା ଏକତାକୁ ଦୃଢ଼ତର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ୧୯୨୪ ମସିହାରେ ସେ ୨୧ ଦିନ ଉପବାସ କଲେ ଏବଂ ତାହା ଫଳରେ ଉପର ଦେଖାଣିଆ ଭାବରେ କିଛି ଉନ୍ନତି ଘଟିଥିଲା । ତା ପରେ ପରେ ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ସଂପର୍କ ଖରାପ ହେଲା । ଦେଶସାରା ରାଜନୈତିକ ଜାଗୃତି ବଢ଼ିବା ଫଳରେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଜାଗରଣ ଦେଖାଦେଲା । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଜନୈତିକ ଚେତନା ବଢ଼ିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଦାବୀ ସେହି ପରିମାଣରେ ବଢ଼ିଲା । ସେହି ଦାବୀକୁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ସାହିତ କଲେ । ତାର ପରିଣତି ସ୍ୱରୂପ ଗୋଲଟେବୁଲ ସମ୍ମିଳନୀ ବିଫଳ ହେଲା ଏବଂ ମହାତ୍ମାଜୀ ଲଣ୍ଡନରୁ ଫେରି ବମ୍ବେରେ ପହଞ୍ଚିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଗଲା । ସରକାରଙ୍କର ଏହି ନୀତି ଯୋଗୁଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ସେ ନିଜ ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଥିଲେ । କିଛି ସଂଖ୍ୟକ ମୁସଲମାନ

ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଭାଗ ନେଇ ଥିଲେ ମୁଦ୍ଧା ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅପେକ୍ଷାକୃତ କମ୍ ଥିଲା ।

ସମଗ୍ର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ପ୍ରଦେଶରେ ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରକୋପ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା ଓ ସେ ପ୍ରଦେଶର ଲୋକେ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଅଗ୍ରଣୀ ହୋଇଥିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମ୍ମାନିତ ଯାମିୟତ ଉଲେମା ଭଳି ମୁସଲମାନ ସଙ୍ଗଠନ ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନରେ କଂଗ୍ରେସ ସହିତ ସକ୍ରିୟ ସହଯୋଗ କରିଥିଲା । ମାତ୍ର ଧର୍ମ ଭିତ୍ତିରେ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମତ ରହିଥିଲା ।

୧୯୩୭ ମସିହାର ନୂତନ ସମ୍ବିଧାନ ଅନୁଯାୟୀ ପ୍ରଥମ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶରେ ମୁସଲିମ୍ ଲିଗ୍‌ର କିଛି ପ୍ରଭାବ ନ ଥିଲା । ୧୯୨୯ ମସିହା ପରେ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରତିପତ୍ତି ବଢ଼ିଥିଲା । ସେତେବେଳର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନଙ୍କର ସଭ୍ୟମାନେ ଏଥିରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ । ଯେଉଁ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନେ ଯୋଗ ଦେଇ ନ ଥିଲେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଧ୍ୱଂସ ପାଇ ଯାଇଥିଲା । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଖିଲାଫତ୍ କମିଟି, ମୁସଲିମ୍ ଲିଗ୍ ପୂର୍ବରୁ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେ କେତେ ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ ହେଁ ୧୯୩୭ ମସିହା ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ ପୂର୍ବରୁ ମୁସଲମାନଙ୍କ ଉପରେ ଲିଗ୍‌ର ବିଶେଷ ପ୍ରଭାବ ନ ଥିବାରୁ ଉକ୍ତ ନିର୍ବାଚନରେ ମୁସଲିମ ଲିଗ୍‌ର ପ୍ରାର୍ଥୀ ଖୁବ କମ୍ ଜାଗାରୁ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଥିଲେ । ନିର୍ବାଚନ ପରେ ସମ୍ବିଧାନ ଅନୁଯାୟୀ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳମାନ ଯେତେବେଳେ ଗଠିତ ହେଲା, ସେଥିରେ ମୁସଲିମ ଲିଗ୍‌ର ମଧ୍ୟ କୌଣସି ବିଶେଷ ସ୍ଥାନ ନଥିଲା । ପଞ୍ଜାବ ଓ ବଙ୍ଗଳାରେ ମୁସଲମାନ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ହୋଇଥିବାରୁ ସେଠାରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକସଭାମାନଙ୍କରେ ମୁସଲମାନ ସଭ୍ୟ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମୁସଲିମ ଲିଗ୍ ପକ୍ଷରୁ ଖୁବ୍ କମ ସଂଖ୍ୟକ ସଭ୍ୟ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମୁସଲମାନ ସଭ୍ୟମାନେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ବା ଅନ୍ୟ ମୁସଲମାନ ଅନୁଷ୍ଠାନ ପକ୍ଷରୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିବାରୁ, ଲିଗ୍ ଏକାକୀ ସେହି ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ

ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ିପାରି ନ ଥିଲା । ପଞ୍ଜାବରେ ହିନ୍ଦୁ, ଓ ମୁସଲମାନ ଜମିଦାରମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ଇଉନିୟନିଷ୍ଟ ଦଳ କଂଗ୍ରେସ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦଳ ବିରୁଦ୍ଧରେ ନିର୍ବାଚନରେ ଲଢ଼ି ସଂଖ୍ୟାଧିକ ହୋଇଥିଲେ । ବଙ୍ଗଳାରେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ମୁସଲମାନ ସଭ୍ୟ କୃଷକ ପ୍ରଜାପାର୍ଟିର ସଭ୍ୟ ଥିବାରୁ ମୁସଲିମ୍ ଲିଗ୍ କୌଣସି ପ୍ରଦେଶରେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ିପାରି ନ ଥିଲା । ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ହୋଇଥିଲା ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠ ଦଳ ଏବଂ କଂଗ୍ରେସ ଦଳରେ ମଧ୍ୟ ମୁସଲମାନମାନେ ଥିଲେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ । କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବା ପରେ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ ମଧ୍ୟ ଡକ୍ଟର ଖାଁ ସାହେବଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା ।

ଏଥିରୁ ଦେଖାଯିବ ଯେ, ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଶରେ ମୁସଲିମ୍ ଲିଗ୍‌ର ବିଶେଷ କିଛି ପ୍ରଭାବ ନ ଥିଲେହେଁ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପରେ ଲିଗ୍ ପକ୍ଷରୁ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅତିରଞ୍ଜିତ ପ୍ରଚାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଏବଂ ତାହାହିଁ ଥିଲା ଲିଗ୍‌ର ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମୁସଲମାନମାନେ ଯେପରି ଉତ୍ତେଜିତ ହେବେ, ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରଚାର ଅଧିକମାତ୍ରାରେ ଚଳିଲା । ୧୯୩୫ ମସିହା ସମ୍ବିଧାନରେ ସମସ୍ତ ଦେଶକୁ ଏକତ୍ର ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପରିକଳ୍ପନା କରାଯାଇ ଥିବାରୁ ଏବଂ ଦେଶରେ ମୁସଲମାନମାନେ ସଂଖ୍ୟାନ୍ୟୂନ ଗୋଷ୍ଠୀ ଯୋଗୁଁ କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ହେବାର କୌଣସି ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିଲା । ତା ଫଳରେ ମିଷ୍ଟର ଜିନ୍ନା ୧୯୩୫ ମସିହା ସମ୍ବିଧାନକୁ ବିରୋଧ କରିଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କୁ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ଅଧିକ କ୍ଷମତା ଦିଆଯାଉ, ଅନ୍ତତଃ ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ମୁସଲମାନମାନେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ, ସେହି ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ସେମାନେ ଇସଲାମ ଧର୍ମ ଅନୁଯାୟୀ ଶାସନ ଚଳାଇବାର ଆଶା ଥିବାରୁ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ କ୍ଷମତା ଦେବାପାଇଁ ସେ ଚାହିଁଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟ ୧୯୩୫ ସମ୍ବିଧାନକୁ ବିରୋଧ କରୁଥିଲେ ପୁଣି କଂଗ୍ରେସ

ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ହାତକୁ କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବା ଚାହୁଁଥିବା ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଉକ୍ତ ସମ୍ବିଧାନ ଦ୍ୱାରା ପରୋକ୍ଷରେ ସେମାନଙ୍କ ହାତରେ କ୍ଷମତା ରଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କଂଗ୍ରେସ ଏହାର ବିରୋଧ କରୁଥିଲା । ଏଥିରୁ ଜଣାଯିବ ଯେ, କ୍ଷମତା ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଆସୁ ବା ନ ଆସୁ ସେଥିପ୍ରତି ମୁସଲିମ ଲିଗ୍ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ଯେବେ କ୍ଷମତା ଆସେ, ତାହା ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଉଭୟଙ୍କ ପାଇଁକି ସମାନ ଭାବରେ ଆସୁ ବୋଲି ଚାହୁଁଥିଲା ।

ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଅପେକ୍ଷା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ତିନିଗୁଣ। ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ଲିଗ୍‌ର କଳି କଜିଆ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା କଂଗ୍ରେସ ସହିତ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଥିଲା । ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ହୋଇ ଏକମତ ହୋଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି ବା ସର୍ବସମ୍ମତ ଦାବି ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ପାରି ନ ଥିବା ସ୍ଥଳରେ ଯେପରି ନିଜ ହାତରେ ଅଧିକ କାଳ କ୍ଷମତା ରଖିପାରିବେ ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୁସଲିମ୍ ଲିଗକୁ ତାର ଦାବିରେ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ଏହି ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ନୀତି ବରାବର ହୋଇ ଆସିଥିଲା । କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ-ମାନେ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ନ୍ୟାୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିତ୍ତିରେ ଶାସନ ଚଳାଉ ଥିଲେ । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଉପରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅତ୍ୟାଚାର ମୂଳକ ବ୍ୟବହାର ସେମାନେ କରୁ ନ ଥିଲେ । ତଥାପି ମୁସଲମାନ ଜନତାକୁ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁସଲିମ୍ ଲିଗ୍ ପକ୍ଷରୁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗୁରୁତର ମିଥ୍ୟା ଅଭିଯୋଗ କରାଗଲା । ଲିଗ ପକ୍ଷରୁ ଦୁଇଟି ରିପୋର୍ଟ ପ୍ରକାଶ କରାଗଲା । ପୀରପୁର ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ଗୋଟିଏ ରିପୋର୍ଟରେ ସବୁ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସାଧାରଣ ଭାବରେ ଅଭିଯୋଗ କରାଯାଇଥିଲା ଏବଂ ପାଟଣାର ଜଣେ ବାରିଷ୍ଟର ମିସ୍ତର ଶରିଫଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ଗୋଟିଏ ରିପୋର୍ଟରେ ବିହାର ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ବିରୁଦ୍ଧରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଭିଯୋଗମାନ କରାଯାଇଥିଲା । ଏହି ଅଭିଯୋଗଗୁଡ଼ିକ ସଂବାଦପତ୍ର ପୃଷ୍ଠାରେ ଆଲୋଚନା ହେବାରୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ଭିତ୍ତିହୀନ ଏବଂ ଏଥିରେ କୌଣସି ସତ୍ୟତା ନାହିଁ

ଗାନ୍ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଜୋର ଦେଇ କହିବା ପରେ ଏହି ଅଭିଯୋଗଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱୀକାର କରିଗଲା । ଲିଗ ପକ୍ଷର ଖବର କାଗଜମାନଙ୍କରେ ବହୁଳ ଭାବରେ ହା ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା ।

ଲିଗ ପକ୍ଷରୁ ଆଣା ଯାଇଥିବା ଅଭିଯୋଗଗୁଡ଼ିକୁ ଭାରତର ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି ସାର ମରିସ୍ ଗୱାରଙ୍କ ଭଳି କୌଣସି ନିରପେକ୍ଷ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରାଯାଉ ଏବଂ ସେ ଯାହା ରିପୋର୍ଟ ଦେବେ କଂଗ୍ରେସ ତାହା ମାନିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ବୋଲି କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରୁ ମିଷ୍ଟର ଜିନ୍ନାଙ୍କୁ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜି ହେବାକୁ କୁହାଯିବାରୁ ସେ ତହିଁରେ ରାଜି ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ସେ ଏହି ଅଭିଯୋଗ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟବହାର କଲେ ଏବଂ ଏହା ଫଳରେ ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ତିକ୍ତତା ଏବଂ ଅସଦ୍‌ଭାବ ବଢ଼ିଲା । ୧୯୪୦ ମସିହାରେ ଲାହୋରଠାରେ ହୋଇଥିବା ମୁସଲିମ୍ ଲିଗ୍‌ର ବାର୍ଷିକ ଅଧିବେଶନରେ ହିନ୍ଦୁ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ପ୍ରଦେଶ ଓ ମୁସଲମାନ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କୁ ଭାରତଠାରୁ ବିଭକ୍ତ କରି ଉଭୟଙ୍କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦୁଇଟି ସ୍ୱାଧୀନ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ବିଭକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଦାବି କରାଗଲା । ୧୯୪୧ ମସିହାରେ ଜିନ୍ନା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପାକିସ୍ଥାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଗଲା । ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ଯେ, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ମୁସଲମାନମାନେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ, ଏହି ଦାବୀ ପ୍ରତି ସେ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରୁ କିଛି କୌଣସି ସମର୍ଥନ ମିଳି ନ ଥିଲା; ଅଥଚ ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ମୁସଲମାନମାନେ ସଂଖ୍ୟାନ୍ୟୂନ ଥିଲେ ସେହି ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରୁ ହିଁ ଏହି ଦାବୀ ପ୍ରତି ସମର୍ଥନ ମିଳୁଥିଲା ।

ଯେ କୌଣସି ସାମାନ୍ୟ ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ଜାଣିଥିବ ଯେ, ଦେଶ ବିଭକ୍ତ ହେଲେ ପାକିସ୍ଥାନର ମୁସଲମାନମାନେ ଯେଉଁ ସବୁ ସୁବିଧା ଓ ଅଧିକାର ପାଇବେ, ତାହା ତୁଳନାରେ ଦେଶର ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ମୁସଲମାନମାନେ ଖୁବ କମ୍ ସୁବିଧା ଓ ସୁଯୋଗ ପାଇବେ । ଅଧିକନ୍ତୁ ସେମାନେ ଯେ ଦେଶରେ ଖାଲି ଯେ ଟିଏ ସଂଖ୍ୟାନ୍ୟୂନ ଗୋଷ୍ଠୀ ହେବେ ତା ନୁହେଁ, ଦେଶର ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଂଶରେ ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକୃତ

ସଂଖ୍ୟାନ୍ୟୂନ ଗୋଷ୍ଠୀ ହୋଇ ରହିଯିବେ । ଏଥିରୁ ପରିଷ୍କାର ଜଣାପ ଯେ, ଦେଶର ବିଭକ୍ତୀକରଣ ପରେ ସେମାନେ ଭାରତର ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଂଶ ସେମାନଙ୍କର ଆଧିପତ୍ୟ ବା ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଆଶା କରୁଥିଲେ କି ସେମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ଦେଶ ବିଭକ୍ତ ହେବା ନ ଚାହିଁ ମୁସଲମାନମା ପାଇଁ ଅଧିକ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ପାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏଭଳି ଦା କରୁଥିଲେ । କେତେ ମୁସଲମାନ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ଲେଖାରେ ମୁସଲମାନମାନେ ସମଗ୍ର ଦେଶ ଉପରେ ଆଧିପତ୍ୟ ସ୍ଥା କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିବା କଥା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବାରୁ, ମୁସଲମାନମାନେ ସେମା ଉପରେ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ବୋଲି ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଠା ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ସନ୍ଦେହ ଜାତ ହେଲା ।

୧୯୩୯ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ବା ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ଯୁ ଆରମ୍ଭ ହେବା ପରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବାକୁ ପ୍ର ନ ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରୁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ମିଳାମି କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଚେଷ୍ଟା କରାଗଲା । କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତରିତ କରି ପାଇଁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ପାଖେ ସମବେତ ଦାବୀ କରିବାକୁ କଂଗ୍ରେ ପକ୍ଷରୁ ମିଷ୍ଟର ଜିନ୍ନାଙ୍କୁ କୁହାଯିବାରୁ ସେ କଂଗ୍ରେସ ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଦା କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ନିଜକୁ ଭାରତୀୟ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରତିନିଧି ବୋଲି ଦାବୀକରି, କଂଗ୍ରେସ କି କେବଳ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଅନୁଷ୍ଠାନ ବୋ ଉଲ୍ଲେଖକରି, ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଏକମାତ୍ର ପ୍ରତିନିଧି ହିସାବରେ ତାଙ୍କ ସହି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁ ବୋଲି ସେ କହିଲେ । କଂଗ୍ରେସର ସମଗ୍ର ଇତିହ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ଓ କଂଗ୍ରେସ ଯାହା ଯାହା ଦାବୀ କରିଛି ବା ଯାହା ପ ଲଢ଼େଇ କରି ଆସିଛି ସେ ସବୁ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ, ମୁ କଂଗ୍ରେସ ବରାବର ଏହି ଧରଣର ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକତାଠାରୁ ଦୂରରେ ରହି ଆସିଛି । ମୁସଲମାନ ତଥା ଅନ୍ୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନେ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ସହି ବରାବର ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆସିଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ସବୁ ସମୟରେ ଏକ ପରିମା ମୁସଲମାନମାନେ ଏହା ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ସେମାନେ କ

ୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସଂଖ୍ୟାରେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କଂଗ୍ରେସର ହାସରେ ଏ ଭଳି କୌଣସି ସମୟ ନାହିଁ, 'ଯେତେବେଳେ ମୁସଲମାନ-ନେ ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ତାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ନ୍ତ ହେଉଛି, ଖିଲାଫତ ଆନ୍ଦୋଳନ—ଯେଉଁ ସମୟରେ କି କଂଗ୍ରେସକୁ ଶ ମୁସଲମାନ ଜନତାର ନେତୃତ୍ୱ ନେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏ ସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ର ଜିନ୍ନା କଂଗ୍ରେସକୁ ସାଂପ୍ରଦାୟିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ହିସାବରେ ବ୍ୟବହାର ବାକୁ ବଦ୍ଧପରିକର ହୋଇ ବସିଲେ । ଯେପରି ସେ ଭଳି ଟିଏ ମିଳାମିଶା ହୋଇ ପାରେ, ସେଥିପାଇଁ ମହାତ୍ମାଜୀ ନାନାପ୍ରକାର ଷ୍ଟା କଲେ । କିନ୍ତୁ ମିଷ୍ଟର ଜିନ୍ନା ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟାକୁ ବିଫଳ କଲେ ।

ମିଷ୍ଟର ଜିନ୍ନା ସର୍ବଦା କହୁଥିଲେ ଯେ, ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜାତି ହୋଇଥିବାରୁ ହିନ୍ଦୁ ଏକଠି ରହି ପାରିବା ମ୍ଭବ ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନରେ ଶାସନ କରି ସ୍ଥାନକୁ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ଦେଇଦେବା ଦରକାର । ଗତ ହଜାର ଜାର ବର୍ଷ ଧରି ହିନ୍ଦୁ ସଂପ୍ରଦାୟ ଗୋଟିଏ 'ମିଳିତ ସଂସ୍କୃତି' ସୃଷ୍ଟି ବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ ପୂର୍ବପୁରୁଷ ହିନ୍ଦୁ, ବା ମୁସଲମାନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ପରସ୍ପର ଜୀବନଧାରଣ ପ୍ରଣାଳୀ, ଭାଷା ଓ ପୋଷାକ ପରିଚ୍ଛଦରେ ନିଜର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ ଅନ୍ୟଠାରୁ ଗ୍ରହଣ ରିଛନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ମତାବଲମ୍ବୀ ଯେପରି ବର୍ଣ୍ଣ, ଉପବର୍ଣ୍ଣ ଓ ସଂପ୍ରଦାୟରେ ନା ଧାରାରେ ରହି ଗୋଟିଏ ଜାତିର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରେ, ସେଥିପାଇଁ ବର ଚେଷ୍ଟା କରି ଆସୁଥିବାର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ରହିଛି । ତେଣୁ ର ଜିନ୍ନାଙ୍କର ଏହି ଦୁଇ ଜାତିବାଦକୁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ବା କଂଗ୍ରେସ ଣ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏ ସବୁ କାରଣରୁ ଦେଶକୁ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଲମାନ ଦୁଇଟି ଜାତି ଭିତରେ ବିଭକ୍ତ କରିବା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ବାରୁ ଏହା କାହାରି ଦ୍ୱାରା ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଜ ମାଥାରେ ଦୁର୍ବଳତା ଲୋଟକୁଥିବା ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ

ରାଜି ହୋଇ ଯାହା କରିବା ଦରକାର ତାହା କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ ।
ଦୁଇଟି ପରସ୍ପରଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଷ୍ଟ୍ର ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ସେ କମା ରାଜିହୋ-
ପାରିଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍-
ଦିଆଗଲେ ହେଁ ଏହା ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ କେନ୍ଦ୍ର ସର-
ଅଧୀନରେ ରହିବାର ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ମିଷ୍ଟର ଜିନ୍ନା ଏଥିରେ ସ-
ହେଲେ ନାହିଁ ଓ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ନିଜେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ଦେଶ ବିଭ-
କରଣ ସ୍ପଷ୍ଟ ନ ଥିଲେହେଁ ମିଷ୍ଟର ଜିନ୍ନାଙ୍କୁ ସେ ତାଙ୍କର ଦାବି-
ଉତ୍ସାହିତ କରୁଥିଲେ ସେଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସେହି କାରଣ-
ମିଷ୍ଟର ଜିନ୍ନା ସେ ତାଙ୍କ ଦାବିରେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ "ଦୃଢ଼ହେ-
ଏଥିରେ କୌଣସି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରମୁଖ-
ବିଭକ୍ତିକରଣକୁ ବିରୋଧ କରୁଥିବାରୁ ଲିଗ୍ ତାଙ୍କୁ ତାର ମୁଖ୍ୟ ଶତ୍ରୁ ବୋ-
ଭାବୁଥିଲା ଲିଗ୍‌ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଲାଭ ପଥରେ; ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରତିବନ୍ଧ-
ବୋଲି ଲିଗ୍ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ପ୍ରଚାର କରାଯାଉଥିଲା

ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେବା ପରେ ପରେ ସେତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ-
ବ୍ରିଟିଶ ଶାସିତ ଭାରତୀୟ ପ୍ରଦେଶ ଓ ରାଜାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଶାସିତ ଭାରତୀ-
ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କୁ ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ସରକାର ଅଧୀନରେ ଆଣିବା ପାଇଁ କଳ୍ପନା କ-
ଯାଉଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ୧୯୩୫ ସଂବିଧାନର ରାଷ୍ଟ୍ରସଂଘ ଅଂଶ କାର୍ଯ୍ୟକ-
କରିବାପାଇଁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । ଗଡ଼ଜାତ ରାଜାମା-
କେଉଁ ସର୍ତ୍ତରେ ଉକ୍ତ ରାଷ୍ଟ୍ର ସଂଘରେ ଯୋଗଦେବେ, ସେଥିପାଇଁ ସେମାନ-
ବହୁତ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚଳାଇ ଥିବା ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ହଠାତ୍ ତାଙ୍କର ମତ-
ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ମିଷ୍ଟର ଜିନ୍ନା ଓ ଲିଗର ଦାବି ଗ୍ରହଣ କରି ସମ୍ବିଧା-
ଯେଉଁ ଅଂଶରେ ରାଷ୍ଟ୍ର ସଂଘ ପରିକଳ୍ପନା କରାଯାଇଥିଲା, ତାହା କାର୍ଯ୍ୟ-
ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ମିଷ୍ଟର ଜିନ୍ନାଙ୍କର ସଂବିଧାନ ପ୍ର-
ବିରୋଧ ମୁଖ୍ୟତଃ ଏହି ଅଂଶ ସମ୍ପର୍କରେ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଇ-
ପୂର୍ଣ୍ଣହେଲା । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତର ନ ହେଲେ କଂଗ୍-
ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଦାୟିତ୍ୱ ନେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଥିଲେ

ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଂଗ୍ରେସର କୌଣସି ମିଳାମିଶା ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ୧୯୪୨ ମସିହା ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ କ୍ରିପସ ମିଶନ ମାଧ୍ୟମରେ ଗୋଟିଏ ମିଳାମିଶା କରିବାପାଇଁ ଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଥିଲେହେଁ ତାହା ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା । କ୍ରିପସଙ୍କ ଚେଷ୍ଟା ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଥିଲା, ମିଷ୍ଟର ଜିନ୍ନାଙ୍କର ଏକଜିଦ୍ ଭାବ । ଏସବୁ କାରଣରୁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ଭାରତ ଛାଡ଼ି ଯିବାପାଇଁ ଦାବି କରିବା ଛଡ଼ା କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟ ଦେଖା ଗଲା ନାହିଁ ।

ଅବଶ୍ୟ ଏହି ନିଷ୍ପତ୍ତି ସେତେ ଚଞ୍ଚଳ ଓ ସହଜରେ ହୋଇ ଗଲାବୋଲି ବିବୃତ ଘଟଣାମାନଙ୍କରୁ ଜଣାଯାଉଛି ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ସେତେ ସହଜ ଓ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ନଥିଲା । କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ସଂପର୍କରେ ନାନା ପ୍ରକାର ବିରୋଧ ମତ ଓ ମତଭେଦ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା । କେତେକ କଂଗ୍ରେସ ନେତା ତାଙ୍କ ଦାବୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଇଁ ପଛକୁ ପକାଇ ଦେଇ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ସହଯୋଗ କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ମତ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା ସ୍ଥଳେ, ଆଉ କେତେକ ଏତେଦୂର ଯିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଥିଲେ । କେତେକ ଲୋକ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କୌଣସି ବିବାଦକୁ ଏଡ଼ାଇ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଗୋଟିଏ ମିଳାମିଶା କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସରକାରଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଦୃଢ଼ଧାରଣା ହେଲା ଯେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ପ୍ରକୃତ କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ଏବଂ ତାହାର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରମାଣ ହେଉଛି, ମୁସଲିମ୍ ଲିଗ୍‌ର ଏକଜିଦିଆ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଉତ୍ସାହିତ କରି ଲିଗ୍‌କୁ ତାଙ୍କ ନିଜର ସାତବାରଣୀ ପରି ବ୍ୟବହାର କରୁଛନ୍ତି ।

ଏସବୁ ଛଡ଼ା କଂଗ୍ରେସର ଘୋଷିତ ନୀତି ମଧ୍ୟ କେତେକ ପତ୍ରମାନରେ ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭରେ ଭାରତର ସହାନୁଭୂତି ବ୍ରିଟେନ ସହିତ ଅଛି ଏବଂ ଭାରତ ବ୍ରିଟେନକୁ ବିନା ସର୍ତ୍ତରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ଲର୍ଡ଼ ଲିନ୍‌ଲିଥ୍‌ଗୋଙ୍କୁ ଜବାବ ଦେଇ-

ଥିଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଜବାବ ଦ୍ୱାରା ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ, ବିଶେଷତଃ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ, ସେଥିପ୍ରତି ବିରୋଧ ଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ମହାତ୍ମାଙ୍କ ମତ ଥିଲା ଯେ, ଭାରତ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥାଇ ଯେବେ ଆନ୍ତରିକ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାହେଲେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ପୃଥିବୀରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ନୈତିକ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିବ ଏବଂ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ଏହିପରି ନୈତିକ ସମର୍ଥନ ହେଉଛି ଅତି ମୂଲ୍ୟବାନ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ମତକୁ ଭାରତୀୟମାନେ ଠିକ୍ ବୁଝି ନ ପାରି ଠିକ୍ କଲେ ଯେ, ବ୍ରିଟେନକୁ ବିନା ସର୍ତ୍ତରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସେମାନେ ରାଜି ନ ହୋଇ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଯେବେ ଭାରତର ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ତାହେଲେ ସେମାନେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ । ଅନ୍ୟ କଥାରେ କହିଲେ, ତାହାର ଅର୍ଥ ବ୍ରିଟିଶ ଯେଉଁ ସ୍ୱାର୍ଥପାଇଁ ଲଢ଼ାଇ କରୁଛନ୍ତି, କେବଳ ସେଥିପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରିବା ଦେଇ ସେ ବୁଝାଇବାରୁ ସେ (ଗାନ୍ଧିଜୀ) ଦେଇଥିବା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ତାଙ୍କୁ ଦୋଷୀ କଲେ । ମାତ୍ର ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଏଭଳି ଭୁଲ ବୁଝିବା ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଏହା ପ୍ରଥମ ଥର ନୁହେଁ । କଂଗ୍ରେସ ଅହିଂସା ନୀତି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା ଏବଂ ସତ୍ୟ ଓ ଅହିଂସା ଥିଲା ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ପରମ ବ୍ରତ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ସତ୍ୟ ଓ ଅହିଂସାକୁ ଛାଡ଼ି ଯେଉଁ ଯୁଦ୍ଧରେ ସର୍ବପ୍ରକାର ଧ୍ୱଂସାତ୍ମକ ଅସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଛି ସେଥିରେ ସେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାଗ ନେଇ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ବୋଲି କେହି କେବେ କଳ୍ପନା କରି ପାରେ କି ? ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହା ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ, ପ୍ରଥମ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହରେ ସେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅନେକ ଲୋକ ଭୁଲ ବୁଝିଥିଲେ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶର କେତେକ ଯୁଦ୍ଧ ବିରୋଧୀ (Pacifist) ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ତୀବ୍ର ସମାଲୋଚନା କରିଥିଲେ ।

ଯାହା ହେଉ ଏ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିରେ ପଡ଼ି ବହୁ ଆଲୋଚନା ପରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଗଲା ଯେ, ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଯେବେ ଭାରତର ଆନ୍ତରିକ ସହାନୁଭୂତି ଓ ନୈତିକ ସମର୍ଥନ ଚାହାନ୍ତି ତା ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ

ଘୋଷଣା କରିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରଥମତଃ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା ଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ତାହା ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ବୋଲି ପରିଷ୍କାର ଘୋଷଣା କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅସ୍ଥାୟୀ ସମୟ ପାଇଁ ଭାରତୀୟମାନେ ଯେପରି ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରକୃତ ସାହାଯ୍ୟ କରି ପାରନ୍ତି ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ସଂପର୍କରେ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଯେପରି କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନ ରହେ ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ସରକାରରେ ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାନ ବା କ୍ଷମତା ଦେବାକୁ ହେବ । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଗଣତନ୍ତ୍ରର ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ତେଣୁ ସେ ସମସ୍ତ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଦେଶର ଜନ ସାଧାରଣଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସହାନୁଭୂତି ପାଇବାକୁ ହକ୍‌ଦାର ବୋଲି ଘୋଷଣା କରୁଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ସେହି ଘୋଷଣାର ସତ୍ୟତା ସଂପର୍କରେ ଯେପରି କାହାର ସନ୍ଦେହ ନ ରହେ ସେଥିପାଇଁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର କଂଗ୍ରେସର ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ପଛଘୁଞ୍ଚା ଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ତାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଜୋର ଦେଇଥିଲେ । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର କଂଗ୍ରେସର ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ ନ କରିବା ଫଳରେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଦେଶିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାମାନଙ୍କରେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ଥିଲେ ସେ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ଗଢ଼ା ଯାଇଥିବା କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳମାନେ ଇସ୍ତଫା ଦେଲେ । ତେଣୁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ସେହି ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ନିଜ ଶାସନ ଚଳାଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଆଲୋଚନା ହୋଇଥିଲା, ତାହାର ସବିଶେଷ ବିବରଣୀ ଏଠାରେ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ନ ହେଲେ ହେଁ ମୁଁ କିପରି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ମତ ସହିତ ଏକମତ ହୋଇଥିଲି ତାହା ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ।

ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଉପରି-ଲିଖିତ ଦୁଇଟି ଦାବୀ କରାଯାଇଥିଲା, ସେ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଯେବେ ଉକ୍ତ ଦୁଇଟି ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ତାହେଲେ କଂଗ୍ରେସ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ସହ ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ବୋଲି ପରିଷ୍କାର ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଉକ୍ତ ଦୁଇଟି ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଭି ପାଇଁ, ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ଓ ପାଣ୍ଠି ଉଠାଇବା ସମେତ ସରକାରୁ

ଆବଶ୍ୟକ କରୁଥିବା ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ କଂଗ୍ରେସ ବାଧ୍ୟ ହେବ ବୋଲି ଧରାଯାଉଥିଲା । ଲର୍ଡ଼ ଲିନ୍‌ଲିଥଗୋ କଂଗ୍ରେସ ଏହି ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ ନ କରିବା ଫଳରେ ଏ ବିଷୟ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବାର କୌଣସି ଦରକାର ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଯୁଦ୍ଧ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଲାଗିଯିବାରୁ ଜର୍ମାନୀ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ଦେଶ ଅଧିକାର କରିଗଲା ଏବଂ ସେହି ଦେଶସବୁ ଜର୍ମାନୀ ସପକ୍ଷରେ ନ ଥିଲେ, ସମସ୍ତ କ୍ରମେ ଜର୍ମାନୀ ନିର୍ମମ ଭାବରେ ସେ ସବୁ ଦେଶକୁ ଅଧିକାର କରିଯିବ ବୋଲି ଜଣାଯିବାରୁ ଭାରତରେ ଇଂରେଜଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ତାର ଫଳରେ ଆମ ଭିତରୁ ଅନେକ କଂଗ୍ରେସ ନେତା କଂଗ୍ରେସର ଅହିଂସା ନୀତି ଭୁଲିଯାଇ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଚାହିଁଲେ । କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ବସି ଏ ବିଷୟରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପୁଣି ଥରେ ଆଲୋଚନା ହେବାରୁ କମିଟି ଭିତରେ ମତଭେଦ ଦେଖା ଦେଲା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅହିଂସା ନୀତିକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ଏହି ଧ୍ୱଂସାତ୍ମକ ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ମହାତ୍ମା ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟମାନେ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଯେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଅହିଂସା ନୀତିକୁ ଦୁଇଟି ବିଷୟ ପାଇଁ ଗ୍ରହଣ କରିଛୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସ୍ୱରାଜ ପାଇଁ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବାରେ ଅମ୍ଭେମାନେ କେବେ ହିଂସାର ସାହାଯ୍ୟ ନେବୁ ନାହିଁ ଏବଂ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ବିବାଦର ସମାଧାନ ପାଇଁ ହିଂସାର କୌଣସି ସାହାଯ୍ୟ ନେବୁ ନାହିଁ । ମହାତ୍ମାଜୀ ତାଙ୍କ ଅହିଂସା ନୀତିରେ ଏପରି କୌଣସି ସୀମା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲେ । ପ୍ରକୃତ କଥା ହେଉଛି ଅହିଂସାର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ସମ୍ପର୍କରେ ଯେବେ ଏପରି କୌଣସି ସୀମା ରେଖା ଟଣା ହେବ ତାହେଲେ ଅହିଂସା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଅଧିକନ୍ତୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ଓ ଆମ ଦେଶର ହିଂସା ଅହିଂସା ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ମୌଳିକ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରହିବ ନାହିଁ ।

ହିଂସାକୁ ନୀତି ସ୍ୱରୂପ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିବା ଓ ଶ୍ରେୟସ୍କର ବୋଲି କହୁଥିବା କୌଣସି ଦେଶ ପୃଥିବୀରେ ନାହିଁ ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ହିଂସା ଠିକ୍ ବୋଲି କେବେ ନ କହି ବରଂ ଅହିଂସା ଶ୍ରେୟସ୍କର ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି । ଅହିଂସା ସବୁବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବା ସମ୍ଭବପର ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ସମୟେ ସମୟେ ତାକୁ ଛାଡ଼ି ହିଂସାର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଥିବାର କହନ୍ତି । ଏପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେବେ କଂଗ୍ରେସ ଅହିଂସାକୁ ସୀମାବଦ୍ଧ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରେ, ତା ହେଲେ ସୁବିଧାବାଦୀ ସ୍ୱରୂପ କେବଳ ଯେଉଁଠାରେ ସମ୍ଭବପର ତାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବ ଏବଂ ସେପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ଓ ଭାରତ ମଧ୍ୟରେ ନୀତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ କୌଣସି ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରହିବ ନାହିଁ ।

ନୀତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅହିଂସାକୁ ତ୍ୟାଗ କରିପାରି, ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିପଦ ଅଛି, ଅର୍ଥାତ ଅହିଂସାର ବ୍ୟବହାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବରାବର ମତଭେଦ ରହିବ । କେତେକ ଲୋକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥାରେ ଅହିଂସାତ୍ମକ ଉପାୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯିବା ଉଚିତ ବୋଲି ମତ ଦେଉଥିବା ସମୟରେ, ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ହିଂସାତ୍ମକ ଉପାୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଗଲେ ଭଲ ହେବ ବୋଲି ଅନ୍ୟ କେତେକ ଲୋକ ମତ ଦେବେ । କଂଗ୍ରେସ କେବେ ଏହି ସମସ୍ୟାରେ ଠିକ୍ ଏଡ଼ାଇ୍ନି କଲେ । ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଥିବା ଅନୁଯାୟୀ ସ୍ୱରାଜ ପାଇଁ ହିଂସା ବ୍ୟବହାର କରାଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ଅଧିକାଂଶ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ ଏକମତ ହେଉଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଛଡ଼ା ଯଦିଓ ଅନେକ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକ ଥିଲେ ଯେଉଁମାନେ କହୁଥିଲେ କି, ଯେଉଁ ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ଅନ୍ୟ ଦେଶ ଦ୍ୱାରା ଅପହୃତ ହୋଇଛି, ସେ ଦେଶ ତାର ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ ପାଇଁ କାହିଁକି ହିଂସାତ୍ମକ ଉପାୟ ବ୍ୟବହାର ନକରି କେବଳ ଅହିଂସାତ୍ମକ ଉପାୟରେ ତାର ଚେଷ୍ଟା ସୀମାବଦ୍ଧ ରଖିବ ? ଯେବେ ଇଂରେଜ ଦରକାର ଗଣତନ୍ତ୍ର ପାଇଁ ଜର୍ମାନୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼େଇ କରୁଥିବାରୁ,

କଂଗ୍ରେସ ,ବ୍ରିଟିଶକୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ, ତାହେଲେ ନିଜ ଦେଶରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ଭାରତ କାହିଁକି ହିଂସାତ୍ମକ ଉପାୟ ଗ୍ରହଣ ନକରିବ ତାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହିଭଳି ଭାବରେ ମୌଳିକ ମତଭେଦ ଦେଖାଦେଲା ।

ସ୍ୱରାଜ ଯେବେ ଅସତ୍ ଉପାୟରେ ମିଳେ, ତାହେଲେ ସେଭଳି ସ୍ୱରାଜ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ପୂର୍ବରୁ ଥରେ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ତେଣୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କଂଗ୍ରେସର ଦାବୀ ଗୃହୀତ ହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ କଂଗ୍ରେସ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ବୋଲି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ୍ ହେବା ଫଳରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ବଡ଼ ଗୋଳମାଳିଆ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଲେ । ତା ହେଲେ କଣ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ସଶସ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ସ୍ୱରାଜ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ଉଚିତ ହେବ ? ବହୁଦିନ ଧରି ଏହି ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା ଚାଲିବା ଫଳରେ କଂଗ୍ରେସ ଭିତରେ ଦୁଇଟି ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ମତ ଥିବାର ପରିଷ୍କାର ଜଣାଗଲା । ଏହାହେଲା ଏକ ଦିଗରେ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ଅହିଂସା ନୀତି ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ସ୍ୱରାଜ ପାଇଁ ବ୍ୟଗ୍ରତା ପ୍ରକାଶ କରି ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ହିଂସାତ୍ମକ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବା ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ମତ । ବହୁଦିନ ଧରି ପ୍ରଥମେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଓ ତାପରେ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ ଆଲୋଚନା ଚାଲିଲା । ମୁଁ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ନୀତି ଗ୍ରହଣ କଲି ଏବଂ ଯେଉଁ ସତ୍ୟ ପ୍ରତି ନିଷ୍ଠା ଓ ସାହସ ଫଳରେ ସେ ତାଙ୍କ ମତରେ ଏପରି ଦୃଢ଼ ହୋଇ ରହି ପାରୁଥିଲେ ସେଭଳି ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା ଓ ସାହସ ମୋର ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ଯେ ତାଙ୍କ ମତ ଠିକ ବୋଲି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛି । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ସଭ୍ୟ ପଦରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେବା ଉଚିତ ବୋଲି ଠିକ୍ କଲି । କାରଣ ମୁଁ ଇସ୍ତଫା ନଦେଲେ ବଡ଼ ଗୋଳମାଳରେ ହୁଏତ ପଡ଼ନ୍ତି । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର କଂଗ୍ରେସର ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଭ୍ୟ ହିସାବରେ, ମୋର

ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କର ହିଂସାତ୍ମକ ଉପାୟରେ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେବ । ସେତେବେଳେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଆମ ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, ମୁଁ ଅହିଂସାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବାରୁ, ହିଂସାତ୍ମକ ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କରି ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି କହିବାଟା, ସୁନ୍ଦର ବା ସମ୍ଭବପର ହେବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଯେବେ ହିଂସାତ୍ମକ ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହେଁ ତା ହେଲେ ମୁଁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ସମିତିରୁ ଅଲଗା ହୋଇଯିବା ଉଚିତ ବୋଲି ଭାବି ଇସ୍ତଫା ଦେଲି । କିନ୍ତୁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଆମ ଦାବୀ ଗ୍ରହଣକରି ସାରିବା ପରେ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିପାରେ ଓ ଉପସ୍ଥିତ ସମୟରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାର କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନ ନଥିବା ସ୍ଥଳେ ବା କଂଗ୍ରେସ ଦାବୀ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଗ୍ରହଣ କରିବେ ବୋଲି କୌଣସି ସୂଚନା ମିଳୁ ନ ଥିବାରୁ ମୁଁ ଇସ୍ତଫା ଦେବା ଦ୍ୱାରା ଆମ ମଧ୍ୟରେ ମତଭେଦ ଅଛି ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରି କଂଗ୍ରେସର ଦାବୀକୁ ଦୁର୍ବଳ କରିବା ଉଚିତ ହେବନାହିଁ ବୋଲି ମୋତେ ବୁଝାଇଲେ । ସେହି ଅନୁସାରେ ମୁଁ ମୋର ଇସ୍ତଫା ପତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେଲି । କିନ୍ତୁ ଖାଁ ଅବଦୁଲ ଗଫୁର ଖାଁ ତାଙ୍କ ମତରେ ଅଟଳ ରହି ଇସ୍ତଫା ପତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟାହାର କଲେ ନାହିଁ ।

କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ପ୍ରସ୍ତାବ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିଦ୍ୱାରା ସମର୍ଥିତ କରାଇବା ପାଇଁ ଯେତେବେଳେ ତାହା ଉକ୍ତ କମିଟିର ଅଧିବେଶନରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଗଲା, ସେତେବେଳେ ମହାତ୍ମାଜୀ ଉକ୍ତ ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗଦେଇ ନଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ଯୋଗଦେଇଥିଲି । ବୈଠକରେ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ମତ ସହିତ ଏକମତ ହେଉଥିବା ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ସଭ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଏବଂ ମୋର ମତ ପରିଷ୍କାର କରିଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଉପରେ ଭୋଟ ନିଆଯିବା ସମୟରେ ନିରପେକ୍ଷ ରହି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମତ ସପର୍କରେ ଗୋଟିଏ ବକ୍ତୃତା ଦେବାପାଇଁ ମୁଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲି । କିନ୍ତୁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଅତିଶୀଘ୍ର କଂଗ୍ରେସର ଦାବୀ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରି ଏ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିଦେବା ଦ୍ୱାରା ମୁଁ ସେହି ଅସୁବିଧାର

ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲୁ, କଂଗ୍ରେସକୁ ବା ମୋତେ ତାହା ଆଉ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ତା ଫଳରେ କଂଗ୍ରେସ ଭିତରେ ଉଭୟ ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ମତଭେଦ ପ୍ରଶ୍ନର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଲା ନାହିଁ ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ମତଭେଦ ଥିଲା ତାହା ସ୍ୱତଃ ଦୂର ହୋଇଗଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ ପୁଣି କଂଗ୍ରେସର ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରି ତାହାକୁ ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଚଳାଇଲେ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ କଂଗ୍ରେସ ସହିତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ତୁଟାଇବାର ପ୍ରଶ୍ନ ଚିନ୍ତା କରିବାର ଆଉ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଲା ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲୁ ଏବଂ ଆଗ୍ରହ ସହକାରେ ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁଭଳି ସ୍ତରରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲୁ ସେହିଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ଲାଗିଲୁ । ଏହା ଫଳରେ ଆମ୍ଭମାନେ ଗୋଟିଏ ବାଧା ପାର ହେଲୁ ।

ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ସେହି ଅଧିବେଶନରେ ସର୍ବସମ୍ମତି କ୍ରମେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ ହେଲା ଯେ, ସ୍ୱରାଜ ଲାଭ ଏବଂ ଅନ୍ତର୍ଜାତୀୟ ବାଦବିବାଦ ସମାଧାନ ପ୍ରଶ୍ନ ସମ୍ପର୍କରେ କଂଗ୍ରେସ ଏକମାତ୍ର ଅହିଂସାତ୍ମକ ଉପାୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ବୋଲି ବଦ୍ଧପରିକର । ବନ୍ୟା ଜଳ ଅଟକାଇବା ପାଇଁ ଅତି କଷ୍ଟ ସହକାରେ କରାଯାଇଥିବା ବନ୍ଧକୁ ସାମାନ୍ୟ କାଠି ବନ୍ଧକୁ ରକ୍ଷା କରାଯାଉଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନପାରେ । ସେହିପରି ଦେଶକୁ ହିଂସାତ୍ମକ ସ୍ରୋତରୁ ରକ୍ଷା କରୁଥିବା ଅହିଂସାତ୍ମକ ଅସ୍ତ୍ରରେ ଏ ଯେଉଁ ଦାଗ ଲାଗିଗଲା ତାର ପ୍ରଭାବ ଦେଶସାରା ଅନୁଭୂତ ହେବାରେ ବାକି ରହିଲା ନାହିଁ । ପରେ ମୁଁ ଏହାର ଉଲ୍ଲେଖ କରିବି । ତାହାର ଫଳରେ ହିଂସା ଏବଂ ଅହିଂସା ଭିତରେ ଭାରତ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ବେଶ୍ କମ୍ ତଫାତ୍ ରହିଲା ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ଏହାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉଗ୍ର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଗଲା, ଯାହାକି ସଂକ୍ଷେପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯିବ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ

ବିଷମ ଅବସ୍ଥା ଦେଇ ଗତି କରୁଛୁ ଏବଂ ସେଥିରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବା କଷ୍ଟକର ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି । ମହାତ୍ମାଜୀ ହିଂସାତ୍ମକ ଘଟଣାକୁ ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାକୁ ଚାହିଁଥିଲେ ଏବଂ ଏପରି କି, ସେହି ପ୍ରତିରୋଧରେ ତାଙ୍କୁ ଜୀବନ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ତାଙ୍କର ଅହିଂସାର ଅଦ୍ଭୁତ ଫଳ ମିଳିଥିଲେ ହେଁ ଭାରତ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ତାହା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରି ନାହିଁ ।

ସରକାର କଂଗ୍ରେସର ଦାବୀ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବା ପରେ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ କଂଗ୍ରେସ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲା । ତା ଫଳରେ କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବାରୁ କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କୌଣସି ଅଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ମତଭେଦ ବା ବିବାଦ ରହିଲା ନାହିଁ । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଓ ତାଙ୍କପରି ଚିନ୍ତା କରୁଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅହିଂସା ଜୀବନରେ ଏକମାତ୍ର ବ୍ରତ ହୋଇ ଥିବାରୁ ସେମାନେ କି ହିଂସାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ହେବାଭଳି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା କଥା ନୁହେଁ । ଯେଉଁମାନେ ଭିନ୍ନମତ ପୋଷଣ କରୁଥିଲେ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଯେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କର କଂଗ୍ରେସ ଦାବୀପ୍ରତି ମନୋଭାବ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେମାନେ ଆଉ କିଛି କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆଇନ୍ ଅମାନ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅସହଯୋଗ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣାର ରୂପ ଗ୍ରହଣ କଲା । ଯୁଦ୍ଧ ସାହାଯ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସରକାର ବରଦାସ୍ତ କରି ପାରୁ ନଥିବାରୁ ବାରମ୍ବାର ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରାଗଲା । ଦେଶର ଶାସକମାନଙ୍କ ମତଠାରୁ ଭିନ୍ନ ହେଲେ ହେଁ ନିଜ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଗରିକଙ୍କର ଯେଉଁ ମୌଳିକ ଅଧିକାର ଅଛି, ସେହି ଅଧିକାର ବଜାୟ ରଖିବା ପାଇଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆଇନ୍ ଅମାନ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରାଯାଇଥିଲା ।

ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆରମ୍ଭ ହେବାପରେ ଲୋକେ ଯେପରି ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଅହିଂସାତ୍ମକ ରହିବେ ଏବଂ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ହିଂସାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ

ପକ୍ଷରୁ କରି ନ ଯାଏ, ସେଥିପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । ଏହି ଆନ୍ଦୋଳନକୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନରଖି ଗଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ପରିଣତ କରିବା ଅସମ୍ଭବ ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର ତାହେଲେ ତା ଫଳରେ ହିଂସାତ୍ମକ କାଣ୍ଡ ଦେଖାଦେବ, ସେହି ଆଶଂକାରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ଏହାକୁ ଗଣଆନ୍ଦୋଳନରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନ ଥିଲେ । ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମଗ୍ର ଦେଶର ସମର୍ଥନ ଏହି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ପଛରେ ଅଛି କି ନାହିଁ ଦେଖାଇବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଥିବାରୁ ଓ ଅଳ୍ପ କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କଲେ ଏହା ଦେଖାଇବା ସମ୍ଭବପର ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ କମ ଲୋକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ଯେଉଁମାନେ ଦେଶରେ ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ଥାନୀୟ ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ଦେଶର ନେତା ବୋଲି ଦାବୀ କରି ପାରିବେ, ସେଭଳି ଲୋକେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ଭାଗ ନେବା ଉଚିତ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ସ୍ଥିର କଲେ । ଆନ୍ଦୋଳନ କମ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ଥିଲେହେଁ ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧିସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ଏଥିରେ ଭାଗ ନେଉଛନ୍ତି ବୋଲି ପୃଥିବୀ ଜାଣୁ ବୋଲି ସେ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧିତ ହେଲା—ଅର୍ଥାତ୍ ଏହାଦ୍ୱାରା ଦେଖାଇ ଦିଆଗଲା ଯେ, କମ୍ ଲୋକ ଏଥିରେ ଭାଗ ନେଉଥିଲେହେଁ ସେହି ମୁଷ୍ଟିମେୟ ଲୋକ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଅହିଂସା ନୀତିକୁ ଅନୁସରଣ କରନ୍ତି, କେବଳ ସେହିମାନେ ଏଥିରେ ଭାଗ ନେଉଛନ୍ତି ଓ ଦେଶରେ ହିଂସାତ୍ମକ କାଣ୍ଡ ଯେପରି ଦେଖା ନ ଦିଏ, ସେଥିପାଇଁ ଏହାଦ୍ୱାରା ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉଛି ।

ଏକତ୍ରିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ମୋର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଖରାପ ଥିବାରୁ ମୁଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇ ନାହିଁ । ମୁଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରି ଜେଲ ଯିବାକୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ମଧ୍ୟ ଚାହିଁଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ମୁଁ ଯେବେ ଜେଲ ଯାଏ ତା'ହେଲେ ସରକାରଙ୍କୁ ମୋ ପାଇଁ ଚିକିତ୍ସା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମୋର ଚିକିତ୍ସାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କୁ ଦାବୀ କରିବି । ତେଣୁ ମୁଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କଲେ, ସରକାରଙ୍କୁ ହଇରାଣ ହେବାକୁ ହେବ । ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ମୋତେ ଗିରଫ କରି ଚିକିତ୍ସା କରିବା ଦାୟିତ୍ୱ ନେବାକୁ ହେବ ବା ମୁଁ ଆଇନ ଅମାନ୍ୟ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ମୋତେ ସରକାର ଜାଣିଶୁଣି ଗିରଫ କରିବେ ନାହିଁ । ଏହି ଉଭୟ ପନ୍ଥା ଅନ୍ୟାୟ ହୋଇ ଥିବାରୁ ମୁଁ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ସେ ନିୟମ କରିଦେଲେ ଯେ, ଯେବେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଖରାପ ଥାଏ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଅସୁବିଧା ଥାଏ, ସେଭଳି କୌଣସି ଲୋକ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଯେଉଁମାନେ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବା କଥା ଗାନ୍ଧିଜୀ ସେମାନଙ୍କୁ ବହୁ ସାବଧାନତା ସହ ବାଛୁଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ବିନା ଅନୁମତିରେ କାହାରିକୁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଦିଆଯାଉ ନଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ସମଗ୍ର ଦେଶର ସମର୍ଥନ ତାଙ୍କ ପଛରେ ଅଛି ବୋଲି ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ଦେଖେଇବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ସେଥି ପାଇଁ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧି ସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତି ସତ୍ୟାଗ୍ରହ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଯେପରି କୌଣସି ହଇରାଣ ବା ଅସୁବିଧାରେ ନ ପଡନ୍ତି ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ସେପରି ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଅହିଂସ ଓ ଶାନ୍ତ ରହି ପାରନ୍ତି ଉପରେ ସେ ଖୁବ ଜୋର ଦେଉଥିଲେ ।

କଂଗ୍ରେସର ସମସ୍ତ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ଜେଲ ଚାଲିଗଲେ । କଂଗ୍ରେସର ସମ୍ପାଦକ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କୃପାଲନୀ ବାହାରେ ଥିଲେହେଁ ଅନୁଷ୍ଠାନ

ଚଲାଇବା ଦାୟିତ୍ୱ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ସେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କୃପାଳନୀଙ୍କୁ ଓ ମୋତେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧା ବା ସେବାଗ୍ରାମରେ ଉପସ୍ଥିତ ରହିବାକୁ କହିଲେ । ତେଣୁ ସେ ବର୍ଷଟିଯାକ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ମୋର ଏହି ଦୁଇ ଜାଗାରେ କଟିଲା ।

ଯୁଦ୍ଧ ଏତେବେଳକୁ ଗୋଟିଏ ସଙ୍କଟପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚିଥାଏ । ଜର୍ମାନ ସବୁ ଦଗରେ ଜିଣୁଛି ବୋଲି ଜଣାଯାଉଥାଏ । ଜାପାନ ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପରେ ସିଙ୍ଗାପୁର, ମାଲୟ ଓ ଜାଭା ପୂର୍ବମାଡାରେ ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମଦେଶର କିଛି ଅଂଶ ଦଖଲ କରିଗଲା । ପୂର୍ବରୁ ଜାପାନ ଚୀନର ଅଧିକାଂଶ ଅଂଶ ଦଖଲ କରିଥାଏ । ଯୁଦ୍ଧ ବିପଦ ଭାରତର ଅତି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ବାସ୍ତବ ବିପଦ ସ୍ୱରୂପ ଜଣାଗଲା । ଅଧିକାଂଶ ଇଉରୋପୀୟ ଦେଶମାନଙ୍କୁ ହୁଏତ ଜର୍ମାନୀ ଅଧୀନସ୍ଥ କରିଥାଏ ବା ନିଜ ପ୍ରଭାବକୁ ଆଣି ପାରିଥାଏ । ଫ୍ରାନ୍ସର ପତନ ପରେ ଇଂରେଜମାନେ ପ୍ରାୟ ଏକାକୀ ଜର୍ମାନୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ ଚଳାଉଥିଲେହେଁ ଦୁଇଟି ବିଶାଳ ଶକ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ରୁଷ ଓ ଆମେରିକା ଇଂରେଜ ସପକ୍ଷରେ କିଛିଦିନ ପରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗଦେଲେ । ରୁଷ ନିଜେ ତା ଶକ୍ତି ବଳରେ ଜର୍ମାନୀକୁ ପ୍ରତିରୋଧ କଲା । ଆମେରିକାର ଯଥେଷ୍ଟ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଓ ଯୁଦ୍ଧ ସରଞ୍ଜାମ ଥିଲା ଏବଂ ତାର କାରଖାନା ମାନଙ୍କରେ ଏତେ ପରିମାଣରେ ଯୁଦ୍ଧ ସରଞ୍ଜାମ ଉତ୍ପାଦିତ ହେଉଥିଲା ଯେ ଆମେରିକା ଏକାକୀ ମିତ୍ରପକ୍ଷର ନୌବାହିନୀ, ଆକାଶବାହିନୀ ଏବଂ ସୈନ୍ୟ ବାହିନୀକୁ ସେମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ସମସ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଓ ସରଞ୍ଜାମ ଯୋଗାଇବା ଛଡ଼ା ଇଉରୋପରେ ଜର୍ମାନୀ ସହିତ ଓ ସୁଦୂର ପ୍ରାଚ୍ୟରେ ଜାପାନ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ତାର ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ପଠାଇ ପାରିଥିଲା । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ୧୯୪୧ ମସିହା ଶେଷରେ ଏବଂ ୧୯୪୨ ମସିହା ପ୍ରଥମ ଭାଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜର୍ମାନୀ ଓ ଜାପାନ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜିତିବେ ବୋଲି ଜଣା ଯାଉଥାଏ ।

ଫ୍ରାନ୍ସ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ ହେବା ପରେ ଅବସ୍ଥାର ଗୁରୁତ୍ୱରେ ବିଚଳିତ ହୋଇ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଚର୍ଚ୍ଚିଲ ଇଂଲଣ୍ଡ ଓ ଫ୍ରାନ୍ସ ଉଭୟ ମିଶି ଗୋଟିଏ

ସଂଘରେ ପରିଣତ ହେବା ଉଚିତ ବୋଲି ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଫ୍ରାନ୍ସ ପରାଜିତ ହୋଇ ସାରିବା ପରେ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଗତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏଭଳି ଦୂରଦୃଷ୍ଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସ୍ତାବ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ଫ୍ରାନ୍ସରେ କୌଣସି ସରକାର ନ ଥିଲା । ଏସିଆର ଅବସ୍ଥା ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଖରାପ ହୋଇ ଯାଉଥାଏ । ଏହିପରି ସମୟରେ ଚର୍ଚ୍ଚିଲ୍ ସରକାର ଭାରତ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭବ କଲେ । ବୋଧହୁଏ ଆମେରିକା ମଧ୍ୟ ଏହା କରିବାକୁ ଜୋର ଦେବାରୁ ଭାରତବର୍ଷର ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରି ଭାରତ ଯେପରି ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରାଣରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗ ଦିଏ, ତାହାର ଉପାୟ ସ୍ଥିର କରିବା ପାଇଁ ଚର୍ଚ୍ଚିଲ ସରକାର ସାର୍ ଷ୍ଟାଫୋର୍ଡ କ୍ରିପସଙ୍କୁ ଭାରତବର୍ଷକୁ ପଠାଇଲେ । ମୁଖ୍ୟତଃ ଆମେରିକା ସାହାଯ୍ୟରେ ଶତ୍ରୁକୁ ହରାଇବା ପାଇଁ ଭାରତବର୍ଷରେ ଖୁବ୍ ଆୟୋଜନ ହୋଇଥିଲେହେଁ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ଯେବେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ବିରୋଧ କରନ୍ତି ବା ଅନ୍ତତଃ ଉଦାସୀନତା ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ତାହେଲେ କୌଣସି ବୈଦେଶିକ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ପକ୍ଷେ ଶତ୍ରୁ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ାଇ କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ ସାର ଷ୍ଟାଫୋର୍ଡ କ୍ରିପସଙ୍କୁ ଅବସ୍ଥା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବା ପାଇଁ ପଠାଯାଇଥିଲା । ସେ ଥିଲେ ପୃଥିବୀର ଜଣେ ବିଚକ୍ଷଣ ଆଇନଜ୍ଞ ଏବଂ ଶ୍ରମିକ ଦଳର ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକ । ତାଙ୍କର ପ୍ରଗତିଶୀଳ ମତବାଦ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦଳ ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ସେ ଘରୋଇଭାବରେ ଭାରତ ପରିଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲେ ଓ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ବସି ଯେତେବେଳେ ଯୁଦ୍ଧ ପ୍ରତି କଂଗ୍ରେସର ମତାମତ ଠିକ୍ କରୁଥିଲେ, ସେ ସେଠାକୁ ଯାଇ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଭେଟ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ରୁଷକୁ ଜର୍ମାନୀ ଆକ୍ରମଣ କରି ନ ଥାଏ । ଉଭୟ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସନ୍ଧି ହୋଇଥାଏ । ଇଂଲଣ୍ଡର ସ୍ୱାର୍ଥଦୃଷ୍ଟିରୁ ରୁଷ ଯେପରି ଜର୍ମାନୀ ସପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗ ନ ଦିଏ ତାହାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ପାଇଁ ସାର୍ ଷ୍ଟାଫୋର୍ଡ କ୍ରିପ୍ସଙ୍କୁ ରୁଷକୁ ଦୂତ ସ୍ୱରୂପ ପଠାଗଲା ଓ ସେ ସେଠାରେ ଏପରି ଚମତ୍କାର କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ, ଯାହାର ପରିଣତି ହେଲା ଜର୍ମାନୀର ରୁଷ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ

ଘୋଷଣା । ରୁଷ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରିବା ପରେ ତାଙ୍କୁ ଭାରତକୁ ପଠାଗଲା ଓ ଏଠାରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଭାରତବର୍ଷ ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରିବାଭଳି ଗୋଟିଏ ସମାଧାନ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଯାଇଥିଲା ।

ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ ହୋଇଥିବା ଅନୁଯାୟୀ ସମସ୍ତ ଯୁଦ୍ଧରେ ଭାରତ ସକ୍ରିୟ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ ଯଥେଷ୍ଟ ମତଭେଦ ଥିଲା । ତାହା ସତ୍ତ୍ୱେ ଲର୍ଡ଼ ଲିନ୍‌ଲିଥ୍‌ଗୋଙ୍କ ସହିତ ଅଚଳ ଅବସ୍ଥାର ସମାଧାନ ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚାଲିଥିଲା, ତାହା ଯୁଦ୍ଧରେ ଭାରତର ସକ୍ରିୟ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ ସମ୍ପର୍କରେ କଂଗ୍ରେସ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଅଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ମତଭେଦ ଯୋଗୁଁ ଭାଙ୍ଗି ନ ଥିଲା । ବରଂ ଇଂରେଜ ସରକାର ଭାରତକୁ ତତ୍‌କାଳୀନ କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବା ସମ୍ପର୍କରେ ଓ ଦେଶର ଭବି ଶାସନ ସଂସ୍ଥାର ସମ୍ପର୍କରେ କଂଗ୍ରେସର ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିବାରୁ ଏହି କଥାବାର୍ତ୍ତା ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିଲା । ଯେବେ ଇଂରେଜ ସରକାର ପ୍ରଥମ ଦାବୀ ଅର୍ଥାତ୍ ତତ୍କାଳୀନ କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତରକରଣ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଆନ୍ତେ ତାହେଲେ ଭବୀ ଶାସନ ସଂସ୍ଥାର ସମ୍ପର୍କରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦାବୀ ପାଇଁ ହୁଏତ ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରାଯାଇ ପାରିଥାଆନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଲର୍ଡ଼ ଲିନ୍‌ଲିଥ୍‌ଗୋ ପ୍ରଥମ ଦାବୀ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ ନ କରିବାରୁ ଏବଂ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବାର ଅନିଚ୍ଛା ଯୋଗୁଁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସମାଧାନ ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ଥିଲା । ମାତ୍ର ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ଅହିଂସା ଉପରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଗୁରୁତ୍ୱ ଯୋଗୁଁ ଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିବାରୁ ସମାଧାନ ପାଇଁ ଚାଲିଥିବା କଥାବାର୍ତ୍ତା ବିଫଳ ହେଲା ବୋଲି ମିଛ ପ୍ରଚାର କରାଗଲା । ଏପରି ସାର ଷ୍ଟାଫୋର୍ଡ଼ କ୍ରିପ୍ସଙ୍କ ଚେଷ୍ଟା ଭାରତବର୍ଷରେ ବିଫଳ ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା ପୁଣି ପ୍ରଚାର କରାଯାଇଥିଲା ।

ସାର ଷ୍ଟାଫୋର୍ଡ କ୍ରିପସ୍‌ଙ୍କ ଭାରତ ଆଗମନ ଖୁବ୍ ଆଡ଼ମ୍ବର ସହକାରେ ପ୍ରଚାର କରାଯାଇଥିଲା । ସେ ଆସି କଂଗ୍ରେସ, ମୁସଲିମ୍ ଲିଗ୍ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦଳର ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲେ । ପୂର୍ବରୁ କୁହାଯାଇଛି ଯେ, କଂଗ୍ରେସର ଦୁଇଟି ଦାବୀ ଥିଲା—ପ୍ରଥମ ହେଉଛି ଲୋକସାଧାରଣ ଯେପରି ଯୁଦ୍ଧ ସାହାଯ୍ୟରେ ସକ୍ରିୟ ଏବଂ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିବେ, ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯୁଦ୍ଧକାଳୀନ ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱ ଲୋକ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହିବା ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଭାବୀ ଶାସନ ସଂସ୍କାର ଓ ସେଥିରେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ । କଂଗ୍ରେସ କୌଣସି ଦଳ, ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପକ୍ଷରୁ କୌଣସି ଦାବୀ କରି ନ ଥିଲା । କଂଗ୍ରେସ ଯେ କେବେହେଲେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଅନୁଷ୍ଠାନ ନୁହେଁ ଏହା ଜଣାଶୁଣା କଥା । କଂଗ୍ରେସର ଇତିହାସ ଏହାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସାକ୍ଷୀ । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ କଂଗ୍ରେସ କରୁଥିବା ଦାବୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଓ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ କରୁଥିଲା । ମାତ୍ର ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଦେଶରେ ଗରିଷ୍ଠ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ସେମାନେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ସ୍ଥାନ ଲାଭ କରିବା ମୁସଲିମ ଲିଗ୍ ବରଦାସ୍ତ କରିପାରୁ ନ ଥିଲା । ତେଣୁ କେନ୍ଦ୍ରରେ ଭାରତୀୟଙ୍କ ହାତକୁ କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତରକରଣକୁ ଲିଗ୍ ରାଜି ନ ହେବା ଫଳରେ ଅନେକଦିନ ଧରି ଆଲୋଚନା ଚାଲିଲା । ଶେଷରେ ଷ୍ଟାଫୋର୍ଡ କ୍ରିପସ ନିଜେ ଗୋଟିଏ ସମାଧାନ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା କି କେବଳ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ପରିଚାଳନା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସବୁ ବିଷୟରେ କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତରକରଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ପରିଚାଳନା ସମ୍ପର୍କରେ ସୀମାବଦ୍ଧ କ୍ଷମତା ଦିଆଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ପରିଷ୍କାର ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଏ ବିଷୟରେ ବିଶଦଭାବରେ ଚର୍ଚ୍ଚା କରାଯିବା ପରେ ଜଣାଗଲା ଯେ ଯେଉଁ କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତର କରାଯାଉଛି ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା ତାର ଅର୍ଥ କିଛି ନୁହେଁ । କାରଣ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଥିବା ସମୟରେ ସରକାରଙ୍କର ବହୁ ବିଭାଗ ଯୁଦ୍ଧ ସାହାଯ୍ୟରେ ସଂପୃକ୍ତ ଥିବାରୁ ଯୁଦ୍ଧ ଓ ରାଜ୍ୟ ରକ୍ଷା ଜରୁରୀ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଭାଗର କାର୍ଯ୍ୟରେ

ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରି ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇ ନେବାର ଯଥେଷ୍ଟ ଆଶଙ୍କା ଥିଟେଣି ଯେଉଁ ଆଂଶିକ କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତର କରାଯାଉଛି ବୋଲି କୁହାଯାଉଥି ତାହାର ଅର୍ଥ କିଛି ନ ଥିଲା । ସେହି କାରଣରୁ କଂଗ୍ରେସ କ୍ରିପସ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କଲେନାହିଁ । କଂଗ୍ରେସ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଜଣାଯିବା ପରେ ମିଷ୍ଟର ଜିନ୍ନାଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କଲେ । କାରଣ, ସେ ଯେବେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଆନ୍ତେ, ତାହେଲେ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆଉ କିଛି ସନ୍ଦିଗ୍ଧ ଅବି କରିବା ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ମିଷ୍ଟର ଚର୍ଚ୍ଚିଲ ମ ଏ ଆଂଶିକ କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତର ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜି ନ ହୋଇ ସାର ଷ୍ଟାଫୋର୍ଡ଼ କ୍ରିପସ୍ଙ୍କୁ ଭାରତବର୍ଷରୁ ଡକାଇ ନେଲେ ।

ମହାତ୍ମାଜୀ ମୂଳରୁ କିଛି ହେବନାହିଁ ବୋଲି ଜାଣିଥିବାରୁ ଏ କଥା ବାର୍ତ୍ତାରେ ବିଶେଷ କିଛି ଆଗ୍ରହ ପ୍ରକାଶ କରି ନ ଥିଲେ । ସେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ରହି ଅନେକଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ଭାଗ ନେଉଥିଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ କସ୍ତୁରବାଙ୍କ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଖରାପ ହେବାରୁ ସେ ସେବାଗ୍ରାମ ଚାଲିଗଲେ କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଅନ୍ୟ ଶତ୍ରୁମାନେ ପ୍ରଚାର ଚଳାଇଲେ ଯେ, ଯେବେ ଗୋଟିଏ ମିଳାମିଶା ହୋଇଥାନ୍ତା, ତାହେଲେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥାନ୍ତା ଓ ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା କଂଗ୍ରେସର ଅହିଂସା ନୀତିର ବିରୋଧ ହୋଇଥିବାର ମିଳାମିଶା କଥାବାର୍ତ୍ତା ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ଏ ପ୍ରଚାର ସମ୍ବନ୍ଧେ ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଯାହା କହିଛି, କଂଗ୍ରେସର ଦାବୀ ଯେବେ ଗୃହୀତ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତାହେଲେ କଂଗ୍ରେସ ଯୁଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବାରୁ ପ୍ରକୃତରେ ଏଥିପାଇଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଭାଙ୍ଗି ନ ଥାନ୍ତା । କଥାବାର୍ତ୍ତା ଭାଙ୍ଗିବାର ମୂଳ କାରଣ ହେଲା, ଭାରତକୁ ପ୍ରକୃତ କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବାକୁ ଇଂଲଣ୍ଡର ଅନିଚ୍ଛା ।

ଦ୍ୱାବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ସାର ଷ୍ଟାଫୋର୍ଡ କ୍ରିପସ୍ ଭାରତରୁ ଫେରିଯିବା ପରେ ଦେଶରେ ଅତି ସଙ୍କଟଜନକ ଅବସ୍ଥା ଦେଖାଦେଲା । ଜାପାନ ବ୍ରହ୍ମଦେଶର ସହର ପରେ ସହର ଦଖଲ କରି ଯାଉଥାଏ । ଆମେରିକାରୁ ସୈନ୍ୟ ଏବଂ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଭାରତବର୍ଷକୁ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଆସୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ସାହାଯ୍ୟ ମିଳୁ ନ ଥାଏ । ଇଂରେଜ ସରକାର ବ୍ରହ୍ମଦେଶକୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଭାରତକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ତ ଆହୁରି ଦୂରର କଥା । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ହେଉଛି ଆକ୍ରମଣକାରୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲୋକଙ୍କର ଲଢ଼ିବା ପାଇଁ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପ୍ରକାଶ ପାଇବା । ଯେବେ ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କର ନିଜ ଦେଶ ରକ୍ଷାପାଇଁ ଲଢ଼େଇ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ପାରିବ ତାହାହେଲେ ଯାଇ ଆକ୍ରମଣକାରୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ିବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ଦୃଢ଼ତା ଆସିବ । କେବେ ଯାଇ ସେମାନେ ଦେଶର ରକ୍ଷାପାଇଁ ସର୍ବସ୍ୱ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ପାରିବେ । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର କୌଣସି ଆକ୍ରମଣର ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଥିଲେହେଁ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ ତ୍ୟାଗ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ଦରକାର ତାହା ସେମାନେ ବୁଝୁ ନ ଥିଲେ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଭାବିଚିନ୍ତି କହିଲେ ଯେ ଆମ ଦେଶକୁ କିପରି ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ ସେ ବିଷୟ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର ନ କରି ଆମେ ନିଜେ ତାର ଉପାୟ ସ୍ଥିର କରିବା ଦରକାର । ଏଥିପାଇଁ ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ହେଉଛି, ଅହିଂସାତ୍ମକ ଉପାୟ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଅହିଂସା ଉପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିବ, ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ସରକାର ଖୋଜୁଁ ନ ଥିବେ ସୁଦ୍ଧା ହିଂସାତ୍ମକ ଯୁଦ୍ଧରେ ଦେଶରକ୍ଷାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ—ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ମତ ପ୍ରକାଶ

କଲେ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଏକମାତ୍ର ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିହେବ।

ସମସ୍ତ ଅତି ଗୋଳମାଳିଆ ହୋଇଥାଏ । ଯେବେ କୌଣସି କଂଗ୍ରେସର ଲୋକ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଲୋକ ଯୁଦ୍ଧ ସାହାଯ୍ୟରେ ବାଧା ପାଇବାର ଆଶଙ୍କା ଥିବାଭଳି କିଛି କହୁଥାଏ ବା କରୁଥାଏ ତାକୁ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ବୋଲି କୁହାଯାଉଥାଏ । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କର ଦେଶକୁ ରକ୍ଷାକରିବା ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଶକ୍ତି ଓ ସାମର୍ଥ୍ୟ ଥାଉ ବା ନ ଥାଉ ଭାରତବର୍ଷକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ଏକମାତ୍ର ତାଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ବୋଲି ସେମାନେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଥିବାରୁ, ଯେଉଁ କୌଣସି ଲୋକ ଆକ୍ରମଣର କପରି ଭାବରେ ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାକୁ ହେବ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ଭାବୁଥିଲା ବା କଳ୍ପନା କରୁଥିଲା ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ବୋଲି ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଭାରତବର୍ଷରେ ଆକ୍ରମଣକୁ ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଲୋକ ଭାଗ ନେଉ ଏହା ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଚାହୁଁ ନ ଥିଲେ ।

ମହାତ୍ମାଜୀ ବରାବର ଦେଶରକ୍ଷା ପାଇଁ ଦାୟିତ୍ୱ ନେବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ହେବ ବୋଲି ଦେଶକୁ ଚେତେଇ ଦେଉଥାନ୍ତି । ଏଲାହାବାଦରେ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ଓ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ବୈଠକ ଡକାଗଲା । ଏହି ଉଭୟ ବୈଠକରେ ଏ ବିଷୟରେ ବିଶଦଭାବେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏହି ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଏଲାହାବାଦ ଯାଇ ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ତିଆରି କରି ପଠାଇ-ଥିଲେ ଓ ତାହା ଗୃହୀତ ହେବା ଉଚିତ ବୋଲି ସେ ଭାବୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଚିଠା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର କେତେକ ସଭ୍ୟଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟ ନ ହେବାରୁ ସର୍ବସମ୍ମତିକ୍ରମେ ତାହା ଯେପରି ଗୃହୀତ ହୁଏ ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଚିଠିରୁ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ କେତେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ସର୍ବସମ୍ମତି ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ତାହା ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ତାପରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ସମ୍ମୁଖରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରସ୍ତାବ ରଖାଗଲା । ତା ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଚିଠାରେ କେତେକ

ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଏବଂ ତାହାର ମୂଳ ବିଶେଷତ୍ୱ ରକ୍ଷାକରି ମୁଁ ଆଗତ କରିଥିବା ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ତାବ । କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଂଖ୍ୟାଧିକ ସଭ୍ୟ ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବ ସପକ୍ଷରେ ଥିବାରୁ କଂଗ୍ରେସ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଯିବ ବୋଲି ଜଣାପଡ଼ିଲା । ମହାତ୍ମାଙ୍କ ବୈଠକରେ ଉପସ୍ଥିତ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶ କରିବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ବୈଠକ ଦିନେ ଘୁଞ୍ଚାଇ ଦିଆଯାଇ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଏହାକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବା ନାକଚ କରିବାକୁ ବ୍ୟଗ୍ରତା ପ୍ରକାଶ କରୁଥାନ୍ତି । ପରିସ୍ଥିତି ପୂରା ଭାବରେ ବିବେଚନା କରି ମୁଁ ମୋର ପ୍ରସ୍ତାବ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେଲି ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଅନ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ଅଣାଯାଇଥିଲା ତାକୁ ମୁଁ ବିରୋଧ ନ କରି ନିରପେକ୍ଷ ରହିବି ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କଲି । ମହାତ୍ମାଜୀ ପଠାଇ ଥିବା ଚିଠାର ମର୍ମ ଠିକ୍ ରହିଥିଲେହେଁ ତାଙ୍କ ଚିଠାରେ ମୁଁ କେତେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଥିବାରୁ ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଗୃହୀତ ହେବ କି ନାହିଁ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର ସନ୍ଦେହ ଥିଲା । ମୁଁ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରି ଥିବାରୁ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ନିଅଣ ସ୍ୱଭାବେ ସେ ବିଷୟରେ ମୋର ଖୁବ୍ ଭଲ ଥିଲା । ପରେ ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାଶ ହେଲା ତାକୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ସମର୍ଥନ କରୁ ନ ଥିଲେହେଁ ପାଶ ହୋଇଥିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁସାରେ ସେ କଂଗ୍ରେସରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବେ ବୋଲି ଜାଣି ମୁଁ ଖୁସିହେଲି । କଂଗ୍ରେସରେ ଯେପରି ବିଭେଦ ସୃଷ୍ଟି ନ ହୁଏ ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୁଁ ଯାହା କରିଥିଲି ତାକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ଅପସନ୍ଦ କରି ନ ଥିଲେ ।

ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆନ୍ଦୋଳନ କରିବା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ କୌଣସି ସରକାର ଯୁଦ୍ଧରେ ସକ୍ରିୟ ବିରୋଧ, ବିଶେଷତଃ ଯୁଦ୍ଧ ସାହାଯ୍ୟରେ ବାଧା ଆସିବା ପରି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ବରଦାସ୍ତ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ କଂଗ୍ରେସ ନେତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୃହୀତ ହେବ କି ନାହିଁ ପରିଷ୍କାର ଭାବେ ଜଣାପଡ଼ୁ ନ ଥାଏ । ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ସରକାରଙ୍କୁ ବିରୋଧ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆତ୍ମଶୋଧନାକୁ

ପ୍ରତିରୋଧ କରିବା କଳ୍ପନା କରିଯାଉଥିଲି । ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଯାହା ହେଉ ପଛକେ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଯାହା ଭାବନ୍ତୁ ପଛକେ, ସମୟ ଆସିଛୁ ଯେତେବେଳେ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁସାରେ ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲଭି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ବିରୋଧ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆକ୍ରମଣ କାରୀର ବିରୋଧ କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ମୁଁ ମନେ ମନେ ସ୍ଥିର କରି ନେଇଥାଏ ।

ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସ୍ଥିର କରାଯାଇ ନ ଥାଏ । ମାତ୍ର ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଜାଗରଣ ଆଣିବା ପାଇଁ ମୁଁ ବିହାର ପ୍ରଦେଶ ସାରା ଗସ୍ତ କରି ପ୍ରଦେଶର ଅଧିକାଂଶ ଅଞ୍ଚଳରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ବାଣୀ ପ୍ରଚାର କରି ଏବଂ ଲୋକଙ୍କୁ ଭାବୀ ସଂଗ୍ରାମ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ଲାଗିଲି । ମୋର ଯେତେଦୂର ମନେଅଛି, ଏହି ଗସ୍ତ ଭିତରେ ମୁଁ ଯେଉଁଭଳି ଦୀର୍ଘ ଓ ଓଜସ୍ୱି ବକ୍ତୃତାମାନ ଦେଉଥିଲି ମୋ ଜୀବନ ଭିତରେ ସେଉଳି ବକ୍ତୃତାମାନ କେବେହେଲେ ଦେଇ ନ ଥିଲି । ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ଏହି ଗସ୍ତ ମୁଁ କରୁଥିଲି । ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ଏଲାହାବାଦ ଅଧିବେଶନ ପରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କଲି ଓ ଆଗାମୀ ଆନ୍ଦୋଳନ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଶେଷ ଆନ୍ଦୋଳନ ହେବ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ମୋତେ କହିଲେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମନେ ମନେ ତାହା ଅନୁଭବ କଲି । ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର କୌଣସି ବକ୍ତୃତାରେ ମୁଁ ଦେଶପାଇଁ ଲୋକଙ୍କୁ ମରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ କହି ନ ଥିଲି । ଓଲଟି ସେଥିପାଇଁ ସମୟ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି ନାହିଁ ଓ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକମାତ୍ର ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଛି ମାତୃଭୂମିର ସେବାପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ସମୟ ବିନିଯୋଗ କରିବା ଦରକାର ବୋଲି କହୁଥିଲି । ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ ଜୀବନ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାପାଇଁ କେହି କେହି କହୁଥିଲେ ହେଁ ମୁଁ ଯାହା କହୁଥିଲି ତାହା ଯଥେଷ୍ଟ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲି । ବିହାର ଗସ୍ତ

ସମୟରେ ଦେଶପାଇଁ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ଧମସ୍ତୁ ଅଛି ବୋଲି ମୁଁ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କହିଲି । କାରଣ ଏଥର ଯଦି ଆମେ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେଉ, ତାହେଲେ ଆଉ କେତେଦିନ ଯାଏ ଆମକୁ ଦାସତ୍ୱ ବନ୍ଧନରେ ରହିବାକୁ ହେବ ତାହା କହି ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ।

ଏକୋନବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

କିଛିଦିନ ପରେ ୧୯୪୨ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ୮ ତାରିଖ ଦିନ ବମ୍ବେରେ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ବୈଠକ ବସି "ଭାରତଛାଡ଼" ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୃହୀତ ହେଲା । ଉକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଏକ ସଙ୍ଗେ ସରକାର ତଥା ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୃହୀତ ହେବାପରେ ମହାତ୍ମାଙ୍କ "କର ବା ମର" ଉକ୍ତି ତାଙ୍କର ବକ୍ତୃତା ଶେଷ କରିଥିଲେ । ବୈଠକ ଶେଷ ହେବା ପରେ ରାତି ପାହିବା ପୂର୍ବରୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ଅନ୍ୟ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଗିରଫ କରି ଅଜ୍ଞାତ ସ୍ଥାନକୁ ନିଆଗଲା । ପରେ ମହାତ୍ମାଙ୍କୁ ପୁନା ନିଆଯାଇ ସେଠାରେ ଆଗାଖାଁ ପ୍ରାସାଦରେ ରଖାଗଲା ବୋଲି ଜଣାପଡ଼ିଲା । ସେଠାରେ ତାଙ୍କୁ ଅଢ଼େଇ ବର୍ଷ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଆଗା ଖାଁ ପ୍ରାସାଦରେ ପହଞ୍ଚିବାର କିଛିଦିନ ପରେ ଶ୍ରୀ ମହାଦେବ ଦେଶାଇଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଖଲାସର ଅଳ୍ପଦିନ ପୂର୍ବରୁ ସେଠାରେ କସ୍ତୁରବାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅହମ୍ମଦନଗର ଦୁର୍ଗରେ ଅଟକ କରି ରଖାଗଲା । ମୋର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଖରାପ ଥିବାରୁ ମୁଁ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ଅଧିବେଶନରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ନ ଯାଇ ପାଟନାରେ ଥିଲି ଏବଂ ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ ହେବା ପରଦିନ ସକାଳୁ ମୋତେ ଗିରଫ କରାଯାଇ ଜେଲକୁ ନିଆଗଲା । ପାଟନା ଜେଲରେ ମୋତେ ୧୯୪୫ ଜୁନ ୧୫ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଟକ ରଖାଯାଇଥିଲା ।

"ଭାରତଛାଡ଼" ପ୍ରସ୍ତାବ ପାସ ହେବା ସମୟକୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଲେଖା ଫଳରେ ଦେଶର ସବୁଆଡ଼େ ଅଦ୍ଭୁତ ଜାଗରଣ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା ଏବଂ ବିହାରରେ ମୁଁ ଗସ୍ତ କରିବା ଫଳରେ ବି ଏ ଜାଗରଣ ହେବା ଦିଗରେ କମ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ି ନ ଥିଲା । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ, ନେତାମାନଙ୍କ ଗିରଫଦାରୀ ପରେ

ଦେଶଯାକ ଭଙ୍ଗାରୁଜା କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଲା । ସେଥିପାଇଁ ପୂର୍ବରୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ଲୋକେ ରେଲ୍ ଚଳାଚଳ ବନ୍ଦ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରେଲ୍‌ଲାଇନରୁ ପଟା କାଢ଼ିଲେ ବା ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ଓ ଟେଲିଫୋନ୍ ତାର କାଟିଲେ କିଂବା ଷ୍ଟିମରମାନଙ୍କର ଜେଟି ହୁଗୁଳା କଲେ ଅଥବା ରାସ୍ତାରେ ଯେପରି କେହି ଯାଇ ନ ପାରିବେ, ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗାତ ଖୋଳି ଗଛ ପକାଇ ଦେଲେ ବୋଲି ପରେ ଯାହା ସବୁ କୁହାଗଲା ତାହା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

୧୯୩୦ ମସିହା ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ସମୟରେ ସରକାର ଯେପରି ବାହାର ଭିତରର ଖବର ପାଇ ନ ପାରନ୍ତି, ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ତାର କାଟିବା ଉଚିତ କି ନୁହେଁ ସେହି ପ୍ରଶ୍ନ ବିଚାର କରାଯାଇଥିଲା । ଏହି ବିଚାର ଫଳରେ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ତାର କାଟିବା ପାଇଁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନଙ୍କୁ ଅନୁମତି ଦିଆଯାଇ ନ ଥିଲା । ଟେଲିଗ୍ରାଫ ତାର ଓ ଟେଲିଗ୍ରାଫ ଖୁଣ୍ଟି ନିର୍ଜୀବ ପଦାର୍ଥ ହୋଇ ଥିବାରୁ ତାହା ନଷ୍ଟ କରିବା ହିଂସାତ୍ମକ ନୁହେଁ ବୋଲି କେତେକ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ପଚରା ନ ଯାଇ ଏ ମତ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରାଯାଇଥିଲା । ୧୯୪୨ ମସିହାରେ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ବୈଠକ ପୂର୍ବରୁ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ ବସିଥିବା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ବୈଠକରେ ବମ୍ବେରେ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ବୈଠକ ବସାଇବାପାଇଁ ସ୍ଥିର କରାଯାଇଥିଲା । କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ବୈଠକ ପରେ ମୁଁ କେତେଦିନ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ ରହିଥିଲି । ମୁଁ ସେଠାରେ ଥିବା ସମୟରେ ଟେଲିଗ୍ରାଫ ତାର କାଟିବା ହିଂସାତ୍ମକ ନୁହେଁ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ପଚାରିବାରୁ ସେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ଯେ ତାର ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ନିର୍ଜୀବ ଜିନିଷ ନଷ୍ଟ କରିବାରେ ହିଂସା ବା ଅହିଂସାର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠୁ ନ ଥିଲେହେଁ ତାହା କରୁଥିବା ଲୋକର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତଥା ମନୋଭାବ ଓ କରାଯାଇଥିବା କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଭାବ ଉପରେ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ନିର୍ଭର କରେ ।

ମୁଁ ପାଟଣା ଆସିବା ପରେ ଓ ବମ୍ବେରେ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ବୈଠକ ବସିବା ପୂର୍ବରୁ ବିହାର ପ୍ରଦେଶ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର

ହୋଇଥିବା ବୈଠକରେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରି ପ୍ରଦେଶ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ସଭ୍ୟବୃନ୍ଦଙ୍କୁ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କ ବିନାନୁମତିରେ ଏଭଳି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ତାଗିଦ୍ କରି ଦେଇଥିଲି । ଏବଂ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କର ବିନାନୁମତିରେ କଲେ ହୁଏତ ନାନା ପ୍ରକାର ଅସୁବିଧା ଦେଖାଦେଇପାରେ ଓ ଭଲ ଅପେକ୍ଷା ମନ୍ଦ ଫଳର ଅଧିକ ଆଶଙ୍କା ଅଛି ବୋଲି କହିଥିଲି । ବମ୍ବେ ଯିବା ସମୟରେ ହୁଏତ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେଠାରେ ଗିରଫ କରିବାର ଆଶଙ୍କା ଥିବାରୁ ଏବଂ ଗିରଫ ହେଲେ ଲୋକଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବାର କୌଣସି ସୁବିଧା ନ ଥିବା କଥା ଚିନ୍ତି ପ୍ରଦେଶ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ସମ୍ପାଦକଙ୍କୁ ଡାକି ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ତିଆରି କରିବାକୁ କହିଲି, ଯାହା ଫଳରେ କି ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ବିନା ପରାମର୍ଶରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ । ମୁଁ ବେମାର ଥିବାରୁ, କିଛି ନିଜେ ଲେଖି ନ ପାରି ଯାହାସବୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ରହିବାର କଥା କହିଦେଲି । ସେହି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ତିଆରି ହୋଇ ମୋ ଆଗରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଗଲା । ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଟେଲିଗ୍ରାଫ ତାର ଓ ରେଲ ଲାଇନ୍ ନଷ୍ଟ କରିବା ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ଥିବାରୁ ମୁଁ ତାହା ବାଦ ଦେଇ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମଟି ଛାପି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ କହିଲି । ମୁଁ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବମ୍ବେ ଯିବି ବୋଲି ଆଶା କରୁଥିଲି । ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଲି ବମ୍ବେ ଯାଇ ପାରିବି ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମଟି ଛାପିବାକୁ କହିଥିଲି, ତାହା ନ ଛାପି ବମ୍ବେ ବୈଠକରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ କହିଲି । ପ୍ରସ୍ତାବ ପତ୍ରଟି ଛପା ଯାଇ ନାହିଁ ବୋଲି ମୋ ଧାରଣା ଥିବାରୁ ମୁଁ ଏହା କହୁଥିଲି; କିନ୍ତୁ ଅଗଷ୍ଟ ୯ ତାରିଖ ଦିନ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ଓ ପୋଲିସ ମୋତେ ଗିରଫ କରିବାକୁ ଆସିବା ସମୟରେ ମୋ ଧାରଣା ଠିକ ନୁହେଁ ବୋଲି ଜାଣି ପାରି ପ୍ରସ୍ତାବପତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଦେଶ ସାରା ବାଣ୍ଟିବାକୁ କହିଲି । ପରେ ଜେଲରେ ପ୍ରସ୍ତାବପତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ବଣ୍ଟାଯାଇଛି ଓ ଲୋକେ ସେହି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ଜାଣିଲି । ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ତାର ଓ ରେଲ ଲାଇନ କାଟିବା ନ ଥିଲା ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ

କହିଥିଲେ ଯେ, ବାହାରରେ ଏହି ଦୁଇଟି କାର୍ଯ୍ୟ ଅଜ୍ଞମାନଙ୍କରେ କରାଯାଇ ଥିବାରୁ, କାହିଁକି ଓ କପଟ ଭାବରେ ଏ ଦୁଇ କାମ ଏତେ ବଡ଼ ଆକାରରେ ପ୍ରଦେଶସାରା ଦେଖାଦେଲା, ତାହା ଭାବି ଜେଲରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ରହି ପାରିଲି ନାହିଁ । ମୋର ଏହି ସନ୍ଦେହ ବେଶି ସମୟ ରହିଲା ନାହିଁ । ବାହାର ପାଇଁ ଯୋଗାଯୋଗ ସୂତ୍ର ନଷ୍ଟ କରିଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କଂଗ୍ରେସ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ କରିଛି ବୋଲି ସରକାର ଯେଉଁ ଅଭିଯୋଗ ଆଣିଥିଲେ, ତାହାର କୌଣସି ଭିତ୍ତି ନ ଥିଲା ବା ନାହିଁ । ମୁଁ ସେବାଗ୍ରାମରେ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କହିଥିଲେ ଯେ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ଓ ରେଲଲାଇନ ନଷ୍ଟ କରିବା ଭଳି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ମୁଁ କଡ଼ା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲି । ଏହି ଅଭିଯୋଗ ଯେ ଭିତ୍ତିହୀନ ତାହା ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ କହୁଛି । ମୁଁ ଗିରଫ ହେବାଦିନ ଯେଉଁ ବଡ଼ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ବଣ୍ଟାଯାଇଥିଲା, ସେଥିରେ ଏଭଳି କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନ ଥିଲା । ପ୍ରକୃତରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ଯାହାସବୁ ଘଟିଲା, ସେଥିପାଇଁ ସରକାର ହିଁ ଦାୟୀ । ଅଗଷ୍ଟ ୮ ତାରିଖ ଦିନ ରାତିରେ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଯିବା ପୂର୍ବରୁ କଂଗ୍ରେସ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲା, ଯାହାଫଳରେ ନେତାମାନଙ୍କୁ ଗିରଫ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା, ତାହାସବୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ସରକାର ଗୋଟିଏ ବିବୃତି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ଓ ରେଲୱେ ଲାଇନ ନଷ୍ଟ କରିବା ସରକାରଙ୍କ ବିବୃତିରେ ଅଛି ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ ଥିଲା ।

ଅଗଷ୍ଟ ୯ ତାରିଖ ସକାଳ ଖବର କାଗଜରେ ଦେଶସାରା ସରକାରଙ୍କ ବିବୃତି ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ଓ ଉକ୍ତ ବିବୃତି ପାଠ କରି ଜଣେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ମୋତେ ଗିରଫ କରିବାକୁ ଆସିଲେ । ସେହିଦିନ ବା ପରଦିନ ବିଲାତରେ ଭାରତମନ୍ତ୍ରୀ ମିଷ୍ଟର ଆମେରି ବିଲାତରେ ଦେଇଥିବା ବିବୃତିରେ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ଓ ରେଲଲାଇନ୍ କଥା କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଅଛି ବୋଲି କହିଥିଲେ । ସେ ବିବୃତିଟି ମଧ୍ୟ ଭାରତର ସମ୍ବାଦପତ୍ରେ ବଡ଼ଅକ୍ଷରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ।

ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ରେଲ ଓ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ଲାଇନ କାଟିବା 'କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବୋଲି ଲୋକେ ପ୍ରଥମେ ସରକାରଙ୍କ ବିବୃତିରୁ ଜାଣିଲେ ଓ କୌଣସି ମୁଖ୍ୟ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକ ସେତେବେଳେ ଜେଲ ବାହାରେ ନ ଥିବାରୁ ଲୋକଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତ ଘଟଣା କହି ନିବର୍ତ୍ତାଇବାର ସୁଯୋଗ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଫଳତଃ ଜନସାଧାରଣ ମନେକଲେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ, କୃତିତ୍ୱର ସହିତ କରିବା ଉଚିତ । ଅନ୍ତତଃ ବିହାରର ଜନସାଧାରଣ ଏହି ଧାରଣାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା । ଜେଲରେ ମୁଁ ଥିବା ସମୟରେ ପାଉଥିବା ଖବରରୁ ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହୋଇଛି ।

ମୋର ଗିରଫଦାରର ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ଗିରଫ ହୋଇ ଜେଲକୁ ଯାଇଥିବା ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ମୋତେ ଯାହା କହିଥିଲେ ତାହା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ । କେତେଜଣ ଯୁବକ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ମୁଁ ଗିରଫ ହେବା ପୂର୍ବରୁ କିଛି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଯାଇଛି କି ନାହିଁ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ମୋ ସହିତ ବହୁଦିନ ହେବ ଦେଖା ହୋଇନି ବୋଲି ସେ କହିବାରୁ, ଜଣେ ଯୁବକ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚାରିତ ବିବୃତିଟି ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ତାଙ୍କ ମତ ପଚାରିଲେ । ମୋର ଉକ୍ତ ବନ୍ଧୁ ଜଣକ ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ଜାଣି ନ ଥିଲେହେଁ ସେ କହିଲେ, "ସରକାରଙ୍କ ମତରେ ଏହା ଯେତେବେଳେ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ, ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମୀଙ୍କର ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଉଚିତ ।" ମୁଁ ଏହା ଶୁଣିବାରୁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ (ସରକାରଙ୍କ ବିବୃତିରେ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥିବା) ଅନୁଯାୟୀ ସମସ୍ତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ ବୋଲି ଧରିନେଲି ଓ ତା ପରଦିନ ଘଟିଥିବା ଆଉ ଗୋଟିଏ ଘଟଣାରୁ ସେ ଧାରଣା ଅଧିକମାତ୍ରାରେ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହେଲା । ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ଓ ଟେଲିଫୋନ ତାର କଟାଯାଇ ଥିବାରୁ ଜେଲର ଟେଲିଫୋନ ସାହାଯ୍ୟରେ ସରକାରଙ୍କର ଯେଉଁ ଅଫିସରମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗାଯୋଗ ଥିଲା, ତାହା ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇ-ଥିଲା । ସହରର ସ୍ୱଭାବତେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଉତ୍ତେଜନା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ ।

ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଦଶାନ୍ଧିଆଥା ସେକ୍ରେଟେରିଏଟ୍ ଆଡ଼କୁ ଯାଉଥାଏ । କେତେକ ଯୁବକ ସେକ୍ରେଟେରିଏଟ୍ କୋଠା ଉପରକୁ ଉଠି ସେ କୋଠା ଉପରେ କଂଗ୍ରେସ ପତାକା ଉଡ଼ାଇଲେ । ଅଦାଲତ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ଓ ରାସ୍ତାରେ ଏତେ ଲୋକ ଜମିଗଲେ ଯେ ସେ ବାଟେ ଆଉ କୌଣସି ଗାଡ଼ି, ମଟର ଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସେକ୍ରେଟେରିଏଟ୍ ପାଖରେ ପୁଲିସ ଗୁଳି ଚଳାଇବାରୁ କେତେକ ଯୁବକ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମରିଗଲେ ଓ ଆଉ କେତେକଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଯାଇ ପାଟଣା ଜେଲକୁ ପଠାଗଲା । ପାଟଣା ଜେଲ ଆଗରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଇଥିବାରୁ ଓ ଆଉ ଏତେ ନୂଆ ଲୋକଙ୍କୁ ଜେଲରେ ଯାଗା ନ ହେବାରୁ ସେମାନେ ଜେଲ ଭିତରେ ଏଠି ସେଠି ବୁଲାବୁଲି କଲେ । ରାସ୍ତା ପାଖରେ ଥିବା ଓ୍ୱାର୍ଡ଼ର ଲୋକେ ଉପର ମହଲାକୁ ଯାଇ ରାସ୍ତାରେ ଯାଉଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ଯେପରି ଶୁଣାଯିବ ସେହିପରି ସ୍ୱରରେ ପାଟିକଲେ ! ଜେଲ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନେ ଆମକୁ କହିଲେ, ଯଦି ଆମେ ଏହି ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ନ କରୁ ତାହେଲେ ହୁଏତ ଉପରସ୍ଥ ହାକିମମାନେ ଆସି ଗୁଳି ଚଳାଇବେ ।

ସେ ସମୟକୁ ପାଟନା ଜେଲରେ ଥିବା ବିହାରର ଅଧିକାଂଶ ମୁଖ୍ୟ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଥାନ୍ତି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯୁବକମାନେ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ହୋଇଥାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ପୁଣି ଗୋଳମାଳ ଆରମ୍ଭ କରି ଦିଅନ୍ତି । ରାସ୍ତାରେ ଯାଉଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ଟେଲିଫୋନ ଓ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ତାର ଏବଂ ରେଳ ଲାଇନ କାଟିବା ପାଇଁ ବଡ଼ ପାଟିକରି କହନ୍ତି । ଶେଷକୁ ଜେଲ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଏହି ଯୁବକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପଚିଶ ଜଣଙ୍କୁ ପାଟଣା ଜେଲର ଦଶମାଇଲ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ କ୍ୟାମ୍ପ ଜେଲକୁ ପଠାଇବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ ଓ ସେଥିପାଇଁ ଦଶଗୋଟି ଲରି ଆଣିଲେ । ସେଥିରୁ ଦୁଇଟି ଲରି ବୋଝେଇ କରି ଦିଆଗଲା । ଦୁଇଟି ଲରି ଖାଲି ଥାଏ । ସେତେବେଳକୁ ଜେଲ ପାଖ ରାସ୍ତାରେ ଜମା ହୋଇଥିବା ଲୋକେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ଲରି ଭିତରେ ବସିଥିବା ଯୁବକମାନଙ୍କୁ କାଢ଼ିଆସି ଜେଲ ସାମନାରେ ଲରିଗୁଡ଼ିକରେ ନିଆଁ ଲଗାଇ ପୋଡ଼ିଦେଲେ । ଏହି

ଟୋଳମାଳ ଭିତରେ କେତେକ କଏଦୀ ଲୋକଙ୍କ ସାଙ୍ଗେ ମିଶି ପଳାଇଗଲେ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ଜେଲକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ସଶସ୍ତ୍ର ସିପାହିଙ୍କ ଲଗାରେ ଅଣାଯାଇ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ପୁଣି ଜ୍ୟାମ୍ପ ଜେଲକୁ ନେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ବେମାର ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା ଅବସ୍ଥାରେ ନ ଥିଲି । ଲମ୍ବାଗୁଡ଼ିକ ପୋଡ଼ିବା ବା ପୋଲିସକୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବା କିମ୍ବା ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲି । ସେମାନେ ମୋ କଥା ନୀରବରେ ଶୁଣି ମୋ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ମାନ ଅଛି ବୋଲି ବିନମ୍ର ସହକାରେ କହିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଭଙ୍ଗା ନୀତି ଯେ ଭୁଲ ଓ ଅନ୍ୟାୟ ଏବଂ ତାହା କରିବା ଯେବେ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ପଡ଼େ ତେବେ କରିବାର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ଅଛି ବୋଲି ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ସେମାନଙ୍କର ହୃଦ୍‌ବୋଧ କରିପାରି ନ ଥିଲି । ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ଯାହା କରେ ସେ ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କରି ତାର ପରିଣତି ଭୋଗିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଉଚିତ । ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ଗୋପନର କୌଣସି ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ଦୃଢ଼ ମତ । ଗୁପ୍ତରେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ସେଥିର ପରିଣତି ଭୋଗ ନ କରି ତାର ଦାୟିତ୍ୱ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ପକାଇ ଦେବାର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ ପାଇବାର ଆଶଙ୍କା ଅଛି । ତେଣୁ ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ ପକ୍ଷରେ ଗୋପନରେ କିଛି କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ଆନ୍ଦୋଳନ ବେଳେ ଦେଖାଗଲା ଯେ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ତାର ଓ ରେଲ ଲାଇନ ନଷ୍ଟପାଇଁ ପ୍ରକୃତରେ କିଏ ଦାୟୀ । ସେ ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ନ ଯାଇ, ରେଲ୍ ଓ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ଲାଇନ୍‌ର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରାଗଲା । ତାହା ଫଳରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସହିତ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନ ଥିଲା, ସେହିମାନେ ହେଲେ ସରକାରୀ ଅତ୍ୟାଚାରର ଶିକାର । ନିରୀହ ଜନସାଧାରଣ ଯେପରି ସରକାରଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାରର ଶିକାର ନ ହୁଅନ୍ତି ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଯେଉଁ ଯବକମାନେ ଏ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ କରିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ତାହା

ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତୁ ବୋଲି ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇଥିଲି । ଲୋକେ ସରକାରୀ କଳକୁ ଅଚଳ କରିଦେବା ପାଇଁ ବଦ୍ଧପରିକର ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ସେଥିରେ କୃତିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ବିହାରର ସରକାରୀ କଳ ଅଚଳ କରିଦେବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଭଙ୍ଗାରୁଜା କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ତାହା ଲୋକଙ୍କ ଆଡ଼ୁ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ହୋଇଛି ବୋଲି ମୋର ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୋଇଥିଲା । ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ କଂଗ୍ରେସକୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଦୋଷ ବା ବାହାଦୁରୀ ଦେବାର କିଛି ନାହିଁ । ଲୋକେ ଏହିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଦ୍ୱାରା ହିଂସାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଭାବି ନ ପାରି ନିଜ ଉତ୍ସାହ ଓ ଉଦ୍ଦୀପନା ଭିତରେ ଏହା ସବୁ କରିଗଲେ । ଦଳର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଗିରଫ ହୋଇ ଜେଲରେ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ କୌଣସି ବାହାଦୁରୀ ନାହିଁ । କାରଣ ସେମାନେ ଆନ୍ଦୋଳନ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ କୌଣସି ସୁବିଧା ବା ସୁଯୋଗ ପାଇ ନ ଥିଲେ । ଯାହା ବା ଆନ୍ଦୋଳନ ହୋଇଗଲା, ତାହା ଲୋକଙ୍କ ଆଡ଼ୁ ହେଲା । ଯାହା କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ବୋଲି ଲୋକେ ବୁଝିଲେ ଓ ଉଚିତ ମନେକଲେ ତାହାହିଁ ସେମାନେ ଯେତେ କୃତିତ୍ୱର ସହିତ କରିପାରନ୍ତି, କଲେ । ପରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ମନ୍ଦା ପଡ଼ିଯିବାରୁ ଯେଉଁମାନେ ବାହାରେ ଥିଲେ, ସେମାନେ ତାକୁ ଜୀବିତ ରଖିବାକୁ ବହୁବିଧ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବିଫଳ ହୋଇଥିଲେ । ଏଥିରୁ ପରିଷ୍କାର ଜଣାଯାଏ ଯେ ଏହି ଭଙ୍ଗାରୁଜା ପାଇଁ ଲୋକଙ୍କର ଉତ୍ସାହ ଏକମାତ୍ର ଦାୟୀ ଏବଂ ବିନା ନେତୃତ୍ୱରେ ଲୋକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏହା ହୋଇଥିଲା ।

ବିହାରରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଅତି ପ୍ରବଳ ଆକାର ଧାରଣ କଲା । ବହୁଦିନ ଧରି E.I.R. ଓ O.T.R. ରେଲୱେ ଲାଇନରେ ରେଲ ଚଳାଚଳ ବନ୍ଦ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ଲାଇନମାନ ମଧ୍ୟ ବେକାମୀ ହୋଇଗଲା । ଲୋକେ ବହୁ ଥାନା ଦଖଲ କରିନେଲେ । ବହୁ ସ୍ଥଳରେ ସରକାରଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ କେବଳ ଜିଲାର ସଦର ମହକୁମା ସଦର ବା ସୀମାପାଖ ଥାନା, ଯେଉଁଠାରୁ କି ପୋଲିସ ଓ ସୈନ୍ୟ ସହଜରେ ଯାଇ ପାରିବେ, ସେହି ଅଞ୍ଚଳରେ

ସୀମାବଦ୍ଧ ରହିଲା । ପହରା ଦେବାରେ ମୁତୟନ ରହିଥିବା ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଯାହାକୁ ଇଚ୍ଛା ତାହାକୁ ବନ୍ଧୁକରେ ମାରିଲେ ଏବଂ ଗାଁମାନ ଲୁଟତରାଜ କରି ପୋଡ଼ିଦେଲେ । ଅନ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ଲୋକେ ରେଲଓ୍ୱେ ଗୋଦାମ ଓ ଓ୍ୱାଗନରୁ ଜିନିଷ ଲୁଟ କଲେ ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ବା ନକଲେ ସେଠାରେ ଲାଇନ ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିବାରୁ କରିପାରି ନ ଥିଲେ । ଯେଉଁସବୁ ଲୁଟ୍ ହେଉଥିଲା, ତାହା ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ କରାଯାଉଛି ବୋଲି ପୋଲିସ ପକ୍ଷରୁ ଅତି ସହଜରେ କୁହାଯାଇ ପାରୁଥିବାରୁ, ପୋଲିସ ପକ୍ଷରୁ ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା କରାଯାଇ ପାରୁଥିଲା । ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ଲୋକେ ଅତି କଷ୍ଟରେ ଏହି ବିପ୍ଳବକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରି ପାରିଥିଲେ । କେତେକ ସପ୍ତାହ ପରେ ଅଳ୍ପେ ଅଳ୍ପେ ରେଲ ଲାଇନ ମରାମତି ହେବା ପରେ ରେଲ୍ ଚଳାଚଳ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବିହାରରେ ଗଙ୍ଗାର ଉତ୍ତରକୁ ସବୁ ଜିଲ୍ଲା ଓ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳର ଜିଲ୍ଲା, ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ କି ସେତେବେଳକାର O.T.R. ଲାଇନ ଗତି କରିଥିଲା, ସେ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରାୟ ସବୁ ଲାଇନ ପୂରାପୂରି ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଗଙ୍ଗାର ଦକ୍ଷିଣକୁ ପଡ଼ିଥିବା ସେତେବେଳକାର E.I.R. ଲାଇନ ମୋଗଲସରାଇ-ଠାରୁ ଆସାନସୋଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓ ପାଟନା ବାଟ ଦେଇ ଗତି କରିଥିବା କର୍ଡ଼ ଲାଇନ ଅନେକ ଜାଗାରେ ନଷ୍ଟହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ମୋଗଲସରାଇଠାରୁ ସାସାରାମ-ଗୟା ଦେଇ ଆସାନସୋଲ ଯାଇଥିବା ଗ୍ରାଣ୍ଡକର୍ଡ଼ ଲାଇନରେ ପ୍ରାୟ କିଛି କ୍ଷତି ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ O.T.R. ଲାଇନରେ ରେଲ ଚଳାଚଳ ଯେପରିଭାବେ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥିଲା E.I.R. ଲାଇନରେ ସେପରି ହୋଇ ନ ଥିଲା ।

କେତେକ ଲୋକେ ରେଲ ଏବଂ ଟେଲିଗ୍ରାଫ୍ ଲାଇନ ସାଙ୍ଗକୁ ଜାହାଜ ଚଳାଚଳ ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ଗଙ୍ଗାକୂଳର ଜାହାଜ ଲାଗୁଥିବା ଜେଟିମାନ ଭୁଡ଼ାଇ ଦିଆଗଲା ବା ତାହାର ପେଚମାନ ହୁଗୁଳାଇ ଦିଆଗଲା—ଯଦ୍ୱାରା କି ସେଗୁଡ଼ିକ ବଢ଼ିପାଣିରେ ଭାସିଯିବ । ଷ୍ଟିମରଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ସେଥି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଲୋକେ ଷ୍ଟିମରମାନଙ୍କ ଉପରେ ଚଢ଼ି ସେଗୁଡ଼ିକର ଇଞ୍ଜିନ

ନଷ୍ଟ କରି ଦେଉଥିଲେ । ରାସ୍ତାରେ ଯେପରି ଗାଡ଼ି ମଟର ଯାଇ ନ ପାରିବ ସେଥିପାଇଁ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗଛ କାଟି ରାସ୍ତାରେ ଏପାଖରୁ ସେପାଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପକାଇ ଦିଆଯାଉଥିଲା । ରେଲ ଓ ରାସ୍ତାର ପୋଲମାନ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଡିନାମାଇଟ୍ ଅଭାବରୁ ତାହା କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରି ନ ଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ ପରେ ଶୁଣିଲି । ପୋଲିସ ଓ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ଲୋକେ ଯେପରି ଦୂରଦୂରାନ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚି ନ ପାରିବେ ଓ ଶୀଘ୍ର ଯେପରି ଅଚଳ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଥିବେ ସେଇ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହିସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ଯେ ଏଭଳି ଅରାଜକତା ସତ୍ତ୍ୱେ କୌଣସି ଲୋକର ଚୋରି ବା ଡକେଇତି ହୋଇଛି ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ବି ଦୃଷ୍ଟିକୁ ଅଣାଯାଇ ନ ଥିଲା । ଲୋକେ ସରକାରୀ ଟ୍ରେଜେରୀ ଓ ରେଲୱେ ଷ୍ଟେସନମାନ ଲୁଟ୍ କରୁଥିଲାବେଳେ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଓ ପୋଲିସ ଲୋକେ ଲୋକଙ୍କ ଘର ଲୁଟ କରୁଥିଲେ । କେତେକ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ଜାଗାରେ ସୈନ୍ୟ ଓ ପୋଲିସ ଲୋକଙ୍କୁ ମାରି ଦିଆଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତା ତୁଳନାରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସାଧାରଣ ଲୋକ ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଏହି ବିପ୍ଳବ ଫଳରେ ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନ ଅନ୍ତତଃ ବିହାରର କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରୁ କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ସମୂଳେ ଲୋପ ପାଇଥିଲା । ପରେ ପୋଲିସ ଓ ସୈନ୍ୟବାହିନୀଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥା ଆୟତ୍ତାଧୀନ କରାଯିବାରୁ ଏହି ଅବସ୍ଥା ବେଶୀ ଦିନ ରହି ପାରିଲା ନାହିଁ ବା ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟାପି ପାରିଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଲା ଯେ, ଯେବେ ଦେଶସାରା ଚାରିଆଡ଼େ ଲୋକେ ଏକାସଙ୍ଗେ ବିପ୍ଳବ କରି ସରକାରୀ ହୁକୁମ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ସରକାରୀ ଶାସନକଳ ଭାଙ୍ଗିଯିବ ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଚାରିଆଡ଼େ ଯେବେ ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଗଣବିପ୍ଳବ ଦେଖାଦିଏ ତେବେ ତାକୁ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହେବେ । ଯୁଦ୍ଧ ଯୋଗେ ଭାରତରେ ଏତେ ସଂଖ୍ୟ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଯେବେ ଏପରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ନ ଥାଆନ୍ତେ ତେବେ ଭାରତରେ ଶାନ୍ତି ଶୃଙ୍ଖଳା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା; ସମ୍ଭବପର ହେଲେ ବି ବହୁତ

ସମସ୍ତ ଲଗିଥାନ୍ତି । ଯୁଦ୍ଧ ଯୋଗୁଁ ବିହାରରେ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଇଂରେଜ ଓ ଆମେରିକା ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ମହଜୁତ୍ ରଖାଯାଇ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟାରେ ସୈନ୍ୟଥିଲେ । ସେହିମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହି ବିପ୍ଳବକୁ ଦବାଇ ଦିଆଗଲା । ରେଲ ଓ ଟେଲିଗ୍ରାଫ ଲାଇନ ନଷ୍ଟ କରି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ଧରଣରେ ସରକାରୀ ସମ୍ପତ୍ତିମାନ ଲୋକେ ନଷ୍ଟ କରିଥିଲେ । କୌଣସି ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଜୀବନରେ ମାରିଦେବା ପାଇଁ ଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଜାଣିଶୁଣି ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇ ନାହିଁ ଓ କେ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ଏଠି ସେଠି ଜୀବନରେ ମାରିଦିଆଯାଇଛି । ପୋଲିସ ଓ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ଅକଥନୀୟ ଅତ୍ୟାଚାର ସହ୍ୟକରି ନ ପାରି ଲୋକେ ପାଗଳପରି ହୋଇ ଯାହା ତା କରିଛନ୍ତି । ବର୍ଷାସମୟ ହୋଇଥିବାରୁ ନଈ ସବୁ ବଢ଼ିଥାଏ । ବିଲରେ ପୂରା ଫସଲ ଠିଆ ହୋଇଥାଏ । ସାଧାରଣ ସମୟରେ ତ ବର୍ଷାଦିନେ ଯିବା ଆସିବା କରିବା କଷ୍ଟକର । ତା ସାଙ୍ଗକୁ ରାସ୍ତାଘାଟ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଛିନ୍ନ ବିଛିନ୍ନ କରି ଦିଆଯାଇଥିବାରୁ ଯିବା ଆସିବା ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ କଷ୍ଟକର ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ନୂଆ ଚେତନା ଓ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ଦେଖା ଦେଇଥିବାରୁ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଲବାଟେ ବିଶେଷତଃ ଆଖୁ ଓ ମକା କିଆରି ବାଟ ଦେଇ ଯିବାକୁ ଡରୁଥିଲେ ବୋଲି ମୁଁ ଶୁଣିଲି । କାରଣ ଗୋଟିଏ ଦୋଟିଏ ଜାଗାରେ ବିଲ ଭିତରେ ଲୁଚିଥିବା ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କୁ ଘେରି ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ । ଏହିସବୁ ଘଟଣାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟବୁଝି ଜଣାଗଲା ଯେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଏଥର ବିପ୍ଳବକୁ ଦବେଇଥିଲେହେଁ ଅଧିକ ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷକୁ ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରଖି ପାରିବେ ନାହିଁ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ଭାରତ ସହିତ ମିଳାମିଶା କରିବାକୁ ହେବ । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ପୂର୍ବପରି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ନ ଥିଲେ ବି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୃହତ୍ ଶକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଶକ୍ତି ହୋଇଥିଲେ । ତଥାପି ଯୁଦ୍ଧଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଧନଜନ କ୍ଷୟ ହୋଇଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଭାରତକୁ ଅଧିକକାଳ ଦାସତ୍ୱ ବନ୍ଧନରେ ରଖିବା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ସେମାନେ ଏହା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା

ଫଳରେ ଯେଉଁ ଚର୍ଚ୍ଚିଲ ସାହେବ ଯୁଦ୍ଧ ଜିଣିବା ପାଇଁ ଏଭଳି କୃତଘ୍ନ ଓ ଧୃଷ୍ଟତାର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଭାରତକୁ ସ୍ୱରାଜ ଦେବାରେ ପ୍ରଧାନ ଅନ୍ତରାୟ ହୋଇଥିଲେ ସେ କଂଗ୍ରେସ ସହିତ ମିଳାମିଶା କରିବା ପାଇଁ ଲର୍ଡ଼ ଓ୍ୱାଭେଲଙ୍କୁ ବଡ଼ଲାଟ କରି ଭାରତବର୍ଷକୁ ପଠାଇଥିଲେ ।

ଚତୁର୍ବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଲର୍ଡ଼ ଓ୍ୱାଭେଲ କିଛିଦିନ ଦେଶର ଅବସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରି ୧୯୪୫ ମସିହା ଜୁନ୍ ମାସରେ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଖଲାସ କରିବା ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ କିଛିଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଖଲାସ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଜୁଲାଇ ୧୪ ତାରିଖ ଦିନ ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିଲେ ଓ ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥାଇ କଂଗ୍ରେସ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁଯାୟୀ ଇସ୍ତଫା ଦେଇଥିଲେ, ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ନେଇ ସିମଲାରେ ଗୋଟିଏ ସମ୍ମିଳନୀ କରାଗଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ, ମିଃ ଜିନ୍ନା ଓ ତତ୍କାଳୀନ କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାରେ ଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଦଳର ନେତାମାନଙ୍କୁ ଉକ୍ତ ସମ୍ମିଳନୀକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଯାଇଥିଲା । ଲର୍ଡ଼ ଓ୍ୱାଭେଲ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଇଚ୍ଛାନୁଯାୟୀ ଏହି ସମ୍ମିଳନୀ ଆବାହନ କରିଛନ୍ତି ଓ ଉକ୍ତ ସରକାରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଭ୍ୟ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରାଦେଶିକ ନେତାମାନଙ୍କୁ ଖଲାସ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି ବୋଲି ବିବୃତି ଦେଲେ । ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାଇସ୍‌ରାଏ ଏକ୍‌ଜିକ୍ୟୁଟିଭ କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌ରେ ଅର୍ଥ, ରେଲୱେ ତଥା ରାଜ୍ୟରକ୍ଷା ଭଳି ମୁଖ୍ୟ ବିଭାଗମାନ ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ହାତରେ ଥିଲା । କାଉନ୍‌ସିଲରେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ଥିଲେ ଇଉରୋପୀୟ ସଭ୍ୟ । ସେହି କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌କୁ ପୁନର୍ଗଠିତ କରି ବଡ଼ଲାଟ ଓ ସେନାପତିଙ୍କ ଛଡ଼ା ୧୯୩୫ ମସିହାର ଭାରତ ଶାସନ ଆଇନ ଅନୁଯାୟୀ ସମାନ କ୍ଷମତା ସମ୍ପନ୍ନ ଭାରତୀୟ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନେଇ ପୁନର୍ଗଠନ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ । ପ୍ରଥମଥର ପାଇଁ ରାଜ୍ୟରକ୍ଷା, ରେଲୱେ ଓ ବୈଦେଶିକ ବିଭାଗମାନ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହିବ ବୋଲି ଲର୍ଡ଼ ଓ୍ୱାଭେଲ ବିବୃତିରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଧିକ ମଧ୍ୟ କହିଥିଲେ ଯେ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ପୁନର୍ଗଠନ କରାଯାଇଥିବା

ଏକ୍‌ଜିକ୍ୟୁଟିଭ କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌ରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ବାଦ୍‌ଦେଇ ସମାନ ସଂଖ୍ୟକ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ପ୍ରତିନିଧି ନିଆଯିବ । ଯେବେ ସମ୍ମିଳନୀ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଏକ୍‌ଜିକ୍ୟୁଟିଭ୍ କାଉନ୍ସିଲ ପୁନର୍ଗଠିତ ହୋଇପାରେ ତାହା ହେଲେ ତାପରେ ଭାରତର ଭବିଷ୍ୟତ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯିବ ବୋଲି ସେ ଆଶା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମୁସ୍‌ଲିମ୍‌ ଲିଗ୍‌ର ଅସହଯୋଗ ଯୋଗୁଁ ସମ୍ମିଳନୀରେ ସର୍ବସମ୍ମତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପହଞ୍ଚିବା ସମ୍ଭବପର ହେଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ଲର୍ଡ଼ ଓ୍ୟାଭେଲ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିବା ପ୍ରତି ଦଳର ଯେଉଁ ନେତାମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଏକ୍‌ଜିକ୍ୟୁଟିଭ୍ କାଉନସିଲ୍ ଗଠିତ ହେବା ଉଚିତ ବୋଲି ସେ ଦଳ ଭାବୁଛନ୍ତି, ପ୍ରତ୍ୟେକେ ସେମାନଙ୍କର ତାଲିକା ତାଙ୍କୁ ଦେବାକୁ କହିଲେ ଓ ସେମାନେ ଦେଲେ । ବଡ଼ଲାଟ ଓ୍ୟାଭେଲଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ନାମମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାକୁ କାହାକୁ ନେଇ ନୂତନ ଏକ୍‌ଜିକ୍ୟୁଟିଭ୍ କାଉନ୍‌ସିଲ ଗଠିତ ହେବ ତାହା ସେ ବାଛିବେ ବୋଲି କହିଲେ । କିନ୍ତୁ ମୁସ୍‌ଲିମ୍‌ ଲିଗ୍‌ ନାମ ଦେବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାରୁ ସମ୍ମିଳନୀ ବିଫଳ ହୋଇ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ତା' ସତ୍ତ୍ୱେ ଲର୍ଡ଼ ଓ୍ୟାଭେଲ ଆଶା ନ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟ ସୁଯୋଗ ମିଳିଲେ ସମାଧାନ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ ଓ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ସରକାର ଯେଉଁଭଳି ଚାଲୁଥିଲା ସେହିଭଳି ଚାଲିବ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

କଂଗ୍ରେସ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସରକାରଙ୍କ ଦମନ ନୀତି ଧୀରେ ୧୯୪୫ ମସିହାରୁ ଖୋଲି ଆସୁଥିଲା । ଲର୍ଡ଼ ଓ୍ୟାଭେଲ ସିମଲା ସମ୍ମିଳନୀ ଆବାହନ କରି ସେଥିରେ ଯେପରି କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଭ୍ୟମାନେ ଯୋଗଦେଇ ପାରନ୍ତି, ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରିଦେବାଦ୍ୱାରା ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ପ୍ରକୃତରେ ଭାରତ ସହ ମିଳାମିଶା କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ବୋଲି ମହାତ୍ମାଙ୍କ ସମେତ ବହୁ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଅପର ଅନେକ ଥିଲେ ଯେଉଁମାନେ କି ସମ୍ମିଳନୀରେ କଂଗ୍ରେସ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ପସନ୍ଦ କଲେ ନାହିଁ ଓ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକାରକଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କଲେ । ତଥାପି ମହାତ୍ମା ଓ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ଅଟଳ ରହି

ମେଳାମିଶା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ସେମାନଙ୍କର ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ସାଧୁଦ୍ୟମରେ ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଥିଲା । ଯୁଦ୍ଧ ଶେଷ ହେବାକୁ ଯାଉଥିଲା । ଜର୍ମାନ୍ ଓ ଇଟାଲି ପରାଜିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ଏବଂ ଜାପାନ ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲୁ ରଖିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବେଶୀ ଦିନ ଆଉ ଚଳେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ବୋଲି ପରିଷ୍କାର ଜଣାପଡ଼ି ଯାଇଥାଏ । ଯେଉଁ ଦେଶମାନଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ଦଖଲ କରି ନେଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ମିତ୍ରପକ୍ଷ ପୁନର୍ଦଖଲ କରୁଥାନ୍ତି । ଜର୍ମାନ ଓ ଜାପାନ ଜିଣୁଥିବା ସମୟରେ ଓ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ବିପଦ ବେଳେ ୧୯୪୨ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମିତ୍ରପକ୍ଷ ଜିଣିବା ପରିଷ୍କାର ଭାବେ ଜଣା ଯାଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ଭାରତ ସହିତ ମିଳାମିଶା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁ ଥିବାରୁ ଏଥିରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଆନ୍ତରିକତା ଅଛି ବୋଲି ଜଣା ପଡ଼ିଲା ।

ସିମଲା ସମ୍ମିଳନୀର ପରେ ପରେ ବିଲାତରେ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ ହେଲା ଓ ତାହା ଫଳରେ ମିଃ ଚର୍ଚ୍ଚିଲଙ୍କ ଦଳ ନିର୍ବାଚନରେ ପରାଜିତ ହେଲେ । ଭାରତକୁ କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତର କରିବେ ବୋଲି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇଥିବା ଶ୍ରମିକ ଦଳ ବିଲାତରେ ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଶ୍ରମିକ ଦଳ କ୍ଷମତାକୁ ଆସିବା ପରେ ସେମାନଙ୍କର ପୂର୍ବ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ନ ଭୁଲି ଭାରତୀୟ ପରିସ୍ଥିତିର ସମାଧାନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଭାରତବର୍ଷକୁ ବିଲାତମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳର ତିନି ଜଣ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ପଠାଇଲେ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ସେତେବେଳେ ଯାହାସବୁ ଘଟଣା ଘଟିଥିଲା ତାହି ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥିଲେ ବି, ଏତିକି ଉଲ୍ଲେଖ କଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ—ବିଲାତରୁ ଆସିଥିବା ତିନି ଜଣଯାକ ମନ୍ତ୍ରୀ କଂଗ୍ରେସ ଓ ଲିଗ୍ ଉଭୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା ପରେ ଭାରତର ଶାସନ ପଦ୍ଧତି ଠିକ୍ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଶାସନ ବିଧାୟକ ସଭା ଗଠନ କରିବା ନିମିତ୍ତ ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲେ । ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଶାସନ

ଯାଉଥିବା ବଳାଇବା ନିମିତ୍ତ କଂଗ୍ରେସ ଓ ମୁସଲିମ୍ ଲିଗ୍ ଉଭୟ ଅନୁଷ୍ଠାନର ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କୁ ନେଇ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ା ଯିବ ବୋଲି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହେଲା।

ବହୁ ଆଲୋଚନା ପରେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ାଗଲା ଓ ମୁସଲିମ୍ ଲିଗ୍ ସ୍ୱାଧୀନ ପାକିସ୍ତାନ ରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ବଦ୍ଧପରିକର ହୋଇଥିବାରୁ, ପରେ ଏହି ମନ୍ତ୍ରୀ ମଣ୍ଡଳରେ ଯୋଗଦେଇ ଥିଲେ ହେଁ, ପ୍ରଥମରୁ ଯୋଗଦେଇ ନଥିଲେ। ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଅତି ତୀବ୍ର ଓ ଉଗ୍ର ପ୍ରଚାରମାନ ଲିଗ୍ ପକ୍ଷରୁ କରାଯିବାରୁ ମୁସଲମାନମାନେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତ ହୋଇ କଲିକତାର ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାର ଲୋକ ମଲେ। ଘରମାନ ପୋଡ଼ି ଦିଆଗଲା ଓ ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟ ଲୁଟ କରାଯାଇ ନିଆଗଲା। ସେ ସମୟରେ ବଙ୍ଗଳାର ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିବା ଲିଗ୍ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ସହାୟତା କରି ନ ପାରିବା ଫଳରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ସଂଗଠିତ ହୋଇ ଆତ୍ମରକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ। ଅନେକ ମୁସଲମାନ ମଲେ ଏବଂ ଏହିପରି ଘନ ଘନ ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମ ଚାଲିଲା। କିଛିଦିନ ପରେ ମୁସଲମାନମାନେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ଥିବା ପୂର୍ବବଙ୍ଗଳାରେ ବିଶେଷତଃ ନୂଆଖାଲି ଜିଲ୍ଲା ଓ ପାଖ ଆଖ ଅଞ୍ଚଳରେ ବୀଭତ୍ସଭାବେ ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମ କଲେ। ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଘର ପୋଡ଼ି ଲୁଟି କରାଗଲା। ଅସଂଖ୍ୟ ହିନ୍ଦୁଙ୍କୁ ଜବରଦସ୍ତ ମୁସଲମାନ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରାଗଲା। ମହାତ୍ମାଜୀ ଏ ସବୁ ହୃଦୟବିଦାରକ ଘଟଣା ଶୁଣି ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବା ନିମନ୍ତେ ବଙ୍ଗଳା ଯିବାକୁ ସ୍ଥିର କରି ନୂଆଖାଲି ଗଲେ। ଏହି ଯାତ୍ରାରେ ବହୁତ ବିପଦର ଆଶଙ୍କା ଥିଲେହେଁ ସେ ତାଙ୍କ ନିଜ ଜୀବନକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ଯିବା ଫଳରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନୈତିକତା ଓ ସାହସ ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ସାଧୁଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ସନ୍ଦେହ କରୁଥିବା ମୁସଲମାନମାନେ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି ତଥା ବକ୍ତୃତାରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ଭୁଲ ବୁଝି ପାରିଲେ। ଏହି ଘଟଣା ଅହିଂସାର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟିଏ

ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହୋଇ ରହିଲା । ସେଭଳି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପରେ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ମିଳିଲା ।

ବିହାରରୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ବଙ୍ଗଳାକୁ ଯାଆନ୍ତି ଓ ସେଠାରେ ନିଜ ନିଜର ଜୀବିକାର୍ଜ୍ଜନ ପାଇଁ ଚାକିରି ଓ ଛୋଟ ଛୋଟ ବ୍ୟବସାୟମାନ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଖୁବ୍ କମ୍ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ଥାନ୍ତି ଶିକ୍ଷିତ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ କଲିକତାରେ ରହୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବର୍ତ୍ତମାନ ପାକିସ୍ଥାନର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ପୂର୍ବବଙ୍ଗ ସମେତ ବଙ୍ଗଳାର ସବୁଅଞ୍ଚଳେ ସେହି ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । କଲିକତାରେ ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମ ସମୟରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ବିହାରୀଙ୍କୁ ଜୀବନ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଯେଉଁମାନେ ବର୍ତ୍ତିକରି ଗାଁକୁ ପଳେଇ ଆସିଲେ ସେମାନେ କଲିକତାରେ ମୁସଲମାନମାନେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ଯେଉଁ ଅତ୍ୟାଚାର କରିଛନ୍ତି ଓ ସେମାନେ ଯାହା ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି, ବିହାରର ଗାଁମାନଙ୍କରେ ସେ ବିଷୟରେ ସମ୍ବାଦମାନ ପ୍ରଚାର କଲେ । ଫଳରେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିହାରରେ ପ୍ରବଳ ମତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ଏବଂ ବିସ୍ତୃତ ଆକାରରେ ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବିହାରରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଅତ୍ୟଧିକ ପରିମାଣରେ ସଂଖ୍ୟା ଗରିଷ୍ଠ ହୋଇଥିବାରୁ ବିହାରର ଅବସ୍ଥା, ବଙ୍ଗଳାର ଅବସ୍ଥାଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ବିହାର ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଭଲ । ସେମାନେ ସୁସଙ୍ଗଠିତ । ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ପ୍ରତିରୋଧ କରିବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅସମ୍ଭବ ନ ହୋଇଥିଲେହେଁ ବଡ଼ କଷ୍ଟକର । ଅନେକ ଗାଁରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ମୁସଲମାନ ରହିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସାରା ପ୍ରଦେଶରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନମାନେ ଭାଇ ଭାଇ ପରି ଚଳି ଆସିଛନ୍ତି ।

କଲିକତା ଓ ନୂଆଖାଲି ଘଟଣା ଖୋଟକୁ ନିଆଁ ପରି କାର୍ଯ୍ୟକଲା । ମୁସଲିମ୍ ଲିଗ୍‌ର ଉତ୍କଟ ଓ ଅସଂଯତ ପ୍ରଚାର ଏବଂ ବ୍ୟବହାର ଫଳରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ମର୍ମାହତ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ଏହିସବୁ ଘଟଣା ଫଳରେ ମୁଙ୍ଗେର ଓ ଗୟା ଜିଲ୍ଲାର କେତେକାଂଶରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ପ୍ରତିଶୋଧ

ନେବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବା ଫଳରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ମାରି ସେମାନଙ୍କ ଘରପୋଡ଼ି ଦେଲେ ଓ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ଲୁଟ୍ କରି ନେଲେ । ବିହାର ପ୍ରଦେଶର ଦଙ୍ଗା ହେଙ୍ଗାମରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ବିଷୟରେ ପ୍ରଭେଦ ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଲା । ବଙ୍ଗଳାରେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଓ ପୋଲିସ ଜୋଖ୍ଖି ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କରାଯାଉଥିବା ଅତ୍ୟାଚାର ସମ୍ପର୍କରେ ନୀରବ ରହୁଥିଲେ ହେଁ ବିହାର ସରକାର ତଥା ପୋଲିସ ଗଣ୍ଡଗୋଳ କରୁଥିବା ଲୋକଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅବିରତ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ କରୁଥିଲେ । ଦଙ୍ଗାହେଙ୍ଗାମା ଯେପରି ବନ୍ଦ ହୁଏ, ସେଥିପାଇଁ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ସାହାଯ୍ୟ ନିଆଯାଉଥିଲା । କେନ୍ଦ୍ରରେ କଂଗ୍ରେସ କ୍ଷମତାରେ ଥିବାରୁ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହାରଲାଲ ନେହେରୁ, ସର୍ଦ୍ଦାର ପଟେଲ, ତତ୍କାଳୀନ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କୃପାଲନୀ କେନ୍ଦ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ଥିବା ମୁସଲିମ୍ ଲିଗ୍‌ର ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏବଂ ମୁଁ— ଆମେ ସମସ୍ତେ ବିହାରକୁ ଯାଇ ଦଙ୍ଗା ହେଙ୍ଗାମ ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କଲୁ । ମହାତ୍ମାଜୀ ବିହାରର ଦଙ୍ଗାହେଙ୍ଗାମ ଖବର ପାଇ ତାହା ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ବିହାରୀମାନଙ୍କୁ ନିବେଦନ କଲେ ଓ ଯେବେ ବନ୍ଦ ନ କରନ୍ତି ତା ହେଲେ ଅନଶନ କରିବେ ବୋଲି ଧମକ ଦେଲେ । ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଥମ ସୋପାନ ସ୍ୱରୂପ ତାଙ୍କ ଦୈନିକ ଖାଦ୍ୟର ପରିମାଣ କମାଇ ଦେଲେ । ଏ ଘଟଣା ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଜନକ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଲା ଓ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦଙ୍ଗାହେଙ୍ଗାମ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ବିହାର ସହିତ ବହୁ ଦିନରୁ ସମ୍ପର୍କ ଥିବାରୁ ବିହାରୀ ଲୋକେ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବେ ବୋଲି ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ତେଣୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ଏଭଳି ଭୟ ଦେଖାଇଥିଲେ ଏବଂ ଲୋକେ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାରୁ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଶାନ୍ତ ପଡ଼ିଥିଲା । ମାତ୍ର ବିହାରର ଦଙ୍ଗାହେଙ୍ଗାମ ଯୋଗୁଁ ବଙ୍ଗଳାରେ ଦଙ୍ଗାହେଙ୍ଗାମ ବଢ଼ିବ ବୋଲି ଯେଉଁ ଆଶଙ୍କା କରାଯାଉଥିଲା ତାହା ମଧ୍ୟ ବୃଥା ଆଶଙ୍କାରେ ପରିଣତ ହେଲା ।

ଏତିକରେ ଦୁଃଖ ଶେଷ ହେଲା ନାହିଁ । ମୁସଲିମ୍‌ଲିଗ୍ ପାକିସ୍ଥାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ବଦ୍ଧପରିକର ହୋଇଥିବାରୁ କେତେବେଳେ କେଉଁଠାରେ

ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମ ଦେଖାଦେବାର ବରାବର ଅଶଙ୍କା ରହିଥାଏ । କିଛିଦି ପରେ ପଶ୍ଚିମ ପଞ୍ଜାବ ଓ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶରେ ବିରାଟ ଆକାରରେ ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମ ଦେଖାଦେଲା । ସେଠାର ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖମାନଙ୍କ ମଧ୍ ସେମାନଙ୍କର ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ଲୁଟ୍ ତରାଜ କରାଗଲା । ତାହାର ଫଳରେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ୧୯୪୭ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ଓ ଏପ୍ରିଲ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ତ୍ୟାଗ କରି ଭାରତବର୍ଷକୁ ଚାଲି ଆସିଲେ ଓ ଏହି ଧରଣର ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଦେଶସାର ବହୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲାଗି ରହିଲା ।

ପଞ୍ଚବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

କଂଗ୍ରେସ ଓ ମୁସ୍‌ଲିମ ଲିଗ୍ ଉଭୟ ଦଳର ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବରାବର ବାଦ୍ ବିବାଦ ଲାଗି ରହିଲା । ତେଣୁ ଉଭୟ ଦଳ ଏକାଠି କେନ୍ଦ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ରହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏହି ଅବସ୍ଥା ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଭଲ ଲାଗୁ ନ ଥିଲା । ତେଣୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ଥିବା ବଡ଼ଲାଟ ଲର୍ଡ଼ ୱାଭେଲଙ୍କୁ ଫେରାଇ ନିଆଯାଇ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଲର୍ଡ଼ ମାଉଣ୍ଟବ୍ୟାଟେନଙ୍କୁ ବଡ଼ଲାଟ ଭାବରେ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ପଠାଇଲେ । ନୂଆ ବଡ଼ଲାଟ ପରିସ୍ଥିତି ଅବସ୍ଥା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶ କରିବାକୁ ପୁଣି ବିଲାତ ଫେରିଗଲେ । ଲର୍ଡ଼ ମାଉଣ୍ଟବ୍ୟାଟେନଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତି ସମୟରେ ୧୯୪୮ ମସିହା ଜୁନ୍ ମାସ ପୂର୍ବରୁ ଭାରତକୁ କ୍ଷମତା ହସ୍ତାନ୍ତର କରାଯିବ ବୋଲି ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଘୋଷଣା କରାଯାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଲର୍ଡ଼ ମାଉଣ୍ଟବ୍ୟାଟେନ୍ ବିଲାତରୁ ପରାମର୍ଶ କରି ଫେରିବା ପରେ ଉକ୍ତ ସମୟ ଅଧିକ ପୂର୍ବେ ଚଞ୍ଚଳ କରି ଦିଆଗଲା ବୋଲି ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଘୋଷଣା କରାଗଲା । ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶ ବିଭକ୍ତୀକରଣ ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା, ଯଦ୍ୱାରା କି ମୁସଲମାନ ବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳ ସିନ୍ଧୁ, ବେଲୁଚିସ୍ଥାନ ଏବଂ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ପ୍ରଦେଶ ତଥା ବଙ୍ଗଳା ଓ ପଞ୍ଜାବର ମୁସଲମାନ ବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏବଂ ମୁସଲମାନ ଅଧିକଥିବା ଆସାମର ସିଲହଟ୍ ଜିଲ୍ଲାକୁ ନେଇ ପାକିସ୍ଥାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯିବ ଓ ଉଭୟ ଦେଶର ଶାସନ ସଂହିତା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ ଉଭୟ ଦେଶର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିବା ସଭ୍ୟବୃନ୍ଦଙ୍କୁ ନେଇ ଦୁଇଟି ଶାସନ ବିଧାୟକ ସଭା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯିବ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଗଲା । ଏ ସବୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ରିଟିଶ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟରେ ଆଇନ କରାଗଲା ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶର ଶାସନ ବିଧାୟକ ସଭା ଇଚ୍ଛାକଲେ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ହୋଇଥିବା ଆଇନ ସଂଶୋଧନ କରି ପାରିବେ ବା ବେଦାମୀ କରିପାରିବେ ଓ ଇଚ୍ଛା ବା

ପାକିସ୍ଥାନ କିମ୍ବା ଉଭୟପ୍ରଦେଶ ଇଂରେଜ ରାଜ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀରେ ରହିବେ ବା ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବେ ତାହା ମଧ୍ୟ ଉକ୍ତ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରି ପାରିବେ ବୋଲି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା । ଲର୍ଡ ମାଉଣ୍ଟ ବ୍ୟାଟେନ୍ ବିଲାତ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଯୋଜନାରେ କଂଗ୍ରେସ ଏବଂ ଲିଗ୍ ଉଭୟଙ୍କର ସ୍ୱୀକୃତି ନେଇ ଯାଇଥିବାରୁ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର କେବଳ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କଲେ ।

ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ଯେ କଂଗ୍ରେସ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ବିଶେଷତଃ କେନ୍ଦ୍ରମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିବା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଭ୍ୟମାନେ ଏହି ବିଭକ୍ତୀକରଣ ଯୋଜନାକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଇଥିଲେ । ମହାତ୍ମାଜୀ କେବେହେଲେ ଦେଶ ବିଭକ୍ତ କରାଯିବା ପାଇଁ କରାଯାଉଥିବା ପ୍ରସ୍ତାବ ଦ୍ୱାରା ଠିକ୍ କରାଯାଉଛି ବୋଲି ସ୍ୱୀକାରୁ ନଥିଲେ ବା ଯେଉଁଭଳି ଭାବରେ ଦେଶ ବିଭକ୍ତ କରାଗଲା ତାକୁ ସେ କେବେହେଲେ ସମର୍ଥନ କରି ନାହାନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ଦୁଇଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜାତିର ଲୋକ; ତେଣୁ ଗୋଟିଏ ଜାତି ଅନ୍ୟଟିର ଅଧୀନରେ ରହିବା ସମ୍ଭବ ପର ନୁହେଁ; ମୁସଲମାନ ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଶାସନ କରିବା ଦାୟିତ୍ୱ ସେମାନଙ୍କର ଏବଂ ହିନ୍ଦୁ ସଂଖ୍ୟା ଗରିଷ୍ଠ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଶାସନ କରିବା ଦାୟିତ୍ୱ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ରହିବା ଉଚିତ—ଏହି ନୀତି ଉପରେ ଲିଗ୍ ତାର ଦାବୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ ଏହି ଦୁଇ ଜାତିର ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ମାରାତ୍ମକ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାରୁଥିଲେ ଏବଂ କେବେହେଲେ ଗ୍ରହଣ କରି ନ ଥିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜି ହୋଇଥିଲେ, ସେମାନେ କେବଳ ଦେଶରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ ବିଚଳିତ ହୋଇ ଦେଶ ବିଭକ୍ତୀକରଣ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ଦେଖିଲେ ଯେ ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମା ଦେଶର ଦୈନନ୍ଦିନ ବ୍ୟାପାର ହୋଇଗଲାଣି ଓ ସରକାରରେ ଥିବା ମୁସଲିମ୍ ଲିଗ୍ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବାଧା ଦେଉଥିବାରୁ ସରକାରରେ ଥିବା କଂଗ୍ରେସ ନେତେ ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମା ବନ୍ଦ କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ବା ସେ ଦିଗରେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ

ବିଭ୍ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଥିଲା, ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଭାବ ସମଗ୍ର ଦେଶ ଉପରେ କଣ ପଡ଼ିବ ସେଥିପାଇଁ ଦୃଷ୍ଟି ନଦେଇ, ଶାନ୍ତି ଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷା ପ୍ରତି ନଜର ନ ଦେଇ ଯାହା ହେବାର ହେଉ ଏପରି ମତଗତ ଦେଖାଉଛନ୍ତି ଓ ସେମାନଙ୍କ ଦଳର ସଙ୍ଗଠନକୁ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ କରିବା ପାଇଁ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁଠାରେ ପାରୁଛନ୍ତି ବିରୋଧ କରିବାକୁ ଛାଡ଼ୁ ନାହାନ୍ତି । ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଇବା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଦେଶର ବିଭକ୍ତିକରଣ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ତତଃ ଦେଶର ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆମେ ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହିବୁ ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଆମ ନିଜ ମତ ଅନୁସାରେ ଶାସନ ଚଳାଇ ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏଭଳି ଭାବରେ ଆଇନ ଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷା କରି ପାରିବୁ, ଯଦ୍ୱାରା କି ଦେଶର ଭଲ ସେବା କରି ପାରିବୁ ବୋଲି ଭାବି ଏହି ବିଭକ୍ତିକରଣ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କଲୁ । କିନ୍ତୁ ଭାରତ ଓ ପାକିସ୍ଥାନ ଉଭୟ ଦେଶର ବିଭକ୍ତିକରଣ ପରେ ଉଭୟ ଦେଶରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାନ୍ୟୁନ ଗୋଷ୍ଠୀ ଲୋକ ରହିଯିବା ଅନିର୍ବାର୍ଯ୍ୟ ।

ସଂଖ୍ୟାନ୍ୟୁନ ଗୋଷ୍ଠୀର ସ୍ୱାର୍ଥରକ୍ଷା ପାଇଁ ଉଭୟ ଦେଶରେ ଯାହା କରାଯାଇପାରିବ ତାହା ଅବିଭକ୍ତ ଭାରତବର୍ଷରେ କରି ସଂଖ୍ୟାନ୍ୟୁନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଲିଗ୍ ତାହା ଗ୍ରହଣ କଲା ନାହିଁ । ଫଳରେ ଏହି ବିଭକ୍ତିକରଣ ଦ୍ୱାରା, ଅନ୍ତ ଯାହା ହେଉ ପଛକେ, ସଂଖ୍ୟା ନ୍ୟୂନ-ଗୋଷ୍ଠୀ ସମସ୍ୟା ଯେ ସମାଧାନ ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ଏହା ପରିଷ୍କାର ଭାବରେ ଜଣା ପଡ଼ୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ବିଭକ୍ତିକରଣ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନ ଥିଲା ।

ଏହି ବିଭକ୍ତିକରଣ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଫଳ ଅତି ଭୟଙ୍କର ହେବ ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ଆଶଙ୍କା କରିଥିଲେ । ଦେଶ ବିଭକ୍ତ ହେବା ପରେ ପାକିସ୍ଥାନ ଓ ଭାରତବର୍ଷରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ସଂଖ୍ୟାରେ ଚଳିବା ରହି ଯାଉଥିବା ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ ଓ ଶିଖଙ୍କ ଅବସ୍ଥା କ'ଣ ହେବ ଓ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କିପରି ବ୍ୟବହାର କରାଯିବ ତାହା ସେ ବୁଝିପାରୁ ନ ଥିବାରୁ ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ

ଦେଶ ବିଭକ୍ତିକରଣ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଏକମତ ହୋଇପାରି ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସେ ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଲେ, ଯେଉଁମାନେ ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଏପରିସ୍ଥଳରେ ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ ଏବଂ ହୁଏତ ଦେଶ ବିଭକ୍ତିକରଣ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜି ହେବାକୁ ହେବ ବା ଲିଗ୍ ସହ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ହେବ, ସେତେବେଳେ ସେ ବିଭକ୍ତିକରଣକୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ବିରୋଧ ନ କରି ଚୁପ୍‌ହୋଇ ରହିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ । ରାଜଧାନୀରେ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବାପାଇଁ ଅବିଭକ୍ତ ଭାରତର ସମସ୍ତ ଜନସମ୍ପତ୍ତିର ବିଭାଗ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସରକାରରେ ଥିବା କଂଗ୍ରେସ ଓ ଲିଗ୍ ଉଭୟ ଦଳର ସଭ୍ୟମାନେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବା ସମୟରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ମଧ୍ୟ ଦିଲ୍ଲୀରେ ରହିଥିଲେ । ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୋଟିଏ ବିଭକ୍ତିକରଣ କମିଟି ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା ଓ କଂଗ୍ରେସ ପକ୍ଷରୁ ସେଥିରେ ସଭ୍ୟଭାବରେ ସର୍ଦ୍ଦାର ବଲ୍ଲଭଭାଇ ପଟେଲ ଓ ମୁଁ ଥିଲୁ । ଏହି କମିଟିହିଁ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କର ଥିବା ସୈନ୍ୟବାହିନୀ, ଦେଶରକ୍ଷା ବିଭାଗର ଗୋଦାମ, ଯନ୍ତ୍ରପାତି, କୋଠାବାଡ଼ି ଓ ରେଲୱେ, ପ୍ରଭୃତି ଏପରି କି ଟେବୁଲ ଚୌକି, ଟାଇପ୍‌ରାଇଟର ଏବଂ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀସବୁ ଭାରତ ଓ ପାକିସ୍ଥାନ ଉଭୟ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ବାଣ୍ଟିବା ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିଲେ ।

ମୁଁ ଏହି କମିଟିର ସଭ୍ୟଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ସମୟରେ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ସହିତ ପ୍ରତିଦିନ ତାଙ୍କ ପ୍ରାତଃଭ୍ରମଣ ବେଳେ ମୋର ଦେଖା ହୁଏ । ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳୁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖା କରିବା ପାଇଁ ମୋତେ ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ କହିଥିଲେ । କମିଟିରେ ଯେଉଁଦିନ ଯାହା ହେଉଥାଏ, ତାହା ତାଙ୍କୁ ଜଣାଉଥାଏ । ଯାହାସବୁ ଘଟି ଯାଉଥାଏ, ସେଥିରେ ସେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ଥିଲେହେଁ କୌଣସି ବାଧା ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ନ ଥିବାର ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଥାଏ । ସେ ବରାବର କହୁଥାନ୍ତି, "ଚେଷ୍ଟା କରି ଦେଖ, ଯେପରି କାହାର ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ ନ ହୁଏ ।" ସରକାରୀ ଓ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ରହିବେ କି ପାକିସ୍ଥାନକୁ ଯିବେ ସେ ବିଷୟ ବାଛିବାର ସୁବିଧା ଦିଆଯାଇଥିବାରୁ ପ୍ରାୟ ସବୁ ମୁସଲମାନ କର୍ମଚାରୀ ପାକିସ୍ଥାନ

ଦିବାକୁ ମତ ଦେଇଥିଲେ । ଏବେ କେଉଁ ଦେଶରେ ଚାକିରି କରିବେ ଏହା ବାଛିନେବା ସୁବିଧା, କେବଳ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ପଞ୍ଜାବ, ବଙ୍ଗଳା ଓ ଆସାମ ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶ ଗୁଡ଼ିକ ଉଭୟ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲା, ସେ ପ୍ରଦେଶର ସରକାରମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ଜିନିଷପତ୍ର ଓ କର୍ମଚାରୀ ବାଣ୍ଟି ନେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଯେଉଁ ପ୍ରଦେଶଗୁଡ଼ିକ ବିଭକ୍ତ ହେଉ ନ ଥିଲା, ସେଗୁଡ଼ିକରେ କୌଣସି ବଣ୍ଟାବଣ୍ଟି କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଅଗଷ୍ଟ ୧୫ ତାରିଖ ପୂର୍ବରୁ କେବଳ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ବିଭକ୍ତିକରଣ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସବୁ ବଣ୍ଟାବଣ୍ଟି କାର୍ଯ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଶେଷ ହୋଇଗଲା ।

ଏହି ଦେଶ ବିଭକ୍ତିକରଣ ଫଳରେ କେବଳ ସୈନ୍ୟବାହିନୀରେ ଥିବା ବ୍ରିଟିଶ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରାୟ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀ ଭାରତ ତ୍ୟାଗକରି ଚାଲିଯାଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପାକିସ୍ଥାନରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀ ଚାକିରି କରୁଥିଲେ । ଦେଶ ବିଭକ୍ତିକରଣରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଭୟାବହ ପରିଣତି ହେଲା ଯେ ପାକିସ୍ଥାନରେ ଉଚ୍ଚ ପଦାଧିକାରୀ କୌଣସି ହିନ୍ଦୁ ବା ଶିଖ୍ କର୍ମଚାରୀ ରହିଲେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖ୍ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଅତ୍ୟାଚାର ଅନେକ ପରିମାଣରେ ବଢ଼ିଗଲା ଏବେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖମାନଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ ତଥା ମଙ୍ଗଳ ଦେଖିବାକୁ ସେଠାରେ ଆଉ କେହି ରହିଲେ ନାହିଁ ।

ଦିଲ୍ଲୀ, ଲାହୋର ଓ କଲିକତାରେ ବିଭକ୍ତିକରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଶାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣଭାବରେ ଶେଷ ହେବା ଫଳରେ ଅଗଷ୍ଟ ୧୫ ତାରିଖ ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗ ଓ ପୂର୍ବ ପଞ୍ଜାବର ସରକାର କଂଗ୍ରେସ ହାତକୁ ଗଲା । ମୋଟ ଉପରେ ପାକିସ୍ଥାନକୁ ଯାଇଥିବା ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କର ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱ ଲିଗ୍ ହାତକୁ ଯିବାରୁ ସେ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ଲିଗ୍ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଢ଼ାଗଲା ଓ ଭାରତବର୍ଷରେ ରହିଯାଇଥିବା ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ପୂର୍ବପରି କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇ ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱ ଚଳାଇଲେ । ଏକ ଦିନରେ ପଶ୍ଚିମ ଓ ପୂର୍ବ

ପଞ୍ଜାବ ଏବଂ ଅନ୍ୟାଦିଗରେ ପଶ୍ଚିମ ଓ ପୂର୍ବବଙ୍ଗ ଓ ଆସାମର ସୀମାରେଖା ଏକ ଥିଲା । ଉକ୍ତ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କର ସୀମା ଓ ସରହଦ ପ୍ରାୟ ଅଳ୍ପ ବହୁତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିଲେ ହେଁ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳ ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଳମାଳ ଥିବାରୁ, ତାହା ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବା ପାଇଁ ସାର୍ ସିରିଲ ରାଡ୍‌କ୍ଲିଫ୍ ନାମକ ଜନୈକ ଇଂରେଜଙ୍କ ସଭାପତିତ୍ୱରେ କଂଗ୍ରେସ ଓ ଲିଗ୍ ପକ୍ଷରୁ ଦୁଇ ଦୁଇ ଜଣ ସଭ୍ୟ ଏପରି ଚାରିଜଣ ଓ ସଭାପତି ମୋଟ ପାଞ୍ଚଜଣସଭ୍ୟଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ଟ୍ରିବ୍ୟୁନାଲ ନିଯୁକ୍ତ କରାଗଲା । ଏହି ଟ୍ରିବ୍ୟୁନାଲ ଅଗଷ୍ଟ ୧୫ ତାରିଖ ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତି ନଦେଇ ତାର କିଛି ଦିନ ପରେ ଦେବା ଫଳରେ ଜଣାଗଲା ଯେ ଏ ଦେଶର କେତେକ ଅଂଶ ଅନ୍ୟ ଦେଶକୁ ଯିବ ଓ ଅନ୍ୟ ଦେଶର କେତେକ ଅଂଶ ଏ ଦେଶକୁ ଆସିବ । ଏହି ନିଷ୍ପତ୍ତି ଫଳରେ ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳମାନ ଅନ୍ୟଦେଶକୁ ଯିବା କଥା ବିଶେଷତଃ ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳ ର୍‍ୟାଡ୍‌କ୍ଲିଫ୍ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଅନୁଯାୟୀ ପାକିସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକଥା ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଭାରତବର୍ଷରେ ରହିବାକୁ ଚାହୁଁ ଥିବାରୁ ଉକ୍ତ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଅତିରିକ୍ତ ବିରୋଧ ଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ।

ଅଗଷ୍ଟ ୧୫ ତାରିଖ ପୂର୍ବରୁ ଭାରତ ପାକିସ୍ଥାନ ଉଭୟ ଦେଶର ସୀମାରେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ହେଲେ ଲୋକଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଲେ ନାହିଁ । ପଶ୍ଚିମ ପଞ୍ଜାବରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ହିଂସାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ମାରି ଦିଆଗଲା ଓ ସେମାନଙ୍କ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ଲୁଟକରି ନିଆଗଲା । ସେତେବେଳେ ସୈନ୍ୟ ବାହିନୀ ଲୋକ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦିବସ ଉତ୍ସବ ପାଳନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ପଶ୍ଚିମ ପାକିସ୍ଥାନରୁ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖମାନଙ୍କୁ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ କରି ତଡ଼ିବାପାଇଁ ସକ୍ରିୟ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରାଯାଉଥିଲା । ଏସବୁ ସମ୍ବାଦ କିଛି ଦିନ ପରେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ପହଞ୍ଚିଥିଲେ ହେଁ ପୂର୍ବ ପାକିସ୍ଥାନର ଲୋକେ ଏସବୁ ଘଟଣା ସାଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜାଣିପାରିବାରୁ ସେମାନେ ଏହାକୁ ଚୁପ ଚାପ ସହି ନ ପାରି ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ

ଆରମ୍ଭ କଲେ ଓ ତାହାର ପ୍ରଭାବ ଦିଲ୍ଲୀ ଉପରେ ପଡ଼ିବାରୁ ଭୀଷଣ ଆକାରରେ ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପଶ୍ଚିମ ପଞ୍ଜାବର ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖମାନେ ନିର୍ଧନ ଓ ନିଃସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପୂର୍ବ ପଞ୍ଜାବ ଓ ଅଧିକ ଦୂରକୁ ଭାରତବର୍ଷର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଆସିଲେ । ମୁସଲମାନମାନେ ମଧ୍ୟ ଭାରତ ଛାଡ଼ି ପାକିସ୍ଥାନ ଯିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ମହାତ୍ମାଜୀ ନୂଆଖାଲି ଯିବାପାଇଁ ଅଗଷ୍ଟ ୧୫ ତାରିଖ ପୂର୍ବରୁ ଦିଲ୍ଲୀରୁ ଚାଲିଗଲେ । କଲିକତାରେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମ ଆରମ୍ଭ କରିବାରୁ ସେ କଲିକତାରେ ରହିବାକୁ ଠିକ୍ କଲେ ଓ ନିଜ ଜୀବନକୁ ବିପଦାପନ୍ନ କରି ମୁସଲମାନ ବହୁଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ବସାକରି ରହିବା ଫଳରେ ଏପରି ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ଯାହା ଦ୍ୱାରା ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ତାଙ୍କର ଅହିଂସ ଶକ୍ତି ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଫଳରେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ପୁରାପୁରି ନିରାପତ୍ତା ଦେଇ ପାରିଥିଲେ । କେବଳ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ଅହିଂସ ଶକ୍ତି ଫଳରେ ଏ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ଭବପର ହେଲା ଦେଖିକରି ସମସ୍ତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଜୟ ଜୟକାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗରେ ଏହି ଦଙ୍ଗା-ହଙ୍ଗାମ ଫଳରେ ଯେଉଁ ଅମାନୁଷିକ ବୀଭତ୍ସତା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲେ କୌଣସି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସମ୍ପୃକ୍ତ ନ ଥିବା ବା ସେମାନଙ୍କ ହାତ ସଫା ଥିଲା ବୋଲି ଦାବିକରି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦିଲ୍ଲୀ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ଖବର ପାଇ ମହାତ୍ମାଜୀ ସେଠାକୁ ଫେରିଗଲେ ଏବଂ ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମ ବନ୍ଦ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ନିୟୋଗ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦିଲ୍ଲୀରେ ଗୋଟିଏ ଖବର ଉଠିଥାଏ ଯେ ପାକିସ୍ଥାନ ଭାରତବର୍ଷରେ ତାର ଗୁପ୍ତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ

ଦିଲ୍ଲୀ ସେକ୍ରେଟେରିଏଟ୍ ଦଖଲ୍ କରିବା ପାଇଁ ବା ଅନ୍ତତଃ ଦେଶରେ ଗୋଟାଏ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳର ଧର୍ମସଭ୍ୟଙ୍କୁ ମାରି ଦେବାକୁ କରୁଥିବା ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରର ଅଙ୍ଗସ୍ୱରୂପ ଦେଶରେ ଏପରି ଦଙ୍ଗାହେଙ୍ଗାମ କରାଉଛି । ଏହାର ପରିଣତି ସ୍ୱରୂପ 'ହିନ୍ଦୁ'ମାନେ ଭାରତବର୍ଷର ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ସମୂଳେ ଲୋପ କରିବା ପାଇଁ ବଦ୍ଧପରିକର ହେଲେ । ମହାତ୍ମାଜୀ ଅବସ୍ଥାର ଗୁରୁତ୍ୱ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ଆୟତ୍ତାଧୀନ କରିବାକୁ କୃତସଙ୍କଳ୍ପ ହୋଇ ବାହାରିଲେ । ତାହା ଫଳରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଭାରତବର୍ଷରୁ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ସମୂଳେ ବିଦାୟଦେବା ଚିନ୍ତା ମନରୁ ତ୍ୟାଗ କଲେ । ତଥାପି ସେତେବେଳକୁ ବହୁ ମୁସଲମାନ ଭାରତ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ ଓ ପଶ୍ଚିମ ପାକିସ୍ତାନରୁ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖମାନଙ୍କୁ ପରାପୂରି ବାହାର କରି ଦିଆଯାଇଥିଲା ।

ଭାରତବର୍ଷର କେତେକ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଏ ଦେଶରୁ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ କରିବା ପାଇଁ କଳ୍ପନା କରୁଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ବିରାଟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ଚରିତ୍ର ବଳ ଯୋଗୁଁ ତାହା ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଉଗ୍ରତା ଭାରତବର୍ଷରେ ଏପରି ଆକାର ଧାରଣ କରିଥିଲା ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା କି ବିନା କାରଣରେ ସାମାନ୍ୟ ଘଟଣାରେ ଦଙ୍ଗାହେଙ୍ଗାମ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଯାଉଥିଲା । ଗାନ୍ଧିଜୀ ନ ଥିଲେ ହୁଏତ ପଶ୍ଚିମ ପଞ୍ଜାବରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଯାହା ହେଲା ଭାରତବର୍ଷରେ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ସେଇଆ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ଦିଲ୍ଲୀରେ ଚାରିଆଡ଼େ ଦଙ୍ଗାହେଙ୍ଗାମ ବ୍ୟାପୁଥାଏ । ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଓ ପୋଲିସକୁ ଶାନ୍ତିରକ୍ଷା କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଥିଲେ ହେଁ ସେମାନେ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆୟତ୍ତାଧୀନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ଯେବେ କୌଣସି ଜାଗାରେ ଦଙ୍ଗାହେଙ୍ଗାମ ହେବାର ସମ୍ବାଦ ମିଳେ ତେବେ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହାରଲାଲ ନେହେରୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନକୁ ସଙ୍କଟାପନ୍ନ କରି ସେ ସବୁ ସ୍ଥାନକୁ ଯାଉଥିଲେ ଓ ଗଣ୍ଡଗୋଳକାରୀମାନଙ୍କୁ ନିବୃତ୍ତ କରିବା

ପାଇଁ କି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହେବ ତାହା ପୋଲିସ ତଥା ସୈନ୍ୟ-ବାହିନୀକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଉଥିଲେ ।

ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ ଦୁଇଟି ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ହୋଇଥିଲେହେଁ ସେମାନଙ୍କର ମିଶ୍ରଣରେ ଗୋଟିଏ ଜାତି ଗଠିତ ହୋଇଛି ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ସେ ଜାତିଧର୍ମନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମାନ ଭାବେ ରକ୍ଷା କରିବା ଓ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ସରକାରଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଦାବି କରୁଥିଲେ । ପଶ୍ଚିମ ପାକିସ୍ଥାନ ସରକାର ଯେବେ ଅନୁମତି ଓ ସୁଯୋଗ ଦେଇଥାନ୍ତେ, ତା ହେଲେ ସେ ସେଠାକୁ ଯାଇ ଉଭୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ସଦ୍‌ଭାବ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେହେଁ ପଶ୍ଚିମ ପାକିସ୍ଥାନ ସରକାର ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କୁ ଯିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଲେ ନାହିଁ । ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ପାକିସ୍ଥାନରେ ରହିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ ବୋଲି ଭାରତ ସରକାର ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାରୁ ଯେଉଁମାନେ ପାକିସ୍ଥାନରୁ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ଓ ଯେଉଁମାନେ ଭାରତବର୍ଷରୁ ପାକିସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଯିବା ଆସିବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଯେପରି ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଭାବରେ ହୋଇ ପାରେ ସେଥିପାଇଁ ପାକିସ୍ଥାନ ସରକାର ସଙ୍ଗେ ଚୁକ୍ତି କଲେ । ସେହି ଚୁକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ସେମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ ଦିଆଗଲା । ସେମାନଙ୍କର ନିରାପତ୍ତା ପାଇଁ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା । ଏପରି ଭାବରେ ପାକିସ୍ଥାନରୁ ପ୍ରାୟ ୬୦ ଲକ୍ଷ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଏବଂ ସେହି ସଂଖ୍ୟକ ମୁସଲମାନ ଭାରତବର୍ଷରୁ ପାକିସ୍ଥାନକୁ ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଧନ ସମ୍ପଦ ଛାଡ଼ି ଯିବା ଆସିବା କରିଥିଲେ । ବାଟରେ ଅନେକଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ମାରି ଦିଆଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ଜିନିଷପତ୍ର ଲୁଟିକରି ନିଆଯାଇଥିଲା ଓ ଅନେକେ ଏତେ ବାଟ ଆସିବା ଫଳରେ କଷ୍ଟପାଇ ବାଟରେ ମରିଯାଇଥିଲେ । ଅନେକଙ୍କୁ ସରକାରଙ୍କ ନିରାପତ୍ତା ସାହାଯ୍ୟରେ ରେଲରେ ଅଣା ଯାଇଥିଲେହେଁ ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ଚାଲିଚାଲି ଓ ଓଟ ସାହାଯ୍ୟରେ କିଛି କିଛି ଜିନିଷ ଧରି ଏ ଦେଶକୁ ଆସିଲେ ।

ଲାହୋରରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ କୋଟି କୋଟି ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ କୋଠାବାଡ଼ି ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଆସିଥିଲେ । ସଂଖ୍ୟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପଶ୍ଚିମ ପାକିସ୍ଥାନରୁ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସିଥିଲେ, ସେହି ପରିମାଣରେ ମୁସଲମାନ ପୂର୍ବବଙ୍ଗ ଓ ପଶ୍ଚିମ ପଞ୍ଜାବକୁ ଯାଇଥିଲେ ହେଁ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖମାନେ ସଙ୍ଗତି ସମ୍ପନ୍ନ ଲୋକ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଖୁବ୍ ବଡ଼ ବଡ଼ କୋଠା, ଜମି ଓ ବଗିଚାମାନ ଥିଲା । ତାହାସବୁ ସେମାନେ ଛାଡ଼ିକରି ଚାଲି ଆସିଥିଲେ । ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ବିଶେଷ ଭଲ ନଥିବାରୁ, ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖମାନେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ କୋଠା ବା ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ଛାଡ଼ିଦେଇ ଆସିଥିଲେ, ସେ ପରିମାଣରେ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ଛାଡ଼ି ଯିବାକୁ ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ନଥିଲା । ତା ଛଡ଼ା ପଶ୍ଚିମ-ପଞ୍ଜାବରେ ଜଳ ସେଚନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଖୁବ୍ ଭଲ ଥିବାରୁ ସେଠାର ଜମି ଖୁବ୍ ଉର୍ବର । ପୂର୍ବ-ପଞ୍ଜାବର ଜମି ସେପରି ନୁହେ । ପଶ୍ଚିମ ପଞ୍ଜାବର ଜମି ମାଲିକ ଅଧିକାଂଶ ହିନ୍ଦୁ ଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଧନ ସମ୍ପଦ ଛାଡ଼ିକରି ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏପରିକି କେତେକ ଅତି ବିତ୍ତଶାଳୀ ଲୋକ ଦାଣ୍ଡର ଭିକାରି ପରି ଯେନ ତେନ ପ୍ରକାରେଣ ଜୀବନ ଧାରଣ କରି ଚଳିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା ।

ଏସବୁ ଘଟଣାରେ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଅନ୍ତରଟି ମର୍ମାହତ ହେଲେ । ସେ ପୂର୍ବରୁ ୧୨୫ ବର୍ଷ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ବୋଲି କହୁଥିଲେ ହେଁ ଏହିପରି ଦୁଃଖଦାୟକ ଘଟଣା ଦେଖି ଆଉ ଅଧିକ ଦିନ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ହିନ୍ଦୁ, ଶିଖ୍ ଓ ମୁସଲମାନ ସବୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକେ ଏହି ଅମାନୁଷିକ ବର୍ବରତା ଦୋଷରେ ଦୋଷୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । କୌଣସି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକ ଦୋଷ କରି ନାହାନ୍ତି ବୋଲି କହି ପାରିବା ଅବସ୍ଥାରେ ନ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ମନରେ ଅତିଶୟ କଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା । ଏସବୁ ଘଟଣା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏହା ସବୁ ସାମୟିକ ପାଗଳାମି ହୋଇଥିବାରୁ ସମୟ କ୍ରମେ ତାହା ଦୂର ହୋଇଯାଇ ସବୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପୂର୍ବ ସଦ୍ଭାବ ଫେରି ଆସିବ ବୋ

ସେମାନେ ବନ୍ଧୁଭାବରେ ଚଳିବେ ବୋଲି ସେ ଆଶା ପୋଷଣ କରିଥିଲେ । ସବୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ସଦ୍‌ଭାବ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ଭାବିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସୃଷ୍ଟି ହେବାଭଳି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ଥିଲେ । ଯେବେ ଅହିଂସାକୁ ଉଚିତ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରି ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବା ଇଚ୍ଛାକୁ ନିରୁତ୍ସାହିତ କରି ତ୍ୟାଗ କରାଯାଏ, ତେବେ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ସମୟ ଆସିବ ଯେତେବେଳେ କି ହିନ୍ଦୁ, ଶିଖ ଓ ମୁସଲମାନମାନେ ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ନିଜ ଘରକୁ ଫେରି ପାରିବେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଜମି ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଯାହା କି ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିବ, ତାହା ଫେରି ପାଇବେ ବୋଲି ସେ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ଆଶା କରୁଥିଲେ । ଏହି ମନୋଭାବରେ ସଦିଚ୍ଛାପୂର୍ଣ୍ଣ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କୁ ସେ ବରାବର ପରାମର୍ଶ ଦେଉଥିଲେ ।

କିଛି ଦିନ ପରେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଦଙ୍ଗାହଙ୍ଗାମା ବନ୍ଦ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ହେଁ ଅତି ସଙ୍କଟପୂର୍ଣ୍ଣ ବାତାବରଣ ଥାଏ । ତାଲିମ ସୃଷ୍ଟି ଥିବା ସଦ୍‌ଇଚ୍ଛା ଆସି ନ ଥାଏ । ମୁସଲମାନମାନେ ଛାଡ଼ିଯାଇଥିବା ଘରଗୁଡ଼ିକ କେହି ଅଧିକାର କରି ନ ଥାନ୍ତି । ଘରର ମାଲିକମାନେ ଫେରି ଆସିଲେ ଯେପରି ସେମାନଙ୍କ ଘରେ ସେମାନେ ରହିବେ ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସରକାର ମଧ୍ୟ ସେଥିପ୍ରତି ବିଶେଷ ନଜର ଦେଉଥାନ୍ତି । ପାକିସ୍ଥାନରେ ସେମାନଙ୍କ ଘର ଓ ସମ୍ପତ୍ତିବାଡ଼ି ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଆସିଥିବା ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖ ଯେଉଁମାନେ କି ବାସସ୍ଥାନ ଅଭାବରୁ ରାସ୍ତାରେ ବୁଲୁଥାଆନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଘର ଯୋଗାଇ ଦେବା ସହଜ କଥା ନୁହେଁ । ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ କେହି ନ ରହୁଥିବା ଘର ଦେଖିବା ମଧ୍ୟ କଷ୍ଟକର ହେଲା । ବହୁସଂଖ୍ୟକ ମସଜିଦ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଦଖଲ କରି ନେଇଥାନ୍ତି । ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଏପରି ଉତ୍ତପ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ ଯେ, ଯେ କୌଣସି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଗୋଳମାଳ ହେବ ବୋଲି ସମସ୍ତଙ୍କର ଭୟ ହେଉଥାଏ । ବିଚାର ବିମୂଢ଼ ହୋଇ ମୁସଲମାନମାନେ ବାପୁପଦରେ ଆସି ସେମାନେ ଛାଡ଼ିଯାଇଥିବା ଘରେ ରହି ପାରିବେ ଓ ସେମାନଙ୍କ ଉପାସନା ପାଇଁ ଦିନ

ଓ ଶିଖମାନେ ଦାୟୀ ରହିବେ ବୋଲି ଜବାବ ଦେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମହାତ୍ମା ଅନଶନ କଲେ । ଏହି ଅନଶନ ଫଳରେ ଦଖଲ କରିଥିବା ମସଜିଦମାନ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖମାନେ ଛାଡ଼ିଦେଇ ସେସବୁର ଦାୟିତ୍ୱ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ଦେ ଦେଲେ ।

ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଅନଶନ ଫଳରେ ସଂକଟଜନକ ଅବସ୍ଥା ଦୂର ହୋ ବହୁ ପରିମାଣରେ ତିକ୍ତତା କମିଗଲା । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଥି ଓ ମୋର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଖରାପ ଥିଲେ ହେଁ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଅନଶନ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଶାନ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ କମି କରାଯାଇଥିଲା, ସେ କମିଟିର ସଭାପତି ହୋଇଥିଲି । କମିଟି ପକ୍ଷରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦିଆ ନ ଯିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ତାଙ୍କର ଅନଶନ ଭଙ୍ଗ କରି ନ ଥିଲେ । ଏସବୁ ଫଳରେ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଛଡ଼ା ସେମାନଙ୍କର ବଡ଼ ବନ୍ଧୁ ଓ ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା କେହି ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ମୁସଲମାନମାନେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କଲେ ଯେଉଁ ମୁସଲମାନମାନେ ତାଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ ସେମାନେ ଭୁଲ ବୁଝିପାରି ତାଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ବନ୍ଧୁ ବୋଲି ଭାବିବା ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କର ଅହିଂସା ନୀତି ଅଦୃଶ୍ୟ ଭାବରେ ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ସେ ଯେବେ ବଞ୍ଚିଥାନ୍ତେ, ତା ହେଲେ ଦିନେ ନା ଦିନେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖମାନେ ପାକିସ୍ଥାନରେ ଥିବା ସେମାନଙ୍କ ଘରକୁ ଓ ଭାରତବର୍ଷରୁ ପାକିସ୍ଥାନକୁ ଯାଇଥିବା ମୁସଲମାନମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଘରକୁ ଫେରି ପରସ୍ପର ସଦ୍‌ଭାବରେ ରହିଥାନ୍ତେ—ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଭଗବାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର । ଆତତାୟୀର ଗୁଳି ଚୋଟରେ ୧୯୪୮ ଜାନୁୟାରି ୩୦ ତାରିଖ ଦିନ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା ।

ଷଷ୍ଠବିଂଶ ଅଧ୍ୟାୟ

୧୯୪୭ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨ ତାରିଖ ଦିନ ଆମ୍ଭେମାନେ ଲର୍ଡ଼ ଓ୍ୟାଭେଲଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ଯୋଗ ଦେଲୁ ବୋଲି ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । ମୁଁ ଖାଦ୍ୟ ଓ କୃଷି ବିଭାଗ ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହିଲି । ସେ ସମୟରେ ଦେଶରେ ଅତିରିକ୍ତ ଭାବରେ ଖାଦ୍ୟାଭାବ ଥାଏ । ବଙ୍ଗଳାର ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ଯେପରି ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ଅନାହାରରେ ମରିଥିଲେ, ଦେଶର ବହୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ପୁଣି ସେହିଭଳି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଦେଖାଦେଇ ସେହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ପୁନରାବୃତ୍ତି ହେବ ବୋଲି ଆଶଙ୍କା କରାଯାଉଥାଏ । ଯେଉଁମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଅଧିକା ଧାନ, ଚାଉଳ ଥିଲା, ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ସରକାର ତାହା ସଂଗ୍ରହ କରି ରଖୁଥାନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ସବୁ ସହର ଓ ଅନେକ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ବିଶେଷତଃ ଦକ୍ଷିଣରେ ପଡ଼ିପ୍ରଥା ଚାଲୁ କରାଯାଇ ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କୁ ଦିନକୁ ଦଶ ତୋଳା ହିସାବରେ କରି ପଡ଼ି ଦିଆଯାଉଥାଏ । ପଡ଼ିପ୍ରଥା ବିଫଳ ନ ହେବା ପାଇଁ ପଡ଼ି ଦୋକାନମାନଙ୍କରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ମହଜୁଦ ରହିବା ସମ୍ପର୍କରେ ମୁଁ ବରାବର ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉଥାଏ । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଶରୁ ଯେତେ ସମ୍ଭବ ସେତେ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେପରି ସଂଗୃହୀତ ହୁଏ ଏବଂ ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଦେଶରୁ ଯେପରି ଆମଦାନି କରାଯାଏ, ସେଥିପାଇଁ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ବିଭାଗ ପକ୍ଷରୁ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କରା ଯାଉଥିଲା । ଆମର ଚେଷ୍ଟା ସତ୍ତ୍ୱେ ଦିନକୁ ଜଣକ ପିଚ୍ଛା ଦଶ ତୋଳା ଅନୁପାତରୁ ଅଧିକ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେବା ବା ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ମନମୁତାବକ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇ ପାରୁ ନ ଥିଲା । ପ୍ରଥମେ ଚାଉଳ ଏତେ ଅଭାବ ପଡ଼ିଲା ଯେ ଦେଶର ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରେ ଯେଉଁଠାରେ କି ଲୋକଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଖାଦ୍ୟ ଜିନିଷ ହେଉଛି ଭାତ, ସେ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଆମକୁ ବାହାରୁ ଆମଦାନି କରାଯାଉଥିବା ଗହମ ଓ ମକା ଯୋଗାଇ-

ବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଗହମ, ମକା ଯୋଗାଇବାରୁ ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ଲୋକଙ୍କ ଚାଉଳ ପେଷିବାକୁ ଚକି, ସେଙ୍କିବାକୁ ତାଉଆ ନ ଥିଲା ବା ଗହମ ଓ ମକା କି ଖାଦ୍ୟୋପଯୋଗୀ ହେବ ସେ ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଜାଣି ନ ଥିଲେ । କିଛି ସମୟ ପରେ ଦିଲ୍ଲୀ ଓ ପଶ୍ଚିମ-ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ କି ଲୋକେ ରୁଟି ଖାଇବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ, ସେଠାରେ ଗହମ ଅଭାବ ପଡ଼ିବାରୁ ଚାଉଳ ଯୋଗାଇବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଏହି ଅବସ୍ଥା ୧୯୪୬ ମସିହାରୁ ୧୯୪ ମସିହା ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲାଗିରହିଲା ଏବଂ ମୁଁ ଏ ସମସ୍ୟାସାକ ଯେଉଁ ବିଭାଗ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିଲି । ଏପରି ଦିନେ ଦିନେ ଘଟୁଛି, ଯେଉଁ ସମୟରେ କି ଦିନେ ବା ଦୁଇଦିନ ଯିବ କି ନାହିଁ ସେହିଭଳି ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ କେତେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବାର ଖବର ଆସିଛି । ଦେଶର ପ୍ରତି ଅଞ୍ଚଳରୁ ସେ ଅଞ୍ଚଳ ମାନଙ୍କରେ କେଉଁଠି କେତେ ଖାଦ୍ୟ ମହଜୁଦ୍ ଅଛି ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଖା ବିଭାଗକୁ ବରାବର ଖବର ଆସୁଥାଏ ଏବଂ ପ୍ରତି ଅଞ୍ଚଳକୁ କେତେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇ ପାରିବ, ସେଥିପାଇଁ ବରାବର ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଉଥାଏ ।

୧୯୪୭ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ମାସରେ ମିରଟରେ ହୋଇଥିବା କଂଗ୍ରେସ ଅଧିବେଶନରେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କୃପାଲନୀ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ । ସେତେବେଳକୁ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାର ଓ ଯେଉଁ ପ୍ରାଦେଶିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାମାନଙ୍କରେ କଂଗ୍ରେସ ଦଳ ସଂଖ୍ୟା ଗରିଷ୍ଠ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥାନ୍ତି, ସେ ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠି ହୋଇଥାଏ ଏବଂ କେନ୍ଦ୍ର ତଥା ପ୍ରଦେଶମାନଙ୍କରେ ଗଠି ହୋଇଥିବା ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳମାନେ କଂଗ୍ରେସ ନିର୍ବାଚନ ଇସ୍ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ର ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାନ୍ତି । ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଥିବା ମତେ କେନ୍ଦ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ଥିବା ମୁସଲିମ୍ ଲିଗ୍ ପ୍ରତିନିଧିମାନଙ୍କ ସହି ମତଭେଦ ହେବାରୁ ଆମେ ବିଶେଷ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ଦେଶ ବିଭକ୍ତ କରିବା ପରେ ଯେତେବେଳେ କ୍ଷମତା ଆମ ହାତକୁ ଆସିଲା, ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଦେଶରେ ଦେଖା ଦେଇଥିବା ଅଶାନ୍ତି ଓ

ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଏପରି ବିରାଟ ଆକାର ଧାରଣ କଲା ଯେ ତାହା ଫଳରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ କିଛି କରିବା ସମ୍ଭବପର ହେଲା ନାହିଁ । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଶରଣାର୍ଥୀ ଆସି ଏ ଦେଶରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଜମି ବାଡ଼ି ଦେଇ ଥଇଥାନ କରିବା ସମସ୍ୟା ଏଭଳି ବିରାଟ ସମସ୍ୟାରେ ପରିଣତ ହେଲା, ଯାହାକି ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇପାରି ନାହିଁ । ଏ ଦିଗରେ ପ୍ରଥମ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ଯଥୋଚିତ ଓ ନିରାପଦ ଭାବରେ ଯେପରି ପୂର୍ବରୁ ପଶ୍ଚିମକୁ ତଥା ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବକୁ ଲୋକଙ୍କୁ ନିଆ ଅଣା କରାଯାଇ ପାରିବ, ତାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ଦକ୍ଷତାର ସହିତ ସମ୍ପାଦନ କରାଯାଇଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସମସ୍ତ ଶରଣାର୍ଥୀ ଭାରତବର୍ଷକୁ ନିରାପଦରେ ଆସିପାରିଛନ୍ତି ବୋଲି ମନେକରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଶରଣାର୍ଥୀ ଆସୁଥିବା ବେଳେ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ବାଟରେ ଥରେ ଥରେ ଆକ୍ରମଣ କରାଯାଇ ଯାହାବା ସାମାନ୍ୟ ଜିନିଷ ସେମାନେ ସାଙ୍ଗରେ ଆଣୁଥିଲେ, ତାହା ଲୁଣ୍ଠନ କରାଯାଇ ତା ଭିତରୁ ଅନେକଙ୍କୁ ମାରି ଦିଆଯାଉଥିଲା । ରେଲରେ ଆସୁଥିବା ଶରଣାର୍ଥୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଆଗତ ଶରଣାର୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଅସ୍ଥାୟୀ କ୍ୟାମ୍ପମାନଙ୍କରେ ରଖି ସେଠାରୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଅନ୍ୟତ୍ର ଦେଶର ଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁଠାରେ କି ସ୍ଥାୟୀ ପୁନର୍ବସତି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇଥିଲା, ସେ ସବୁ ଅଞ୍ଚଳକୁ ନିଆଯିବାର ଆୟୋଜନ କରାଯାଉଥିଲା । ଏହିପରି ଏ ବାବଦରେ ଶହ ଶହ କୋଟି ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରାଯାଇଥିଲେ ହେଁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇ ନାହିଁ । ଶରଣାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳରେ ହଜାର ହଜାର ନୂଆ ଗ୍ରାମ ଓ ସହରମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଉଛି । ସରକାରୀ ଜଙ୍ଗଲରେ ନ ଥିବା ଜମିମାନ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟାଯାଉଥିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉଛି । ତାହା ସତ୍ତ୍ୱେ ସେମାନଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଏତେ ଯେ ଏଥିରେ ମିଳିଥିବା ଜମି ଓ ଭାରତବର୍ଷରୁ ପାକିସ୍ଥାନକୁ ଚାଲିଯାଇଥିବା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଜମି ଏକାଠି କରି ବାଣ୍ଟିଲେ ମଧ୍ୟ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖମାନେ ପାକିସ୍ଥାନ ଛାଡ଼ି ଆସିଲା ବେଳେ ଯେତେ ଜମି ଛାଡ଼ି କରି ଆସିଥିଲେ

ସେ ଜମି ପରିମାଣର ସମାନ ହେବା ତ ଦୂରର କଥା, ତାର ସମକକ୍ଷ ସୁଦ୍ଧା ହେଉ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଶରଣାର୍ଥୀମାନେ ପାକସ୍ଥାନରେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଜମି ଛାଡ଼ି ଆସିଛନ୍ତି ତା ତୁଳନାରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରକୁ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ଜମି ଦିଆଯିବା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଉଛି । ତାହା ମଧ୍ୟ ଜଳସେଚିତ ଜମି ନୁହେଁ । ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ଯେ ପାକସ୍ଥାନରେ ସେମାନେ ଛାଡ଼ି ଆସିଥିବା ଜମିମାନ ଜଳସେଚିତ ଜମିଥିଲା ।

କୃଷିଜୀବୀଙ୍କ ଛଡ଼ା ପାକସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଶରଣାର୍ଥୀ ଭାରତ ବର୍ଷକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ପୂର୍ବରୁ ବ୍ୟବସାୟ, ଘରୋଇ ଚାକିରି, ସରକାରୀ କଚେରୀ ଓ କଲକାରଖାନାରେ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପାକସ୍ଥାନ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ଅଞ୍ଚଳର ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବହୁ ପରିମାଣରେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ଶିଖଙ୍କ ହାତରେ ଥିଲା । ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କର ଅଭାବ ପୂରଣ ନ କରି ମୁସଲମାନମାନଙ୍କର ଅଭାବ ମଧ୍ୟ ପୂରଣ କରୁଥିଲେ । ଏହି ସବୁ ଦୋକାନୀ ଓ ବ୍ୟବସାୟୀମାନେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସିଥିଲେ । ଭାରତବର୍ଷରେ ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟ ମୁଖ୍ୟତଃ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ହାତରେ ଥିଲା । ଯେଉଁ ମୁସଲମାନମାନେ ପାକସ୍ଥାନକୁ ଭାରତବର୍ଷରୁ ଯାଇଥିଲେ, ସେମାନେ ବ୍ୟବସାୟୀ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ନ ଥିଲେ ବା ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ ସେମାନେ ବଟେତା ନ ଥିଲେ, ଥିଲେ ଛେଟା । ଏପରି ଭାବରେ ଅନେକ ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ଲୋକ ଯେଉଁମାନେ କି ପୂର୍ବରୁ ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟରେ ସଂଯୁକ୍ତ ଥିଲେ ସେମାନେ ଭାରତକୁ ଆସିଲେ । ଏଠାକୁ ଆସି ସେମାନଙ୍କ ପୂର୍ବ ଧନ୍ଦା ପାଇଲେ ନାହିଁ ବା ପାଇବାର କୌଣସି ସୁବିଧା କିମ୍ବା ସୁଯୋଗ ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । ଭାରତବର୍ଷରୁ ଯେଉଁ ମୁସଲମାନମାନେ ପାକସ୍ଥାନକୁ ଗଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଥିବା ଗାଉଁଲି ଲୋକେ ଯାଇଛନ୍ତି । ଏହାର ଫଳ ହୋଇଛି ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଧନ୍ଦା ବା ଜୀବନ ଯାପନ ପ୍ରଣାଳୀର ଉପାୟ ନ ଥିବା ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଲୋକ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ଅଥଚ ପ୍ରକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଶ୍ରମିକ ଶ୍ରେଣୀର ବହୁ ଲୋକ ଭାରତବର୍ଷରୁ ଚାଲିଯାଇଛନ୍ତି ।

ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଏହି ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଫଳରେ ସବୁ ଦିଗରୁ ପାକିସ୍ଥାନର ଲାଭ ହୋଇଛି । ପାକିସ୍ଥାନ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଅତି ଉର୍ବର ଓ ଜଳ ସେଚନ ସୁବିଧା ଥିବା ଜମି ପାଇଛି । ଏ ଜମିକୁ କେବଳ ଶରଣାର୍ଥୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟା ନ ଯାଇ ପାକିସ୍ଥାନର ବହୁ ସ୍ଥାୟୀ ବାସିନ୍ଦାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟା ଯାଇଥିବାରୁ ପଶ୍ଚିମ ପାକିସ୍ଥାନରେ ଥିବା ଶରଣାର୍ଥୀ ତଥା ଅନେକ ସ୍ଥାୟୀ ବାସିନ୍ଦା ବହୁତ ବେଶୀ ଜମି ପାଇଛନ୍ତି । ପୂର୍ବରୁ କେବେହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ଏତେ ଜମି ନ ଥିଲା । ହିନ୍ଦୁମାନେ ଛାଡ଼ି ଆସିଥିବା ପ୍ରାସାଦ ଭଳି ଘରମାନଙ୍କର ସେମାନେ ହୋଇଛନ୍ତି ମାଲିକ । ଏ ସବୁ ଫଳରେ ପାକିସ୍ଥାନ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ପୁନର୍ବସତି ସମସ୍ୟା ସହଜ ହୋଇ ପାରିଛି ଏବଂ ବୋଧହୁଏ ସେମାନେ ଏ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରି ସାରିଲେଣି ।

ଭାରତ ବିଭକ୍ତ କରଣର କିଛି ସମୟ ପରେ ଦେଖା ଦେଲା ଜଟିଳ କାଶ୍ମୀର ସମସ୍ୟା । ବ୍ରିଟିଶ ସରକାର ତାଙ୍କ ସହିତ ଭାରତୀୟ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜାମାନଙ୍କର ହୋଇଥିବା ସନ୍ଧି ଅନୁଯାୟୀ ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରିଦେବା ଫଳରେ ଭାରତୀୟ ଗଡ଼ଜାତମାନେ ପାକିସ୍ଥାନ ବା ଭାରତବର୍ଷ ସହିତ ନିଜ ସୁବିଧାନୁସାରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ କଲେ । ୧୯୪୭ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ୧୫ ତାରିଖ ସୁଦ୍ଧା ଭାରତବର୍ଷରେ ଥିବା ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ ଭାରତବର୍ଷରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ସେମାନଙ୍କର ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ଯେଉଁ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲା, ଶାସନ ବିଧାୟକ ସଭଦ୍ୱାରା ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ବା ଅନ୍ୟଥା ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥିରୀକୃତ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂର୍ବ ସମ୍ପର୍କ ଯେପରି ଥିଲା ରହିବ ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ଭାରତରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିବା ଗଡ଼ଜାତମାନଙ୍କର ସ୍ଥିତ୍ୟବସ୍ଥିତି (Standstill agreement) ଚୁକ୍ତି ହେଲା । କେବଳ କାଶ୍ମୀର ଓ ହାଇଦରାବାଦ ଭାରତବର୍ଷରେ ଯୋଗ ଦେଲେ ନାହିଁ ବା ଭାରତ ସହିତ ସେମାନଙ୍କର କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅସ୍ଥାୟୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । କାଶ୍ମୀରରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ

ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠ ମୁସଲମାନ ଥିବା ବେଳେ ଶାସକ ହେଉଛନ୍ତି ହିନ୍ଦୁ, ଓ ହାଇଦରାବାଦରେ ଠିକ ଓଲଟା । ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଜାମାନେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ହିନ୍ଦୁ ଏବଂ ଶାସକ ହେଉଛନ୍ତି ମୁସଲମାନ । ଏହି ଦୁଇଟି ରାଜ୍ୟ ଦେଶରେ ଥିଲେ, ସବୁଠାରୁ ବଡ ଦୁଇଟି ରାଜ୍ୟ । କାଶ୍ମୀରର ସୀମା ଭାରତ ଓ ପାକିସ୍ଥାନ ଉଭୟ ଦେଶର ସୀମାକୁ ଲାଗିଥିଲେ ହେଁ ହାଇଦରାବାଦ ରାଜ୍ୟର ଚାରି ପାଖେ ଭାରତ ଘେରି ରହିଛି । କାଶ୍ମୀରରେ ଅନେକ ମୁସଲମାନ ଥିଲେ ସେମାନେ କ ସେଠିକା ହିନ୍ଦୁ ଶାସକଙ୍କୁ ପସନ୍ଦ କରୁ ନ ଥିଲେହେଁ ଭାରତବର୍ଷ ସହିତ ଆବଦ୍ଧ ରହିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ସେହିପରି ହାଇଦରାବାଦରେ ଅନେକ ମୁସଲମାନ ଥିଲେ ସେମାନେ କ ସେହି ରାଜ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ପାକିସ୍ଥାନ ସହ ବନ୍ଧୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ରହିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ପାକିସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟ ଭାରତବର୍ଷରେ ମୁସଲମାନ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିବାରୁ ହାଇଦରାବାଦ ସ୍ୱାଧୀନ ରହିଲେ, ତାଠାରୁ ସକ୍ରିୟ ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସମର୍ଥନ ପାଇବ ବୋଲି ଆଶା କରି ହାଇଦ୍ରାବାଦ ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ହାଇଦ୍ରାବାଦ ଲୋକ ସଂଖ୍ୟାର ଶତକଡା ଅଠାଅଶୀ ହିନ୍ଦୁ । ସେମାନେ ଭାରତବର୍ଷରେ ରହିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ହାଇଦ୍ରାବାଦ ଛଡା ଆହୁରି ଅନେକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା ସେମାନଙ୍କୁ କ ସୁବିଧା ଓ ସୁଯୋଗ ଦିଆଯାଇଥିଲେ, ସେମାନେ ପାକିସ୍ଥାନରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଅଧିକ ପସନ୍ଦ କରିଥାନ୍ତେ । ତା ହେଲେ ସେମାନେ ଅବସ୍ଥାଚକ୍ରରେ ପଡ଼ି ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଭାରତବର୍ଷ ଯୋଗଦେବେ ।

କାଶ୍ମୀରର ମହାରାଜା ଏବଂ ରାଜ୍ୟର କେତେକ ମୁସଲମାନ ପ୍ରଜା ଭାରତ ବର୍ଷରେ ଯୋଗ ଦେଇ ପାକିସ୍ଥାନକୁ ବା ପାକିସ୍ଥାନରେ ଯୋଗଦେଇ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେଁ, ତାହା ସ୍ଥିର କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ କେବଳ ଅନିଶ୍ଚିତ ଅବସ୍ଥାରେ ସମୟ ଗଡ଼ାଇବାକୁ ଚାହୁଁଥାନ୍ତି । ଏଭଳି ଅନିଶ୍ଚିତତା ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ପାକିସ୍ଥାନ ତାର ସୀମାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ବାସ କରୁଥିବା ପଠାଣିଆ ଅଞ୍ଚଳର

ଲୋକମାନଙ୍କୁ କାଶ୍ମୀର ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଉତ୍ସାହିତ କଲା । କେବଳ ଯେ ପାହାଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପାକିସ୍ଥାନ ଭିତର ଦେଇ ଯିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଲା ସେତିକି ନୁହେଁ, ତା ଧାଙ୍କୁ ସେମାନେ ଯେପରି କାଶ୍ମୀର ଆକ୍ରମଣ କରି ଅଧିକାର କରିନେବେ ସେଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଗୁପ୍ତରେ ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତ ଓ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦେଲା । ଅବସ୍ଥା ଅତି ଗୋଳମାଳିଆ ହୋଇଗଲା । ଆକ୍ରମଣକାରୀମାନେ ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ ନାନାପ୍ରକାର ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା ଫଳରେ ଲୋକେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଗଲେ । ଶେଷକୁ ଆକ୍ରମଣକାରୀମାନେ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ଶ୍ରୀନଗରର ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଉପନୀତ ହେବା ବେଳକୁ କାଶ୍ମୀରର ମହାରାଜା ଓ ଲୋକ ପ୍ରତିନିଧି ଶେଖ୍ ଅବଦୁଲ୍ଲା ଉଭୟେ ଭାରତ ସହିତ ଯୋଗଦେବା ପ୍ରସ୍ତାବ କରି ଆକ୍ରମଣକାରୀମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ଭାରତବର୍ଷର ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ିଲେ । ଭାରତ ସରକାର ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରି ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ପଠାଇଲେ । ଏପରି ଭାବରେ ଯେଉଁ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ତାହା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶେଷ ହୋଇନାହିଁ । ଭାରତର ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଆକ୍ରମଣକାରୀ ତଥା ପାକିସ୍ଥାନ ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ଲୋକମାନଙ୍କୁ କାଶ୍ମୀର ରାଜ୍ୟର ବହୁ ଅଞ୍ଚଳରୁ ତଡ଼ିଦେଲେ । କାଶ୍ମୀରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ଚାଲିଥିଲେହେଁ ପଶ୍ଚିମ ପଞ୍ଜାବର ସରହଦକୁ ଲାଗିଥିବା କାଶ୍ମୀର ରାଜ୍ୟର କେତେକ ଅଂଶ ଓ ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ଥିବା କେତେକ ପାହାଡ଼ିଆ ଅଞ୍ଚଳ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାକିସ୍ଥାନ ଦଖଲରେ ଅଛି । ଏ ବିଷୟ ମିଳିତ ଜାତି ସଙ୍ଘର ବିଚାର ପାଇଁ ଦିଆଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇ ନାହିଁ ଓ ଉଭୟ ଦେଶର ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ।

ହାଇଦ୍ରାବାଦରେ "ରାଜାକାର" ବୋଲି ଗୋଟିଏ ମୁସଲମାନ ଦଳ ଦିଲ୍ଲୀ ଲାଲକିଲ୍ଲାରେ ନିଜାମଙ୍କ ପତାକା ବା ଆସଫଜାହି ପତାକା ଉଡ଼ାଇବାର କଳ୍ପନା କରି ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଓ ଯେଉଁ ମୁସଲମାନମାନେ ଭାରତବର୍ଷରେ ହାଇଦ୍ରାବାଦ ଯୋଗ ଦେବାରେ ହିଁ ହାଇଦ୍ରାବାଦର ମଙ୍ଗଳ ନିହିତ ଅଛି ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରି

ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ବିରୋଧ କରୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତିଶୟ ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଥିଲେ । ରଜାକରମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ଯିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ମନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରଭାବ ଦେଶର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅନୁଭୂତ ହେଲା । ତେଣୁ ଭାରତ ସରକାର ହାଇଦ୍ରାବାଦ ରାଜ୍ୟ ଭିତରକୁ ସେମାନଙ୍କ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ପୂରାଇ ଦେଇ ତାହା ଦଖଲ କରିନେଲେ ଓ ରଜାକରମାନେ ପଳାଇ ଯିବାରୁ ନିଜାମ ଭାରତ ସରକାରଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ କଲେ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶୀରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ଭଳି ହାଇଦ୍ରାବାଦ ମଧ୍ୟ ଭାରତ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ଅଂଶ ହୋଇ ରହିଲା ।

ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତ ସରକାର ଏହି ସମସ୍ୟା ଓ ଖାଦ୍ୟାଭାବ ତଥା ଶରଣାର୍ଥୀମାନଙ୍କର ଥଇଥାନ ସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହି ଆସିଥିଲେ । ଏହାଛଡ଼ା ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସମସ୍ୟା ଦେଖାଦେଇଥିଲା । ଭଗବାନଙ୍କ ଦୟାରୁ ଭାରତବର୍ଷ ଏହିସବୁ କଷ୍ଟ ଅତିକ୍ରମ କରି ତାହାର ସମ୍ମାନ ବଜାୟ ରଖିପାରିଛି ।

ଶାସନବିଧାୟକ ସଭା ଗଠିତ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । ୧୯୪୭ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ୯ ତାରିଖ ଦିନ ଶାସନବିଧାୟକ ସଭାର ହୋଇଥିବା ପ୍ରଥମ ଅଧିବେଶନରେ ମୁଁ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ ହେଲି ଓ ଖାଦ୍ୟ ଏବଂ କୃଷି ବିଭାଗର ମନ୍ତ୍ରୀ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲି । ତାପରେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳଦ୍ୱାରା ଦେଶ ବିଭକ୍ତୀକରଣ କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିବା ବଣ୍ଟୁଆରା (Partition) କମିଟିର ସଭ୍ୟ ହେବାକୁ ମୋତେ କୁହାଗଲା । ବାପୁଜୀଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ମୁଁ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଏସବୁ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କଲି ଏବଂ ମୋତେ ଦିଆଯାଇଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ସୁସମ୍ପାଦନ କରିପାରି ନାହିଁ ବୋଲି ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା ନିମନ୍ତେ କୌଣସି କାରଣ ଅଛି ବୋଲି ମୁଁ ଭାବୁ ନାହିଁ ।

ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ଥିବା ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଅନାବଶ୍ୟକ ଓ ଉଠିଯିବା ଉଚିତ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ମତ ପ୍ରକାଶ କରି ଉକ୍ତ ମତକୁ ବହୁବାର ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ

ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ । ଅବସ୍ଥା ଅତି ମାତ୍ରାରେ ଜଟିଳ ଥିବାରୁ ହଠାତ୍ ନୀତି ପରିବର୍ତ୍ତନ କଲେ ଅବସ୍ଥା ଅଣଆୟତ୍ତ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ଥିଲା । ତେଣୁ ପ୍ରାୟ ବର୍ଷେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୁଁ କିଛି କରି ନ ପାରି ନିଜେ ଅବସ୍ଥାଟିକୁ ଭଲ ରକମ ବୁଝି ନିଜ ମନ ଠିକ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲି । ମହାତ୍ମାଜୀ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଉଠାଇବା ସପକ୍ଷରେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବା ବେଳକୁ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଉଠାଇଦେବା ଦରକାର ବୋଲି ମନେ ମନେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିଥିଲି । ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଉଠାଇବା ନୀତି ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ଆହୁରି ଅନେକ ଅସୁବିଧା ଦେଖାଦେଲା । ସେସବୁ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ଯେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ଥିବା ବହୁ ସହକର୍ମୀ ମୋ ସହିତ ଏକମତ ହେଲେ ନାହିଁ । ଖାଦ୍ୟ ବିଭାଗର କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ତଳୁ ଉପରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଉଠାଇ ଦେବାକୁ ବିରୋଧ କଲେ ଏବଂ ପ୍ରାଦେଶିକ ସରକାରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ମଧ୍ୟ ବିରୋଧ କଲେ । ଯେଉଁମାନେ ବିରୋଧ କଲେ ନାହିଁ, ସେମାନେ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଉଠାଇବା ନୀତିକୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ସମର୍ଥନ ନ କରି ନିରପେକ୍ଷତା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ବହୁ ସ୍ଥାନରେ କାଳେଣି ତେଲ ଅଭାବ ପଡ଼ିଥିବାରୁ ଓ ଯେଉଁଠାରେ ମିଳୁଥିଲା, ସେଠାରେ ଅତିରିକ୍ତ ଦାମରେ ବିକ୍ରୀ ହେଉ ଥିବାରୁ ପରୀକ୍ଷା ସ୍ୱରୂପ ମୁଁ ତେଲ ଉପରୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଉଠାଇ ଦେଲି ଓ ତା ଫଳରେ ତେଲ ସରକାରଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ମୂଲ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରୀ ହେଉଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଲୋକଙ୍କୁ କିଣିବାକୁ ମିଳିଲା । ଯେଉଁ ଦାମରେ ମିଳିଲା ତାହା ଅବଶ୍ୟ କଳାବଜାରରେ ବିକ୍ରୀ ହେଉଥିବା ଦାମ ଅପେକ୍ଷା କମ୍ । ମୁଁ ଏଥିରେ କେତେକ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ଖାଦ୍ୟ ପରିସ୍ଥିତି ବିଚାର କରି ଅବସ୍ଥାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ କ'ଣ କରିବାକୁ ହେବ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ସରକାରଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ କମିଟି ନିଯୁକ୍ତ କଲି । ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ଓ ବଣ୍ଟନ ଉଭୟ ବିଷୟରେ ବିଚାର କରି ରିପୋର୍ଟ ଦେବାପାଇଁ କମିଟିକୁ କୁହାଗଲା । ବଣ୍ଟନ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କଲାବେଳେ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ବିଷୟ ଆସିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଅଳ୍ପେ ଅଳ୍ପେ ଉଠେଇ ଦେଇ, ଯେତେବେ କୌଣସି ଅଞ୍ଚଳରେ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଅଭାବ ପଡ଼େ, ସେ ଅଞ୍ଚଳକୁ ସେପରି ତୁରନ୍ତ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ

ଯୋଗାଇ ଦିଆଯାଇ ପାରିବ, ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସରକାର ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ [illegible] ରଖିବା ଉଚିତ ବୋଲି କମିଟି ସୁପାରିଶ କଲେ । ଏହି ସୁପାରିଶରେ ମୁଁ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ସେଥିରୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଉଠାଇ ଦେବା ସମ୍ପର୍କୀୟ ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳକୁ ମନାଇ ପାରିଲି ।

ମୁଁ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟ ଖୋଜିଲି ଓ ମୋ ଅନୁରୋଧ କ୍ରମେ ସେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦେଖାକରି ସେମାନଙ୍କର ଓ ସେ ସମୟରେ ରାଜଧାନୀ ନୂଆଦିଲ୍ଲୀରେ ହେଉଥିବା ଗୋଟିଏ ସମ୍ମିଳନୀ ପାଇଁ ଏକତ୍ର ହୋଇଥିବା ପ୍ରାଦେଶିକ ମନ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ମତ ବୁଝାଇ ଖାଦ୍ୟ-ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଉଠାଇ ଦେବାପାଇଁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ମୁଁ ଖାଦ୍ୟ ଓ କୃଷିମନ୍ତ୍ରୀ ହିସାବରେ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଉଠାଇଦେବା ସପକ୍ଷରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମତ ପୋଷଣ କରୁଥିବାରୁ ସେ ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବା ହେଲା ମୋର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଠିକ୍ ଏତିକିବେଳେ ଅଗ୍ରନେତା ସ୍ତରରେ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭିତରେ ମୋତେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେବାପାଇଁ ପଡ଼ିଲା ।

ଯେତେବେଳେ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କୃପାଲାନୀ କେତେକ କାରଣରୁ ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ କରି କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ହିସାବରେ ସେ କଂଗ୍ରେସ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳକୁ ଯେତେଦୂର ସାହାଯ୍ୟ ଓ ସମର୍ଥନ କରିବା କଥା ତାହା କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ବୋଲି କହି ବହୁବାର କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ପଦରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବନ୍ଧୁମାନେ ବହୁବାର ତାଙ୍କୁ ଇସ୍ତଫା ନ ଦେବା ପାଇଁ ବୁଝାଇ ମନାଇଥିଲେ । ଏହା ଫଳରେ ଗୋଟିଏ ଅବସ୍ଥା ଦେଖାଦେଲା, ଯହିଁରେ କି ସେ ଅଧିକ କାଳ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ହିସାବରେ ରହିବାକୁ ଚାହିଁଲେ ନାହିଁ । ଦିଲ୍ଲୀରେ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ବୈଠକ ଡାକିଲା ଏବଂ ତା ପୂର୍ବରୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟି ମଧ୍ୟ ବସିଲା । କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ବୈଠକରେ ତାଙ୍କ ଇସ୍ତଫା ପ୍ରଶ୍ନ ପଡ଼ିବାରୁ ଦେଖାଗଲା ଯେ

ଇସ୍ତଫାପତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ । ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠିଲା ଯେ ତାଙ୍କ ପରେ ସଭାପତି କିଏ ହେବ ? ସାମ୍ୟବାଦୀ ଦଳର ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକ ଶ୍ରୀ ଜୟପ୍ରକାଶ ନାରାୟଣ ବା ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ନରେନ୍ଦ୍ର ଦେଵଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣଙ୍କୁ ସଭାପତି କରାଯିବା ଉଚିତ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଆମ ଭିତରୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର ସଭ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି ଓ କେତେକ ସଭ୍ୟ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ତୀବ୍ର ବିରୋଧ କରୁଥିବାର ସେ ଜାଣିପାରି ତାଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତାବ ଉପରେ ବିଶେଷ ଜୋର ନ ଦେଇ ଚୁପ୍ ରହିଲେ । ତେଣୁ ଏ ସମ୍ପର୍କରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିର କୌଣସି ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ତା ପରେ ଶାସନ ବିଧାୟକ ସଭାର ବୈଠକ ହେବାକୁ ଥିବାରୁ ଓ ସେଥିରେ ମୁଁ ସଭାପତିତ୍ୱ କରିବାକୁ ଥିବାରୁ ନୂଆ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି କିଏ ହେବ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ନିଷ୍ପତ୍ତି ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ କମିଟିର ବୈଠକ ବନ୍ଦ ରଖି ଶାସନ ବିଧାୟକ ସଭା ବୈଠକକୁ ଗଲୁ । ଏହା ଭିତରେ ଶାସନ ବିଧାୟକ ସଭା ନିୟମାବଳୀରେ ସଭାପତି ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା ସମୟରେ ସଭାପତିତ୍ୱ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ବୋଲି ନିୟମ ଥିବାରୁ ଗୋଟିଏ ଅସାଧାରଣ ଅବସ୍ଥା ଦେଖାଦେଲା । ଦେଶ ବିଭକ୍ତିକରଣ ପରେ ଶାସନ ବିଧାୟକ ସଭାକୁ ଦୁଇଟି ଏକାବେଳେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ପ୍ରଥମଟି ହେଉଛି ବିଭକ୍ତିକରଣ ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁଳି ଶାସନବିଧାନ ତିଆରି କରୁଥିଲା, ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ହେଉଛି ବିଭକ୍ତିକରଣ ପୂର୍ବରୁ କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ । ଶାସନ ବିଧାୟକ ସଭାରେ ଯେ ସଭାପତିତ୍ୱ କରିବ, କୌଣସି ବିବାଦୀୟ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କୁ ଏକ ପକ୍ଷରେ ବିଧାୟକ ସଭାର ସଭ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ମଧ୍ୟରେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରଖିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିବାରୁ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ କୌଣସି ସଭ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଶାସନବିଧାୟକ ସଭାରେ ସଭାପତିତ୍ୱ କରିବା ସମ୍ଭବପର ହେଉନାହିଁ । ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା ଯେ ମୁଁ ବିଧାୟକ ସଭା ବା ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳର ସଭ୍ୟ ପଦରୁ କେଉଁଟି ଇସ୍ତଫା ଦେବି ? ବନ୍ଧୁ ଲୋକ, ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳର ସଭ୍ୟ ରହିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଧାୟକ ସଭାର ସଭାପତି

ରହିବାପାଇଁ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଉଭୟ ପଦରେ ଏକ ସଙ୍ଗେ ରହିବାକୁ ସମ୍ଭବପର କରିବା ପାଇଁ ନିୟମାବଳୀରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦରକାର । ଏହା କରିବା ପାଇଁ ମୋର କ୍ଷମତା ଥିଲା । ମୁଁ ଏସବୁ ଫଳରେ ଶାସନ-ବିଧାୟକ ସଭ୍ୟ ହିସାବରେ ବିଧାନ ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ବସିବା ସମୟରେ ସଭାପତି ହିସାବରେ ରହିଥିଲେହେଁ କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ଆଇନ ତିଆରି କରିବା ପାଇଁ ବସିବା ସମୟରେ ସଭାପତିତ୍ୱ କରିପାରିଲି ନାହିଁ । ଫଳରେ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ସ୍ପିକର ନିର୍ବାଚନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ଶାସନ ବିଧାୟକ ସଭା କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା କରୁଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ତୁଲାଇବା ସମୟରେ ସେଥିରେ ସଭାପତିତ୍ୱ କରିବାକୁ ଶାସନବିଧାୟକ ସଭାର ବୈଠକ ବସି ଶ୍ରୀ ମାଭଲଙ୍କର ତାହାର ବାଚସ୍ପତି ଭାବରେ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଆସନକୁ ପାଛୋଟି ନେଇଗଲି । ଦୁଇତିନ ଘଣ୍ଟା ପରେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କୃପାଲନୀଙ୍କ ଇସ୍ତଫାପତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଆଉ ଜଣେ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚନ କରିବା ପାଇଁ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ବୈଠକ ବସିଲା । କଂଗ୍ରେସର ନୂତନ ସଭାପତି କିଏ ହେବ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କମିଟିରେ କୌଣସି ନିଷ୍ପତ୍ତି ହୋଇ ନ ଥିଲା ଏବଂ ସଭାପତି ପାଇଁ କେହି ଜଣେ ମୋ ନାମ ଉଠାଇଥିଲେହେଁ ମୁଁ ବା ଅନ୍ୟ କେହି ସେଥିପ୍ରତି ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ନଥିଲୁ । ଶାସନବିଧାୟକ ସଭା ବୈଠକରେ ସ୍ପିକର ନିର୍ବାଚନ ପରେ ମୁଁ ବସିଛି, ଠିକ ଏହି ସମୟରେ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହରଲାଲଜୀ ଓ ସରଦାର ବଲ୍ଲଭଭାଇ ମୋତେ ଡାକୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଖବର ଆସି ପହଞ୍ଚିବାରୁ ମୁଁ ଦେଖାକରିବା ପାଇଁ ଗଲି । ମୁଁ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ପଦ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ସେମାନେ ମୋତେ କହିବା ଫଳରେ ମୁଁ ବଡ଼ ଗୋଳମାଳିଆ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଗଲି । ସେତେବେଳକୁ ମୁଁ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ଓ କୃଷିବିଭାଗ ମନ୍ତ୍ରୀ ଥାଏ ଏବଂ ସେହି ହିସାବରେ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଉଠାଇବା ପାଇଁ କରାଯାଇଥିବା ନିଷ୍ପତ୍ତିକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବା ଦାୟିତ୍ୱ ମୋ ଉପରେ ଥାଏ । ତା ଛଡ଼ା ଦେଶରେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ମିଳୁ ନ ଥିବାରୁ ଏବଂ ଭଲ ଫସଲ

ଅଭାବ ଥିବାରୁ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଉତ୍ପାଦନ ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭଲ ଜାତିର ଗୋରୁ ଯେପରି ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ମିଳନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାଏ । ଦେଶର ଶାସନ ବିଧାନ ତିଆରି କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ କମ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବା କମ କଷ୍ଟକର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଶାସନ ବିଧାୟକ ସଭା, କେନ୍ଦ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ପାଇଁ ବସୁଥିବା ସମୟରେ ସେଥିରେ ସଭାପତିତ୍ୱ କରିବା ଦାୟିତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତ ମିଳିଥିଲେହେଁ ଓ ବଣ୍ଟୁଆରା କମିଟିର କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ସେସବୁ ଛଡ଼ା ମୋ ଉପରେ ଏଭଳି କେତେକ ଦାୟିତ୍ୱ ଥିଲା ଯେଉଁଥିପାଇଁକି ମୋତେ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ସର୍ବୋପରି ମୋ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭଲ ରହୁ ନ ଥିବାରୁ ମୁଁ ପୂର୍ବପରି ପରିଶ୍ରମ କରିପାରୁ ନ ଥିଲି । ଏହି ସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ହେବା ଦାୟିତ୍ୱ ଅଧିକ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ମୁଁ ଭାବିଲି । ତେଣୁ ଯେବେ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ଗ୍ରହଣ କରେ, ତା ହେଲେ ଖାଦ୍ୟ ଓ କୃଷି ବିଭାଗ ମନ୍ତ୍ରୀ ପଦ ଦାୟିତ୍ୱ ତଥା ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ, ଶାସନ ବିଧାୟକ ସଭାରେ ସଭାପତିତ୍ୱ କରିବା ଦାୟିତ୍ୱରୁ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ମୁକ୍ତ ଦିଆଯିବା ଉଚିତ ବୋଲି ମୁଁ ପଣ୍ଡିତ ନେହେରୁ ଓ ସରଦାର ପଟେଲଙ୍କୁ କହିଲି । ଏସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ମୁଁ କୃପାଲନୀଜୀଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ସେମାନେ ଦୃଢ଼ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ମୁଁ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ତା ଛଡ଼ା ଯେବେ ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥାନ୍ତି, ତାହା ହେଲେ ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ନୁହେଁ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥ କରାଯାଇଥାଆନ୍ତା । ଏ ବିଷୟରେ ଭାବିବାକୁ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ସମୟ ପାଇଲି ନାହିଁ ।

ମୁଁ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ଘଟିଥିବା ବିଷୟମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା କଲି । ସେ ଦିନ ତାଙ୍କର ମୌନ ଦିବସ ଥିବାରୁ ସେ ଯାହା କହିବା କଥା ତାହା ନ କହି ଲେଖିଦେଲେ । ମୋତେ ଉପରେ ସେ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ପସନ୍ଦ କରି ନ ଥିଲେ । ମୋପକ୍ଷରେ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳର ସଭ୍ୟ ଓ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ଉଭୟ ପଦବୀ ମଧ୍ୟରୁ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ପଦ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ ବୋଲି କହିବାରୁ ସେ ମୋ ମତର ସାର୍ଥକତା ବୁଝିଥିଲେ ।

ତଥାପି ସେ ତାଙ୍କର ମତ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ନ ଥିଲେ । ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ ମତେ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ବୈଠକ ସମୟରେ ସେ ତାଙ୍କର ମତ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇବାର ସୁବିଧା ପାଇ ନ ଥିଲେ । ମୁଁ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ ହେଲି । ଏହି ପଦବୀ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସମୟରେ ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେବି ଓ ସେ ଦାୟିତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତ ପାଇବା ପରେ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବି 'ବୋଲି, କଂଗ୍ରେସ କମିଟି ବୈଠକରେ ଘୋଷଣା କଲି । ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ ବୈଠକ ପରେ ମୋତେ ସରକାରୀ ଦାୟିତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତ ଦେବାପାଇଁ କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ ପାରି ନ ଥିବାରୁ ସେ ସମୟ ତକ ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରୀ ହିସାବରେ ରହିଲି । ୧୯୪୮ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ୧୪ ତାରିଖ ଦିନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଦାୟିତ୍ୱରୁ ମୋତେ ମୁକ୍ତ ଦିଆଗିବାରୁ ମୁଁ ବିଧିବଦ୍ଧ ଭାବରେ କଂଗ୍ରେସ ସଭାପତି ପଦ ଗ୍ରହଣ କଲି । ତାର ତିନି ଚାରି ଦିନ ପରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଶେଷ ଉପବାସ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଓ ପନ୍ଦର ଦିନ ପରେ ଆତତାୟୀ ହାତରେ ଗଲା ତାଙ୍କ ଜୀବନ ।

ଏହି ଶେଷ ପନ୍ଦର ଦିନ ମୋ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଖରାପ ଥିବାରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ଯେଉଁଭଳି ନିକଟ ସମ୍ପର୍କ ରଖିବା କଥା ସେଭଳି ରଖିପାରି ନ ଥିଲି । ସେ ସମୟରେ ତିନିଗୋଟି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଁ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଏ ଏବଂ ଦିନକୁ ଥରେ ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଦେଖା ହେଉଥାଏ । ପ୍ରଥମ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଛି ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଦ୍‌ଭାବ ଏବଂ ବନ୍ଧୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା । ଏ ବିଷୟ ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ଏବଂ ସେଇଥି ପାଇଁ ମହାତ୍ମାଜୀ ତାଙ୍କ ଶେଷ ଉପବାସ କରିଥିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ହେଉଛି କଂଗ୍ରେସ ସମ୍ବିଧାନର ସଂଶୋଧନ । ଏ ବିଷୟରେ କିଛିଦିନ ଧରି ଆଲୋଚନା ଚାଲିବା ପରେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ କମିଟି ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିଲା । ମୋ ସମେତ ଏହି କମିଟିର ସଭ୍ୟମାନେ ବରାବର ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରି ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରୁଥିବା ଫଳରେ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ଠିକ କେତେ ଘଣ୍ଟା ପୂର୍ବରୁ କଂଗ୍ରେସ ସମ୍ବିଧାନ ସଂଶୋଧନ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ତାଙ୍କ ମତ ଲିଖିତ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସ କେଉଁପରି

ଭାବରେ ରାଜନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ଓ ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳମାନଙ୍କୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରୁଥିଲେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟ ଛାଡ଼ି ସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା କର୍ମୀମାନଙ୍କ ସଂସ୍ଥା ସ୍ୱରୂପ ସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସରକାରଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ଉଚିତ ବୋଲି ସେ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । କଂଗ୍ରେସର ନେତୃସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ଏ ମତକୁ ପସନ୍ଦ କଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ କଂଗ୍ରେସ ଲୋକସେବକ ସଂଘରେ ପରିଣତ ହେବା ବ୍ୟବସ୍ଥା କଂଗ୍ରେସର ସଂଶୋଧିତ ସମ୍ବିଧାନରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଲା ନାହିଁ ଏବଂ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଏ ବିଷୟ ଉପରେ ଜୋର ଦେବାକୁ ମଧ୍ୟ କେହି ରହିଲେ ନାହିଁ ।

ତୃତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଯେଉଁଥିରେ କି ମୁଁ ସଂପୃକ୍ତ ଥିଲି ତାହା ହେଉଛି ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ । ସେଥିରେ ସେ ଥିଲେ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ଆଗ୍ରହୀ । ହିନ୍ଦୁ-ମୁସଲମାନ ଏକତା ଉପରେ ସେ ଯେଉଁ ଭଳି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ ଏହା ଉପରେ ମଧ୍ୟ ସେହିଭଳି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ । ଏହି କେତେ ଦିନ ଧରି ଆଲୋଚନା ହେବା ଫଳରେ ସେବାଗ୍ରାମଠାରେ ଦେଶର ଗଠନମୂଳକ କର୍ମୀମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସମ୍ମିଳନୀ କରାଯିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କରାଯାଇ ଫେବୃୟାରୀ ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହରେ ସେଥିପାଇଁ ତାରିଖ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଗଲା । ମହାତ୍ମାଜୀ ଏହି ସମ୍ମିଳନୀରେ ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହୀ ଥିବାରୁ ସେଥିପାଇଁ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧା ଯିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗଦେବାକୁ ଓ ଦିଲ୍ଲୀର ପ୍ରବଳ ଥଣ୍ଡାରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟର ଉନ୍ନତି କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିବାରୁ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧା ଗଲି ।

ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଅସଦ୍‌ଭାବ ଗୁରୁତର ଆକାର ଧାରଣ କରିବା ଫଳରେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଉପବାସ କରିଥିଲେ । ସେ ଯେଉଁସବୁ ସର୍ତ୍ତରେ ଉପବାସ ଭଙ୍ଗ କରିଥିଲେ ଉକ୍ତ ସର୍ତ୍ତ ଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ପୂରଣ ହୁଏ ସେଥିପାଇଁ ସେ ବ୍ୟଗ୍ର ଥାଆନ୍ତି । ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ସେବାଗ୍ରାମ ସମ୍ମିଳନୀରେ ସେ ଯେପରି ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି ସେଥିପାଇଁ ଗଠନମୂଳକ କର୍ମୀମାନେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଚାପ ଦେଉଥାଆନ୍ତି । ମୁଁ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧା ଯିବା ପାଇଁ ମହାତ୍ମାଜୀ ମୋତେ ଅନୁମତି ଦେଲେ

ଓ ମୁସଲମାନ ନେତାମାନେ ତାଙ୍କୁ ଦିଲ୍ଲୀ ଛାଡ଼ି ଯିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଲେ, ସେ ଯିବାପାଇଁ ଠିକ କରିବେ । ମୁଁ ସେହି ଅନୁସାରେ ମୁସଲମାନ ନେତାମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲି ଓ ମହାତ୍ମାଜୀ ଦିଲ୍ଲୀଛାଡ଼ି ଯାଇ ପାରନ୍ତି ବୋଲି ସେମାନେ ସମ୍ମତି ଦେଲେ । ୧୯୪୮ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ୩୦ ତାରିଖ ଭୋରରୁ ଉଡ଼ାଜାହାଜରେ ମୁଁ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧା ଗଲି । ମୁଁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଷ୍ଟେସନକୁ ଯିବା ବାଟେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ସହିତ ଦେଖା କରି ସେ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧା ଯିବାପାଇଁ ମୁସଲମାନ ନେତାମାନେ ସ୍ୱୀକୃତି ଦେଇଛନ୍ତି ବୋଲି ତାଙ୍କୁ କହିଲି । ସେ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ଦିନେ ଦୁଇଦିନ ଭିତରେ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧା ଯିବେ ଓ ଏ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଯାଇ ସମ୍ମିଳନୀ ପାଇଁ କରାଯାଇ ଥିବା ଆୟୋଜନ ଦେଖା ଦେଖି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଦରକାର ବୋଲି ସେ ମୋତେ କହିଥିଲେ । ଦୁଇ ତିନି ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ ବାପୁଜୀଙ୍କୁ ଦେଖିବି ଓ କଂଗ୍ରେସ ମୂଳଭିତ୍ତି ହୋଇଥିବା ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ନୂତନ ଭାବରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରିବ ବୋଲି ଆଶା କରି ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧା ଗଲି ।

ମୁଁ ଉପର ବେଳା ସାଢ଼େ ଦୁଇଟା ବେଳେ ଓ୍ୱାର୍ଦ୍ଧାରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ଥଣ୍ଡା ଏବଂ ଏତେ ବାଟ ଆସିବା ମଜର ଯୋଗୁଁ ମୋ ଉତ୍ତାପ ଟିକେ ବଢିଥିଲା । ସନ୍ଧ୍ୟା ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଟା ବେଳେ ମୋତେ ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଜଣେ ଡାକ୍ତର ଆସିଲେ । ଆମେ ଦୁହେଁ ଯାକ ବସି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉଛୁ ଏହି ସମୟରେ ମହାତ୍ମାଜୀ ମରିଗଲେ ବୋଲି ଦୌଡ଼ିଆସି ଗୋଟିଏ ପିଲା କହିଲା । ପ୍ରାୟ ଆଠ ଦଶ ଘଣ୍ଟା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସୁସ୍ଥ ଓ ସବଳ ଦେଖି ଆସିଥିବାରୁ ଏ କଥା ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା ନାହିଁ । ଅତୀତରେ ତାଙ୍କର ହୋଇଥିବା ଅତ୍ୟଧିକ ରକ୍ତ ଚାପ ନିକଟରେ ନିୟମିତ ଭାବରେ ଖିଆପିଆ ଓ ଚଲା ଚଲ ଯୋଗୁଁ କମିଯାଇଥିଲେ ହେଁ ବୋଧହୁଏ ଗତ କିଛି ଦିନ ହେଲା ଚିନ୍ତା ଓ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନତା ଯୋଗୁଁ ପୁଣି ଦେଖା ଦେଇଥିବ ବୋଲି ମୋର ଭୟ ହେଲା । ଏ ଖବର ସେ କେଉଁଠୁ ପାଇଲା ବୋଲି ପିଲାଟିକୁ ପଚାରିବାରୁ ସେ ରେଡ଼ିଓରୁ ପାଇଲା ବୋଲି

କହିଲା । ସେ ସମୟରେ ସାଧାରଣତଃ ରେଡ଼ିଓରେ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରଚାରର ସମୟ ନ ଥିବାରୁ ଖବରର ସତ୍ୟତା ସମ୍ପର୍କରେ ଆମର ସନ୍ଦେହ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଘନୀଭୂତ ହେଲା । ଛଅଟା ବେଳେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଉଥିବା ସମ୍ବାଦ ମୁଁ ଯେପରି ଭଲେ ଶୁଣି ପାରେ ସେଥିପାଇଁ ରେଡିଓ ମୋ ପାଖକୁ ଆଣିବାକୁ କହିଲି ଓ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରେଡ଼ିଓ ଅଣାଗଲା । କିନ୍ତୁ ଛଅଟା ବେଳେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଉଥିବା ସମ୍ବାଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ସେ ମରିଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କୁ ଗୁଳି କରି ମାରି ଦିଆଯାଇଛି ବୋଲି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଖବର ମିଳିଲା । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ପଣ୍ଡିତ ଜବାହର ଲାଲ୍ ଏବଂ ସର୍ଦ୍ଦାର ବଲ୍ଲଭଭାଇ ରେଡ଼ିଓରେ ବିସ୍ତୃତ ଆକାରରେ ଘଟନା ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ମୁଁ ରାତିରେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦିଲ୍ଲୀ ଚାଲିଯିବି କିଛି ଭାବି ସ୍ଥିର କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ଟେଲିଫୋନ ସାହାଯ୍ୟରେ ଦିଲ୍ଲୀରୁ କୌଣସି ଖବର ନେବା କଷ୍ଟକର ହେଉଥିଲେ ବି ନାଗପୁରରୁ ଖବର ମିଳୁଥିଲା । ନାଗପୁରକୁ ଟେଲିଫୋନ କରି ଜାଣିଲି ଯେ ଶ୍ରୀ ରାମଦାସ ଗାନ୍ଧିଙ୍କୁ ଦିଲ୍ଲୀ ନେବାପାଇଁ ସେହି ରାତିରେ ବମ୍ବେରୁ ଗୋଟିଏ ଉଡ଼ାଜାହାଜ ଆସିବ ଏବଂ ଇଚ୍ଛାକଲେ ମୁଁ ସେଥିରେ ଯାଇପାରେ । ତା ଛଡ଼ା ମୁଁ ଦିଲ୍ଲୀ ଗଲେ ଭଲ ହେବ ବୋଲି ମୁଁ ଖବର ପାଇଲି । ରାତିରେ ମୁଁ ଶୋଇ ପାରିଲି ନାହିଁ । ଭୋର ଚାରିଟା ବେଳେ ଓ୍ୟାର୍ଦ୍ଧା ଗ୍ଲଲ୍ଡ ନାଗପୁରରେ ଠିକ୍ ସମୟରେ ପହଞ୍ଚି ରାମଦାସ ଗାନ୍ଧି ଓ ଅନ୍ୟ କେତେକ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହ ଆମେ ଯାଇ ଦିଲ୍ଲୀରେ ସକାଳ ୧୦ଟା ବେଳେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ବାପୁଜୀଙ୍କ ଶବ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କ ମୃତ ଶରୀରର ଦର୍ଶନ ପାଇଲି ଓ ରାଜଘାଟରେ ହୋଇଥିବା ତାଙ୍କର ଶେଷକୃତ୍ୟରେ ଯୋଗ ଦେଇ ପାରିଲି ।

ଗଠନମୂଳକ କର୍ମୀ ସମ୍ମିଳନୀ ଫେବୃଆରୀ ପ୍ରଥମ ସପ୍ତାହରେ ନ ହୋଇ ସେବାଗ୍ରାମରେ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସରେ ବସି 'ସର୍ବୋଦୟ ସମାଜ' ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଗଲା । ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ଗଠନ ମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଗାଧ ବିଶ୍ୱାସ ଥିବାରୁ ସେ ତାହା ଜରିଆରେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ସମାଜ ଗଢ଼ିବାକୁ ପରିକଳ୍ପନା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଅବଶିଷ୍ଟ ସମୟ

ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟରେ କଟାଇବାକୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମୋତେ ମଧ୍ୟ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିବା ପାଇଁ ଉତ୍ସାହିତ କରିଥିଲେ । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କୁ ଖୁନ୍ କରି ମାରି ଦିଆଗଲା । ଏ କାର୍ଯ୍ୟଟି ଭାରତ ଇତିହାସରେ ଓ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ କଳଙ୍କ ହୋଇ ଯୁଗ ଯୁଗକୁ ରହିଲା ।

ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ମୋର ନୈତିକ ଅବନତି ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଥାନ୍ତା, ସେଭଳି ଭୁଲ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରୁ ମୁଁ କିପରି ବିରତ ହେଲି ସେହି ସମ୍ପର୍କରେ ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ । ମୁଁ ଶାସନବିଧାୟକ ସଭାର ସଭାପତି ଥିବା ସମୟରେ ମୋର ମାନସମ୍ମାନ ଉପରେ ବାଧା ଆସିଲା ଭଳି ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଘଟିବାରୁ ମୁଁ ସଭାପତି ପଦରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କରି ଇସ୍ତଫାପତ୍ର ଟିଠା କରିଥିଲି । ଏଭଳି ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମହାତ୍ମାଙ୍କୁ ପଚାରିବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ଭାବି ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ଘଟଣା କହି ଟିଠା କରିଥିବା ଇସ୍ତଫାପତ୍ର ଦେଖାଇଲି । ମୁଁ ଯାହା ଲେଖିଥିଲି ସେ ତାହା ପସନ୍ଦ କରୁଥିଲେ ବି ମୋ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ଇସ୍ତଫା ଦେବା କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପସନ୍ଦ ନ କରି କହିଲେ, "ଅନ୍ୟ କେହି ଯେବେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଚାହିଁଥାନ୍ତା ତାହାହେଲେ ମୁଁ ବାଧାଦେଇ ନଥାନ୍ତି । କେବଳ ତୁମର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମାନସମ୍ମାନ ବାଧା ପଡ଼ୁଛି ବୋଲି ତୁମେ ଇସ୍ତଫା ଦେବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଜକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିବା ଲୋକ ଅପମାନ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ଉଚିତ ଏବଂ ଅପମାନିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାର ଦାୟିତ୍ୱ ଛାଡ଼ିଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।"

ମୁଁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ କଥାର ମର୍ମ ବୁଝିପାରିଲି । ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅହମିକା ଯୋଗୁ ମୋର ପତନ ହେବାକୁ ଯାଉଥିବା ବେଳେ ସେ ମୋତେ ରକ୍ଷା କରିଦେଲେ । ମୁଁ ମୋର ଇସ୍ତଫାପତ୍ର ପଠାଇଲି ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଯୋଗୁଁ ଏ ଘଟଣା ଘଟିଥିଲା ସେମାନେ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଏହା ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ବା ଜାଣିବା ଦରକାର ନାହିଁ । କେବଳ ସାଧାରଣ ସେବାରେ ନିଜକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିବା କୌଣସି ଲୋକ ନିଜ ମାନସମ୍ମାନ ସମ୍ପର୍କରେ ସଚେତ

ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ଏବଂ ତାର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଜାତିର ସେବା ହେବା ଉଚିତ ବୋଲି ଦର୍ଶାଇବାକୁ ମୁଁ ଏ ଘଟନା ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କଲି । ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ପରେ ଏହି ଘଟନା ଜାଣି ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବାରୁ ସେ କହିଲେ "ଅନ୍ତତଃ ପକ୍ଷେ ଜଣେ କେହି ରହିବା ଉଚିତ, ଯାହାକୁ କି ମୁଁ ଗିଲାସେ ବିଷ ଦେଲେ ବି ସେ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ତାହା ପାନ କରିବ ।" ମୋର ବନ୍ଧୁ କଥାର ମର୍ମ୍ମ ବୁଝି ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଉ ବିଶେଷ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ ।

ଏହି ଘଟନା ମଧ୍ୟ ମହାତ୍ମାଜୀଙ୍କର ଶେଷ ସମୟକୁ ଘଟିଥିବାରୁ ମୁଁ ବଞ୍ଚିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ମୋ ପକ୍ଷରେ ବଳ ଓ ଉତ୍ସାହର ପ୍ରେରଣା ସ୍ୱରୂପ ହୋଇ ରହିଲା ।

ଉପସଂହାର

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧି ଜୀବନ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ସ୍ୱୀକାର କରୁ ନ ଥିଲେ । ଆତ୍ମା ଅମର । ଶରୀରର ଆକୃତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇପାରେ ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁରେ କେବଳ ଶରୀରରହିଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ । ତେଣୁ ମଣିଷ ମୃତ୍ୟୁ ପାଇଁ ସବୁବେଳେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିବା ଉଚିତ ବୋଲି ସେ କହୁଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଗୁଳିସ୍ଫେଟରେ ମରାଯିବାର ଅଳ୍ପଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କୁ ମାରିଲେ ସେମାନେ ତାଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନା ସଭାକୁ ବୋମା ପକାଇଥିଲେ ଓ ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ସେହିଦିନ ମାରିବାକୁହିଁ ଚାହିଁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମହାତ୍ମାଜୀ ଭଗବତ୍ ନାମରେ ସେ ସମୟରେ ନିମଗ୍ନ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଫଳରେ ଯେଉଁ ଅବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବ ବୋଲି ଆଶା କରିଥିଲେ ତାହା ହୋଇନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ଚେଷ୍ଟା ବିଫଳ ହେଲା । ଦିନେ ନା ଦିନେ କେତେକ ଲୋକ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ନେବାକୁ ବଦ୍ଧପରିକର ଏକଥା ସେ ଜାଣିଥିଲେହେଁ ସେଥିପାଇଁ କୌଣସି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଏପରି କି ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଯେପରି ବିପନ୍ନ ନ ହୁଏ, ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତାଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାସଭାରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଖରେ କୌଣସି ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଅଛି କି ନାହିଁ ତାହା ଖାନତଲାସ କରିବାକୁ, ସେ ବରଦାସ୍ତ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଦୁନିଆରେ କୌଣସି ସେବା କରିବା ପାଇଁ ଯେବେ ତାଙ୍କ ଶରୀରରେ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ଥାଏ ତା ହେଲେ ଭଗବାନ ତାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବେ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ସେ ତାଙ୍କ ନିଜର ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ କୌଣସି ନିରାପତ୍ତା ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ପସନ୍ଦ ନ କରି ନିର୍ଭିକ ଭାବରେ ସବୁ ଜାଗାକୁ ଯାଇ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରାର୍ଥନାସଭାକୁ ଯାଉଥିବା ସମୟରେ ଆତତାୟୀ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ଯୋଗଦେବା ବାହାନାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ତାଙ୍କୁ ଗୁଳି ମାରିଲା । ଜୀବନ ଗଲାବେଳେ, "ହେ ରାମ"

ବୋଲି କହି ସେ ଜୀବନ ତ୍ୟାଗକଲେ । ତାଙ୍କର ଯେପରି ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା ତାଠାରୁ ଅଧିକ ସୁଖକର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇ ନଥାନ୍ତା ।

ପ୍ରବାଦ ଅଛି, ଯୋଗୀ ଋଷିମାନେ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଈଶ୍ୱର ଆରାଧନା କରୁଥିଲେହେଁ ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଭଗବନ୍ତ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ତୁଏତ ଅନେକ ସମୟରେ ସମ୍ଭବପର ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।

କିନ୍ତୁ ରାମଙ୍କ ନାମ ଲୁକ୍କାୟିତ ଭାବରେ ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଥିଲା । ଯେଉଁ ଲୋକ ଭଗବନ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ନିଜ ଜୀବନକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ ତା ପକ୍ଷରେ ଏଭଳି ମୃତ୍ୟୁଠାରୁ ଅଧିକ ବଡ଼ ପୁରସ୍କାର କଅଣ ହୋଇ-ପାରେ ? ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ହୋଇଥିଲା ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ହେଲା ମୃତ୍ୟୁ । ଜୀବନଯାକ ସେ ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ ଏକତା ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଆସିଛନ୍ତି । ଦରକାର ପଡ଼ିଲା ବେଳେ ତାଙ୍କ ଜୀବନକୁ ସେ ବିପନ୍ନ କରି ଅହିଂସା ପ୍ରତିଷ୍ଠାଦ୍ୱାରା ମୁସଲମାନମାନଙ୍କୁ ସହାୟତା କରିବା ଦିଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ବେଳେହିଁ ଆତତାୟୀର ଗୁଳି ଚୋଟରେ ଆନନ୍ଦ ମନରେ ଜୀବନ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ତାଙ୍କୁ ମାରି ଦିଆ ଯିବା ଖବର ପାଇ ସମସ୍ତ ଜାତି ଦୁଃଖରେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇଗଲା । ଏପରିକି ଯେଉଁ ମୁସଲମାନମାନେ ତାଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କର ଶତ୍ରୁ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ, ତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ସେମାନଙ୍କର ବଡ଼ ବନ୍ଧୁ କେହି ନ ଥିଲେ ବୋଲି ହୃଦୟଙ୍ଗମ କଲେ । ସେ ମରିଯାଇଥିଲେହେଁ ତାଙ୍କ ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ସେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟମାନ କରୁଥିଲେ ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁଜନିତ ଅପାର ପ୍ରେରଣାରେ ସେ କାର୍ଯ୍ୟମାନ ବଢ଼ିଛି । ସମସ୍ତ ଆସିଥାଆନ୍ତା ଯେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ବସି ତାଙ୍କର କଥା ଶୁଣି ତାଙ୍କର ସତ୍ୟ ଓ ଅହିଂସା ନୀତିକୁ ଗ୍ରହଣ କରି ଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଭଗବାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଅନ୍ୟଥା । ତାଙ୍କର ସେହି ଶାଶ୍ୱତ ବାଣୀ ତାଙ୍କ ଆତ୍ମାରୁ ଅନ୍ୟ ଆତ୍ମାକୁ ଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତ ସରକାର ଓ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସରକାରମାନେ ନିଜର ନୀତିପନ୍ଥା

ସକାଶେ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ ଯେ ଯୁଦ୍ଧର ନିରର୍ଥକତା ଦିନକୁ ଦିନ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ଲୋକେ ଉପଲବ୍ଧି କଲେଣି । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ତାଙ୍କର ଅମର ଆତ୍ମାର ଆଦର୍ଶ ଏହି ଦିଗରେ ପୃଥିବୀକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରୁଛି ଓ କରୁଥିବ

ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେଉଁ ଅହିଂସାତ୍ମକ ସମାଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଆଂଶିକ ଭାବରେ କରିଛନ୍ତି ତାହାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ କରିବା ହେଉଛି ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ହିଂସାତ୍ମକ ମନୋଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାର କୌଣସି ଅବକାଶ ନ ଥାଇ ମଣିଷ ଭିତରେ ଅହିଂସାତ୍ମକ ଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାତ୍ରାରେ ବିକଶିତ ହେବା ଭଳି ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁବିଧା ଯେଉଁଭଳି ମିଳି ପାରିବ ସେ ଭଳି ସମାଜର ପୁନର୍ଗଠନ ହେବା ଉଚିତ । ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ଏଥିପ୍ରତି ନିଷ୍ଠା ପ୍ରକାଶ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜ ଜୀବନକୁ ଏପରି ଗଢ଼ିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ଏଭଳି ସାମାଜିକ ସଂସ୍ଥା ହୋଇ ପାରିବ । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହିଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରାର୍ଥନା ସମୟରେ ଏକାଦଶ ବ୍ରତ, ଅର୍ଥାତ୍ ଅହିଂସା, ସତ୍ୟ, ଅସ୍ତେୟ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ଅପରିଗ୍ରହ, ଶରୀରଶ୍ରମ, ଅସ୍ୱାଦ, ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ, ସର୍ବଧର୍ମ ପ୍ରତି ସମଭାବ, ସ୍ୱଦେଶୀ ଓ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ନିବାରଣ ବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ନିୟମ କରିଥିଲେ । ଏହି ବ୍ରତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ହେଉଛି ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଆମ ଧର୍ମରେ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇ ଆସିଥିବା ବ୍ରତ । ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଅବସ୍ଥା ସହିତ ଖାପ ଖୁଆଇବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ କେତେକ ନୂତନ ବ୍ରତ ଏଥିରେ ଯୋଗ କରାଯାଇଛି । ଏହି ବ୍ରତମାନଙ୍କର ଗୁରୁତ୍ୱ ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କ ଲିଖିତ "ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରଭାତ"ରେ ଭଲକରି ବୁଝାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହାର ଗୁରୁତ୍ୱ ଅର୍ଥରୁ ବା ବିଶଦ ବ୍ୟାଖ୍ୟାରୁ ବୁଝି ହେବ ନାହିଁ । ଏହା ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ବୁଝିହେବ ଏବଂ ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ବ୍ୟାପୀ ଯେଉଁ ସାଧନା ଫଳରେ ମାନବ ସମାଜର ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି ତାର ଫଳରେ ହିଁ ଏହାର ଗୁରୁତ୍ୱ ବୁଝି ପାରିଛନ୍ତି । ଯେବେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ଏହି ସବୁ ବ୍ରତ ଅନୁଯାୟୀ

କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନିଜ ଜୀବନକୁ ସେହିପରି ଭାବରେ ଗଢ଼ନ୍ତୁ ତା ହେଲେ ସେହି ଅନୁଯାୟୀ ସମାଜ ଗଠିତ ହୋଇପାରିବ ।

ଏହି ନୀତି ବା ବ୍ରତ ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ ନ କଲେ ମଣିଷ ବାସ୍ତବ ସୁଖ ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ତଥା ସମାଜର ଅଂଶ ସ୍ୱରୂପ [illegible] ପରିମାଣରେ ଏହି ନୀତି ଅନୁଯାୟୀ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜୀବନଧାରଣ ପ୍ରଣାଳୀ ବଦଳାଇ ପାରିବୁ ସେହି ଅନୁଯାୟୀ ଆମ୍ଭେମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ହିସାବରେ ତଥା ସମାଜ ହିସାବରେ ସୁଖ ଲାଭ କରି ପାରିବୁ । କିନ୍ତୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜ୍ଞାନ ଫଳରେ ଆମକୁ ଏ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତିର ମୋହ ଏପରି ଘାରିଛି, ଯାହା ଫଳରେ କି ମଣିଷ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ ବୋଲି ଆମେ ଭାବୁଛୁ । ତେଣୁ ସେ କେବଳ ପ୍ରକୃତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଲଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାକୁ ନିଜର ବଶ କରି ପାରିବ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ଭାବୁଛୁ । କିନ୍ତୁ ଆମେ ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତିକୁ ନିଜର ବଶ କରୁଛୁ ବୋଲି ଭାବୁଛୁ ତାହା ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ ଏବଂ ସେହି ନିୟମ ଦ୍ୱାରା ଚଳିବାର ଅର୍ଥ ପ୍ରକୃତିକୁ ବଶ କରିବା ନୁହେଁ ।

ବଡ଼ ଦୁଃଖର କଥା ଯେ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଯେଉଁ ଅନୁଯାୟୀ ନିଜ ଜୀବନକୁ ତିଆରି କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭାରତକୁ ତିଆରି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱକୁ ସେହି ଅନୁଯାୟୀ ତିଆରି କରିବାକୁ କଳ୍ପନା କରୁଥିଲେ ସେହି ନୀତି ଆମ୍ଭେମାନେ ଠିକ୍ ରକମ ବୁଝିପାରି ନାହୁଁ । ଯେତେ ବୁଝିଥାଉଁ ତେବେ ସେ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଆମର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ଆମେମାନେ ଜାଣିଶୁଣି ସେ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁନାହୁଁ । ଯେଉଁ ନୀତି ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ଚାଲି ଆସିଛି ସେ ଅନୁସାରେ ନ ଚାଲି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ କରୁଛୁ । ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ମୂଳମନ୍ତ୍ର ହୋଇଥିବା ଆତ୍ମସଂଯମ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା ତ୍ୟାଗ କରି ଆମ୍ଭେମାନେ ମହାକାଳ ଫଳ ପଛରେ ଧାଉଁଥିବେହେଁ ଜୀବନ ଧାରଣ ପ୍ରଣାଳୀ ବାସ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେଭଳି ଦୁର୍ବହ ହୋଇଚାଲିଛି

ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଜୀବନ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅବସ୍ଥା ଚକ୍ର ଯେ ଆମକୁ ବାଧ କରିବ ସେ ବିଷୟରେ ମୋର କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଭାରତ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ ଥିବାରୁ ନିଜ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଦେଶ ଗଢ଼ିବାକୁ ଆମେ ଅଧିକାର ପାଇଛୁ । ଆମ ଆଗରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶମାନଙ୍କର ବିଶେଷତଃ ଇଉରୋପୀୟ ଓ ଆମେରିକା ଦେଶମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଅଛି । ଆମ ଲୋକଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ସେମାନଙ୍କର ଜଣପିଚ୍ଛା ଆୟ ଅଧିକ । ଜୀବନକୁ ସୁଖମୟ କରିବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ଥିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜୀବନକୁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ସୁଖମୟ କରିବା ପାଇଁ ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ବଢ଼ାଉଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସେମାନେ ସୁଖୀ ବୋଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧାରଣା । ଏ ସବୁ ଦେଖିଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଦେଶ ପରି ଆମ ଦେଶକୁ କରିବାକୁ ଆମେ ଭାବୁଛୁ ଓ ସେହି ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ କରାଯାଉଛି । ଭୋକିଲା ଲୋକ ପକ୍ଷେ ଭଗବାନ୍ ଆରାଧନାର ଅର୍ଥ କିଛି ନୁହେଁ । ଏହା ସତ୍ୟ । ଯେଉଁ ଲୋକ ବୁଭୁକ୍ଷୁ ଏବଂ ଯେ ଖାଇବାକୁ ପାଉ ନାହିଁ ତାକୁ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ କଥା କହିବା ନିରର୍ଥକ । ଭୋକିଲା ଲୋକ ପାଖରେ କେବଳ ଭାତ ଆକାରରେ ଭଗବାନ ଦେଖା ଦିଅନ୍ତି ବୋଲି ମହାତ୍ମାଜୀ ବରାବର କହୁଥିଲେ । ଜୀବନ ଧାରଣ ପାଇଁ କେତେକ ଜିନିଷର ଆବଶ୍ୟକତା ଥିଲେ ହେଁ ସେ ସବୁକୁ ସୀମା ଭିତରେ ରଖିବା ଦରକାର । ଆମେ ଯେତେବେଳେ ସୀମା ବାହାରକୁ ଯାଇ ଆମର ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ବଢ଼ାଇ ଦେଉ ସେତେବେଳେ ଆମେ ଆଦର୍ଶ ପ୍ରତି ଏକନିଷ୍ଠ ନ ରହି ଅବସ୍ଥାର କ୍ରୀତଦାସ ହୋଇଯାଉ । ଜୀବନଧାରଣ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଥିବା ସବୁ ଜିନିଷର ସୁବିଧା ଥିବା ସାମାଜିକ ସଂସ୍ଥା ବାଞ୍ଛନୀୟ ହେଲେ ହେଁ ଓ ଆମେ ଭୌତିକ ସୁଖସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଭୋଗ କରୁଥିଲେହେଁ ଭୌତିକତାର ଆମେ, କ୍ରୀତଦାସ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ତ୍ୟାଗ ମନୋବୃତ୍ତିରୁ ଭୌତିକତାର ଉପଭୋଗ କରାଯିବା ଉଚିତ । "ଈଶୋପନିଷଦର" ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକ ଅନୁଯାୟୀ ତ୍ୟାଗ ଭିତରେ ଭୋଗ କରିବା ଆମର ଧ୍ୟେୟ

ହେବା ଉଚିତ । ଅର୍ଥାତ୍ ଭୌତିକ ଜିନିଷକୁ ତ୍ୟାଗ କରିବା ମନୋଭାବ ନେଇ ଆମ୍ଭେମାନେ ଭୋଗ କରିବା ଉଚିତ ।

ଆଜିର ବିଶ୍ୱ ସାମାଜିକ ସଂସ୍ଥାର ଭିତ୍ତି ଭୌତିକ ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ହୋଇଥିବାରୁ ଏବଂ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ଆଦର୍ଶ ଆଡ଼କୁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକତର ମାତ୍ରାରେ ଆକୃଷ୍ଟ ହେଉଥିବାରୁ ଆଜିର ସାମାଜିକ ସଂସ୍ଥା ଏହାଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବିତ ନୀତି ଦ୍ୱାରା ପୁରାତନ ଆଦର୍ଶର ପୁନର୍ବାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଲୋକେ ଯେଉଁ ଉପାୟରେ ନିଜ ଜୀବନକୁ ସୁଖମୟ କରି ପାରିଛନ୍ତି, ସେହି ନୀତି ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଧାରଣ ଶ୍ରମିକର ମଜୁରି ବଢାଇବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁ ବା ସମଗ୍ର ଦେଶର ଜୀବନଧାରଣ ପ୍ରଣାଳୀ ଉନ୍ନତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁ—ଏହି ଉଭୟ ଚେଷ୍ଟାର ଗୋଟିଏ ମୌଳିକ ଜିନିଷ ହେଉଛି ବାହ୍ୟ ଶକ୍ତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବା । ତାହା ହେଲେ ଆମର ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଦୂର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା ଫଳରେ ସୁଖ ପାଇବୁ ବୋଲି ଆମର ଧାରଣା । ଏହି କାରଣରୁହିଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ନିଜର ସୁଖସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟସ୍ତ । ତା ଫଳରେ ଅନ୍ୟ ଉପରେ ତାର କଅଣ ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିବ ସେ ବିଷୟରେ ସେ ଚିନ୍ତା କରୁନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମାଜ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ଜୋର ଦେଇ ବା କଳାବଜାରି କରି, ଅନ୍ୟକୁ କଷ୍ଟ ଦେଇ, ଅନ୍ୟକୁ ଶୋଷଣ କରି—ଏପରି କି ଖୋଲାଖୋଲି ଚୋରି ଓ ଲୁଟ କରି ନିଜ ନିଜର ସୁଖସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ବଢ଼ାଇବାକୁ ବ୍ୟସ୍ତ । ସବଳ ଲୋକ ଦୁର୍ବଳ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରୁଛି ଓ ସବଳ ଦେଶ ଦୁର୍ବଳ ଦେଶ ଉପରେ ନିଜର ଆଧିପତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି । ଆମକୁ ଏ ମନୋଭାବ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଆମର ପ୍ରକୃତ ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ମିଳିବା ସୁଯୋଗ ଦେଶ ଭିତରେ ଥିବାରୁ ବାହାର ଉପରେ

ଯେପରି ଆମେ ନିର୍ଭର ନ କରୁ ସେଥିପ୍ରତି ଆମକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହେବ । ଏହାର ଅର୍ଥ ଭୌତିକ ସମୃଦ୍ଧି ପ୍ରତି ଉଦାସୀନ ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା ନୁହେଁ, ବରଂ ତାକୁ ଅଧିକାର କରିବା । ଭୌତିକ ସମୃଦ୍ଧିକୁ ଅଧିକାର କରିବା କେବଳ ଆତ୍ମସଂଯମ ଦ୍ୱାରାହିଁ ସମ୍ଭବ ।

ଆମ୍ଭେମାନେ ପୁରାଣମାନଙ୍କରୁ ମୁନି ଋଷି, ମହାପୁରୁଷ ଓ ଅବତାରମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ପଢ଼ିଛୁ ଏବଂ ଜୀବନକୁ କିପରି ସରଳ ଭାବରେ ଗଢ଼ିବାକୁ ହୁଏ ତାହା ମଧ୍ୟ ଜାଣିଛୁ । ମଣିଷ ତା ଜୀବନକୁ ସେହିସବୁ ପନ୍ଥାନୁଯାୟୀ ଯେତେ ଦୂର ଗଢ଼ି ପାରିବ ସେତିକି ଦୂର ଉନ୍ନତ ଓ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରି ପାରିବ । ପୃଥିବୀରେ ସେଭଳି ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିବା କଷ୍ଟକର । ସେମାନେ କିପରି ଜୀବନଯାପନ କରୁଥିଲେ ତାହା ପୁରାଣ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ପଢ଼ି ସେହି ଅନୁଯାୟୀ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜୀବନଯାପନ କରିବା କଥା । ଯେବେ କୌଣସି ଲୋକ ସେଭଳି ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ସମ୍ପର୍କରେ ଆସେ, ତା ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଭାଗ୍ୟବାନ ଆଉ କେହି ନୁହନ୍ତି ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ସେପରି ଜଣେ ମହାପୁରୁଷ ଏବଂ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଲାଭ କରି ତାଙ୍କ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିବା ସୌଭାଗ୍ୟ ପାଇଥିଲେ । ଗତ ୩୦।୩୫ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସେ ବହୁବାର ହିମାଳୟଠାରୁ କନ୍ୟାକୁମାରୀ ଓ କୋହାଟଠାରୁ କାମାକ୍ଷୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗସ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ଅଗଣିତ ଜନତା ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ବହୁବାର ଗସ୍ତ କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା, କେବଳ ନିଜର ସୌଖିନ ପାଇଁ ଦେଶର ପ୍ରଧାନ ଅଞ୍ଚଳ ଦେଖିବାକୁ ସେ ଅନେକ ଗସ୍ତ କରି ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗସ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଦେଶୀ ଶାସନ ଅଧୀନରେ ଥିବା ଦେଶକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିବା ପାଇଁ ନିର୍ଜୀବ ଜନତା ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନର ସଂଚାର କରି ସ୍ୱାଧୀନ ହେବା ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଭାବ ଓ ନୈତିକତା ବିକାଶ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ଗସ୍ତମାନ କରିଥିଲେ । ସେ ଭଲ କରି ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାଗରଣ ଆସି ସବୁ ବିଷୟ ଦେଖି ଓ ଜାଣି ପାରିଲେ, ସେମାନେ ନିର୍ଭିକ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ

ନିଜର ଶକ୍ତି ବୁଝି ପାରିବେ । ଏଣୁ ସେ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାଗରଣ ଆଣିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଭୀକ କରି ପାରିଥିଲେ । ଏହାର ଫଳରେ ଲୋକେ ସେମାନଙ୍କ ଶକ୍ତି ବୁଝି ପାରିଥିଲେ ।

ସେ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ତାଙ୍କର ଅମୋଘ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଅସ୍ତ୍ରର ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ଭାରତକୁ ଆସିବା ପରେ ତାଙ୍କ ଲୋକମାନେ ଭୋଗ କରୁଥିବା ଦୁଃଖ ଓ ନିର୍ଯାତନାରୁ ଯେପରି ମୁକ୍ତ ହେବେ ସେଇ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭାରତବର୍ଷରେ ଏ ଅମୋଘ ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିଲେ । ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ କଅଣ ? ସତ୍ୟାଗ୍ରହର ଅର୍ଥ ସତ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବା ବା ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ, କାର୍ଯ୍ୟରେ, ମନରେ ତଥା ବାକ୍ୟରେ ସତ୍ୟପାଳନ କରିବା । ଯେବେ କୌଣସି ଲୋକ ସତ୍ୟପାଳନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଅନ୍ୟ ଲୋକର ସତ୍ୟ ପାଳନ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହେଉଥାଏ ତା ହେଲେ ସେ ସତ୍ୟପାଳନ କରୁଛି ବୋଲି କିପରି କୁହାଯିବ ? ସତ୍ୟ ପାଳନ କରିବା ରାସ୍ତା ତା ନୁହେଁ । କେହି ଲୋକ ନିଜେ ସତ୍ୟ ପାଳନ କଲେ ସତ୍ୟ ପାଳନ କରୁଛି ବୋଲି ଦାବି କରି ନ ପାରେ । ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସତ୍ୟ ପାଳନ କରିବାରେ ସହାୟତା କଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ୟ ଲୋକମାନେ ସତ୍ୟ ପାଳନ କରିବାକୁ ଚାହିଁଥିବା ବେଳେ ସେଥିରେ ସେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ନ ହେଲେ ଯାଇ ସତ୍ୟପାଳନ କରୁଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । କୌଣସି କାରଣରୁ ଆମ ମନରେ ଯେବେ ଆଘାତ ଲାଗେ ତା ହେଲେ ସେଇ କାରଣରୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମନରେ ମଧ୍ୟ ଆଘାତ ଲାଗିବ ବୋଲି ଆମ୍ଭେମାନେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା ଉଚିତ । ତେଣୁ ଯେଉଁ କାରଣରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ବା କଷ୍ଟ ହେବ ବୋଲି ଭାବୁଥାଉଁ ସେଇଥିଯୋଗୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମନରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ପରିମାଣରେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଗୁ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ହେବ ବୋଲି ଭାବି, ସେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏହାହିଁ ହେଉଛି ଅହିଂସାର ମୌଳିକ ବାସ୍ତବତା । ତେଣୁ ଅହିଂସା ମନୋଭାବାପନ୍ନ ନ ହେଲେ ସତ୍ୟପ୍ରତି ଏକନିଷ୍ଠ ରହିବା ଅସମ୍ଭବ । ଏଥିପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ସତ୍ୟ ଓ ଅହିଂସା ଉଭୟକୁ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ମୂଳଭିତ୍ତି କରିଥିଲେ—ଯାହାକି ତାଙ୍କ ଲେଖା ଓ ବକ୍ତୃତାରୁ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଛି ଓ

ଯେଉଁ ଦୁଇ ନୀତିର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ବିଷୟରେ ସେ ଭାରତୀୟ ତଥା ମାନବ ସମାଜକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ଯେବେ ଅହିଂସା ବିନା ସତ୍ୟପାଳନ ଅସମ୍ଭବ ତାହେଲେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ ଉଭୟ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ । ଗାନ୍ଧିଜୀ ଉଭୟଙ୍କୁ ଏକ ବୋଲି ଏବଂ ଅହିଂସାରେ ସତ୍ୟ ନିହିତ ବୋଲି ଭାବୁଥିଲେ । ଭଗବାନହିଁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଲୋକଙ୍କର ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ବିଶ୍ୱାସ ହୋଇ ଆସିଛି । କିନ୍ତୁ ଭଗବାନଙ୍କୁ ପାଇବାର ସତ୍ୟ ଏକମାତ୍ର ରାସ୍ତା ଓ ସତ୍ୟପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ରହିଲେ ଭଗବତପ୍ରାପ୍ତି ହେବ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ । ପନ୍ଥା ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭିତରେ କୌଣସି ଫରକ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ସେ ବରାବର କହୁଥିଲେ । ଭଗବାନହିଁ ସତ୍ୟ ବୋଲି କେବଳ ସେ ବିଶ୍ୱାସ ନ କରି ସତ୍ୟହିଁ ଭଗବାନ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ।

ଉଚ୍ଚ ନୀତି ଓ ଆଦର୍ଶ ଯେପରି ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବୁଝି ପାରିବେ ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ସରଳ କରିବା ହେଲା ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଏହି ସାଧାରଣ କଥାରେ ଆମ ଜୀବନର ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ । ମନୁଷ୍ୟର ସତ୍ୟ ଓ ଅହିଂସା ପାଳନ କରିବାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ରହିବା ଉଚିତ ଏବଂ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବାଧାବାଧକତା ରହିଲେ ସେ ତାହା କରିପାରିବ ନାହିଁ । ବାଧା-ବାଧକତା ନାନା ପ୍ରକାର ସ୍ତରରେ ଦେଖାଦେଇ ପାରେ ଏବଂ ତା ମଧ୍ୟରୁ କେତେକ ମଣିଷର ନିଜର ସୃଷ୍ଟି । ତେଣୁ ଇଚ୍ଛା ଓ ଚେଷ୍ଟାକଲେ, ସେଗୁଡ଼ିକ ଦୂର ହୋଇ ପାରିବ । ଅନେକ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ କି ନିଜେ କେବଳ ଅବସ୍ଥାର ଦାସ ନ ହୋଇ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଅବସ୍ଥାର ଦାସ କରନ୍ତି । ଅନେକ ସମୟରେ ନିଜଦ୍ୱାରା ବା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଉଥିବା ପରିସ୍ଥିତି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅବସ୍ଥାର ଦାସ ହେବାକୁ ହୁଏ । ତାହାଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ସ୍ୱାଧୀନତା ମିଳେ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟକୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଦାସତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତ ହେବାକୁ ହେବ । ସିଏ ଯେତେଦୂର ମୁକ୍ତିଲାଭ କରି ପାରିବ ସେ ସେହି ପରିମାଣରେ ସତ୍ୟପ୍ରତି ଏକନିଷ୍ଠ ରହି ସତ୍ୟପାଳନ କରି ପାରିବ । ଯେବେ ମଣିଷ ତାର ଶାରୀରିକ ଆବଶ୍ୟକତାକୁ ସୀମାବଦ୍ଧ ନ ରଖି ବଢ଼ାଇ

ଚଳେ ତା ହେଲେ ସେ ଅବସ୍ଥାର ଦାସ ହେବ । ଆମକୁ ବାସ୍ତବ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ କରିବାକୁ ହେଲେ ଆମର ଆବଶ୍ୟକତା କମାଇବାକୁହିଁ ହେବ ।

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବା ସମଷ୍ଟିଗତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଦେଉଥିବା ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱର ମୂଳ କାରଣ ହେଉଛି ପରସ୍ପରର ସ୍ୱାର୍ଥ ସଂଘର୍ଷ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚାହୁଁଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିନିଷ ମିଳିବା ସମ୍ଭବପର ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ତାହା ପାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ନିଜ ନିଜର ପୂର୍ଣ୍ଣଶକ୍ତି ବ୍ୟବହାର କରୁଛନ୍ତି । ଏହା କରିବାଦ୍ୱାରା ସେ ଅନ୍ୟକୁ ତାହାର ନ୍ୟାଯ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ୟରୁ ବଞ୍ଚିତ କରା-ଯାଉଛି, ସେଥିପ୍ରତି କେହି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କରୁ ନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ସତ୍ୟ ପ୍ରତି ଏକନିଷ୍ଠ ରହିବା ପାଇଁ ଅପରିଗ୍ରହ ମନୋଭାବ ଏବଂ ଅନ୍ୟର ଜିନିଷ ଅଧିକାର ନ କରିବା ମନୋଭାବ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଯେବେ ମଣିଷ ତାହାର ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବା ଜିନିଷ ନିଜ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଯେପରି ମୂଲ୍ୟବାନ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକ ହେଉଥିବା ଜିନିଷ ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସେହିପରି ମୂଲ୍ୟବାନ ବୋଲି ହୃଦୟଙ୍ଗମ ନ କରେ, ତାହେଲେ ସେ ଯେ କେବଳ ନିଜକୁ ମୁକ୍ତ କରି ପାରିବ ନାହିଁ ସେତିକି ନୁହେଁ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଏହି ବିଷୟକୁ ଆଉଟିକିଏ ତଳେଇ କରି ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସତ୍ୟପ୍ରତି ଏକନିଷ୍ଠ ରହିବା ହିଁ ସବୁଧର୍ମର ମୂଳକଥା । ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ତାର ସ୍ୱାଧୀନତାରୁ ବଞ୍ଚିତ କଲେ କେହି ନିଜେ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ ପାରିବା ସମ୍ଭବପର କି ? ନିଜ ଜୀବନ ମିଥ୍ୟାପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବା ସମୟରେ ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ ହେବା ପାଇଁ ପ୍ରଭାବିତ କରି ପାରିବା ସମ୍ଭବପର କି ? ନିଜେ ଭୟଶୂନ୍ୟ ନ ହେଲେ ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ ଜୀବନଯାପନ କରିବା ସମ୍ଭବପର କି ? ଏହିସବୁ ଜିନିଷ ଗାନ୍ଧିଜୀ ତାଙ୍କ ନିଜ ଜୀବନରେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସବୁ ଧର୍ମହିଁ ଏସବୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ଯାଇଛି ।

ସେ ଆମ ପାଇଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ, ସାମାଜିକ ଓ ଜାତୀୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ, ସାମାଜିକ ଓ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଫରକ ନାହିଁ ବୋଲି ଦେଖାଇ ଦେଇଥିଲେ । ତେଣୁ

ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ଯାହା କରଣୀୟ ନୁହେଁ ବା ମାରାତ୍ମକ ବୋଲି ବିବେଚନା କରାଯାଏ, ସାମାଜିକ ତଥା ଜାତୀୟ ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ସେହିପରି ମାରାତ୍ମକ ଓ କରଣୀୟ ନୁହେଁ । ଆମର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ବିକାଶ ଦିଗରେ ଅସତ୍ୟ ମାରାତ୍ମକ ବୋଲି ଯେବେ ଧରୁଥାଉଁ ତାହାହେଲେ ସାମାଜିକ ଓ ଜାତୀୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଅସତ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ କୌଣସି ମଙ୍ଗଳ ହେବନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ଗୋଟିଏ କଥା କହି, ଅନ୍ୟଥା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ନିନ୍ଦନୀୟ ବୋଲି ଧରୁ । ଜାତୀୟ ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ କଥା କହି ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସେହିପରି ବର୍ଜନୀୟ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ କୂଟନୈତିକତା ଯେପରି ମାରାତ୍ମକ, ଜାତୀୟ ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ସେହିଭଳି ମାରାତ୍ମକ । ତେଣୁ ସତ୍ୟ ଓ ଅହିଂସା ତ୍ୟାଗ କରି ଯେଉଁ ସ୍ୱରାଜ ମିଳେ, ସେ ସେହିଭଳି ସ୍ୱରାଜ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ବରାବର କହୁଥିଲେ ।

ଏହି କାରଣରୁ ଆମର ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟର ମୂଳ ସ୍ୱରୂପ ସତ୍ୟ ଓ ଅହିଂସା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇ ଆସିଛି । ଆମର କାର୍ଯ୍ୟପନ୍ଥା ଯେବେ ଶୁଦ୍ଧ ନ ହୁଏ ତାହାହେଲେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଭଲ ହେବନାହିଁ । ଅନେକ ସମୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯେବେ ଭଲ ହୋଇଥାଏ ତାହାହେଲେ ତାହା ଲାଭପାଇଁ ଯେକୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ-ପନ୍ଥାର ଆଶ୍ରୟ ନିଆଗଲେ କ୍ଷତି ନାହିଁ—ଏପରିକି ଯେକୌଣସି ଅବାଞ୍ଛନୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା କ୍ଷମଣୀୟ ହେବ । ଭୁଲ ବା ଖରାପ କାର୍ଯ୍ୟପନ୍ଥା ସବୁବେଳେ ଖରାପ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଭଲ ଫଳ ମିଳିବ ନାହିଁ । ସେହି ଖରାପ କାର୍ଯ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ଭଲ ଫଳ ମିଳୁଛି ବୋଲି ଜଣାଯାଉ ଥିଲେହେଁ ମନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟପନ୍ଥା ସାହାଯ୍ୟରେ ତାହା ମିଳୁଥିବାରୁ ତାହାର ପବିତ୍ରତା ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ବରାବର କହୁଥିଲେ । ତେଣୁ ସବୁବେଳେ ଓ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସତ୍ୟ ଓ ଅହିଂସା ପାଳନ କରାଯିବା ଦରକାର ବୋଲି ସେ ଜୋର ଦେଉଥିଲେ ।

ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନ୍ୟକୁ ସ୍ୱାଧୀନ କରିନାହୁଁ, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ । ସେଥିଯୋଗୁଁ ଦେଶ

ଦେଶରେ ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାଭାଷୀ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ଗୋଷ୍ଠୀ ତଥା ଜାତିର ଲୋକ ଅଛନ୍ତି, ସେଠାରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ନିଜ ଧର୍ମ ଓ ଭାବଧାରା ଅନୁଯାୟୀ ଚାଲି ନିଜ ନିଜର ଭାଷାର ବିକାଶ ପାଇଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ ଦେଇ ନିଜର ଧର୍ମ ବା ଭାଷା ଓ ଭାବଧାରା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ନ ପକାଇବା ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଯେପରି ସେମାନଙ୍କ ଧର୍ମ ତଥା ଭାଷାର ବିକାଶ ଓ ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁଯୋଗ ଏବଂ ସୁବିଧା ପାଆନ୍ତି ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉଚିତ । ଜଣେ ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଥିବା ଫଳରେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଅସଦ୍‌ଭାବ ଏପରି କି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଅସଦ୍‌ଭାବ ଦେଖାଦିଏ । ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ସବୁ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା ଉଚିତ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ସମବ୍ୟବହାର ପାଇବା ଉଚିତ ବୋଲି ଗାନ୍ଧିଜୀ ବରାବର ଜୋର ଦେଉଥିଲେ । ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେହିଁ ସେ ଜୀବନ ଦେଲେ ।

ତାଙ୍କର ଆଜିର ମୃତ୍ୟୁ ବାର୍ଷିକୀରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜ ନିଜ ହୃଦୟକୁ ପଚାରୁଁ "ଆମ୍ଭେମାନେ କଅଣ ପ୍ରକୃତରେ ଅନ୍ୟକୁ ଭଲ ପାଉଁ ? ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥଦୃଷ୍ଟିରୁ କରୁଛୁ ନା ଅନ୍ୟର ଯେପରି କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅନିଷ୍ଟ ନ ହୁଏ ସେଥିପାଇଁ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛୁ ? ଆମେ ଯାହା କରୁଛୁ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ତାହା କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛୁ କି ? ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ, ଆମେ କରୁଥିବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏଭଳି କୌଣସି ଜିନିଷ ଅଛି ଯାହାକି ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କଲେ ଲଜ୍ଜିତ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ଥିବା ଯୋଗୁ ବା ସେ କାର୍ଯ୍ୟର କୌଣସି ଖରାପ ଫଳ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହା ଗୁପ୍ତରେ କରିବାକୁ ଚାହୁଁଛୁ ? ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ ଆମ ମନରେ ଅଛି ନା କେବଳ ଆମ ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥ ଆମ ମନରେ ଅଛି ? ଆମେ ଆମ ଜୀବନକୁ ଉନ୍ନତ କରୁଛୁ କି ତଳକୁ ନେଉଛୁ ? ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଓଜନ ହେବାପାଇଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛୁ କି ? ଆମ୍ଭେମାନେ

ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସେମାନଙ୍କ ଧର୍ମ ଅନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛୁ କି ? ଗୋପନରେ ବା ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆମ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରୁଛୁ କି ?"

ଆମ ହୃଦୟ ଭିତରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଶିକ୍ଷାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯାଉଥିବା କୌଣସି ଭାବ ଅଛି କି ନାହିଁ ତାହା ଯେବେ ତନ୍ନ ତନ୍ନ କରି ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରୁ ତାହେଲେ ଯାଇ ଆମ ଜୀବନକୁ ଆମେ ମହତ୍ତ୍ୱ କରି ପାରିବୁ ।